

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.C. Tarihi Ana Bilim Dalı

Türk Basınında 1946 – 1950 Dönemi Demokrat Parti'nin Demokrasi Konusundaki Muhalefeti

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşe Nur MENEKŞE

Danışman: Doç. Dr. Cezmi ERASLAN

İstanbul 2000

ÖZET

Türk Basınında 1946-1950 Dönemi Demokrat Parti'nin Demokrasi Konusundaki Muhalefeti" konulu çalışmamızda, kamuoyunun sesi olan basın penceresinden o dönem halkının yaşadığı değişim ve dönüşüm, demokrasilerin vazgeçilmez unsuru olan muhalefet gücünün serüveni ve muhalefet hareketinin adım adım başarıya ulaşması ele alınmaya çalışılmıştır.

Demokrasinin ferdi düzeyde nasıl geliştiğini, kendi dışındakilere tahammül etme bilincinin ne ölçüde aşılandığını ortaya koymaya çalıştığımız bu çalışmamızda yararlanılan malzemenin büyük bir kısmını süreli yayınlar oluşturmuştur. 1946-1950 Döneminin Türk Demokrasi tarihine geçişte önemli bir safhayı oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Bu dönemin olaylarını irdelerken, demokrasiye geçişin ilk yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinde bulunduğu durum, Türkiye'nin siyasi yapılanmasında kendisini nasıl yenileyeceğine dair görüşler çalışmamızda önemli bir yer tutmaktadır. İktidarın muhalefete bakış açısını ve muhalefetin iktidardan istediklerini siyasilerin ve dönemin aydınlarının ifadeleriyle vermeye çalıştığımız tezimizde bu dönem basınında yer alan haberler ve makaleler bize büyük ölçüde yardımcı olmuştur.

Çalışmanın amacı CHP'nin iktidar, DP'nin ise muhalefet dönemlerindeki ilişkilerinin, muhalefet perspektifinden incelenmesidir. Tez, dün ile demokrasi gerçeğini gözler önüne sermesi açısından bugüne de ışık tutacaktır.

Bu çalışmamız sırasında, konunun tespitinde ve tez planının hazırlanmasında bana yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Cezmi Eraslan'a, bizleri ilmi noktada edindikleri tecrübe ile yetiştiren ve bilgilerini bizlerden esirgemeyen Hocalarım Prof. Dr. Mehmet Saray, Doç. Dr. Ali Arslan ve Doç. Dr. Mustafa Budak'a sonsuz teşekkürlerimi arz ediyorum.

Mart 2000-İstanbul

Ayşe Nur MENEKŞE

ANAHTAR KELİMELER:

Cumhuriyet Halk Partisi

Demokrat Parti

1946-1950 Yılları

Demokrasi

Çok partili hayata geçiş

ABSTRACT

In our research on “ the opposition of Democrat Party concerning democracy within the years 1946-1950 in the Turkish Press “ the change and the transformation which the public has experienced then, the adventure of the power of the opposition which is vital to all democracies and how the opposition movement succeeded step by step is evaluated through the window of the press which was the voice of the public.

Most of the resources we have used in this research include periodicals through which we have tried to explain how democracy developed individually and to what extent the consciousness of tolerating others is internalised. It is a well-known fact that this era between 1946-1950 formed an important phase in the transition of the history of Turkish Democracy. While elaborating on the events of this era, the situation of Republican People’s Party in the early years of the transition to democracy and the views regarding how it would renew itself in Turkey’s political structuring will occupy an important place in our research. In our thesis study which we have tried to express the approach of the ruling party towards the opposition and what the opposition expected from the ruling party through the quotations of the politicians and the intellectuals of the given era, the news and the articles which appeared then in the press made considerable contribution to our study.

The objective of the research is to investigate the relations of CHP while it was the ruling party and DP the opposition party from the perspective of the opposition. This thesis study will also shed light on today in terms of displaying explicitly the reality of democracy in the past.

I would like to offer my endless thanks to my respected teacher Associate Professor Cezmi Eraslan , who was my consultant and contributed to me with the selection of the thesis title and the planning and also to Professor Mehmet Saray, Associate Professor Ali Arslan and Associate Professor Mustafa Budak , who educated us with their valuable academic experience and knowledge sharing all that with us generously during this research process.

March 2000-Istanbul

Ayşe Nur MENEKŞE

KEY WORDS:

Republican People’s Party

Democratic Party

The years 1946-1950

Democracy

Transition to multi-party system,

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	V
GİRİŞ.....	6

1946-1950 DÖNEMİ BASININ SİYASETE, DEMOKRASİYE VE HALKA YAKLAŞIMI

1- 1946-1950 Dönemi Türk Basınına Bakış.....	9
2- 1946-1950 Türk Basınında Demokrasinin Tarihçesi.....	14
3- Basında Demokrasi Anlayışı.....	17
4-Çok Partili Hayata Geçişte Halkın İçinde Bulunduğu Durum.....	32
5-Halkın Demokrasiden Bekledikleri.....	44
6-Demokrat Partinin Halka Bakışı.....	49
7- Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halka Bakışı.....	56

BİRİNCİ BÖLÜM

PARTİLERİN BASINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

A- TÜRK SİYASİ HAYATINDA VE BASINDA DEMOKRAT PARTİ.....60

1- Demokrat Partinin Kuruluş Sebepleri.....	60
2- Yabancı Basının Demokrat Parti Hakkındaki Görüşleri.....	67
3- Demokrat Partinin Yükselmesinin Sebepleri.....	68
4- 1947 Yılı Demokrat Partinin Birinci Kongresi	70
5- Hürriyet Misakı'nın Siyasiler ve Aydınlar Arasındaki Yankıları.....	74
6- Demokrat Parti İçinde Başlayan Bölünmeler.....	76
7- Millet Partisi'nin Kuruluşu ve Demokrat Partiye Yönelik Muvazaa İsnatları.....	82
8- Demokrat Partinin Kuruluş Amacından Saptığı Yolunda Mütalaalar.....	84
9- 1949 Yılı Demokrat Parti İkinci Kongresi	85
10- Milli And veya Milli Husumet Andı ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tutumu.....	87
11- Demokrat Partinin Genel Seçim Öncesi Vaatleri.....	89

B- TÜRK SİYASİ HAYATINDA VE BASININDA CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN 1946-1950 YILLARI ARASINDAKİ DURUMU

1-Demokrat Partinin Kurulması ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin Değişen Durumu.....	92
2- Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kendisini Yenilemesi Gerektiğine Dair Mütalaalar.....	94
3-Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrat Partiye Yaklaşımları.....	105
4-Cumhuriyet Halk Partisi'nde Hizipleşmeler ve Recep Peker Hükümeti'nin Değişen Durumu.....	111
5- Hasan Saka Hükümeti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Durumu.....	118
6- Hasan Saka Hükümetinin Programına Demokrat Partiden Eleştiriler.....	119

7- Cumhuriyet Halk Partisi'nin Yedinci Büyük Kurultayı.....	121
8- Cumhuriyet Halk Partisi'nde Olumlu Gelişmeler.....	123
9- II. Hasan Saka Hükümeti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Durumu.....	123
10- Şemseddin Günaltay Hükümeti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Durumu.....	125

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BASININDA 1946-1950 YILLARINDA DEMOKRAT PARTİ'NİN DEMOKRASİ KONUSUNDAKİ MUHALEFETİ

1-Antidemokratik Kanunlar.....	128
a- Basın Kanunu.....	130
b- Seçim Kanunu.....	140
c- Cemiyetler Kanunu.....	152
d- Toprak Kanunu.....	153
e- Polisi Vazife ve Salahiyet Kanunu.....	154
f- Memurin Muhakemat Kanunu.....	155
g- İstiklâl Mahkemelerinin Kaldırılması Hakkında Kanun.....	156
h- Türk Ceza Kanununun 141, 142, 163. Maddeleri.....	156
2-Cumhurbaşkanı'nın Tarafsızlığı Meselesi.....	158
3-Demokrat Partinin Halkevleri Konusundaki Muhalefeti.....	165
4-Demokrat Partinin Radyo Konusundaki Muhalefeti.....	165
5- Demokrat Partinin Sisteme Yönelik Eleştirileri.....	167
6-Hükümetin Doğu Vilayetlerine Yönelik Politikasına Eleştiri.....	167
7- Demokrat Parti Muhalefetinin Genel Bir Değerlendirmesi.....	168

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YILLARA GÖRE İKTİDAR MUHALEFET İLİŞKİSİ

A- 1946 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

1- 1946 Yılında Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki Tartışmalar.....	169
a-1946 Seçimleri ile Gündeme Gelen Tartışmalar.....	173
b-1946 Yılında Recep Peker Kabinesi ve Demokrat Parti Arasındaki İlişkiler.....	181
c-1946 Yılında Demokrat Partiye Yönelen Solculuk İsnatları.....	186

B- 1947 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

1- 1947 Yılında Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki Tartışmalar.....	190
2- 1947 Yılı Recep Peker Kabinesi ile Demokrat Parti Arasındaki İlişkiler.....	199
3- 1947 Yılı Hasan Saka Hükümeti ve Demokrat Parti Arasındaki İlişkiler.....	202
4- İsmet İnönü'nün Partiler Arasında Oynadığı Rol ve Basındaki Etkileri	
a-İnönü'nün Uzlaştırıcı Tavrı.....	203
b-1947 Yılında İnönü- Bayar Görüşmeleri.....	204
c-12 Temmuz Beyannamesinin Getirdikleri, Beyannamenin Aydınlar ve Siyasiler Arasındaki Yankıları.....	206

C- 1948 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

- 1- 1948 Yılında Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki Tartışmalar.....213
- 2- 1948 Yılında Demokrat Partiye Yönelen Solculuk İsnatları.....213
- 3- 1948 Yılında Hasan Saka ile Demokrat Partisi Arasındaki İlişkiler.....215

D- 1949 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

- 1- Şemseddin Günaltay Kabinesi ve Demokrat Parti ile İlişkiler.....219
- 2- Günaltay Kabinesinin Din Politikası ve Demokrat Parti ile Tartışmaları.....228

E- 1950 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

- 1- 1950 Seçimlerine Girerken Basının ve Siyasetçilerin Değerlendirmeleri.....231
- 2- 1950 Genel Seçimlerine Dair Siyasilerin Konuşmaları.....236
- 3- 1950 Genel Seçimlerinde Gazetelere Düşen Sorumluluk Hakkında Görüşler.....241

F-1946-1950 DÖNEMİ TÜRK BASININDA CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE DEMOKRAT PARTİ ARASINDAKİ KIYASLAMALAR

- 1-Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Partisi Programlarına Yönelik Eleştiriler.....242
- 2- Demokrat Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi Aynıyeti.....243
- 3- Demokrat Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi Vasıflarının Kıyaslanması.....244
- 4-Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrasi Anlayışlarının Kıyaslanması.....246
- 5-Demokrat Partinin Lâiklik Anlayışı.....248
- 6-Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dine Bakışı.....250
- 7- Din ve İstismâr.....252

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1946-1950 YILLARINDA TÜRK BASININDA SEÇİMLER VE SİSTEMİN SORGULANMASI

A- 1946-1950 YILLARI ARASINDA SEÇİM SİSTEMİNE YÖNELİK AYDINLARIN VE SİYASİLERİN DEĞERLENDİRMELERİ

- 1-Seçim Sistemi Hakkında Değerlendirmeler.....255
- 2-Seçimlerin Öne Alınması.....257
- 3-Yabancı Basının Seçimlere İlgisi.....263
- 4-Milletvekili Seçimlerine İştirâk.....265
- 5-Seçimlerde Alınması Gereken Tedbirler.....268
- 6-Seçimlerde Yapılan Usulsüz Uygulamalar.....274
- 7-Seçimlerde Demokrat Parti'ye Yönelen Baskılar.....276
- 8-Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....281

9-1947 Ara Seçimleri.....	283
10- Seçim Kanununun Çıkmasıyla Demokratların Seçimlere Katılmama Kararı Almaları..	287
11-Türk Basını ve Siyasilerin Bakış Açısıyla 1950 Genel Seçimleri Öncesine Dair Değerlendirmeler.....	290

B-1946-1950'Lİ YILLARDA TÜRK BASININDA SİSTEMİN SORGULANMASI

1-Cumhuriyet Halk Partisi'nin Altı Oku ve Atatürkçülük.....	291
2- Din ve Vicdan Hürriyeti Konusunda Eleştiriler.....	293
3-Bürokrasi Konusundaki Eleştiriler.....	293
4-Anayasa Konusundaki Eleştiriler.....	295
5-İdari Mekanizmanın İşleyişine Yönelik Eleştiriler.....	297
6-Amerikan Desteğinin Türk Siyasetine Etkileri.....	298
SONUÇ.....	302
BİBLİYOGRAFYA.....	304

KISALTMALAR

a.g.e. Adı geçen eser

a.g.h. Adı geçen haber

a.g.m. Adı geçen makale

a.g.r. Adı geçen röportaj

bkz. Bakınız

C. Cilt

CHP. Cumhuriyet Halk Partisi

DP. Demokrat Parti

s. Sayfa

S.Sayı

terc. Tercüme eden

MP. Millet Partisi

ABD. Amerika BirleŖik Devletleri

ÖNSÖZ

Türkiye, Batılı ülkeler karşısında İstiklâl Savaşı'ndan galip ayrılarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde genç bir cumhuriyet kurmuştur. Kurulan Cumhuriyetin ilk yılları savaş yaralarının sarılması ve müflis bir ülkenin ekonomik kalkınmasına yönelik çabalarla geçmiştir. Toplumun inkişafı ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşması, radikal tedbirlerin alınarak, sosyal inkılapların yapılmasıyla mümkündür. Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşları toplumu kökten değiştirecek inkılapları sırasıyla hayata geçiriyorlardı. Modern devlet anlayışı olarak halkın kendisini ifade etmesi ve kendini temsil edenleri seçmesi nihai bir hedef olarak görülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu amaca yönelik uygulamaların başarısından söz etmek yerine böyle bir sistem için harcanan çabanın üzerinde durularak, hakkının teslim edilmesi o dönem için doğru olsa gerektir.

Toplum demokrasi için hazırlanmış, Terakkiperver ve Serbest Fırka denemeleriyle çok partili hayata geçişin kapıları aralanmıştır. 1946 yılında ülkenin yaşadığı çok partili hayata geçiş dönemi bu hazırlıklarla daha sancısız gerçekleşmiştir. Türkiye'nin çok partili hayata geçme arzusunu II. Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerin dünyada demokratik sistemi yerleştirme istekleri hızlandırmıştır.

“Türk Basınında 1946-1950 Dönemi Demokrat Parti'nin Demokrasi Konusundaki Muhalefeti” konulu çalışmamızda, kamuoyunun sesi olan basının penceresinden o dönem halkının yaşadığı değişim ve dönüşüm, demokrasilerin vazgeçilmez unsuru olan muhalefet gücünün serüveni ve muhalefet hareketinin adım adım başarıya ulaşması ele alınmaya çalışılmıştır. Bir yaşam tarzı olan demokrasinin, asrımızın olmazsa olmaz şartının uygulamada ne ölçüde başarılı olduğunu tespit etmeye çalıştım. Başlı başına bir kültür işi olan demokrasinin ferdi düzeyde nasıl tekâmül ettiğini, kendi dışındakilere tahammül etme bilincinin ne ölçüde aşılandığını ortaya koyarken gündemi ayakta tutan gazetelerden büyük ölçüde istifa ettim. Demokrasiye geçişin ilk yıllarında Cumhuriyet Halk Partisi'nin içinde bulunduğu duruma ve değişen Türkiye'nin siyasi yapılanmasında kendisini nasıl yenileyeceğine dair görüşlere yer verdiğim tezimde, iktidarın muhalefete bakış açısı ve muhalefetin iktidardan istediklerini siyasilerin ve dönemim aydınlarının ifadeleriyle vermeye çalıştım. Tez, dün ile demokrasi gerçeğini gözler önüne sermesi açısından bugüne de ışık tutacaktır. O döneme ait sorunların biraz daha büyüüp, kılık değiştirerek bugüne taşındığını ve demokrasi sürecinde ileriye yönelik adımların çok fazla atılmadığı görülmektedir. Muhalefetin sistemi ve mevcut idareyi suçlayıcı tavırlarının ve iktidarın hangi tutumlarına muhalefet edildiğinin ele alındığı bu tezde, Türkiye'de modernleşme sürecinde etkili bir yeri olan demokrasinin ihtiyaçlara ne ölçüde cevap verdiği açıklanmış, demokratik ideolojilerin Türkiye'nin siyasi rejiminde nasıl bir yol çizildiğinin tespiti hedeflenmiştir.

Bu çalışmamız sırasında, konunun tespitinde ve tez planının hazırlanmasında bana yol gösteren, her zaman ilgi ve yardımlarını gördüğüm değerli hocam ve tez danışmanım Doç. Dr. Cezmi Eraslan'a, bizleri ilmi noktada edindikleri tecrübe ile yetiştiren ve bilgilerini bizlerden esirgemeyen Hocalarım Prof. Dr. Mehmet Saray, Doç. Dr. Ali Arslan ve Doç. Dr. Mustafa Budak'a sonsuz teşekkürlerimi arz ediyorum. Yine bu çalışmanın hazırlık süresince çeşitli kaynakları istifademe sunan Atatürk Kitaplığı, Bayezid Devlet Kütüphanesi ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi yetkililerini de şükranla yad ediyorum.

Mart 2000-İstanbul
Ayşe Nur MENEKŞE

KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu araştırmayı yaparken yararlanılan malzemenin büyük bir kısmını süreli yayınlar oluşturmuştur. Basının siyasi gündemi tutmakta gösterdiği titizlik, çalışmamızda büyük kolaylıklar sağlamıştır. 1946-1950 Döneminin Türk Demokrasi tarihine geçişte önemli bir safhayı oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Bu dönemin olaylarını irdelerken, muhalefetin iktidara yönelik tutumlarını, basının bakış açısıyla incelemeye çalıştık. Bu dönem basınında yer alan haberler ve makaleler çalışmamızda bize büyük ölçüde yardımcı olmuştur. Vatan, Cumhuriyet, Akşam, Hürriyet, Hürses, Kudret, Son Posta, Son Saat, Son Telgraf, Tanin, Tan, Tasvir, Ulus, Yeni Sabah, Zafer yararlandığım gazeteler arasında yer almaktadır.

*“Türk Basınında 1946-1950 Yılı Demokrat Parti’nin Demokrasi Konulu Muhalefet Anlayışı”*nı hazırladığım tezimde, Demokrat Parti’nin o dönemler için adeta sözcülüğünü yapması sebebiyle Vatan Gazetesi’nde yer alan haberler ve Ahmet Emin Yalman’ın Makaleleri tezin merkezini oluşturmuştur. Vatan Gazetesi’nin sahibi ve kurucusu olan Ahmet Emin Yalman, fikirleriyle demokrasinin önde gelen savunucuları arasında yer almaktadır. Gazetede Mümtaz Faik Fenik, Sadun G. Savcı, Fuat Köprülü’nün de makaleleri zaman zaman çıksa da, Yalman’ın DP’yi, kurucularını ve özellikle demokrasiyi desteklediği yazılarından anlaşılmaktadır. Makalelerin çoğunluğu da Yalman tarafından kaleme alınmıştır ve bu sebeple tezimizde Yalman’ın makaleleri önemli bir yer tutmuştur. Vatan Gazetesi’nde 1946-1950 yılları arasında siyasi haberlere fazlaca yer verilmesinin muhalefet partisine duyulan ihtiyacı hissettirmek için olduğu düşünülebilir. Halkın sorunlarına ve ihtiyaçlarına çözümler sunmakla beraber, siyasilerin açmazlarına da ışık tutulmaktadır. Halk ile siyasi zümreyi birleştirmeyi amaçlayan bu makalelerde yapılan sisteme yönelik eleştiriler, en çok dikkati çeken hususlar arasında yer almaktadır.

Cumhuriyet Gazetesi ve özellikle Ulus Gazetesi ise, iktidarın savunucusu durumunda bulunmaktadır. Ulus’a nazaran Cumhuriyet Gazetesi’nde siyasi haberlere daha çok yer verildiği görülmüş, bunun haricindeki süreli yayınlarda ise diğerlerine kıyasla fazla habere rastlanmamıştır. Bu gazeteleri incelemekteki amaç ise, tarafsız bir anlayışla konuyu değerlendirebilmektir.

Gazetelerin haricinde 1946-1950 yılları arasında çıkan Millet Mecmuası, Burhan Belge tarafından neşredilen Haftalık Siyasi Mektup Dergisinde yer alan Makaleler, 1955 yılına ait Forum Dergisi’nde yer alan makalelere yer verilmiştir. Tarih ve Toplum Dergisi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Yeni Türkiye Dergisi’nde yer alan konumuzla ilgili makalelerden de yararlanılmaya çalışılmıştır.

Ayrıca henüz yayıma hazırlanmamış Samanyolu Televizyonu’nda *Demirkırat Belgeseli* için kaydedilen Bedii Faik ve Mükerrerem Sarol ile yapılan röportajlar dönemin siyasi yapılanmasını ve olaylarını anlamamıza yardımcı olmuştur. Yeni Türk Devletinin hukuki mevzuatının yer aldığı 23 Nisan 1920-27 Mayıs 1960 tarihleri arasındaki kanun ve nizamnamelerin bulunduğu Düstur’un III. Tertibinden de istifade edilmiştir. Dönem içinde ve son zamanlarda yapılmış araştırmalar ve siyasi hatıralarda tezin hazırlanmasında faydalandığım eserler arasındadır.

GİRİŞ

Çok partili hayata geçiş sürecinde üçüncü denemenin ortaya çıkardığı siyasi kuruluş olan Demokrat Parti, Türkiye’de ilk kez bir siyasal iktidarın demokratik bir ortamda yapılan tek dereceli seçim sistemiyle değişebileceğini göstermiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde tek egemen güç olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünya konjüktürüne uyum sağlamaya çalışan yapılanması ve değişmeye başlayan durumu, tek partili sistemden, çok partili sisteme geçişi hazırlamıştır.

Osmanlı Devleti’nde demokratikleşme ve reform hareketlerinin başlangıcı 1839 Tanzimat Fermanı’dır. Devletin ve yönetimin belirli ilkelere bağlanarak, asrın şartlarını ön plana çıkararak ve keyfi yönetimlere son veren bir hukuk devletinin ilk adımının atılması amaçlanmıştır. 1856 Islahat Fermanı reformları düzenleyici bir nitelik taşımaktadır. Bu safhaların hazırlık aşaması olduğunu düşünürsek, demokratik faaliyetleri I. Meşrutiyetle başlatmak mümkün olmaktadır. Padişahın yetkilerinin 1876’da Kanuni Esasi ile sınırlandırılması ve bütün meselelerin mecliste konuşulması demokratik bir ortamın işlerlik kazandığını gösteriyordu. Fakat devletin dağılma tehlikesi öne sürülerek demokrasi arka plana itilmiştir.

II. Meşrutiyet demokrasi beklentisi ile başlayarak, istibdada dönüşmüştür. Müsamahasız tavırlar yüzünden meşrutiyetin rafa kaldırılmasının demokratik oluşumların önünü tıkadığı bir gerçektir. Cumhuriyetin tesisi, Türkiye’nin siyasal rejimini demokratik ideolojilere uydurma gerekliliğini daha da belirgin hale getirmiştir. Türkiye’de demokrasinin 1925-1930 yıllarında kesintiye uğraması ile iç dinamiklerin etkisiz kalışı, kavramların yapay hale gelmesini de kaçınılmaz kılmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırka teşebbüslerinin halkın zihninde yarattığı olumsuz tesirin izlerini silmek hiç de kolay olmamıştır.

Köklü siyasal bunalımların ve toplumsal yapı değişikliklerinin yaşandığı tek parti döneminin kapanması gerektiği, II. Dünya savaşıdan sonra bütün gerçekliği ile belirdi. Savaşın galiplerinin yani demokrasi dünyasının sözcülerinin de isteklerinin bu yönde olması bu sürecin hızlanmasında etken olmuştur. Nitekim 1945 yılında Tek Parti Yönetiminin Milli Şefi İsmet İnönü de, diktatörlüğü kabul etmediğini belirtmiş, hürriyet ve demokrasi havasının işleminde başka bir partinin kurulmasının gerekliliği üzerinde durmuştur. Milli Şef’in demokratik hayata geçişteki rolünün dışarıdan kaynaklanan siyasi bir zorunluluk olduğu düşünülse de, Türkiye’de başlayan demokrasi sürecinde önemli bir adım atıldığı ortadadır.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin uzun yıllardan beri iktidarda olması ile yönetimde meydana gelen bazı huzursuzluklar, yapay bir şekilde oluşturulan Müstakil Grubun beklenileni gerçekleştirmediğini de gündeme getirmiştir. CHP’de belirginleşen muhalefet akımlarının savaştan sonra boy göstermesi, muhaliflerin toplumsal yapılanmada köklü değişiklikler yapabilecekleri inancını da pekiştirmiştir. Cumhuriyetten ayrı düşünemediğimiz demokrasinin siyasal yaşamımızda bir hayat tarzı olmasında Demokrat Parti’nin etkisi büyük olmuştur. Kurulan diğer muhalefet partilerine rağmen, DP’nin bu şekilde çıkış yapmasını İnönü- Bayar yakınlığına, matbuatın tesirli kuvvetine bağlamak gerekmektedir. Kurucusunun Nuri Demirağ olduğu Milli Kalkınma Partisi kurulan ilk muhalif parti olmasına rağmen halkın istek ve beklentilerine tercüman olamamıştır. Gazetecilere verdiği kuzu ziyafetleri yüzünden, kuzu partisi olarak tanınmasından öte fazlaca icraatı da olmamıştır. Vatan Gazetesi Yazarlarından Sadun G. Savcı, 7 Mayıs 1946

tarihinde **Kör Kadı** sütununda Kuzulu Toplantılardan bahsederek, Nuri Demirağ'ın Paşalimanı korusunda gazetecilere verdiği kuzu ziyafeti sayesinde eski bir geleneğimizin yeniden canlandığını ifade etmiştir. Bu partinin basın ve halk nazarında yeterince destek bulamayışı doğal olarak muhalif parti isteğini gündeme taşımıştır. Parti içi muhalefetin bazı kanunların demokratik ilkelere uygun olarak değiştirilmesini istemesi ile de ipler iyiden iyiye kopmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılar, Cumhuriyet Halk Partisi'nin her geçen gün güç kaybetmesine sebep olduğu gibi, kökleri çeyrek yüzyıla uzanan iktidar koalisyonu çözülmeye başlamıştır. Hak ve hürriyetleri temel politika addeden DP, CHP çizgisinden uzak bir politika takip ediyordu. Belki de halk ile DP'yi bütünleştiren, halkın bu partiyi kurtarıcı olarak görmesiydi. Şahısların emriyle hareket etmeyen partinin vatandaşların haklarını temin etmek için başlattığı mücadelede, antidemokratik bütün uygulamalardan şikayeti dikkatleri çekmekteydi.

Tek parti sisteminden, 1946 rekabetçi sisteme geçiş aşamasında dinin siyasi bir problem olarak görülmesi ve DP'nin de irticaa prim veren vaatlerinin siyasal alanda etki kazanması seçmenler arasında popüler olmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönemde iktidarın ezanın arapça okunmasını yasaklayıcı kanunlarının bulunması halkı tedirgin etmeye başlamış, DP de bu durumu vaat unsuru yaparak, bu konuda halkın yanında yer alacağını vurgulamıştır.. Muhalefet Partisinin dine karşı hoşgörülü yaklaşımının bu gelişimde büyük rol oynadığı görülmektedir. Ölçsüz vaatlerinin neticelerini geç alacak olan DP, demokratik olmayan bütün uygulamalara sert çıkışlar yapmıştır. Toprak kanunu, basın kanunu, cemiyetler kanunu, seçim kanununun değiştirilmesi muhalefetinin ana eksenini oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanının tarafsızlığı üzerinde de durarak, cumhurbaşkanının bütün halkın malı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Devletten millete doğru olan hareketliliğin, milletten devlete doğru olması prensibinden hareket eden DP, halkla bütünleşerek halkın partisi olmayı amaçladığını ifade etmekteydi. Tavandan tabana doğru olan baskıyı, tabandan gelen bir isteğe dönüştürme meylinde olan DP, halkın hakkını aramanın siyasi yapılanmasında önemli bir etken olacağını da düşünmüyor değildi. Bu nedenle 1945- 1946 yılları halkın umutlarının yeşermesi noktasında bir amil olmuştur. Vatandaş isteklerini ön planda tutan partinin yönünü halka çevirmesi, demokratik ortam arayışlarının bu partinin siyasetinde düğümlenmesi şeklinde tezahür edecektir.

Çalışmamız sırasında basını temel almamızın sebebi, basının demokrasiye geçiş sürecinde izlediği siyaseti yansıtmaktır. Daha çok sütunlar arasına sıkışıp kalmış fikirlerin, düşünce ufkumuzun gelişmesine yardımcı olacağı kanaatinden hareketle, basının iktidar ve muhalefet ilişkilerine yönelik tutumunu ortaya koymaya çalıştık. 1946- 1950'li yıllar yazı ve söz hürriyetinin tanınmadığı, matbuatın susturulmaya çalışıldığı bir dönem olarak telakki edilir. Demokrasiye geçilirken, basının muhalefetinin engellenmesi, yaşanan trajedinin boyutlarını anlamamıza yardımcı olacaktır. Siyasal çerçeveye uygun bir tarzın benimsenerek, matbuatın buna ayak uydurmasının beklenilmesi tartışma özgürlüğünü, fiilleri eleştirme çabalarını sonuçsuz bırakmaktadır. Basının toplumsal tekamüle olan katkılarını görmezden gelemediğimiz gibi, o güne ışık tutan yazarların görüşlerini de dikkate almanın gerekliliği her şekliyle kendini göstermiştir. Siyasetin ve demokrasinin felsefesini sütunlarından okuduğumuz Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi, Abidin Daver, Mümtaz Faik Fenik, Sadun G. Savcı, Necmettin Sadak, Nihat Erim, Falih Rıfkı Atay, Hüseyin Cahit Yalçın, Ali Fuat Başgil, Fuat Köprülü'nün görüşleri çalışmamıza önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Demokrat Parti'nin demokrasi konusundaki muhalefet anlayışını incelerken, DP'nin o dönemler için sözcülüğünü yapan Vatan Gazetesi'ni göz önünde bulundurmaya çalıştık. Vatan Gazetesi'nin halka yaklaşımları, politik olayları ele alması, demokrasinin gelişim sürecini çok ciddi takip etmesi çalışmamızda büyük katkı

sağlamıştır. CHP'nin yayın organı olan ve iktidardan aldığı direktiflerle haberlerinin çerçevesini belirleyen Ulus Gazetesi, ilk yıllarda daha çok dış siyaset konularına ağırlık vermiştir. Bunda DP'nin CHP'nin içinden çıkan bir muhalefet olması etkili olmuş olabilir. Çünkü ilk başlarda DP'nin gerçek bir muhalefet olmadığı inancı hâkimdir. Vatan Gazetesinin haricinde, objektifliği yakalayabilme noktasında Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Tan, Tanin, Son Posta, Son Telgraf, Son Saat, Yeni Sabah, Hürses, Zafer, Kudret, Tasvir, Hürriyet Gazetelerinde de dönemle ilgili yapılmış çalışmaları gözden geçirmeye gayret etmemiz, tarafsız bir tutumu gözler önüne sermek içindir.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın girişinde 1946- 1950 dönemi basının siyasete yaklaşımına ve basında demokrasinin tarihçesine temas edilmiştir. Türk basınında demokrasinin tanımı, tek parti zihniyetinin ne gibi sıkıntıları gündeme getirdiği “1946-1950 Dönemi Basının Siyasete ve Demokrasiye Yaklaşımı” başlığı altında incelenmeye çalışılmıştır. Yine girişte, demokrasi mücadelesinde en önemli unsur olan halkın içinde bulunduğu durum, demokrasiden beklentileri, DP'nin ve CHP'nin, halka yüklediği mana ele alınmıştır. Halkın reyinin yönetimin gerçekleşmesinde ne derece etkili olduğu anlatılmaya çalışılmış, halk için daha fazla hürriyetin nasıl tesis edileceğinin üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde, basında Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisinin değerlendirilmelerine yer verilmiştir. Demokrat Parti'yi doğuran sebepler, DP'nin 1946-1950 yıllarına nasıl bir anlam yüklediği ve demokratik gelişmelere ne ölçüde katkı sağladığı ortaya konulmuştur. Yabancı basın organlarının DP'ye yüklediği manayı ve Türkiye'de cereyan eden bu gelişmelere takındıkları olumlu tavrın neler olduğu belirtilmiştir. Parti içinde başlayan bölünmeler ve Millet Partisinin gündeme gelişi, DP'ye yönelen muvazaa isnatları bu bölümde işlenmeye çalışılmıştır. Demokrat Partinin kuruluşunun ilk yıllarına rastlayan Kongresi ve Hürriyet Misakının siyaset ve basında uyandırdığı yankılara değinilmiştir. Demokrat Partinin ikinci Kongresi ile gündeme gelen Milli Andı ve Demokrat Partinin iktidar olma yolunda vaatleri de bu bölümün işlenen konuları arasındadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1946-1950 yılları arasındaki durumu, kendini yenilemesi konusunda tavsiyeler, DP'ye yaklaşımları, parti içinde hizipleşmeler, Recep Peker, Hasan Saka, Şemseddin Günaltay hükümetleri ile Partinin durumu ve Partinin Yedinci Büyük Kurultayında başlayan değişim süreci işlenmiştir. Bu bölüm DP'nin muhalefetini ele aldığımız için gereksiz gibi görülse de, dönemin kronolojisini takip edebilmek ve CHP'nin demokrasiye geçilen 1946-1950 yılları arasında hangi açmazların içine düştüğünü anlamamız açısından önem teşkil etmektedir. CHP'nin demokrasiyi isterken, demokratik olmayan uygulamaları nasıl bir süzgeçten geçirdiği, 1947 Kurultayı ile başlayan yenileşme serüveni bu bölümde incelenmiştir.

İkinci bölümde, DP'nin iktidara muhalefetinde ana ekseni oluşturan konular, “Türk Basınında 1946-1950 Döneminde Demokrat Partinin Demokrasi Konusundaki Muhalefet Anlayışı” başlığı altında verilmeye çalışılmıştır. Antidemokratik Uygulamaların sona ermesi DP'nin çıkış noktası olmuştur. İnönü'nün tarafsızlığı ve hükümetin politikalarına eleştirileri tezimizin ana eksenini oluşturmaktadır. Muhalefetin iktidar partisinin durumunda ne gibi gelişmelere yol açtığını, iktidarın kendisine ne ölçüde çeki düzen verdiğini basının sözcülüğünde aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde, yıllara göre iki parti arasında cereyan eden, bazen ılımlı, bazen de sert geçen ilişkilere ışık tutulmuştur. 1946 yılı için, 1946 seçimleri ile gelen tartışmalar, Peker Kabinesi ile DP arasındaki ilişkiler, 1946'da DP'ye yönelen solculuk isnatları ele

alınmıştır. 1947 yılında, Recep Peker ve Hasan Saka Kabinelerinin DP ile ilişkilerine ve İsmet İnönü'nün partiler arasında oynadığı uzlaştırıcı role, buna bağlı olarak gelişen 12 Temmuz Beyannamesinin etkilerine değinilmiştir. 1948'de DP'ye yönelen solculuk isnatları, Hasan Saka Kabinesi ile ilişkilere yer verilmiştir. 1949 yılında Şemseddin Günaltay kabinesi ile ilişkilere, Günaltay Kabinesi'nin Din politikası ve DP ile tartışmalarına temas edilmiştir. 1950 yılında ise, genel seçimlere girerken basın ve siyasetçilerin değerlendirmeleri, seçimlere dar siyasilerin konuşmaları ve genel seçimlerde gazetelere düşen sorumluluk hakkında görüşler aktarılmıştır. CHP ve DP arasındaki kıyaslamalara yer verilerek, iki parti arasındaki benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuştur. İktidarda görülen eksik yönlerin muhalefetle kapatılıp, kapatılmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, 1946-1950 yıllarında Türk basınında seçimler ve sistemin sorgulanması konusu ele alınmıştır. Seçim sistemine yönelik aydınların ve siyasilerin görüşlerine yer verilmiş, yabancı basının 1946 seçimlerine ilgisi, seçimlerde yapılan usulsüz uygulamalar, seçimlerde alınması gereken tedbirler, DP'ye yönelen baskılar, seçim sonuçlarının değerlendirilmesi, seçim kanununun çıkmasıyla DP'lilerin katılmama kararları hakkında bilgiler aktarılmıştır. Yine bu bölümde 1946-1950 yılları arasında sistem sorgulanarak, sistemdeki boşlukların ülkeyi ne şekilde etkilediği belirtilmiş, idari mekanizmanın işleyişi anayasa ve bürokrasi konusundaki eleştiriler, Amerikanın Desteğinin Türk siyasetine etkileri kadar sistem dosyayı adı altında incelenmiştir.

1946- 1950'li yıllar yeni oluşumların ve beklentilerin dönemidir. Fakat söylenenler ile uygulamaların arasındaki uçurumlar bütün ümitlerin sabun köpüğü olmaktan öteye gidemediğini bizlere göstermektedir. Tekliflerin bugünün politikaları ile gösterdiği uyum ve meydana gelen aksamalar demokrasinin içinde bulunduğu kısır döngüyü görmemize yardımcı olmaktadır. Geçmişin bugünün sıcak tartışmalarına bile eşlik etmesi, bir asır sonrasında da Türkiye'nin aynı tartışmaların göbeğinde olup olmayacağı endişesini doğurmaktadır. Dün ve bugün arasındaki kısa mesafede demokrasi adına büyük gelişmelerin yaşandığını söyleyebilmek için henüz erken olduğunu düşünmek herhalde yanlış olmayacaktır.

Bu çalışmada Türkiye'de çok partili hayatın başlangıcında demokratik düşünce çerçevesinde ortaya konan ana konuları ve tartışmaları ele almaya çalıştık. Demokratik bir ortamda tenkit edilen hususların varlığını bugün de görmenin, alınan mesafe ile doğrudan bağlantılı olduğunu gösterdiğini düşünüyoruz. Dün ortaya atılan fikirlerin günümüzde de hükümran olması söz ile fiil arasında eşit uzaklıkta olmadığımızın göstergesidir. Çalışmamız böyle bir mukayese yapacaklara yardımcı olduğu ölçüde hedefine ulaşmış sayılacaktır.

1946-1950 DÖNEMİ BASININ SİYASETE, DEMOKRASİYE VE HALKA YAKLAŞIMI

1- 1946-1950 Dönemi Türk Basınına Bakış

1946- 1950 döneminde demokrasiye geçişte basın adına son derece canlı gelişmeler yaşanmıştır. Çok partili bir hayata geçişi benimseyen ve taraf olan gazetelerin yanında, tek parti zihniyetinin takipçisi ve koruyucusu olan gazeteler de fikirleriyle bu dönemde hükümlerini sürmüşlerdir. Basın hürriyetini kısıtlayıcı antidemokratik yaklaşımların beraberinde getirdiği baskıcı uygulamalar bu dönemde dikkati çekmektedir.

Vatan Gazetesi ve Millet Mecmuası DP'nin sözcülüğünü yaparken, CHP propagandasını Son Telgraf, Tanin, Vakit ve Akşam gazeteleri yapmaktadır¹. Halk Partisi yayın organı olarak Ulus gazetesini de görmekteyiz. Ulus gazetesinde 1946 yıllarında daha çok dış politika haberlerinin ağırlık kazanması, muhalefet partisinin kuruluşunu dikkate almadıklarına delil teşkil edebilir. Çünkü DP kurulduğu ilk günlerde parti içindeki muhalefeti sağlayan Müstakil Grup gibi telâkki edilmiştir.² Demokrasiye geçişin ilk yıllarında, DP'nin kuruluş safhasına bu gazetenin çok fazla haberlerinde yer vermemesi Ulus'un DP'yi önemsemediği izlenimini vermektedir. CHP ortaya çıkacak muhalefet partisinin sınırlı ve kontrollü bir parti olması gerektiği inancındaydı. CHP yanlısı basın da yeni kurulacak, partiyi muhalefette kalacak ama iktidara talip olmayıp, iktidarın gidişatını kontrol edecek bir parti olarak değerlendiriyordu.

CHP'nin yayın organı olan Haftalık Gazeteler arasında Ankara'da çıkan Bayrak da bulunmaktaydı.³ Basında DP'nin ateşli savunuculuğunu Ahmet Emin Yalman, Mümtaz Faik Fenik, Sadun G. Savcı, Fuat Köprülü'nün yaptığı görülmektedir. CHP'nin ise, Hüseyin Cahit Yalçın, Necmettin Sadak, Nadir Nadi, Falih Rıfkı Atay, Nihat Erim, Cihat Baban gibi yazarlar tarafından desteklendiği dikkatleri çekmektedir. Bu yazarların çoğu zaman zaman aktif siyasetin içerisinde roller üstlenmişlerdir.

DP'nin kurulmasından önceki dönemlerde CHP içinde bulunan kurucuların zaman zaman CHP'nin yanlısı tutumlarını basın organlarında eleştirdikleri görülmüştür. Vatan'da DP yöneticilerinin sık sık yazılarının yayınlandığı, Yalman'ın, DP liderlerinin bir çok konularda akıl hocası olduğu, en atlatma muhalefet haberlerinin de Vatan'da çıktığı ifade edilmektedir⁴. Bu durum da Yalman ve DP'nin o dönemlerde demokrasinin önde gelen sözcüsü olduğu görüşünü teyit etmektedir.

Bu dönem basınının söz ve yazı hürriyeti açısından çok da rahat olmadığı söylenebilir. Bunun en önemli delillerinden bir tanesi dönemin Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe'nin 1946 seçimleri sonrasında yaptığı ilginç açıklamadır. Seçim rezaletlerini örtmek için basının susturulmaya çalışıldığı, basında yer alan haberler ve yazıların iktidarın telaşlanmasına sebep olduğu dikkatleri çekmektedir.⁵ Gazetelerin seçim öncesi ağır neşriyatları yüzünden tedbir alınmadığını ifade eden Tınaztepe, bir tebliğ yayınlarak memleketin huzurunu bozacak yayınların kısıtlanacağı belirtmiştir. *“Millet iradesinin tam bir şekilde tecellisini güçleştirir endişesile İstanbul gazetelerinde seçime tekaddüm eden günlerde yapılmış olan çeşitli ağır neşriyata karşı hiçbir tedbire başvurulmamıştı. Fakat seçim büyük bir sükunet ve emniyet havası içinde bitmiş olduğundan halkımızın artık karşılıklı sevgi ve saygı hisleri içinde yaşamaları ve her hangi bir tahrike maruz bırakılmamaları icabeder. Bu böyle iken de bazı gazetelerin bilhassa seçim sonuçları hakkında, vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden memleketin huzurunu sarsıcı ağır neşriyata devam ettiği görülmektedir. Sıkıyönetim bölgesinde bu gibi tahriklerin devamına müsaade edilmeyeceği ve bu kabil yazılara karşı Sıkıyönetim Komutanlığının harekete geçeceği tebliğ olunur”*⁶.

¹ “Bolu'da Kanunsuz Hareketler Birbirini Kovalıyor”, Vatan, 15 Temmuz 1946, S.1844.

² Feroz AHMAD ,(Terc.Ahmet Fethi), Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), İstanbul 1996, s.26.

³ “Demokrat Parti Milletvekilleri Maaş Farklarını Partiye Verdiler”, Vatan, 4 Ocak 1948, S.2372.

⁴ Hıfzı TOPUZ, *Yüz Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973, s.172.

⁵ Osman Cemal FERSONY, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul 1978, s.145.

⁶ “Sıkıyönetimin Tebliği”, Vatan, 25 Temmuz 1946, S.1854, “Sıkıyönetim Komutanlığının Tebliği”, Ulus, 25 Temmuz 1946, (Numarasız)

Bu tebliğin sonuçları kısa zamanda kendini göstermiştir. “*Sıkıyönetimin, Türkiye Sosyalist ve Emekçi ve Köylü Partisi ve Türkiye Sosyalist Partisini, komünist fikirler yayan Sendika, Ses, Nor-Or, Gün, Yığın, Dost Gazete ve dergilerini kapatması, Büyük Doğu Gazetesi’ni 4 ay tatil etmesi*”⁷ demokrasiyle bağdaşmayan bir tutumun ürünüdür. Vatan Gazetesi’nde yer alan bu haber, iktidarın kendi aleyhinde tavır sergileyen gazetelere müsamahakâr davranmadığı hissini vermektedir. İstanbul basınının sıkıyönetim baskısı altında olması ile basında gerçek bir terör devrinin yaşandığı da görülmektedir.⁸

Bu tebliğ karşılığında DP’nin Başbakanlığa yazdığı dilekçede; İstanbul matbuatı üzerinde yapılmak istenilen tazyikin memlekette umumi tazyik havasını ağırlaştıracağını, matbuat kanununun 50. Maddesinde yapılan son değişiklikle yaratılan nisbi ferahlığın bu tebliğle kökünden ortadan kaldırıldığı belirtilmektedir. Son milletvekili seçimlerinde yurdun her köşesinde milletçe şahit olduğumuz bütün yolsuz ve kanunsuz hareketlerin umumi efkar önünde münakaşasına imkan verilmemesi, seçimlerin haksız neticelerinin emrivakiliğine işaret etmiştir. Sıkıyönetim Komutanlığının bir askeri idare olduğu, siyasi ölçüler ve mülahazalarla hareket edemeyeceği, ancak asayiş ve emniyetin muhafaza endişesiyle hareket edebileceği üzerinde durulmuştur⁹. Askeri makamların seçimler karşısında tarafsız kalmaları icap ederken, Sıkıyönetim Komutanlığı’nın asayiş ve emniyetten ziyade siyasi ölçüler ve gayeler taşıdığı görülmektedir¹⁰. İstanbul’da sıkıyönetimin uzatılması için Büyük Millet Meclisinde açılan müzakerelere katılan Celal Bayar, “*bu tedbirin sadece İstanbul Gazetelerini baskı altında tutmak hedefini güttüğünü, İstanbul Basınına baskı altında tutmanın bütün memleket basınının baskı altında tutulması anlamına geldiğini*”¹¹ ifade etmiştir.

Celal Bayar’ın, “*seçim işlerine fesad karıştırıldığı iddiası ve seçimlerin memleketin hakiki iradesini göstermekten uzak olduğu*”nu ifade eden sözlerini yayımlayan Yeni Sabah ve Gerçek Gazete’lerinin kapatılarak, aynı demeci aktaran Tanin’e dokunulmaması¹² da hayret vericidir. Bu tarz bir durum ister istemez hükümet politikalarında tarafgir bir yaklaşımın varlığını gözler önüne sermektedir. Basını kendi işlerine geldiği gibi sınırlandırmanın hürriyetlerle bağdaşmayan bir tutum olması, iktidar mensuplarının çok fazla önemsemediği bir davranış şeklidir. Demokrasiyi isterken, özgürlüklere hayır demenin anlamını kavramak için, hükümeti idare eden politikacıların mantığına bürünmek gerekmektedir.

“İzmir’de, ‘*Hayır! Biz bunları seçmedik*’ diye başlık atan İzmir ve İleri Demokrasi Gazeteleri ‘*seçimi ihlal*’, ‘*halkı isyana teşvik etmek*’ suçlarını işledikleri ileri sürülerek mahkemeye verilmiştir”. İzmir Gazetesi’nde yayımlanan “*Nesebi Sahih Olmayan Çocuk*” başlıklı, seçim yolsuzlukları dolayısıyla T.B.M.M.’nin meşruiyeti üzerine kuşkular yaratan bir yazının İzmir’de geniş yankılar uyandırdığı da görülmektedir¹³. Bu yazı dolayısıyla gazetenin sahibi, Yazı İşleri Müdürü ve Muhabiri derhal tevkif edilmişlerdir. Yazı dilden

⁷ “Komünist Tahrifatına Karşı Alınan Tedbirler”, Vatan, 17 Aralık 1946, S.1994.

⁸ Osman Cemal FERSOY, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul 1978, s.162.

⁹ “DP’nin Başbakanlığa Dilekçesi”, Vatan, 29 Temmuz 1946, S.1858.

¹⁰ a.g.h.

¹¹ Emrullah NUTKU, *Siyasi Anılarım, Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika’da Yitirdiğim Yıllar (1946-1958)*, İstanbul 1979, s.55.

¹² Alpay KABACALI, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara 1994, s.201.

¹³ KABACALI, a.g.e. s.20.1, Osman Cemal FERSOY, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul 1978, s.163.

dile dolaşmış, herkes CHP'nin tutumundan dert yanmaya başlamıştır.¹⁴ Demek oluyor ki, zülfü yare dokundurmadan kalemi kullanmak, aleyhte yazı yazmayı düşüncelerden silmek zarureti vardır. 1947 Ağustos'unda İzmir'de yaptığı bir basın toplantısında Adnan Menderes Meclisin meşru olmadığını söylemiş, bu haberi her gazete yazamamıştır. Haberi cesaretle sütunlarına geçiren Demokrat İzmir, Yeni Asır, Ankara Kuvvet, İstanbul Tasvir ve Demokrasi gazetelerinden 11 gazeteci kollarına kelepçeler takılarak İzmir cezaevine getirilmiştir.¹⁵ Basının maruz kaldığı bu sansür uygulaması sözün hürriyetinin ortadan kaldırıldığına delil teşkil etmektedir. İktidarın aleyhinde haber yazılmasına tahammülün olmadığı bu dönem uygulamaları demokrasinin geleceği açısından hoş olmayan manzaralara kapı aralamaktadır.

Vatan Gazetesi'nin tuttuğu neşriyat hakkında da, Ahmet Emin Yalman, mücadelelerinde DP ile muvazi bir surette yürür gibi bir manzaranın; bu partinin hakiki demokrasiyi kavramakta büyük bir anlayış göstermesine, siyasi faaliyetlerindeki dürüstlüğü'nün dünyanın her siyasi partisine örnek olacak bir mahiyet arzemesine bağlamaktadır. Diğer taraftan Gazetenin CHP'nin muhalifi olmadığını, ancak bu partinin hakiki demokrasiye uygun bir yol tutmasının hasretle beklendiğini belirtmiştir. Halk Partisi'nin Türk milletinin olgunluğuna ve vasiliğe katiyen muhtaç olmadığına karar veremediğine de¹⁶ dikkatleri çekmektedir.

Sadun Tanju, 1946-1950 Döneminin Türk Basınındaki manzarasını şu sözleriyle dile getirmiştir: “*Zaman ilerledikçe muhalefeti destekleyen gazetelerin sayısı gittikçe artıyordu. Artmamasına da sebep yoktu. Zira muhalefet, düşüncede ve eylemde her şeyin en mükemmelini öne sürüyordu. Genellikle aydınlar demokrasinin bütün nimetlerinin elde edileceği hayali ile etkilenmişlerdi. Halk ise, adalet ve eşitlik çılgınlıkları arasında, sigaranın beş kuruşa içileceği, şekerin ucuza yeneceği günleri düşünmeye başlamıştı. Basın, muhalefetin hayallerini kamçılayan bütün propagandalara kollarını açarken biraz da kendisine güveniyordu. Teminatlı bir özgürlük düzeni içinde, hür basının halk adına en mükemmel kontrolü kuracağına inanılıyordu. Onun için muhalefete çok geniş bir kredi açılmıştı. İktidara ise o ölçüde hasis davranılıyordu. Basın halkı coşturmaya, düşünmeye değil, bilmeğe, habere önem veriyordu*”.¹⁷

1946-1950 arasındaki basının yaklaşımlarını değerlendiren Bedii Faik ise, 1946 basınının korkusuz bir ateş topu olduğundan, cesaretli tutumundan, basının demokrasi taraftarlığından söz etmektedir¹⁸. İktidarın yaklaşımı ile ilgili olarak da, her tarafı mühürlü, Basın yayın umum müdürünün kapatmasıyla muma çevrilebilecek, susturulmuş bir basının varlığına temas etmektedir¹⁹. İktidarın bu baskıcı, dayatmacı zihniyetinin kanunların sınırlandırılmasıyla artarak devam etmesi, söz ve yazıya hürriyet hakkının tanınmaması duyularına yenik düşmüş bir iktidarın aciz tavırları olarak değerlendirilmelidir.

¹⁴ Tekin ERER, *Yasaklılar*, İstanbul 1965, s.101., Faik Ahmet BARUTÇU, *Siyasi Anılar 1939-1954*, İstanbul 1977, s.163.

¹⁵ ERER, a.g.e., s.105.

¹⁶ Ahmet Emin YALMAN, “Umumi Bir Hesaplaşma”, Vatan, 8 Kasım 1946, S.1958.

¹⁷ Hıfzı TOPUZ, *Yüz Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973, s.177-178.

¹⁸ Bu bilgiler, gazetecilerimizden Bedii Faik, hayatta iken Samanyolu Televizyonu'nun Demirkırat Belgeseli olarak yayıma hazırladığı bir program için yapılan röportajdan nakledilmektedir. Röportaj metnini, programın yapımcısı Hasan KIRIÇ Beyefendi, tezimde istifade edebilmem için vermiştir. Kendilerine teşekkürü bir borç biliyorum”.

¹⁹ a.g.r.

1949 yılında Ulus Gazetesinin yaptığı neşriyatlarla bir husumet havası yaratması, zamanın şartlarına göre ilişkilerini belirlemesi, siyasi bir taktik olarak değerlendirilmelidir. “Zaman zaman DP’yi Bolşevik yarıdakısı yapan Ulus, bazen de vatansever bir parti olarak değerlendirmiştir. DP aleyhine söz söyleme hakkını kendinde bulan bu gazetenin insafı ortadan kaldırdığında mugalata ve küfürbazlığı elden bırakmadığı da dikkatleri çekmektedir”.²⁰ Görülüyor ki, Ulus gazetesi iktidarın sözcülüğünü üstlenmiş ve muhalefete her türlü eleştiriye hak sahibi olmuştur. İktidarın bu sansürcü uygulaması ve sadece kendinden olana söz söyleme hakkı tanınması, DP’nin muhalefeti boyunca eleştirilerinin merkezini oluşturmuştur.

Başbakan Şemseddin Günaltay, demokrasiye iman etmiş, geniş bilgili yazarların idaresinde müstakil gazetelere de ihtiyaç olduğunu belirtmiş, bu tarz gazetelerin demokrasinin inkişafında hizmet göreceğine kanaat ettiğini vurgulamıştır. “Her partinin kendi görüşünü, makul bulup, müdafaa etmesi, karşılıklı noktai nazarları tarafsız ve müstakil gazetelere bırakması vatandaşın da doğru ile yanlış ayırt etmesine yardımcı olacaktır. Muvafık kendi işlerini iyi, muhalifler ise hepsini kötü görürler. Bilgili insanların elindeki gazeteler ise, bunu mütalaa ve münakaşa ederler ve vatandaşlar da ona göre hüküm verirler”.²¹ sözleriyle basın o dönemin siyasetinde oynaması gereken uzlaştırıcı ve aydınlatıcı rolünü ifade etmeye çalışmıştır. Günaltay, basının kendi hürriyetini kendisinin çerçevelemesi gereğinden bahsederek, yazarların iki duvar arasındaki hislerine değil, realitelere ve memleketin varlığına bakarak yazı yazmalarını tavsiye etmektedir. Basını tahdit ve tehdit değil, ikaz ettiğini vurgulamıştır.²²

İktidarın gazeteler karşı o dönemde takındığı tavır Hürriyet Gazetesi’nin başyazısında da eleştirilmektedir. “İktidara göre kendi parası ve kendi adamları tarafından neşredilmeyen gazeteler muhalif matbuattır. Bundan dolayı CHP erkânı tarafından ikide bir de bu muhalif matbuata çatmak adet oldu”.²³ sözleriyle iktidara göre bitaraf gazetenin olmadığı, ya Halk Partisi’ne mensup oldukları ya da DP’ye satıldıkları yolunda bir kanaatin hâkim olduğunu belirtilmektedir. “Eğer CHP safında değilseniz DP’ye satılmış bir gazetecisiniz ne yazarsanız, ne söylerseniz para etmeyecektir. ‘Canım’ deseniz de, İktidar partisi ‘Canın çıksın’ olarak değerlendirmektedir”.²⁴ telâkkisinin tarafsız gazeteleri de tahrik ettiği ifade edilmektedir.

Hürriyet Gazetesi başyazısında İktidar Partisinin, kendi nutuklarına fazla yer ayırmayan gazeteleri muhalif gazeteler olarak nitelendirmesinin yanlış bir tutum olduğu işlenmektedir. “Muhaliif dedikleri gazeteler eğer bu nutuklara yer vermiyorlarsa, içlerinde halka faydalı olabilecek bir söz bulamadıkları içindir. Eğer bitaraf gazeteler, iktidar partisine mensup olanların ağızlarından çıkan bütün sözlere sütunlarını tahsis edecek olsalar, bitaraf olmaktan çıkarlar ve Halk Partisi’nin organı olurlar”.²⁵ İktidar lehine yazılan yazılara karşı bir tavır sergilenmediği halde, muhalefete yönelik sarfedilen sözlerin hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Gazeteler eğer CHP’den bahsediyorsa iyi, bahsetmiyorsa taraflı bir tutum sergiliyor hükmünü vermek demokratik bir yaklaşım değildir. Böyle bir uygulama basına sansür koymaya çalışan zihniyetten farksız da olamayacaktır.

²⁰ “Köprülü’nün Cevabı”, Vatan, 28 Ağustos 1949, S.2969.

²¹ “Başbakan, Celal Bayar’a Şiddetle Hücum Etti.”, Vatan, 4 Eylül 1949, S.2975.

²² “Başbakan ,Seçimlerin Ehemmiyetinden Bahsetti””, Vatan, 8 Eylül 1949, S.2979.

²³ “İktidar ve Gazeteler”, Hürriyet, 3 Ocak 1950, S.605.

²⁴ a.g.h.

²⁵ “Muhalefetin Cazibesi”, Hürriyet, 4 Ocak 1950, S.606.

2- 1946-1950 Türk Basınında Demokrasinin Tarihçesi

Türkiye tarihinde demokrasi denemelerinin 2000 yılına kadar geniş bir mikyasta yapıldığı görülmemiştir. Türkiye’de Kanuni Esasi ile ilk defa 1876’da padişahın yetkileri sınırlandırılmış ne var ki, Mecliste mebusların tenkitlerine tahammül edemeyen II.Abdülhamit’in Osmanlı-Rus Savaşını bahane etmesi yüzünden 33 yıllık bir istibdadın içine girilmiştir. II. Abdülhamit döneminin sansür ağırlıklı politikası gittikçe genişleyen hürriyet cereyanını harekete geçirmiştir. Bu durum memlekette 10 Temmuz 1908’den itibaren hürriyet, müsavat, mülkiyet, emniyet esaslarına dayalı meşrutî bir idare kurulmasına sebep olmuştur.²⁶ İlk demokratik idarenin II. Meşrutiyetle başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Anayasa, fert hürriyeti, mebusan ve ayan meclisleri, partiler ve serbest basın bu dönemde önemli esaslar olmuştur.

Millî hâkimiyetin tam anlamıyla mevcut olduğunu söylemek mümkün olmasa da, ordunun politikaya karıştığı, İttihat ve Terakki’nin haiz olduğu oligarşik üstünlüğün ağırlık kazandığı dikkatleri çekmektedir.²⁷ *“II.Meşrutiyet başlangıçta ölçüsüz bir hürriyet devrinin müjdecisi gibi görünmüşken hürriyetin çokluğu, bunu sağlayan ve bundan faydalananların müsamahasızlık ve ölçsüzlükleri yüzünden 31 Mart Vak’aları olmuş, oldurulmuş, nihayet bu hürriyet bir nevi sakalı şerif gibi rafa konmuştu”*.²⁸ diyen Burhan Felek, buna rağmen hürriyetin o ölçsüz hürriyet devrinde bile tam manasıyla tatbik edilemediğini belirtmiştir.

Ali Naci Karacan demokrasi için geçirdiğimiz evreleri anlatırken, hürriyete duyulan ihtiyacın en çok hissedilen unsur olduğunun üzerinde durmuştur. *“II.Abdülhamid devrinde yaşayan hürriyet diye bağırmağa başlayanlar, kurtulduklarını sandıklarını anda, Rumeli’den genç zabıter Niyaziler, Enverler esareti kırarak, zulmün binasını yıktılar. “Geceler gündüz oldu” diyerek hürriyete kavuştuğumuzu ilân ediyorlardı. Çok geçmeden memlekete hürriyeti getirdiklerini söyleyen İttihat Terakki komiteleri, sokakta adam öldürmeleri, matbuatın ağzını dikmeleri, idarei örfiyeler, divanı harpleri, idamları ve sürgünleriyle bize değişen rejimin kendisini değil, yalnız adının olduğunu gösterdi. Abdülhamid’in ilk hediyesi 93 harbiyken, İttihat Terakki’nin komitecilerinin ilk hediyesi de Balkan felaketi olmuştur. Atatürk ise padişahı kolundan tutup, memleketin dışına atıp, Millet Meclis’inde hakimiyetin millete ait olduğunu söylemiştir”*.²⁹ Ali Naci Karacan, hürriyete susamış olan halkın beklentilerini ve bu süreçte çektiklerini anlatmaya çalışmıştır. Demokrasiye geçildiği dönem, 50 yıl sonra gelen, büyük ölçüde de gecikmiş bir bayram havasını taşımaktadır.

II. Meşrutiyet döneminde milletin haline bakacak olursak üç gruba ayrıldıklarını görürüz.

“1-Hükümete sarılıp, işlerini yoluna koyanlar, yağlı kuyruklara sımsıkı yapışanlar, başkalarına bir şey koklatmayanlar,

2-Onları devirip yerlerini alarak milletin sırtından biraz da kendileri geçinmek isteyenler,

*3-Büyük müstahsil kitle”*³⁰.

²⁶ Fazıl NALBANTOĞLU, *Demokrasi ve Rejimler Politikası*, Ankara 1950, s.40-41.

²⁷ NALBANTOĞLU, a.g.e., s.41-42.

²⁸ Burhan FELEK, “Demokrasi, Muvazene Rejimi”, Cumhuriyet, 6 Temmuz 1946, S.7862.

²⁹ Ali Naci KARACAN, “Elli Seneden Beri Beklediğimiz Bayram”, Tan, 27 Temmuz 1949, S.221.

³⁰ Cemal BARDAKÇI, “Bu Millet Nelerden Nefret Etmektedir”, Vatan, 23 Kasım 1946, S.1970.

Meşrutiyet döneminde halkın sancılarının iyiden iyiye büyüdüğü dikkatleri çekmektedir. Cemal Badakçı'nın milletin nelerden nefret ettiği hususuna dikkat çekmesi de, milletin Meşrutiyet döneminde yaşanan sancılanmalardan, yıkıcı zulümlerden, angaryalardan, makam mevkileri para ile satın alan memurların soygunlarından bıktığını açıkça ortaya koymaktadır.

Hüseyin Cahit Yalçın, 1908'de İttihat ve Terakki Cemiyeti meşrutiyeti ilân ettiği zaman Cemiyetin şubelerinin mantar gibi çoğaldığından bahsetmiştir. Herkesin içinde padişah idaresine karşı bir hıncın biriktiğini, meydan serbestleyince ve bir bayrak yükselince bunun altına koşmanın tabii olduğunun üzerinde durmuştur. *“Bu rağbet iyi niyetle olamadı. Külâh kapmak için fırsat arayanlardan sadece macera düşkünlerine ve koyun sürüsü gibi her koşanın arkasına takılanlara ve fesatçı unsurlara varıncaya kadar karmakarışık bir kalabalık İttihat Terakki hareketini boğacak, çehresini ve mahiyetini değiştirecek gibi bir galeyan eseri arzemiştir”*.³¹ sözleriyle de kurulan partilerin yeni bir ümit doğurduğunu ifade etmeye çalışmıştır. Halkın ihtiyaçlarına cevap verecek, hürriyetin sesini kısmayacak siyasi kitlelere ihtiyaç duyduğu görülmektedir. II. Meşrutiyet devrinde devletin haiz olduğu otoriteye padişah ve millet ortak olduğu için tam anlamıyla milli hâkimiyetten de söz etmek mümkün olmamıştır.

Ahmet Emin Yalman, *“Memleketimizi kendi hususi çiftlikleri sanan hanedanın, keyfi istibdat hareketlerine sabrımız tükendi, hanedanı memlekette attık. Şerrin ana kaynağını böylece kuruttuğumuza inanarak Cumhuriyeti kurduk. Başına da istibdatla mücadelede hizmeti görülen, hayır tarafını temsil etmeleri beklenen vatandaşları getirdik. Artık istikbale güven duyacağımızı sandık, mazinin fena istidatlarını gömdüğümüze ve cumhuriyet mekteplerinin istibdattan tiksinen, millet hizmetinin şerefini ve asaletini kavrayan yeni bir nesil yetiştirdiğine inandık”*³². diyerek, Cumhuriyetin tesisi ile istibdadın bittiğine inandıklarını, fakat ortaya konan fiillerin meşrutiyet yönetimlerini aratmadığını vurgulamaya çalışmıştır.

Serbest Fırka'nın bambaşka bir ruh haleti içinde doğduğunu ifade eden Cihat Baban ise, Serbest Fırka'nın üç ay gibi kısa bir zaman içinde saman alevi gibi parlayıp, kısmen partiyi kuranların acemiliğine, kısmen erken doğmuş bir cenin olarak dünya yüzüne çıkmış olmasına, kısmen de iktidar partisinin hazımsızlığına kurban olup sönüp gittiğinden bahsetmiştir. *“Serbest Fırka'nın kötü izler bırakması ile serbestçilik bir günah telakki edilmiş, binlerce insan işlerinden güçlerinden olmuştur. Serbest Fırkanın üç aylık hayatı memleketin siyasi çehresini uzun seneler sürecek bir buruşukluğa mahkûm etmiştir”*. Baban, DP'nin de doğar doğmaz Serbest Fırka gibi, iyi karşılandığından, fakat aradan kısa bir müddet geçince, memlekette derhal üvey evlat muamelesi görmeye başladığından şikayet etmiştir. Meşrutiyette katillerin ve cinayetlerin varlığından bahsederek, Meclisi Mebusanda hıyanet yuvalarının kurulduğundan şikayetçi olmuştur. *“Meclis kürsüsünden Türk olmadıklarını söylemekten iftihar duyan insanlar vardı. Zaman geçti, Hürriyet-i İtilâf adeta memleketin izmihlâle uğramış olmasını nimet bilecek bir zihniyet taşıdı. I. Büyük Millet Meclisi'nde mücadeleler çok çetin oldu. Fakat tek muhalefet devridir ki, şahsi ihtiras ve endişeler ikinci planda rol oynadığı için memleketin hayrına olmuştur”*³³. diyerek demokrasiye geçiş sürecinde yaşananların kolay olmadığını anlatmaya çalışmıştır.

³¹ Hüseyin Cahit YALÇIN, “Partilerin Objektif Bir Tahlili”, Tanin, 8 Temmuz 1947, S.4454-1388.

³² Ahmet Emin YALMAN, “Hayır ile Şer Çarpışıyor”, Vatan, 15 Temmuz 1946, S.1844.

³³ Cihad BABAN, “Bir Hesaplaşma”, Tasvir, 1 Ocak 1947, S.634.

Yalman, demokrasinin fertlere sunduklarını aktarıırken istibdat idarelerinin baskıcı tavırlarından dert yanmaktadır. “Demokrasi idareleri meziyetli, doğru, dürüst, teşebbüs sahibi fertlere kıymet verirler ve bunları mumla ararlar. Bulurlarsa başında taşırılar, yetişmeleri için bütün yol ve imkânları açarlar. Her vatandaşa eşit hak ve imkânlar vermeği vazife edinmişlerdir. Prensip namına olsa tenkide mukavemetlerini nimet sayarlar. İstibdat idarelerinin ölçüleri bunun tamamile zıddındır”.diyerek bunların düşünmeyen itiraz etmeyen emirlerle körü körüne itaat eden kulları aradıklarını ifade etmiştir. “Eğer beğendikleri kulların gizlenecek ayıpları ve kabahatleri varsa tercih ederler, çünkü bu ayıp ve kabahatler kendileri için sadakatin sağlam teminatıdır. İstibdat idarelerinin gözünde umumiyetle insanlar bir kıymet teşkil etmezler. Bir diktatörün veya bir yârân zümresinin beka ve menfaatini gaye bildikleri için memleket endişesi kendileri için sıfırdır. Evet, bundan bahsetmekle herkesten üst perdeye çıkarlar, cemiyeti inhisar altında tutarlar, fakat bunun gayesi; kendi tabirlerince edebiyat yapmak, şahsi ihtiraslara dayanan gidişin iğrençliğini laflarla örtmektir. İstibdat idareleri için mesela bir hayvan maldır, kıymettir, bunun hesabını sıkı sıkıya ararlar, fakat insanın canını kıymet saymazlar hesapsızca harcederler. Hele vicdan taşıyan her meziyetli ve hür ruhlu insan, kendileri için bir engeldir, imhası vacip bir düşmandır. Böyle insanların candan kıymetli saydıkları vekar ve haysiyetle oynamakta ve bunu çiğnemekte haz duyarlar. Kendilerini kötölemek, yıkmak için her silahtı meşru bulurlar”.³⁴ sözleriyle müstebit idarelerin fert hürriyetini ortadan kaldıran tavırlarından şikayetini dile getirmiştir.

Cumhuriyetin ilk muhalefet partisi olan Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'nın demokratik düşünce açısından son derece aslına uygun bir muhalefet oluşu ve CHP'yi murakabe amacını taşıması demokrasinin tesisinde yeterli olmamıştır. Demokrasiyi istemesine rağmen İktidarın muhalefete tahammülünün olmadığı görülmüştür. Serbest Cumhuriyet Fırkası ise, dayatmacı bir mantıkla kurulmuş, ekonomik bunalım yüzünden halkın dikkatleri başka yönlelere çekilmeye çalışılırken, bir taraftan da diktatör imajı silinmeye, İsmet İnönü'nün parti içinde gelişen gücü kırılmaya çalışılmıştır.

Emre Kongar, Serbest Fırka'nın “devletçi seçkin cephenin, gelenekçi liberal cepheyi denetim altına almak için, devletçi seçkinciler tarafından girilen bir deneme olduğunu” belirtmektedir. Bir anda gelenekçi-liberal cephenin temsilcisi durumuna gelen Serbest Fırkanın ilkelerinin taban tarafından desteklenmesinde etkili olduğunun üzerinde durmuştur. “Bu ilkeler, Lâikliğe karşı islâmcılık, devletçiliğe karşı, tam bir liberalizm, antiemparyalizme karşı da vatı ile bütünleşme...” Fakat Partinin kurucusu Fethi Okyar'ın devletçi-seçkin cephenin içinde yer alması ve Atatürk'ün de karşı çıkmasıyla partinin kapatılmasına karar verilmiştir. Emre Kongar Serbest Fırkanın kapatılmasında en önemli etkenin sınıfsal tabana dayanmaması olduğunu da ifade etmiştir.³⁵

Demokrasinin hoyratça kullanılmasıyla hakettiği yeri bulamaması haliyle geçmişin yönetimlerinin uygulamalarına işlerlik kazandırmaktadır. Türkiye'de kesintiye uğrayan demokrasi denemeleri neticesinde iç dinamiklerden ziyade dış baskıların aktif hale gelmesiyle siyasi sahneye demokrasi bir kavram olarak yerleşmeye başlamıştır. Kavram olarak dedik, çünkü gerekleri yeterince yerine getirilememiştir. Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'nın ve Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın acı izleri halkın zihinlerinden silinmediği için demokrasiye geçmek de kolay olmamıştır.

³⁴ YALMAN, “İnsanların Kıymeti, Sayın Recep Peker Başkanlıkta Acaba Ne Gibi Bir Şahsiyet Belirtecek?”, Vatan, 11 Ağustos 1946, S.1871.

³⁵ Emre KONGAR, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul 1979, s.390.

II. Dünya Savaşını demokratik cephenin kazanması, Türkiye'deki demokratikleşme hareketlerinde etkili olmuştur. Siyasi hürriyetin ve emniyetin kurulması amacını taşıyan bu demokratikleşme sürecinde, geçmişin tariflerinin yeni bir yorumdan geçmesine ihtiyaç duyulmuştur. Geçmiş tecrübeler umduğumuz siyasi yapılanmayı mümkün kılmamış, günü birlik politikaların değişmesi demokrasi ihtiyacını iyiden iyiye hissettirmiştir. Dış dünya ile irtibat kurulmasına da zemin hazırlayacağı düşünülen bu siyasi yapılanma, modernleşme noktasında da etkin bir rol oynamıştır. Siyasi anlamdaki modernleşmemiz demokrasinin inkişaf etmesiyle Türkiye'nin gündemine oturmaya başlamıştır.

3- Basında Demokrasi Anlayışı

Siyasi ve ekonomik bakımdan buhranların yaşandığı bir ortamda hak ve hürriyeti düşünmeden, iktidarın halka sunduklarını sorgulamaksızın kabul eden kitle ile, uzun yıllar iktidarın baskısından bunalanların özgürlük arayışları, demokratik bir toplumun alt yapısını oluşturmaya başlamıştır. *“Tarihsel süreç içerisinde demokratikleşme çabalarına bol gözyaşı ve insan kanının karışması iktidarların muhalefete geçmek istemeyişlerinin de başlıca nedenini oluşturmuştur”*³⁶. Nitekim o dönemin önde gelen gazetecilerinden Ahmet Emin Yalman *“körükörüne itaat etmek zamanıdır diyenler, hürriyet ve demokrasi ortamını bekleyenler”*³⁷ olmak üzere halkı iki kutba ayırmıştır. Demokrasiye rağmen her şey demokrasi için paradoksunun yaşandığı bir devreden geçerken, özgürlüğün sınırsız icaplarını yerine getirebilme ümitlerini uygulamaya koyma anlayışı gerçek demokrasinin sinyallerini vermektedir. Hürriyetlerin sınırlandırıldığı ortamlarda sözü bile edilemeyecek bir demokrasi anlayışı halkın susturulması ile beraber başkaldırıyı da gündeme getirecektir. Çağımızda diktatörlerin devrilmesi veya demokratikleşme girişimlerinin zorla bitmesi olarak tecelli edecek bir sonucun etkilerinin tesirli olacağı düşünülmektedir. Ümit edici olan bir durum vardır ki, o da zamanımız halklarının eskisine nazaran uyanık ve dinamik olduğudur.

Demokrasinin dünyada neler sunduğuna gelince; demokrasinin istismar edildiğini anlayan millet *“her güzel şeyi vaad eden hükümetlerin, sandalyelere kurulunca, birer birer Firavun kesildiğini”*³⁸ görmemezlikten gelememiştir. Tek merkezli bir idarenin halkın iradesinin hakim kılınmasında etkili olmadığını anlamıştır. *“Memleket endişelerini, parti ve iktidarın endişelerinden üstün tutanlar”*³⁹ sayesinde hakiki demokrasinin tesis edilmesi hiçte uzak değildir. Kaldı ki, *“Türk halkı istibdad idarelerinin baskısını tecrübe ettiği için, münakaşa hürriyetine ve murakabeli çalışma usüllerine kıymet verecektir”*⁴⁰ *“Yapar gibi görünmektense hiç yapmamak veyahut gerçekten bir şeyler yapılacaksa batıdaki örneklerine benziyen bir demokratik sistem kurmak vakti çoktan gelmiştir”*⁴¹ İsmet İnönü'de bu konuda vaktin geçirilmemesi taraftarıdır. *“Ben ömrümü tek parti ile geçirebilirim. Ama sonunu düşünüyorum. Benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirmeksizin işe girişmeliyiz”*⁴² diyerek demokrasinin Türkiye'de bir an önce tesis edilmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur.

Yeni bir parti fikri siyasal yaşamımızdaki eksikliklerin giderilmesinde 1946 yılı için ümit ışığı olacaktır. Milli haklar, idare ile halkı bütünleştiren bir vazife olarak belirlediğinde

³⁶ Şeref BAKŞIK, “Demokrasi, DP ve İnönü”, Tarih ve Toplum, Mayıs 1988, C.9, S.53.

³⁷ YALMAN, “1946 Yılı Beklerken”, Vatan, 1 Ocak 1946, S.1649.

³⁸ YALMAN, ag.m.

³⁹ YALMAN, a.g.m.

⁴⁰ YALMAN, a.g.m.

⁴¹ “Sütunlar Arasında Seçim Hakkında”, Vatan, 22 Nisan 1946, S.1760.

⁴² Metin TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Ankara 1990, S.57.

düşünce ve görüşlerin ayrılığını da hiçe saymak gerekmektedir. *“Türk vatandaşlarının içten ve titiz bir duygu ile benimsedikleri parola da vatanseverlik duygusudur”*.⁴³

Türk halkı demokrat bir ruha sahiptir. Bunun aksini iddia etmek, halkı hakkı olmayan ithamlarla baş başa bırakmak demektir. Halkı cehaletle suçlamak veya yeni oluşan fikirlerin anlaşılmasında olgun bir tavır sergileyemeyeceğini düşünmek, hürriyetleri esaret altında bırakmaktan farksızdır. Yalman *“Demokrasiyi kabul eder gibi görünmekle beraber tatbikatta vasiliğe doğru kaçanların milletin henüz reşit ve olgun olmadığını iddia etmeğe meyilli olduklarını, bu düşüncelerini de memleketteki okur yazar oranına bağlayarak ispata çalıştıklarını”* ifade ederek, *“Nice milletlerin okuma yazma bildikleri halde siyasi rüşdüne bir türlü sahip olamayıp, her emretmeği bilen arkasına sürü halinde katılarak aldığı emirlere körükörüne ayak uydurduğu”*.⁴⁴ nu anlatmaya çalışıyordu. Dolayısıyla halkı cehaletle tahkir ederek, siyasi konularda olgunluğundan şüphe edilmesinin hiç demokratik olmadığını söylemek gerekmektedir. Aksi takdirde milletin sadece seçimler sırasında akla geldiği gerçeği ile yüz yüze gelmiş oluruz. Türk milleti hürriyetsiz kalmadığı gibi, demokrasiyi de yaşayarak öğrenmiştir. Eşit hak ve eşit fırsatların arayıcısı olmakla beraber, hasretini çektiği bu ideallerin imkanını bulmaya çalışmıştır. Dolayısıyla *“Türklerin demokrasiye hazır ve lâıyk olmadığını iddia etmek millete karşı en büyük iftira ve ihanettir”*.⁴⁵ CHP'nin program ve tüzüğünde değişikliklere imkan vermemesinin muhalefete yol açtığını da dile getirmiştir.

Bu konuda Sadun G. Savcı üç görüşü ortaya atmıştır: *“1-CHP'nin Bayar ve arkadaşlarının susup oturacaklarını zannetmesi 2-Değişen şartlara göre, karşısında ciddi ve samimi bir muhalefet ihtiyacı hissetmesi 3-Demokrasiyi geliştirerek, CHP'yi daha faal ve verimli duruma getirmek. Her ne olursa olsun, teşkilâtının kurulmasının daha başlangıcında olan DP, daha şimdiden hayırlı murakabe vazifesine başlamış ve CHP'yi işi ciddiye almak düşüncesiyle karşılaştırmış sayılabilir”*.⁴⁶ Değişim sürecinden geçerek, birtakım düzenlemeleri hayata geçirmenin gerekliliği kendini göstermektedir. Ve partiler bu konuda üzerlerine düşeni yapmalıdırlar.

Vedat Dicleli, demokrasi rejiminin geniş halk kütlelerini maddi huzura kavuşturacak tedbirlerin alınmasının ve devletin bu yolda harekete geçmesinin son derece doğal olduğunu iddia etmektedir. Modern demokrasi telâkkisinin fertlerin kamu haklarının korunması kadar, topluluğun ekonomik ve sosyal problemlerini de içine aldığından bahsetmiştir. Bugün demokrasinin sadece politik mânada değil, ekonomik ve sosyal anlamda da bir renk taşımasının etkilerini yansıtmaya çalışmıştır⁴⁷.

Yönetimler milletler tarafından oluşturulmaktadır. Demokrasilerin başarısı için de, demokratik usullerin benimsenerek ilaç hükmündeki politikaların üretilmesi gereklidir. Demokrasiyi düş olmaktan kurtararak, bir hayat tarzına dönüştürmek ferdin ortaya çıkmasını sağlamakla mümkün olacaktır. Bu bağlamda DP'nin gösterdiği gayret siyasi gelişmeler adına sevindiricidir. *“Partinin, fertlerin değil, milletin ve cemiyetin hizmetinde bir yükselme vasıtası olacağı, kucacağına alacağı yurddaşlar üzerinde titiz bir alaka göstermesi”*⁴⁸ dikkate değer bir uygulamadır.

⁴³ Yavuz ABADAN, “Yeni Parti Kurulurken”, Cumhuriyet, 7 Ocak 1946, S.7682 .

⁴⁴ YALMAN, “D.P. Programını Tahlil 2”, Vatan, 9 Ocak 1946, S.1657.

⁴⁵ YALMAN, “D.P. Programını Tahlil 2”, Vatan, 9 Ocak 1946, S.1657

⁴⁶ SAVCI, Sadun, “Körkadi”, Vatan, 13 Şubat 1946, S.1692.

⁴⁷ Vedat DİCLELİ, “Devletçilik ve Demokrasi”, Ulus, 6 Ocak 1946, (Numarasız)

⁴⁸ Nadir NADİ, “Politika Hayatımızda Müsbet Gelişme İşaretleri”, Cumhuriyet, 27 Ocak 1946, S.7702

Doç. Dr. M.Akbay Ulus'ta, demokrasinin olgun ve ahlâklı insanlardan müteşekkil bir camianın idare şekli olabileceğini belirterek, demokrasinin siyasi hürriyet sınırlarının ortadan kaldırılması halinde kendiliğinden vücut bulabilecek bir rejim olmadığı kanaatindedir⁴⁹. Celal Bayar ise, “*Hakiki manasile cumhuriyet, vatandaşını hiç bir tereddüt ve kanunun tesiri altında kalmaksızın siyasi haklarını kullanabildiği ve şahsi hak ve hürriyetlere kimsenin el uzatamayacağı bir emniyet altında bulunduğu bir idare şeklinin adıdır ve hakiki manasile cumhuriyette demokratik esasların hâkim bulunması şarttır*”⁵⁰ demek suretiyle siyasi hakların kökleşip, yerleşmesinde demokrasinin etkili olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

Siyasi partilerin etrafında toplanan insanların liyakatli olmadıkları zaman, o partiyi de zaafa uğratması kaçınılmazdır. Nadir Nadi, bu konuda görüşlerini şu satırlarla dile getirmektedir. “*Bir siyasi partinin etrafına üşüşen insanlar her zaman idealist ve kanaat sahibi kimseler değildir. Sırf bir mevkie yükselmek isteyen benciller, çıkarını düşünen, menfaat peşinde koşan serseriler, devlet çiftliğinde harmancılık yapmağa can atan kapı kulları, bir siyasi parti için her devirde ve her memlekette en büyük tehlikedir. Belli fikirlerin bayrağı demek olan partiler, çok defa idealist fakat küçük bir ekalliyetin gayretile yaşar. Benciller ve menfaatçiler fazla ağır bastı mı, parti de zayıflar ve bir gün gelir, parazitlerin yükü altında ezilir, kalır*”⁵¹. İşte bu sebeple halkın bayraktarlığını yapan siyasi partiler; iç bünyesine dikkat etmeli, yönetimlerini halkın istek ve parti ideallerini benimsemiş kadrolarla tertip etmeli, aksi yapılanmaları içlerinden temizlemelidirler.

Demokrasi mücadelesinden beklenen, “*insanlığa , hürriyete , adalete , ahlâk ve fazilete dayanan, hakikate doğru açık yürekli bir cesaretle bu dâvaya intibak, her türlü ıstırap ve endişeleri eritici bir feragatle gidermeye çalışmak*”⁵² olmalıdır. Partilerin ortaya çıkmasındaki en önemli etken de halkın samimi ruh hali ve ihtiyaçlarıdır. Ferdin huzuru ve refahı için çalışmak ve ferdiyetçiliği ön planda tutmak demokrasinin gerekleri arasındadır. Demokrasinin “*felsefe değil memleket şartlarına uygun icraat*”⁵³ olduğunu söylemek, vatandaşlık kültürünün siyasi yapıya büründürülmesini sağlamak en önemli vazife olmalıdır. Demokrasinin ana davasının “*ihtiraslara kurban düşülmesini önlemek için cemiyetin içinde kuvvetli sedler, barajlar, frenler yaratmak*”⁵⁴ olduğunu belirten Yalman ise, kimsenin iktidarı kendi rızasıyla devretmeyeceğini, hürriyetin de gizli ve kanunsuz yollarla alınamayacağını önemle vurgulamaktadır.

Nihat Erim de bu konu hakkında, demokrasilerin gerçek niyetlerini halktan saklayamadığını, idare başında olanların ödevinin halka veya mümessillerine herşeyi olduğu gibi söylemek olduğunu belirtmiştir. Demokrat bir devlette sorumlu bir devlet adamının tarih ve millet karşısında aldatıcı mevkiine düşme küçüklüğünü göstermeyeceğine açıklık getirmiştir.⁵⁵

İnsan aklının şimdiye kadar bulabildiği en iyi yönetim şeklinin demokrasi olduğunu söyleyen Erim, demokrasinin memlekette her birimizin gayretlerinin sonucunda

⁴⁹ M. AKBAY, “Demokrasiye Dair”, Ulus, 4 Ocak 1946, (Numarasız)

⁵⁰ “Bayar’ın Nutku Ve Halkın Heyecanı”, Vatan, 16 Temmuz 1946, S.1845.

⁵¹ NADİ, “Politika Hayatımızda Müsbet Gelişme İşaretleri”, Cumhuriyet, 27 Ocak 1946, S.7702.

⁵² “Sosyal Demokrat Partisi Dün Resmen Faaliyete Geçti.”, Vatan, 10 Mart 1946, S.1717

⁵³ a.g.h.

⁵⁴ YALMAN, “Uzun Vadeli Mücadele”, Vatan, 12 Mayıs 1946, S.1781.

⁵⁵ Nihat ERİM, “Cihan Harbi Ertesinde Demokrasi”, Ulus, 17 Şubat 1946, (Numarasız)

ortaya çıkacağını vurgulamıştır. Bu rejimde ağır yükün vatandaşların üzerinde olduğunu ifade ederek, vatandaşın tesirli murakabede bulunacağına dikkatleri çekmiştir.⁵⁶

“**Politika Oyununda Dürüstlük**” başlığı altında “Eski Bir İttihatçı” imzası ile gelen bir yazıya tesadüf edilmektedir. “*Siyaset oyununu hileli bir surette oynamaktan bir memlekete hayır gelmeyeceğini*” belirten meçhul yazar, Abdülhamid dönemine ait bir hikayeyi aktarırken memleketin içinde bulunduğu şartlarla ne kadar benzediğine de dikkat çekmektedir. “*Abdülhamid’in bir tüfekçisi, adamın biriyle tavla oynuyormuş oyunun sonu gelmiş. Tüfekçinin oyunu kazanması için düşüş atmasından başka çare yok. Tüfekçi zarı atmış. İki bir gelmesin mi? Bunun üzerine tüfekçi: “Gözünü sevdiğim düşüş, ne zamanında geldi!” demiş ve öylece oynamağa kalkışmış, muhatabı itiraz etmiş: “Aman efendim, düşüş değil, iki bir...” Tüfekçi tabancasını tavlının üzerine koymuş ve şu mukabelede bulunmuş: “Dikkat et bakalım, düşüş mi, iki bir mi?” Oyuncu derhal cevap vermiş: “Hakkınız var, düşüştür.” Kuvvet ve kudret sahipleri; siyasi talih oyununu, iki biri düşüş diye kabul ettirecek şekilde oynamağa kalkışabilirler. Fakat o zaman buna seçim ve demokrasi diye ad takmağa ne lüzum var? Yapacaklarını hiç zar atmadan yapsalar daha basit olmaz mı?”⁵⁷ diyerek demokrasinin baskıya dayalı bir mantıkla siyasi hayatımızda yer edinmesini eleştirmektedir.*

Ahmet Emin Yalman **İç Manzaramız** başlıklı makalesinde “*demokrasi, bir insan cemiyetinin idaresi için tasavvur edilebilecek en ideal sistem değildir, türlü türlü zaafı, mahzurları, riskleri vardır. Fakat buna rağmen bugüne kadar bulunup tatbik edilen sistemlerin en iyisidir. Çünkü şahıs ve zümre ihtiraslarına karşı hiç olmazsa birtakım frenler kurar, açık münakaşa sayesinde kötülükleri açığa vurur, teşhisine ve tedavisine imkân temin eder*”⁵⁸ demiştir. Geri kalmışlığımızı ileriye götürecektir, en ideal hedefi belirlemek için böyle bir frene veya teşhise acilen ihtiyaç olduğu gerçeğini görmezden gelemez.

Sadun G. Savcı demokrasi kelimesinin her bir harfinin ifade ettiği anlamın, demokratik rejimin dokuz şartından birine işaret ettiğini söylemektedir.

D: Dinleme- *Bir yerde ki iktidardakiler yalnız kendi söylediklerinin dinlenmesini isterler ve dinlemeğe tahammül edemezler; orada demokrasi yoktur.*

E: Edep- *Bir yerde ki siyasi muarız ve münekkitlere karşı her türlü edep kayıtları lüzumsuz görülür; orada demokrasi yoktur.*

M: Münakaşa- *Bir yerde ki hiçbir şey münakaşa edilmez ve her şey “evet efendim, sepet efendim, münasiptir efendim” e tabi tutulur veya tutturulur; orada demokrasi yoktur.*

O: Olgunluk- *Bir yerde ki iktidar mevkiinde bulunanlarda insaf, müsamaha ve tahammül olgunluğu görülmez; orada demokrasi yoktur.*

K: Kanun- *Bir yerde ki kanun keyfe göre yorumlanır ve adamına göre kullanılır; orada demokrasi yoktur.*

R: Rüşt- *Bir yerde ki ne iktidardakiler ve ne de halk siyasi rüşdünü isbat etmemiştir; orada demokrasi yoktur.*

A: Adalet- *Bir yerde ki adalet bir sözden ibarettir; orada demokrasi yoktur.*

S: Serbesti- *Bir yerde ki siyasi ve medeni serbesti (dört hürriyet) kayıtlanmıştır; orada demokrasi yoktur.*

⁵⁶ ERİM, “Devamlı Gayretler”, Ulus, 10 Temmuz 1947, (Numarasız)

⁵⁷ “Politika Oyununda Dürüstlük, İkbire “Düşüş” Diyen Tüfekçinin Hikayesi”, Vatan, 26 Mayıs 1946, S.1795.

⁵⁸ YALMAN, “İç Manzaramız 1”, Vatan, 22 Mart 1946, S.1729.

İ.: İyi niyet- Nihayet bir yerde ki yukarıdan beri sıraladığım demokratik şartlara riayet hususunda iyi niyet bulunmaz; orada demokrasi yoktur”.⁵⁹ diyerek demokrasiyi uzun cümlelerle anlatmaya gerek olmadığını uzun yazıları ve makaleleri okumadan demokrasinin kolaylıkla anlaşılabilceğini ifade etmiştir.

Yalman, “**Ganimet Galibindir, Sistemi Tasfiyeye Uğramalı**” başlığını taşıyan makalesinde demokrasinin başka memleketlere karşı gösteriş olsun diye kabul edilen bir usul olmadığını, hak ve hürriyetleri en sağlam garantilere bağladığını, becamızın temini için milletin iradesinin tecelli etmesinin de gerekli olduğunu belirtmiştir. “*Ganimet arayan mideci politika gangsterlerine karşı milli bünyeyi en iyi koruyan sistem demokrasidir. Demokrasi insanların keyfi iradesine ve iştihasına karşı siyasi bir fren olarak düşünülmüştür. Bu freni zahirde var göstermek, hakikatte hükümsüz bırakmak ve iktidarı suiistimal etmek yolunda gidişlere vakit vakit bütün insan topluluklarında tesadüf edilmiştir. “To the Victors belong the spends” yani “ganimet galibindir” nazariyesi bir vakitler Amerika’da, İngiltere’de demokrasi usulünü kabul eden diğer memleketlerde sık sık ileri sürülmüş ve çapulcu partiler tarafından bir nevi siyasi meşruiyet ifade eden bir nazariye şeklinde kullanılmıştır. “Ganimet galibindir” nazariyesi yerine “hak milletindir” nazariyesini koymak için milletlerin gözlerini açmaları ve çetin mücadelelerin zahmetini göze almaları lâzım gelmiştir*”.⁶⁰ Milletın yıllardır hakkını alma yolunda giriştiği mücadelenin neticesinin güçlü olanlar arasında bölüşülmesi, bütün ümitlere gölge düşmesine sebep olmuştur. Haklı olanı haksızlıkla itham etmek veya hakları gasb etmek kolay olandır. Oysa güç işlere talip olmakla haklar teminat altına alınabilir. Halkın güveninin yitirilmesinde etkili olan da hiç şüphesiz bu hak mücadelesidir.

Ali Fuat Başgil ise demokrasi ile ilgili düşüncelerini Vatan Gazetesi’nde, “*Bir memleketin demokrasi usulile idare edildiğinin ilk delili ve görünürdeki işareti, o memleketin hükümet işlerinde, bir veya birkaç şahsın yahut bir menfaat zümresinin değil, halk içinden çıkan bir ekseriyetin reyinin ve görüşünün hakim olmasıdır. Demokrasiyi bir hükümet sistemi olarak farikalandıran nokta tekrar edelim ki, budur*”⁶¹. şeklinde dile getirmiştir. Halka göre yönetim biçimi demokrasinin adresi olarak belirlemektedir. Başgil, demokrasi ile ilgili değerlendirmelerine devamla şunları söylemektedir: “*Demokrasi insan severlik ve sayarlık, başkalarını düşünürlük, başkaları uğruna kendini feda ederlik gibi yüksek duyguların hayat ve cemiyet için teşkilatlanmasıdır. Ve bu itibarla demokrasi, her şeyden evvel, bir cemiyet görüşü ve bir hayat telakkisi, bir ruh ve terbiye ve bir ahlak nehridir..... Demokrasi, hürriyet ve müsavat esasları üzerinde yükselen bir adalet rejimidir....Bir memlekette hükümet, hayat ve cemiyet için sırf bir vasıta ve bir makinedir. Ve her makine gibi bu makinenin de değeri, onu kurup işleten insanları terbiyesine, ilmi ve ahlaki değerine tabidir. Bu insanlar sırf bir ekseriyete mensup olmak itibarile bir değer almaz. Ekseriyet, sırf ekseriyet olduğu için bir kıymet ifade etmez. Çokluk ve azlık bizatihi bir ahlâk kaynağı olmaz. Çokluğun hükümeti mutlaka hakkın ve adaletin teminatı sayılmaz*”⁶². Bu düşüncelerden çıkarılacak sonuç; çoğunluk hükümetinin müşterek arzu ve dileklerin yerine getirilmesinde çok fazla etkin olmadığıdır. Bu durumda demokrasinin temininde çoğunluğun oluşmasından önce hakkı ve adaleti temin etmenin zarureti belirlemektedir. Demokrasinin ferde otonomi tanımak olduğunu ifade eden Başgil, her

⁵⁹ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Uzun Boylu Davranmaya Ne Hacet!”, Vatan, 21 Haziran 1946, S.1820.

⁶⁰ YALMAN, “Ganimet Galibindir Sistemi Tasfiyeye Uğramalı”, Vatan, 28 Mayıs 1946 S.1797.

⁶¹ Ali Fuat BAŞGİL, Fikirler ve Tenkidler “Demokrasi Nedir? 4”, Vatan, 7 Mayıs 1946, S.1775.

⁶² BAŞGİL, Fikirler ve Tenkidler “Demokrasi Nedir? 5”, Vatan, 11 Mayıs 1946, S.1780.

milletin lâıyk olduğu demokrasi şeklini bulacağını, en iyi hükümet şeklinin demokrasi olduğunu belirtmiştir.⁶³

Nadir Nadi, demokrasi ile ilgili görüşlerini şu sözleriyle dile getiriyor: “İşte demokrasi dediğin de budur. Herkes bildiğini okuyacak, her ahbab ezberindeki şarkıyı tutturacak, memleket meselelerine dair fikir edinmek isteyen yurddaş da, bütün yazılan ve söylenenleri okuyup, dinledikten sonra, hiç kimsenin tesiri altında kalmaksızın kendi hükmünü, kendi vicdanına göre verecek. İktidar yerindekiler için de, halk için de en güç şey belki demokrasinin bu laklakiyet tarafına alışmak, onu iyice hazmetmektir. Çünkü demokrasiyi bir kuru güültü rejimi olmaktan kurtarmak, yahud bir sokak kavgası rejimi haline düşürmemek, ancak her yazılan yazıya ve her söylenen söze tahammül etmesini öğrenmekle mümkündür”.⁶⁴ Toplumsal dengeyi ayakta tutan müelliflerin, kontrol yetkisinin kendi üzerlerinde olduğu etkisinden kurtulup, ahlaki temellerin sağlamlığı esasına dayanarak, sözün gücünü de halktan almaları gerekmektedir. Bu zorunluluk toplumu kontrol eden medyanın en büyük güç olduğu günümüzde daha büyük önem taşımaktadır.

Demokrasilerde tenkidin bir muhalefet imtiyazı olmadığını ileri süren Falih Rıfkı, bir partinin, muhalefetin çok defa insafsız, hatta esassız, yalnız itibardan düşürmeği ve yıkmağı hedef tutan tenkidlerinden fazla, kendi içindeki samimi tenkid ve iyi niyetli denetleme ile yaşayarak kuvvetleneceğini vurgulamıştır. “Muhalefet iktidar partisinin muvaffak olmamasına, onun muvaffakiyetlerini gizlemeye, dikkatten kaçırmaya çalışarak çaba gösterir. İktidar ise, kendi hükümetlerini muvaffak kılmak için partilerinin itibarını yükseltmeye çalışır”. sözleriyle iki parti arasındaki farkın burada yattığına dikkatleri çekmiştir. İktidar makamında gözü olanın suçlamalarda bulunmasının bir partici için ayıp sayılmayacağını, memlekete faydalı işi kendi kanaatleri ile görebileceğini ifade etmiştir.⁶⁵ Bir siyasi cemiyet veya devlette siyasi fırkaların yokluğunun orada hürriyeti de yok ettiğinden bahseden Tarık Zafer Tunaya, muhalefetin hürriyetin ifadesi ve teminatı olduğunu vurgulamıştır.⁶⁶ Falih Rıfkı Atay da, “Ne iktidara yalnız düşüp kalma kaygısı, ne de muhalefete yalnız iktidar hırsı doğru yolu gösterebilir. Her ikisinin de ortaklaşa mahzuru vazifenin unutulması ve hizmet fikrinin bir yana bırakılmasıdır” diyerek, karşılıklı güvensizliğin partiler arasında tartışmaları doğurduğunu ifade etmiştir.⁶⁷

Vatan Gazetesi’nde imzasız çıkan “**Demokrasinin Şaşmaz Ölçüsü**” başlıklı makalede Churchill’in 1945’de İtalya’da irad ettiği nutkuna temas ederek demokrasiyi tarife çalışmıştır: “Ey milletler! Demokrasiye ve hür iradeye sahip olup olmadığınızı anlamak isterseniz şuna dikkat edin; başınızdaki hükümeti kanuni mecralardan, zorsuz ve ihtilalsiz bir surette değiştirip yerine kendi iradenizle diğer bir dileğinizi getirebiliyor musunuz? – Öyle ise demokratsınız; idare şekliniz böyle ise demokraside yaşıyorsunuz... Yoksa hayır”!

“İngiliz siyasi muharrirlerinden Wickhan Steed, 1937’ de çıkan bir kitabında ise şöyle diyor: “Milletler ne zaman şurasını anlayacaklardır ki, parlamenter ve demokratik hükümet usulüne karşı yegane itham silahı olan ağırlık, battallık; hükümeti değiştirmek zarureti hasıl olan zamanlarda bir ihtilalin zahmet ve masrafını tasarruf etmek için peşin

⁶³ BAŞGİL, “Demokrasi Yegâne Kanunî Rejimdir”, Vatan, 25 Nisan 1949, S. 2846.

⁶⁴ Nadir NADİ, “Tenkidler ve Seçimler”, Cumhuriyet, 1 Mayıs 1946, S.7796.

⁶⁵ ATAY, “Kendi Kendimizi Tenkid”, Ulus, 10 Eylül 1947, (Numarasız)

⁶⁶ Tarık Zafer TUNAYA, “Muhalefetin Lüzumu”, Vatan, 11 Eylül 1949, S.2983.

⁶⁷ ATAY, “Güven Yolunda Bir Gelişme”, Ulus, 15 Eylül 1947, (Numarasız)

ödenen bir nevi sigorta ücretidir".⁶⁸ Makaleyi kaleme alan şahıs; *"Bir hükümetin, serbest bir seçimin vereceği neticeyi dürüstlikle göze alması; bu serbest seçim aleyhine netice verirse tam bir memleket sevgisini ve feragat içinde yerini ekseriyeti kazananlara bırakması ve sulh, edep ve sükunet içinde, kavgasız patırtısız iktidar mevkiini terketmesi ve muhalefetin yer alması hadisesi"*...⁶⁹ nin 1946 ortamında henüz uygulamaya konulmadığını, demokrasinin gereklerinin henüz yeterince idrakinin mümkün olmadığı anlatmaya çalışmıştır.

Tek parti hareketinin istibdat olmaktan kurtulması yolunda da tavsiyelerini sunan Yalman, *"İnhisarcı gruplardan birinin bırakıp, diğerinin işbaşına geçmesinin demokrasi olarak telâkki edilmesinin yanlışlığı"*⁷⁰ üzerinde duruyor. *"Halka vakit vakit türlü türlü şekillerde yem borusu çalan, fakat memleketi imtiyazlılara mahsus bir çiftlik halinde tutan inhisarcı tek partilerin idaresi altında hiç şüphesiz türlü türlü işler de yapılır ve birçok terakki hamleleri kaydedilir. Fakat seciyeye ait kıymetler gevşediği ve asıl kökler zaafa uğradığı için kiskanç ve titiz bir inhisarcı ve merkezîyetçi idarenin tesadüfî faaliyetleri, milli bünyeyi ahenkli ve devamlı bir şekilde kuvvetlendiremez ve akıncı bir ruhla ve elbirliğiyle çalışmak imkânlarını hazırlayamaz"*⁷¹. Bu sebeptendir ki, CHP'nin kendi bünyesinde yapacağı tasviye olumlu yönde gelişmelere zemin hazırlayacaktır. Yine Yalman, *"Tek parti politikacılığının sığ sulara karaya oturmasından dert yanarak, bunun mesuliyetinin tek parti siyasi havasının yüksek vasıfta adam yetiştirmeyen ve mevcudun seviyesini silindirden geçiren mutad istidatlarda aranması gerektiği"*⁷² üzerinde durmuştur. CHP'nin kendiliğinden demokratik olduğunu ifade eden Falih Rıfkı, kanaat ayrılıkları ve mizaç bağımsızlığına karşı CHP'nin beslediği saygıdan söz etmiştir. Yapılan bütün faaliyetlerin temelinde milli egemenlik prensibinin yer aldığını belirterek, memleketi tam bir demokrasiye kavuşturmaktan başka bir niyetin olmadığını da üzerinde durmuştur⁷³.

Yalman, *"tek parti inhisar ve vesayetlerinin mutad tipine nisbetle halkın daha itidalli, daha insafli, daha sabırlı davranmalarının lehimize kaydedilecek bir meziyet"*⁷⁴ olduğunu belirtmiştir. Bu durumun memleket hesabına çok zararlı bir yönü olduğunu dile getirerek, çoğunlukla şiddete dayanan tek parti idaresinin, ak ve kara koyunları birbirinden ayırıp, seciye sahipleri buna boyun eğmediklerini, başını koltuğu altına alarak mücadele hevesi duyduklarını anlatmıştır. *"Abdülaziz'in, Abdülhamid'in istibdatlarına ve İttihat ve Terakkinin şiddete ve tahakküme dayanan hareketlerine karşı uyanan mukavemet hareketleri belki de canların yakılmasına, ocakların sönmesine yol açmıştır, fakat aynı zamanda millet içinde fedakarlık ve feragat ateşi yanar bir halde tutmağa saik olmuştur. Sizin itidalli vesayetiniz, mukavemet duygularını uyuşturmuş, bir çok şahsiyetleri silindirden geçirerek makbul sayılan umumi bir tipe uygun bir hale vardırıştır. Umumi bünyenin hassasiyetini, hastalığa mukavemet kudretini azaltmıştır"*. sözleriyle bir milletin ebedi hazinesinin, vakit vakit vücuda getirilen maddi teçhizat olmadığını, böyle maddi teçhizatı her müstemleke devleti müstemlekelerinde de vücuda getirmeğe uğraştığını aktarmıştır. Asıl hazinenin milletin istifa edeceği sistem olduğunu vurgulayan Yalman, tek partinin yarattığı disiplin ve uyarlık ruhunun; bu hazineyi kemirerek , evet diyene mevki veren, emek sarfetmeden iltimas ve intisap yoluyla terfi etmek imkanlarını açık tutan,

⁶⁸ "Demokrasinin Şaşmaz Ölçüsü", Vatan, 25 Haziran 1946, S.1824.

⁶⁹ a.g.m.

⁷⁰ YALMAN, "İç Manzaramız 2", Vatan, 23 Mart 1946, S.1730.

⁷¹ YALMAN, a.g.m.

⁷² YALMAN, "Halk Partisi Kuvvetini Bilmiyor", Vatan, 3 Mayıs 1946, S.1772.

⁷³ Falih Rıfkı ATAY, "Hangi Devir Nihayet Bulmalı?", Ulus, 25 Nisan 1946, (Numarasız)

⁷⁴ YALMAN, "Halk Partisi Azasıyla Bir Hasbihal", Vatan, 10 Mayıs 1946, S.1779.

kendi adamları tarafından yapılan kötülükleri örtbas etmeğe meyil gösteren, hareketlerinin hesabını veremeyen ve kötülük üzerinde yakalanan adamı bugün işten çıkararak yarın belki de daha mühim bir işte kullanan bir pozisyonun içine düştüğünü ifade etmiştir. “*Millete hiç bir zaman tam hesap vermemiş, meseleleri aydınlatmamış, resmi siyasi edebiyatın mutad ağzile örtmüş, hiçbir esaslı tetkike dayanmadan, yapılan tecrübelerden hiçbir ders almağa tenezzül etmeden, müşavereye kıymet vermeden sırf sabit fikir veya gösteriş kasdile hesapsız teşebbüslere atılarak milletin taşımağa mecbur olduğu iktisadi yükü fuzuli yere ağırlatmıştır. Her iş merkeziyete doğru gitmiş, meziyetli insana ve zamana kıymet vermeyen gidiş gittikçe gelişmiş, kadrolar gittikçe büyümüş, verim gittikçe azalmıştır*”.⁷⁵ diyen Yalman, büyük ölçüde bugünün manzarasına da ışık tutmuştur.

Tek parti zihniyeti hakkındaki düşüncelerine “**Devlet Başkanının Sözleri**” başlıklı makalesiyle devam eden Ahmet Emin Yalman: “*Tek parti sisteminin adam seçme, beğenme ve kullanma usulü; şahsiyeti yok edecek, feragatli akıncı tipleri gitgide bezdirip inkıza uğratacak ve çalışma hazzını ve insanca vekarı baltalayacak bir usuldür. Gidiş ne kadar maddi iş başarırsa başarsın, bundan bir memlekete hayır gelemez, çünkü her attığı adım; bir milleti asıl yaşatan feragat ve fedakarlık sermayelerini hazır yiyip tüketmek gibi neticeler verir. Milleti nefes almak için bile muhtaç olduğu güven ve huzurdan mahrum bırakır ve hak aramak imkanlarının hayatta yer almasına mani olur*”.⁷⁶ diyerek tek parti sisteminin yarattığı marazi yapıdan bahsetmektedir.

Yalman, “*Ya tek parti diktatörlüğü baki kalacak, yani bu memlekette garp tipi değil , şark tipi uydurma demokrasi hüküm sürecek, veyahut gönül rızasile ve iyi niyetle hakiki demokrasiye doğru gidilecektir*”⁷⁷. demek suretiyle “*tek parti inhisarının neticesinin iflas olduğuna*”⁷⁸ dikkatleri çekmiştir.

Tek parti zihniyetinin itaat esası üzerine kurulduğunu, sistemin kanunu hiçe sayarak her keyfi emri yerine getiren memur tipini makbul saydığı için bu tarz memurların yetişmesi istidatlarını geliştirdiğini belirtmiştir. Dürüstlerin kenara atıldığı veya ezildiği, halkın derdine kıymet vermeyen, günü gününe yaşamaya bakan, tenkitçiye hücum ederek halkın gözünde çürütmeye çalışan bir sistemin artık halk nazarında kıymetinin kalmadığı görülmektedir.⁷⁹ Tek parti sisteminin Türk nesline memleket hizmetinde fikir mücadelesi yapacak siyasi hizmet imkanlarını kapadığından bahseden Samet Ağaoğlu, DP’nin kurulmasıyla bu kapının açıldığına temas etmiştir.⁸⁰

Aslında bu köklü eleştirilerden alınacak önemli dersler vardır. Fırsat düşkünlerinin ellerinde bulundurdukları imkanlar sayesinde şartları hep kendilerine göre ayarlamaları, halkın biraz daha ezilmesine ve hakkının gasp edilmesine sebebiyet vermiştir. Halk adına dengelerin kurulması, hoşnutluğun meydana gelebilmesi, istikrarın sağlanabilmesi için tek parti gidişinden kurtulma zarureti iyiden iyiye varlığını hissettirmiştir. Tek parti zihniyetinin sırtını yere getirirken istenilenin yaldızlı demokrasi olmadığı da bir gerçektir. Gerçekte istenilen, mücerret parlaklığa bürünen nazariyelerden arınmış, daha fazla hürriyeti, daha çok sükun ve huzuru temin eden, hakiki demokrasi beklentisinden başka bir şey değildir.

⁷⁵ YALMAN, “Halk Partisi Azasıyla Bir Hasbihal” , Vatan, 10 Mayıs 1946, S.1779.

⁷⁶ YALMAN, “Devlet Başkanının Sözleri”, Vatan , 21 Mayıs 1946, S.1790.

⁷⁷ YALMAN, a.g.m.

⁷⁸ YALMAN, a.g.m.

⁷⁹ YALMAN, “Kırılan Emniyet”, Vatan , 24 Temmuz 1946, S.1853.

⁸⁰ Samet AĞAOĞLU, *Siyasi Günlük-Demokrat Partinin Kuruluşu* , İstanbul 1993, s.36.

Keyfi iktidar gidişinin ne ölçüde devam edip etmeyeceğini sorgulayan Ahmet Emin Yalman, “*Bu memleket, geçici şahıs ve zümrelerin nüfuz ve tesiri altından kurtularak, bütün vatandaşlar için müsavi hak ve fırsat esasına dayanan bir devlet telakkisine varacak mı? Vatandaşların alışma hazzından, yaşama ferahlığından, insanlık vekarından uzak tutan keyfi iktidar gidişi, yeni bir kılıkta devam edip gidecek mi?*”⁸¹ derken tek parti gidişinin sona erip ermeyeceğinin endişelerini de taşıdığı görülmektedir.

Sadun G. Savcı “**Propaganda**” başlıklı makalesinde; “*Senelerce tek parti ve iki dereceli seçimle idareye alıştırılmış bir memlekete de en geniş manasile demokrasi bir gün içinde paraşütle gökten inmez ki, indirilmez ki... Bundan dolayı CHP’ye de fazla kusur bulmak doğru değildir. Yıllarca oturduğumuz bir evden, hatta daha iyi bir eve çıkmak zorunda bırakılsak canımız sıkılır, çıkmak istemeyiz. Çeyrek asır iktidar koltuğuna tek başına ve devamlı olarak oturmağa alışmış, hatta otura otura koltuğa kendi şeklini vermiş bir vücut, elbette ki, ne kadar zayıf ihtimalle de olsa, o koltuğa başka rakip çıkmasını kolay kolay hoş görmez*”.⁸² diyerek CHP’nin tutumunun kendi ölçüleri içinde haklı olduğunu iddia etmektedir. Alışkanlıkları birdenbire terketmenin zorluğunu farkedenden CHP’ye göre, iktidar mevkiini bırakmak hiç kolay değildir. Zaten bu durumun tabii bir uzantısı olarak da CHP muhaliflerinin işini zorlaştırmayı, aleyhte propagandalar yapmayı tercih etmiştir.

Celal Bayar, “*Görülüyor ki Türk Milleti tek parti idaresini istiyerek, severek benimsemiş değil, bu idare ona kabul ettirilmiştir. O halde tek parti emrivakii ya fiili durum, ya kanunlara dayanılarak yürütülebilmiş, yahut da kanun dışı zorlamalar mahsulü olarak yaşayabilmiştir. Bizim kanaatimiz odur ki, tek parti emrivakii kanun dışı zorlamalarda değil, mesnedini bugün antidemokratik kanunlar diye bilinen hükümlerde bulmuştur*”.⁸³ diyerek tek parti idaresine dayanan gidişin halkı memnun etmediğini ifade etmiştir. “*Tek partinin murakabesiz gidişi yüzünden memleketin uğradığı enerji, zaman ve para israfları, geciktirilen gelişme imkânları, içtimai istifanın fena ölçülere göre yapılmasından ileri gelen fenalıklar, vasiliğin yarattığı ahlâk düşkünlüğü, şahsi mes’uliyet duygusunun uyusukluğa uğraması gibi mahzurlar, ağır bir yekûn teşkil eder*”.⁸⁴ diyen Yalman ise, Halk Partisi’nin mazideki tek parti hastalığının yarattığı neticeleri de gün yüzüne sermektedir.

Sevgi ve itibar kazanmanın yolunun, geçmişin hesaplarını toptan tarihe gömmekle mümkün olacağını belirten Yalman, “*tek parti gidişinin zedelediği kanuni ve ruhu ve devlet mefhumunu tamir için en iyilerimizden bir milli hükümet kurmanın*” gerekliliğine temas etmektedir⁸⁵. Şahsi politikalar yüzünden kurulmaya çalışılan nizamın bozulmasının sesimizi dünyaya duyurmaya çalıştığımız bir süreçte kendi ellerimizle boğulmaya çalışılması da manasız görülmektedir. Millet olarak, yeni bir yol tutmuşken, kendimize çeki düzen vermeyi ihmal etmenin ideal dürüstlük anlayışıyla bağdaşmadığı da aşıkardır. “*Özümüzü sözüümüze uyduramama*”⁸⁶ yanlılığı, politik eylemleri de atıl duruma düşürmektedir.

⁸¹ YALMAN, “Gözümüzü Artık Açmalıyız”, Vatan, 23 Mayıs 1946, S.1792.

⁸² Sadun G. SAVCI, Kör Kadı , “Propaganda”, Vatan, 25 Mayıs 1946, S.17994.

⁸³ “Celal Bayar’ın Nutkunun Tam Metni”, Vatan, 6 Nisan 1947, S.2604.

⁸⁴ YALMAN, “Kelime Oyunları”, Vatan, 25 Ağustos 1947, S.2243.

⁸⁵ YALMAN, “Sevgi ve İtibar Kazanmak Yolu”, Vatan, 5 Ocak 1947, S.2013.

⁸⁶ YALMAN, a.g.m.

Keyfi iktidarlara alışanların kolay kolay yerlerinden vazgeçemedikleri görülmektedir. “Dünyanın her tarafında tesadüf edilen inhisar gidişleri, kendi kendileri hakkında şöyle düşünmeye alışmışlardır: “Devlet biziz, hükümet biziz, millet biziz...İnkılap benim vasiliğim altındadır. Benim keyfi iktidarına olan itirazlar; devlete, hükümete, millete, inkılabı karşı gelme demektir.” Murakabesiz ve frensiz insan toplulukları içinde pek tabii olarak gelişen, en kıymetli insanları bile gitgide baştan çıkararak ve sandalye hastası ve tiryakisi yapan keyfi iktidar meyil ve itiyadı; iktidar mevkiinin hakiki demokrasiye olan mukavemetinde mühim bir rol oynamakla beraber asıl hakim tesir; ancak keyfi inhisar muhitlerinde evet demek, nabza göre şerbet vermek, gösteriş yapmak, huluskârlık sanatını en ince derecelere çıkarmak gibi usullerle külah kapmaya çalışan ve berrak ve dürüst bir gidiş içinde kendi hesabına beka ve safa imkanı görmeyen tufeyli unsurların türlü türlü vasıtalar ve tezvirlere devam ettirdikleri beka mücadelesinden ibarettir. Bunlar; yaşamalarına ve gelişmelerine imkan veren muhitin devam edebilmesi için can havliyle çalışıyorlar ve kardeşi kardeşe düşman etmeğe ve sis yaratmağa uğraşıyorlar. Bu tipteki bir avuç adamın kendi hesaplarına olan didinmeleri; bu memlekette yaşayan milyonlarca vatandaşa daima çok pahalıya mal olmuştur, bugün de olmaktadır”.⁸⁷ Bu tarz uygulamaların bu memleketi ileriye götürmesinin beklenemeyeceği gerçeği ortadadır.

“İki yüzlü gidişler”in en fazla vatandaşları gücendireceğini söyleyen Yalman, “milletin olgun ruhu karşısında dâvayı kazanmalarının zor olacağına değinerek, devam ettikleri takdirde berbat bir kumar oynayacaklarını”⁸⁸ belirtmiştir. Siyasi hayatımızın geleceği ve köklü bir düzen tesisi için CHP’nin demokrasi yolunun kapısını aralamak yerine sonuna kadar açması gereklidir.

Maddi menfaatin ve ihtirasın günyüzüne çıktığı, tesanüd bağlarının zayıfladığı bir dönemde “ikinci bir partinin halk partisinin imdadına yetiştiğini, memlekette tek partiden, yani Rus tipi demokrasiden, çift partiye serbest münakaşaya, yani garp tipi demokrasiye intikal hareketinin sarsıntısız bir surette geliştiği”⁸⁹ ni görmek mümkün olmuştur. Bu durumun aksine yorum yapanlar da yok değildir. Vatan Gazetesi’nde partilerde son durum hakkında bilgi verilirken, çok partili hayata geçişle ilgili olarak, “Bizim için tek parti az, fakat ikiden fazlası da çoktur”.⁹⁰ denilmiştir. Demokrasilerin içinde bulunduğu en büyük tehlikenin “safсата ve şarlatanlık çamuru”⁹¹ olduğunu söyleyen Ali Fuat Başgıl, “Demokrasiyi bu tehlikelerden korumak için bir çare vardır; o da hükümet konağının anahtarını hakiki, ciddi ve açık bir ekseriyetin eline vermektir”.⁹² Burada belirtilmesi gereken bir husus da şudur: İdeal devlet düzeni için her türlü imtiyazdan kaçınıp, kadrolaşırken gereken tasfiye ve takviyeyi yapmak zaruridir. “Partiler, hem hükümet ve idare için birer hazırlık ekibi, hem de siyasi mücadeleler de birer disiplin kadrosudur. Partiler, mevcut fikir ve kanaat akışlarının gruplaşması ve kuvvetli birer terbiye ve disiplin teşkilâtı haline gelmesidir”.⁹³ Siyasi hayatta partiler, “umumi mekanizmanın iyi işleyebilmesi, vatandaşın istiklâl hürriyeti içinde olmasını temin etmek, icra vazifesinin yük ve mesuliyetini üzerlerine almakla görevlidirler”.⁹⁴ Partiler amaçlarının dışında faaliyet gösterirlerse, “vatandaşlar arasındaki duyguların zehirlenmemesine de dikkat

⁸⁷ YALMAN, , “Gözümüzü Artık Açmalıyız”, Vatan, 23 Mayıs 1946, S.1792.

⁸⁸ YALMAN, a.g.m.

⁸⁹ YALMAN, “İç Manzaramız 4”, Vatan, 25 Mart 1946, S.1732.

⁹⁰ Çala kalem, “Partilerde Son Durum”, Vatan, 27 Mart 1946, S.1734.

⁹¹ Ali Fuat BAŞGİL, “Fikirler ve Tenkidler, Demokrasi Nedir? 3”, Vatan, 23 Nisan 1946, S.1763.

⁹² BAŞGİL, a.g.m.

⁹³ BAŞGİL, a.g.m.

⁹⁴ “Mecrasından Taşan Parti Fikri”, Vatan, 13 Nisan 1946, S.1751.

etmelidirler”⁹⁵ Olması gereken ve özlemini çektiğimiz tablo da bundan başka bir şey değildir.

DP'nin kuruluşu ile en çok tartışılan konu da asıl demokrasi taraftarı olanların demokrasiyi zedelediği fikridir. “Düşmanlar demokrasiyi yıkmak için kendilerini asıl demokrasi taraftarı ilan etmekte fayda görüyorlar. Bu propaganda silahıdır; bir harp hilesidir”⁹⁶ “Fakat demokrasiye çekilen en büyük silahın yanlış propaganda olduğunun”⁹⁷ da bilincinde olmak gereklidir.

Muhalefetin en meşru ve tabii hakkının hükümet yerine göz dikmek olduğunu söyleyen Nadir Nadi “demokratik prensipler açısından bu durumun meşruluğundan”⁹⁸ bahseder. Fakat “Türk inkılâbının özünün kurtarılması yolunda CHP'nin uzun yıllar murakabeden mahrum yaşadığını ve şimdiye kadar memleketimizde kurulan partilerin en büyük kusurlarının kontrol vazifesini azımsayarak, ilk hamlede hükümetin başına geçmek istemeleri olduğunu”⁹⁹ söylüyor. “Özü ve ülküsü ne olursa olsun, muhalefetin tabii fonksiyonu kontrol ve murakabeden ibarettir, bunu böyle anlamayanlar muhakkak çok basit ve dar kafalı adamlardır”¹⁰⁰ sözleriyle muhalefetin başkaca vazifesinin olmadığını vurgulayarak bir anlamda demokrasiyi dar kalıplara oturtmaya çalışmıştır. O dönemin demokrasi gereksinimi demek ki, bazı şahısların zihinlerinde göz boyama olarak telakki edilmiştir.

Yine Nadir Nadi “**Milli Şefi Dinlerken**” başlıklı bir makalesinde bu hususa temas eder: “İktidar yeri bir gaye değil, ancak bir vasıta. Yurt menfaatlerinin azami bir titizlikle korunması ve yurd işlerinin azami bir başarı ile yürütülmesi uğrunda bir vasıta...Bunu temin etmek mutlaka iktidar sandalyesine oturmağa bağlı değildir.....Daha verimli, daha çalışkan bir Türkiye istiyoruz. Daha az hata işleyen bir hükümet makinesi kurmak amacındayız. Bunun dışında bir gaye güden muhalefet, vazifesini kavramıyor demektir”¹⁰¹ Nadi, iktidarın bir vasıta olduğunu, amaçlanan hedeflerin muhalefette iken de yapılabileceğini belirtiyor. Bu düşünce tarzı muhalefete bir noktada söz hakkı tanımamak ve muhalifleri hafife almak olarak nitelendirilmelidir. Çünkü iktidara asla talip olmamaları yolunda yapılan bu nevi telkinler, muhalif cephenin işten anlamayan, programını geliştirmemiş tecrübesizler olarak algılanmasına yol açacak tarzda yorumlardır. Halkı olumsuz yönlendirmelerin yerini, kendi vicdanlarıyla başbaşa bırakmaları yoluna dönüşüm göstermesi demokrasi de olması gerekeni de ortaya koyacaktır. Dönemin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu ise, “iktidarda bulunan bir partinin diğer bir parti tarafından murakabe ve kontrol edilmesini demokrasinin ruhu saydığını, siyasi olgunluğa bağlı adımlarla bunun gelişeceğini”¹⁰² belirtmiştir.

Tek parti sisteminde görülen eksiklerin demokrasi ile giderilemeyeceği düşünülebilir. “Demokrasi ölçüsile devlet; bütün milletin ezeli ve ebedi varlık haklarına ve menfaatlerine bekçidir, milleti hariçle olan münasebetlerde temsil eder ve millet namına taahhütlere girer. Hükümet ekseriyetin hoş gördüğü gidişin tatbiki ile meşgul olur, fakat aynı zamanda bütün vatandaşların hakkını ve menfaatini kanunun emrine göre ve hiç taraf

⁹⁵ “Mecrasından Taşan Parti Fikri”, Vatan, 13 Nisan 1946, S.1751.

⁹⁶ “Sütunlar Arasında, Hilekârlık, Suikast Ve Propaganda”, Vatan, 17 Nisan 1946, S.1755 .

⁹⁷ “Halk Partisi Yol Ağzında”, Vatan, 19 Nisan 1946, S.1757.

⁹⁸ NADİ, “Muhalefetin Birinci Vazifesi”, Cumhuriyet, 29 Nisan 1946, S.7794.

⁹⁹ NADİ, a.g.m. Cumhuriyet, 29 Nisan 1946, S.7794 .

¹⁰⁰ NADİ, a.g.m.

¹⁰¹ NADİ, “Milli Şefi Dinlerken”, Cumhuriyet, 5 Mayıs 1946, S.7800.

¹⁰² “Başbakanın Demeci”, Vatan , 30 Nisan 1946, S.1769.

tutmamak ve imtiyaz tanımamak suretile korur".¹⁰³ Gerçekten uygulanma sahası bulunduğu demokrasinin faydalarından istifade etmek mümkün olacaktır. Millet olarak susuzluğu çekilen en önemli hususun, hiç şüphesiz hakların millete eksiksiz verilmesi olduğu düşünülmelidir. Devlet, hükümet, parti ve millet unsurlarının hudutsuz şekilde birbirlerine müdahaleleri beklentilerimiz açısından hoş olmayacak manzaralara kapı aralayacaktır. *"Milli iradeye dayanmağa lüzum görmeden açığözlük ve baskın yolile siyasi mevkiler zaptetmeğe çalışanları, demokrasiyi lafta bırakanları ve gözbağcılık etmeğe uğraşanları; millet hiçbir zaman affetmeyecektir"*.¹⁰⁴ Yalman'ın bu konuda söyledikleri, milli iradeyi hiçe sayarak, iktidara meyledenlerin milletin hakkını gözetmediklerini ortaya koymaktadır. İşlerine geleni yaptıktan sonra arkalarına dönüp bakmayan anlayış tarzının artık eskidiği görülmektedir. Halkın, gözünün hiçbir zaman açılmasının istenmeyişinin sebebi de rahatça hüküm sürme arzusundan kaynaklanmaktadır.

Fuat Köprülü, demokrasinin her şeyden önce ahlâki esaslara dayanan bir siyasal sistem olduğunu dile getirerek, demokrasinin açıklık, samimilik, dürüstlük gibi temellere dayanmadıkça ciddi olarak kurulmasına imkân olmadığını vurgulamıştır. *"Demokratik rejimleri ayakta tutan ahlâki esasların dürüstlük, kanun ve nizamlara bağlılık prensiplerinin daima gözönünde tutulması, milli birlik ve beraberlik ruhunun ve memleket menfaati düşüncesinin her şeyin üstünde kalmasının"* bunların başında geldiğini belirtmiştir. Demokratik rejimlerde siyasi ahlâk kaidelerine riayet etmeyenlerin komünist ve faşist partiler olduğunu dile getiren Köprülü, her türlü isnat ve iftiralarda bulunarak, memleketteki manevi değerleri lekelemenin amaçları olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁵

Abidin Daver, demokrasiden iyi oy almanın üç şartı olduğunu söylemiştir. *"Müteaddid partilerin iştirakile yapılacak tek dereceli ve gizli reyli serbest bir seçim, milletin kendi idaresi için kendi iradesini tecelli ettirmesi demektir. O halde imtihanın birinci şartı, rey sahibi olan her vatandaşın sandık başına giderek reyini kullanmasıdır. İkinci şart, seçimlerin tam bir serbeslik içinde yapılmasıdır. Üçüncü şart da, bütün partilerin seçime iştirak etmelerini âmirdir"*.¹⁰⁶ Halk, hükümet ve partiler için olgunluk imtihanının bu şartların yerine getirilmesiyle mümkün olacağı görülmekle beraber, şartların uygulanabilirliği siyasi hayatımızda yaşadığımız en önemli polemik unsurunu oluşturmaktadır. Milli Şefin 19 Mayıs 1946 yılındaki nutkuna dikkatleri çekersek: *"Tek dereceli seçim, Türk demokrasi tarihinde yeni bir tekamül hamlesi ve yeni bir siyasi inkılabın başlangıcıdır. Bu yeni inkılabı da başarıya götürmek hakikaten milli bir vazifedir. Bu işte başarısızlık henüz ileri bir demokrasiye sahib olacak seviyeye yükselmediğimiz bir delili sayılabilir. Bunu bütün dünyaya karşı aleyhimizde bir silah olara kullanacak ve demokrat milletler nezdindeki itibarımızı kırmağa çalışacak düşmanlar vardır. Hatta Türkiye'yi medeni alem muvacehesinde kötülemek ve gözden düşürmek için kollayan düşmanlar olmasa dahi, tek dereceli seçim imtihanını başarı ile verme kendi bünyemiz için de büyük iyilikler doğuracaktır"*.¹⁰⁷ sözleriyle görüşlerini dile getiren İsmet İnönü'nün demokrasiye geçiş noktasındaki gayretlerini de dikkate almak gerekmektedir.

¹⁰³ YALMAN, "Kurultayın Arifesinde", Vatan, 27 Nisan 1946, S.1766.

¹⁰⁴ YALMAN, "Değişen Bir Yol", Vatan, 29 Nisan 1946, S.1768.

¹⁰⁵ Fuad KÖPRÜLÜ, "Demokrasilerin Ahlâki Esasları", Vatan, 13 Mart 1950, S.3167.

¹⁰⁶ Abidin DAVER, "Yeni Seçimlerin Demokratik Ruhu", Cumhuriyet, 6 Mayıs 1946, S.7801.

¹⁰⁷ DAVER, "Kutsal Borç Ve Şerefli Vazife", Cumhuriyet, 20 Mayıs 1946, S.7815

Yalman, “*parti hayatının bu memlekette ittihatçılık ve itilaflılık şeklinde bir ikilik ve nefret uçurumu açmamalıdır*”. diyerek millet namına siyasi olgunluğumuzun bütün dünyada ispatının şart olduğunu belirtmiştir. Kaldı ki, millet olarak siyasi vazifelerimizi idrak etmek suretiyle kuvvetli bir mekanizmanın meydana getirilmesi hiç de güç olmayacaktır.

Halk Partisi Kurultayı’ndan intibalarını dile getiren Yalman, “*Dileğimiz tek parti anane, itiyat ve usullerine toptan veda suretile memlekette yeni bir siyasi ahengin kurulması ve parti faaliyetlerinin düşmanlık değil, kardeşçe bir işbölümü şeklini almasıdır*”.¹⁰⁸ tarzındaki temennilerini dile getirmiştir. Vatandaşların ihtiraslarının körüklenmesi yerine ahenk ve karşılıklı saygının esas olduğu üzerinde önemle durmuştur. Yalman, tek parti gidişine yeniden dönülemeyeceğini milletin olgunluğu dikkate alınarak, demokrasinin lafta bırakılmaması gerektiğini belirtmiştir. Terakkiperver Parti, Serbest Parti tecrübe ve teşebbüslerini takip eden devirlerin ihya edilmemesi, siyasi bir irticaa gidilmemesi taraftarıdır¹⁰⁹.

CHP’nin DP’ye yönelik *komünist* hücumlarının demokrasi ile bağdaşmadığı gerçeğini vurgulamak gereklidir.-bu konu partiler arası ilişkilerde ayrıca ele alınmıştır-Mesnetsiz iddiaları ile DP’yi lekeleyen kendilerini gün yüzüne çıkaracağı hayaline kapılmanın CHP’ne fayda vermediği de zaman içinde görülecektir. Fuat Köprülü, CHP’nin tavrını irdelerken şu açıklamaları yapmaktadır: “*Yoksa asıl maksatları falanjistlerin yaptıkları gibi kendi partileri sarsılınca yerlerine komünistlerin geçeceğine bütün dünyayı inandırmak mıdır? Hırsla mantıkları bozulmuş olan bu yazacağımı bilmelidirler ki Türkiye’de karaya kızıl her ne renkte olursa olsun hürriyet düşmanı rejimlere taraftar olacak aklıselim sahibi hiçbir Türk yoktur. DP’nin temsil ve müdafaa ettiği demokrasi ise, tek partili yalancı demokrasi değil, garbi avrupa ve Anglo Sakson memleketlerindeki çok partili gerçek demokrasidir*”.¹¹⁰ Kurtuluş mücadelesinin kanun mecralarından, ikna vasıtası ile olacağı, Türk milletinin bu yolda kazanacağı zaferin çok büyük olacağı, demokratik yoldaki bu mücadelenin aslında tahakküm ve vasilikten kurtulma mücadelesi olduğu gayet açıktır¹¹¹.

Tasvir’de Cihat Baban, demokrasi mücadelesinde şimdiden elde edilen iki kazançtan bahsetmiştir. Bunlar: “*1- CHP’nin kendi milletvekilleri arasında tasfiye yaparak halkın sevdiği adaylara yönelmesi, 2- Milletvekilleri halkın vekilleri olacağından parti erkânına değil halka karşı sorumlu olacaklardır*”.¹¹² Bu şekliyle “*meclisin veçhesinin değişeceğine, muhalif ve münekkit partilerin daha mücadeleye katılmadan mevcudiyetleriyle bünyede hayırlı istihalelere yol açtığına*”¹¹³ temas etmiştir.

Recep Peker, kabinesi iç politikada hedefledikleri demokrasi anlayışını şu şekilde ortaya koymuştur: “*Demokrasiyi memlekette en üstün siyasi bir akide olarak kökleştirmek azmindeyiz. Milletimizin mes’ut yaşamasını sağlayacak demokrasi idaresini, dikkatle ve kıskanç bir uyanıklıkla koruyarak geliştirmeyi bütün vazifelerimizin başında sayıyoruz. Vatandaşların hakkı olan hürriyeti hürriyet düşmanlarından korumak lâzımdır*”.¹¹⁴

¹⁰⁸ YALMAN, “Halk Partisi Kurultayından İntibalarım”, Vatan, 11 Mayıs 1946, S.1789.

¹⁰⁹ YALMAN, “İktidar Mevkiinin Emniyeti”, Vatan, 12 Ağustos 1946, S.1872.

¹¹⁰ “Fuat Köprülü Cevap Veriyor”, Vatan, 17 Mayıs 1946, S.1786.

¹¹¹ YALMAN, “Kurtuluş Mücadelesi”, Vatan, 17 Haziran 1946, S.1816.

¹¹² Sütunlar Arasında, “İki Kazanç”, Vatan 23 Haziran 1946, S.1822.

¹¹³ Sütunlar Arasında, a.g.m.

¹¹⁴ “Büyük Millet Meclisi’nde Tarihi Bir Toplantı, Yeni Kabine Programını Okudu”, Vatan, 15 Ağustos 1946, S.1875.

Hedeflenen bu politik uygulamaların sözden fiile dönüşmesinin bir hayal olmaktan kurtarılması gerekmektedir.

Bu memlekette demokrasiyi temin etmenin henüz mümkün olmadığını dile getiren Yalman, demokrasi anlayışlarına uygun kanuni bir otoritenin kurulmamasından şikayetçi olmaktadır. İdeal manada otorite kurmanın müstakil bir emniyet ve adalet mekanizması ile mümkün olacağı kanaati hakim olmaktadır¹¹⁵. “Çektikçe uzayan, uzadıkça incelen, bıraktıkça kısalan, kısaldıkça kalınlaşan, her zaman görülmeyip, her yerde bulunmayan naylon bir demokrasiden”¹¹⁶ de daha fazla bir şey beklemek hayalcilikten öteye gidemez. Hakiki anlamda demokrasinin kurulması için, DP, müstakil gazeteler ve yurt sevgisi ile dolu vatandaşlardan müteşekkil üç kuvvete ihtiyaç duyulmaktadır¹¹⁷.

“Mahalli idareyi halkın murakabesi altına koymak ve memurları, meclislere karşı mesul bir hale çıkarmak meselesi; demokrasi gelişmelerimizin en canlı dâvalarından biridir. Bunu ele alıp halletmedikçe, demokrasi tekâmülümüzün tam hızını alabileceğinden ve beklenen meyvaları vereceğinden emin olamayacağız”¹¹⁸ diyen Ahmet Emin Yalman, mahalli idareyi kurmanın, halkın mukadderatını hakim kılmak olacağını ifade etmektedir. Aslında bu konu I. Mecliste ve Teşkilatı Esasiye kanununda da yer almaktadır. Ortaya yeni bir şey konmadığı görülse de, DP'nin vatandaşın doğrudan siyasi hayatın içine katılmasını sağlamaya çalışması bir ilk olarak değerlendirilebilir.

Demokrasiyi geliştirme noktasında hazırlanan köy kanunu tasarısı ile demokrasinin mührü muhtarların eline verilmektedir. Memleketin gelecekteki demokratik çehresini tayin bakımından muhtar seçimlerinin önemi büyüktür. Muhtarın sadece köyün değil, demokrasinin de mührünü elinde bulundurması iktidar partisinin elindedir. Demokrasinin gelişmesi için bunun gerekli olduğunu savunan Faik Fenik, bu kanunun otoritesini hakim kılmanın şart olduğunu düşünmektedir. Böylelikle iktidar partisinin de otoritesi hakim olacaktır¹¹⁹. Demokrasiyi Türkiye’de etkin hale getirirken köylerde de demokratik düzeni oluşturmanın nasıl olacağını üzerinde durulmalıdır. Çekirdekten başlayarak, demokrasinin köklerini sağlamlaştırmanın en ideal yol olduğu şüphesizdir.

Fuat Köprülü, Son Saat’teki “**Kökü Dışarıda ve Yabancı İdeolojiler Nedir?**” başlıklı makalesinde, totaliter bir rejim olan komünizmin, Türk demokrasisinin ve hürriyetinin düşmanı olduğunu ifade etmekte, bu ideolojinin kökünün dışarıda olduğunu belirtmektedir. Türk demokrasisinin bu hürriyet düşmanlarına fırsat vermeyeceğinin de üzerinde durmaktadır¹²⁰. Köprülü, demokrasiyi anlama noktasında ruh, ahlâk ve fikir inkılâbına muhtaç olduğumuzu önemle belirtmiştir. Demokrasi ruhunu hazmedemeyişimizin en belirgin sebebinin hâlâ geçmişin kötü an’anelerinin yaşamasından kaynaklandığını vurgulamıştır¹²¹.

Necmettin Sadak ta, memleketteki Cumhuriyet ve Demokrasi idaresinin, ferdî ve fâni nüfuz ve otoritelere değil, ölmeyen müesseselere dayanarak kendiliğinden sürüp gitmesinin çok partili ve tek seçimli rejime geçmemize sebep teşkil eden en önemli etken olduğunu ifade etmektedir. Muhalefeti azlıkta kalmaya mahkûm bir hareket, karşımızda

¹¹⁵ YALMAN, “Demokrasiye Dayanan Otorite”, Vatan, 17 Ağustos 1946, S.1877.

¹¹⁶ Sadun G. SAVCI, “Naylon Demokrasi”, Vatan, 27 Ağustos 1947, S.2245.

¹¹⁷ YALMAN, “DP’nin Rolü”, Vatan, 27 Ağustos 1946, S.1887.

¹¹⁸ YALMAN, “Vatandaşların Mahalli Mukadderatı”, Vatan, 1 Eylül 1946, S.1890.

¹¹⁹ Mümtaz Faik Fenik, “Demokrasinin Mührü Muhtarın Elindedir”, Vatan, 3 Şubat 1947, S.2042.

¹²⁰ Sütunlar Arasında, “Türk Demokrasisi ve Hürriyet Düşmanı Komünistler”, Vatan, 9 Mart 1947, S.2076.

¹²¹ Sütunlar Arasında, “Mesut Alâmetler Artık Gözlerimizin Önündedir”, Vatan, 2 Nisan 1947, 2100.

hiç değişmemesi gereken bir dekor sanmanın neticeyi kestirememiş bir zihniyetin eseri olduğuna temas etmiştir. Demokrasiyi kurmak için samimiyetin şart olduğunu, “tek dereceli seçim olsun, fakat muhalefet kazanmasın; muhalefet olsun, fakat iş başına geçmesin!” düşüncelerine artık yer olmadığını vurgulamıştır¹²².

Mümtaz Faik Fenik ise , demokrasinin bir kahramanlar rejimi, bir mücahitler rejimi olmadığı gibi bir alicenaplar rejimi de olmadığını üzerinde durmuştur. “*Bir taraf mücadele edecek, öbür taraf kısmen müsamaha gösterecek, bir taraf hakkını arayacak, öbür taraf, herhangi bir tesir veya politika düşüncesiyle kısmen fedakârlık yapacak! Buna demokrasi değil, sadece Demokrasi için mücadele denir. Demokrasi ancak bütün unsurlarile ve emniyetile tatbik edildiği gün mevcuttur. Yoksa kudret, bir zümrenin elinde oldukça, muhtelif ilerlemeler ve gerilemelerin neticeyi bize katî bir şekilde sağlayacağını kestiremeyiz*”¹²³ demek suretiyle demokrasinin artık tatbikata konulması gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Fenik, siyasi hayat emniyetinin sağlanarak, vatandaşlara içtimaî, iktisadî, ticarî ve hattâ vicdanî hayat emniyetinin de verilmesinin lüzûmuna temas etmiştir. “*Kimse, siyasî kanaatinden dolayı, bulunduğu işten atılacağını, polis vazife ve salâhiyet kanununun hükümleri altına gireceğini, kurduğu işin veya işletmenin bozulacağını aklına getirmeyecektir. Fikirlerini serbest söyleyecek ve yazabilecektir; bugününden ve yarınından emin olacaktır*”¹²⁴. diye tarif ettiği demokrasinin memleketin yükselmesine de esas teşkil edeceğini ifade etmiştir. Yarından emin olmak, halkın hakkının sonuna kadar korunacağını bilmek milli vicdanlarda da huzuru tesisi edecek en önemli siyasi etkidir. Halkın yarınına umutla bakamaması değişen siyasetin politika hayatına bir şey katamadığının göstergesidir.

Bir memlekette vatandaş hürriyetinin ilk teminatının demokrasi olduğunu belirten Ali Fuat Başgil, hak ve hürriyetlerin korunması için kat’i teminatın, o memleket insanların gönlündeki hürriyet sevgisi ve hakkaniyet duygusu ile sağlanacağını ifade etmiştir¹²⁵. Demokrasi hak ve hürriyetlerin ilk ve esaslı şartı olduğuna göre halka bunu sunmanın bir ihsan olmadığını söyleyebiliriz. Günümüz politikalarında halkın hürriyetten mahrum edilmesini demokrasi ölçüleri ile uzlaştırma çabalarının haklılığını bulmak oldukça zor görünmektedir.

Ali Fuat Başgil, ferdin hak ve hürriyetlerinin demokrasi için önemibni şu cümlelerle ifade etmiştir: “*Ferdin diğer bir fert tarafından cebir ve tazyik altına alınmaksızın mes’uliyetini üstüne almak şartile fiil ve hareketlerinde serbest kalması, aklının bilgi ve görgüsünün nurile hayatta kendi kendini idare etmesidir*”. Başgil, hürriyet terbiyesini verecek unsurları mektep, matbuat, partiler ve cemiyetler¹²⁶ şeklinde sıralamıştır. Bu anlamda eğitim müessesesinin hürriyeti, politikaya karşı tarafsızlığını da ifade etmektedir. Politikaya alet olmayan mektep ve matbuatın bağımsız bir tenkit ve muhakemeye sahip olmasının hakikatlere daha etkili kapılar aralayacağı da kaçınılmazdır.

Arnold Toynbee, Vatan gazetesine yaptığı beyanla Türkiye’nin demokrasiyi hakkıyla kavradığını ifade etmiştir¹²⁷. Memlekette eskiye nazaran büyük bir siyasi

¹²² Sütunlar Arasında, “Tek dereceli seçim olsun fakat muhalefet kazanmasın; muhalefet olsun, fakat iş başına geçmesin! Böyle düşüncelere artık yer kalmamıştır.”, Vatan, 21 Ağustos 1947, S.2239.

¹²³ Mümtaz Faik Fenik, “Demokrasi Ancak Tatbikle Vücut Bulur”, Vatan, 18 Temmuz 1947, S.2207.

¹²⁴ Fenik, “Demokrasi Ancak Tatbikle Vücut Bulur”, Vatan, 18 Temmuz 1947, S.2207.

¹²⁵ Sütunlar Arasında, “Vatandaş Hürriyetinin İlk Teminatı Demokrasidir.”, Vatan, 9 Şubat 1948, S.2408.

¹²⁶ Ali Fuat BAŞGİL, Konferanslar, “Hürriyetin Değeri ve Hürriyet Terbiyesi”, Vatan, 16 Mart 1948, S.2444.

¹²⁷ “Profesör Toynbee’nin Gazetemize Beyanları”, Vatan, 18 Kasım 1948, S.2688.

yapılanmanın başladığını, tek parti sisteminin sona erdiğini görmenin Türkiye açısından olumlu bir imtihan neticesi olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Cumhurbaşkanı ile görüşmelerinde ise Toynbee, yurtiçinde yaptığı incelemelerinde verdiği demeçlerde, köylü ile kentli arasındaki büyük uçurumun aşıldığını, buluşabildiği kadın ve erkekler arasında batılılığı hazmedememiş tiplerin de hâlâ olduğunu söylemiştir¹²⁸. Toynbee'nin bu görüşleri dış dünyadan Türkiye'deki yapılanmaya gelen bir yorum olarak değerlendirilmelidir.

1949 yılında Devrin Başbakanı Şemseddin Günaltay, demokrasi devrinin, ferdin keyfi idaresi değil, kanun devri olduğunu; demokraside şahısların değil, fikir ve prensiplerin varlığını belirtmiştir. Partilerin demokrasiyi yerleştirme ideali ile yürümesinin hedefi genişleteceğini belirterek, aksi takdirde her şeyin yıkılması ve parçalanmasının kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.¹²⁹ Şef rejimlerinin ancak Fatihler, Kanuniler, Selimler çapındaki dâhilerle faydalı netice vereceğini ileri süren Günaltay, daha sonra gelen beceriksiz, aciz hükümdarların cemiyeti anarşiye sürükleyeceğini belirtmiş, demokrasinin hayati önemi olan bir idare rejimi olduğunun üzerinde durmuştur.¹³⁰

1946-1950 yılları arasındaki demokrasi mücadelesinde ferdin hürriyeti, hak ve özgürlükleri önemli bir yer teşkil etmiştir. Tek parti idaresinin Batının idari yapılanmasına meyleden Türkiye için yeterli görülmeysi demokrasinin bir an önce tesis edilmesi gerçeğini sürekli gündemde tutmuştur. bu anlamda söylenen ve teklif edilenlerden öte, yapılanlar önem arz etmektedir.

4- Çok Partili Hayata Geçişte Halkın İçinde Bulunduğu Durum

Demokrasi ile idare edilen bütün ülkelerde ve özellikle Türkiye'de idare tarzının temelinde yatan unsur halktır. Halkın varlığı sistemin işlerliği açısından büyük bir öneme sahip gibi görünse de, günümüz gerçeğinde halkın sembol olmaktan öteye geçemediği görülmüştür. Cumhuriyet, hürriyet rejimidir. Yönetimde de halkın hâkimiyeti önemli bir yeri işgal etmektedir. Halkı siyasetin uzağında düşünerek, iş bilmeyen kitle olarak değerlendirme anlayışı, Cumhuriyetin ilân edildiği tarihten itibaren hâkim olan bir anlayış tarzıdır. Ferdin inkişafını engellemekten öte, asıl önemli olan halkın fikirlerinin açığa vurulmasına imkan vermektir. Hatta halkı yönetimde etkin kılmak, milli gayelerden hiç de uzak olmayan bir uygulamadır.

Bu konuda Ahmet Emin Yalman: “*Asıl iş, milletin sağlam bünyeli ve anlayışlı olduğunu; lafla değil fülle bütün dünyada isbat etmek, tecavüz emellerini iptidada boğmakta ve kasırga ihtimallerini önlemektedir*”¹³¹ diyerek milletin ne ölçüde kıymetli olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Bunu gerçekleştirmenin yolunun, “*milletin olgun ve mukadderatına sahip olduğunun isbatı ile mümkün olacağını*” söyleyen Yalman, “halkın arasına nifak sokulamayacağını, siyasi ihtiras yüzünden milli gayelerini unutmıyacağını, halkın fani olan şahıslara geçici zümrelere değil, ancak kendi nefesine dayandığını ve güvendiğini” ispat ettiğini dile getirmiştir. “*Vatandaşın şerefini, hakkını ve hürriyetini çiğneyen kimseler ise şahsi ihtiras ve menfaatlerine o kadar mağlup zavallılar ve gafillerdir ki, bu suretle milletin varlığına arkadan kurşun sıktıkları, milletin olgunluk imtihanında düşkün numara almasına, harice karşı zayıf ve anlayışsız görünmesine sebep*

¹²⁸ Haldun DERİN, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)*, İstanbul, 1995, s.229.

¹²⁹ “Başbakan Bursa’da Bir Konuşma Yaptı”, *Vatan*, 3 Ağustos 1949, S.2944.

¹³⁰ “Başbakan Üniversitelilere Demokrasiden Bahsetti”, *Vatan*, 27 Temmuz 1949, S.2939.

¹³¹ YALMAN, “Türk Vatandaşı Vazife Başında”, *Vatan*, 5 Mayıs 1946, S.1774.

*olduklarını farketmezler*¹³² diyen Yalman, milletin her türlü tehlike karşısında göstereceği birliğin önemi üzerinde durmuştur. “*Fakat yumruğa ve polis kuvvetine dayanan bir idarenin körükörüne itaat sayesinde temin ettiği zahiri birliğin bu yüksek maksadı karşılayacak neviden birlik olmadığı*”¹³³ gerçeğini de vurgulamaktan geri durmamıştır.

Halkın yüklenmesi gereken çok mühim mesuliyetler vardır. Bu sorumluluğu milletçe paylaşmak, öncelikle kendimize yetmeyi öğrenmemiz şarttır. Her şeyden önce vazife şuuruna ve fedakarlık yapmaya millet olarak alışmamız gerekmektedir. Madem ki halkın hürriyeti söz konusudur; o zaman herkesin hakkını bilmesi ve buna sahip olması yapması gereken vazifelerin başında yer alır. Geleceğin idari mekanizmasının tayin edilmesinde de “*milletin vazifesi Çanakkale, İnönü, Sakarya veya Dumlupınar harp meydanlarında vazife gören bir Türk askerinin vazifesi kadar önemlidir*”. diyen Yalman, “*vatandaşın reyini iyi kullanması halinde iktidar mevkiinde bulunanlara fren vazifesini görecektir, Türkiye’de hürriyeti ve hakkı temelleştirecek, devlet mefhumunun bu memlekette kök salmasına, keyfi gidişlerin tasfiye edilmesine imkan hazırlayacaktır*”. ifadeleriyle vatandaşın yüklendiği vazifenin önemini belirtmiştir. Vatandaşlık vazifesini layıkıyla yapmayanların, “*vicdanının emrine kulaklarını tıkayan, nemelazım, bana mı kaldı? diyen korkak ve zavallıların bu milletin uğradığı musibet ve felaketlerin asıl sorumluları*” olduğunu dile getiren yazar, “*hakkı bir kale gibi koruyanların hakkının da bu gibi korkak ve miskinlerce yenildiğini, keyfi idarelere onların omuz verdiğini, kendi haklarını çiğnettiklerini, kanaatlerine sahip olma cesaretinden yoksun olduklarını, zillet ve meskenet mikroplarının ruhlarını kemirdiğini söyleyerek*”¹³⁴, halk olarak suçu kendimizde aramamız konusuna dikkat çekmektedir.

Bütün bunlardan çıkardığımız sonuç çok açıktır. Bu önemli vazife karşısında millet olarak duyarsız kalındığı sürece hakkımızın gasp edilmesinden kurtulmamız da mümkün olmayacaktır. Sorumluluklarımızı tam anlamıyla üstlenirsek, hakkımızı müdafaa edersek, hürriyetimizi ve haklarımızı bir kale yaparsak sorun kalmayacaktır. En azından üstümüze düşeni yapmış olmanın rahatlığını yaşamamız açısından bu durum önem arz etmektedir.

Milletlerin hayatındaki sayısız tecrübelerden söz eden Ali Fuat Başgil ise, “*Bir memleket halkının dilediği; iyi ve hayırlı gördüğü işler, o memleket için daima iyi ve hayırlı olmuştur. Dilemediği, kötü ve zararlı gördüğü şeyler de daima ve muhakkak surette kötülük getirmiş ve zarar doğurmuştur. Şuna inanmalıdır ki, neticesi halka ait olan işlerde “vox populi, vox dei” yani halkın sesi, hakkın sesidir. Halkın akılselimi o kadar kuvvetli, müşterek görüşü ve vukuatı önceden sezis kuvveti o kadar keskin ve ilahidir ki, bu kudretin yarattığı harikalar önünde en sivri akıllılar hayrete düşer ve en açığöz politikacılar şaşırır kalır*”¹³⁵ sözleriyle halkın hakkının verilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Halkın gücünün yarattığı etki o kadar belirgindir ki, siyasette bu güç hissedilip, halka dayanılırsa hakiki gelişme süreci başlayacaktır. Ne var ki, halkın iş bilmez olarak nitelendirildiği yanlış politikalar iflas etmek zorundadır. Böyle bir durumda siyasi işlerden anlayan, sorunlara kafa yoran ve yeri geldikçe olaylara müdahale eden milleti kabullenmek hiç de kolay olmasa gerektir. Bilinçli bir toplum yerine, iş bilmez bir halk kitlesi belki de ilk tercih edilecek unsur olacaktır. Çünkü akıl almaz politik girdaplar, içinden çıkılmaz siyasi labirentler ve yönünü tayin edemediğimiz bir akışla kaybolup giden yarına dair

¹³² YALMAN, “Türk Vatandaşı Vazife Başında”, Vatan, 5 Mayıs 1946, S.1774.

¹³³ YALMAN, a.g.m.

¹³⁴ YALMAN, a.g.m.

¹³⁵ Ali Fuat BAŞGİL, Fikirler ve Tenkidler , “Demokrasi Nedir? 4 ”, Vatan, 7 Mayıs 1946, S.1776.

ümitler çözülmemesi gereken sorular arasındadır. Soru sormak, cevap bulmak, kafa yorup, zihni çalıştırmak suç telakki edilmektedir.

Kemal Karpat'ın, halkın ilk defa iktidardaki partiye karşı hoşnutsuzluğunu ifade etme fırsatını bulduğunu, muhalife oy vermenin sadece Halk Partisi'ne karşı oy vermek¹³⁶ olduğunu ifade etmesi, halkın içine düştüğü girdabı görmemiz açısından önemlidir. Halkın bilinçlenmesi ve yaptığı işlerin temelsiz olduğunu anlaması da uzun sürmemiştir. Halkın düşüncelerini dile getirirken üzerinde durdukları hususlara bakacak olursak; “*Şimdiye kadar hep temelsiz iş gördük ve aldandık. Bu defa herşeyden ziyade temele ehemmiyet vermeliyiz. Memlekette hak ve hürriyet gidişi kök salmalıdır. Bu olmadıkça yapılan seçimler milli iradenin belirmesine hizmet edemez. Ve vatandaşa güven veremez*”¹³⁷ demek suretiyle, hürriyetlerin kökleşmesinin önemi üzerinde durmuşlardır. Kendilerini köklü bir eleştiriye tutan halk kitlesinin hak arayışları ve hürriyetlere duydukları özlem içlerindeki mesuliyet ateşinin de körüklenmesine sebep olmuştur. Sorumluluklarını siyasi hayata aktararak, milli bünyede fert olarak kendilerini ortaya koymanın heyecanını yaşamaları ise, içlerindeki hürriyet hislerinden beslenmektedir.

Ahmet Emin Yalman, “*halk pişkindir, olgundur, idraki kuvvetlidir. Acı çeke çeke kara ile beyazı birbirinden ayıracak hale gelmiştir. Vatandaşların idraki ile istihza edenler ancak kendi kendilerini aldatırlar*”¹³⁸. diyerek halkın üstün vasıflarını sıralamıştır. “*Millet istirap çeke çeke gözü o kadar açılmıştır ki, en ileri memleketlerin vatandaşları ile bile siyasi olgunluk ve kavrayış bakımından boy ölçüşebilir.....Milleti kör ve gafil sananlar ancak kendi kendilerini aldatırlar..... Milletin emanetleri asıl sahibi olan millete teslim edilmelidir. Bu iş yapılmazsa, yarım yapılırsa ve tek parti gidişinin zahiri heybetli, içi kof gidişi ortalığa hakim kalırsa yarın ne gibi akıbetlerin milleti beklediğini kimse kestiremez*”¹³⁹ Halkı küçük görmenin kimseyi haklı çıkarmayacağını anlamamanın zamanı bir an önce gelmelidir. Tahakkümlere karşı koymaya çalışan bu uzun vadeli hürriyet mücadelesinde, bütün vazifeyi ve fedakarlığı üstlenen halk kitlesinden başkası değildir.

Hatay Parti Müfettişi Rahmi Apak'ın Türk halkının rüşdüne inanmayan ve vasilik sisteminin devamını isteyen tavrının milli iradeyi zedeler tarzda olduğu görülmüştür. “*Türk milleti siyasi rüşdünü ve olgunluğunu henüz ispat etmiş değildir. Demokrasiye tahammülü yoktur çünkü büyük bir ekseriyet okuyup yazma bilmiyor. Bu şartlar altında demokrasi tecrübesine girişmek büyük bir cesarettir. 31 Mart Vak'ası ve Serbest Fırka tecrübeleri hatırlardadır*”¹⁴⁰ Halkı tahkir etmenin bir faydası olmadığı gibi, muhalefete karşı da düşmanca bir tutumun içinde olmaya gerek yoktur. Tahkir ettiği bu millet kendisini yetiştirip, böyle bir vazifeyi ona vermemiş midir? “*Milletin okumuş ve münevver insanları yalnız CHP'ne mi mensuptur? Okumuş ve münevver olmak siyasi bir imtiyaz mıdır? Okumuş vatandaşların memleket borcu kendilerini yetiştiren bu millete güvenmemekle mi ödenir*”¹⁴¹ diyerek cevap veren Hatay Demokrat Partisi mensupları Apak'ı şiddetle kınamışlardır.

4 Mayıs 1946 tarihli Balıkesir Postasının başyazısında “*Yeni parti mücadelelerine girişen halkımız da istediği partiye girmekte serbesttir. Şu partiden olmakla hiç kimse*

¹³⁶ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, S.145.

¹³⁷ YALMAN, “Ankara'dan İntibalar”, Vatan, 10 Mayıs 1946, S.1779.

¹³⁸ YALMAN, “Uzun Vadeli Mücadele”, Vatan, 12 Mayıs 1946, S. 1781.

¹³⁹ YALMAN, “Devlet Başkanının Sözüleri”, Vatan 21 Mayıs 1946, S.1790.

¹⁴⁰ “Hatay Parti Müfettişi Rahmi Apak'ın Garip Beyanati”, Vatan, 26 Mayıs 1946, S.1795.

¹⁴¹ a.g.h.

*imtiyaz sahibi olmayacağı gibi, yeni parti seçen bir vatandaşın da bu yüzden menfaatleri haleldar edilemez. Nasıl bir mecmua veya gazeteyi aldığımız veya şöyle düşündüğümüz için başkası almağa veya başka türlü düşünmeye bizi kimse zorlamazsa, fikrimize ve karakterimize uygun partiyi seçmekle de o kadar hak sahibiyiz”.*¹⁴² denmekte, bunu önlemeye çalışanların suç işlemiş olacağına da temas edilmektedir.

Halkın seçimlere iştirakinin şart olduğu noktasında görüşlerini dile getiren Abidin Daver, halkın rey verme lüzumunu duymaması yüzünden demokratik bir idare kurmanın bu şartlarda imkânsız olduğu görüşüne sahiptir. “*Neme lazım! İş olacağına varır*” niyetinin çok yanlış ve zararlı bir tutum olduğuna” temas ederek, “*bir tek reyın bile bir adayın seçilip seçilmemesinde tesiri vardır. Herkes bu zihniyete kapılırsa seçimi kim yapacak? Yalnız adaylıklarını koyan bir avuç insan mı*”¹⁴³ demek suretiyle seçmenlerin sorumluluk duygusuna sahip olmalarını tavsiye etmektedir. Seçim zamanı vazifesini yapmayacak vatandaşın “*yarın bu iş yapılmadı, bu iş fena yapıldı diye şikayet etmeye hakkının olmadığı*”nı, “*evinin idaresini ihmal edenin bu durumdan başkalarına da şikayette bulunmasının haksız olacağı*”¹⁴⁴ üzerinde önemle durmuştur. Halkın vazifesini mükemmel yapması halinde her türlü şikayette bulunma imkanına sahip olması söz konusu olmaktadır. Asıl iş bundan sonrasındadır. Yani iktidarın sahiplerinin yükleneceği sorumluluğu ve halkın hakkı olan rahat yaşama payını ne ölçüde dağıtacağı hususundadır.

Adnan Menderes, Vatan Gazetesi’nde neşrettiği bir makalede partilerle beraber vatandaşların da teşkilatlanması gerektiğine temas etmiştir. “*Esas teşkilât kanunlarının özünü ve cevherini teşkil eden ve vatandaşın şahsi ve siyasi hak ve masuniyetlerini teminat altına alan ana hükümlerinin dokunulmaz surette ayakta durabilmesi, milletçe siyasi partiler halinde teşkilatlanmaya bağlıdır*”¹⁴⁵. Halkı kucaklayan bir yapılanmanın memleketteki kötü gidişe engel olması yolundaki beklenti, demokrasiyi gündeme getirmiştir. Devlet ve halk iç içe olduğunda hürriyetin taliplisi olan vatandaşlar hedeflediği devlet yönetimine kavuşacaktır.

Halkın seçimler sırasında rey serbestliğine sahip olması gerektiği üzerinde duran Zühtü Veli Beşe, “*Reyde istiklal herkesin kendi iradesini pürüzsüz ve saf olarak ortaya koyabilmesidir. Vatandaş reyini verirken hiç kimseden ve hiçbir şeyden çekinmeden tehdit açık ve kapalı tazyike uğramadan bunu yapabilmelidir. İstemiyorsa sandık başına gönderilmemelidir*”¹⁴⁶. Halkın seçim işini bilerek ve isteyerek yapması gerekmektedir. Bunun aksini belirtmenin, halkı zora koşmanın faydalı olacağını ummak boş bir tesellidir. Vatandaş yaptığı işin değerini anlamadıkça, onu kandırmanın da bir anlamı yoktur. Vatandaş sözün gücü değil, fiillerin etkisi ilgilendirmektedir.

Seçimlerin bitmesine mukabil halkın haklı değerlendirmelerde bulunduğu dikkat çekilmektedir. Sadun G. Savcı seçim intibalarından bahsederek: “*Halk bazılarının zannettiğinden ve başkalarını da aksine inandırmak istediklerinden çok daha olgun ve çok daha uyanıktır. Sözle işi, gösterişle hakikati ayırmasını o kadar iyi biliyor ki*”...¹⁴⁷ Halkın seçimlere gönülsüz katılmasındaki etkenin daha önce yaşadığı acı tecrübeler olduğu gerçeği kaçınılmazdır. “*Her millet acı tecrübeler neticesinde öğrenmiştir ki yalancı*

¹⁴² Sütunlar Arasında, “Partilere Girmek Serbestliği”, Vatan, 13 Mayıs 1946, S.1792.

¹⁴³ Abidin DAVER, “Bugünkü Parola Sandık Başınadır”, Cumhuriyet,26 Mayıs 1946, S.7821.

¹⁴⁴ Daver, a.g.m.

¹⁴⁵ Adnan MENDERES, “Teessür Verici Bir Manzara”, Vatan 19 mayıs 1946, S.1787.

¹⁴⁶ Zühtü Veli BEŞE, “Seçimler Münasebetiyle,Seçimleri İdare Edenlerin Mesuliyeti”, Vatan, 25 Mayıs 1946, S.1794

¹⁴⁷ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Dünden İntibalar”, Vatan, 27 Mayıs 1946, S.1796.

demokrasi; açık istibdattan çok zararlıdır; milletin bütün kuvvetlerini felce uğratar ve milletlerarası terakki yarışında geri kalmasına sebep olur. Asıl hedef, filan bendeyi filan yere geçirip iktidarı keyfi bir inhisar altında tutmak olduktan sonra, millet ne diye gafil yerine düşmeği kabul ederek seçim sandığının başına sürüklensin ve bir tayin hareketine intihap hareketi süsü vermek suçuna ortak olsun? “Ganimet galibindir “ diye ifade edilen sistemlerin mesuliyetini taşıyanlar; ne pahasına olursa olsun yapmak istedikleri tayin hareketlerini; hiç olmazsa dağdağsız bir surette, milleti rahatsız etmeden yapsınlar, geçsinler ve muayyen tarihi mesuliyetlerin sahibi diye Hitlerler gibi, Mussolini’ler gibi ortalıkta görünmek cesaretini gösterebilirler, hakikatte intihaptan maksat, tayin tarzındaki keyfi bir hareketin üzerine aldatıcı bir cila vurmamak değil; milletin serbestçe vardığı kanaatlere göre iradesini belli etmesi ve umumi hayatın bu irade kaynağından devamlı surette nasibini alabilmesi imkânıdır”¹⁴⁸. Bu sebeple halkın seçimlere rağbetinin az olması da son derece doğaldır. Varlığının ve iradesinin seçim sonuçlarına yansımadağını görmek, tabii ki seçimlere iştirake de isteksizliğe sebep olacaktır. “Vatandaşların en büyük sıkıntısının seçimlerin dürüstlikle cereyan etmemesinden kaynaklandığı”¹⁴⁹ gerçeği de ortadadır.

Halkın en büyük isteği, “hükümetin millete efendilik etmek değil, efendi olan millete hizmet etmek mevkiinde bulunması”¹⁵⁰ dır. Halkın kavuşmayı özlediği Türkiye’de vatandaşlara engel olunmayan, her noktada halkını destekleyen insafli yöneticiler vardır. İstikrar vardır. Sükunet ve temkinli hareket vardır. Güvenilir bir Türkiye yeni yeni memleketleri bağrında barındırır.

“Umumi hazineyi mahdut kimselere yemlik yapmanın, menfaat zinciri ile onları muayyen bir gidişe bağlamanın ve mahdut zümrenin arasına karışarak bir huluskarlık ve gösteriş yarışı yapmanın” vatandaşın hürriyetini tehlikede bırakacağını söyleyen Yalman, “milli enerjilerin büyük kısmının da her işe bilmeden karışan bir idare sisteminin yarattığı engelleri aşmak için kullanılacağından ve halkın acı mücadelelere maruz kalacağından”¹⁵¹ şikayet eder. Kurtuluş reçetesi iki partinin birbirinin karşısında yer almasında değil, memleket davası için müşterek hareket tarzında olduğunu belirlemesi gerekmektedir. Kötü gidişlerin ancak bu yol ile önüne geçilebilir. Halkın arzusunu bu olduğunu bilseler de uygulamalar bu isteklerin henüz anlaşılmadığı göstermektedir.

Seçimler sırasında vatandaşa düşen sorumluluğun neler olduğu hakkında Ahmet Emin Yalman şunları söylemektedir: “Türk vatandaşlarının seçim sandığı başında yapacakları iş, filan vatandaşı milletvekili yaparak kendisine bir takım haklar, şerefler, nimetler bahşetmek veya bir grup vatandaşı iktidar mevkiinin meşru sahibi diye ilan etmek değildir. Asıl dava; milleti kendi yurdunun sahibi mevkiine koymaktan, vatandaş haklarına ait kanuni teminatı yaşar bir hale getirmekten ve yurdda daimi bir huzur, güven, ahenk hüküm sürmesinin şart ve imkanlarını hazırlamaktan ibarettir”¹⁵².

Seçimler sırasında vatandaşa düşen sorumluluğun neler olduğu hakkında Yalman, düşüncelerini şu sözleriyle belirtmiştir: “Vatandaşın mukadderatının sevk ve idaresini kendi elinde tutmak, vekil diye ancak kendi inandıklarını vazife başına göndermek, hakkını şuna buna çiğnetmemek, seçimi yaptıktan sonra da işin arkasını bırakmamak, kendisine

¹⁴⁸ YALMAN, “Ganimet Galibindir, Sistemi Tasfiyeye Uğramalı”, Vatan, 28 Mayıs 1946, S.1797.

¹⁴⁹ “ Vatandaşlar, Seçimin Dürüstlikle Cereyan Etmemesinden Muztarip”, Vatan, 28 Mayıs 1946, S.1797.

¹⁵⁰ YALMAN, “Yeni Türkiye Değil, Sadece Türkiye”, Vatan, 12 Haziran 1946, S.1811.

¹⁵¹ YALMAN, “Kurtuluş Mücadelesi”, Vatan, 17 Haziran 1946, S.1816.

¹⁵² YALMAN, “Vatandaş Hakkı”, Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

hizmet etmeği bilenlere olan itimadını tazelemek, etmiyenleri alaşağı etmek...bunu yapmak için milletin eline bir silah geçmiştir. O da rey pusulasıdır. Bu silah en iyi tatbik edildiği memleketlerde bile idenle tam uygun bir silah sayılamaz. Fakat daha iyisi henüz bulunmamıştır. Bulduğu sanılanlar iyi çıkmamışlardır. Zaten dünya yüzünde ideale tam uygun eserler beklemek abestir. Rey pusulalarına sahip çıkarsak zorbarların yolunuzu kesmelerine meydan bırakmazsak, vatandaşlık silahını yıldırma, menfaatimize dokunma, yem uzatma ve hile yoluyla eli yoluyla elimizden almalarına razı olmazsak, Türk vatandaşının vekar ve haysiyetini zorba ruhlu kötü insanlara çiğnetmezsek, vatandaşlık hakkını serbest ve gizli bir surette kullanmağı bir milli şeref meselesi diye telakki edersek; bu memlekette az zamanda mucizeler başgöstereceğini ve masum görünen bir rey pusulasında atom enerjisine mahsus kudretler bulunduğunu keşfedeceğiz”...¹⁵³ “Seçim hesaplarını vatandaşın üzerinde makus tesirler bırakan yaldızlı propagandalara, hükümet kuvvetinin bir parti lehine suiistimaline ve açıkgozlüğe bağlayan partilerin hesabı feci şekilde boşa çıkacaktır”.¹⁵⁴ Ahmet Emin Yalman, seçmenin sandık başında hadise çıkaracak tahrikçilere kapılmamalarını da tavsiye etmektedir.

Yeni meclisin simasının ne şekilde olacağı ve bu konuda halkın isteklerinin neler olduğu konusuna değinecek olursak; “*Seciye sahibi, kendini muhitine sevdiren, umumun derdini dert edinen, olgun ruhlu, seciyeli gençlerin azami derecede tercih edildiği, hayatı tanıyan,uzaktan görünen yolların akıbetini başlangıcından bilen, fren rolünü oynayabilen yaşlıların da hor görülmediği bir meclisin*”¹⁵⁵ beklenen ideal olduğu bir gerçektir. “*Bu memleket için en hayırlı inkılap; her türlü iltimas ve piston mecralarının tıkanıdığı ve her vatandaş hakkında, her sahada müsavi imkân ve fırsat hüküm sürdüğü emniyetini halk arasında kurabildiğimiz zaman gerçekleşmiş olacaktır*”.¹⁵⁶ diyen Yalman, milletin ümitlerinin gelecekteki meclise düğümlendiğini ve bu defa başlangıcından itibaren ciddiyle bu işin üstüne varılması gerektiğini belirtmiştir.

Seçimlere iştirak edecek halkın ihtiyatlı olması ve mukadderatını hakim kılmasının hangi ölçülere bağlı olduğu konusunda seçmene seslenen Ahmet Emin Yalman, şu tavsiyelerde bulunmuştur: “*Adını listelerde bul, seçeceğin adayı iyi tanı, haklarını çalacaklara, sandık başında seni ürküteceklere fırsat verme, onlardan ürkme ve yılma, rey toplamanın tasnif ve ilanını her safhasını iyi takip et, daha sonra da seçtiğin milletvekillerini sen murakabe et*”.¹⁵⁷ Hayır ile şer arasındaki mücadeleden hayrı üstün çıkarmanın halkın ve hakkın zaferi olacağını da belirtmiştir. Hak için uğraşmanın bu mücadeledeki ilk mükafatı olacaklarına temas etmiştir. Vatandaşların kısas ruhunun tesirlerinden kendilerini kurtararak, milli gayelere ulaşmak için şiddete başvuramalarını tavsiye eden Yalman, şiddetin sonunun bizi diktatörlüğe sürüklediğini belirtmiştir. Türk milletinin davasının yolsuz gidişlerin mesuliyetini taşıyan Halk Partisini cezalandırarak bir başka partinin arkasına takılmak olmadığını, vatandaşlar arasında sulhü, kardeşliği temin etmenin esas gaye olduğunu söylemesi manidardır.¹⁵⁸

Cihat Baban’ın Tasvir’deki “**Buna Yıkıcılık Değil, Nöbet Değiştirme Derler**” başlıklı makalesinde halka rağmen yapılan uygulamaların faydasız bir uğraşı olduğundan bahsetmektedir. “*Halkın iradesi neyi amirse o olacaktır. Halk sandık başında kime rey*

¹⁵³ YALMAN, “Yarının Manzarası”, Vatan, 20 Haziran 1946, S.1819.

¹⁵⁴ YALMAN, a.g.m.

¹⁵⁵ YALMAN, “Yarınki Meclisin Manzarası”, Vatan, 27 Haziran 1946, S.1826.

¹⁵⁶ YALMAN, a.g.m.

¹⁵⁷ YALMAN, “Vatandaşla Hasbihal”, Vatan, 2 Temmuz 1946, S.1832.

¹⁵⁸ YALMAN, “Vatandaşlar Arasında Sulh”, Vatan, 4 Temmuz 1946, S.1833.

verirse o milletin iradesini alacaktır. Artık bundan sonra halka rağmen, halk idaresi mevzu bahis değildir. Halka uyularak devlet idare edilecektir. Geçmişteki hizmetleri mükafatlandırmak için de kimse iktidara getirilmeyecek, geçmişteki hizmetler dolayısıyla da bir iktidar hakkı tanınmayacaktır”.¹⁵⁹ Geçmişin ihtişamına sığınmakla, bugünün sabun köpüğü gibi geçici olan icraatlarının kimseyi iktidara taşımayacağı gerçeğine herkesin kendisini inandırması gerekmektedir. Aksi takdirde sonu gelmeyen hayallerin peşinden gidilmiş olacaktır.

Yalman, çile çeken memurun ıstırabına değindiği “*Memur Vatandaş*” başlıklı makalesinde iltimaslı memurlar yüzünden, hizmet gerisinde kalan memurun Türklük ve insanlık vekarını acı surette zorladığına temas etmektedir. Memurun geçim derdine düştüğüne, hizmetlerinin gölgede bırakıldığına ve haksızlığa uğradıklarına değinmekte ve iktidarın hala kendilerine rey verilmesi için telkinlerde bulunduğu değinmektedir. Memur vatandaşın vicdanına göre oy kullanmasına hiçbir amirin müdahale edemeyeceğinin de önemle üzerinde durmuştur¹⁶⁰.

Köylü vatandaşın unutulduğundan ve kıymet verilmediğinden dert yanan Ahmet Emin Yalman, “*Bu memleketin asıl beka yükünü omuzlarında taşıyan, yaptığımız hataların ceremesini boyuna ödeyen, her ihtiyaç saatinde asillere mahsus büyüklükle herşeyi unutan ve vazife başına koşan bu müstesna varlıkları çoğumuz tanımıyoruz, kadirlerini bilmiyoruz, kendilerini sevmenin müsbet yollarını bir türlü keşfedemedik*”¹⁶¹.diyerek hükümetin hakkın bekçisi olması lazım geldiğine, sadece seçim zamanı köylüyü tanımamaları gerektiğine işaret etmektedir. Zorbalıkla köylünün oyunu gasbetmeye çalışmanın demokrasinin belirtisi olmadığını, istibdadın nikaplı ve katmerli şekli olduğunu¹⁶² vurgulayan muharrir iktidarın tahakküm dolu tutumlarından vazgeçmesi gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Celal Bayar, halkın bilhassa orman işlerinden, ovalardaki köylere makta verilmemesinden ve bu yüzden meydana gelecek yakacak sıkıntısından, köy mekteplerinin yıkılmak üzere olan binalarından şikayetçi olduğuna temas etmiştir¹⁶³. Yalman CHP propagandalarının olumlu netice vermemesinin üç amili olduğunu belirterek, CHP’nin köylüyü, Türk kadını ve yeni nesli ihmal ettiğini ve bu üç amili hesaba katmamasının cezasını çektiğinin üzerinde durmuştur¹⁶⁴.

CHP kendisini tenkit eden DP mensuplarını dargınlar ve menfaati bozulanlar diye nitelerken, halkın kendisiyle beraber olduğunu vurgulamaktadır. Ama seçimlere göğsünü gere gere girmeğe çekindiği gibi, kendisiyle beraber olan halka baskı yapmaktan da geri durmamaktadır. İktidar sahiplerinin içinde bulunduğu bu halin sebebi milleti tanımayıp, Türk halkının ruhunu bir türlü anlamak istememelerinden kaynaklanmaktadır. Gözlerini açmadıkları takdirde bu gaflet yüzünden çökeceklerdir¹⁶⁵. Halkın seçimlerde DP’yi tercih etme sebeplerinin hükümetin yanlış uygulamalarından kaynaklandığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Sokakların bozuk, suların kesik olması, her tarafın çöplük içinde bulunması ve pahalılıktan şikayetçi olan vatandaşlar bu defa DP’yi deneyeceklerini belirtmektedir¹⁶⁶. Yalman da, aynı şikayetleri dile getirerek, vatandaşın tahammül gücünün kalmadığına, işlere istikamet veren parti muhitinin ise, basiretini kendi eliyle bağladığına

¹⁵⁹ Sütunlar Arasında, “Elverir ki...”, Vatan, 8 Temmuz 1946, S.1837.

¹⁶⁰ YALMAN, “Memur Vatandaş”, Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

¹⁶¹ YALMAN, “Hak Yoluna Doğru”, Vatan, 10 Temmuz 1946, S.1839.

¹⁶² YALMAN, a.g.m.

¹⁶³ “Bayar Dün Gece İstanbul’a Döndü”, Vatan, 28 Ekim 1946, S.1947.

¹⁶⁴ YALMAN, “Unutulan Üç Amil”, Vatan, 27 Temmuz 1946, S.1856.

¹⁶⁵ YALMAN, “Milleti Anlamıyorlar”, Vatan, 11 Temmuz 1946, S.1840.

¹⁶⁶ “Çatalca ve Silivri’de Parti Mücadelesi”, Vatan, 12 Temmuz 1946, S.1841.

dikkatleri çekmektedir¹⁶⁷. Celal Bayar'ın Edirne'de bulunduğu bir sırada ihtiyar bir kadının, “*Darağacına çıkarsalar Demokrat öleceğim*” demesi¹⁶⁸ partinin memleket safında gösterdiği tekâmülü anlamamıza yardımcı olacaktır.

Yalman, idare ve emniyet teşkilatının CHP hesabına çalışmaları ve CHP'nin memuru gibi hareket etmelerinin halkın hükümet otoritesine sevgi, güven ve bağlılığını sarstığını dile getirmektedir¹⁶⁹. Kardeşin kardeşe düşman kesilmesi halinde bu memleketin ikiye bölüneceğinden endişe eden Ahmet Emin Yalman, memleket gemisinin kurtulmasının ilk düşünülecek esas olduğu kanaatindedir¹⁷⁰.

Vatandaşın hakkına, huzuruna ve haysiyetine tecavüzde bulunan idare memurunun yediği ekmeğe ve gördüğü nimete karşı şahsi ihtirası yüzünden nankörlük etmesinden şikayetçi olan Yalman, “*Vatandaşın yüzüne indirdiği yumruk, bütün milletin temiz simasına inmiş bir darbedir. Böyle zulümlerde bulunanların suçları bugün müsamaha görür, fakat millet bunları asla affetmez. Bu yurdun sahibi de filan ve falan fani şahıs değil, ezeli ve ebedi bir varlığı olan şerefli Türk milletidir. Vatandaşın hakkına ve haysiyetine tecavüz edenler, mevkileri ne olursa olsun, kendilerini kanun dışı vaziyete koymuş ve suçlu sınıfına düşmüş bedbahtlardır, acınmağa layık kimselerdir*”¹⁷¹ diyerek halka eziyet edenlere halkın gereken dersi vereceğini vurgulamıştır. Halk Partisinin böyle bir duruma düşerek kendini halk nazarında şer tarafının mevkiine koymaması gerektiğine temas etmektedir¹⁷².

Tasvir'de Cihat Baban “*İnkıpların En Büyüğünü İdrak Ediyoruz*” başlıklı yazısında; Seçimler sırasında halkın tazyik ve tehditlerden korkmadan hareket etmesi, sabır, metanet, Türklüğüne has meziyetlerle bu milli inkılabı gerçekleştirmesi istemektedir. İnkıpların en büyüğünün idrak edildiği bir zamanda vatandaşın oyunu serbestçe kullanması gerektiğine inanmakta, vatandaşın hakkını araması gerektiğine inanmaktadır¹⁷³. Millet iradesinin her türlü müşkülü yenmesi idarecilerin artık görmesi zorunlu gerçeklerdendir.

Hikmet Bayur ise, halka güvenmeme buhranının yaşandığına temas ederek, artık sözlerini fiile dökenlerin etrafında toplanıldığına dikkat çekmektedir. Halkın aradıklarını DP'de bulduğunu ve durumun bir an önce değişmesini istediğini belirtmektedir. Tehlikeyi göremeyenlerin memleketin geleceği ile kumar oynadıklarına da temas etmiştir¹⁷⁴.

Sadun G. Savcı halkın seçimlere iştirakini istemekte, baskıdan korkanlara ve kararsız olanlara seslenerek onları vazifeye çağırmaktadır¹⁷⁵. Halkın mesuliyeti üzerinden kaldırmasında oylarını kullanmanın önemi büyüktür. Sonradan vicdan azabı çekmemenin yolunun seçimlere iştirak etmek olduğunu anlayan vatandaşın geleceğini teminat altına almakla yükümlüdür.

¹⁶⁷ YALMAN, “Yollardan İntibalar”, Vatan, 19 Temmuz 1946, S.1848.

¹⁶⁸ “Celal Bayar Edirne'de”, Vatan, 26 Ekim 1946, S. 1945.

¹⁶⁹ YALMAN, “Akşamın Zeytin Dalı”, Vatan, 13 Temmuz 1946, S.1842.

¹⁷⁰ YALMAN, a.g.m.

¹⁷¹ YALMAN, “Hayır ile Şer Çarpışıyor”, Vatan, 15 Temmuz 1946, S.1844.

¹⁷² YALMAN, a.g.m.

¹⁷³ Sütunlar Arasında, “Milli Bir İnkılap İçindeyiz”, Vatan, 16 Temmuz 1946, S.1845.

¹⁷⁴ “Hikmet Bayur Diyor ki:”, Vatan, 19 Temmuz 1946, S.1848.

¹⁷⁵ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Biz Vazifemizi Yapalım da”, Vatan, 20 Temmuz 1946, S.1849.

İsmet İnönü'nün seçim hakkında vatandaşlara tavsiyesi, “*Seçimin sınırlı devrinden geçip, huzura ve feyizli çalışmaya kavuşmamız, milli iradenin tecellisi ile temin olunacaktır. Hür vatandaşların serbest oyların meydana çıkması, kanuni ve vicdani borcumuzdur. Milletın rızasıyla tayin olunmayan iktidar mevkiinin hiçbir kıymeti ve hiçbir meşru tarafı olmadığı*”¹⁷⁶ yolundadır.

21 Temmuz 1946 Milletvekili seçimlerinin sonucunu halkın siyasi rüşdü olarak değerlendirmek gerekmektedir. “*Asıl hakikat halkın seviyesinde görülen yükselmedir ve bu seviye yüksekliğinin her ileri adımı, fesad unsurlarının kökünü kırarak en kuvvetli ve en ezici darbedir*”¹⁷⁷. Halkı yüceltmekle ve siyasi hayata dahil etmekle bütün sıkıntıların sona ereceği hakikati kendini göstermektedir. Karpat, seçimlerde halkın büyük bir disiplin anlayışıyla asayiş ve otoriteye saygı gösterdiğini, vatandaşın kendinden emin davranışlarda bulunduğu dikkatleri çekmiştir. Siyasi kabiliyetlerinin olmadığı iddia edilmesine rağmen, seçkinlerin kanaatlerini boşa çıkardıklarını ispat ettiklerini belirtmiştir¹⁷⁸. Bıçağın kemiğe dayandığı bir noktada otoriteye saygı göstermenin bir erdem olup olmadığını da düşünmek gerekmektedir.

Tasvir’de Cihat Baban, “**Hükümü Yarın Vereceğiz**” başlıklı yazısında, milletin olgunluğundan bahsederek, bunun aksini iddia edenlerin haksız olduğuna temas etmiştir. “*Yazık ki devlet idaresinin olgunluğu, halkın seviyesine ulaşamadı*” diyerek “*halkın murakabe istediğini, serbest kaldığı zaman kimi seçeceğini bildiğini, iki dereceli seçimle tek dereceli seçim arasında milli iradeyi göstermek bakımından fark bulunduğunu*”¹⁷⁹ ispat ettiğini ortaya koymuştur.

Mareşal Fevzi Çakmak, seçimler konusunda yaptığı beyanatta; “*Bu milletin haklarını, er veya geç kanuni yollarla alma imkânını bulacağını, mücadele çetinleşse, halka tazyikler yapılırsa da buna cüret edenlerin bu millete hesap vereceğini*”¹⁸⁰ söylemiştir. Mareşal, “*Gayri kanuni yollarla vatandaşların haklarını çiğniyerek kurulacak olan Meclis, milleti temsil kudretinden mahrum olacaktır*”¹⁸¹. diyerek vatandaş haklarının çiğnenmemesini tavsiye etmektedir. Mareşal Fevzi Çakmak, nazik günler geçiren memlekette dedikoduyu bir numaralı düşman ilân ederek birbirimizi sevmemiz gerektiğine temas ederek, fısıltıların ancak sis yaratacağını belirtmiştir. Berraklığın meçhul ihtimallere karşı en tesirli milli korunma kalkanı olduğuna ve dedikoduya imkan verilmemesine, bunun insanları birbirine düşüreceğine özellikle temas etmiştir¹⁸².

Demokrasiye dayalı bir otorite kuranın yolunun Halk Partisi’nin sabit fikirlerini terketmesine, ezberden belenmiş formüllerden kurtulmasına ve halkın dertlerinin neler olduğuna akıl erdirmesine bağlı olduğu düşünülmektedir¹⁸³. Yaranın milletin midesinde değil, kalplerinde olması, zedelenen hak duygularının tamirine yönelmenin gerekli olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Derde deva ancak halkın gönül hoşluğunu kazanmakla mümkün olacaktır¹⁸⁴.

¹⁷⁶ “Seçim Hakkında İsmet İnönü’nün Vatandaşlara Tavsiyesi”, Vatan, 20 Temmuz 1946, S.1849.

¹⁷⁷ Sütunlar Arasında, “Milletin Olgunluğu”, Vatan, 23 Temmuz 1946, S.1852.

¹⁷⁸ KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, S.146.

¹⁷⁹ “Sütunlar Arasında, “Halkın Olgunluğundan Şüphe Edenler”, Vatan, 23 Temmuz 1946, S.1852.

¹⁸⁰ “Mareşal Çakmak’ın Seçimler Hakkında Beyanatı”, Vatan, 22 Temmuz 1946, S.1851.

¹⁸¹ “Mareşalin Seçimleri Protestosu”, Vatan, 23 Temmuz 1946, S.1852.

¹⁸² YALMAN, “Berraklığa Kavuşalım Mareşal Fevzi Çakmak’la Yeni Bir Konuşmanın İntibaları”, Vatan, 10 Ağustos 1946, S.1870.

¹⁸³ YALMAN, “Demokrasiye Dayanan Otorite”, Vatan, 17 Ağustos 1946, S.1877.

¹⁸⁴ YALMAN, a.g.m.

Kenan Öner, “Halkın hükümet tarafından hücrmete lâyük görüldüğünü, iradesine kıymet verildiğini, kendi nizâm ve saadetini temin için konulan kanunların herkese tatbik olunduğunu, israf ve suiistimalden vazgeçilerek tahammül edemeyeceği vergilerin azaltulmasını, bu israf ve suiistimalleri karşılayabilmek için milletin bütün kazanç vasıtalarını devlet inhisarı haline sokmaktan feragat edilerek biraz nefes almak imkânının temin olunmasını görmekte infialini muhakkak unutacağını”¹⁸⁵ belirtmiştir.

Halkla siyasi hayat arasında bir uçurum açılmasının önüne geçmeli, halkın parlamentoya ve gazetelere olan itimadını kaybetmemesini temin etmelidir. “Zira halk demokraside iktidarın mevzuunu teşkil etmekten ziyade iktidarı elinde bulundurmalıdır”¹⁸⁶. Demokrasi rejiminde de olması gereken budur. Halk iradesinin hukuki nizamdan ortaya çıkmasının yanında eğer devlet ferdin hürriyetini kısıtlamışsa, ferdin hayatı anlayabilmesi ancak devletin kendisinden istediği kadarıyladır.¹⁸⁷ “Devletlerin ileriye doğru yürümleri ve inkişafı için birinci şart, dinamik kuvvet ola fertler için hareket ve inkişaf imkânının sağlanmasıdır. Eğer ferler bu imkândan mahrum olurlarsa, idare edenler de kendilerini durgunluğa mahkûm ederler”¹⁸⁸. Dar görüşlü gidişlerin önüne geçmek, halkın içtihat duygularına saygısızlık etmemek gerekmektedir. Suni formüller üretmenin bu halka fayda etmeyeceği muhakkaktır. Memleketin yönetiminde üstlenilen sorumluluğun sadece partilere yüklenmemesi gerekmektedir. Bu sorumlulukta halkın da önemli vazifeler üstlendiğini söylemek mümkündür.

1 Kasım 1946 yılında İnönü’nün Meclisi açış nutkunda iç politikaya dair sözleri son derece anlamlıdır. İsmet İnönü; “Hükümetçe idare cihazımıza değil, seçimlerde büyük bir siyasi olgunluk gösteren Türk milletine teşekkür etmek doğru olur”¹⁸⁹. demekle parti ayrılıklarının vatandaşlar arasında düşmanlık yapmadığını bir ölçüde ifade etmiştir. Zaten DP pek çok defa milletin vatanseverliğine işaret etmiş, kanun hâkimiyetinin yer yer ihlal edildiğini ve şayet seçim tartışmaları sırasında memleketin huzuru bozulmamışsa, bunu ancak Türk milletinin bu milli imtihanlarda gösterdiği olgunluk sayesinde olduğunu belirtmiştir¹⁹⁰.

Nadir Nadi, halkı kandırmak için demokrasi değil, demagoji yapıldığına işaret etmektedir. “Halkı kazanmak için tutturabildiği kadar atanlar, ağzına geleni söyleyenler ve yazanlar ortalığı kaplar. Yalan, tezvir ve iftira borsasında fiatlar düştükçe düşer. Namuslar iki paralık olur, haysiyetler sıfıra iner. Pazar yerlerindeki canbazları taklide çalışan politika hokkabazları ele aldıkları milli duyguları ve insanlık şereflerini kah yere atarak, kah havaya zıplatarak türlü hünerler gösterirler. Tanrıya şükürler olsun ki tabancalı demokrasiler, hemen yalnız Cenub Amerika’ya sıkışmış kalmış gibidir”¹⁹¹. diyerek demagoji yapmakla, demagojiyi halka yutturmak arasında fark olduğunu üzerinde durmuştur.

Halkın şikayetçi olduğu konuların başında hiç şüphesiz 21 Temmuz seçimleri ve seçim kanunu gelmektedir. Seçim meselesinin amme menfaatine ve milli hakimiyete

¹⁸⁵ Sütunlar Arasında, “Prof. Kenan Öner’in Bir Makalesi”, Vatan, 22 Ağustos 1946, S.1882.

¹⁸⁶ Hans KELSEN, *Demokrasi Mahiyeti-Kıymeti*, (Terc. E. MENEMENCİOĞLU), İstanbul 1938, s.21.

¹⁸⁷ KELSEN, a.g.e., s.22.

¹⁸⁸ Ahmet AĞAOĞLU, *Devlet ve Fert*, İstanbul 1933, s.35.

¹⁸⁹ “İnönü’nün Meclis’teki Açış Nutku”, Vatan, 4 Kasım 1946, S.1954.

¹⁹⁰ “DP Beyannamesi, Alınan Kararlar Halkın Aleyhine Olmuştur, İnönü ve İdare Cihazımız”, Vatan, 4 Kasım 1946, S.1954.

¹⁹¹ Nadir NADİ, “Demokrasi ve Demagoji”, Vatan, 9 Kasım 1946, S.1959.

dayandığı görülmektedir. Halkın milli hakimiyet üzerinde kıskançlıkla durması dikkatleri çeken önemli bir unsurdur. Halkın bir diğer şikayeti de daha önce de değindiğimiz hayat pahalılığıdır¹⁹².

Yalman, halkın keyfi vasilik istemediğini, umumi hayatta sözle fiil arasında mesafeler ve uçurumların devam ettirilmesine razı olmadığı her hali ile belli ettiğini söylemektedir¹⁹³. Halkın dertli, ideallerine henüz kavuşamamış, fakat mahzun olmadığını, çünkü haklarına kavuşma yoluna girdiğini ifade etmektedir¹⁹⁴. Halkın bünyesinin ve ruhunun artık değiştiğini memlekette hürriyet duygusunu harekete geçirmek için gereken gayretleri gösterdiği bir gerçektir. Ne var ki “*CHP’nin saplanıp kaldığı sabit görüşlerden kurtulması ve halka yaklaşması, sevgiye dayalı bir hareket tarzı aramanın yolunu çabukça keşfetmesi*”¹⁹⁵ gerekmektedir.

Halkın CHP’den uzaklaşmasına sebep olan etkenleri Cemal Bardakçı şu şekilde sıralamıştır:

- 1- *“İnkılapları korumak, milletin hayrına çalışmak gibi maksatlar gütmedikleri, bütün gayretlerini, mevkilerini ellerinden kaçırmamak yolunda harcadıkları,*
- 2- *Kendilerine şahsi sebeplerden ötürü kırgın ve muhalif olanları partiye muhalefetle suçlandıkları,*
- 3- *Şahsi düşmanlarına, muhaliflerine karşı hükümet ve parti nüfuzlarını silah olarak kullandıkları,*
- 4- *Hükümet kuvvetini, nüfuzunu şahsi menfaatlerini sağlamak için kullanmalarına müsaade etmeyen memurları türlü bahanelerle yerlerinden attırabildikleri,*
- 5- *Memurluklara, azalıklara, parti teşkilatına yakınlarını ve taraftarlarını seçtirdikleri,*
- 6- *Buldukları yerlerin idare ve parti işleri hakkında daha yüksek makamlara yanlış ve gerçeğe uymayan bilgiler verdikleri,*
- 7- *Diğer vatandaşlarının üstünde imtiyazlı bir sınıf vücuda getirdikleri”*¹⁹⁶,

kanaatinin hakim olduğu ve kökleştiği, halkın da bu sebeplerden CHP’den kopma sürecine girdiği görülmektedir.

Oysa Yalman, “*Halk iyice tenvir edilirse ve dertlerine iyi niyetle çare arandığını görürse hiç bir kötü mikrop milli bünyemizde tahripler yapmak imkanını bulamaz*”¹⁹⁷ diyerek CHP’nin halkı gücendirmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Halk Partisi’nin adına yakışmayacak şekilde halkı yanlış anladığını tenkit eden Yalman, vatandaşlardaki tenkit kabiliyetinin ne kadar keskin ve muvazeneli olduğunu CHP’nin göremediğini belirtmiştir¹⁹⁸. Halk Partisinin dilimizdeki erozyonda baş rolü oynadığını ve Türkçe’yi katlettiğini belirten Yalman, bir dil anarşisinin yaşandığından da bahsetmektedir. Herkesçe anlaşılmayan uydurma dillerin ancak vasilik sisteminden kaldığını belirterek, “*Tutulan bu yolda, genç nesillerin asıllarının arapça olduğunu bilmeyerek Türkçe diye kullandıkları mükemmel ve me’nus kelimeler atılmakta, yerlerine yabancı olduklarını herkesin bildiği Fransızca kelimeler sokulmaktadır. Eğer bu garip yolu tutanlar böylece garba yaklaştıklarını sanıyorlarsa aldaniyorlar. Tutulan yol; kötü manasile şarklıktan başka*

¹⁹² “Bayar, “Güleceğiz, Neşeleneceğiz, Saadete Erişeceğiz” Dedi”, Vatan, 12 Kasım 1946, S.1959.

¹⁹³ YALMAN, “Ümitli Manzaralar”, Vatan, 19 Kasım 1946, S.1966.

¹⁹⁴ YALMAN, a.g.m.

¹⁹⁵ YALMAN, a.g.m.

¹⁹⁶ Cemal BARDAKÇI, “Halk Partisi ile Halk Arasında Uçurum”, Vatan, 22 Kasım 1946, S.1969.

¹⁹⁷ YALMAN, “İnsanın İçi Yanıyor”, Vatan, 6 Aralık 1946, S.1983.

¹⁹⁸ YALMAN, a.g.m.

bir şey sayılamaz, bu inkılap da değildir".¹⁹⁹ diyerek vatandaşın da içinin yandığının, bunu ifade cesaretini gösteremeyerek dilsiz kaldıklarının üzerinde durmuştur.

Şemseddin Günaltay, "Bu memlekette fikir üzerine, kanaat üzerine, prensip üzerine birleşmiş vatandaşlar, müteakabil sevgi ve samimiyetle memleket işlerini konuşsunlar, aralarında münakaşa etsinler, en hayırlı ve faydalı esasları beraberce tahakkuk ettirsinler ve memleketi daima hamle hamle ileriye doğru sevk etmekte birleşsinler. Yoksa bu memleketin hayrına matuf olan hamleleri çelmek yolundaki gayretler memlekete hizmet değil, ancak bir zarar olur"²⁰⁰. diyerek Türk milletini ne istediğini, hangi topluluğa kıymet verdiğini takdir etmiş ve karar vermiş olduğunun üzerinde durmuştur.

Yalman, halka rağmen zorla iktidarda durulamayacağını belirterek, demokrasinin ileri derecesi şöyle dursun, ilk adımının bile iptidadan inkârı ve modern devlet mefhumunun kökünden reddi demek olduğunu ifade etmiştir. "Türk milleti bir aşiret değildir ki, mukadderatı şahıslara ve zümrelere bağlı addedilsin". diyerek bir partinin yerinde kalması veya çekilmesinin vatandaşların serbestçe verdiği reylerin neticesi ile belirleneceğinin üzerinde durmuştur. "Parti ancak dümene istikamet veren bir pusuladır" görüşünü taşıyan Yalman, milli irade önünde boyun eğmeyi öğrenmenin gerekli olduğunu vurgulamıştır²⁰¹.

Halkın CHP'sine arka çevirdiği ve kapılarını kapadığını iddia eden Yalman, durumunu düzeltmediği sürece kendisini aldatacağını, geleceğini körleteceğini, memleketin esaslı menfaatlerini çiğneyeceğini belirtmektedir²⁰². Halk Partisi'ne kapanan kapıları şu şekilde sıralamaktadır: "Parti suyun üzerinde durmak için bir takım tarihi şöhretlere tutunmak istemiş, mirasyedice bir yol tutmuştur. Huzursuzluk yaratacak âmillere bir müddet için müsamaha göstermek suretile, şiddet tedbirleri istimalini meşru gösterecek ve mümkün kılacak bir havayı yaratmağa çalışmak... Mide yoluyla insanları bağlamak veya ukubet tehdidile ürkütmek yolu tam bir iflâsa uğramıştır. Yıllardanberi devam eden lâf enflasyonu artık âzamî haddini bulmuştur. Siyasetin bir geçim vasıtası ve bir müktesep hak diye talep edilmesi ve politikacılığın bir nevi hususi memuriyet halinde kalması memleket için felakettir"²⁰³. Halk Partisi'nin bu kapıların kapalı olduğunu görerek kapıları açması, kısır politika münakaşalarını sona erdirmesi gerekmektedir.

Halkı canından bıktıran, hükümetten soğutan ve şikayete sevkeden bütün işlerin partilerle programlarla hiçbir münasebeti olmadığını ifade eden Hüseyin Cahit Yalçın, idari işleri yoluna konmadıkça hangi parti iktidara gelse halkın ona düşman olacağı kanaatinde dir.²⁰⁴ Hükümetler değişse de idarenin değişmemesi halkın beklentilerini de sonuçsuz bırakmaktadır. halk her günkü hayatı ile alakadar olan idare mekanizması kuracak²⁰⁵, iltimas ve tavsiyenin köklerinin kazındığı²⁰⁶, hayat pahalılığını sona erdirecek bir hükümet arayışı içindedir.

¹⁹⁹ YALMAN, "İnsanın İçi Yanıyor", Vatan, 6 Aralık 1946, S.1983.

²⁰⁰ "Günaltay Muhalefete Şiddetle Hücum Etti", Vatan, 24 Aralık 1946, S.2001.

²⁰¹ YALMAN, "Eğer Hedefimim İdeal Demokrasi İse..." , Vatan, 29 Mayıs 1947, S.2157.

²⁰² YALMAN, "Kapalı Kapılar", Vatan, 2 Haziran 1947, S.2161.

²⁰³ YALMAN, "Kapalı Kapılar", Vatan, 2 Haziran 1947, S.2161.

²⁰⁴ Hüseyin Cahit YALÇIN, "Modern Bir İdare Cihazı", Tanin, 16 Eylül 1947, S.4454 –1456.

²⁰⁵ YALÇIN, a.g.m.

²⁰⁶ "İltimas ve Tavsiyenin Köklerinin Kazınması", Tanin, 18 Eylül 1947, S.4454 –1458

5- Halkın Demokrasiden Bekledikleri

Yeni bir partiden halkın bekleyeceği unsurlar neler olmalıdır? Öncelikle milletin isteklerine ne ölçüde cevap vereceği, haklarını nasıl teminat altına alacağı hususunda gösterilen hassasiyetin nasıl olacağı?.. Biraz daha demokratikleşme, yani halkın umumi işlerde daha fazla yer alması... İdare edenlerin samimiyetine inanma ümidi ve bu sayede endişelerden uzak kalabilmek...Parti programını ele alırken “*insanlık haklarının teminat altında bulunmasına, devlet mevzuatında bu prensibe aykırı hükümler bulunmamasına dikkat edeceğini*”²⁰⁷ özellikle belirtmiştir. Celal Bayar, “*Büyük milletimizin olgunluğuna inandığımız için, yurdumuzda demokrasinin layık olduğu bir inkişafa mazhar olacağından asla şüphe etmemekte ve ileriye kalb rahatlığı içerisinde bakmaktayız*”²⁰⁸. diyerek, halktan aldıkları güçle hareket ettiklerini belirtmiştir.

DP'nin kurulmasının halk nazarında demokratikleşme sürecinin başlaması noktasında ümit ışığı olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. DP'nin teşekkülü ile uzun vadede yeni bir iktidarı gözetleyen halkın, “*hiç olmamaktansa*”²⁰⁹ endişesi ile iyimser bir hava estirdikleri de dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin yönetim mekanizmasında birtakım değişimler yaşanıyordu. Bir taraftan demokrasiye geçiş hazırlıkları, diğer taraftan halkı memnun edebilme gayretleri... Bu teşebbüsler yeni değildi... Ve halk memnun edilmediği sürece son da olmayacaktı. Halkı cahil gören anlayış, bilinçli bir uğraşının içinde olmadığı ve halka güven duymadığı sürece yeniden yapılanmalarda bir taş ve belki de en önemli taş yerine oturmuyacaktı. “*Türkiye'nin hukuksal ve kurumsal yapısını dönüştüren radikal reformlara rağmen halk, beklentiler dramatik biçimde artarken,bütün bunlardan sadece marjinal olarak yararlanıyordu. Onların duygularını dikkate almadan sürekli olarak kendi iradesini dayatan devletten hoşnut değildiler; Laiklik siyaseti onlara asla açıklanmamış ve onlar da bundan nasıl yarar sağladıklarını asla anlamamışlardı. Her şeyin “halk için” yapıldığı iddia ediliyordu, peki bütün bunların neden CHP sloganındaki gibi “halka rağmen” yapılması gerekiyordu?*”²¹⁰ Bu nedenle de “*Demokrat Parti halk tarafından bir “denetim partisi”, halktan gelen düşmanca duyguları giderecek ve bir halk ayaklanmasını önleyecek bir emniyet vanası olarak görüldü*”²¹¹.

DP'nin kurulmasını ümit olarak telakki eden halk, hürriyet beklentilerini, rahat yaşama hayallerini örtbas etmemişti. Yeni partinin halkta yarattığı bu etki muhtemelen CHP'de aradıklarını bulamamalarından kaynaklanıyordu. Seçmen için en önemli husus hiç şüphesiz geçim kaynaklarıydı. Halk cahillikle suçlansa da geçim ile seçimin farkını bilmiyor değildi. “*Demokratlığı her seçmen pek iyi anlamaz ama pirinci kaçta yediğini çok iyi bilir*”²¹² diyen Hüseyin Cahit Yalçın, halkın demokrasinin gelişmesinden önce geçim rahatlığına kavuşmayı beklediğini ve bu konuda müspet sözler işitmeyi istediğini belirtirken, hiç şüphesiz halkın üzerinde önemle durduğu konuya da işaret ediyordu.

²⁰⁷ DP Programı, Vatan 8 Ocak 1946, S.1656.

²⁰⁸ “DP Başkanı Celal Bayar'ın Gazetelere Verdiği Beyanat”, Vatan, 14 Mart 1946,S.1721.

²⁰⁹ Çala kalem , “Hiç Olmamaktansa”,Vatan, 11 Mart 1946,S.1718.

²¹⁰ Feroz AHMAD, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Terc.Yavuz Alogan), İstanbul 1995, S.151.

²¹¹ AHMAD, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Terc.Yavuz Alogan), İstanbul 1995, S.151. S.150.

²¹² Sütunlar Arasında, “Bir An Evvel Daha Fazla Hürriyet Ve Hakka Kavuşturmak İsteği”,Vatan, 11 Mayıs 1946, S.1780.

27 Mayıs 1946 Vatan Gazetesi'nde halkın istekleri baş sayfaya yansyordu: *“Vatandaşların çoğu tek parti gidişine taraftar değil, Halk Partisinin bütün propagandalarına, gayretlerine ve baskılarına rağmen birçok vatandaşlar, reylerini kullanmamışlar ve murakabeli idare hasretini duyduklarını böylece belirtmişlerdir”*²¹³. Halkın isteklerinin ön planda tutulmadığını anlayan halk iradesinin gücünü seçimlere ilgisiz kalarak göstermeyi tercih etmişti. *“Gönül rızasile sandık başına gitmeğe meyil ve rağbet göstermemişler ve totaliter bir parti gidişinin milli iradeyi uyuşturmasına ve anayasanın garantilerini hükümsüz bırakmasına razı olmadıklarını böylece apaçık belli etmişlerdir”*²¹⁴.

Halkın beklentileri hiç bitmiyordu. Çünkü özlenen hasletlere kavuşulmuyordu. Milli bünye kuvvetlenmiyor, milli irade hakim kılınılmıyordu. Millet uyanmıştı ama, idare edenler millete efendilik etmekten başkaca bir şey düşünmüyordu. *“Hükümetin millete efendilik etmek değil, efendi olan millete hizmet etmek mevkiinde bulunması”*²¹⁵ nı vatandaş istiyordu. Hükümet ise yönetici vasfından kurtulamadığı gibi, hakim rolünü kimseye kaptırmak istemiyordu. İrade ve idarede söz sahibi olmak isteyen halk için imkanlar hazırlanmıştı ama hırslı yöneticiler durumu kendi lehlerine çevirebilmek için sürekli siyasi manevralar yapıyorlardı. Yirmi küsur yıllık vasilik sisteminin temelleri sarsılmıştı ve bunu büyük ölçüde halk istemişti.

Halkın yeni kurulan partiden beklentileri, memlekete hizmet, ne sağ, ne sol ifrat cereyanlara kapılmaması, şuurlu bir murakabe organı vazifesi görmesidir. Bayar'ın memleket hesabına bir talih olduğu, mazideki faaliyetlerin mesuliyetinden kaçınmadığı, CHP ile aralarındaki prensip ve görüş ayrılıklarının bu partinin kurulmasında etkili olduğu düşünülmelidir. Hükümeti daha dikkatli, tedbirlerde daha isabetli olmaya sevketmesiyle başlayan şuurlu murakabenin²¹⁶

Halkın Halk Partisi'ni neden sevmediğini DP milletvekillerinden Emin Sazak, Millet Meclisi'nde şu sözleriyle dile getirmiştir: *“Millet Halk Partisi'ni neden sevmiyor, neden ondan soğuyor, bunu anlatacağım. Yerli Mallar Pazarları, kombinalar, mektep işlerinin tutumu, orman işi, Teyyare Cemiyeti meselesi, memlekette halkın emniyette bulunmaması, ferdi teşebbüslere kıymet verilmesini ve bu yüzden devlet teşebbüslerinin temelsiz ve küçük bir sarsıntı ile çökecek bir halde bulunması”*²¹⁷ Millet bu meselelerin halledilmesi gerektiği inancındadır. Fakat iktidarın diğer partilerin gelişmesi halinde zaafa uğrayacağı endişelerini bir kenara koyması gerekmektedir. Sazak'ın son zamanlarda alınan tedbir ve kararların milleti bu partiden soğuttuğunu söylemesi, CHP'nin kendini toparlaması açısından önemlidir. Halkı zor kullanarak, kendilerini hor gören bir partiye yanaştırmaya çalışmalarının memleket işleri hesabına pek iyi olamayacağı kanaatini taşıyan Emin Sazak, memleketin gidişatının herşeyden daha önemli olduğunu vurgulamıştır²¹⁸. Milleti hükümetten ayrı gören bir anlayış tarzının, milleti beğenmeyen hodbin bir yaklaşımın neticesinin Halk Partisi'nin lehine olamayacağı da bir gerçektir.

Türk milletinin geleceğinin güvenli bir şekilde temin edilmesi için halkın beklentilerinin iyi bir iktidar- muhalefet ilişkisi olduğuna dikkat çeken Ahmet Emin

²¹³ “Vatandaşların Çoğu Tek Parti Gidişine Taraftar Değil”, Vatan 27 Mayıs 1946, S.1796.

²¹⁴ a.g.h.

²¹⁵ YALMAN, “Yeni Türkiye Değil, Sadece Türkiye”, Vatan, 12 Haziran 1946, S.1811.

²¹⁶ “Memleket Celal Bayar'dan Neler Bekliyebilir?”, Millet Mecmuası, c.35, S.2, s.3—14, (7 Şubat 1946).

²¹⁷ “Büyük Millet Meclisi'nde Gürültülü Bir Toplantı, Seçimi Yenileme Kararı Verildi”, Vatan, 11 Haziran 1946, S.1810.

²¹⁸ a.g.h.

Yalman, halkın çok partili sisteme bakış tarzını da ortaya koymuştur. “*Vatandaş gayet salim bir sezikle ancak şunu istiyor: Memlekette bir değil, en az iki siyasi ekip bulunsun, bunlar milletin güven ve sevgisini kazanmak bakımından daima yarış halinde kalsınlar, filan ve filan şefi veya zümreyi değil, doğrudan doğruya milleti efendi diye tanısınlar, biri icra mesuliyetini taşıırken, diğeri gözünü açsın kusurları görsün, söylesin, prensiplere ve kanunlara resmi uyarlığı temine çalışsın. Karşılıklı saygı içinde devam eden bu faaliyetler müşterek bir gaye uğrunda işbirliği mahiyetinden hiçbir zaman uzaklaşmasın, umumi hayat için huzur, güven ve ahenk kaynağı olsun*”.²¹⁹

Halkın seçimler sırasında kimlere rey vermesinin uygun olduğu hususunda görüşlerini dile getiren Sadun G. Savcı nefsinin aklına “*On Emri*” olarak nitelendirdiği bu prensipleri şu şekilde sıralamıştır:

- 1- *Yalnız kendi aklını beğenmeyip başkalarının düşüncelerine de önem vereceklerine inandıklarına;*
- 2- *“Sen sakın ağzımı açma, hep ben söyleyeceğim” demek itiyadında olmadıklarını bildiklerine;*
- 3- *Hükümetin hakkını hükümete, ferdin hakkını ferde vermeğe çalışacaklarına kanaat getirdiklerine;*
- 4- *Yanlış farzettığı bir düşünceyi dahi, “belki bunun bir noktasından memleket ve millete bir hayır çıkar” mülahazasile sükunet ve hürmetle dinlemeğe kabiliyet ve tahammülü olanlara;*
- 5- *Kendilerinin “teşrii masuniyet” lerini, ferdin “hürriyet masuniyeti” ile denkleştirebilecek cömertlikte olanlara;*
- 6- *Yurtseverliği “Tekel” maddesi yapmıyarak “serbest” ve bütün millete “tevzie tabi” madde halinde görmeğe katlanabileceklere;*
- 7- *“Hükümet, milletin efendisi ve millet, hükümetin hizmetkarıdır” düşüncesinde değil de, “hükümet, milletin koruyucusu ve millet hükümetin kurucusudur” düşüncesinde olanlara;*
- 8- *Her sırası geldikçe bilgisini, tecrübesini Meclis sıralarından açığa vurmakta hasislik göstermeyeceklerine;*
- 9- *Meclis sıralarını “şahsi imtiyazlar mevkii” değil, “millete en yüksek imtiyazlar mevkii” olarak görenlere;*
- 10- *Her ne kadar “vekil, asil demektir” se de yine de “millet olmayıp milletin “vekil”i olduklarını hatırlarından çıkarmıyacaklara reyimi vereceğim*²²⁰.

Hikmet Bayur’un Manisa’lılara yaptığı hitabede halkın iktidar değişikliği beklentisi içinde olduğunu ve bunun da şart olduğunu vurguladığı dikkati çekmektedir. Kuvvetin halkta olduğunu, kendilerini memnun edenleri iktidara getirip getirmemenin halkın elinde olduğunu önemle vurgulamıştır²²¹.

Halk hakkını savunanın yanında yerini alarak tavrını gösterecektir. Milli birliği bozmayacak, huzurun ve hürriyetlerin teminat altına alındığı bir ortamı paylaşmak için el birliği edilecek günün özlemine çekmektedir. Duru vaatlere kapılmadan, sözünü fiile dökebilecek siyasi şahsiyetlere ihtiyaç vardır. Ve belirleyici güç hiç şüphesiz halk olacaktır. Halkı temsil edecek vekillerin seçilmesinde baskı ve müdahalelerin önlenmesinin son derece önemli olduğu üzerinde duran Refik Koraltan, halkın ruhuna

²¹⁹ YALMAN, “Kurtuluş Mücadelesi”, Vatan, 17 Haziran 1946, S.1816.

²²⁰ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Reyimi Kime mi Vereceğim?”, Vatan, 28 Haziran 1946, S.1827.

²²¹ “Hikmet Bayur’un Manisa’lılara Hitabı”, Vatan, 28 Haziran 1946, S.1827.

uyacak kanunların yapılarak,²²² demokratik müesseselerin kurulup gelişmesine imkan bırakılmasının halkın beklentileri arasında yer aldığına temas etmiştir.

Seçim dâvaları karşısında vatandaşın neler düşündüğüne gelince; çiftçi, işçi, köylü, sanatkar ve tüccar gibi muayyen mesleklerden şahsiyetlerin de mecliste yer alması, mecliste kuvvetle temsil edilmesi kanaati hakimdir.²²³ Halkın memleketin bekasının ve inkılapların bekçisi olduğuna dikkat çeken Yalman, “*Bazı şahısların memleketin varlığını fani şahıslara bağlamalarına, zevkini duyduğumuz dilimizi yok ederek, yerine tazyikle sun’i bir dil kurmalarına ve bizi dilsiz bırakmalarına, nesilleri birbirlerinden uzaklaştırarak, yabancılaştırmalarına, memleketi hesapsız ve murakabesiz idare etmelerine, insanlık vekarımıza el uzatmalarına razı olmadıklarını*”²²⁴ da dile getirmiştir. Bu beklentilerin yerine getirilmesinde anahtar yine vatandaşın elindedir. Halkın iradesine saygı duyan bir gidişin kurulması zorunluluk arz etmektedir. Yalman, “*namusluların namussuzlar kadar cesaret göstermelerini icap ettiren bir vaziyet karşısında bulunduğumuzu*”²²⁵ da vurgulamaktadır.

Cumhuriyet’te Abidin Daver, “*Millet Meclisinden Beklenen İşler*” başlıklı makalesinde şu noktaları belirtmiştir: 8 nci Büyük Millet Meclisi’nin faydasız tartışmaların çorak çölüne düşmeyerek, halkın dertlerine çareler sunmak için müşterek hareket etmesi beklenmektedir. İktisadi hayatımıza bir düzen vererek, hayat pahalılığını, geçim zorluğunu yenmenin en mübrem sıkıntı olduğu bilinen bir gerçektir²²⁶.

Halkın beklentisinin meclisin iş görmesi, memleketin ve milletin yüksek menfaatlerinin ön planda tutulmasıdır. “*Partiler, muvafakat olsun diye muhalefet olsun diye muhalefet yoluna sapmıyarak ve faydasız ve hatta zararlı menfi parti kavgalarına kendilerini kaptırmadıkları ve Meclis, bütün çalışmaların da yapıcı olduğu takdirde yeni açılan devrin asıl büyük imtihanını da başarı ile vereceğimize şüphe yoktur. bütün milletin candan dileği de budur*”²²⁷.

8. Millet Meclisi’nin açılması ile halkın beklentileri dile getirilmiştir. Sadun G. Savcı, bu beklentileri şöyle sıralamıştır: Basın-düşünce ve söz hürriyeti, kanunda eşitlik, torpil ve iltimasa son, kırtasiyeciliğe son, devlet ve millet arasındaki sevgiyi kökleştirme²²⁸... Bu şartlar yerine getirildiği sürece yeni bir devir açıldı diye sevinmek mümkün olabilecektir.

Ankara Gazetesi’nde imzasız bir başmakalede şöyle denildiği belirtilmektedir: “*Milleti muhalefetten tiksindirmemelerini sayın muhaliflerimizden istemek ve beklemek hakkımızdır... Yalan vaatle değil, gerçek tedbirle, kuru gürültü ile değil, isabetli tedbirlerle Türk milletinin muhabbeti kazanılabilir. Omuzda taşınma merakını bıraksınlar da fikirlere seslenme, gönüllerde yer etme çaresine baksınlar*”²²⁹ Bu sayede halkın beklentilerine cevap verilmesi mümkün olabilecektir. Yalman da, “*milletin keyfi usullerden zarar göre göre kendi mukadderatına sahip olduğunu ve bilhassa mahalli hayatını murakabe altında*

²²² “Refik Koraltan”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

²²³ “Seçim Davaları Karşısında Vatandaşlar Neler Düşünüyor”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

²²⁴ YALMAN, “Hesap Günü”, Vatan, 20 Temmuz 1946, S.1849.

²²⁵ YALMAN, a.g.m.

²²⁶ Sütunlar Arasında, “İşlerin En Acil ve Mübremi”, Vatan, 29 Temmuz 1946, S.1858.

²²⁷ Sütunlar Arasında, “Ne Mutlak Muvafakat, Ne Mutlak Muhalefet”, Vatan, 3 Ağustos 1946, S.1864.

²²⁸ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Yeni Devir”, Vatan, 5 Ağustos 1946, S.1865.

²²⁹ “Halk Partisi’nin Bugünkü Şartlar Altında Durumu”, Vatan, 11 Ağustos 1946, S.1871.

tutarak idare memurlarının keyfi tahakkümüne karşı korunmak ihtiyacını tamamilе duymuş bulunduğunu”²³⁰ kaydetmektedir.

Mümtaz Faik Fenik ise, samimi münakaşayı ve kontrolü kabul eyleyen, ihtisas ve bilgiye kıymet veren ve politika gayesinden uzak kalan, milletin iradesine ve isteğine tam bağlılık gösteren bir hükümetin varlığını halkın özlediğini dile getirmektedir. Vazifelere ehil adamlar yerine, iktidarı destekleyen adamları arayan Halk Partisi'nin, milleti değil, kendi adamlarını memnun etme uğraşı içinde olduğuna da temas etmiştir²³¹. Faik Fenik, hürriyetin müsamaha ve cesaret işi değil, hak olduğu kanaatindedir²³². İktidar partisinin mevcut olduğunu söylediği hürriyetin arayıcısı olan halk, iktidar muhalefet arasındaki amansız çekişmelerden artık bıkmıştır. Millet, vadedilenlerin bir an önce hayata geçirilmesinin mantığına bürünmüşken, diğer tarafta “*iktidar partisinin Demoklasin kılıcını muhalefetin üzerinden kaldırmaya çalışması*”²³³ demokrasilerde görmeyi arzuladığımız iyi niyeti de silip götürmektedir. İktidarı sağlamak kaygısına kapılan siyasilerin halkın dertlerine yönelmeyi unuttukları görülmektedir. Halkın derdini ve hayat pahalılığını düşünmediklerini söyleyen Fenik, iktidar mensuplarının halkın menfaatine, memleket yararına elle tutulur bir şey yapmadıklarını belirtmiştir²³⁴. Fenik, halkın bütün ıstırabının açıklıktan değil, tokların milleti görmemesinden, kendilerini çok bilir zannetmelerinden kaynaklandığını belirtmiştir²³⁵.

Cumhuriyet'te Nadir Nadi, “*İflas mı?*” başlıklı yazısında, sayısız insanları içine toplayan teşekküller hakkında kesin hükümler vermenin insanı aldatacağını düşünmektedir. “*Dar kafalı Halkçılar olabileceği gibi kötü niyetli Demokratlar da neden olmasın? Ya halk ne diyor? Hiç hesaba kattınız mı?*”²³⁶ sözleriyle halkın yanında yürümenin gerektiğini vurgulamıştır. Rejim dâvasından ziyade sevgi dâvasının öncelik kazanmasının zaruri olduğu üzerinde durmuştur.

Burhan Felek, Cumhuriyet'te “*Parti Hükümetinin Kavgaları*”, başlıklı yazısında iktidar partisinin sadece kendisini değil, memleket çoğunluğunu da memnun etmeğe, onların nabzına göre şerbet vermeğe mecbur olduğunu ifade etmiştir. Yoksa iktidar mevkiinden düşeceğini belirtmiştir²³⁷.

Merkezi vasıliği ortadan kaldırarak mahalli idarelere yetki tanınması ideal demokrasi olarak nitelendirilmelidir. Bütün rey sahibi vatandaşların mukadderatlarıyla ilgili kararları vasıtasız olarak verebilmeleri, halkın iradesinin şekil meselesi haline gelmekten kurtaracaktır²³⁸. Teşebbüsü halka bırakmaktan çekinen idari zihniyet, demokrasiyi de ideal hale dönüştürmekte aceleci görünmemektedir. Halkın tam bir seçim emniyeti ve selâmeti istediği ortadadır²³⁹. Kaldı ki bunu istemek vatandaşın en doğal ve demokratik hakkıdır. Demokrasi dâvasında bu emniyeti vatandaşın isteklerine uygun bir şekilde sağlamamak yanlış bir politika girdabının içine girildiğinin göstergesidir. Adaleti

²³⁰ YALMAN, “Vatandaşların Mahalli Mukadderatı”, Vatan, 1 Eylül 1946, S.1890.

²³¹ Mümtaz Faik FENİK, “Halka Şirin Görünmek Sanatı”, Vatan, 18 Ekim 1946, S.1937.

²³² FENİK, “Hürriyet Müsamaha ve Cesaret İşı Değil, Haktır”, Vatan, 22 Ocak 1947, S.2030.

²³³ FENİK, a.g.m.

²³⁴ FENİK, “İşleri Sadece İktidarı Sağlamak Kaygusu”, Vatan, 27 Ocak 1947, S.2035.

²³⁵ FENİK, “Örtbas Siyasetle İşler Yürütülemez”, Vatan, 8 Mayıs 1948, S.2497.

²³⁶ Sütunlar Arasında, “Partilerin Üstünde Millet Var”, Vatan, 23 Mart 1947, S.2090.

²³⁷ Sütunlar Arasında, “Partilerin Üstünde Millet Var”, Vatan, 23 Mart 1947, S.2090.

²³⁸ YALMAN, “Halk İradesi”, Vatan, 6 Kasım 1947, S.2313.

²³⁹ “Sütunlar Arasında, Vatandaşlar Tam Seçim Emniyeti ve Selâmeti İstiyor”, Vatan, 12 Mayıs 1948, S.2501.

tesis etmekten çekinmeden halkın hakkını vermek, milli iradeyi tecelli ettirmek gerekmektedir.

Milletin artık kuru vaatlerle avunmaya takatinin kalmadığı apaçık ortadadır. Çekilen doğum sancılarında sonra ceninin ölü doğmasına veya boynuna kordon dolanmasına izin verilmeyeceğini belirten Faik Fenik, halkın politikaya değil, adalete itimadının olduğunu dile getirmiştir²⁴⁰. Faik Fenik halkın merkezi otorite hakkındaki görüşlerini de şu sözleriyle anlatmıştır: “*Sanki iktidardakiler, bu milletin başına ilahi bir “vahy” ile gelmiştir. Onlardan başka bu millet idare edecek kimse yoktur; yaptıkları hizmettir; ve buna mukabil milletin daima kendilerine milli bir iddiada bulunanlar, sadece küfranı nimet etmektedirler. İşte iktidar devamlı bir surette aynı şahıslar, aynı fikirler ve aynı teknikle ve bu kanaatle başta kaldıkça nesillerin kabiliyetini körleştirmiş, gençlerin yolunu kapatmış, ve bize her sahada iktisatta, ticaretle, kültürde bir yığın çıkmazlar içine sürüklemiştir. Çünkü her şeyi bilen onlardır. Hâşâ sümme hâşâ “âlimi küll” dürler; “Kadir-i küll”dürler! Tabiyeden ticaret muahedelerine, en ağır sanayiden, para ve döviz tanzimlerine, tarihten dile, dilden dine kadar her şeyi onlar bililer. Fabrika işletmelerinden, şehir plânlarına kadar her şeyde mütehassıstırlar. Dilde mütehassıs, edebiyatta mütehassıs, kimyada mütehassıs, propagandada mütehassıstırlar. Ve binaenaleyh, idare gemisi bu mütehassıs kaptanların elinde olacak, bu mütehassıs dümençiler, dümeni sevk ve idare edeceklerdir*”²⁴¹! Aslında halkın gözünün açıldığının, uyumadığının farkına varılması gerekmektedir. Her şeyden habersiz ve cahil olarak nitelendirilen halkın kendisini idare edecekleri tayin yetkisinin elinden alınması mümkün değildir. Fakat bu yetkinin kanun adı verilen kanunsuzluklarla sınırlandırılmasının vicdan sahiplerince önüne geçilmelidir. Bugün dahi sıkıntısını çektiğimiz milli iradeyi hiçe sayan uygulamalar tahakkümün kazançlı olduğunu göstermektedir.

6-Demokrat Parti'nin Halka Bakışı

DP'nin tesisinde vatandaş isteklerinin ön planda tutulduğu görülmektedir. Halktan gelen bir anlayışın demokrasi yolunda halkla bütünleşmesi, yönünü halkın taleplerine çevirmesi tabii ki kaçınılmazdır. Demokrasinin özünde yer alan kalıcı fikir de halkın hürriyetidir. “*Şunu iddia etmek mümkündür ki, ortaya çıkan eser; dört vatandaşın şahsi teşebbüsünün bir mahsulü değildir, milli vicdanda; halk hakimiyetinin hakiki şekline karşı duyulan hasretin, şahısların kudret ve iradesini aşan bir ifadesidir*”²⁴². DP'si halkın ilk kurulduğu andan itibaren benimsediği ve yadırgamadığı bir parti sıfatıyla, halkla bütünleşerek halkın partisi olmuştur. “*Türk halkının devlet baskısından, devletin kendi sorunlarına karşı ilgisizliğinden bıkmaları ve bunun belli bir yere gelip dayanması ile demokratik ortam arayışlarının DP'nin siyasetinde düğümlendiği*”²⁴³ görülmektedir. CHP'nin demokrasi dışı davranışları, ağır vergiler, geçim zorluğu, jandarma ve devletin baskısı halkın yeni bir öndere duyduğu ihtiyacı daha da gün yüzüne çıkarıyordu²⁴⁴.

DP'nin kuruluş programındaki 16.madde ile “*halkçılığı hiçbir şahsa veya zümreye imtiyaz tanımamak, kanunlarda ve memleket idaresinde halkın menfaatlerini korumak manasında anlıyoruz. Hükümet ve idare,halktan,halkla beraber ve halk için olmalıdır*”²⁴⁵.

²⁴⁰ FENİK, “Bugünkü Mitingin Mânası”, Vatan, 16 Mayıs 1948, S.2505.

²⁴¹ FENİK, “Bu Muhteşem Kitle”, Vatan, 17 Mayıs 1948, S.2506.

²⁴² YALMAN, “Kara Kedilere İş Yok”, Vatan, 7 Ocak 1946, S.1655

²⁴³ Fahri ARAL, “Hayrettin Erkmen’le DP Üzerine”, Tarih ve Toplum, Mayıs 1988, C.9, S.53.

²⁴⁴ ARAL, a.g.m.

²⁴⁵ DP Programı,Vatan, 8 Ocak 1946, S.1656

demek suretiyle halka duyduğu önemi ve halkın önceliğinin olması gerektiğini vurgulamıştır. Dönemin nabzını tutan gazetecilerden Ahmet Emin Yalman, DP Programını tahlil ederken, “*DP’nin cemiyet telakkisi; sınıf mücadelesini bir zaruret diye kabul etmek değil, tamamiyle aksine olarak, müşterek maksatlar uğurunda ahenk ve tesanüt temin etmek yolundadır*”²⁴⁶ diyerek partinin halka bakışını yansıtmıştır. DP’nin kurulması ile yeni ufuk arayışı için de olan halk, sesinin güçlü çıkacağı günlerin geleceği beklentisiyle umutlanmıştı. Millet inancına inanarak, millet iradesini hakim kılabilecek bir partinin varlığı hiç de fena olmazdı. Önceki tecrübelerin başarısızlığının endişelerini yaşamak yerine, maziye bir kenara bırakıp, yarının imkanlarından nasıl yararlanılacağına hesapları yapılmalıydı. Ne var ki CHP’de mevki peşinde koşanlar, “mevkii muhafaza imkânını talihe ve milletin iradesiyle serbestçe vereceği hükme terketmiyordu” Başkaca partilere olan tahammülsüz tavırlarının faturalarını bugün de olduğu gibi halka çıkartıyorlardı. “*Bizim dairemizde başka parti kurulamaz, diye balta asmağı marifet sayan ve memleketin iyiliğini murakabe yolunda arayan samimi vatandaşlara düşman muamelesi eden tipte politika kahramanları*”²⁴⁷ yüzünden milletin iradesi galip gelemedi. Halka itimatlarının kalmadığı noktada da halk tercihinin yapacaktı. Ve bu tercih edişte, geçmişten aldıkları ders ve siyasi olgunluk önemli bir rol oynayacaktı.

“*Gözleri gurur ve menfaatten başka bir şey görmeyen fertlerin, kendi şahsi endişeleriyle oynadıkları rol, parti ile vatandaşlar arasında bir baraj yaratmıştır. Ve Halk Partisinin tek parti zihniyetine veda etmesini ve milletin serbest iradesine razı olmasını güçleştirmektedir*”²⁴⁸. diyen Ahmet Emin Yalman, CHP’nin halka inmeyen bu tarz tavırlarıyla siyasi sonunu hazırladığına da dikkat çekmektedir.

Aslında önemli olan bir durum da halkın herşeyi idari mekanizmalardan beklememesi gerektiğidir. Ferdin tekamülü ve varlığını ortaya koyması için bunun şart olduğunu görmezden gelemeziz. Vakit’te Peyami Safa “**Hürriyet ve Şahsiyet**” başlıklı makalesiyle bu konuya değinerek, şöyle bir kanaate varmıştır. “*Kanundan, devletten, iktidardaki partiden hürriyet bekleyip oturmak nedir, bilir misiniz? Sokağın ağzıyla cevap vereyim: Armut piş, ağzıma düş!*”²⁴⁹

Celal Bayar, Ankara Cebeci’deki bir hitabesinde: “*Biz siyasi hayatımızda ikinci namazını kılan insanlar gibiyiz. Daha ne kadar yaşayabileceğimiz, bu yolda ne kadar devam edebilme kudreti göstereceğimiz belli değildir. Çalışmalarımızı, teşkilatımızı, gayelerimizi size emanet edeceğiz. Büyük Atatürk, Cumhuriyeti nasıl gençliğe emanet ettiyse, Cumhuriyetin ruhunun ifadesi olan demokrasiyi de sizler elinize alacaksınız*”²⁵⁰ diyerek halka olan itimadını dile getirmiştir.

Refik Koraltan, Bala’da söylediği nutkunda, bu memlekette yapılan güzel işlerin tapu senedinin Halk Partisi adına tescil ettirilemeyeceğini, ne yaptıysa milletin yaptığını ifade etmiş, zümre saltanatını yaşatmak isteyen bazı gafilleri doğru yola getirmek için yılmadan mücadele edeceklerini belirtmiştir²⁵¹. Refik Koraltan DP’nin “*Türk milletinin kendi siyasi rüştüne olan büyük itimadından doğduğunu*”²⁵² belirtmiştir.

²⁴⁶ YALMAN, “D.P. Programını Tahlil 1”, Vatan, 8 Ocak 1946, S.1656

²⁴⁷ YALMAN, “Halk Partisi Kuvvetini Bilmiyor”, Vatan, 3 Mayıs 1946, S.1772.

²⁴⁸ YALMAN, a.g.h. Vatan, 3 Mayıs 1946, S.1772.

²⁴⁹ Sütunlar Arasında “Bir Hüküm”, Vatan, 4 Mayıs 1946, S.1773.

²⁵⁰ “Celal Bayar’ın Yeni Bir Hitabesi”, Vatan, 8 Temmuz 1946, S.1837.

²⁵¹ “Refik Koraltan’ın Nutku”, Cumhuriyet, 4 Temmuz 1946, S.7860.

²⁵² “Celal Bayar’ın Yeni Bir Hitabesi”, Vatan, 8 Temmuz 1946, S.1837.

Celal Bayar, “*Yolumuz Balkan komitecilerinin yolunun tam zıddıdır. Milletimiz sadece kanunlar himayesinde serbestçe reyini kullanmak istiyor. Bizim gayemiz, memlekete refah getirmektir. Beklediğinizi yapmaktır*”²⁵³. Celal Bayar, Türk milletinin tamamen Halk Partisi’nden uzaklaştığını söyleyerek, İktidar Partisi’nin halktan ayrıldığını ve bir hükümet teşkilatı mahiyetini alarak halkın karşısında yer aldığını beyan etmiştir²⁵⁴. Milletimizin hakiki medeni çehresini görmenin gerektiğine temas ederek, DP’nin muhalefet hareketi değil, Türk Milletinin kabiliyetlerinden doğan yeni bir hayat hamlesi olduğunu dile getirmiştir²⁵⁵. Bayar, milletin olgunluğuna olan inancını ifade ederek, “*kuvveti hak olarak değil, fakat hakkı en büyük kuvvet olarak tanıdıklarını*”²⁵⁶ belirtmiştir.

Memlekette takip edilmekte olan iç politikanın sadece mahdut bir zümreyi memnun ettiğini, tek parti zihniyetinin devam ettirilmesiyle vatandaşın siyasi haklarına müdahalenin söz konusu olduğunu belirten Bayar, yurttaş hak ve hürriyetlerinin her vesile ile tehditlere maruz kaldığına işaret etmektedir. vatandaşa köyler arasında bile pasaport muamelesi yapılmasının son günlerde cereyan eden elem verici manzaralardan olduğunu hükümet organları vasıtasıyla vatandaşın eza gördüğü kaydedilmektedir²⁵⁷.

İzmir’de konuşan Bayar, yaşamakta olduğumuz demokratik inkılabın heyecanlarının milletimizin hak ve hürriyete aşık azimli ve imanlı hüviyetini daha şimdiden aydınlığa çıkarmış bulunduğunu söyleyerek, bu hareketi bir muhalefet hareketi sayanların aldandıklarına dikkatleri çekmiştir²⁵⁸. Yine Ödemiş’te konuşan Celal Bayar, seçimin serbest olmasını istediklerini, vatandaşın istediği gibi reyini kullanması gerektiğini belirterek, zorbalıkla milli hakimiyetin tecelli edemeyeceğini dile getirmiştir. Millet karşıısına çıkıp, hesap verme mecburiyeti duymayanların köylüye dayak atıp, inletmeleri ile demokrasi ve cumhuriyetin olmayacağını üzerinde önemle durmuştur²⁵⁹.

Celal Bayar, Trakya gezisi neticesinde halkın hak ve hürriyetini müdafaada müşterek bir cephe teşkil ettiğine temas ederek, halkı bir araya getiren en önemli unsurun milli haklar bünyesinde toplanmasıyla amaçlanan maksada erişildiğini ifade etmiştir²⁶⁰. Maksat demokrasiyi Türkiye’de egemen kılmaktır. Halktan kopuk bir anlayış yerine halkı kucaklayan bir dünya görüşü geliştirmenin memleket idaresinde sükuneti ve huzuru temin edecek en etkili yol olduğu şüphesizdir.

Adnan Menderes, İstanbul Parti merkezinde yaptığı bir konuşmasında halkın DP’ye bağlanma sebebinin maişet darlığından değil, Türk Milletinin ruhunda yaşayan hak ve hürriyet aşkından kaynaklandığını ileri sürmüştür²⁶¹. DP’nin iktisadi şartları ve maişet derdini hiçbir zaman istismar etmediğini belirten Menderes, “*DP’nin inkişafı halkın infiali davası değil, insan hak ve hürriyetlerinin istihsali davasıdır. Bütün bu istihsale varma arzusudur ki, milleti partimize bağlıyor*”. Fuat Köprülü ise, DP’nin sınıf partisi değil, demokrasi idealine bağlı her sınıf vatandaşı sinesinde toplayan milli bir parti olduğunu

²⁵³ “Ankara’da Yeniden Birçok DP Ocakları Açıldı, Celal Bayar Dedi ki:”, Vatan, 15 Temmuz 1946, S.1844.

²⁵⁴ “Bayar’ın Nutku ve Halkın Heyecanı”, Vatan, 16 Temmuz 1946, S.1845.

²⁵⁵ a.g.h.

²⁵⁶ a.g.h.

²⁵⁷ “Bayar’ın Nutku Ve Halkın Heyecanı”, Vatan, 16 Temmuz 1946, S.1845.

²⁵⁸ “Celal Bayar İzmir’de”, Cumhuriyet, 16 Temmuz 1946, S.7872.

²⁵⁹ “Celal Bayar’ın Ödemişlilere Hitabesi”, Vatan, 17 Temmuz 1946, S.1846.

²⁶⁰ “Bayar Dün Gece İstanbul’a Döndü”, Vatan, 28 Ekim 1946, S.1947.

²⁶¹ “Demokrat Parti Kongreleri”, Vatan, 11 Ekim 1946, S.1930.

iddia ediyor, şimdiye kadar Türk milletinin ruhunu ve temayüllerini anlamadıklarını ifade etmiştir²⁶².

Mareşal Fevzi Çakmak ve arkadaşlarının kurmuş olduğu İnsan Hakları Cemiyeti'nin kurulmasıyla amaçlanan hedeflerin temelinde milletin mukadderatının önemli bir dava olması öncelik taşımaktadır. Hak ve hürriyetlere hakkıyla riayet edilmesinin temin edilmesi, Birleşmiş Milletler Anayasasındaki esasların aynen tatbikini gerçekleştirmek amacıyla söz, vicdan, korkudan ve ihtiyaçtan kurtulma hürriyetlerini gerçekleştirmenin bu cemiyetin kurulmasında etkili olduğu da dikkatleri çekmektedir²⁶³. DP söz ve yazı hürriyeti, fikir ve din hürriyeti, korku hürriyeti ve ihtiyaç hürriyetinden oluşan bu dört hürriyetin tahakkuku için alınması gereken tedbirleri şu şekilde sıralamıştır: Seçim kanununun değiştirilmesi, iş bürolarının açılarak, yardımcı cemiyetlerin kurulması ve üretimi çoğaltarak, üretim ve tüketim kooperatiflerinin kurulması²⁶⁴...7 Eylül kararlarının yarattığı anormal durumdan kurtulmak için siyasi tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Celal Bayar, milli iradenin bu memlekette milletin arzusuna göre tecellisinin şart olduğunu, bunun da serbest seçimle kendini göstereceğini ifade etmiştir²⁶⁵. Halkın dertlerine tercüman olmaya çalışan Demokratlar hayat pahalılığından şikayetçi olan halkın ıstırabına da devalar sunmayı amaçlamıştır. Celal Bayar teessüre mahal verilmeden kanuni yollarla hakların aranacağını söylerken, Cihat Baban da, hayat pahalılığının bu seviyeye gelmesini murakabesiz bir idareye ve Halk Partisi'nin iktisadi sahada kat'i kararlar verememesine bağlamaktadır²⁶⁶.

7 Eylül kararlarını eleştiren Celal Bayar, alınan tedbirlerin fiyat artışını kontrol etmeye yeterli olmadığını ileri sürerek, hayat pahalılığının başının bir an önce ezilmesi gereken bir canavar olduğuna dikkatleri çekmiştir. Hükümetin icra etmekle vazifeli olduğuna ve memleketin selameti için hakikatleri görmesi gerektiğine temas etmiştir. Ekalliyetin vazifesinin de hakikatleri aramak, ihtiyaçları görmek ve bunları Meclis kürsüsünde müdafaa ederek iktidar patisine yaptırmanın yolunu bulmak olduğuna işaret etmiştir²⁶⁷.

Celal Bayar İzmir'deki görüşmeler esnasında; partinin hürriyeti ve milli hakimiyeti tam manasıyla kökleştirmek ve millete maletmek azminde olduğunu belirtmiş ve iktidar mensuplarının ortalığı gül pembe görmelerinden dolayı şikayetlerini dile getirmiştir²⁶⁸. Adnan Menderes de; milletin daralan keselerine müracaat edilerek ortaya konulan ölçsüz vergilerin, iktisadi gelişmeleri tahrip ettiğinin üzerinde durmuştur²⁶⁹.

Adnan Menderes; *"Tek parti milli birlik demek olmayacağı gibi, çok partili idare de milli birliğin parçalanması demek değildir...Tek parti idaresinin temin ettiği milli birlik bir kışla birliğinden başka bir şey değildir"*²⁷⁰. CHP'ye mensup vatandaşlarla birlikte bu

²⁶² "Fuat Köprülü'nün Gazetemize Beyanati", Vatan, 11 Ekim 1946, S.1930.

²⁶³ "Mareşal ve Arkadaşlarının Kurduğu Cemiyet", Vatan, 19 Ekim 1946, S.1938.

²⁶⁴ "Demokrat Parti", Vatan, 16 Kasım 1946, S.1963.

²⁶⁵ "Celal Bayar'ın Hitabesi", Vatan, 20 Ekim 1946, S.1939.

²⁶⁶ "Mareşal ve Celal Bayar Silivri'de, Halk Dert Yanıyor", Vatan, 25 Ekim 1946, S. 1944.

²⁶⁷ "Celal Bayar Kırklareli'nde", Vatan, 27 Ekim 1946, S.1946.

²⁶⁸ "Celal Bayar'ın Dün İzmir'deki Hasbihali", Cumhuriyet, 11 Kasım 1946, S.7985.

²⁶⁹ "Celal Bayar'ın Dün İzmir'deki Hasbihali", Cumhuriyet, 11 Kasım 1946, S.7985.

²⁷⁰ "Adnan Menderes Milas'ta Mühim Bir Konuşma Yaptı", Vatan, 17 Kasım 1946, S.1964.

memlekete hizmet edilebileceğini, partilerin müşterek hareket etmeleriyle milli birliğin tesisinin zor olmayacağını ifade etmiştir²⁷¹.

DP'nin ne olduğu ve ne istedikleri yolundaki kanaatlerin dile getirildiği DP Polatlı Kongresinde bu sesin halkın hakiki barının ve yarının sesi olduğu vurgulanmıştır. Demokratların hakiki manada milletin sesini ve yapılacak kanunların tam manasıyla tatbikini istedikleri belirtilmiştir²⁷².

Türk demokrasisinde aktif halde olan temel yanlış politikanın halka itibar edilmemesinden kaynaklandığı görülmektedir. Ferdin gelişmesi halinde toplumlarda ilerlemenin daha kolay olacağı kaçınılmaz bir gerçektir. İktidar ve muhalefetin birbirlerine karşı gösterdikleri bu hırçın tavrın, halka karşı gösterilecek hoşgörüyü tekabül etmesi yeniden doğuşun gündeme gelmesinde etkili olacaktır. Demokrasinin kılık değiştirerek aramızda bir öcü olarak dolaşmasının en etkili amilleri de hiç şüphesiz iktidar ve muhalefetin takındığı halkı görünüşte destekleyen sahte tavidir. Muhalefet ile iktidar mensuplarının sözlerini uygulamakta acizyet gösterdikleri ortaya koyamadıkları fiilleriyle de kendini ispatlamaktadır. Tepkisiz bir toplum, hakimiyeti bürokratlara teslim etmiş bir toplum olarak varlığını göstermektedir. Demokrasi uygulanmayacaksa o halde neden tek parti rejiminden taviz verildi? III. Meşrutiyet olarak tek partili yönetimi devam ettirmenin şu haldeki sonuçlarıyla kimseye zararı olmazdı. Sözde çok partililik, demokrasiden, milli egemenlikten bahsedilmeyen bir hayat tarzını yaşama geçirmek yerine canlı bir cenazeye döndürmenin mantığını kavramak imkan hudutlarının dışında görülmektedir. Halka inisiyatifler doğrultusunda özgürlük verilecekse ve yine arzu ettikleri hedefler uygulanacaksa neden seçim yapma zahmetine giriliyor? Halk hakimiyetinin olmadığı yerde demokrasi macerasına atılmak yersiz gibi görülmektedir. İç irade sonucu ortaya çıkmayan demokrasiyi halka rağmen uygulamaya çalışmanın halkı kurtarmaktan aciz olduğu bütün gerçekliğiyle ortaya çıkmıştır.

Demokratlar halkın sesine kulak vermediği için CHP'lileri eleştirirken, kendilerini de sorgulamaktadır. Parti içinde halka yeterince inemediklerinden durumdan şikayetçi olanlar vardır. Fikir ve kanaat yerine partide şahsi ihtirasların rol oynadığı, partinin zayıfladığı üzerinde durulmakta ve bu durumdan yakınmaktadırlar. Halkın ihtiyaçlarına ve dileklerine cevap verilememekte, çalışma tarzının yetersizliğinden halk memnun edilememektedir²⁷³. Demokratlar kendilerini özeleştiriyeye tabii tutarak, zaafa uğrayan unsurlarını yeniden gözden geçirme fırsatı bulmaktadır. CHP muhalif kanadın ortaya çıkmasıyla kendini yenileme konusunda teşebbüse geçmiştir. Muhalefetin eksiklerini görme hususunda iktidar partisine yardımcı olduğu da ortadadır.

Halkın DP'ye bağlı olmasındaki en büyük etken, vatandaşa hizmet mantığıdır. DP'ye bağlı bir köylü vatandaş şu açıklamaları ile halkın beklentilerini de önemli ölçüde ortaya koymaktadır: *“Ben DP'ye bağlı değilim, birtakım insanların iktidar koltuklarına yapışıp oralarını babadan kalma mirasa sanmalarına ve öz malları saymaları yolundaki gidişin muhalifiyim. İş başında bulunan adam; orada hizmet etmezse ve milleti aldatırsa gene milletin reyile oradan uzaklaşacağını bilmelidir. İşte bu bilgi temel olursa herşey yoluna girer. Ana dâvâ budur”*.²⁷⁴

²⁷¹ “Adnan Menderes Milas'ta Mühim Bir Konuşma Yaptı”, Vatan, 17 Kasım 1946, S.1964.

²⁷² “Demokrat Parti Polatlı Kongresi”, Vatan, 16 Aralık 1946, S.1993.

²⁷³ Sadun G. Savcı, “Tek Tük Olsa”, Vatan, 4 Şubat 1947, S.2043.

²⁷⁴ (Muhtar seçimlerine karışan yolsuzlukları öğrenmek için matbaaya gelen bir köylü vatandaşla yapılan sohbet, şahıslara tapılmaması gerektiğinin de bir delili olarak karşımıza çıkmaktadır. Acı tecrübelerden geçen

Celal Bayar “*Yolumuz Demokrasiye Doğru*” başlıklı makalesinde; milli hakimiyet için çalışmaların başında bulunan Atatürk’ün hürriyet namına söylediği sözlerle ve yaptığı fiillerle halk iradesinin yani demokrasinin temellerini attığını’n üzerinde durmuştur. Ferdin serbestçe düşünmesi ve verdiği kararlar her teşebbüse girme serbestisine sahip olması gerektiğinin üzerinde duran Mustafa Kemal Atatürk’ün, düşünceleriyle bugünü de aydınlattığını belirtmiştir²⁷⁵.

Adnan Menderes Kütahya’da verdiği nutukta halkın kısıtlanan hürriyetlerinden şikayetçi olmaktadır. “*Vatandaş dilediği partiye giremez veya girdiği için bir sürü baskıya ve tazyike uğrarsa, vatandaş polis tarafından hiçbir sebep gösterilmeden günlerce nezaret altına alınabilirse, idarenin emrile jandarma köylüyü istediği gibi kullanırsa, reyini vicdanının emrine göre kullandığı için karakoldan karakola, nahiye müdüründen kaymakama, vilayete sürüklenirse, tartaklanır, hapsolunursa veya gaz alamaz, basma alamaz, çay alamazsa, nihayet Türk köylüsü bugün olduğu gibi hemen her tarafında kendi muhtarını seçemezse böyle bir memlekette vatandaş hak ve hürriyetleri asla sağlama bağlanmış sayılamaz*”. demek suretiyle vatandaş hak ve hürriyetlerinin anayasamızla teminat altına alındığının üzerinde durmuştur. İdarede sadece kanunların değil ruh ve zihniyetin de değişmesi gerektiğini vurgulamıştır²⁷⁶.

Halk Partisi’nden halkın uzaklaşmasının sebeplerini savaşla geçen yıllara ve uzun iktidar dönemlerine hasretmenin anlamsız olduğunun üzerinde duran Adnan Menderes, Partinin halkın siyasi haklarının üzerine oturduğundan dert yanmıştır. Bu haklar millete iade edilmedikçe CHP’nin eski itibar ve sevgisine dönmesine imkân olmadığının da altını çizmiştir²⁷⁷. Celal Bayar’ın Mersin’de hitabesinden sonra, vatandaşlar DP’den belediklerinin neler olduğu hususundaki soruları yazıyla belirtmiştir. Bu sorular, “*seçim kanununun değiştirilmesi işinin ne olacağı, baskılar karşısında DP’nin neler düşündüğü, kısmi seçimlere girilip girilmeyeceği, haksızlıkların ne zamana kadar devam edeceği, partinin çözüldüğü noktadaki haberlerin doğru olup olmadığı*” yönündedir²⁷⁸. Buradan da anlaşılacağı üzere halk meselelerin çözümünde bütün güvenini DP’ye bağlamıştır. Halk Partisi’nin halkçılık vasfından da mahrum olduğunu belirten Menderes, halkçı olabilmek için herşeyden önce halka, halkın reyine, efkârına kıymet vermenin gerektiğini söylemektedir. Devlet ve hükümet kuvveti olmadan Halk Partisi’nin bir önemi olmadığına, partiyi bu güçlerin ayakta tuttuğuna da temas etmektedir²⁷⁹.

Celal Bayar, milletin siyasi olgunluğa erişmediği yolundaki telakkilerinden dolayı CHP’yi eleştirmektedir. “*Milletimizin siyasi olgunluğu normal siyasi hayata girmemizi çoktan mümkün kılacak bir seviyededir. Normal olmıyan ve aynı zamanda zararlı olan bütün hatalar Türk milletinin siyasi inkişafını uzun vadeye bağlamak isteyen hükümet partisinin işte bu telakkisinde, bu zihniyetinde toplanmaktadır...*”

halk uğradığı haksız muameleler neticesinde memleketin idaresinde olması gereken ana gayeleri de belirlemiştir. Geniş bilgi için bkz.) YALMAN, “Ana Davamız Nedir?”, Vatan, 12 Mart 1947, S.2079.

²⁷⁵ Sütunlar Arasında, “Celal Bayar’ın Bir Makalesi”, Vatan, 17 Mart 1947, S.2084.

²⁷⁶ “A. Menderes, Kütahya’da Verdiği Nutukta Diyor ki: Hükümet Parti İşine Karışmamalıdır”, Vatan, 23 Mart 1947, s.2090.

²⁷⁷ “C. Bayar, Menderes, Bakırköyü’nde”, Vatan, 12 Mart 1947, S.2079.

²⁷⁸ “Celal Bayar Diyor ki:”, Vatan, 16 Mart 1947, S.2083.

²⁷⁹ “A. Menderes, Kütahya’da Verdiği Nutukta Diyor ki: Hükümet Parti İşine Karışmamalıdır”, Vatan, 23 Mart 1947, s.2090.

*Yoktan millet yaratmış olmak ve devleti teslim almış olmak gibi batıl tasavvurlardan vazgeçmek lazımdır. Bunun yanında milletin karşısına çıkarak demokrasi devrini biz açıyoruz, hürriyeti de biz veriyoruz gibi iddiaların da artık yeri kalmadığı kanaatindeyiz. Bundan çıkan mana, hürriyeti vermekte olanların bugüne kadar o hürriyetin üzerine oturmuş olmalarının itiraflı olur ve bir gün geri almaları ihtimalini de hatıra getirir”.*²⁸⁰ Hürriyeti bahsettiğini düşünen iktidar mensuplarının, halkı hürriyetten mahrum bıraktığı gerçeğini görmezden gelmeleri, “*hayalle devletin idare edildiğine*”²⁸¹ delil teşkil etmektedir.

Celal Bayar, “*Seçim neticesinden korkan kimseler memleketi kime teslim edeceğiz diyorlar, sahibi aslisine, millete teslim ediniz*”.²⁸² sözleriyle milli hakimiyete inancını dile getirmektedir. DP gücünü halktan almaktadır. Milli iradenin arızasız olarak tecelli etmesini temin etmeye çalışan Partililer, halkın hak ve hürriyetlerinin teminat altına alınmasına çalışmaktadır. DP muhalefetinin merkezinde de bu hususlar yer almaktadır.

“*Halkın idareden en büyük beklentisi hükümete duyduğu güvendir*” diyen Yalman, vatandaşı korkutmayan, susturmayan, mahdut bir zümreyi umumi seviyeden uzaklaştırıp imtiyaz ve nimetlere boğmayan bir hükümetin özlemini çektiğini belirtmiştir²⁸³. Hükümet ve halkın bütünleşmesinin müşterek mesuliyet duygusunu uyandıracığı şüphesizdir. Türkiye’nin sağlam ve metin bir hükümete duyduğu ihtiyaç ortadadır. Gidip gelen hükümetler halkı endişelendirdiği gibi, ümitsizliğe de sevk etmektedir.

Bu milletin daha iyi bir idareyi istemesinin hakkı olduğunu savunan Tahsin Banguoğlu, CHP’nin derin bir istihale geçirdiğini, tek parti olarak kurulan ve çalışan bu teşekkülün kendini çok partili nizama ayarlayacağını belirtmiştir. Murakabesizliğin doğurduğu gevşekliğin ve laubaliliğin halkı bu nimetlerden mahrum bıraktığı gerçeğini dile getiren Banguoğlu Vatan Gazetesi’nde Sabahattin sönmez ile yaptığı konuşmada milli iradenin mahrum bir idarenin kötüleşmesinin de kaçınılmaz olduğundan bahsetmiştir²⁸⁴.

Milli iradenin emniyetle tecellisinin bugünkü dertlerimizin en az yüzde ellisini ortadan kaldıracığına inanan Celal Bayar, Türk milletinin benimsediği fikre idareyi vereceğini söylemiştir. “*Mademki devlet idaresine iştirak prensibi kabul edilmiştir, şu halde halk iradesinin bütün icaplarını yerine getirmek lâzımdır*”²⁸⁵. görüşünü taşıyan Bayar, halka hakkını vermek için teşebbüslerde bulunulacağını da mesajını vermiştir. Nitekim halkın yanında yer almaya çalışan DP bunun olumlu neticelerini de kısa vadede görmeye başlamıştır.

Dünyada millet iradesine karşı durulabildiğini tarihin kaydetmediğini ifade eden Celal Bayar, halkın yanında yer aldıklarını belirtmiştir²⁸⁶. Kökünü millete dayayan DP, milletin hislerine tercüman olmak için çaba sarfetmektedir. Türk milletinin kendi işlerinden ziyade memleket işlerinin daha iyi yürümesini arzu ettiğini belirten Celal Bayar, tek taraflı düşünmenin milli gayelerimizi yerine getirmediğini ifade etmiştir. Millet efendiliği ve iradesinin tek kişide değil millette olduğunun ispatına çalıştıklarını

²⁸⁰ Celal Bayar’ın Nutkunun Tam Metni”, Vatan, 6 Nisan 1947, S.2104.

²⁸¹ Sütunlar Arasında, “Ya Halk Ne Diyor?”, Vatan, 9 Nisan 1947, S.2107.

²⁸² “Celal Bayar ve Arkadaşları Balıkesir’de, Vatan, 9 Nisan 1947, S.2107.

²⁸³ YALMAN, “Hükümete Güven Meselesi”, Vatan, 8 Ekim 1947, S.2287.

²⁸⁴ “35’lerden Tahsin Banguoğlu ile Bir Konuşma”, Vatan, 24 Ekim 1947, S.2303.

²⁸⁵ “DP Başkanı Giresun’da, C. Bayar Diyor ki:”, Vatan, 5 Kasım 1947, S.2312.

²⁸⁶ “Bayar’ın Konuşması”, Vatan, 1 Şubat 1948, S.2400.

vurgulamıştır²⁸⁷. Dertlerimizin deva bulması için milli hâkimiyet idealinin şart olduğu bir gerçektir.

Bayar, Tokat'ta yaptığı bir konuşmada, geniş bir halk kitlesinin hükümetin ihmal ve hatası yüzünden yoksulluk içinde bulunduğundan şikayetçi olmuştur. Hükümeti itham eden Bayar, hükümetin kendilerini yalanlamaktan geri durmayacağını da belirtmiştir²⁸⁸.

7- Cumhuriyet Halk Partisi'nin Halka Bakışı

1920'lerden beri Türkiye'nin gündeminde yer alan Milli hâkimiyet kavramının, Demokrasi tecrübesine dayanarak yerleşebildiğini söylemek oldukça güçtür. Halk adına söz söyleme yetkisini kendinde bulan bürokrasi olmuştur. "Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan beri asker, sivil, bürokrasinin, "öncü güç" ya da "zinde kuvvet" olarak iktidarın odağı olması 1950'lere kadar aksamadan devam eden bir yapılaşmanın sonucudur".²⁸⁹ Halkın böyle bir şey isteyip istemediğini sorgulama fırsatı çoğu zaman bulunamamıştır.

CHP'nin halka dayalı bir politika yürütmemesi, halkı idari işlere karıştırmayıp, cahil telâkki etmesi eleştirilerin merkezini oluşturmaktadır. Halkın seçme yeteneğinin olmaması seçimlerde hilenin ve zor kullanmanın başlıca sebebinin teşkil etmiştir. CHP'yi halkın cehaletten kurtulması ile seçme yeteneğinin de gelişeceği inancına sahiptir. Halkın çok parti uygulamasından beklediği, gelişim ve değişimin yaşanmasıdır. Mevcut düzenin demokrasi adı altında sunulmasından hoşnut olmayan halk, seçim öncesinde hatırlara gelmeyi artık istemez bir yapıdadır. Seçimler sonrası cahil, seçimlere yaklaşırken aydın telâkki edilen halkın duygularının sömürsünden başka bir faaliyet yürütülmesi gerekmektedir.

Seçim zamanı İnönü, Akşehir'de bir yurt gezisi sırasında halktan ödevini layıkıyla yerine getirmesini istemiştir. Bu vazifenin önemini kavramalarını, "*meydana çıkacak kanaatin memleketimizin doğru yolda ve sağlam bünyede olduğunu dünyaya göstereceğini, buna ihtiyacımız olduğunu*"²⁹⁰ bildirmiştir. Dış dünyaya kendimizi ispat etmek için mi, yoksa gerçekten yokluğunun siyasi bünyemizde bir yara olduğunun anlaşılması üzerine mi demokrasiye geçilmeye çalışılıyor? İnönü'nün sözlerinden anlaşılmanın dış dünyaya karşı Türkiye'nin bir nevi gövde gösterisine girdiğidir.

CHP Kurultayında Genel Başkan İnönü, vatandaşın yüklendiği sorumluluğun üzerinde önemle durmuştur. "*Seçimin tek dereceli olması kadar ehemmiyetli olan nokta, vatandaşın serbest seçim yaptığına ve verdiği oyların muhterem ve masun tutulduğuna kanmış bulunmasıdır. İktidarda kalacaksak veya kalmayacaksak bunun ancak vatandaş oylarının çokluğu ile kararlaştırılmış olduğuna, hepimizin inanması lâzımdır.....Büyük milletin her kararı yürekten makbulümüzdü*"²⁹¹ diyerek halkın seçimlere iştirakinin ehemmiyetini vurgulamıştır. Vatandaş için elzem olan nokta iktidarda bulunan veya iktidara geçecek olan parti değil, isteklerinin ne ölçüde yerine getirildiğidir. Halkın varlığının her zaman hatırlarda tutulmasının daha da önemli olduğu fikrine sahip olan vatandaş, seçimlere iştirakinde de bu noktayı göz önünde bulunduracaktır.

²⁸⁷ "Bayar'ın Kırşehirliilere Hitabı", Vatan, 3 Şubat 1948, S.2402.

²⁸⁸ "Celal Bayar Tokat'ta", Vatan, 3 Mayıs 1948, S.2492.

²⁸⁹ Mehmet DOĞAN, *Halka Karşı Demokrasi*, İstanbul, 1997, s.79.

²⁹⁰ "Cumhurbaşkanının Yurt Gezisi", Vatan, 7 Mayıs 1946, S.1776.

²⁹¹ "Milli Şefin Tarihi Nutku", Cumhuriyet, 11 Mayıs 1946, S. 7806.

Yine İnönü Ankara’da 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle gençliğe Ankara radyosundan yaptığı hitabede: “ *Tek dereceli milletvekili seçimi gibi tarihimizin büyük bir hadisesini daha göreceksiniz. Günlük siyaset akımları içinde bait görünen bir olay, iyi biliniz ki, hür milletin serbest iradesile kendi kaderine hakim olduğunu belirtecek yeni bir devrimdir. Türlü güçlüklerini ve tecrübesizliklerini göğüsleyerek aldığımız bu kararın büyük feyizlerini, yetişkin zamanlarınızda siz elde edeceksiniz. Tek dereceli seçimde kadın, erkek bütün seçmenlerin oy sandıkları başına gidip, kararlarını bildirmelerini, kutsal bir borç bilmeliyiz*”²⁹². diyerek bütün vatandaşları seçime katılmaya davet etmiştir.

Milli Şef, Sivas’ta milletin vatanın kaderi ile yakından ilgili olan seçimlerde vazifesini bilerek oy sandıkları başına gelmelerini belirterek, iradesini kullanır bir millet olarak büyük bir itibarla dünya yüzündeki mevkiini almasını istemiştir.²⁹³ İsmet İnönü, Kars’ta “ *Bozguncu ve fitnecilerin tesirlerini milletin serbest muhakeme ve temyiz kudretile ortadan kaldıracımlar, yaşamak hakkını ispat etmiş olurlar. Milletin iradesini vasıtasız olarak göstermek için yakında büyük seçime gideceğiz. Vatandaş vazifesini anlamak ve anlatmak bakımından Kars’lıların bütün millete iyi örnek olmasını isterim ve beklerim*”²⁹⁴.

Abidin Daver, Cumhuriyet Gazetesi’nde “**Kutsal Borç ve Şerefli Vazife**” başlıklı makalesinde: “ *vatandaşların milletvekili seçiminde kararlarını bildirmeleri kutsal borçtur ve şerefli bir vazifedir. Kayıdsızlıklarımızı yenmek ve tek dereceli seçimin ehemmiyetini kavramış olmak, milletimiz için kıymetli ve tesiri büyük bir imtihandır....Herkes istediği partinin adaylarına veya müstakil tarafsız adaya reyini vermek üzere sandık başına gitmelidir. Seçim ister bir hak, ister bir vazife olsun, her vatandaş reyini dilediği gibi kullanmalıdır*”²⁹⁵ satırlarıyla vatandaşların kendi kararını kendisi verecek kadar olgun olduğuna dikkatleri çekmektedir.

Recep Peker, kabinesinden beklenenin halkın isteklerine kulak vermek olduğunu, Türk vatandaşlarının cefalar çeke çeke akla kararı birbirinden ayırmayı öğrendiğini söylemek mümkün olmaktadır²⁹⁶.

Fenik, CHP’nin muhtaç olduğu hayatiyetin halkı hoşnut etmekten geçtiğini düşünmektedir. Halk Partisi’ne hizmet parti fikirlerine hizmet değil, birtakım şahısların nüfuzunu, iktidarını sağlamaktır. Partinin ayakta ve zinde kalmasını temin için muhtelif partilerin idaresine göre kendisini ayarlaması gerekmektedir²⁹⁷. Partinin dıştan gelen tenkitleri hazmedemeyişi, muhalefetin hain olarak telakki edilmesine yol açmaktadır. Halkın fikirlerini hiçe saymanın hareket noktası olması halinde de, hakikate varmanın mümkün olmadığı görülmektedir. “Seçimlerde hâkim olabilmek için de halkın sevgisini kazanmak öncelikli şart olarak karşımıza çıkmaktadır”²⁹⁸.

²⁹² “Milli Şefin Gençliğe Hitabesi”, Cumhuriyet, 20 Mayıs 1946, S.7815., “Cumhurbaşkanı Radyoda Türk Gençliğine Hitap Etti.”, Vatan, 20 Mayıs 1946, S.1789.

²⁹³ “Milli Şefin Yurt Gezisi”, Cumhuriyet, 24 Mayıs 1946, S. 7819.

²⁹⁴ “Milli Şef Kars’ta”, Cumhuriyet, 26 Mayıs 1946, S.7821.

²⁹⁵ Abidin DAVER, “Kutsal Borç Ve Şerefli Vazife”, Cumhuriyet, 20 Mayıs 1946, S.7815.

²⁹⁶ YALMAN, “Bekliyeceğimiz Müjdeler”, Vatan, 18 Ağustos 1946, S.1878.

²⁹⁷ FENİK, “CHP’nin Muhtaç Olduğu Hayatiyet”, Vatan, 5 Şubat 1947, S.2044.

²⁹⁸ YALMAN, “Leke Silinmelidir”, Vatan, 4 Mayıs 1948, S.2493.

Müstebit idare tarzı yüzünden halkın CHP'ye karşı tutumu pek de sıcak görülmemektedir. Yalman, “Başkalarına ait hakları gasbeden, müstebit, haris, diktatör ruhlu, kötü bir adamsak gözümüzü kapadığımız anda varlığımız tükenir, arkada ancak lanet izleri kalır. Kudret dakikalarımızda yerlere kapanarak eteğimizi öpen huluskarlar, çil yavrusu gibi dağılırlar, hatta bizimle münasebetlerini unutturmak için üzerimize ağır taşlar yağdırırlar..... Hayata ait imtiyazları ve hırsları bir gün fazla devam ettirebilmek için bütün millete nasıl kıyabiliyorlar? Bugünkülerin sessiz nefretinden, yarınkilerin açık lanetinden ibaret bir cehennemi nasıl oluyor da kalplerden kopan samimi ve umumi saygının cennetine tercih ediyorlar?”²⁹⁹ diyerek memleketin idari noktada geriye götürüldüğüne dikkatleri çekmeye çalışmıştır. Bugün halkın arzusu, iktidar mevkiinin bir hizmet yeri haline gelmesidir. Orada buyurma hırsının değil, feragatin, tevazuun, tek ölçülü kanun saygısının ibaret olmasını istemek de halkın en tabii hakkıdır.

Tasvir'in “**Aklımıza Geldikçe**” sütununda, “**Kahraman=Sokak**” başlığı altında şu satırlar yazılmaktadır: “*Tuhaf insanlarız. Çanakkale'de, Sakarya'da, hayatını memlekete feda eder ona kahraman deriz. Tarlada güneşin altında çalışır bizi besler, kendi çıplak ve mahrumiyet içinde dolaşır ona efendimiz deriz. Vergi verirken vatandaşdır. Mükelleftir. Askere alındığı zaman adı Mehmetçik olur. seçim zamanı geldiği vakit, sandığın dahi başına gitmeden muhterem vatandaş, sayın arkadaşı, yüce milletim ismini alır...Ve ne tuhaftır, aynı insan, derdini ıstırabını söyledi mi, seçimde iktidar partisine rey vermedi mi? Hürriyet ve ana haklarının yerine getirilmesini diledi mi: adı, şuursuz kalabalık, tahrikçiliğe alet olmuş yığın ve nihayet sokaktır! Biz bu yığına, bu sokağa, bu şuursuz ve alaca kalabalığa cephelerde ölmediği, kanını akıtmadığı, istediğimiz reyi vermediği zaman da saygı göstermesini öğrendiğimiz gündür ki sahici vatanperver ve hakiki halkçı olacağız ve halk iradesi tam olarak o gün kurulacak*”³⁰⁰.

Falih Rıfki, halka doğru söylediklerini, yaptıklarını ve yapacaklarını anlatmak zorunda olduklarını ifade ettiği, “Seçimlere Giderken” başlıklı yazısında; “aldatılmayan, bize güvenen halk yığınlarının itimadını kazanmaya gittiklerini” dile getirmiştir. Demokratik gelişimde dışarıya hoş görünmek ve içeriği avutmak niyetinde olmadıklarını belirten Atay, halkın sağduyusuna ve anlayışına, katı gerçekliğine dayandıklarını vurgulamıştır.³⁰¹

Halk, CHP'nin kendi yanında olmadığından şikayet etmekte, halkın hakkının verilmediğini sıklıkla ifade etmektedir. “Hak ve hürriyet yolunda mücadele edenlere sokak kalabalığı, yalın ayaklılar, basit giyimliler, kasketliler”³⁰² diyenlerin halkın yanında olduklarını söylemek hayalcilik olmaz mı?

“Halk Partisi geminin kaptanlığını bırakmama savaşını hâla sürdürürken, halk evlerinin kapılarını halka açmamakta, seçim kanununda vatandaşa tam emniyet vermemekte ısrarcı görünmektedir. İşçiye grev hakkı verilmemiş, sendikalar Halk Partisi'nin işçi şubeleri haline sokulmuştur. Hayat pahalılığı alıp yürümüş, memurlar ıstırap içinde kalmıştır. İdareye sağlam bir rota çizilmesi bugünkü kaptanların pusulayı farketmesi ile mümkün olacaktır”³⁰³ kanaati hâkim olmaktadır.

²⁹⁹ YALMAN, “Ana Dâvamız Nedir?”, Vatan, 12 Mart 1947, S.2079.

³⁰⁰ Sütunlar Arasında, “Halk ve Halkçılık”, Vatan, 19 Ağustos 1946, S.1879.

³⁰¹ Falih Rıfki ATAY, “Seçimlere Giderken”, Ulus, 28 Nisan 1946, (Numarasız)

³⁰² “Demokratların Ankara Mitingi”, Vatan, 31 Mayıs 1948, S.2520.

³⁰³ FENİK, “Bugünkü Kaptanlar Pusulayı Görmüyorlar”, Vatan, 13 Eylül 1948, S.2625.

Halk Partisi demokrasi rejimine tekaddüm eden devirde ve bu devrin son on yılında halktan uzaklaşarak, milletin sevgisini kaybetmiştir. 1949 yıllarında halka yaklaşma yolunu tutmasının politika oyunu olmamasını dileyen Sadun G. Savcı, halkın aldanmayacağını vurgulamaktadır³⁰⁴. 1950 seçimleri öncesi böyle bir yola başvurmanın pek faydalı olmayacağı ortadadır. Son birkaç yılın uygulamasından daha öncesini de milletin değerlendirmeye tabii tutacağını unutmamak gerekmektedir.

³⁰⁴ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “CHP ve Halk”, Vatan, 16 Mart 1949, S.2806.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARTİLERİN BASINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

A-TÜRK SİYASİ HAYATINDA VE BASINDA DEMOKRAT PARTİ

1- Demokrat Partinin Kuruluş Sebepleri

1946 yılının başlangıcında memleket havasındaki ahengi arttırmak için girişilen teşebbüslerin en önemlisi, hiç şüphesiz yeni bir parti fikridir. Demokrat Parti'nin kuruluşuna esas oluşturan unsur; halka kuvvet vermek düşüncesidir. Partinin kuruluşunda vatandaşın isteğinin ön planda tutulduğu görülmektedir. *“Bu kadar küçük bir azlığın tek parti sisteminin muhteşem teşkilatına karşı mücadele açmak cesaretini nereden aldığını” sorgulayan Ahmet Emin Yalman, “milletin murakabeli, hakkaniyetli, güvenli, ferahlı, ölçülü bir halk iradesine karşı duyduğu derin hasret ve ihtiyacın”¹ bu kapıyı araladığını ve DP’yi cesaretlendirdiğini öne sürmüştür. Tabii ki bu teşekkül sırasında bencil uğraşlar içinde olanlar da görülmüştür. “Bazan sol ve sağ ifrat cereyanları; kendilerine sokulma gayretleri yaparak teşebbüsü kendilerine mal etmeğe ve baltalamağa uğraşmışlar, bazan da şahsan hoşnutsuzlar, memleket menfaatlerini hiçe sayarak, yeni partiye sahip çıkmak ve kendi hodbin emellerine kolay bir basamak yapmak istemişlerdir”².*

Memleketin haricinde cereyan eden olaylar, büyük güçlerin bloklara ayrılması, silahlanma yarışı, sulhün yitip kaybolan sesi, bir dayanma kaynağını kaçınılmaz hale getirmiştir. *“Bu dakikada zihinlerde en çok yer alan mesele; harici tehlike olduğuna göre, yeni parti teşebbüsünün de bu zaviyeden bir tahlil mevzuu olması pek tabiidir”³ Savaş yıllarında Türkiye'nin izlemiş olduğu tarafsızlık politikası, durumunu muhafaza için korumaya çalıştığı politik yapısı batılı devletlerin yanında yer almasında etkili rol oynamıştır. “Kendisi için bir güvenlik endişesi yaratan Rusya'nın karşısında yalnız kalmamak için”⁴ Türkiye siyasi ve ekonomik menfaatleri açısından, Batıya yaklaşmanın uygun olduğu görüşüne sahiptir. “Devletin üstyapısını teşkil eden kuvvetler, çeşitli sebeplerle Batılılaşma zorunluluğu duymuş ve bunu altyapıya kabul ettirmeye çalışmıştı”⁵ Böylece büyük güçlerin desteğini sağlayarak, “Rusya'nın güneye doğru yayılmasını önleyecek siyasi ve askeri bir set oluşturmuştur.”⁶ Türkiye'nin iç siyasetinde milletlerarası manevi baskının etkili olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. 4 Şubat 1945 Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalayan Türkiye, “B.M. Anayasası'nın demokratik prensiplerine uygun, daha hür bir rejime geçmeyi taahhüt etmiş olmaktadır”⁷.*

DP'nin kuruluşunda rol oynayan dış etkenlere göre, A.B.D., İngiltere, Rusya II.Dünya savaşının son amacı yeryüzünde tüm ülkelerde antidemokratik rejimleri devirerek yerlerine demokratik olanlarını geçirmek olduğunu açıklamıştır. Ve milli şef döneminin antidemokratik olması, diğer taraftan Stalin'in Türkiye'yi açık tehdidi bu süreçte etkili olmuştur.⁸

¹ Ahmet Emin YALMAN, “Ana Dava Yurt Davasıdır”, Vatan, 8 Mayıs 1946, S.1777.

² YALMAN, “Kara Kedilere İş Yok”, Vatan, 7 Ocak 1946, S.1955.

³ YALMAN, a.g.m.

⁴ Ahmet YEŞİL, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara ,1988, s.31.

⁵ Celal BAYAR, *Başvekilim Adnan Menderes*, İstanbul 1986, s.41.

⁶ Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih ,(1789-1994)*, İstanbul 1995, s.738.

⁷ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, s.128.

⁸ Necdet EKİNCİ, *II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*, İstanbul, 1997, s.3-5

Türkiye’de çok partili hayata geçişte iki etkenin bulunduğunu belirten İngiliz The Economist Gazetesi’ndeki bir makalede şöyle denilmektedir: “Birincisi, Türkiye üzerindeki harici baskıya olan endişeler ve bu baskıya iyi mukavemet etmek üzere hükümetin temelini kuvvetlendirmeye ait arzulardır. İkincisi de Türkiye dahilinde gittikçe artan tenkitlerin kesafetini azaltmak ve bir takım ıslahat yapmak suretile tenkitleri iptidadan önlemek yolundaki düşünce ve emellerdir. İsmet İnönü; hükümeti için halk arasında destek bulmak ihtiyacını, gerek iç, gerek dış siyaset bakımından duymuştur. En kuvvetli saik ise harici baskıya duyulan endişedir”⁹.

“Geçmişte yabancı devletlerin baskısı 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları’nın kabulüne yol açtığı gibi, şimdi de Birleşmiş Milletler Anayasası’nda ifadesini bulan dış baskının Halk Partisi’ni siyasi hürriyeti kabule mecbur ettiği iddia edilmiştir”¹⁰. Fakat sadece böyle bir anlayışla çok partili hayata geçildiğini söylemek yanlış olur. Çünkü memleketin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik yapılanma, kalkınma noktasında duyulan ihtiyaçlar böyle bir denetim mekanizmasının eksikliğini hissettirmiştir. Tek parti idaresini sona erdiren süreç Bernard Lewis’e göre : “1945’te Türkiye, Birleşmiş Milletler’e katıldığı ve San Fransisco’da yeni kabul edilmiş olan Birleşmiş Milletler Anayasası’nın onaylanmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne geldiği zaman”¹¹ başlamıştır. Zamanın ve koşulların artık böyle bir gidişe uygun olduğu kanaati iyiden iyiye kendini göstermiştir. Lewis’in , demokrasi noktasındaki gelişmeleri, “ dışarıda izlenen politikanın içerideki yankısı”¹² olarak nitelendirmesi, daha açık ifadeyle, “ Bu durumun Türkiye’nin Batılı müttefiklerini hoşnut etmek ve onlara dalkavukluk etmek amacını güden bir gösteriş olduğu anlamına mı geldiği?..”¹³ ni sorgulaması ilgi çekicidir.

“Türkiye’de rejimin kaderi ile ilgili gelişmeler , 12 Haziran 1945 tarihli CHP Genel İdare Kurulu Toplantısı’nda bir takrirle belirlendi”¹⁴. Takrire imza koyanlar, Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes, Fuat Köprülü tarihi yönden önemli bir adım atıyorlardı. “Bu dört CHP’li milletvekili bazı kanunların tadilini ve CHP tüzüğünde birtakım değişiklikler yapılmasını istiyorlardı. İstekler, memlekette esen yeni liberalleşme havasının paralelindeydi dörtlü takrir aynı zamanda parti içi demokrasinin de ilk örneği teşkil etmekteydi.¹⁵ Tarihçi İlber Ortaylı da bu hareketin çok partili hayata geçmekten öte, parti içi demokrasi olduğu fikrindedir.¹⁶ DP’nin doğumuna yol açan parti içi muhalefet, demokrasinin gelişiminde de önemli bir etken olmuştur.¹⁷ Şükrü Saraçoğlu ise, CHP zaten liberalleşmenin yolu üzerinde olduğunu, buna kendisinin devam edeceğini belirtmektedir. Başka bir görüş de, “Dörtler”in parti içinde hizip teşkil ettikleri, buna müsamaha gösterilmemesi merkezindeydi. Eski usullerle bu yeni ses susturulmalıydı”¹⁸. Muhalefete duyulan aşırı tahammülsüzlüğün belirtileri kendini gösteriyordu. Buna rağmen memleketin siyasi havasında yeni bir takım cereyanlara da ihtiyaç duyulmuyor değildi.

⁹ İktibaslar, “Türk Çıkmazı, Yeni Siyasi Gelişmelerin İki Saiki”, Vatan, 11 Haziran 1946, S.1810.

¹⁰ KARPAT, a.g.e., S.129.

¹¹ Bernard LEWIS, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Terc.Prof.Dr.Metin Kıratlı),Ankara 1993, s.303.

¹² LEWIS, s.312.

¹³ LEWIS,a.g.e. S.312.

¹⁴ Metin TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, Ankara 1990, s.66.

¹⁵ Suavi TUNCAY, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Ankara 1996, s.140.

¹⁶ Mehmet KABASAKAL, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, İstanbul 1991, s.165.

¹⁷ Cem EROĞUL, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara, 1990, s.9.

¹⁸ TOKER, a.g.e., S.66.

II. Dünya Savaşı sonrasında değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışan Türkiye, önlem alma yolunda rejim değişikliğine gitmeyi zaruri görüyordu. “*Savaş yıllarının bunalımı ve tek parti yönetiminin iflası çok partili bir hayata geçişi kaçınılmaz hale getirmişti*”¹⁹. Demokrasiye geçişte, “*İktidarın yıpranması ve CHP’nin iktidar yorgunluğunun da etkili olduğu*”²⁰ görülmektedir. Bu anlamda ilk kurulan muhalefet partisi de Nuri Demirağ başkanlığındaki Milli Kalkınma Partisi idi. “*Hükümet bu partinin kurulmasına izin vermekle muhalefet partilerini kabul ettiğini fiilen ispat etmiş oluyordu*”.²¹ Bu parti, programı ve faaliyetleriyle fazlaca bir mânâ ifade etmiyordu. Çünkü “*1 Kasım tarihli konuşmasında İnönü, Milli Kalkınma Partisinin varlığına karşın, bir muhalefet partisinin yokluğundan söz ediyordu*”.²² Kurulacak yeni bir partiye gereksinim duyuluyordu. Halkın istek ve beklentilerine tercüman olmayan bu parti, DP’nin gündeme gelmesiyle de önemini iyiden iyiye kaybetmişti²³. “*CHP idarecileri varolan partiden çıkacak, aynı felsefeyi ifade edecek, az çok parti içindeki Müstakil Grup gibi davranacak yeni bir partiye gereksinim duyuyordu. Ve CHP, böyle bir partiyi kontrol partisi olarak nitelendiriyordu*”.²⁴ Bayar ise, amaçlarının sadece yönetici kadroyu uyarmak olduğunu ifade ederek, parti içinde CHP’ni normal bir parti haline getirmek için mücadele edeceklerini belirtiyordu.²⁵ Mevcut iktidarın yıllardan beri gelen geleneğin bozulmasını onaylamayacağı da bilinen gerçeklerdendi.

CHP Genel Başkanı, “*Dörtlü Grubun muhalefetini parti içinde değil, karşılarına geçerek yapmaları taraftarıydı. Teşkilâtlarını kurarak ayrı bir parti olmalarını istiyordu*”.²⁶ Netice itibarıyla, cumhuriyetin ve devrimlerin korunması yolunda bir ideali gerçekleştirme ile karşı karşıya gelmişti. Bu ideal de demokrasiden başka bir şey değildir. Değişim kontrollü bir şekilde iktidar tarafından yapılmazsa, kontrol dışı gelişmelere sebebiyet verebilir ve geri dönülmez kayıplar yaşanabilirdi.

Celal Bayar “*1945 yılının şartlarını gözönünde bulundurduğunda halkın bilinçlenmiş olduğu*”²⁷ fikrine sahip olmuştu. “*Batılılaşma fikrinin alt tabakaya da kabul ettirilmeye çalışılması halkın bu fikrin kurtarıcılığını benimsemesi*”²⁸ açısından dikkat çekicidir. Bayar DP’nin farklı bir yanını da ortaya koyuyordu. “*Daha önceleri ve hali hazırda “devletten millete doğru” olan hareketliliğin artık kendileriyle değişeceğini, “milletten devlete doğru” bir fikir ve uyarma akımının başlaması gerektiği*”²⁹ görüşünü savunuyordu.

Kuruculardan Celal Bayar’ın şahsiyeti azımsanmayacak bir vatandaş çoğunluğunun güvenini sağlayabilecek durumdaydı, Cumhuriyet rejiminin bütün bünye eserlerine ayrılmaz bir şekilde bağlı olması yapıcı, kurucu şahsiyetinde etkili olmuştur. Ne mâziye ne de

¹⁹ Oğuz ÜNAL, Türkiye’de Demokrasinin Doğuşu, Tek Parti Yönetiminden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci, İstanbul 1994, s.111-112.

²⁰ ÜNAL, a.g.e. s.113-114.

²¹ KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, s.133.

²² Feroz AHMAD, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), (Terc. Ahmet Fethi), İstanbul 1996, s.26. TOKER, a.g.e., s.70., İhsan TOMBUŞ, Politikada Kırk Bir Yıl, Ankara-?, s.4.

²³ Osman AKANDERE, *Milli Şef Dönemi*, İstanbul, 1998, s.410-411.

²⁴ AHMAD, a.g.e., s.26.

²⁵ Mehmet KABASAKAL, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, İstanbul 1991, s.165.

²⁶ TOKER, a.g.e., s.67.

²⁷ Celal BAYAR, *Başvekilim Adnan Menderes*, İstanbul 1986, s.41.

²⁸ BAYAR, a.g.e.,s.41.

²⁹ BAYAR, a.g.e.,s.41.

istikbâle dayandırmadan kurulan bu partinin murakabeci olsun, tesisçi olsun aktif sahada kalmasını istemektedir.³⁰

Partinin kuruluşunda hakiki anlamda demokrasiyi uygulamaya koymanın “*anayasanın prensipleri dahilinde kalmakla*”³¹ mümkün olacağını belirten kurucularından Celal Bayar, gazetecilerle yaptığı bir söyleşide: “*Tek parti mevcut oldukça tatbikatta kaymalar, aksamalar ve unutmalar olabilir. Biz anayasanın ruhuna uymak içindir ki, bu partiyi kurma lüzumunu duyduk*”.³² demiştir.

Çok partili siyasi hayata geçmekle rejimin yapısında bir değişiklik olmayacağı düşünülüyordu. Mevcut rejimin isteklerine uymakla demokratik manzarayı tamamlayıcı bir süs olmaktan öteye geçmeyecek bir muhalefetin varlığına demokratların da tahammülü yoktu. Ne var ki, rejimin muhafazasını temin etmek, batılı anlamda demokratik görünmek için böyle bir piyon öne sürmek zarureti vardı. Menderes daha fazla milli egemenlik, meclis üstünlüğü, demokratik rejim isterken, milli iradenin mecliste tam anlamıyla tecellisini zaruri buluyordu. Anayasanın tam anlamıyla uygulanması, meclis iç tüzüğüne aykırı işler yapılmaması muhalefetin ana düşüncesini oluşturmaktaydı. Asıl mesele de Toprak Kanunu tasarısında hükümetin kendi görüşünü uygulamaya koymayı istemesiyle gün ışığına çıkıyordu”.³³

Büyük Millet Meclisi’ndeki bir konuşmasında Recep Peker, Demokrat Parti’nin kurulmasını, mevcut partinin yapamadığı işlerin olduğuna, bu işleri de görmesi gereken bir muhalefetin varolması gereğine³⁴ bağlıyordu. Mümtaz Faik Fenik ise, DP’nin kurulmasını Halk Partisi’nin politika hayatının içinde yürürken kendisine terettüp eden vazifelerin mahiyetini unutmamasına ve zaman zaman milli hakimiyet mefhumunu ihmal eder bir takım tavırlar takınmasına bağlamaktaydı³⁵. Falih Rıfki Atay Ulus’ta, yeni partinin kurulmasındaki maksadın vatana, halka, rejime ve milli egemenlik rejimine hizmet olduğunu ifade etmiştir. Maksat bu olmasaydı istibdat usullerinin aranacağını ve yaratılacağını vurgulamıştır. Atay, iki korku ve bir dileğinden de şu sözleriyle bahseder: “*İki korkumuz, devrim iktidarına karşı yabancı ideolojilere hizmet eden veya bizzat rejim düşmanı olanların, bir demokrasi memleketi vatandaşlarının en tabii hakkını, serbestçe tartışmak, beğendikleri prensipler etrafında toplanmak veya benimsedikleri topluluklardan ayrılmak haklarını sömürmeleri ve Türkiye’de demokrasi tekâmülünü baltalamaları idi. Dileğimiz de, bu memlekette, garplı bir demokrasi düzeninin kurulması idi. Çünkü bu olmazsa, Türk devrimciliği, başlangıçtanberi yapacağı üstüne aldığı vazifeleri yerine getirmemiş olacaktır*”.³⁶

Hayrettin Erkmén, DP üzerine yaptığı bir söyleşide partinin kuruluşundaki temel amacı şu sözleriyle dile getirmiştir: “*DP’nin kurulmasındaki temel amaç halkla devlet arasında devam eden çelişkiyi ortadan kaldırmak, devleti halka indirerek veya halkı devlete çıkararak mevcut olan baskıyı yok etmektir. Türkiye’de halk devletin kendi devleti olduğunu DP’den sonra anladı. DP’den önce halka yön veren, halka hâkim ve hakem olan, buyruğu tartışılmaz, hikmetinden sual olunmaz bir devlet anlayışı vardı. Ama DP’nin*

³⁰ “Celâl Bayar Partisi”, Millet Mecmuası, (31 Ocak 1946), C.35, S.1, s.3.

³¹ Celal Bayar’ın Gazetecilerle Hasbihali, Cumhuriyet, 8 Ocak 1946, S.7683.

³² a.g.h.

³³ Şükrü KARATEPE, *Tek Parti Dönemi*, İstanbul 1997, s.113-114.

³⁴ “Büyük Millet Meclisinde Parti Mücadelesi”, Vatan, 30 Nisan 1946, S.1769.

³⁵ Mümtaz Faik FENİK, “Halk Partisi’ne Düşen Vazifeler”, Vatan, 15 Ekim 1946, S.1934.

³⁶ Falih Rıfki ATAY, “Yeni Parti Kuruldu”, Ulus, 8 Ocak 1946, (Numarasız)

kurulmasından sonra halkta “devlet benimdir” anlayışı doğmuş, yerleşmiş ve gelişmiştir”.³⁷

Vatan Gazetesi DP'nin kurulması haberini “DP Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadile kurulmuştur”.³⁸ başlığı ile veriyordu. 1946 yılında, DP'nin toplumun içinden doğmuş bir hareket olması, toplumun birikmiş tepkilerinin ve özlemlerinin odak noktası haline gelmiş siyasi oluşum şeklinde ortaya çıkması önemli bir inkılap olarak değerlendirilmiştir. 1946 yılının demokrasi hayatının yukarıdan aşağıya doğru bir baskı ile gündeme gelmediğini, o günkü egemen güçlere karşı demokrasinin Türk toplumunun direktmesiyle oluştuğu gerçeğini idrak etmek gerekmektedir. “DP'nin iktidarın verdiği gayri resmi güvencelere dayanan ruhsatlı bir parti olarak Türk siyasi hayatına girmesi”³⁹ merkezîyetçi ve bürokratik yaklaşımları, daha demokratik tavırları ile varlığını kabul ettirdiği görülmektedir.

Celal Bayar, “Murakabe edilmeyen kuvvet kim olursa olsun muhakkak hataya sapar. Eğer iktidar partisinin karşısında bir murakabe partisi vücuda gelirse diğer parti daha iyi hareket etmeğe mecbur olur, memleket fayda görür. Bu memleketin birbirini seven ve birbirine saygı gösteren partilerle idaresini istiyoruz. birbirimize düşman olursak memlekete yazık olur. Türk milletinin menfaati neyi emrediyorsa onu yapacağız”.⁴⁰ demek suretiyle şuurlu bir kontrolün şart olduğunun üzerinde durmuştur.

Bayar, maziye ve şahıslara tariz etme, milli bünyeyi yorma niyetinde olmadıklarını belirterek, memleket meseleleri üzerinde dikkatli bulunarak, esas dâvalar üzerinde fikir münakaşası yapmak kararında olduklarını belirtmiştir⁴¹. Partinin memlekette ayrılık yaratmak için değil, birlik kurmak için kurulduğunu söyleyen DP İstanbul Başkanı Kenan Ömer Öner, diğerlerinin arzu ve iradelerine tahakküm etmeyeceklerini⁴² belirtmiştir.

DP'nin kuruluşunu milli birlik için tehlikeli sayanlar olmuştur. Oysa milli birlik, “memleketin şeref ve haysiyetine, istiklâline bir taarruz vâki olduğu zaman, hürriyetlerine sahip olan vatandaşların, kendi serbest iradeleriyle tek bir gaye uğrunda birleşmeleri”⁴³ demektir. Milletın manevi müdafaa kudretini muhafazayı her şeyin üstünde tutan birlik anlayışını tehlikeli saymanın mantığını anlamak kolay olmasa gerektir.

İzmir DP Ocak, Bucak İdare Heyeti Üyelerinden Faik Şemseddin Benlioğlu, DP'nin kuruluşunda bazı hataların işlendiğini ileri sürmektedir. DP'nin iktidara geçmeden hüviyetini yitirdiğine inanan Benlioğlu, DP'nin bütün hedeflerinin iktidar partisini yıkarak, onun yerine geçmek esasına tevcih edildiğini ifade etmiştir. “DP'nin ilçe ve ilde kendi durumlarını sağlamlaştırmak için ocak ve bucaklarda kendilerine kul ve köle adamların yerleşmesini düşünmelerinin” idari hataları olduğunu belirtmiştir. Prensiplerin değil, şahsi emellerin hüküm sürdüğünü iddia ederek, DP'nin yukarıdan aşağıya doğru demokratik bir idare kuramadığının altını çizmiştir. Bazı idarecilerin kendilerini adli otorite zannetmeleri,

³⁷ Fahri ARAL, “Hayrettin Erkmen’le DP Üzerine”, Tarih ve Toplum, Mayıs 1988, C.9, S.53.

³⁸ “D.P. Resmen Teşekkül Etti”, Vatan, 8 Ocak 1946, S.1656.

³⁹ Şükrü KARATEPE, *Tek Parti Dönemi*, İstanbul 1997, s.116.

⁴⁰ “Celal Bayar’ın Ödemişlilere Hitabesi”, Vatan, 17 temmuz 1946, S.1846.

⁴¹ “Demokrat Partinin Programı dün Hükümete Verildi”, Ulus, 8 Ocak 1946, (Numarasız)

⁴² “Kenan Ömer Öner Çatalca ve Silivri’de”, Vatan, 7 Temmuz 1946, S.1836.

⁴³ Fuad KÖPRÜLÜ, “Milli Birlik Ne Demektir”, Vatan, 16 Mart 1950, S.3166..

partinin iç idaresinin bâlâdan alınmış, usulünde veya usulsüz emirlerle idare olunduğundan şikayetçi olmaktadır.⁴⁴

Demokrat Parti'nin kurulduğu günlerde muvazaa söylentilerinin yıpratıcı ve liderler için de güçlük teşkil eden bir sorun olduğu dikkati çekmektedir. 7 Ocak tarihindeki basın toplantısında bir gazetecinin “*Serbest Fırka hikâyesi henüz hatırlarda olduğuna göre DP'nin de danişıklı dövüş mahsulü bulunmadığını temin edebilir misiniz?*”⁴⁵ şeklindeki sorusuna kuruculardan Celal Bayar, DP'nin muvazaa ürünü olmadığını verdiği cevapla şöyle dile getiriyordu: “*Serbest Fırka dahi muvazaa partisi değildir. Muvazaa hafifliktir. Ne bunu teklif edecek, ne de bu teklifi kabul edecek kimseler bulunmadığı gibi memleketin de muvazaalı işlere tahammülü yoktur*”⁴⁶ Yine Bayar partinin karşılaştığı sorunlara temas ederken, “*Muvazaa isnatları ve DP'nin de Serbest Fırka gibi geçici olacağı yolundaki telkin ve telâkkiler*”⁴⁷ in yıpratıcı olduğundan bahsediyordu. Asım Us ise, “*DP'nin hastalığının kendisinin muvazaa partisi hissedilmesi korkusu*”⁴⁸ olduğunu ifade etmiştir.

Bazı aydınlar Serbest Fırkadan edindikleri tecrübe ile DP'nin kuruluşunu şüphe ile karşıladılar. Bayar-İnönü yakınlığı buna imkân vermekteydi. Bayar'ın Serbest Fırka'nın muvazaa partisi olduğu realitesine karşı çıkması da son derece manidardır. Serbest Fırka'yı sahiplenme tavrı, DP'nin de aynı çizgide olduğuna bir işaret sayılabilir. Aslında CHP'de muhalefet karşıtı radikallerin seslerini yükselttiği bir dönemde Bayar, açıktan gitmeye cesaret edememiş de olabilir.

Partinin kurulması sırasında inkılapların yerleştiği ve halkın demokrasiyi kabullenme konusunda bilinçli olduğu üzerinde durulmaktadır. Daha önce teşebbüs edilen fakat neticesi alınamayan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşundaki gibi “*danişıklı dövüş neticesi kurulmadığı, hüsniyet sahibi oldukları, karşısındakilerin de hüsniyet sahibi olduklarına emin oldukları*”⁴⁹ görüşü hakimdir. Fuat Köprülü , “*Yeni partiyi, serbest fırka ile mukayese etmek tamamile yanlış ve hatalı olur. Bu ya gaflet veya tetkik etmemekten ileri gelir veyahut kötü bir niyet neticesi olur. Demokrat Parti şu veya bunu aldatmak için kurulmuş değildir. Parti mücadelesini, bir fikir ve prensip mücadelesi olarak kabul etmek lazımdır*”⁵⁰ diyerek geçmişin acı tecrübelerinin burada gündemde tutulmaması gerektiğine temas ediyordu. DP'nin yaşadığı zorluklardan biri de partinin muvazaa eseri olarak doğduğu yolundadır. DP kurucuları milletin iradesi olan kanunlar ve bilhassa anayasanın verdiği hakka dayanarak partiyi kurduklarını ifade etmişlerdir. muvazaanın ise iki taraflı bir anlaşma olduğunu, bunun iki tarafı da küöülten bir hareket olduğunun üzerinde durmuşlardır.⁵¹

“*İkinci ve üçüncü derecede bazı şahısların milli birliğe ihtiyaç vardır, ikinci partinin doğması memleket menfaatleri için zararlıdır, DP'ye girmek şahsen iyi akıbetler doğurmaz tarzındaki propagandalar*”⁵² la halkın bu partiye ilgisini uzak tutmaya çabalayanların başarısız politikalarına dikkat çekilmelidir. İktidarın muhalif cepheye olan bu bakışının,

⁴⁴ Faik Şemseddin BENLİOĞLU, *Demokrat Partinin İçyüzü ve Hataları*, 1947, s.25-30.

⁴⁵ TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, İstanbul 1990, s.83.

⁴⁶ TOKER, a.g.e., S.83.

⁴⁷ TOKER, a.g.e.,S.84.

⁴⁸ Asım US, *Hatıralarım*, Ankara 1959, s.686.

⁴⁹ “D.P. Resmen Teşekkül Etti”, *Vatan*, 8 Ocak 1946, S.1656.

⁵⁰ “Parti Mücadelesi, Prof. Fuad Köprülü'nün Seyhan'da Şiddetle Alkışlanan Hitabesi”, *Vatan*, 27 Nisan 1946, S.1766.

⁵¹ “DP Serbest Fırkaya Benzetilemez”, *Hürses*, 14 Mart 1946, S.169.

⁵² TOKER, a.g.e., s.84.

seçimlere girerken ve seçimler sonrasında, meclisteki çalışmalar sırasında, hatta basındaki sözcüler arasında da aynı hararetle devam ettiğini söylemek mümkün olmaktadır.

Son Posta'da Ekrem Uşaklıgil, DP'nin kurulduğu sırada üye bulmakta güçlük çekeceği hususundaki düşüncelerini, Serbest Fırka'nın tasfiyesinden kalan acı hatıra ve korkulara bağlıyordu. Memleketin bütün memurlarının Halk Partisinin tabii üyesi sayılmaları ve inkılap hamlelerini yapanlara manevi bir borç duyarak, iş hayatında bunlara ihtiyaç hissetmelerinin de etkili olduğunu dile getiriyordu.⁵³ DP'nin altı ay gibi çok kısa bir zaman içinde yüz şube açmış olmasının tahminlerinde kısmen yanıldığının göstergesi olduğunu vurgulamaktadır. Zira Halk Partisinin memur sınıfını faal hizmetlerde kullanmadığını, DP'nin ise memurun kanunu gereğince hiç kullanamayacağı görülmektedir.⁵⁴ Aslında CHP'liler muhalefet partisinin bu kadar kısa zamanda böyle bir çıkış yapacağını tahmin bile etmiyorlardı. Ne var ki, halkın muhalefete ve demokrasiye olan ihtiyacı, yeni bir soluk arayışı DP'nin yükseliş göstermesinde etkili olmuştur.

Eski Dahiliye Vekili Faik Öztrak, Tasvir Gazetesi'nce bildirilen habere göre DP'nin kuruluş sebebini şu sözleriyle dile getirmiştir: *“Celal Bayar'ın da eski sistemi tatmin edici bulmuyarak yeni bir parti kurması o kadar tabiidir. Doktor, nasıl hastanın hayatı ve sıhhati için icabında ilacını değiştirmeye mecbursa devlet adamları da milletin büyük ihtiyacına göre tedbirle almağa ve sistem değiştirmeye mecburdurlar. Gaye şahısların fikri değil, milletin refah ve saadetidir. Millet ve memleket aleyhine batıl usullerde ve batıl itikatlarda inatla ısrar etmek, devlet adamlarına yakışmaz. İşte bunun içindir ki, Celal Bayar, yeni bir parti kurmağa mecbur kalmıştır”*.⁵⁵

Fuad Köprülü'nün DP'nin Ankara'da yeni şubelerinin açılışı sırasında söylediği nutuk partinin kuruluş sebepleri hakkında bilgi vermektedir: *“DP memleketi bölmek için değil, bilakis birleştirmek için milli iradenin layıkıyla tecellisini sağlamak için kurulmuştur. Bu partinin gayesi bütün vatandaşların haklarının ve hürriyetlerinin teminidir. Bu parti mahdut şahısların iradesile kurulmuş, onların emirleriyle hareket eden bir teşekkül değildir. Bu parti milletimizin artık tek parti ile memleketi idarenin mümkün olmayacağına kanaat getirmesi neticesinde doğmuştur”*.⁵⁶

Yalman, demokratların parolasının iktidarın hedef tutulması değil, hak ve hürriyetlerin temel alınması gerektiğine işaret etmektedir. *“Umumi hayatta iktidar hırsı ile değil, ideal ateşile hareket eden feragatli adamlar görmek istiyoruz”*.⁵⁷ diyerek bir ölçüde vatandaşın da isteklerini ortaya koymuştur. *“DP şimdiye kadar kazançlarını itidal, temkin, insaf, tevazu, feragat, tolerans sahasında kazanmıştır. Buna arka çevirerek, (iktidar) parolasile çırpınmak yolunu tutarsa, kendi aleyhine ve Halk Partisi'nin lehine çalışmış olur”*.⁵⁸ DP'nin çıkış noktasından sapması, muhalefeti bırakarak iktidara meyletmesinin yanlış bir tavır olacağı iddia edilse bile, bu tarz düşünceler iktidarın korkularının açığa çıkmasında etkili olmaktadır.

⁵³ Sütunlar Arasında, “Tahminde Kısmi Yanılma”, Vatan, 9 Haziran 1946, S.1807.

⁵⁴ Sütunlar Arasında, a.g.h.

⁵⁵ Sütunlar Arasında, “Faik Öztrak Neler Söylemiş ve Ne Cevaplar Almış”, Vatan, 21 Haziran 1946, S.1820.

⁵⁶ “DP'nin Yeni Bir Şubesi Daha Açıldı”, Cumhuriyet, 24 Haziran 1946, S.7850. (Celal Bayar da Adana'daki bir konuşmasında aynı duyguları terennüm etmiştir.) Geniş bilgi için bkz. Cumhuriyet, 30 Haziran 1946, S. 7856.

⁵⁷ YALMAN, “Yanlış Parola”, Vatan, 24 Haziran 1946, S.1823.

⁵⁸ YALMAN, a.g.m.

Adnan Menderes, DP kurulurken ne şartlar koşulduğu hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur: “CHP’nin DP’ye kızmalarının yegane sebebi istedikleri yolda yürümeyizimizdi. Bize gidilecek yol olarak telkin edilmek istenilen şeyler şunlardı:

- 1- Şark vilayetlerinde ve hudut vilayetlerimizde teşkilat yapmamak, köylere asla uzanmamak ve hatta şimdilik fikir cereyanlarına müsait diye kabul edilen birkaç vilayetten başka yerde teşkilat yapmamak,
- 2- Teker teker, seçe seçe ancak mahdut sayıca aza kaydetmekle iktifa etmek,
- 3- Halk Partisine karşı hiç olmazsa 40- 50 sene iktidara gelme iddiasında bulunmamak...

Görülüyor ki bizden beklenen demokratik manzarayı tamamlayacak bir süs olarak kalmak, geniş veya dar, fakat Halk Partisine çizilecek bir faaliyet hududu içinde bulunmak şartile Mecliste verilecek sandalyeleri işgal etmekle iktifa eylemek. Güdümlü demokrasiden bahsediyorlar. DP, CHP’nin lutfu ve müsaadesiyle kurulmamıştır. DP bir kukla teşekkül değildir. DP, Türk kanunlarının çizdiği hudut içinde yürüdüğünden Türk milletinin iftiharına mazhar olmuştur. Böyle olunca da işler ciddileşmiş. Halk Partisini yeni yeni tedbirler almağa sevk etmiştir”.⁵⁹ İktidarın bulunduğu mevki bırakmak istemeyen tavır, büyük ölçüde fiiliyatta atıl duruma düşmesine de sebep teşkil etmiştir. Muhalefetle mücadele ederken memleket meselelerine yönelmeyi ihmal etmesi, halkın nazarından düşmesine de zemin hazırlamıştır. Celal Bayar İzmir’de yaptığı bir beyanatta kin politikası gütmeyeceklerini, gayelerinin kanunu hakim kılmak olduğunu belirtmektedir. Her yerde gördükleri tezahüratın muvaffak olacaklarının delili olduğunu dile getirmektedir.⁶⁰

DP’nin çok kısa bir sürede demokrasi fikrini bütün yurttan aşılama çabası gerçektir. Partinin kuruluşunu ve zaman içerisinde gösterdiği terakkiyi demokrasinin zaferi olarak nitelendirmek gerekir. İktidarın her anlamda murakabesiz kalması, milli iradeyi sınırlayıcı uygulamaların mevki kazanmasına sebebiyet vermiştir. Bu noktada DP’nin siyasi hayatımıza katkılarının önemli bir yeri olmuştur. “Türk milletinin muhtelif partiler sistemini hazmettiğini ve halkın siyasi rüştü eriştiğini göstermekle kalmamış, demokrasi fikrini en ücra yerlere kadar sokmuş ve kökleştirmiştir. İktidar Partisini diktatör siyaseti takip etmekten kurtarmış ve Celal Bayar’ın partisi olmaktan kurtularak halkın partisi olmuştur”⁶¹ Bayar DP’yi kavga etmek için değil, milletin haklarını elde etmek için kurduklarını ifade etmiştir.⁶²

2- Yabancı Basının Demokrat Parti Hakkındaki Görüşleri

Türkiye’nin II.Dünya savaşı sonrasında bloklaşan ülkeler arasında yer edinebilmesinde çok partili hayata geçişin önemli rolü olmuştur. Böyle bir durum Türkiye’nin iç istikrarını kuvvetlendirecek, Yakın ve Orta Doğuda mühim bir istikrar unsuru olmasına zemin hazırlayacaktır. Dünya politikalarında yer edinebilmek için, murakabeli bir hayata geçildiğinin bütün dünyaya duyurulması önemlidir. Yalman, “En hayırlı propagandamız; tek parti ruhunu gömüp, çift parti yoluna girdiğimizi âleme duyurmaktır”.⁶³ derken bu konunun hassasiyetini belirtmiştir.

⁵⁹ “Adnan Menderes’in Nutku, Halk Partisi DP Kurulurken Ne Şartlar Koşmuş?”, Vatan, 18 Temmuz 1946, S.1847.

⁶⁰ “Celal Bayar’ın Beyanati”, Vatan, 19 Temmuz 1946, S.1848.

⁶¹ Mümtaz Faik FENİK, “Demokrasi Fikrinin Zaferi”, Vatan, 8 Ocak 1947, S.2016.

⁶² “Celal Bayar’ın Konuşması”, Vatan, 30 Temmuz 1947, S.2219.

⁶³ DP’nin Kuruluşu Londra’da Alaka Uyandırdı, Vatan, 19 Ocak 1946, S.1659.

Demokrat Parti'nin kuruluşu sadece Türkiye'deki basın yayın organlarında değil, Avrupa Basınında da etkili olmuştur. Vatan Gazetesi başyazarlarından Ahmet Emin Yalman, "*Türkiye'nin tek parti sistemini bırakarak murakebeli çift parti sistemine geçmesinin Londra'da alaka uyandırdığına temas ederek, hakiki demokrasi ruhunun yayılması bakımından bunun kazanç sayıldığını*"⁶⁴ belirtmiştir.

Times Gazetesinin bu konuda neşrettiği haberde "*DP programının ana hatları HP'ne benziyor. Yalnız sola doğru hafif bir meyil göze çarpıyor. DP'nin başlıca hedefi, Türk anayasasının derhal ve kayıtsız surette tatbiki ve halkın umumi işlerde daha fazla pay almasıdır*".⁶⁵ denilmiş, Türkiye'den beklenenin daha fazla demokratikleşme olduğu vurgulanmıştır.

Yalman, "*İdare sistemimizi Rusya'dakine benzeten İngiliz gazetesine cevap vererek, Vatan'ın DP'nin organı olacağını emare sayanlara Vatan tenkid istiklalini devam ettirecektir*".⁶⁶ demiştir. DP'nin kurulması ile gündeme gelen iki fikir cereyanı hakkında da Manchester Guardian'da çıkan bir makaleden bilgi edinmek mümkün olmaktadır. "Demokrat Partisi; Türkiye'deki iki fikir cereyanının umumi hayatta açığa vurulmasına yol açacaktır. Cereyanlardan birini temsil edenler diyorlar ki: "*Türk milleti siyasi olgunluğa varmıştır. Demokrasiye dayanan bir parlamento sistemi Türkiye'de tatbik mevkiine konulabilir. Diğer cereyanı; Türk milletinin siyasi rüşde ve olgunluğa henüz varmadığına inananlar temsil ediyorlar*".⁶⁷ Demokratik bir gelişme sürecinde demokrasiye en çok zarar veren hiç şüphesiz halka duyulan güvensizliktir. Oysa temeli halka dayalı bir idare tarzında, halkın siyasi olgunluğa erişemediğini düşünmek yerine, halkın yönetimde etkili hale nasıl getirileceğinin çabaları gösterilmelidir.

Gerçek anlamda demokrasiyi hakim kılmak için esaslı bir muhalefetin varlığı önem arz etmektedir. İnönü'nün gayretleri, dış dünyanın demokratik gelişmelere ayak uydurmamız yönündeki baskıları bu istekleri hamlıktan çıkarmıştır. Ne var ki, CHP'nin daha önce bünyesinde bulunan Müstakil Grubun muhalefet vazifesini yeterince yaptığını ve başka muhaliflere ihtiyaç olmadığını düşünenler de yok değildi. Fakat tek parti zihniyetini özünden benimseyip, etkili bir muhalefet gündeme getirmenin ne şekilde gerçekleşeceği de zihinlerde soru işareti bırakacak niteliktedir. DP'nin kurulması ile halkın da ümitlerini odaklaştırdığı demokrasi telakkisi yavaş yavaş kimlik kazanmaya başlamıştır.

3- Demokrat Partinin Yükselmesinin Sebepleri

DP'nin yükselmesinde etkili olan hususlar üzerinde durmak gereklidir. Kısa bir zaman içinde teşkilatlanarak, geniş kitleleri ardına takan u parti neler yapmış, CHP'nden farklı olarak neler sunmuştur? DP teşkilâtı içinde vazife alanların şahsiyetinin tamamen tarafsız ve hiçbir parti ile maddi ve manevi alakası olmaması, partinin getirmeye çalıştığı yeni ölçüleri kavrayacak kadroya sahip olması büyük bir öneme sahiptir. Kemalist rejimin ana temellerine uygun prensipleri almakla beraber, bu temeller üzerine inşa edilecek yeni hayat binasının şekli ve hususiyetini bütün memleketin arzu ve ihtiyaçlarına bırakması da klasik partilikten ayrılan bir yoldur. Halk Partisi'nin merkezîyetçi görüşü yerine ana

⁶⁴ DP'nin Kuruluşu Londra'da Alaka Uyandırdı, Vatan, 19 Ocak 1946, S.1659.

⁶⁵ Başmuharririmiz Ahmet Emin Yalman'dan Telsizle, Vatan, 11 Şubat 1946, S.1690.

⁶⁶ a.g.h.

⁶⁷ "Demokrat Parti Hakkında", Vatan, 24 Ocak 1946, S.1672

davalarda tamamen düşünen ve gören, fakat teferruat ve tatbikatı muhitin hususiyetlerine uygun vecihlendiren bir sistemin daha ilerici bir görüş olması”⁶⁸ dikkatleri çekmektedir.

DP'nin demokrasininin memleketimizde yerleşmesinde etkili olacağı düşüncesinin hâkim olması, bu partinin başarısında önemli ölçüde rol oynamıştır. “*Uzun zamandır iktidarda yıpranan Halk Partisi'nin bütün icraatlarını, onun saflarında mühim görevler yaparak bütün ayrıntılarıyla bildiği için CHP'ni kolayca tenkit imkânını elinde bulundurmaktaydı*”. DP köylü vatandaşın haklarını savunuyor, idare edenlerin idare edilenlerin emrinde olduğuna inanıyordu. Milleti refah ve saadete götürmek için tek çarenin, hak ve hürriyetlerin teminatını sağlamak olduğunu ifade eden DP mensupları, demokrasininin maya tutmasında bütün yurttta etkili olmuştur.⁶⁹

Cumhuriyet Başyazarı Nadir Nadi DP'nin süratle gelişmesi ve kuvvetlenmesine sebep olarak CHP'nin oyalama siyasetini göstermektedir. “*Daha ilk günlerden hakiki demokrasininin icaplarını yerine getirme yoluna gidilmiş olsaydı, DP'nin mücadele için programlarda daha esaslı prensip farkları aramak zorunda kalacağını ve bunun da faydalı olacağını*” ifade etmiştir. İktidarı ellerinde tutanların çok partili hürriyet rejimini göstermelik halinde yürüteceklerini sanmakla büyük hata işlediklerini belirterek, Türk halkının oyuna gelmeyeceğini vurgulamıştır.⁷⁰

DP'nin muhalefette bulunduğu zaman içinde pek çok başarıya imza attığını da söylemek mümkün olmaktadır. “*Memleketi tek parti siyasetinden kurtarması, demokrasimizin gelişmesine müessir olması, polis vazife ve salahiyet kanununun 18. Maddesinin kaldırılmasına âmil olması, seçim emniyet ve hürriyetinin sağlanması cereyanlarını yaratması, bütçe giderlerinde az çok tasarruf yapılmasını sağlamak*”⁷¹ gibi pek çok çalışmada DP'yi etkin görmekteyiz. Muhalefetin bu faaliyetleri ile halkın yanında yer aldığı intibaini vermesi, DP'nin gelişmesinde önemli bir merhale olmuştur.

DP'nin kuruluşunun ilk aylarında etrafını saran, içine sızan başka ideoloji sahiplerini geniş ölçüde silkip atması partinin yükselmesinde etkin olmuştur. İktidarın artan baskıları mazlum halkı zalimin yanından uzaklaştırmış, DP'liler tehditlerden ve baskılardan korkmadan nerede nasıl davranılacağını iyi hesap etmişlerdir. Cesaretlerini kaybetmeden her türlü baskı karşısında dimdik ayakta kalmayı bilmeleri, siyaset arenasında yeni kuşaklara yer vermeleri eski seslerden bıkmış olan halk için etkili olan bir siyasi tavidir. DP'nin 1946-1950 yılları arasında yükselmesinde etkili olan diğere etkenler; Parti Meclis Grubunun kendi içindeki kavgalara rağmen, Mecliste Halk Partisi Grubuna karşı beraberlikle yürüttüğü mücadele, iller teşkilâtını yönetenlerin sürekli halkla temasları, halkın arzu ve hasretlerini ortaya koymaları, haksızlık ve baskının olduğu yere koşarak, halka yardımcı olmalarıdır.⁷²

DP'nin tabanınının toprak ağalarının da bir kısmını barındıran sermaye sınıfına dayanmasının gelişmesinde önemli bir etken olduğu düşünülebilir. “*Demokratlar gerek tabanda dinci, gelenekçi ümmetçi güçlerin desteğine sahip olduklarından, gerekse, liberal ekonomiye ve batı ile kayıtsız şartsız bütünleşmeye inandıklarından dolayı devletçi-seçkinçi cephe içinde yetişmelerine rağmen, bu cephenin karşısında siyasal bir güç olmuşlardır*”.⁷³

⁶⁸ “Demokrat Parti Bekleneni Vermeğe Başladı”, Millet Mecmuası, (9 Mayıs 1946).C.35, S.15, s.6.

⁶⁹ Arif Hikmet PAMUKOĞLU, Türkiye’de Demokrasi II. Meşrutiyetten II. Cumhuriyete, İstanbul 1961, s.30-31.

⁷⁰ Sütunlar Arasında, “Bunun Başka Yolu Yoktur”, Vatan, 4 Şubat 1948, S.2403.

⁷¹ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Seçim Propagandası”, Vatan, 2 Nisan 1948, S.2461.

⁷² Samet, AĞAOĞLU, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Ankara, 1972, s.78-79.

⁷³ Emre KONGAR, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul 1979, s.391.

Emre Kongar'ın bu ifadeleri DP'nin gelişiminin sebeplerini de bir ölçüde ortaya koymaktadır. Bu değerlendirmeden de yola çıkarak, DP'nin gücünü CHP'ye nazaran tabandan aldığı söylenmelidir. 27 yıllık tek parti döneminin ardından gelen özgürlük atmosferi ve demokratikleşme süreci DP'nin daha çok desteklenmesinin sebeplerini yansıtmaktadır. Halk Partisi'nin halkı cahil gören tavrı ve halkın da devleti vergi toplayan bir kurum olarak görmesi aradaki kopmaların nedenlerine ışık tutmaktadır.⁷⁴ CHP'nin baskıcı yönetiminin halk adına düşünmek ve yapmak olarak yansması da arada örülmeye başlanan duvarları dada da aşılmaz kılmaya başlamıştır. "Halka rağmen, halk için" mantığının artık bir dönemden sonra halkı tatmin etmediği de görülmüştür. Bu dönemde 27 yıllık CHP iktidarının sona erdiği ve CHP'nin muhalefete alışma devrelerinin başlangıcı olmuştur.

4- 1947 Yılı Demokrat Parti'nin Birinci Kongresi

Demokrasiye geçişin ilk yıllarından itibaren geniş kitleleri yanında toplamaya çalışan DP, halkın desteğini de sağlayarak güç kazanmıştır. 1946 yılında belediye ve milletvekili seçimleri en çok üzerinde durulan konu olmakla birlikte, halk demokrasinin gereği olarak daha çok siyasetin içinde yer almıştır. Çok partili hayatın sundukları belki çok cazip değildi. Sonuçlarında şaibelerin olduğu seçimler, zulmün, baskının, hırsın galip geldiği siyasi ortamlar... Halkla ve muhalefetle bütünleşen iktidarın varolması isteği hakimken, iktidarın seçimlere hile karıştırdığı inancı halkın iktidar saflarından uzaklaşmasında etkili olmuştur. Bu durumdan en fazla istifade eden de, Demokrat Partidir.

DP kuruluşundan bir yıl sonra 7 Ocak 1947 tarihinde ilk Büyük Kurultayını yapmıştır. Muhalefet partilerinin kurultay ve benzeri toplantılarını yapmak için yer bulmaları problem oluyordu. DP de Büyük Kurultayını yapmak için yer bulmakta zorlanmıştı. Daha önce CHP Kurultayının yapıldığı Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Salonu'nda yapmak istemişse de, iktidar bu uygulamanın tek parti döneminde kaldığını bu kabil uygulamalara bundan sonra müsamaha gösterilmeyeceğini bildirmiştir. Dil Tarih Coğrafya Fakültesinin Konferans Salonu talep edilmiş, üniversite salonunu siyasi bir partiye verilmesi uygun karşılanmamıştır DP'nin müracaat ettiği büyük salon sahipleri de iktidara karşı Demokrat görünme kaygısından buna yanaşmamış, nihayet Ulus Sineması tutulmuştur.⁷⁵ Bu olay, dönemin baskıcı zihniyetine ışık tutma açısından hafızalarımızda yerini almaktadır.

Daha önceleri de 1946 seçimleri öncesinde propaganda amacıyla DP İstanbul İl Başkanının bir defaya mahsus bir sinema salonu kiralama isteği, Örfi İdare korkusundan cevapsız kalmıştır. Oysa CHP'nin bütün sinema salonları, tiyatrolar ve halkevlerinden yararlanarak toplantılar yaptığı kaydedilmektedir.⁷⁶

Kurultaya 906 delege iştirak etmiştir. Bu kurultaya katılan delegeler orta sınıftan olmakla birlikte, çoğunluğu daha önce politikaya hiç katılmamıştı.⁷⁷ Cumhuriyetin kuruluşundan beri ilk defa bir kurultayın halka dayalı olması en çok dikkatleri çeken noktaydı. DP, tabandan gelen bir sosyal hareket olarak memlekette sosyal ve siyasi

⁷⁴ Ayşe Güneş AYATA, *CHP(Örgüt ve İdeoloji)*, Ankara 1992, s.77.

⁷⁵ Metin TOKER, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1950*, Ankara 1990, s.161., Celal BAYAR, *Başvekilim Adnan Menderes*, İstanbul, 1986., s.67., Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, İstanbul, 1982, s.151.

⁷⁶ Tekin ERER, *Yasakçılar*, İstanbul 1965, s.97.

⁷⁷ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1996., S.156.

muhalefeti bünyesinde toplama başarısını göstermiştir. *“Birinci kongre halkın tek parti yönetimine, bu yönetimin maddi ve manevi etkilerine karşı bir ayaklanma niteliği taşımaktadır. Yeni ihtiraslarla, eski ihtirasların dövüşme sahnesi olmakla da değişik tondaki ikbal kavgalarının sessiz fırtınası olmuştur”*.⁷⁸

Samet Ağaoğlu, DP'nin ilk büyük Kongresinin tek vazifesinin, Türkiye'de demokrasinin yani millet hâkimiyetinin kayıtsız ve şartsız tatbik edilmeğe başlamış olduğunu, bu noktadan hiçbir zaman geri dönülemeyeceğini, bu prensipte ve esasta Türk milletinin kırılmaz bir irade ile ayakta durduğunu tesbit etmekten ibaret olduğunu belirtmiştir. Bu kongrenin Türkiye'de Cumhuriyet ve demokrasi inkılabının yani hukuk ve kanun fikrinin, hür vatandaş ve kontrollü idare prensiplerinin milletin kalbinde, sökülüp atılamayacak bir şekilde bulunduğunu tesbit ve ilân edeceğinin üzerinde durmuştur.⁷⁹

Demokrat Parti'nin kongresinde üzerinde durulması beklenen konuların başında cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının tefriki ve antidemokratik kanunlar gelmektedir. Cumhurbaşkanının partilerin üzerinde nazım bir vaziyette kalması için Demokratlar tarafından ortaya atılan bu fikrin, iktidar mensupları tarafından hiç de hoş karşılanmadığı bir gerçektir. Şahıslardan ziyade prensipleri tespit etmenin ve muhtelif partiler sistemini ayarlamamanın gerekli olduğu üzerinde duran Mümtaz Faik Fenik, CHP'nin kurultayında da bu hususları dile getirmesinin elzem olduğunu ifade etmiştir. Şahıslar sisteminin değil de, prensipler sisteminin kurulması öngörülmektedir.

“Bu kongre, Türkiye’de cumhuriyet ve demokrasi inkılabının, yani hukuk ve kanun fikrinin, hür vatandaş ve kontrollü idare prensiplerinin milletin kalbinde sökülüp atılmayacak bir şekilde yerleşmiş bulunduğunu tesbit ve ilan edecektir”.⁸⁰ diyen Samet Ağaoğlu, Türk milletinin kırılmaz bir iradeyle ayakta durduğunu ifade etmiştir.

Kongrenin açış nutkunda Celal Bayar, DP'nin kimsenin emri ve müsamahasıyla değil, kanunların verdiği hakka dayanılarak, Türk milletinin olgunluğuna güvenilerek kurulduğunu belirtmiştir. Partinin esas prensipleri ise; “1-Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar eden anayasanın metnine ve ruhuna aykırı kanunların kaldırılması, 2-Vatandaş reyinin emniyet ve masuniyetini sağlamak ve milli hakimiyet prensibini teminat altına almak için seçim kanununda değişiklikler yapılması, 3- Devlet reisliği ve fiili parti reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmemesi esasının kabulü”⁸¹ olarak belirlenmiştir. Bayar, *“İktidar partisi ve onun hükümeti işbirliğinin gerçekleşmesine müsaait olmayacak bir zihniyetin tecellilerini her vesile ile izhardan geri kalmamaktadır. Hükümetin hürriyet ve otorite telâkkileri ile telâkkilerimiz arasında esaslı farklar olduğunu belirtmeliyim”*⁸² diyerek, halkın DP'nin yanında olmasının sebeplerini de bir ölçüde açıklamış bulunuyordu.

DP kongresi hakkında Cihat Baban, ilk emekleme devrinde karşımıza çıkan zorlukları bu gelişme ile yendiğimizi söyleyerek, demokrasinin artık yadırgadığımız, ne meyve verecek diye baktığımız bir şey olmadığını vurgulamıştır. 7 Ocak tarihi ile de yeni bir zihniyet, yeni bir anlayışı, yeni müsbet bir görüşün doğacağını ifade etmiştir. Baban,

⁷⁸ Samet AĞAOĞLU, *Siyasi Günlük-Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, İstanbul, 1993, s.48.

⁷⁹ AĞAOĞLU, “Demokrasi Dâvamızda Mühim Bir Safha DP'nin Büyük Kongresi”, *Tasvir*, 6 Ocak 1947, S.639.

⁸⁰ Sütunlar Arasında, “DP Büyük Kongresi”, *Vatan*, 7 Ocak 1947, S.2015.

⁸¹ “Demokrat Parti Büyük Kongresi Dün Celal Bayar'ın Nutku ile Açıldı”, *Vatan*, 8 Ocak 1947, S.2016., Emrullah NUTKU, *Siyasi Anılarım, Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika'da Yitirdiğim Yıllar (1946-1958)*, İstanbul 1979. s.47.

⁸² a.g.h., “Demokrat Parti'nin Tarihi Kongresi Açıldı”, *Tasvir*, 8 Ocak 1947, S.641.

Bayar'ın nutkunun memleketin siyasi tarihine intikâl edecek bir vesika, bir hesaplaşma olduğu kanaatindedir. Türkiye'!de muhalefetin ya şahsi ihtiraslardan ileri geldiğini, ya da sun'î olarak yaratıldığını belirterek, DP'nin kongre ile bu nevi cereyanlardan birine benzemediğini devletin gözü önünde ispat ettiği dile getirmiştir. Halk Partisi'nin iktidarı gaye değil, vasıta telâkki ettiği gün demokrasinin müşterek bir ideal halinde Türk milletinin en muhteşem eseri olarak yarına intikal edeceğinin üzerinde durmuştur.⁸³

Kongrede üzerinde durulan en önemli nokta, Türkiye'de demokrasinin kökleştiği yıl olarak 1946 yılının anılmasıdır. Türk milletinin siyasi olgunluğa eriştiğini, totaliter ideolojilerin tesirinde kalmamak için bir yapılanmaya girdiğini görmezden gelemeyiz. Celal Bayar DP büyük kongresinde, DP'nin bir emrivakî neticesinde kurulduğunu, iktidar partisinin geniş müsamahasıyla karşılaştıklarını, iki partinin de birbirlerinin hasretini çekiyormuş gibi bir çalışma sürecinin içine girdiğini⁸⁴ ifade etmiştir.

Demokrasi bilincinin yerleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde, Cumhurbaşkanının tarafsızlığı meselesinin iki parti arasında geniş tartışmalara yol açmasına Mümtaz Faik Fenik de eleştiri de bulunmuştur. Tek parti idaresinde, tek şef, tek millet nazariyesi zamanında olan bu uygulamanın demokrasi sisteminde geçerli olmayacağını üzerinde durarak, kabinelerin Cumhurbaşkanına değil de, meclise hesap vermek zorunda olduğunu vurgulamıştır⁸⁵.

Cihat Baban, Cumhurbaşkanının Millet Meclisinin seçeceğini belirterek, “*Devlet başkanı, bu mevkiini muhafaza ettiği müddetçe, filen Parti Bakanlığı yapmamalı ve hatta mensup olduğu parti ile alakasını keserek bitarafılık mevkiine yükselmelidir. Bu takdirde partiler arasında müşfik bir hakem rolünü muvaffakiyet ve samimiyetle oynayabilir*”. diyerek DP'nin programına yalnız bu hususu dercetmesi ile bu keyfiyet tahakkuk edecek olursa, o zaman Devlet Başkanlığı mevzuunda tek dereceli seçimin hatıra bile gelmeyeceğini belirtmiştir. Devlet başkanının yarın partilerin üzerine yükselme ihtiyacının memleketin umumi menfaatleri bakımından önüne geçilmez bir zevk ve zaruret hissi vereceğini önemle zikretmiştir.⁸⁶

Türk milletinin kendisini hürriyet cephesine koyduğu ve hakkı olan hürriyeti istediği bir gerçektir. Ne var ki, ortaya koyulan engellemeler fikre fikirle karşılık verilmediğinin göstergesidir. İktidar Partisi'nin yıldırıcı politikaları ile gün yüzüne çıkan “*DP Rusların aletidir*”. iddialarına cevap mahiyetinde Osman Bölükbaşı; “madem öyle ise niçin hükümet bizi idam sehпасına götürmüyor? diye karşılık vermiştir⁸⁷. Bölükbaşı, belki de DP'nin yıllar sonra uğrayacağı akıbetin önsezisinde bulunmuştur.

Ankara Delegatesi Osman Bölükbaşı “*CHP'nin kendini milletin vasisi saydığına, oysa CHP'nin millet vesayetine muhtaç olduğunu*”⁸⁸ da söylemiştir. 18 milyon halkın bir zümreyle mücadele ettiğini vurgulayan Bölükbaşı, bu milletin reşit olmadığı yolundaki sözlerin, halkın vasiye ihtiyacı olduğu yolundaki beyanların müstebitlerden

⁸³ Cihat BABAN, “Demokrat Parti Kongresi”, Tasvir, 8 Ocak 1947, S.641.

⁸⁴ “Demokrat Parti Büyük Kongresi Dün Celal Bayar'ın Nutku ile Açıldı”, Vatan, 8 Ocak 1947, S.2016.

⁸⁵ Mümtaz Faik Fenik, “Kongrenin Üzerinde Duracağı Dilekler”, Vatan, 9 Ocak 1947, S.2017.

⁸⁶ Cihat BABAN, “Cumhurbaşkanını Millet Meclisi Seçer”, Tasvir, 11 Ocak 1947, S.644.

⁸⁷ “Celal Bayar'ın Nutku İttifak ve Alkışlarla Tasvip Edildi. Söz Alan Delegatesler”, Vatan, 9 Ocak 1947, S.2017.

⁸⁸ GOLOĞLU, Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, İstanbul, 1982, s.153.

kaynaklandığını da ifade etmiştir.⁸⁹ Yine kongrede seçimlerin öne alınması ile DP'nin teşkilatlanmasına mâni olunduğu, iki milletvekilinin kanuni hükümlere dayanılmadan vekilliklerinin düşürülmesinin istikrarla bağdaşmadığı üzerinde durulmuştur. Demokrasi davasının tekamülü için DP'nin elbirliği yaptığı, fakat iki parti arasında demokrasinin tahakkuku noktasında farklı görüşlerin olduğuna da dikkat çekilmiştir⁹⁰. DP kongresinde göze çarpan düşünce hürriyetinin de üzerinde durulmuş olmasıdır⁹¹.

Bazı delegeler, ikinci bir kanun süzgecine, yani ikinci bir Meclise ihtiyaç olduğu fikrini müdafaa etmişlerdir, bir kısım delegeler de kanunlarımızın kontrolünün adli cihazımıza bırakılmasını ileri sürmüşlerdir.⁹² DP delegelerinden Hamit Şevket İnce'nin sözleri ise tarihi bir değer taşımaktadır: *“Bir gün gelecek evlâtlarımız mezarlarımızı ziyaret edecekler. Muarızlarımızın kurdukları fesat yuvaları ile bizi idama da mahkûm edecekler. Belki bizi yok etmek yollarını arayacaklardır. Gidişleri onu göstermektedir. Eğer böyle felâketlere muhatap olursak, merak edilmesin, vatan evlâtları bir gün mezarlarımızı ziyaret edeceklerdir. Hatta sayın Genel başkanımızunkine çiçekler bırakacaklardır”*.⁹³ Daha sonra cereyan eden olaylar bu sözlerin teyit edildiğini de ortaya koyacaktır.

İzmir delegesi Osman Kapani kongrenin kapanışında yaptığı konuşmasında, Halk Partisi'nin politika oyunu oynadığına temas ederek, bu acemi aktörleri politika sahnesinden kovmaktan başka çare olmadığına dikkatleri çekmiştir⁹⁴. Kapani, *“Antidemokratik kanunların değişmesi için bir yabancı müdahalesine gerek olmadığını, kendi işimizi kendimizin yapabilecek kudrete sahip olduğumuzu”* belirtmektedir. Bu kanunlar değişmediği takdirde onların aleti olmayacaklarına işaret ederek, *“İktidar sizin, muhalefeti de siz alın ve muvafık partileri kurun diyerek sine-i millete çekileceklerini”*⁹⁵ söylemiştir. Büyük demokrasi mücadelesine milletin sinesinde devam edilerek mücadeleden kaçınılmayacağı vurgulanmıştır.

Celal Bayar kapanış konuşmasında, partinin birinci kongresinin başarıyla bittiğinin, partinin gücünü millettten aldığı üzerinde durmuştur. Adnan Menderes ise, *“Devlet partisi, devlet kılıcını kuşanmış, hükümet arabasına binmiş, cansız ve idealsiz bir kadrodan ibaret kalmıştır”*.⁹⁶ diyerek Halk Partisi'ni eleştirmiştir.

DP kongresine iktidarın bakış açısına dikkatleri çekecek olursak, ölçsüz ve haksız konuştuklarına değinilmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın Tanin de, *“Her başlangıç gibi kusurlu noktaları olacaktır. Demokrasi mekanizmasının gayet nazik, ince ve çapraşık olduğunu, siyasi olgunluğa ihtiyaç gösterdiğini beyhude söylemiş değildirlir ya”*⁹⁷! İktidarın kusurlarının yirmi yirmibeş yıllık bir itiyattan sonra göze batmadığına dikkat çekerek, başlangıçların zor ve fırtınalı olduğunu belirtmiştir. Burada daha önceleri de söz ettiğimiz iktidarın “ben bilirim” tarzı yaklaşımları ön plana çıkmaktadır. Yalçın,

⁸⁹ Emrullah NUTKU, *Siyasi Anılarım, Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politikada Yitirdiğim Yıllar (1946-1958)*, İstanbul 1979, s.48.

⁹⁰ “Celal Bayar'ın Nutku İttifak ve Alkışlarla Tasvip Edildi. Söz Alan Delegeler”, Vatan, 9 Ocak 1947, S.2017.

⁹¹ “Sütunlar Arasında, CHP'li Gözüyle DP Kongresi”, Vatan, 12 Ocak 1947, S.2020.

⁹² “DP Kongresinin Dünkü Mühim Konusu: Anayasaya Aykırı Kanunların Tadil Edilmesi”, Tasvir, 10 Ocak 1947, S.643.

⁹³ Tekin ERER, *Yasakçılar*, İstanbul 1965, s.102., Faik Ahmet BARUTÇU, *Siyasi Anılar 1939-1954*, İstanbul 1977, s.176.

⁹⁴ “DP Kongresi Kapanırken C. Bayar ve A. Menderes'in Konuşması”, Vatan, 12 Ocak 1947, S.2020.

⁹⁵ “Demokrat Parti Büyük Kongresi Dün Celal Bayar'ın Nutku ile Açıldı”, Vatan, 8 Ocak 1947, S.2016.

⁹⁶ a.g.h.

⁹⁷ “Sütunlar Arasında, Sebebi Araştırırsa”, Vatan, 14 Ocak 1947, S.2022.

“kongrede mantıksız ve yıkıcı unsurlar olmasına rağmen, makul bir çokluğun mevcudiyetinin olması da ümitleri destekleyecek bir realitedir”⁹⁸. yorumunda bulunmuştur.

Yalçın’ın görüşlerini Son Posta muharriri Ekrem Uşaklıgil de desteklemektedir. Yalçın’ın, “Ölüm sükutu içinde ağzını açmayan bir halk kitlesi görmektense, haksız söyleyen, fakat hak, hürriyet ve adalet isteyen bir gençlik, bir heyecan ve bir varlık görmek bin kat müreccaktır”. sözlerine eşlik eden Uşaklıgil, “Senelerden beri görmek istediğimiz manzarayı DP’nin getirdiğini, işitmeyi istediğimiz sesi DP kurultayının yükselttiğini”⁹⁹ belirtmiştir.

Ulus Gazetesinin DP kurultayına tepkilerinin daha şiddetli olduğu bir gerçektir. DP kararlarını ihtilal ve isyan hareketi olarak değerlendirmesi, politika hırsına bürünenlerin acizlik ifadesinden başka bir şey değildir. Kaldı ki, anayasa hükümlerinin tatbiki için kanuni mahiyette düzenlenen bir toplantıya bu derece sözlü tarzlerde bulunulmasına Faik Fenik “*Tenkidle sindirmek usulü asla muvaffak olmaz*” cevabını vermiştir. DP’yi haksız göstermek için Halk Partisi’nin her türlü çareye başvurduğunu ifade eden Fenik, “*onların istediği gibi hareket edilmeyecektir*”. diyerek “*milletten yana olduklarını*”¹⁰⁰ bir kez daha vurgulamıştır.

İnönü ve CHP, Kurultayı adım adım takip ediyorlardı. Kongreden kendine yakın siyasiler vasıtasıyla haberler alıyordu. DP’nin Kabul ettiği Hürriyet Misakını hiç hoş karşılamamıştı. Bayar, Menderes ve Köprülü, Hamdullah Suphi Tanrıöver’e Çankaya’ya ulaştırması için kongre hakkında izahat vermişler, ifratçılara karşı bu kadarını yapmak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. İnönü bu durumu Meclisi iptek altında göstermek şeklinde değerlendirmiş, Hürriyet Misakını sert bir dille kınamıştır.¹⁰¹

Toker, Bayar’ın ifratçılar olarak nitelendirdiği kişilerin Kongrede Bayar’ı parti başkanlığından düşürerek yerine Mareşal Fevzi Çakmak’ı getirmek istediklerini söylemiştir.¹⁰² Onlara göre Bayar, İnönü’ye karşı ılımlı, kendi içlerinde ise dış geçiremedikleri bir kişidir. Bu istek kongre salonuna gelen Mareşal’e gösterilen tezahüratlarla da kendini göstermiştir. Ancak Mareşal genel başkanlığa istekli görünmeyince bu girişim sonuçsuz kalmıştır. Daha sonraları DP’den kopanların Mareşal’i fahri başkanlığa getirerek emellerine ulaştıklarını görüyoruz.

5- Hürriyet Misakı’nın Siyasiler ve Aydınlar Arasındaki Yankıları

DP’nin ilk ve büyük kongresinde alınan tarihi kararlar hürriyet misakı da kabul edilmiştir. Bu tarihi kararlar şu şekilde sıralanmıştır: Madde 1- Anayasaya aykırı kanunlar tadil edilecek, Madde 2- Seçim kanunu tadil olunacaktır. Madde 3-Cumhurbaşkanlığı ile Parti başkanlığı bir zatın uhdesinde bulunmayacaktır¹⁰³.

⁹⁸ “Sütunlar Arasında, Sebebi Araştırırsa”, Vatan, 14 Ocak 1947, S.2022.

⁹⁹ Sütunlar Arasında, “Senelerden Beri Beklenen Manzara ve Ses”, Vatan, 15 Ocak 1947, s.2023.

¹⁰⁰ Mümtaz Faik Fenik, “Tenkidle Sindirmek Usulü Asla Muvaffak Olamaz”, Vatan, 18 Ocak 1947, s.2026.

¹⁰¹ TOKER, a.g.e., s.165.

¹⁰² TOKER, a.g.e., s.165.

¹⁰³ “DP Kongresi Sabaha Kadar Devam Etti. Tarihi Bir Kararla Hürriyet Misakı Kabul Edildi.”, Vatan, 11 Ocak 1947, S.2019.

Sadun G. Savcı bu maddelerin hürriyet misakı yerine demokrasi misakı olarak adlandırılmasının daha uygun olduğu kanaatindedir¹⁰⁴. Zira bu şartlar yerine getirilmediği sürece Türkiye’de gerçek anlamda demokrasinin tesisi mümkün olmayacaktır.

DP kongresinde ele alınan en önemli karar, Hürriyet Misakı’nın siyasi gündeme düşürülmüş olmasıdır. İktidar mensupları tarafından her ne kadar şiddetli ve haksız eleştirilere maruz bırakılsa da, halkın beklentilerine cevap mahiyetini taşımaktadır. Halkın isteği olan daha fazla hürriyet ortamının tesisi için atılmış bir adım olarak bu kararı nitelendirmek gerekmektedir. “*DP Hürriyet Misakı ile muvazaa köprülerini yıkmıştır. Bu kararın haricinde bir muvazaayı kabul etseydi, ancak kendi hesaplarına siyasi bir intihar kararı vermiş olurlardı ve partiyi kendi arkalarından sürükleyemezlerdi*”¹⁰⁵ görüşünü taşıyan Vatan gazetesi yazarı Ahmet Emin Yalman, halkın tek partinin getirdiği vasilikten bıktığını, Halk Partisi idarecilerinin de bu gerçeği kavrayamadığını belirtmiştir.

İki parti arasında münakaşalar şiddetlenmeye başlayınca Ulus gazetesi de hücumlarını artırmıştır. Nihat Erim, “*Hazin Bir Manzara*” başlıklı makalesinde, “*Eğer DP meşhur misakın konusu olan kanunlardan herhangi birini yeniden gözden geçirmeden Meclise getirirse, işin esasını görüşmeye başlamadan asla cevabını alacağını tahmin etmek herhalde güç değildir*”¹⁰⁶. diyerek Hürriyet Misakının yeniden DP içinde incelenmesin yanlış olmayacağı kanaatini taşıdığını ifade etmiştir.

“Hürriyet Misakı” diye adlandırılan karara “Hürriyeti Baltalama Misakı” adını veren Erim, bu kararın Meclisi tehdit ve baskı altında bulundurduğundan şikayet ederek, Demokratların kendilerini bir çıkmaza soktuğundan söz etmektedir. Fuat Köprülü ise, bu iddianın yersiz olduğu, halkın devamlı surette aldatılmayacağı kanaatindedir¹⁰⁷.

Hürriyet Misakına Hürriyeti Baltalama Misakı demeleri üzerine Tasvir’de Cihat Baban, Halk Partisi’nin açık konuşması gerektiğine temas etmiştir. “*1- Halk partisi, matbuat, polis vazife ve salâhiyet, iskân ilh... gibi kanunların Anayasaya uygun olduğunu demokrasi ile kabili telif bulunduğunu mu iddia ediyor? 2- Halk Partisi seçim kanununun milli iradeyi hiç şaşmadan gösterecek bir kudrette olduğuna kani midir? 3- Partilerarası mücadelenin normal olması ve çetin buhranlar göstermemesi için, hakikaten devlet reisinin bitaraf olması lüzumuna kani değil midir? Ankara’da bir orkestra şefinden emir alınmış şekilde kopan gürültünün mahiyeti, antidemokratik kanunların , her türlü suiistimale müsaide olan seçim kanununun ve devlet reisinin bir taraflı olmasının müdafası mıdır?*” diyerek Halk Partisi’nin ne fikirde olduğunu açıkça ortaya koymasına gerektiği fikrine sahiptir. Halk Partisi’nin yapısı ve kuruluşu itibarıyla yukarıdan aşağıya doğru inen fikirlerin tatbikatçısı olduğunu belirtmesi ise son derece anlamlıdır.¹⁰⁸

Cihat Baban, “*Bu misak, hürriyeti baltalamak misakıdır. Evet, doğrudur. Fakat, vatandaş hürriyetini gasbedenlerin hürriyetini baltalama misakıdır*”¹⁰⁹ sözleriyle hürriyet misakına yönelik olumsuz düşünceleri iktidarın yönüne çevirmiştir. Baban, Hürriyet Misakının parti işi değil, millet işi olduğunu vurgulayarak, “*hadise demokrasiye ulaşmak dâvası olduğu için, bir partinin diğer bir partiye karşı hâkimiyet tesis eylemesi değil, hatta*

¹⁰⁴ Sadun G. Savcı, Kör Kadı, “Hürriyet Misakı Değil, Demokrasi Misakı”, Vatan, 12 Ocak 1947, S.2020.

¹⁰⁵ YALMAN, “Meşru Dava”, Vatan, 29 Haziran 1947, S.2188.

¹⁰⁶ Fuad Köprülü, “Halk Devamlı Surette Aldatılmaz”, Vatan, 23 Ocak 1947, S.2031.

¹⁰⁷ Köprülü, “Halk Devamlı Surette Aldatılmaz”, Vatan, 23 Ocak 1947, S.2031.

¹⁰⁸ Cihat BABAN, “Halk Partisi Açık Konuşmalıdır”, Tasvir, 17 Ocak 1947, S.650.

¹⁰⁹ “C. Bayar, Menderes Bakırköyü’nde”, Vatan, 12 Mart 1947, S.2079.

bazı safdillerin iddia ettikleri gibi, ekalliyetin ekseriyete tagallübü demek değildir. Bu hareket partiler dâvası dışında memleketteki vatandaş haklarının iadesi demektir”. yorumunda bulunmuştur. “Bizim kanaatimize ve anayasanın hükümlerine göre Büyük Millet Meclisi Anayasaya aykırı ve milli iradenin tezahürüne mâni hükümlerle dolu kanunlar çıkaramaz, buna hem binnefs anayasa, hem de milletvekillerinin yemini mânidir. Anayasaya aykırı kanun çıkmayacağına ifade eden Teşkilâtı Esasîyemiz, Meclisin kayıtsız şartsız hükümler hakkını elbet tahdit etmektedir.” sözleriyle seçim kanununun emniyet telkin edici tarzda değiştirilmesinin bizleri demokrasiye götüreceğini dile getirmiştir.¹¹⁰

“Anayasa davasında, iktidar partisi muhalefetin kararlarını dikkate almamaya devam ederse, Demokrat milletvekilleri millete verdikleri şeref sözünü tutacaklarını belirtmişlerdir. Mecliste muhalefet mesuliyetini bir süs gibi omuzlarında taşımayacakları da bir gerçektir”¹¹¹.

Vatandaş haklarını her anlamda savunma noktasında söz veren siyasilerin, vazifelerinin başında iken bu sözlerini unuttukları gerçeğini gözardı edemeyiz. Millet huzurunda cereyan eden her antidemokratik uygulama, bizde henüz mesuliyet duygusunun yapılanmadığını göstermektedir. Millet kürsüsüne çıkmaya azmetmiş gibi görünen DP, başlangıçta aldığı fikir ve kararlarında devam ettiği takdirde, büyük halk kitlelerini de peşisıra sürükleyecek görünmektedir. Hürriyet Misâkı, DP’nin halka verdiği sözün bir teminatı olarak düşünülmelidir.

Hürriyet Misâkı’nın kazandığı saha ile ilgili olarak Faik Fenik, müsbet neticelere gidildiği yolunda müjde vermiştir. “En iyi propaganda şeklinin başkasını batırmak yerine, kendisini yükseltmek olduğunu takdir edenler çoğalmaktadır. Onlar yakînen görmüşlerdir ki, müsbet iş yapamıyanlar, başkalarına isnatlarda ve küfürlerde bulunarak asla devamlı bir muvaffakiyet elde edemezler; sözlerle ve yazılarla eğer muayyen muhitlerde âni heyecanlar uyandırsalar bile, bu heyecan geçicidir; ve asla müsbet eserlerin yerini tutamaz. Onun için Halk Partisinin içinde de yaygaracılara karşı bir cidal açıldığı ve bunların er geç, ufak bir rüzgârla soluk yapraklar gibi düşmeğe mahkûm buldukları açık bir şekilde görülmektedir”.¹¹² diyerek Halk Partisi’nin hakkı teslim ederek kuvvetlendiğini ifade etmiştir.

CHP ve DP arasında Hürriyet Misakı sebebiyle ortaya çıkan gerilim gün geçtikçe artmış, partiler kendi içlerinde gruplara ayrılarak aşırı uçların sürekli baskısıyla birbirlerine karşı zaman zaman sert politikalar uygulamalarına sebep olmuştur. Bu durum, her iki parti içindeki ılımlıları harekete geçirmiş, ılımlılar arası diyaloglar sertlik yanlıların hareketlerini sınırlamıştır. İnönü her iki parti liderleriyle görüşerek bunalıma son veren tarihi kararını deklare etmiştir. 12 Temmuz Beyannamesi olarak demokrasi tarihimize geçen bu karar tezimizin “İsmet İnönü’nün Partiler Arasında Oynadığı Rol ve Basındaki Etkileri” bölümünde müstakil olarak incelenecektir.

6- Demokrat Parti İçinde Başlayan Bölünmeler

Demokrat Parti’nin Başkanlığına Fevzi Çakmak’ın getirilmek istenmesi, parti içinde Bayar taraftarları ile çatışmaların başlamasına sebep olmuştur. Parti içinde daha fazla

¹¹⁰ Cihat BABAN, “Hürriyet Misakı Bir Parti İşî Değil, Millet İşidir”, Tasvir, 14 Ocak 1947, S.647., Sütunlar Arasında, “Partiler Davası Dışında Vatandaş Haklarının İadesi”, Vatan, 15 Ocak 1947, s.2023.

¹¹¹ “Fuad Köprülü’nün Mühim Bir Makalesi”, Vatan, 14 Ocak 1947, S.2022.

¹¹² Fenik, “Hürriyet Misâkının Kazandığı Saha”, Vatan, 22 Temmuz 1947, S.2211.

demokrasi arayışlarının başgöstermesi, İstanbul İl Başkanı Kenan Öner'in de Parti içinde muhalefet cephesini oluşturması dikkatleri çekmektedir¹¹³.

Memlekette ikilik yaratarak Bayar ve arkadaşlarını görevden uzaklaştırmak için görünmeyen eller tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Anadolu'nun bazı yerlerini harekete getirerek, fevkalade bir kongre toplamak, partinin asıl idealist kurucularını bir kenara bırakarak, Öner ve arkadaşlarını iş başına getirmek, ifrat cereyanını ateşlemek, Fevzi Çakmak hakkında vatandaşlar arasında mevcut sevgi ve saygıdan istifade ederek, onu fahri lider mevkiine çıkarmak Bayar ve arkadaşlarına hazırlanan oyunlar arasındadır. Partinin itidaline itiraz eden ve hatta İnönü ile muvazaa yapıldığını ileri sürenler DP müfritleridir.¹¹⁴ DP'de Kenan Öner'in istifa etmesi bu yüzden olumlu değerlendirilerek, ciddi bir ikilik tehlikesinin önleniği iddia edilmiştir¹¹⁵.

DP'ye mensup müfritler parti içinde basireti temsil edenlere karşı hudutsuz kin ve garez kokan bir yayılım ateşi açmıştır. *“Aralarında gerekirse dağa bile çıkarız, partiye tahakküm edenleri mutlaka deviririz”* diyenlerin bulunduğu bu küçük ruhlu insanların propagandalarıyla kötü bir role soyundukları ortadadır¹¹⁶. Müfritlerin DP'ye hâkim olma teşebbüsleri bir netice vermese bile, önemli bir tehlike teşkil etmiş ve yapılacak işlerde aksamalar meydana getirmiştir.

DP'de başlayan krizin milletvekilleri ve parti genel kurulu arasında da ihtilafa yol açtığı görülmüştür. *“Büyük Millet Meclisi'nde milletvekilleri ödeneklerine zam yapıldığı sırada Demokratların aleyhte rey verdikleri, sonradan paraları almama bahis mevzuu olunca itiraz edenlerin çıktığı görülmüştür. Genel İdare Kurulu âzaları paraları almamayı esas olarak kabul ederek, arkadaşlarına da tavsiyelerde bulunmuşlardır. Ödeneklerin iadesi meselesi ortaya atılınca 26 kişinin buna itirazı ihtilafın maddi sebebinin oluşturmuştur”*¹¹⁷. Zira Genel İdare Kurulu bu tavsiye ile milletvekillerini manevi baskı altına almış olmaktadır. Milletvekillerinin hiçbir tesir altında kalmaması anayasada tesbit edilmiş esaslar arasındadır.

Millet yoksulluk içindeyken milletvekillerinin sadece kendi aylık ve yolluklarını arttırmak için kanun teklifi vermeleri kamuoyunda da şiddetli eleştirilere yol açmıştır. Meclis'te bütçe kanunu hakkında tasarruf konusu üzerinde durulmuş, Adnan Menderes ekonomik savurganlığa karşı önlemler alınmasını istemiştir. CHP'li Muhiddin Baha Pars tasarruf için kırtasiyeciliğin önlenmesini, DP'li Senihi Yürüten resmi otomobil saltanatını ve savurganlığını eleştirmiştir.¹¹⁸ DP adına konuşan Necati Erdem, DP milletvekilleri içinde bu

¹¹³ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Ankara 1976, s.30.

¹¹⁴ “Müfritler Bilmiyerek Buna Alet Oluyorlar”, Vatan, 12 Ocak 1948, S.2380.

¹¹⁵ “Demokrat Partide Ahenk Meselesi”, Vatan, 7 Ocak 1948, S.2375.(Emrullah Nutku Siyasi Anılarında Kenan Öner'in istifasındaki gerçek maksadın, istifa silahını kullanarak Celal Bayar'ı uyarmak ve partinin idaresini kendi eline almasını sağlamak olduğunu dile getirmiştir. İl Kongresinin arifesinde Köprülü ile Menderes'in kendisine cephe aldıklarını öğrenip onlara küsen Öner, Köprülü'ye vatan haini diyecek kadar da ileri gitmiştir. Celal Bayar'a bu konu hakkında yazdığı mektubun dikkate alınmaması da istifasında etkili rol oynamıştır. Geniş bilgi için bkz. Emrullah NUTKU, *Siyasi Anılarım, Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika'da Yitirdiğim Yıllar (1946-1958)*, İstanbul 1979, s.77.

¹¹⁶ YALMAN, “Atlattığımız Son Tehlike 5”, Vatan, 22 Ocak 1948, S.2390.

¹¹⁷ Mümtaz Faik FENİK, “DP'deki Son Krizin İçYüzü”, Vatan, 9 Şubat 1948, S.2408., Cihat BABAN, *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, İstanbul 1970, s.34

¹¹⁸ Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, İstanbul, 1982., s.199-201.

zam teklifinden yana kimsenin bulunmadığını partisi adına tebliğ edince, DP'de çalkantılar kendini iyiden iyiye göstermiştir.¹¹⁹

Bu konuya Yalman şu sözleriyle açıklık getirmektedir: “*Mebus tahsisatının artması; parti içindeki kötülüklerin açığa vurulmasına bir vesile teşkil etti. Halkı ağır bir sıkıntı içinde olan yurdumuzda; milletin maddi ve manevi varlığı kendilerine emanet edilen Milletvekillerinin kendi tahsisatlarını arttırmak suretile, vatandaşların güvenini, hakkaniyet duygusunu çiğnemeleri çok çirkin bir hareketti. Bütün memleket bunu böylece karşıladı, derin bir elem duydu. Yolsuzluklara karşı temizlik mücadelesi yapmak iddiasıyla ortaya atılan DP, buna taraftar olamazdı, kırmızı rey verdikten sonra paraları cebine indiremezdi. Günün birinde partiye iktidar emniyet edilirse kendisini değil, memleketi düşüneceğine dair iptidadan feragat imtihanları geçirmesi lâzımdı ki, tahsisatın artması işi buna iyi bir vesile teşkil ediyordu. Parti umumi idare heyeti, bu zeminde makul bir karar alınca, parti Meclis grupunda yirmi altı kişilik bir heyet, bunu ferdi bir vicdan meselesi diye göstererek müzakeresine bile mâni oldular. Halbuki bu dâva, ferdi bir mesele olmaktan uzaktı; hem partinin varlık dâvası, hem de ayrı ayrı Demokrat Milletvekillerinin feragat ve iman imtihanıydı. Zammın alınmaması fikrine karşı isyan çıkaranlar “İlk önce can, sonra canan” demeğe müsait bir tabiatta olduklarını belirtmiş oluyorlardı”.*¹²⁰ Yalman, Parti içindeki ihtiras sahiplerinin hariçtekilerle işbirliğine temas etmiştir. Yeni tehlikelerle karşı karşıya gelen DP, fırsat düşkününü bir politikanın unsuru olmamak için bu fırtınayı dindirmenin çabalarını gösterecektir. Parti içinde başlayan bu ikilik cereyanlarını bir çıban olarak nitelendiren Yalman, bu çıbanın deşilip, temizlenmesini de tavsiye etmektedir.¹²¹

Cihat Baban, DP'de kopan bu fırtınaların memleketteki demokrasi dâvâsına zarar verecek mahiyette olduğuna dikkatleri çekmektedir. Bu cephenin yarılması halinde totaliterlerin, tek parti taraftarlarının sevinçlerinden bayram yapacaklarını ifade etmiştir.¹²² “*Tahtakılıç ve arkadaşlarının Köprülü'nün kendilerini hakir gördüğünü DP sayesinde adam olduklarını söylediğini duymalarının Köprülü ve Menderes'in kırılmasına yol açtığını Baban belirtmektedir. Menderes kendisiyle boy ölçüşmek niyetinde olan bu insanların artık partide yeri olmaması kanatine varmıştı, öküzü boynuzlarından tutup sırtını yere getirmenin tam zamanıydı. Lakin ortada hesaba katmadıkları başka bir unsur vardı ki, vatandaş ve teşkilât...Bunlar ödenek işinde kurucuların tarafını tutuyordu. Köprülünün Grup başkan vekilliğinden çıkması Menderes – Köprülü takımını çileden çıkarmıştı. Binbir emekle büyütülen DP çatır çatır çatırdıyordu”*¹²³. Baban Tahtakılıç ve arkadaşlarını teşvik edenler bir gün sıkıyı görüp onların arasından çekilerek Menderes'e iltica etmeseydiler, onu şişirip sorumsuzluğa itmeseydiler, Menderes belki bugün hala sağ olacaktı. Bayar soğuk bir hesap yaparak, duygularını ezmeseydi, belki de DP'nin dingili hiç kırılmayacaktı. Bayar'ın kararlarında tesir altında kalması, oyunlara uyması, kendisine, arkadaşlarına, DP'ye ve özellikle memlekete zarar verdi”.¹²⁴ demektedir.

Müfritlerin DP'nin yıkılmasına karar verdiklerini, DP'nin bir muvazaa partisi olduğunun ortaya atılacağını, Fuat Köprülü'nün İnönü ile iki partinin müfritlerini tasfiye etmek için anlaşıklarının şayialarının yayılmaya çalışıldığını Mümtaz Faik Fenik makalesinde dile getirmiştir. Bayar, İnönü'nün sevmediklerini, İnönü'de Bayar'ın

¹¹⁹ GOLOĞLU, a.g.e., s.200-201.

¹²⁰ YALMAN, “Asıl Kuvvet Adette Değildir”, Vatan, 7 Mart 1948, S.2435.

¹²¹ YALMAN, a.g.m.

¹²² Sütunlar Arasında, “Demokrat Arkadaşlarla Kısa Bir Hasbihal”, Vatan, 10 Şubat 1948, S.2409.

¹²³ Cihat BABAN, *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, İstanbul 1970, s.35-36.

¹²⁴ BABAN, a.g.e. s.39.

sevmediklerini uzaklaştıracaktır. Müfritlere göre 12 Temmuz beyannamesinin esasını da bu husus teşkil etmektedir¹²⁵. Gerçekten DP Meclis Grubu ile Genel İdare Kurulu arasında çıkan ihtilâfın neticesinde bazı DP'lilerin Partiyi içten çökertmeye çalıştıkları, bunların Haysiyet Divanına verilerek tasfiye olunmalarının kaçınılmaz olduğu görünmektedir.

Bu ihtilâfın Genel İdare Kurulunu zayıflatmak, mefluç bir hale getirmek, alacağı kararları tatbik kabiliyetinden mahrum bırakmak gibi maksatların tahakkuku için Genel Kurulu teşkil eden azalar arasına ayrılık sebepleri sokmak maksadını taşıdığı ifade edilmiştir. Genel Kurulun karşısına Meclis Kurulunu çıkarmak için tertipler yürütüldüğünü belirten Adnan Menderes, meclis grubunu oluşturan pek çok milletvekilinin ihtilâfa düştüğünü söylemiş, DP'yi parçalayarak, yeni bir parti kurma emelinde olanların bu tarz faaliyetler yürüttüğünün de üzerinde durmuştur¹²⁶.

Çatışma giderek, parti merkez komitesinin yetkileri ve meclis grubu üzerindeki hakları konusunda hukuki bir mücadeleye dönüşmüştür. Merkez komitesi parti nizamına mutlaka uyulmasını isterken, meclis grubu ikinci başkan Fuat Köprülü'ye güveni kalmadığında ısrar etmektedir¹²⁷. Bu yüzden Fuat Köprülü'nün grup reisliğinden uzaklaştırılmasını basit ve şahsi bir mesele olarak telâkki etmemek gerektiği üzerinde duran Menderes, meselenin köklerinin Hürriyet Misakı'na dayandığını belirtmiştir¹²⁸.

Köprülü, iktidarın hürriyet misakına karşı çıkma sebeplerini şu şekilde sıralamıştır: *“Kendini memlekette nizâm ve istikrarı temine muktedir tek kuvvet olarak tanıtmak, demokrasi maskesi altında eski tek parti tahakkümünü devam ettirmek, DP'yi zaafa düşürmek için, ihtilâlcilik, totaliter zihniyetli şef partisi şeklinde lekeleyerek dış efkârı kandırmak, DP içinde çözümlere, ihtilâflara yol açmak...”*¹²⁹

Birkaç gün sonra da Celal Bayar'ın Grup Başkanlığından, Parti Genel Başkanlığındaki işlerinin yoğunluğu sebebiyle istifa etmesi¹³⁰, parti içinde başlayan ihtilâfın boyutlarını önemli ölçüde gözler önüne sermiştir. Celal Bayar, 12 Temmuz Beyannamesi'nin DP'yi hedeflerinden uzaklaştırdığı, gevşettiği, hatta iktidara teslim ettiği iddiasını pervasızca serdedenlerin, bu beyannameyi bir silah olarak kullanmalarının bu tarz neticeler doğurduğunu belirtmiştir¹³¹.

Demokratların Beykoz'daki toplantısında Partideki ihtilâfın içyüzünü açıklayan Celal Bayar, *“Eğer aramızda şahsi ihtiras sahipleri varsa, Allah o ihtiras sahiplerinin yüz bin kere belasını versin”*.¹³² diyerek DP'nin sarsılmadığını, şahsi ihtiras peşinde koşmadıklarını, millet isteklerini tahakkuk ettirmenin asıl gaye olduğunu vurgulamıştır. Menderes ise, *“DP içinde Genel Kurul filân değil, bu memleketin ufukları içinde şahsi bir tahakküme yer kalmamıştır. Kalsaydı Halk Partisi'nin içinde kalırdı. DP mücadelesinin Halk Partisi içinde*

¹²⁵ FENİK, “DP'ye Karşı Bir Komplo”, Vatan, 10 Şubat 1948, S.2409.

¹²⁶ “DP'deki İhtilâfın İç Yüzü”, Vatan, 19 Şubat 1948, S.2418.

¹²⁷ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, s.182.

¹²⁸ “DP'deki İhtilâfın İç Yüzü”, Vatan, 19 Şubat 1948, S.2418.

¹²⁹ “Köprülü, İktidarın Tatbik Etmek İsteddiği Taktiği Açıklıyor”, Vatan, 4 Ağustos 1949, S.2945.

¹³¹ “Celal Bayar Grup Başkanlığından İstifa Etti”, Vatan, 27 Şubat 1948, S.2426.

¹³² a.g.h.

¹³³ “Demokratların Beykozdaki Toplantısı”, Vatan, 1 Mart 1948, S.2429.

*kökleşmiş tahakkümü bile sildiğini*¹³³ söyleyerek, DP'nin iktidarı kendine râm ettiğini belirtmiştir.

DP'de başlayan bu ihtilâfın şahıs veya zihniyetten değil, memleketin gelişimine karşı tertip edilmiş planlı bir suikast olduğunu söyleyen Yalman, partiye hâkim olmak isteyen zümrenin, memleketi anarşiye sürüklemeye çalıştığını da belirtmiştir¹³⁴.

Haysiyet Divanının Merkez Komitesinin tavsiyesi ile Parti disiplinine aykırı hareket eden beş milletvekili, General Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Necati Erdem, Mithat Sakaroğlu, Kemal Silivri'nin partiden çıkarılmasına karar verilmiştir¹³⁵. Bu tasfiye kararı, DP içindeki bölünmenin başlangıcını teşkil etmektedir. *“Demokrasi hayatında bir dönüm noktası olarak değerlendirilen bu olayla DP Umumi İdare Heyeti tasfiye yoluna fiilen girmekle beraber, DP akla kararı birbirinden ayırmak imkânına kavuşmuştur”*.¹³⁶ DP içinde tasfiye olunan bu bozguncuların dâvayı sevmediklerini ifade eden Yalman, bu sebeple de müspet bir program ortaya çıkarmadıklarından şikayetçi olmaktadır¹³⁷. Bahadır Dülger ise, Türkiye'de demokrasiyi kurmak dâvasıyla ortaya atılmış olan DP'lilerde, gayelerine tamamen aykırı düşecek böyle bir zihniyetin yaşamakta olduğunu kabul etmek istemediklerini ifade etmiştir. *“DP bünyesiyle, fikriyle, idaresine hâkim olan zihniyetle demokrasiye bağlı kalmalıdır. Şimdiden ve kendi mensupları arasında bu kadarcık müsamahayı göstermezse, yarın bütün memleketi idare etmek durumuna geçtiği zaman daha çeşitli anlayışlara müsaadekâr davranacağını bize kim temin edebilir”*?¹³⁸ sözleriyle Parti içindeki tasfiye ve bölünmeleri eleştirmektedir.

Çoğunluk tarafından verilen bir kararı, iktidar partisi ile muvazaa yapmak, partiyi satmak, ihanet etmek gibi telâkki eden ve öylece lisan kullanarak partinin şeref ve itibarını zedeleyecek cereyanlar yaratmaya çalışan kimselerin partiden tasfiye edilmelerinin yerinde bir tavır olduğu¹³⁹ düşünülmelidir. *“Bu mücadelenin ekseriyet tipi grup demokrasisi telâkkisinin demir perde âlemine mahsus azlık tipi demokrasisi ile, idealin ihtirasla çarpışması”* şeklinde yorumlayan Yalman, yeni bir hizip kurmaya çalışan milletvekillerinin parti için kuvvet değil, zaaf unsuru¹⁴⁰ olduğunu dile getirmiştir. DP içindeki bu bunalım, Kenan Öner, Hikmet Bayur ve Fevzi Çakmak gibi kişilerin önderliğinde yeni bir partinin

¹³⁴YALMAN, “İhmal ve Müsamaha Çöküntü Yaratır”, Vatan, 13 Mart 1948, S.2440.

¹³⁵Ahmet YEŞİL, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 1988, s.108.

¹³⁶YALMAN, “Demokratik Mukadderatımızda Bir Dönüm Noktası”, Vatan, 9 Mart 1948, S.2437.

¹³⁷YALMAN, “Dâvayı Sevselelerdi”, Vatan, 20 Mart 1948, S.2448.

¹³⁸Bahadır DÜLGER, “Partilerin İçindeki Fikir Çarpışmaları”, Son Saat, 13 Mart 1948, S.595.

¹³⁹YALMAN, “İhmal ve Müsamaha Çöküntü Yaratır”, Vatan, 13 Mart 1948, S.2440.

¹⁴⁰YALMAN, a.g.m.

kurulacağıının söylentilerine yol açmıştır¹⁴¹. Böylece muhterislerin gayelerinin de ne olduğu anlaşılmiştir.

Celal Bayar'ın ise, Erzincan'da yaptığı bir konuşmada DP'ye yönelik bu tarz fiillere devam etmek isteyenlerin kabuklarına çekilmek ve seslerini kısmak zorunda kalacaklarını belirtmesi, hadiselerin bertaraf edileceğinin müjdesini vermektedir¹⁴². Hükümetin yanlış politikalarıyla uğraşmak yerine, DP'nin kendi içindeki ayrık otlarını ayıklamaya çalışmasının gerekli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

10 Mayıs 1948'de Müstakil Demokratlar Grubunun kurulduğu Meclise açıklanmış, böylece yeni bir partinin kurulmasına doğru önemli bir adım atılmıştır¹⁴³. Yeni Sabah ve Kudret haricindeki basın bu haberlere önem vermeyişi, muhalefetin iktidar karşısında parçalandığı imajının verilmemesi için sarfedilen bir çaba olarak değerlendirilmiştir¹⁴⁴. DP içindeki müfritlerin Moskova radyosu ile anlaşarak memlekette el altından bir ifrat ve şiddet havası yarattığını, panslav ajanların her vasıtaya başvurduğunu görmek¹⁴⁵ parti için hoş olmayan manzaralar arz etmektedir. Komünist radyo ve basının DP aleyhindeki faaliyetlerinin milli istiklâle ve milli menfaatlere zarar verdiğini belirten Celal Bayar, iyi niyetli vatandaşların bu gafletten ayrılacaklarına inandığının üzerinde durmuştur¹⁴⁶.

DP'de partide başlayan bu bölünmeler Türk siyasi hayatında çok ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İlk yıllarında kendi içindeki farklı seslerle uğraşan DP, tasfiyelerle iç bünyesinde birliği sağlamış, bundan sonra da memleket meselelerinde yoğunluk kazanarak, çözümler üretmeye çalışmıştır.

¹⁴¹ “Muhterislerin Gayesi”, Vatan, 14 Mart 1948, S.2441.

¹⁴² “Bayar'ın Erzincandaki Konuşması”, Vatan, 25 Mart 1948, S.2453.

¹⁴³ (Müstakil Demokratların kurulmasından sonra basında yoğun olarak Millet Partisi'ne girecekleri yönünde yayınlar yapılmıştır. (Geniş bilgi için bkz. Tan, 27 Haziran 1949, S.191.) Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Ankara 1976, s.30

¹⁴⁴ Ahmet YEŞİL, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 1988, s.109.

¹⁴⁵ YALMAN, “Sonu Gelen Siyasi Feyezan”, Vatan, 15 Nisan 1948, S.2474.

¹⁴⁶ “Celal Bayar, Parti Teşkilâtına Bir Tamim Gönderdi”, Vatan, 15 Nisan 1948, S.2474.

7- Millet Partisi'nin Kuruluşu ve Demokrat Parti'ye Yönelik Muvazaa İsnatları

İsmet İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesi ile her iki parti arasında uzlaşmacı bir politikanın takip edildiği söylene de, iki partinin bir süre sonra hiziplere ayrıldığı görülmüştür. DP yöneticilerinin tavizkâr bir politika izlediğini düşünen grup, CHP ve DP arasında muvazaa olduğu yönünde de görüşlerini beyan etmeye başlamıştır. Bu muhaliflerden Sadık Aldoğan, Kemal Silivri, Necati Erdem, Mithat Sakaroğlu, Osman Nuri Köni 10 Mart 1948'de parti içi muhalefetten ihraç edilmişlerdir¹⁴⁷. Bu ihraç kararını benimsemeyen DP Genel İdare Kurulu üyelerinden Yusuf Kemal Tengirşenk, Emin Sazak, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Enis Akaygen ve Hasan Dinçer de istifa etmişlerdir.¹⁴⁸ Bu altı kişi de 24 Mart 1948 tarihinde DP'den ihraç edilmişlerdir¹⁴⁹. DP'den istifa edenlerin bir bölümü 10 Mayıs 1948'de Müstakil Demokratlar Grubu'nu kurarken,¹⁵⁰ bir bölümü de 20 Temmuz 1948'de İstanbul Bağımsız Milletvekili Fevzi Çakmak'ın fahri liderliğinde Millet Partisi'ni kurmuşlardır¹⁵¹.

Demokrat Parti'nin bölünmelere uğraması ile gündeme gelen tartışmalar, muvazaa partisi olduğu yönündeki şayialardan çıkmıştır. Millet Partisi'nin Türk siyasi hayatına çıkışında muvazaa isnatları önemli bir yer teşkil etmiştir. DP ile CHP arasında gizli bir anlaşma olduğuna halkı inandırarak, DP'nin yerine göz diken Millet Partisi, CHP'nin egemenliğine de son verme amacını taşımıştır¹⁵². Tarık Zafer Tunaya ise, Millet Partisi'nin muhalefetteki gevşemeyi önlediğini, bu hareketin 12 Temmuz Beyannamesinden sonra her türlü tehlikeyi göze alarak yeni bir harekete giriştiğini ifade etmiştir. Tunaya, “*MP'nin hakiki bir muhalefet olduğunu, Atatürk İnkılâplarına cephe almadığını ve inkılâplar açısından bir kazanç telâkki edilmesi gerektiğini, mürteciler ve softalar partisi değil, Lâikler partisi olduklarını*” ifade ettiklerinin üzerinde durmuştur.¹⁵³

DP ile MP arasındaki mücadelenin CHP'nin durumunun kuvvetlenmesine yardım ettiği açıkça görülmektedir. Muhalefetten beklenen; kavga, gürültü, ihtiras ve kinden uzaklaşarak, müspet çalışmaları geciktirmemesidir.

¹⁴⁷ “Celal Bayar, Parti Teşkilâtına Bir Tamim Gönderdi”, Vatan, 15 Nisan 1948, S.2474.

¹⁴⁸ “DP Haysiyet Divânı”, Vatan, 11 Mart 1948, S.2439., Asım US, *Hatıralarım*, Ankara 1959, s.732., Hazırlayan: Müstakil Demokratlar Grubu, *Demokrat Parti Kurucuları Bu dâvanın Adamı Değildirler*, Ankara 1949, s.58-59.

¹⁴⁹ Hakkı UYAR, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul, 1999, s.204.

¹⁵⁰ UYAR,,a.g.e.,s.204.

¹⁵¹ (Müstakil Demokratlar demokrasi prensibini gerçekleştirmek, ahlâk prensiplerine dayanan bir halk hâkimiyeti kurmak azminde olduklarını, partililer arasında karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan geniş bir tenkit hakkına hürmet edilmesini istediklerini belirtmişlerdir.)Geniş bilgi için bkz. Hazırlayan: Müstakil Demokratlar Grubu, *Demokrat Parti Kurucuları Bu Dâvanın Adamı Değildirler*, Ankara 1949, s.69.

¹⁵² Tarık Zafer TUNAYA, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1995, s.712-713. Mehmet KABASAKAL, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, İstanbul 1991, s.176-177. Ahmet YEŞİL, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 1988, s.110

¹⁵³ TUNAYA, a.g.e., s.715.

Demokratlar, DP'yi zedelemeye yönelik girişilen bu parti kurma işini eleştirerek, kindar ve zehirli faaliyetlerle bünyenin zaafa uğramasından duydukları endişeyi dile getirmişlerdir. “*Kin uçurumuna ayakları kayan kişilerin memleket içinde müsbet bir cereyanın ve ihtiyacın temsilcisi olmasını arzu etmektedirler*”¹⁵⁴. DP'den ayrılanların muvazaa efsanesine sarılmalarını eleştiren Celal Bayar, DP'nin çelik bir irade ile hareket ettiğini, muvazaa şaibesi ile ortaya atılmayacak kadar cesaretli olduklarını vurgulamıştır. Muvazaa yapanların korkak olduğunu iddia etmiştir¹⁵⁵.

Politika hayatında ilişkileri felce uğratan vehimlerin ve küskünlüklerin ortaya çıktığı görülmüştür. DP'ye muvazaa suçlamasında bulunanların, muvazaanın âlâsını kendilerinin yaptığını söyleyen Yalman, amacın gerçek muhalefeti yıkarak, CHP ile nüfuz ve menfaat ortaklığı yapmak olduğunu dile getirmiştir. Siyasi hayatı alt üst eden bu vehim umacısını defetmek, muvazaa küpünü elbirliği ile kırmak gerektiği fikrini ileri süren muharrir, aksi takdirde kin ve ihtiras bataklığında boğulmanın kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir¹⁵⁶. Demokrasinin gelişmesine karşı ciddi bir tehdit unsuru olan bu muvazaa korkusunun, DP'yi karşılıklı temas ve ikna imkânlarından mahrum bıraktığı da ortadadır¹⁵⁷.

Muvazaa umacısının DP'nin manevra kabiliyetini sınırladığını belirten Yalman, muhalefet partisi olarak DP'nin hisleri ayaklandırmayıp, iktidarı bombardıman altında tutarak onların cesaretlerini kırma noktasından mahrum kaldığını belirtmiştir. İyi bir istidadi teşvik etmenin veya ikna etmenin mümkün olmadığını¹⁵⁸ sancıları yaşanmaktadır. Millet hak ve hürriyetlere sahip olması hususunda başlıca ümidi teşkil eden Demokratların ruhlarına musallat olan bu muvazaa ifritinden kurtulmaları, küskün ve sert hisleri yenmeleri, mücadelelerine devam etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde kendilerine ve memleketeye günah edeceklerdir¹⁵⁹.

Demokratlar muvazaa isnatlarına cevaben şunları söylemektedir: “*Genel Kurulumuzun İktidar ile teması; bir parti anlaşması değil, millet çoğunluğuna dayanan bir partinin bugün fiilen iktidarda bulunan kimselerle temas ederek, millet çoğunluğunun arzularının en kestirme bir yoldan gerçekleştirme çarelerini aramasıdır. Dün bize en ağır ithamlarda bulunan ve hatta kanun dışı hareketlerle vasıflandıran bir iktidar bugün genel başkanımızı müsavi şartlarla kabul edip onu millet menfaati bakımından tatmin etmek yoluna girmişse; bu, aleyhimize tefsir olunamaz. Partimizin kuvvetine ve nihayet bütün bir halk kütlesinin bizi destekliyerek bize verdiği kudrete boyun eğmesine delâlet eder. Bu ise; her halde bizim için bir zaaf değil, bir başarıdır*”¹⁶⁰ değerlendirmesi Millet Partisi'nin farkında olmadan halk nazarında, bir ölçüde DP'nin itibarını yükseltici faaliyetlerde bulunduğunu göstermektedir.

20 Temmuz 1948'de kurulan Millet Partisi'nin Halk Partisi'nin hoşnutsuz üyelerini ve Mareşal Fevzi Çakmak'ı ikna ederek prestij kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu parti muhafazakâr ve laikliğe aykırı fikirleriyle dikkati çekmeye başlamış¹⁶¹ ve

¹⁵⁴ YALMAN, “Siyasi Hayatımızda Kin Cephesine Yer Yoktur”, Vatan, 26 Haziran 1948, S.2546.

¹⁵⁵ “Bayar Edirne’de”, Vatan, 5 Aralık 1948, S.2705.

¹⁵⁶ YALMAN, “Başımızda Taşadığımız Küp”, Vatan, 9 Temmuz 1948, S.2559.

¹⁵⁷ YALMAN, “Hakikatin Açık Lisanile Konuşalım 2”, Vatan, 16 Temmuz 1948, S.2566.

¹⁵⁸ YALMAN, “Hakikatin Açık Lisanile Konuşalım 3”, Vatan, 17 Temmuz 1948, S.2567.

¹⁵⁹ YALMAN, “Yirmi Beş Yılın Siyaset Panoraması”, Vatan, 20 Ağustos 1948, S.2601.

¹⁶⁰ “DP Balıkesir’de”, Vatan, 28 Mart 1949, S.2818.

¹⁶¹ Bernard LEWIS, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Terc. Metin Kırathı), Ankara, 1993, s.307.

Demokratların da gücünü önemli ölçüde bölmüştür. Millet Partisi liberal, milliyetçi, muhafazakâr bir parti sıfatıyla siyasete atılmışsa da, muhafazakâr sözünden inkılapların muhafazası mı, inkılaplar devrinden evvele avdetin mi kastedildiği merak edilmektedir¹⁶².

DP'den ayrılanlar Millet Partisi'ni kurarak başına Mareşal Fevzi Çakmak'ı geçirmek istemişlerdi. "Mareşal itici bir hal alan demokratlarla, gurur yaralarının acısını çeken ev halkının ortasında bir süre bocalamış, millet partisini kurmak isteyen Demokratlarla, Şefik Çakmak da Mareşali bilmediği, sevmediği aktif politikanın içine sürüklemeye yardım edince koca Mareşal küçük MP'nin başına geçmişti."¹⁶³ Baban Mareşalin aktif politikadan ziyade, Mecliste oturup, demokrasi yolunda millete ümit vermesi taraftarıydı. Günlük politika mücadeleleriyle kendisini yıpratması halinde efsane olmaktan çıkacağını da ona belirtmişti.

Bu partinin en çok eleştirilmesine sebep olan husus muhalefeti parçalamasıdır. Bütün milleti içine alıyormuş gibi Millet Partisi adını alması, Balkan ve Latin Amerika partileri gibi aşırı bir parti halini alma isteği, her şeye peşinen itiraz etmesi partinin sürekli yerilmesine sebep olmuştur¹⁶⁴.

DP'li bazı unsurların MP'sine ve Müstakil Demokrat Grubuna kaymaları; muhalefeti zaafa uğratacak bir hareket ve parti içinde bir parçalanma değil, bünyeye hizmete eden muvaffakiyetli bir cerrahi ameliyat olarak nitelendirilmelidir¹⁶⁵. DP'yi sarsmak ve tefrikaya düşürmekten başka gayesi bulunmayan Müstakiller ve MP'sindeki bu kin hastalığının acizlik işareti olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. DP'nin enkazı üzerine baykuş yuvası kurmak, halktan elde edemedikleri alakayı yıkıcı bir kuvvet olarak gasbetmeye çalışmak, acizliğin itirafından başka bir şey değildir.¹⁶⁶

8- Demokrat Partinin Kuruluş Amacından Saptığı Yolunda Mütalaalar

Demokrat Parti kurulduğu ilk günlerden itibaren gayesinin iktidara gelmek değil, memlekette hak ve hürriyetin tahakkuk etmesini temin etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu hareket tarzının zaman içerisinde değişim gösterdiği, bazı sapmaların ortaya çıktığı görülmüştür. Üniversitelerin muhtariyeti ve ilmin hürriyeti konusunda dar görüşlülerin, insanları belli kalıplara oturtmak istemesinden şikayetçi olan Yalman, bu tavrı bir engizisyon ruhu olarak nitelendirmiştir. Demokratların bu konuda sessiz kalmalarından dolayı yazar, DP'nin de iktidara kestirme yoldan varma siyaseti izlediği yorumunda bulunmuştur¹⁶⁷.

Yine Yalman, DP'nin kuvveti arttıkça, ilk zamanlardaki şiarını unutmaya başladığını, ve her şeyin biricik düzelmeye çaresinin partinin derhal iktidara geçmesinden ibaret olduğu fikrinin ortalığa hâkim olduğunu ifade etmiştir. "*Bunun neticesi olarak DP; iktidar partisinin içinde cereyan eden galeyanları iyi ölçememiş, demokrasi yolunda yanbaşında peyda olan müttefikleri teşvik edecek yerde, istihkâr etmiş ve İsmet İnönü'nün oynadığı rolü de ilmi ve tarihi bir zihniyetle ölçüye vuramamıştır*"¹⁶⁸. diyerek ilerleme kaydedemediğine temas etmiştir.

¹⁶² Haldun DERİN, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)*, İstanbul, 1995, s.228.

¹⁶³ Cihat BABAN, *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, İstanbul 1970, s.121.

¹⁶⁴ Alpay KABACALI, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, 1994, s.212.

¹⁶⁵ YALMAN, "Kongre Arifesindeki Hava", Vatan, 20 Haziran 1949, S.2902.

¹⁶⁶ YALMAN, "Ümit Verici İstidatlar", Vatan, 21 Haziran 1949, S.2903.

¹⁶⁷ YALMAN, "Devlet Başkanlığı Makamının Vazifesi", Vatan, 10 Temmuz 1948, S.2560.

¹⁶⁸ YALMAN, "Hakikatin Açık Lisanile Konuşalım III", Vatan, 17 Temmuz 1948, S.2567.

DP'nin iktidara gelme isteğini çok fazla eleştirmek doğru mudur? Muhalefetin politik uygulamaları beğenmeyip, iktidara geçerek hayal ettiği devlet yönetimini uygulamaya koyma isteği son derece normaldir. Siyasetin gereği de budur. Halkın eski yüzlerden, alışılmış uygulamalardan sıyrılması için iktidarda bir değişikliği özlediği de hesaba katılmalıdır. DP'nin özlenen siyasi hayatı ne ölçüde sunacağını kestirmek ise çok fazla mümkün olmamaktadır. Muhalifken söylenen sözlerin iktidara gelince unutulması veya tatbik sahasına konulmaması bu gün de yaşadığımız hayal kırıklıklarıdır. Aksi takdirde eskiyen yüzlerin maske değiştirdiğine hükmedilmesi kaçınılmaz olacaktır.

9- 1949 Yılı Demokrat Parti'nin İkinci Kongresi

DP'nin İstanbul İl Kongresinde önceki senelerde yaşanan sarsıntıların, rahatsızlıkların izlerinin henüz silinemediği görülmüştür. Kongrede gruplaşmaların dinleyiciler arasında bazı huzursuzluklara sebep olduğu, fakat birleştirici gayelerin şahsi gayelere galebe geldiği anlaşılmıştır. Meselenin özüne bakılacak olursa, Kongre Başkanının fazla konuşması ve haksız tenkidler karşısında nefsinin uzun uzadıya müdafaa etmesi, bazı hatiplerin de Başkanlık makamını felce uğratacak söz söyleyip, başıboş hürriyet istemeleri huzursuzluğa sebep olmuştur.¹⁶⁹

DP'nin kongreler döneminde bu derece tenkit edilmesi doğru olmadığı gibi, muhalefetleyen fedakârlığı göze almış bu kimselerin çalışma arzularını baltalamanın anlamsız olacağı düşünülmelidir. İktidar mevkiinde bulunmadığı için kendisinden idarî ıslahat beklemenin zamansız olduğu fikri ağırlık kazanmalıdır. İktidara gelip de, mevcut kusurları düzeltmezse, o zaman parti hakkında yapılan şikayetlerin yersiz olmayacağı şüphesizdir¹⁷⁰.

1949 yılında toplanan DP İkinci Kongresi demokrasi tarihi açısından önem taşımaktadır. İlk kongresinden bu yana DP'de değişimler yaşanması Meclis'te sayılarının azalmasını sağlamıştır. Muhalefeti bölmeye çalışan Millet Partisi'nin ve Müstakil Demokratların varlığı DP'ye yönelik ifrat cereyanlarının artmasında etkili olmuştur.

DP Genel Kongresinin ilk vazifesi bir an önce umumi seçimlerin baskısız, emniyet içinde cereyan etmesini sağlamaktır. Ali Naci Karacan, bunun için gereken tedbirleri düşünmenin ve iktidara geçmek için kanuni çareleri gerçekleştirme yoluna gidilmesinin en öncelikli icraat olduğunu, bundan ötesinin lafta kalacağını dile getirmiştir.¹⁷¹

DP Umumi Kongresi 20 Haziran 1949'da toplanmıştır. Kurultayın çalışmalarında parti içi meselelere yer verilmiş, kongrede demokrasi tarihinin mühim vesikalarından biri olan Genel İdare Heyeti Raporu okunmuştur.¹⁷² Hürriyet Misakı'nın ruhuna sadık Ana Davalar Komisyon Raporu'na da sadık kalınmıştır.

Kongreye gelen delegelerin memleketin hakiki çehresini yansıttığını belirten Ali Naci Karacan, Ege'nin, Trakya'nın, Orta Anadolu'nun, Cenubun, Şarkın, Karadeniz'in müşterek çehresinden bahsederek, temiz, efendi, vatanperver, mütevazi, hak ve

¹⁶⁹ YALMAN, "İyiye Doğru", Vatan, 21 Mart 1949, S.2811.

¹⁷⁰ Sütunlar Arasında, "Sanki DP İktidar Mevkiinde İmiş Gibi", Vatan, 23 Mart 1949, S.2813.

¹⁷¹ Ali Naci KARACAN, "DP İkinci Kongresine Doğru", Tan, 11 Haziran 1949, S.175.

¹⁷² "DP Umumi Kongresi Toplandı", Vatan, 21 Haziran 1949, S.2903.

hürriyetlerine hürmet etmek azmiyle toplanmış insanların yarattığı yeni Türkiye'nin hakiki çehresini kongrede gördüğünü ifade etmiştir.¹⁷³

Kongrede, “*Antidemokratik kanunlar değiştirilemez, seçim kanunu emniyet verecek adli teminatı ihtiva eden bir şekle konmaz, az veya çok farklarla 21 Temmuz metodlarının önümüzdeki umumi seçimlerde de tatbikine kalkışılacak olursa ne olacağı*”¹⁷⁴ hususunda mütalaalarda bulunulmuştur.

Bayar, uyguladıkları muhalefet programını kurultayda yaptığı uzun konuşmalarıyla dile getirmiş, 12 Temmuz Beyannamesi'nden sonra parti içinde değişen durumları değerlendirmeye tâbi tutmuştur. Peker Hükümeti'nin düşmesini, baskıların hafifletilmesini, bir çok vilayette sıkıyönetimin kaldırılmasını, bazı kanunlarda yapılan tadilleri, antidemokratik kanunların çoğunun değişmediğini belirtmiştir. Karşılarına çıkan ihtilâl ve istikrar yolları arasında, halka olan güvenleri sayesinde istikrarı tercih ettiklerini beyan etmiştir. Muhalefete muhalefet edildiğinden dert yanan Bayar, CHP'nin hürriyet ve demokrasi hareketi karşısına dikilmiş bir teşekkül olmaktan kurtulamadığına işaret etmiştir. Bu kongrede istifa eden veya Haysiyet Divanı ile ihraç edilen milletvekillerinin parti ile alâkalarının kesildiği, DP'ye karşı Meclis içinde Müstakil hüviyetli bir siyasi grubun husumet cephesi kurduğunu tekerrür etmiştir. Geriye kalanların da Millet Partisi bünyesinde yer aldığı üzerinde durulmuştur¹⁷⁵. Bayar, ferdi hürriyeti garazsız ve isyansız sağlayacaklarının da üzerinde durmuştur.¹⁷⁶ Ali Naci Karacan, DP ikinci kongresinde adeta I. TBMM'ninkini andıran bir hürriyet ve istiklâl havasının estiğinden bahsetmiştir.¹⁷⁷

DP II. Kongresi hakkında Fransızca İstanbul Gazetesi, “*Kongrenin kendi genel kuruluna nazaran iktidar partisine daha çok, müstakillere karşı da daha az aleyhtar görüldüğünü*”¹⁷⁸ yazmıştır. Kongrede esen hâkim hava için de, 12 Temmuz'a bel bağlamanın hata olduğun, Hürriyet Misakının hattında kalmanın elzem olduğun, İktidar partisine hiçbir hususta güvenilemeyeceği, gelecek seçimlerde iktidar cihetinden gelecek tertiplere karşı şimdiden hazırlanmanın lâzım geldiğinin üzerinde durulmuştur.

“Kurultay'da Yüksek Haysiyet Divanı kurulmuş, milletvekilleri adaylarının %20'sinin Genel İdare Kurulu tarafından, gerisinin de mahalli parti kolları tarafından seçilmesine karar alınmış, Parti Başkanlığına olağanüstü kongreyi toplama hakkı verilmiş, kongreye katılacak delegelerin sayısında indirim yapılmıştır”¹⁷⁹ “Parti Programı üzerinde değişiklik yapılmamış, Lâiklik ilkesinin kapsamı genişletilmiştir.”¹⁸⁰

DP'nin bu ikinci kongredeki amacı, Millet Partisi'nin kurulmasıyla parti içindeki kopmaları halka izah etmek, parti içi muhalefetin nüfuzunu kırmak, partinin geçmişteki ve gelecekteki siyaseti arasında bir değerlendirme yapmaktır.¹⁸¹ Parti içindeki ihraçların haklılığını Kurultay Merkez Komitesi de uygun bulmuştur. Demokratlar anayasanın değiştirilmesinden ziyade mevcut anayasanın tam manasıyla tatbik edilmesine taraftar

¹⁷³ KARACAN, “Kongreye Katılan Delegeler”, Tan, 21 Haziran 1949, S.185.

¹⁷⁴ “Demokrat Parti Belgeleri”, Tarih ve Toplum, Mayıs 1988, C.9., S.53.

¹⁷⁵ “Genel İdare Kurulu Raporu”, Vatan, 21 Haziran 1949, S.2903.

¹⁷⁶ “Celal Bayar Kongrede”, Tan, 24 Haziran 1949, S.188.

¹⁷⁷ KARACAN, “Haklarına Sımsıkı Sarılmış Bir Kongre”, Tan, 22 Haziran 1949, S.186.

¹⁷⁸ “Yabancı Basında DP II. Kongresi”, Haftalık Siyasi Mektup, 30 Haziran 1949, S.28, s.3.

¹⁷⁹ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976, s.55.

¹⁸⁰ Ahmet YEŞİL, *Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara, 1988, s.121.

¹⁸¹ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1996, s.195.

olduklarını açıklamışlardır.¹⁸² Bir çok siyasal tartışmalara konu olan kongrede CHP ve hükümet bazı faaliyetleri kışkırtıcı bulmuştur. Aslında Bayar bu kongre ile memlekette huzur ve asayişin bozulmayacağını, ihtilâlcî metotlara başvurulmayacağını vurgulamaya çalışmıştır.¹⁸³

Kongrede DP vatan ve memleket vazifesini şuurla başarmaya kifayetli ve kabiliyetli ve aynı zamanda o derece vatanperver bir siyasi müessese olduğuna şüphe bırakmamıştır.¹⁸⁴ DP 1500 delegesinin ittifakla aldığı kararlar ve sonuçlarıyla, milletin kendisine bağladığı ümitlerle hayal kırıklığı yaratmayacağı bir olgunluk seviyesi göstermiştir.¹⁸⁵ Demokratlar bu kongre ile ilgili olarak “Hitabet Şaheseri” yorumunda bulunmaktadırlar.¹⁸⁶ Bu nutuk siyasi olgunluğun önemli işareti sayılmalıdır. “*Muvazaa ve vehim umacılarına da son ölüm darbelerini indirmiştir*”.¹⁸⁷

10- Milli And veya Milli Husumet Andı ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tutumu

DP İkinci Kongresi'nin en önemli sonuçlarından bir tanesi de Milli Teminat Andının kabulüdür. Genel İdare Kurulu tarafından delegelere sunulan çalışma raporundaki bir soru üzerine Ana Dâvalar Komisyonu inşa edilmiştir. Ana Dâvalar Komisyonu'nun cevabı incelenerek, Kurultay'ın eğilimine göre 25 Haziran 1949 tarihinde DP'nin de parti politikası olarak kabul edilmiştir. Bu politika bir yemin şeklinde ifade edilerek, “Milli Teminat Andı” olarak anılmıştır.

Seçim kanununun ihlâlinin kişinin doğal haklarını da ihlal edeceği üzerinde durularak, vatandaşın haksızlığa karşı kendini müdafaa durumuna sokacağı vurgulanmıştır.¹⁸⁸ Hükümet ise, DP'yi tethiş havası yaratmakla itham etmiştir. Siyasi teşekküllerin tethiş usulleri ile vatandaş vicdanlarına tahakkümüne katıyen müsaade edilmeyeceği belirtilmiştir.¹⁸⁹ DP'nin Milli Andı'na “Milli Husumet Andı” adını veren hükümet mahfilleri, bu kararı delâlet ettiği zihniyet bakımından bir hukuk ve devlet nizamı mefhumu olarak telifi asla kabul olmayacak mahiyette görmüştür. Memleket içindeki huzursuzluğu yeni siyasi politikasının unsuru haline getirdiği ifade edilmekle beraber, DP bir yıldırma politikasına girmiş görünmektedir. Hükümetin ise, bu konuda müsamahakar olmayacağı açıkça beyan olunmaktadır.¹⁹⁰ DP'nin kin ve kardeş kavgaları ile vatanın iç ve dış selâmetini ve nihayet rejimi diktatörlüğe götürecektir hareketlere başvurduğu yolundaki hükümet görüşü ağırlık kazanmıştır.¹⁹¹

Bayar'ın hükümetin bu tebliğine cevabı ise ağır olmuştur. Celal Bayar, hukukî ve nizamî devlet mefhumunu iler sürmenin ve dâvaları buna istinat ettirmenin iktidarın değil, ancak DP'nin hakkı olduğu yorumunda bulunmuştur. Neşredilen beyannamenin hükümetin

¹⁸² “DP Umumi Kongresi Toplandı”, Vatan, 21 Haziran 1949, S.2903.

¹⁸³ Sütunlar Arasında, “Bayar'ın Nutku Etrafında”, Vatan, 26 Haziran 1949, S.2908.

¹⁸⁴ KARACAN, “Kongre Tarihi Mecrasına Girdi”, Tan, 24 Haziran 1949, S.188.

¹⁸⁵ KARACAN, “DP Kongresi Muvaffakiyetle Neticelendi”, Tan, 26 Haziran 1949, S.190.

¹⁸⁶ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Bayar'ın Sözleri”, Vatan, 25 Haziran 1949, S.2907.

¹⁸⁷ YALMAN, “Dahili Sulh Ufukta Belirdi”, Vatan, 24 Haziran 1949, S.2907.

¹⁸⁸ “Demokrat Parti Belgeleri”, Tarih ve Toplum, Mayıs 1988, C.9., S.53.

¹⁸⁹ “Dün Akşam Neşredilen Tebliğde Hükümet DP'yi Tethiş Havası Yaratmakla İtham Ediyor”, Vatan, 28 Haziran 1949, S.2910.

¹⁹⁰ “Dün Akşam Neşredilen Tebliğde Hükümet DP'yi Tethiş Havası Yaratmakla İtham Ediyor”, Vatan, 28 Haziran 1949, S.2910.

¹⁹¹ a.g.h.

ciddiyetiyle kabilinin telif olmayacağını belirterek, hükümetin memlekette tethiş havasının hâkim olduğuna kimseyi ikna edemeyeceği yorumunda bulunmuştur. Hükümetin tebliğinde üzerinde durulan “hukuki ve nizami devlet”in anayasamıza göre serbest irade ile mümkün olacağı vurgulanmış, siyasi hürriyetlere karşı yapılacak tecavüzlerin, mukabelesiz kalmasının iktidarın 21 temmuz metodunu tekrarlama cüretinden başka mâna taşımayacağı ifade edilmiştir.¹⁹²

Ali Naci Karacan, DP’nin kurucularından Celal Bayar’a çok büyük ileri düştüğü kanaatindedir. “*Yalnız yüksek seviyede bir parti lideri değil, aynı zamanda gerçekten garpli zihniyette ve teşkilâtçı, bir devlet adamı olan Sayın Bayar’ın hepsi aydın, kültür sahibi, fikri yapıları bakımından ileri ve çalışkan unsurlar halinde kendisine iltihak eden yeni arkadaşlarıyla her şeyden önce DP’yi tıpkı bir hükümet cihazı gibi teşkilatlandırmasının, memlekete yapacağı hizmetlerin başında yer alacağını*”¹⁹³ belirtmesi DP’ye yönelik beklentilerin de büyük olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

DP’nin Büyük Kongresi’ne karşı iktidarın takındığı tavrı eleştiren Fevzi Lûtfi Karaosmanoğlu, karşılıklı vehimlerden kurtularak, milleti arzularına kavuşturmak gerektiği kanaatine sahiptir.¹⁹⁴ Bayar, memleketteki endişenin mesulünün iktidar partisi olduğunu dile getirerek, vatandaşların, anayasanın himaye ettiği masuniyet ve siyasi hürriyetlere karşı yapılan tecavüzlere mukabelesiz kalmasını istemektedir. İktidar Partisinin 21 Temmuzu tekrarlamak isteyenleri cüret gayreti verdiğini, hukuki devlet mefhumuna aykırı hareket edildiğini ifade etmiştir.¹⁹⁵ Birbirimizi kırmakla vakit kaybetmek yerine, 1950’de namuslu bir seçim için geleceğimizin istikamet almasının milli varlık dâvası olması gerekmektedir. Kalp kırmak yerine oturup, bu hedefe varmanın yolları aranmalıdır.¹⁹⁶

Parti içindeki bu yaklaşımlara mukabil Başbakan yardımcısı Nihat Erim, DP kongresinde sakat düşüncelerin tezahür ettiğini belirterek DP’ye şiddetli hücumlarda bulunmuştur. Demokratların İkinci Kongresi’nde aldıkları Milli Teminat Andı kararının devlet mefhumunu zedelediğinin üzerinde duran Erim, vazifeli memurların seçim kanununa riayet edip etmediklerini Demokratların takdir etmesi ve cezasını vermesinin, müstakil mahkemelerin salahiyetini ve devletin cezaları infaz kudretini gasbetmek olduğunu vurgulamıştır. Türk vatandaşlarının birbirlerine husumet beslemesine davet eden bu kararı şiddetle eleştirerek, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce kabul edilen her kanunun kayıtsız şartsız itaatı gerektirdiğinin, kanunların herkesin keyfine göre uygulanamayacağını üzerinde durmuştur. Nihat Erim, hükümetin yayınladığı beyannamenin yanlış yollara sapmak isteyenlere bir ihtar olduğunu söyleyerek, vatandaşlar ve memurlar için bir teminat olduğunu, hükümetin hedefini şaşırılmış politikacıların yüzünden demokrasinin iflasa götürülmesine müsaade etmeyeceğini belirtmiştir¹⁹⁷.

Celal Bayar, Milli Teminat Andı’nın kongrede kabul edilmesinin sebebini açıklayarak, anayasaya aykırı kanunların kaldırılmasına doğru esaslı adımların atılmadığını, memlekette demokrasiye uymayan hal ve vaziyetlerin hâlâ devam ettirilmekte

¹⁹² “Bayar’ın Hükümet Tebliği’ne Cevabı”, Vatan, 29 Haziran 1949, S.2911.

¹⁹³ Ali Naci KARACAN, “Yalnız Edebiyat Kâfi Değildir”, Tan, 27 Haziran 1949, S.191.

¹⁹⁴ Fevzi Lûtfi KARAOSMANOĞLU, “Demokrat Parti’nin Büyük Kongresi ve İktidar”, Vatan, 29 Haziran 1949, S.2911.

¹⁹⁵ “Hükümetin Yayınladığı Beyannameye Karşı, Celal Bayar’ın Cevabı”, Tan, 29 Haziran 1949, S.193.

¹⁹⁶ YALMAN, “Birbirimizi Kırmakla Vakit Öldürmeyelim”, Vatan, 30 Haziran 1949, S.2912.

¹⁹⁷ “Nihat Erim DP’ye Şiddetli Hücumlarda Bulundu”, Vatan, 14 Temmuz 1949, S.2926.

olduğunu belirtmiştir. Bu vesikanın gayesi ise, 21 Temmuz metoduna dönülmemesi, iktidarın geçmişteki hatalarına tekrar düşmemesini temin etmektir¹⁹⁸.

Ali Naci Karacan Tan Gazetesi'nde, milli husumet andı hakkında yaptığı değerlendirmede hükümetin tebliğinin çok gürültülü bir salonda polis düdüğü etkisi yaptığından söz etmektedir. Hükümetin bu tavrını eleştirerek, totaliter rejimlerin tamamen unutmak üzere olduğu göreneklerine hükümetin yeniden can verdiğini belirtmiştir.¹⁹⁹ İktidarın güttüğü bu tarz siyasetinin ona fayda getirmeyeceği ortada olsa da, demokrasi ile iktidarın mantığını bütünleştirmek gereklidir. İktidarın beklentisi de demokrat olmakla birlikte, parti olarak CHP'yi iktidarda tutabilmenin yollarını bulmaktır.²⁰⁰

Nihat Erim'in DP'ye, Celal Bayar'a ve Milli Husumet andına yönelik hücumlarına devam ettiği görülmektedir. Bugünkü Türkiye'nin memlekette pek az görülen bir demokratik inkişafın mesut havası içinde yaşamakta olduğunu belirten Erim, DP kongresinde kabul edilen kararın hukuki ve medeni bir gerileme olduğunu iddia etmektedir. Bu memlekette zorbalardan meydanı boş bulamayacaklarına dikkatleri çekerek, seçim kanununun ilmi bir heyetle hazırlandığını, demokratik inkişafa kanunla hizmet edileceğini belirtmiştir. Milli Husumet Andı'na karşı yaptıklarının sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içinde kanunlara karşı laubaliliğe, zorbalığa müsaade edilmeyeceğini ilan etmek olduğunu vurgulamıştır.²⁰¹

Hüseyin Cahit Yalçın da Demokratları eleştirerek, Husumet Misakı yapmak suretiyle parti değil, iktidar mevkiine vatandaş kanının lekesini taşıyarak erişmek istediklerini, kendilerinden geçmiş olduklarını vurgulamıştır. Ruhlarına girmiş olan hırs ve iktidar şeytanının ne pahasına olursa olsun, bu memlekette bir kardeş boğuşması pahasına da olsa, hükümet mevkiine yerleşmek istediklerini belirtmiştir. *“Seçim sandıklarının başına ceplerinde vasiyetname ile gideceklermiş. Kim seçim sandıkları başında hileye kalkarsa onların eliyle ölecekmiş! Dâvacı, hâkim, şahit, cellât! İşte DP, Kanun mu? Bu ne biçim lâkırdı! Kanun onların keyfidir. Şahit mi? Onların gözleri kâfidir. Hâkim mi? Bu vazifeyi onlar deruhte etmişlerdir. Cellat mı? İşte, vasiyetnameleri cepte, seni öldürmek için bekleyenler, Senin kabahatin ne mi? Onların keyfine hizmet etmemek; onlar için propaganda yapmamak ve onlara rey vermemek”!*²⁰² Faik Fenik de, iktidarın hiçbir müsbet işle uğraşmadığından dert yanarak, sadece DP'ye çatmakla, lâfla, gösterişle ve alâyişle vakit geçirdiğini yazmaktadır.²⁰³

11- Demokrat Parti'nin Genel Seçim Öncesi vaatleri

Demokratlar muhalefette kalmak yerine iktidara gelerek, memleket işlerini yoluna koyma çabasının içine girmiş görünmektedir. Muhalefetin bu tutumu bazı çevrelerce eleştirilip, muhalefetin yolundan saptığı görüşlerine yol açsa da, aslında Demokratlar demokrasinin kendilerine sunduğu seçilme hakkını kullanma taraftarıdır. Memleketteki siyasi gidişatı halkın menfaatlerine uygun bulmayan bu siyasi parti, 1946 yılından beri itiraz ettiği meselelerin hâlâ istediği boyutlarda işlerlik kazanmamasına karşı tavır takınmıştır. Bundan sonra yaptığı ise, halkın isteklerini ve hakkını teslim edeceğine dair

¹⁹⁸ “Celal Bayar, Erim'e Cevap Verdi”, Vatan, 19 Temmuz 1949, S.2931.

¹⁹⁹ Ali Naci KARACAN, “Milli Husumet”, Tan, 2 Temmuz 1949, S.196.

²⁰⁰ KARACAN, “Demokrasi-İktidar Bilmecesi”, Tan, 20 Temmuz 1949, S.214.

²⁰¹ “Son Hadiselere Dair, Nihat Erim'in Beyanati”, Vatan, 22 Temmuz 1949, S.2934.

²⁰² “Partiler Arasında Mücadele Kızıştı”, Vatan, 31 Temmuz 1949, S.2941.

²⁰³ a.g.h.

propaganda yapmaktır. Özellikle 1948 yılından itibaren Demokratlar iktidara talip olduklarının sinyallerini vermeye başlamıştır. “*Meclis’te ekseriyeti almaları halinde milletin refahını temin edeceklerini, dünkü zihniyet değişmedikçe bu memlekette seçim olamayacağını*”²⁰⁴ vurgulamaktadırlar.

Antidemokratik kanunların kaldırılacağı, denk bütçenin hazırlanacağı, ferdi teşebbüse imkân sağlanacağı, hayatı ucuzlatacakları, iş ve ticaret hayatında emniyeti sağlayacakları vaatleri ağırlık kazanmaktadır. Demokratlar, memlekette işleri karmaşık ve çapraşık hale getiren icraatları durduracaklarını beyan etmektedirler.²⁰⁵ Celal Bayar Biga’da vergilerin ağırlığından bahsederek, vergilerdeki müsavatsızlığı düzeltmek için çalışacaklarını belirtmiş, iktidara geçtiklerinde herşeyin doğru ve düzeninde gideceğini vaadetmiştir.²⁰⁶ Demokratlar işçiye grev hakkı verileceğini de ifade etmişlerdir.²⁰⁷

İktidara gelmeleri halinde bu tarihe kadar işlenmiş siyasi suçların üstüne eğileceklerini, o günkü koşullarda hüküm giymiş insanlara yeni bir demokratik devrin heyecanını yaşatmak üzere umumi af getireceklerini bildirmişlerdir. Mükerrer Sarol, DP’nin iktidar olması halinde basını kayıtlandıran, basın özgürlüğüne gölge düşüren Basın Kanunu’nu tadil edeceklerini ve her türlü engeli ortadan kaldıracaklarını vaat ettiğini vurgulamıştır.²⁰⁸

Celal Bayar, iktidara geldikleri zaman uygulayacakları icraatlara arasında din eğitimine ağırlık vereceklerini beyan etmiştir. “*Her ana baba evlâtlarına din dersi vermekte muhtardır. Bunu ilk gününden itibaren kabul etmiş ve programımıza koymuş bulunuyoruz. Bu sahada ana ve babalara yardım etmek de DP için bir borçtur. İktidara geldiğimiz zaman bu meseleyi ele alarak programımız dahilinde ve vicdanımızın sesine tabii olarak elbetteki halledeceğiz*”.²⁰⁹ 1950 seçimleri öncesinde CHP’nin de bu yolda faaliyetlerin içine girmiş olması siyasiler tarafından dinin kullanıldığını açıkça göstermektedir.

Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, DP iktidara geldiği zaman, iktidarla muhalefet saflarında yer alan vatandaşlarımızın birbirlerini sevmesini, birbirlerine iyi nazarla bakmasını temin edeceklerini belirterek, devri sabık yaratmadan, iktidarın bir partiden diğer bir partiye normal olarak geçmesini istediklerini vurgulamıştır.²¹⁰ Sadun G. Savcı, demokrasiye aykırı kanunları kaldırmak veya değiştirmenin, memleketin mali ve iktisadî durumunu düzenlemek suretiyle milli refahı sağlamanın DP’nin iktidardaki hedeflerinden olduğunu dile getirmiştir. DP’nin iktidara geçmesi halinde programına iki kuvvetli temel bulduğuna dikkatleri çekmektedir.²¹¹

²⁰⁴ “Yurt İçindeki Seyahatlerinde Demokratlar Konuşuyor, Celal Bayar Diyor ki:”, Son Saat, 11 Ocak 1948, S.534.

²⁰⁵ “Bayar’ın Manisa’da Tenkitlere Cevabı”, Vatan, 1 Kasım 1949, S.3031.

²⁰⁶ “Hakkı Müsavatı Temin Etmek Bir Partinin Vazifesidir”, Cumhuriyet, 12 Ağustos 1948, S.8621.

²⁰⁷ “DP İşçiye Grev Hakkı Taniyacak”, Cumhuriyet, 17 Ağustos 1948, S.8626.

²⁰⁸ “Bu bilgiler, siyasilerimizden Mükerrer SAROL, hayatta iken Samanyolu Televizyonu’nun Demirkırat Belgeseli olarak yayıma hazırladığı bir program için yapılan röportajdan nakledilmektedir. Röportaj metnini, programın yapımcısı Hasan KIRAÇ Beyefendi, tezimde istifade edebilmem için vermiştir. Kendilerine teşekkürü bir borç biliyorum”.

²⁰⁹ “Bayar’ın Konuşması”, Vatan, 1 Şubat 1948, S.2400.

²¹⁰ “DP Başkanının Adana’da Mühim Nutku”, Vatan, 6 Mart 1950, S.3156.

²¹¹ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Kuvvetli İki Temel”, Vatan, 17 Nisan 1950, S.3198.

Bayar Samsun'da bütçenin, maliyenin, memleket iktisadiyatının perişanlık içinde yüzdüğünü DP'nin bu meselelere bir çare bulacağını söylemiştir.²¹² Aydın Menderes, “*iktidara geldikleri takdirde, partimizin millete mal olmuş inkılaplarımızı ve geçirmekte olduğumuz son demokratik inkılabın elde edilmiş neticelerini mahfuz tutmağı ilk ve en mühim vazife sayması pek tabiidir bu maksatla anayasada vatandaş hak ve hürriyetlerini ve millet iradesine dayanan istikrarlı bir devlet nizâmını teminat altında bulunduracak esaslı tadiller yapmak kararındayız*”.²¹³ sözleriyle mevcut anayasanın yetersizliğinden bahsetmiştir. Bugünkü anayasanın millet hâkimiyetini kabul etmesine rağmen, kuvvetler birliği esasına dayandığı, vatandaş hak ve hürriyetlerini kâfi teminat altında bulunduracak müeyyidelerden mahrum olduğu için tek parti ve zümre hâkimiyetine mani olamadığını ifade etmiştir. Devlet memurlarının da şahıs ve zümrelerin emir ve arzularına tâbi olmaktan kurtarılması gerektiği üzerinde durmuştur.²¹⁴ Bayar Antakya'nın Serik İlçesinde yaptığı konuşmasında, memleket halkını rahat ve zengin etmek için işe köyden başlayacakları vaadinde bulunmuştur.²¹⁵

Faik Ahmet Barutçu, Siyasi Anılarında köylerde DP'nin medreseleri açacakları, memurların aylıklarını artıracakları yolunda propaganda yapıldığını ifade etmiştir. “*Amerikan bankalarında, iktidar partisi büyüklerinin kaçırılmış 160 milyon lirası varmış, bunlara el koyup, köylüden yıllarca vergi almayacaklarmış. Köylünün vergisi olarak, hazineye yatıracaklarmış*” diyen İnönü'nün, kendilerinden sonra demokrasinin geleceğini tehlikede gördüğünü ifade ederek, halkı okutmaktan başka yolun olmadığını söylediği nakletmiştir. Yine İnönü Diyarbakır'ın üç köyünde halkın, Şeyh Heybetullah'ın idrarını zemzem diye içip, ekmeklerine banıp yediklerini belirterek, bunlara inanan köylünün eğitiminin şart olduğunu, demokrasinin yukarının isteği ile ayakta durması noktasındaki endişelerini dile getirmiştir.²¹⁶

Demokrat Parti, muhalefette bulunduğu bu dönem süresince iktidarın yanlış politikalarını eleştirmiş ve yapılacakları ortaya koymaya çalışmıştır. 1950 seçimleri öncesinde de iktidara geldiği takdirde yapacaklarını ifade etmeye çalışmışlardır. Bütün bu vaatlerinin ne ölçüde uygulamaya konulacağını ise, iktidara geldikleri zaman uygulayacakları icraatları gösterecektir.

²¹² “ Bayar Samsun'dan Hareket Etti”, Vatan, 3 Mayıs 1950, S. 3214.

²¹³ “Menderes CHP'nin Muhalefette İyi Hizmetler Yapacağını Söyledi”, Vatan, 8 Mayıs 1950, S.3219.

²¹⁴ a.g.h.

²¹⁵ “Celal Bayar Antalya'nın Serik İlçesinde Konuştu”, Son Posta, 10 Mart 1949, S.5637-1047.

²¹⁶ Faik Ahmet BARUTÇU, *Siyasi Anılar 1939-1954*, İstanbul 1977, s.412-413.

B- TÜRK BASININDA CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN 1946-1950 YILLARI ARASINDAKİ DURUMU

1- Demokrat Parti'nin Kurulması İle Cumhuriyet Halk Partisi'nin Değişen Durumu

CHP'nin DP'nin kurulmasından sonra gösterdiği zaafının aşırı tahammülsüzlükten kaynaklandığı gerçeğini görmezden gelemeyiz. DP'nin memleket bünyesinde gösterdiği gelişme seyrinin buldukları mevki terketmek istemeyenler tarafından hiç de hoş karşılanmamış, iktidar hırsı içinde bulunan düşkünleri bir takım tedbirler almağa sevk etmiştir. Yılların ihtişamını yitirmek istemeyen CHP meşru olmayan usullerle muhaliflerini zorlama sürecini başlatmıştır. Bunda etkili olan hususların başında da hiç şüphesiz iktidarın cazibesi gelmektedir. Muhalifleriyle flört etmeğe yanaşmayan CHP'nin erken seçim kararlarıyla, antidemokratik usulleri devam ettirdiğini biliyoruz. Halk mahfillerinde ve muhalifler cephesinde iyi niyet olarak telakki edilmeyen bu samimiyetsizliğin takdire şayan olmadığı da ortadadır. *“Bulanık sulara yaşayanların, ortalığı gürültüye boğanların, kendi kendilerini aldatanların”*¹ hakkın ve halkın sesini duyurması ne ölçüde mümkün olacaktır.

Her tenkidi zaaf alameti olarak değerlendirmenin yanlışlığına düşmemek ve ilerleme hamlesinde tenkidin faydasını da gözden düşürmemek gerekmektedir. İşte hassasiyetin doruk noktaya ulaştığı dönemlerde iyi niyet telakkilerini yanlış değerlendirmemesi için Ahmet Emin Yalman'ın CHP'ye tavsiyeleri dikkat çekmektedir: *“Tenkit edenlerin Halk Partisinin zaafını istedikleri yalandır, iftiradır. Halk Partisi, muayyen samimi ölçü ve prensiplere varmak ve kendisi bunların icabına göre murakabe ve tasfiyeden geçirmek suretile zaafa uğramaz, kuvvetlenir”*.²

Vatandaşın ilgisini kaybetmek ve itibardan düşme endişesini taşımak parti mensuplarınca kolay kabul edilecek bir durum olmasa gerektir. Oysa *“CHP'nin yapacağı iyi bir hazırlık devresiyle vatandaşın yeni bir tecrübeye girişmektense hata işleye işleye bir takım dersler öğrenen ve tecrübeler kazanan bir partiye bir defa daha kredi açmağı tercih edeceğini”* söyleyen muharrir, iktidar partisinin ümitsizliğe kapılmaması gerektiğini bir ölçüde vurgulamaktadır.

Halk Partisi azalarının disiplin dolayısıyla sır saklamak zorunda oluşları, Halk Partisililerin hatada inat etmeleri, partiyi yıkmamak ve memlekete hizmet etmek isteyen vatandaşları zor durumda bırakmıştır. *“Göze girmek zaruretini duyan bütün taraftarlar ve yordakçıları bile bile yalan söylerler ve hakikati gizlerler. Partiyi idare edenler, huluskarlığın binlerce aksisedasından başka bir şey duyamazlar”*.³ diyen Yalman CHP'nin takip ettiği tek parti gidişinin artık başarısız olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. *“Halk partisinin yanlış yollardan dönmesi ve tekrar vatandaşın sevgi ve güvenine layık olması gerektiği”*⁴ üzerinde duran Vatan Gazetesi Başyazarı, CHP'nin hatadan dönme cesareti göstereceğini, mevki hırsından yakın bir zamanda geçeceğini ümit etmektedir. *“Basireti bağlanan Partinin”, “mübalağalı olan tek parti düşkünlüğünün”*⁵ sona ereceği ümidini taşımaktadır. Halk Partisinin bu şekilde irtifa kaybetmesinin parti gazetelerine de

¹ YALMAN, “Halk Partisi Azasıyla Bir Hasbihal”, Vatan, 10 Mayıs 1946, S.1779.

² YALMAN, a.g.m.

³ YALMAN, “Dost Sözü 4, Neden Hala Nikbinim?”, Vatan, 15 Mayıs 1946, S.1788.

⁴ YALMAN, a.g.m.

⁵ YALMAN, a.g.m.

yansıdığına dikkat çeken Yalman, “*Ulus’un Ankara haricindeki hakiki satış cetvellerini ve iade miktarlarını parti erkanı gözden geçirirlerse hakiki bir seçimin verebileceği neticeyi apaçık görmüş olurlar*”⁶. diyerek partinin içinde bulunduğu yanlışlıklar yüzünden kaybettiği değerleri ortaya koymaktadır.

İktidarın karşılaştığı güçlüklerin kızıklar, ırkçılar bir de dinciler olduğuna 1946 basınında dikkat çekilmektedir. “*CHP’ye mensup aşırı inkılapçılar son günlerde artan din propagandası üzerinde hassasiyetle durmakta, halkın vicdanının ve masum inanma hürriyetinin gizli ve maksatlı bir çok eller tarafından istismar edildiğini söylemekte, bazı vakalar saymakta ve son günlerde artan neşriyattan misaller vermektir. Bir kısım mutedil milliyetçiler de köhne ve batıl itikatların yıkılışının yirmi beşinci yılında, artık dinciler tehlikesinin bahis mevzuu olamayacağını söylemekle vicdan hürriyetinin ve laikliğin taassupları tamamen azade kalınarak gerçekleşmesi lüzumu üzerinde durmaktadırlar*”⁷. CHP’nin muhaliflerin haricinde bir de bu tür meselelerle uğraşması doğal olarak endişeye kapılmasına mahal vermiştir.

Tasvir Gazetesi’nde çıkan “**Yükün Ağırlığı Halk Partisindedir**” başlıklı başyazıda: “*Esas gaye memleketin menfaatleridir. Bu konuda en büyük yol, en çetin vazife, en ağır mesuliyet Halk Partisinin omuzlarına yükleniyor. Bugün iktidar Halk Partisinin elindedir. Yarın hakimiyeti elinden kaçırmak tehlikesine maruz kaldığı endişesine kapılıyor, bunun neticesinde aşırı temkinsiz mücadeleye sürükleniyor.....Hâlâ Demokrat Partinin ve Milli Kalkınma Partisi’nin tek bir gazetesi yoktur. Buna mukabil Halk Partisi yalnız İstanbul, Ankara ve İzmir’de 15’e yakın gazeteye sahiptir. Bu gazeteler daha beş ay evvel Halk Partisinin arzusu, ısrarı hatta kanuni yardımları sayesinde kurulmağa başlayan muhalif partilere bugün hiç de hoş olmıyan bir lisanla yüklenmekte mahzur görmüyorlar*”⁸ denilmektedir. Halk Partisi’nin mevcut gücüne güvenememesi, halkın nazarında itibardan düşmesinden kaynaklanmaktadır. Politik çareler üretirken, kanserli hastaya aspirin sunmaktan öteye gitmeyen bir tutum sergilemenin faydasızlığı zaman içinde kendini gösterecektir.

Basın gibi en önemli güç odaklarını elinin altında bulduran iktidar partisinin, kendinden daha kısıtlı imkanlara sahip olan muhaliflerinden bu derece endişelenmesi gücünün tükenmekte olduğunu hissetmesinden mi kaynaklanmaktadır? Yoksa gerçekten halk uzun yıllar iktidar koltuğunu dolduran bu yüzlerin değişmesini mi istiyor? İktidar mensupları bu durumu sezinledikleri için mi telaşa kapılıyordu? Muhaliflerin maruz kaldığı durum, yaşamalarını, ayakta kalmalarını temin etmekten ziyade, seslerini mahkum etmek isteyenlerin çabalarından başka bir şey değildir. Bunun için CHP’nin içinde bulunduğu potansiyel gücü hissetmesi ve kendisini zaafa sürükleyen hususları tekrar gözden geçirmesi gereklidir.

CHP’nin rejimin kuvvetli dayanağı olduğu herkesçe malumdur. Milli demokrasiyi sağlam temeller üzerinde oturtmaya çalıştığı söylenen(!) iktidar partisinin ayağına çelme takmak isteyenler, en tehlikeli düşman telâkki edilmiştir... Nadir Nadi partiyi çekemeyen yabancı çevrelerin olduğunu, halkçılık dâvâlarında bu partinin samimi olmadığını ileri sürüldüğünü belirtmektedir. Dünyaya ayak uydurur gibi görünerek, partinin bildiğini okumaktan caymadığı yolunda telkinlerin olduğundan bahseden Nadi, açık kalpli rekabetten korkmadıklarını ve diğer partileri ezmediklerini bu tarz tahriklerin CHP’ni

⁶ YALMAN, “Dost Sözü 4, Neden Hala Nikbinim?”, Vatan, 15 Mayıs 1946, S.1788.

⁷ “İktidar Partisi Endişe İçinde”, Vatan, 18 Mayıs 1946, S.2146.

⁸ Sütunlar Arasında, “Yükün Ağırlığı Halk Partisindedir”, Vatan, 22 Mayıs 1946, S.1791.

güçlendireceğini söylemiştir⁹. “Ufukları dar ve yapıları basit olan kimselerin Türk inkılâbının ve demokrasininin ruhuna yakışmayan küçüklüklere başvurmasını”¹⁰ şiddetle eleştirmesine rağmen, aynı zaafa iktidar partisi kapıldığında ve antidemokratik pek çok uygulamada aynı cesaretli çıkışı pek çok şahıs gösterememiştir. Olayları tek merkezden inceleyenler bitaraf olmadıkları içindir ki, milli iradenin hakimiyeti bir türlü söz konusu olamamaktadır. Gayeler farklı olunca, söylenen sözler ve tutulan işler de farklılık göstermektedir.

2-Halk Partisi’nin Kendisini Yenilemesi Gerektiğine Dair Mütalaalar

CHP’ne bundan sonrası için düşen vazifenin neler olduğunu Ahmet Emin Yalman şu sözleriyle dile getiriyor: “Devlet başkanlığı, partilerin üstüne çıkararak vazifesini yaparsa, Halk Partisi hazırlık devresinde iyi niyetin ve memleket sevgisinin imtihanlarını geçirirse, tufeylileri ve hükümet nüfuzuna dayanarak halkı ezen mahalli mütegalibeleri içinden atarsa en dürüst ve serbest vasıtalarla cereyan edecek bir seçimi bile kolaylıkla kazanır....Yukarıdan aşağı değil, halktan merkeze doğru zinde bir kuvvet akmağa başlarsa ve seçiye sahibi parti mensupları vaziyete hakim olurlarsa, Halk Partisi hakiki ve meşru bir ekseriyet kazanabilir. O zaman parti, eski hatalarından ders ala ala memlekete faydalı hizmetler eder, inkılap hareketi yeni muvazeneli adımlar atar, muhalif partiler de kontrol vazifesini mükemmel bir şekilde yaparak hem memlekete hizmet etmeğe, hem de gelecek seçimler için halkın sevgi ve güvenini kazanmağa uğraşırlar Böyle güzel imkanlar varken, bir avuç iktidar mevkii tiryakisinin hatırı için memleketi çıkmazlara sürüklemek günah olmaz mı”¹¹ İktidar partisinin memleketin huzurunun temin edilmesi için fedakarlık yapması gerekecektir. Aslında bu durum fedakarlıktan da öte iktidarın asli vazifesidir. Birtakım kaygıları gözardı ederek esaslı bir çalışma programına girmesi gereken CHP, halk nazarında vaziyetini düzeltme çabalarına öncelik vermelidir. Kendisini sorgulayarak, içyapısında, hareket tarzında meydana getireceği yeniliklerle demokrasi mücadelesinde daha başarılı bir yol izleyebilecektir. Ama en büyük problem CHP’nin kendisindeki eksiklikleri kabul etmemesinden ve kendisini mükemmel görmesinden kaynaklanmaktadır.

Halkın seçimlere iştirakinin beklenen düzeyde olmamasında en büyük etken hiç şüphesiz boş vaatlerdir. CHP’nin halka inmeyen ve yukarıdan aşağıya buyuran tavrı lehine değil aleyhine sonuçlar doğurmuştur. “Halk partisinin kendi kendinden başka kimseye kızmaya hakkı yoktur. Demokrasi hakkındaki sözlerini iyi niyetle yerine getirseydi, hatalarını bildiğini ve bunlara devam etmeyeceğinin isbat etseydi, kendi kendini tenkit yolunu tutsaydı, ilk avans olarak yeni bir gidişin birkaç müsbet eserini ortaya koysaydı; tamamilen serbest ve dürüst bir seçimde bile ekseriyet kazanacağına ve meşru bir şekilde iktidar mevkiinde kalabileceğine şüphe edilemezdi....Halk partisi ikmale kalmıştır. Bundan sonra olsun parti yolunu değiştirmez ve asıl imtihanda iyi numara almağa çalışmazsa kendisine de , memlekete de en büyük fenalıkları işlemenin vebalini ve mesuliyetini taşıyacaktır”¹² “Halk Partisinin ciddi bir nefis muhasebesi yapmaya mecbur olduğu”¹³ seçimlerin neticesinde de belli olmuştur. Teşkilatının eski olmasına, kaynaklarının zenginliğine rağmen muhaliflerine galebe çalamamış olmasından CHP kendini sorumlu tutmalıdır.

⁹ Nadir NADİ, “Cumhuriyet Halk Partisi Abdülhamid Değildir”, Cumhuriyet, 21 Nisan 1946, S.7786.

¹⁰ NADİ, “Cumhuriyet Halk Partisi Abdülhamid Değildir”, Cumhuriyet, 21 Nisan 1946, S.7786.

¹¹ YALMAN, “Gözümüzü Artık Açmalıyız”, Vatan, 23 Mayıs 1946, S.1792.

¹² “Vatandaşların Çoğu Tek Parti Gidişine Taraftar Değil”, Vatan 27 Mayıs 1946, S.1796.

¹³ Sütunlar Arasında, “Merak Edilecek Nokta”, Vatan, 29 Mayıs 1946, S.1798.

CHP, bütün endişelerini bir kenara bırakıp halkla yürümeyi öğrenmelidir. Halka inemediği yolundaki eleştiriler bu dönemlerde yoğunluk kazanmıştır. “*Son seçim neticelerinin Halk Partisi için ancak yarattığı zaruretin naralar basıp totaliter sistem taraftarlığı etmek değil, halkın hoşnutsuzluğunun sebeplerini araştırmak ve bunlara çare aramak olduğunu ne zaman farkedecekler*”?¹⁴ tarzındaki haykırıışlara kulak tıkamamak gereklidir.

Yalman, milletvekili seçimleri arifesinde CHP'nin izleyeceği ılımlı politika ile halkın tekrar sevgisini kazanacağı inancına sahiptir. Meziyetli şahısların partide ön saflarda yer almasının, partiye demokrat bir ruhun girmesinde etkili olacağı düşüncesini taşıyan Vatan Gazetesi Başyazarı, parti içinde ekseriyetin dediği olursa, o zaman kendini küçük düşürücü usullere başvurmayacağı, partinin şahsiyetini kıran kimseleri düşman sayıp, takipçisi olacağını belirtmiştir. Demokrasinin muvazeneli bir şekilde kök tutması için buna ihtiyaç olduğunu, geç bile olsa CHP'deki bu tavrın kendisini ümitlendirdiğini dile getirmiştir¹⁵.

Tasvir'in “*Pazar Saatleri*” sütununda yer alan bir fıkra CHP'nin içindeki çok sesliliğe ışık tutmaktadır: “- *Haydi, İzmir'de Burhan Belge DP'nin sözcüsü. Peki ya Halk Partisinin sözcüsü kim? - Birader, H. Partisinde o kadar çok sözcü var ki bu gidişle onlara bir tane susucu hatta daha doğrusu susturucu lazım*”.¹⁶ Bu fıkra bile Halk Partisi'nde herkesin yetkili birer ağızmiş gibi her fiilde etkin olduklarını göstermektedir. Bu tarz bir tavır içinde olmalarını tecrübeli parti olmalarına mı bağlamalı yoksa bencil bir tavır olarak mı değerlendirmelidir? Söz ve fiil noktasında kendilerini son derece liyakatli gören CHP mahfilleri, muhaliflerine göz bile açtırmayıp, harice karşı yaldızlı bir demokrasi imajı çizse de, nihai kararı yine halk verecektir.

“*Halkın sevgisinin, güveninin ve hoşnutluğunun kendi tarafında bulunmadığına hükmederek, vatandaşlık haklarını zorbalık yoluyla tatil etmeğe, iktidar mevkiine sahip kalmak için hükümet nüfuzunu bir imtiyaz şeklinde kendi lehinde kullanmağa kalkışan bir siyasi parti; vatandaşların huzurunda aczini itiraf etmiş ve manevi iflas haline düşmüş olur. Böyle bir tahakküm, memleket menfaatlerine karşı türlü türlü tehlike istidatları yaratır ki bütün bunların mesuliyeti dürüst kanun yollarından uzaklaşan partilere, onun tegallübüne boyun eğen ve vasıta olan memurlara aittir*”.¹⁷ diyen Yalman, CHP'nin baskılarının artık vatandaşları yıldırmadığını, hak duygularının kuvvetlenmesine ve muhalif partilere taraftar olmalarına sebep olduğunu dile getiriyor. CHP'nin hadiseleri gören gözlerinin olmamasına da hayret ediyor.

Parti propagandası yapmak amacıyla Bursa'ya gittiklerinde CHP'nin milletvekillerine bir köylünün: “*20 seneden beri nerede idiniz? Bizi yeni mi öğrendiniz?*”¹⁸ şeklinde hesap sorması Türkiye'de artık demokratikleşme sürecinin başladığına da delil teşkil etmektedir.

¹⁴ “Meclisten İntibalar”, Vatan 1 Haziran 1946, S.1800.

¹⁵ YALMAN, “Ümit Verici İstidatlar”, Vatan, 16 Haziran 1946, S.1815.

¹⁶ Sütunlar Arasında, “Sözcü, Susucu, Susturucu”, Vatan, 17 Haziran 1946, S.1816.

¹⁷ YALMAN; “Vatandaş Hakkı”, Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

¹⁸ “Bursa'nın Tiğ Köyünde Veysel Ünal adındaki vatandaşı CHP Çanakkale Milletvekili Sadık Tahsin'in “Senin bize 20 senedir nerede idiniz demeye hakkın yok” diyerek vatandaşı göğsünden itmesi üzerine, vatandaş “senin beni göğsünden itmeğe hakkın yok amma benim sana herşeyi sormağa hakkım var. Sen milletvekilisin.” diye cevap vermesi” Geniş bilgi için bkz. (“Milletvekillerinden Bir Köylünün Sorduğu Soru”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.)

CHP milletvekillerinin partilerinden istifa etmelerinin¹⁹, partinin zaafa uğradığının bir delili sayıldığını söyleyebiliriz. “*partinin hodgamane ve particilik taassubuna dayanan dar bir zihniyete sahip oluşu, milli iradenin devlet idaresinde hakim olamayışının*”²⁰ istifalarda etkili rol oynadığı milletvekillerince dile getirilmiştir.

Yeni Sabah'ta A. Cemalettin Saraçoğlu, “**Yeni Seçim**” başlıklı yazısında “*Halk Partisi ve hükümeti daha ilk adımlarını atmağa çalışan cılız hasımlarına bakınca her yandan üstündür. Nüfus, teşkilat, para, matbuat, radyo hep bir tarafta, öbür taraflarda da ancak gayret, memleket aşkı, yurt sevgisi ve fedakarlık...Bu şartlar içinde serbest bir seçime müsamaha edilebilir ve edilmelidir ki demokrat hayat gelişebilsin*”.²¹ demek suretiyle CHP'nin içinde bulunduğu imkanlarla muhalefete bu derece yüklenmesinin yersiz olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Fakat durumunu ve mevkiini değerlendiremeyen parti mensupları demokrasi ve hürriyet davasına yönelik menfaatperest ve baskıcı tavırlarının takipçisi olmakta ısrarlı görünmektedirler.

İzmir Gazetesinin, “**İktidarı İstiyoruz, Çünkü...**” başlıklı yazısında Burhan Belge: “*Bu seçimlerde Demokratların parolası gayet tabii olarak şu olacaktır: -İktidarı istiyoruz, çünkü iktidardaki partinin yani CHP'nin son yıllardaki hataları, bilhassa iktisadi bakımdan, çok ağır olmuştur. Bu ağır hatalara CHP'nin kısmen yalnız teknik kabiliyetsizliği sebep olmuştur. Asıl sebep, CHP'nin devletçilik telakkisidir. Bu telakki, elindeki iktisadi kaideleri hiçe sayarak ve karar iğnesini hep mali ve fiskal istikamette oynatarak devlet mamullerinde korkunç denecek bir fiyat politikasını terviç etmiş; bu telakki, memleketin iktisadi takatının fevkinde bir “devlet müteşebbisliği” merakına saplanarak bir yandan hesapsız sermaye tahsislerine girişmiş, bir yandan da gösterişçi ve tamamen müstahlik bir tesis ve imar faaliyetine koyulmuştur*”.²² Devletçilik politikasını CHP benimserken, DP'nde işlerlik kazanan liberal ekonomi iki parti arasındaki ayrımı ortaya koymaktadır. DP serbest teşebbüsten yana tavrını belirleyince iktidar partisinin çözümlerinin ilaç niteliği taşımadığı ve ayarsız giden kendi devletçiliğinin tatbik sahasında başarılı olamadığı görülmüştür. Bu durum CHP'yi gözden düşüren bir amil olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yalman, Halk Partisi'nin zaafı konusunda şef esasına temas etmekte; “*Uzun müddet tek başına totaliter bir gidişi idare eden her tek parti gibi, Halk Partisi de şef esası üzerine kurulmuştur. Partinin ekseriyetinin parti mukadderatı üzerindeki nüfuz ve tesiri mahdut ve tesadüfidir. Asıl esas yukarıdan gelen emre itaatten ibarettir. Bu noktada tereddüt gösterenler kenara atılır, ileri gidenler nimetlere kavuşur...Netice şu oluyor ki Halk Partisi gözü bağlı bir şekilde hamleler yapıp duruyor. Bunun halk üzerinde ne gibi tesirler yaptığını, neticenin ne olacağını katıyyen hesaplayamıyor*”.²³

Halk Partisinin parti hesabına bir intihar gidişi içinde olduğunu söyleyen Ahmet Emin Yalman, CHP'ni şu şekilde eleştiriye tabii tutmaktadır: “*Halktan kuvvet alacak, onun arzularına kulak verecek, tuttuğu yolun müsbet tesirlerini adım adım ölçerek neticeye göre gidişini ayarlayacak yerde; şef usulü parti sistemini pek sathi bir cila ile hala yürütmek, ortalığı yıldırım, menfaat vaadile veya ceza tehdidile memuru baştan çıkarmak ve halkın*

¹⁹ (İskenderun'da Halk Partisi'nin ileri gelen şahıslarının partiden ayrılmalarının DP'nin halk şuuruna tamamen yerleşmesiyle ilgili olduğu kanaati hakimdir. Geniş bilgi için bkz. “İskenderun'da Halk Partisi'nden Yeni İstifalar”, Vatan, 23 Aralık 1946, S.2000.

²⁰ “Ali Kılıç'ın Partiden İstifası”, Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

²¹ Sütunlar Arasında, “Bu Şartlar İçinde”, Vatan, 20 Haziran 1946, S.1819.

²² Sütunlar Arasında, “Demokratların Parolası”, Vatan, 22 Haziran 1946, S.1821.

²³ YALMAN, “Halk Partisini Kurtarmak Lazım”, Vatan, 22 Haziran 1946, S. 1821.

reyini şu veya bu suretle avlamak gibi usullere ümit bağlamıştır. Memleketin birçok kıymetli ve sevgiye layık reyini şu veya bu suretle avlamak gibi usullere ümit bağlamıştır. Memleketin birçok kıymetli ve sevgiye layık evladı bugün hala partinin saflarında bulunduğu halde bunları seferber etmek, partinin mukadderatını onlara emanet etmek, memleketin malı olan devlet başkanına bir parti mesnedi diye ümit bağlamamak gibi esaslı icapları hem kavramamış, hem de tutulan yolun berbat neticeler verdiği apaçık belli olduktan sonra da gözünü açamamış, hataları düzeltmeyi, mevcut şartlar altında en başarılı usulü seçmeği ve herşeyden evvel de iktidar endişesini memleket menfaatinden üstün tutmuş görünmek gibi fena bir imtihan geçirmemeğe gayret etmeği akledememiştir. Radyo gibi bütün memlekete ait vasıtaları inhisar halinde kullanarak Halk Partisinin yaydığı propaganda tamamile kendi aleyhinedir. Demokrat Partinin en tesirli propagandaları Halk Partisinin kaleşörleri tarafından yapılmaktadır”.²⁴ CHP'nin bu tarz bir anlayışla ileriye gidemeyeceği son derece açıktır. Siyasi hayatta alışlagelmiş tek parti gidişinin bir neticesi olarak gördüğümüz bu tavırlar, sonun başlangıcı olmaktan kurtarılmalıdır.

Halk Partisi'ne mensup vatandaşların parti üyeliklerinden çekilmesini endişeyle karşılamak gerekmektedir. Halk Partisi'nin gün geçtikçe irtifa kaybetmesini ve uhdesindekileri dahi barındıramamasını hürriyetlere getirdiği kısıtlamalarla değerlendirmelidir. İskenderun'da Halk Partisi'nin ileri gelen şahıslarının partiden ayrılmalarının DP'nin halk şuuruna tamamen yerleşmesiyle ilgili olduğu kanaati hakimdir.²⁵ Halktan kopuşunun halkçılık ilkesi ile bağdaşmadığı, yanlış ve yanlı politikalar üretmesinin tabii bir sonucu olan bu gerilemenin, rejime yakışmayan hadiselerin ortaya çıkmasını da kaçınılmaz hale getirdiği görülmüştür.

CHP Galata Merkez Ocağı Eski Üyelerinden Hüsni Atılğan adındaki vatandaş, CHP'nin hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir ilkesine sadık kalmadığı, halktan ve halkçılıktan uzaklaştığı ve medeni haklara alenen tecavüz edildiği için partiden ayrıldığını açıklamıştır²⁶.

Halk Partisi'ne mensup bir vatandaşın seçim propagandalarından şikayetçi olduğu, Halk Partisi'ni eleştirdiği görülmektedir. “*Memlekette propaganda yapıyoruz diye, darp, tahkir etmek, gali sözler savurmak ve bunlara ilave olarak memleketin düşmanlara teslim edileceği zehabı verecek yolda bir lisan kullanmak doğru mudur? Bizler bu vatan için gerek Umumi Harpte ve gerekse İstiklal Savaşında kanımızı seve seve neden döktük, demek ki, Halk Partisi seçimi kazanmadığı takdirde bu vatan düşmanların istilasına mı terkedilecek? İttihatçıların parti kavgalarına kurban giden Rumeli kıt'ası gibi, bu kere de öz vatanımız olan bu topraklar hakkında böyle parti propagandaları yapmak ne kadar büyük bir iz'ansızlıktır*”.²⁷ CHP'nin izlediği yanlış tutumun faturası ağır olacaktır. Dün ile bugün arasında hesap çıkartması lazım gelen iktidar mensuplarının bir an önce kendilerine çeki düzen vermesinin zarureti belirmektedir.

Yalman, Halk Partisinin önce iktidar mevkiini sonra da memleketi sevdiğini iddia ederek, dilleri ile ikrar ettiklerine kalplerinin inanmadıklarını ve sözlerinin aksini yapmağa uğraştıklarını belirtmektedir. “*Mücadele Silahları*” başlıklı makalesinde: “*Resmen halkın*

²⁴ YALMAN, “Çetin Bir İmtihan”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

²⁵ Geniş bilgi için bkz. “İskenderun'da Halk Partisi'nden Yeni İstifalar”, Vatan, 23 Aralık 1946, S.2000.

²⁶ “Bir Halk Partici, Seçimlerdeki Tazyikin Manevi Mesuliyetine İştirak Edemiyor”, Vatan, 19 Temmuz 1946, S.1848.

²⁷ “Halk Partisine Mensup Bir Vatandaş Elemler Soruyor”, Vatan, 22 Temmuz 1946, S.1851.

bekçisi olan hükümet; halkın karşısına hakkın gasıbı olarak çıkarsa, içtihat hürriyetlerini keyfi bir istibdat ve tazyik ruhile pervasızca çiğnerse, kendi lehine rey versinler diye halka rüşvet şeklinde menfaatler gösterirse, aleyhine bulunanların haklarını türlü türlü suretlerle yerse ne yapmış oluyor bili misiniz? Bir milletin asıl temeli olan dürüstlük, mertlik, fazilet hazinelerini muvakkat bir iktidar hırsı uğruna yiyiyor, vicdansızca tüketiyor...Yaptığı işte budur.

*Ne pahasına olursa olsun, iktidar mevkii, haydi peki... fakat milletin öz varlığının temeli olan manevi kıymetlerin pahasına değil... En kudretli maddi silahlar bile bir memleketin bekasını müdafaadan acizdirler. Asıl iş, silahı taşıyanların ruhundan kabaran mukaddes ateşte, cesaretle, feragatte, fedakarlıkta, mertliktedir. Halk Partisi'nin iktidar mevkii bir taraftan harici tehlikeleri ileri sürüyor ve bir beka mücadelesine ait ihtimalleri boyuna hatırlatıyor. Diğer taraftan da milletin asıl korunma silahları olan manevi ve ahlaki kıymetleri habre baltalıyor”.*²⁸ demek suretiyle Halk Partisi'nin kin ve inatları yüzünden fırsatları kaçıracaklarına da temas etmektedir. Hakikati görmeyen iktidar mensuplarının dürüst olmayı bilmeleri halinde daha da kuvvetlenecekleri kaçınılmaz bir gerçektir. Yeter ki iktidar hırsı ile yanıp tutuşmasınlar...Çünkü iktidar beklentisinin sonuçları bütün millete mal olmakta, hırsın ateşinin alevleri bütün yurdu sarmaktadır.

Politika hayatının temelinden başlayan gelişmelere ayak uydurmaya çalışan CHP, politika işlerinde daha müsamahalı hareket etme gerektiğine inanarak, eskiden yeniye doğru birçok değişiklikler yapmak lüzumunu duymuştur. Halkın hoşnutluğunu kazanmanın önemini anlayan CHP, karşı partilerle hisse değil, fikre dayalı bir mücadeleye girişmenin gerekli olduğu kanaatine sahip olmuştur²⁹.

Halk Partisi'nin seçimlere yeni bir zihniyetle girmesi gerektiği üzerinde duran Ahmet Emin Yalman, bunun için faydalı olacak tedbirleri İnönü'nün parti başkanlığını bırakıp, devlet başkanlığı sıfatına sarılmasında ve halk sevgisini kazanan şahsiyetlerin fiili vazife başında olmasında görmektedir³⁰.

CHP'nin gözü kararmış propagandacılarının memlekette yapılanları tekellerine alarak kendi partilerine mal etmeğe çalışmalarına rağmen, Başbakan Saraçoğlu'nun “Kazanılan muharebe, yapılan inkılap ve eserlerin tamamen Türk milletinin malıdır” demesi CHP namına olumlu bir gelişme olarak telakki edilmektedir. Sadun G. Savcı CHP'de Türk milletinin içinde olduğuna göre bu müşterek gayrette onun da övünebilecek payı olduğunu düşünmektedir³¹.

Saraçoğlu, “demagojiden, uluorta hücum ve tarizlerden dedikodudan kaçınarak münakaşa ve mücadeleyi fikir sahasına getirmek ve şahsiyat etrafında değil, prensipler üzerinde dürüst ve serbest bir seçime dürüst insanlar gibi bu seçimlerin neticesine yani tecelli edecek millet iradesine, medeni memleketlerde olduğu gibi gürültüsüz boyun eğmenin”...³² seçim mücadelelerinde muvaffak olmak için tutulacak yol olduğu kanaatindedir.

²⁸ YALMAN, “Mücadele Silahları”, Vatan, 6 Temmuz 1946, S.1835.

²⁹ “Halk Partisi'nde Zihniyet Değişikliği”, Vatan, 29 Haziran 1946, S.1828.

³⁰ YALMAN, “Kötü Propaganda, Diktatörlüğün Tasfiyesi”, Vatan, 29 Haziran 1946, S.1828.

³¹ Sadun G. SAVCI, Kır Kadı, “Nutuktaki İki Nokta”, Vatan, 10 Temmuz 1946, S.1839.

³² Sütunlar Arasında, “Girişilen İmtihan”, Vatan, 11 Temmuz 1946, S.1840.

Meselenin tek parti gitsin, tek parti gelsin davasından ziyade murakabeli bir demokrasi kurulması davası olduğunu düşünen Sadun G. Savcı, General Kazım Karabekir'in CHP'nin seçimi kazanamaması halinde dıştan gelebilecek büyük bir tehlikenin karşılanamayacağı endişesini belirterek, partinin dahili tasfiye sayesinde sarsılmasının bahis mevzu olmayacağını, demokrasi adına da bunun kazanç olacağını dile getirmiştir³³.

Yalman, iktidar mevkiini tazyik, tehdit menfaat vaadiyle gasbetmeye çalışan iktidar mensuplarına, bu memleketi büyük bir felakete sürükledikleri gerçeğini hatırlatmaktadır. Bu mesuliyeti, vebali nasıl ödeyeceklerinin hesabını sorarak, cezaların ve ukubetin CHP üzerinde toplanacağını önemle belirtmiştir³⁴.

CHP'nin aday listelerinin eski listelerin vasfını taşıması yönüyle eleştirildiği de görülmektedir. Geçen meclislerin üyesi olan bu şahısları listeye almasıyla CHP'nin eski hava, eski ruh, eski dimağı taşıdığını Son Posta'da Ekrem Uşaklıgil, "**Şimdi Hükümünüzü Verebilirsiniz**" başlıklı makalesiyle dile getirmiştir³⁵.

CHP'nin yana yakıla birlik anlayışını ileri sürerken vatandaşlar arasında ikilik yaratmağa çalışmasını eleştiren Ahmet Emin Yalman, Halk Partisi'nin mukadderatına hakim olan küçük bir grubun kendi partilerinin başını inatla yemelerinden elim bir akıbeta uğradığını ifade etmiştir³⁶. Esaslı bir hükümetin milletin iradesini temsil etmesi beklenirken Halk Partisi'nin bunu imkansız kılmak için ne mümkünse yaptığına dikkat çekmektedir. Tek parti vasiliğinin son kalıntılarıyla, yeni zihniyetler, yeni şartlar olmadıkça bu işin altından kalkılamayacağını da belirtmektedir³⁷.

Yalman, "*Bugüne kadar Halk Partisini halkın sevgisinden ve güveninden mahrum bırakan habis ruhu temsil eden kaleşörlerin ve hempaların, kendi gemilerini yürütmek ümidiyle sonuna kadar partiyi yanlış yola sürüklemeye gayret edip, eski tarzın devamını temin için ellerinden geleni yapacaklarını*" belirterek, kalplerinde halis memleket sevgisinin hiçbir zaman misafir olmadığını, bu kadar bağlı göründükleri partinin kendi ihtiraslarının vasıtası olduğunu dile getirmektedir. Zaruretler arasındaki çarpışma ve şahsi ihtiraslar arasında rekabetler devam ettiği için Halk Partisi'nin kendi kendini aldattığı, vaziyeti olduğu gibi kabul etme kudretine kavuşarak tedbirler almasını ümit etmenin güç olduğunu söylemektedir³⁸.

Ahmet Emin Yalman'ın CHP'ye yönelik tenkitleri ve Türk milletinin güvenini kazanmasına yönelik tavsiyelerinin yer aldığı "**Halk Partisi'nin İstikbalı**" başlıklı makalede değinilen hususlar son derece önem arz etmektedir: "*Halk Partisi öyle bir alemdir ki içinde her nevi düşünce ve içtihatlar, her türlü mizaçlar, her türlü hisler yanyana yaşar. Sondaj yapayım diye içine bir kepçe daldırıp çıkarınız, her defasında birbirinden ayrı bir manzara ile karşılaşacaksınız. Hiçbir işinde hedef, plan, sarahat yoktur. Bazan sağa, bazan sola doğru bir istikamet tutar. Bazan koşar, bazan uzun bir rehavet uykusuna dalar. Bir tek canlı ve birleştirici vasfı vardır ki o da iktidar mevki etrafında bekçilik etmek ve talih denemektir. İktidar mevki haricinde bugünkü haliyle bir Halk*

³³ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, "Bir Nuktada Aydınlatılmak İhtiyacındayız", Vatan, 15 Temmuz 1946, S.1844.

³⁴ "Halk Partisini İdare Edenlere Açık Mektup", Vatan, 19 Temmuz 1946, S.1848.

³⁵ Sütunlar Arasında, "Artık Karar Milletindir", Vatan, 20 Temmuz 1946, S.1849.

³⁶ YALMAN, "Millet Hükümünü Vermişti", Vatan, 23 Temmuz 1946, S.1852.

³⁷ YALMAN, a.g.m.

³⁸ YALMAN, a.g.m.

Partisi yoktur. iktidar mevkiinde kaldığı müddetçe de memlekete güven, istikrara, huzur, ahenkli bir gelişme getiremez. Gösteriş diye birbirini tutmaz, külfetli, pahalı işler yapmaya adeta mahkumdur. Hakikati anlamağa ve danışmağa lüzum görmeden körükörüne yürüme kendisi için değişmez bir huy halini almıştır. Gözünüzün önünde partinin en mükemmel bir safhası belirse bile bunu tamamen zıt bir safhanın derhal takip etmeyeceğine emin olamazsınız. Koyu milliyetseverlik iddialarına rağmen bugünkü Halk Partisi; yapıcı, yaratıcı, akıncı memleket alakalarının sulandırılıp özden mahrum bırakıldığı bir muhittir...Parti bugünkü haliyle, temeli çürük, her tarafı birer süratle çökmüş, fakat şurası, burası yaldızlı eski bir konağa benziyor. Haydi içine tamir koydunuz fakat neresinden işe başlayacaksınız? Şuraya çivi çakarken, yanındaki kısmın sarsıntudan devrilmeyeceğine emin misiniz? Sonra temel çürük kaldıkça ve istinat noktaları birkaç fani şahsın omuzlarından ibaret buldukça, tamir yoluyla sağlığa ve huzura varılacağına nasıl bel bağlayabilirsiniz ”?39

Yalman, Halk Partisi'nin halkın sesine yeterince kulak vermediği için bir seçim yenilgisine uğradığını belirterek, milletin hislerine taban tabana zıt yollarla ilerlemenin imkansızlığı görmesi gerektiğine temas etmiştir. Günah yükünün taşınmaz bir hale gelmemesi ve eski gafletine partinin devam etmemesi için çağrıda bulunmuştur⁴⁰.

Falih Rıfkı Atay, Ulus'ta; CHP'nin kendi eserini tehlikeye koyabilecek ve eserinin manevi değerini hiç indirecek bir tezada düşmeyeceği üzerinde durarak, cumhuriyet rejiminin devamlılığı ve kararlılığının, iktidar ve muhalif partilerin menfaatine olduğuna temas etmiştir. Atay, sağdan ve soldan bir defa Cumhuriyet yıkılırsa, iktidar ve muhalefette onun altında kalır demek suretiyle arada fikir savaşı olsa da, cumhuriyet rejiminin zararına olan cereyanlarda birlikte hareket edilmesi gerektiğini savunmaktadır⁴¹.

“CHP gidişini kendisi de beğenmediği içindir ki, tek parti idaresine bizzat arka çevirmiş ve demokrasinin hiç olmazsa şekillerine rağbet göstermiştir”. Fakat bu da ihtiyatla ve karamsarlıkla karşılanmaktadır⁴². Yalman, “ *Ne çare ki, bir diktatörlük partisi olan Halk Partisi, zihniyetinin değiştiğine dair laftan başka hiçbir delil göstermiştir. Bugünkü hükümetin asıl siyasi simasına teşkil eden siyaset adamları da; partinin demokrasiye ciddiye almamakta en inatçı ve müfrit bölüğüne mensupturlar. Mesuliyet mevkiine geçince görüşlerinin değiştiğini, fiillerle isbat etmek ve itimat kazanmak mevkiindedirler. Sonra kabinenin icraat vaatleri; her vekaletin evrak dolaplarında demirbaş diye bekleyen yıllanmış düşüncelerdir. Her mühim nutuk ve her program için bunlardan gelişi güzel bir buket yapılır. Fakat türlü türlü ıslahat vaatlerinin bir arada ifade edilmesi; yeni hükümetin bir siyaseti olduğuna, hataları gördüğüne, gelişme imkanlarımızı boğan dar görüş cenderelerini yıkacağına ve bizi geniş ve verimli düşüncelerin ferahlığına kavuşturacağına, umumi hayatta adam seçme; yetiştirme ve ilerletme usullerini intisaba, pistona, sadakata, açık gözlüğe göre değil, müsbet meziyet ve istidada göre ayarlayacağına bir müjde ve bir alamet diye karşılanamayacağını”⁴³ belirtmiştir. Halk Partisi'nin temeli yukarıdan aşağı doğru inen otoritedir diyen Yalman, bu ruhun hakim olması halinde partinin kendini ıslah ve tenkit edemeyeceğini düşünmektedir⁴⁴.*

³⁹ YALMAN, “Fuad Köprülü'nün Mühim Beyanatu, Halk Partisinin İstikbali”, Vatan, 2 Ağustos 1946, S.1862.

⁴⁰ YALMAN, “Neler Kaybediyoruz?”, Vatan, 5 Ağustos 1946, S.1865.

⁴¹ “Halk Partisi'nin Bugünkü Şartlar Altında Durumu”, Vatan, 11 Ağustos 1946, S.1871.

⁴² YALMAN, “Bekliyeceğimiz Müjdeler”, Vatan, 18 Ağustos 1946, S.1878.

⁴³ YALMAN, a.g.m.

⁴⁴ YALMAN, “Bir Mukayese”, Vatan, 6 Eylül 1946, S.1895.

Mümtaz Faik Fenik “*Halk Partisi’ne Düşen Vazifeler*” başlıklı makalesinde CHP’nin gerileme sebeplerini şu sözleriyle dile getirmiştir: “İlk zamanlarda yukarıdan aşağı inen emirler yerine, şimdi aşağıdan yukarı çıkan dileklerin hakim olması gerektir. Halbuki Halk Partisi altı okun en mühim bir parçası olan inkılapçılık prensipini belki, eski geleneğe uyararak ihmal etmiş ve inkılapçılıkta inkılap yaparak, yeni devirlerin kati ve sarih hükümlerine ayak uydurmaktan daima uzak kalmıştır. İnkılapçılık demek bir milletin bünyesine ve isteğine en uygun şartları – iktidar mevkiimizdeki tehlike pahasına da olursa olsun- göz kırpmadan tatbik etmek sanatıdır. Halbuki, iktidarda inhisarcılık güdenlerin bu asla işine gelmemiştir. Bunun üzerine , Halk Partisi’nin eski gövdesi üzerindeki taze dallar kırılmağa başlamış ve meyvalar kopmuştur. Nihayet bu parti dünyanın dört tarafından esmeğe başlayan demokrasi rüzgarlarını tesiri altında yavaş yavaş sade kuru bir gövde halinde kalmıştır”.⁴⁵

CHP’nin yeniden halkın hoşnutluğunu kazanabilmesi için, halktan ayrı ve onun üzerinde bir kudret olmadığını kabul etmesi, memleket idaresinde halkın iradesine ehemmiyet göstermesi gerektiğine temas eden Faik Fenik, halkın zümre hakimiyetini ve yukarıdan gelen emirleri istemediğinin de üzerinde önemle durmuştur⁴⁶.

Yalman, halktan kopuk hale gelen CHP’nin canlanabilmesi için gerekli adımlar atmasına temas ederek, bu adımları şöyle sıralamıştır:

- 1- Sözde kalmayacak fiili bir program,
- 2- Partinin serbest reyle idaresi,
- 3- Halkın düşüncelerine kulak verme,
- 4- Her türlü imtiyaz ve hatır, gönüle son verme,
- 5- Demokrasi gereği seçim kanununun tadili”

CHP’nin demokrasi yolunda attığı bir adım da halkevlerini vatandaşlara açmasıdır⁴⁷.

Halk Partisi’nin ikinci bir partiye tahammül etmeye karar vermesi, fakat halkın tahammülünün kalmaması, Halk Partisi’nin bu gidişe bir yön vermesi görüşü ağırlık kazanmaktadır⁴⁸. Partinin yapıcı olmayan gidişler yüzünden yıpranmasının demokrasi açısından hoş olmadığını söylemek mümkündür. Tek partinin mirasını bünyesinde toplayan CHP’i siyasi kanaatlerini yeniden gözden geçirmelidir. Uzun yıllar rakipsiz kalmasının da etkisiyle olsa gerek CHP’si demokrasinin şaşkınlığı içinde kalmıştır.

CHP’nin halkın güven ve sevgisini kaybetmesinin DP’nin kurulmasıyla gündeme gelen yeni bir mesele olmadığını ifade eden Şükrü Saraçoğlu, Serbest Fırka tecrübesinin de bu durumu teyid ettiğini belirtmektedir. “Uzun yıllar boyunca akıp gelen hoşnutsuzluk selleri, Türk’ün, temkin, vekar, olgunluk, ağır başlılık, sükun ve huzurseverlik, anarşiye düşmanlık vasıflarından örülmüş kuvvetli bir seddin arkasında toplanmış, birikmiş bulunuyordu. DP’nin yaptığı iş bugüne kadar bu bendin şurasında burasında birkaç küçük delik açıvermekten ibaret kalmıştır”⁴⁹.

“Halk Partisi’nin kendi içinden gelen şikayetlere, tasfiye isteklerine, ortaya dökülen fikir ve kanaatlere bakınca, insanın bu parti içine kurt düşmüş heybetli bir ağaca benzetesi

⁴⁵ Mümtaz Faik FENİK, “Halk Partisi’ne Düşen Vazifeler”, Vatan, 15 Ekim 1946, S.1934.

⁴⁶ FENİK, “Halka Şirin Görünmek Sanatı”, Vatan, 18 Ekim 1946, S.1937.

⁴⁷ YALMAN, “Halk Partisi’nden Beklenen Gidiş”, Vatan, 20 Kasım 1946, S.1967.

⁴⁸ YALMAN, a.g.m.

⁴⁹ Cemal BARDAKÇI, “CHP Halkın Güven ve Sevgisini Neden Kaybetti?”, Vatan, 20 Kasım 1946, S.1967.

geliyor. Gövdesine üşüşen zararlı unsurlardan arıılmazsa günün birinde bu ağacın kendiliğinden yıkılvermesinin önüne geçilemez. Bu da bir felaket olur. Çünkü yurdun, milletin bugünkü ve gelecekteki selameti, demokrasimizin yeni baştan uğraşılıp ele geçirilmesi gereken bir nimet haline düşmemesi için Halk Partisi'nin diğer partilerle birlikte ayakta kalması, yaşaması zaruridir".⁵⁰ CHP'nin kendi kendisine zarar verdiği ve kendi çöküşünü elleriyle hazırladığını söylemek sanırız yanlış bir hüküm olmaz. Bu gidiş yüzünden cahil halkı(!) suçlamak veya DP'nin muhalefet fikri ile CHP'nin etkisini gölgelediğini düşünmek yanlış bir telakki olur.

Balıkesir Halk Partisi merkez, ilçe, bucak ve ocak başkanlarının toplu olarak istifa etmeleri Halk Partisi'nde bir çöküşün yaşandığına işaret etmektedir.⁵¹ Diğer taraftan Halk Partisi'nin azalan değerler karşısında imaj değişikliğine teşebbüs ettiği, partinin içinde Halk Partisi'nin adını Çiftçi ve Halk Cumhuriyet Partisi olarak değiştirmek isteyenlerin olduğu söylenmektedir.⁵²

Halk Partisi'nin "benden olan iyidir", "benden olmayan kötüdür" anlayışını bir kenara bırakması gerektiği üzerinde duran Yalman, muhalifleri hakkında farklı ölçülere başvurmasının, o parti için bir kuvvet amili değil, hakikatte zaaf amili olduğuna dikkatleri çekmektedir.⁵³

Ziyad EbuZZiya, Tasvir'de, CHP'nin zihniyetini eleştirmekte, bir anda değiştirilmesinin imkânsız olduğundan bahsetmektedir. Memleketimizde hakiki demokrasinin yerleşmesine mani olan illetin antidemokratik kanunlar olmadığını, illetin kökünün bu mevzuatı yaparak, onları idameye çalışan hatta el sürülmesine bile razı olamayan zihniyet olduğunu ifade etmiştir. "İmparatorluk mutlakiyetinin Meşrutiyete, onun da tek partili Cumhuriyet idaresine intikal ettirdiği bu zihniyet bu gün hâlâ bütün azametiyle ayaktadır. Yirmi beş sene memleketi tek parti murakabesizliğiyle idare eden bugünkü iktidar partisinin bir anda değiştirilmesi imkânsızdır".⁵⁴ EbuZZiya, bu zihniyetin ortadan kaldırılmaması halinde, hakiki demokrasiye ulaşma uğruna senelerin kaybının mukadder olduğunun üzerinde durmuştur.

Demokrat Parti'nin ilk kongresinden sonra Halk Partisi'nin kendisini ıslah etme çalışmalarının hız kazandığı dikkati çekmektedir. Parti divanının toplanarak kendi mukadderatı hakkında kararlar almaya yönelmesi CHP açısından olumlu bir tavır olarak değerlendirilmelidir. Anayasaya aykırı kanunların değişmesi veya tadili yönünde kararlar alınmaya çalışılırken, CHP kulislerinde partinin ehliyetli ellerde bulunmadığı sesleri yükselmektedir. Nitekim Mümtaz Faik Fenik de, halkla partinin arasının derinleşmesi, bir çok konuda vazifelerini yapamaz hale gelmesi ve parti işlerine bu işten anlayan değil de, hoş görünenlerin getirilmesinin partiyi yıprattığı"⁵⁵ kanaatindedir.

Şef sisteminin artık maziye karıştığını anlayan CHP parti tüzüğünü yeniden gözden geçirme ihtiyacı duymaktadır. Bünyesini çok partili hayatın gereklerinde göre değiştirmedeği sürece partinin tehlikeye gireceği düşünülmektedir.⁵⁶ CHP bünyesinde

⁵⁰ BARDAKÇI, "Halk Partisi'ni Nasıl Kurtarmak Kabildir?", Vatan, 26 Kasım 1946, S.1973.

⁵¹ "Halk Partisinden İstifalar", Vatan, 24 Kasım 1946, S.1971.

⁵² "Halk Partisi Kendi Kendini Tenkit Yolunda", Vatan, 5 Aralık 1946, S.1982.

⁵³ YALMAN, "Hakkaniyette Tek Ölçü", Vatan, 8 Aralık 1946, S.1985.

⁵⁴ Ziyad EBUZZİYA, "Zihniyet Yine Zihniyet", Tasvir, 6 Ocak 1947, S.639.

⁵⁵ Mümtaz Faik FENİK, "Halk Partisinin Islahı Cereyanı, Islahatçılar Gittikçe Saha Kazanıyor", Vatan, 14 Ocak 1947, S.2022.

⁵⁶ "Ulus'un Makalesi", Akşam, 31 Temmuz 1947, S.10342.

birkaç cereyanın hasıl olduğu görülmektedir. “Bunlardan bir kısmı, partinin maksat ve gayesini kaybettiğini ve yeni bir dinamizm gerektiğini savunan ıslahatçılardır. Bir kısmı, vaziyeti olduğu gibi muhafazaya azmetmiş, yarını değil ancak bugünü düşünen, iktidarı ne pahasına olursa olsun elde tutmaya çalışan kimselerdir. Bir üçüncü kısım da kararsızlardır. Bunlar da otoriteden yanadır”⁵⁷. Partide bu üç cereyanın çarpışmasına şahit olunmaktadır. Partinin kendi içinde gösterdiği bu tutarsız gidişin memleketi nasıl bir vaziyete sürükleyeceği de meçhul görünmektedir.

Halk Partisi’nin Demokrat Parti kongresinin akabinde yayınladığı tavrıyla, parti tüzüğünde demokrasiye aykırı noktalar üzerinde durması da dikkat çekicidir. Halk Partisi’ne, ne zarar gelmişse demokrasi konusunda eğitmek bilmeyen, memleket meselelerini akıl ve bilgi ile değil, otorite ve emirle tanzim edeceklerini zannedenlerden gelmiştir. Bu hususta ıslahatçıların üzerinde durduğu noktalar, partinin şahıslara değil, tüzüğe ve programa bağlı kalması ve gençliğe yeni bir akide verilerek, vicdan hürriyetinin tatbikine imkan bırakılmasıdır⁵⁸.

Halk Partisi’nin ıslah edilmesi, gençliğe verilecek terbiyede din bahsinin önemle gözönüne alınması gerektiği üzerinde duran Faik Fenik, partinin zihniyetinde bir değişikliğin olmasının şart olduğunu ifade etmektedir. Partinin kendisine bu hususlarda çeki düzen vermesinin dindar halkı yanına çekmek için bir taktik olduğu üzerinde de durarak, DP’i bir politika oyunuyla siyasetin dışında tutmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Bir kapalı kutu olarak nitelediği Halk Partisi’nin siyaseti satranç tahtası telakki etmesi, oradaki insanları satranç taşı gibi görmesi⁵⁹ iktidarın açmazlarını da gözler önüne sermektedir.

Parti içinde cereyan eden bir başka husus da parti ile ilgili önemli hususların bütün partililerce görüşülmemesidir. Faik Fenik, parti program ve tüzüğünün daha demokratik esaslara göre hazırlandığı bir dönemde, halk efkarından gizli oturumlar yapmanın anlamsız olduğunu düşünmektedir. “*Diplomaside gizli kalması gereken meseleler olabilir ama, demokrasi diploması ve politika değildir, halk efkarının tam ve açık bir şekilde tezahürüdür*”⁶⁰ demektedir. Bahadır Dülger de, Halk Partisi içtimalarının gizliliği icabettirecek sebebin ne olduğunu bir türlü tahmin edemediğini, Halk Partisi’nin milletten hiçbir şey saklamamak mecburiyetinde olduğunu dile getirmiştir.⁶¹

Siyasette özellikle halkın aradığı açık sözlülüktür. Yollar ve usuller ayrı olsa da gayenin bir olduğu, yani demokrasiyi tesis etmek olduğu açıktır. CHP’nin kol kırılır yen içinde mantığı ile hareket ederek, tenkitleri ve şikayet mevzularını dört duvar arasına hapsedmesi yanlış bir gidiştir. Halkı dışında tutan ve halkı değişimlerine ortak etmeyen partici bir zihniyetin nasıl başarılı olacağı da merak edilmektedir.

Halkı CHP’den uzaklaştıran en önemli etken, hiç şüphesiz partinin müfrit ve inhisarcı unsurlarının takındığı tavidir. Bu gidişin neticesi hakkında Ahmet Emin Yalman, “*Halk Partisi DP’ye engel oldukça muhalefet ve hoşnutsuzluk gitgide açık ve kanuni mecralardan ayrılacaktır. Sinsi tuzaklar kurup bekleyen vatansız muhaliflerin hazırlamağa*

⁵⁷ a.g.m

⁵⁸ “Islahatçılar Ne İstiyorlar?”, Vatan, 15 Ocak 1947, S. 2023.

⁵⁹ FENİK, “Halk Partisi Denen Şu Kapalı Kutu”, Vatan, 24 Ocak 1947, S.2032.

⁶⁰ Mümtaz Faik Fenik, “Kol Kırığı Yen İçinde”, Vatan, 6 Şubat 1947, S.2045.

⁶¹ Bahadır DÜLGER, “Grup İçtimalarının Gizliliği”, Son Saat, 15 Mayıs 1948, S.657

uğraştıkları hıyanet dolu mecralara akacaktır”⁶² demektir. Oysa CHP tenkidi yıkarken hoşnutsuzluğu kendi yönüne çekmekten başka bir şey yapmamaktadır. Halkı kendisine yaklaştıracak yerde bir kat daha gücendirerek uzaklaştırmaktadır. *“Halk Partisi’ni idare edenler kapalı bir aleme kapandıklarına, idare edilenlerin de partinin mukadderatı üzerinde tesirlerini göstermek imkanından mahrum bulduklarına göre, Partinin tenkitlere açık olması gerekir”*⁶³.

CHP’nin yanlış hesaplar yaparak, kendi kendini aldatması, çirkin ihtirasları tatmine yönelmesi ile hayati menfaatlerini de tehlikeye düşürdüğü bir gerçektir. Memlekete daha ağır bedeller ödetmemeleri için Ahmet Emin Yalman, CHP ve taraftarlarına şu çağrışı yapmıştır: *“Ey Halk Partisinin mahdut miktardaki idarecileri, ey kalemsöhrler ve onlara destek olanlar; bu manzaranın fecaatini görmüyor musunuz? Tazyik gören asil ruhlu müstahsil vatandaşa karşı yüreğinizde en küçük bir sevgi, bir rikkat yok mu? Vicdanınız bütün bütün felce mi uğramış? Parti gözliüğünü takmadan memleketin haline bakmak hiç mi elinizden gelmiyor? Sırf parti ve hükümet mefhumlarının birbirine karıştırılması yüzünden memleketin maruz olduğı tehlike karşısında hiç mi yüreğiniz yanmıyor”* diyerek, milletin iradesine ve kanuna karşı gelenlerin sonlarının iyi olmadığını, kendi buyurmak zevkleri için memleketin menfaatlerini ve kanunlarını ihmal edenlerin hiçbir zaman cezasız kalmayacaklarını ifade etmiştir. *“Bütün hesaplamalarınız yanlıştır. Hakikatleri görememenin gaflet alemine kendinizi hapsedmenin acısını çekecekler sizler olacaksınız”*. sözleriyle Türk vatandaşlarının haklarını korumağa azmettiğini, bu mücadeleyi kanunların çerçevesi içinde, münakaşa ve tenkit yoluyla devam ettirerek mutlaka gayelerine varacaklarını dile getirmiştir. Bu duruma engel olunması yerine samimi ruhla CHP’nin de işbirliği halkasına girmesini tavsiye etmektedir. Yalman, *“Geriye bakmayarak, herşeyi unutarak, ancak istikbali millet namına fethetmek gayesile işe sarılalım, münakaşalarını kanun çerçevesinden taşırmayan, görerek, bilerek, biçerek adım atmağı bilen vekarlı, akıncı ruhlu Türklere yakışır surette hep beraber hareket edelim. Bütün dünya karşısında filan ve filan zümre ve parti sıfatile eğilerek, millet sıfatile iyi bir imtihan geçirelim”*⁶⁴. demek suretiyle de CHP’nin demokrasi mücadelesinde muhalefet ve halkla işbirliği içinde olmasını istediğinin üzerinde durmuştur.

Yalman, Recep Peker hükümetini şu sözlerle eleştirmektedir: *“Hakikat şu ki Recep Peker ve arkadaşları, uzun müddet devlet otoritesinin esas olduğuna, totaliter ruhun bir memleketi çabuk ilerletmek için kestirme yol olduğuna inanmışlardır. Bu zihin itiyadından birdenbire kurtulamıyorlar. Vatandaşın iradesine saygı göstermeğı öğrenememişlerdir. Vatandaşlar arasındaki normal siyasi faaliyetleri (komitacılık) sayıyorlar, kanuni bir şekilde bir araya gelen vatandaş küttelelerinden (halk kalabalığı) diye tezyifli bir lisanla bahsetmeğı aziz görüyorlar. Eski totaliter itiyatlar üzerine bir zümre tesanüdü kurulmuş bulunuyor ki fertler, bundan kurtulmak ihtiyacını duysalar bile kurtulamıyorlar, tesanüdü baskısını duyuyorlar. Fazla olarak da Recep Peker’in büyük kusuru, infiallerine hakim olamamak ve hislerine kapılmaktır. Başbakanın bütün meziyetlerine, bütün iyi niyetlerine rağmen bu zaaf, siyasi hayatında ittirat ve istikrar bulunmasına ve demokrasinin icaplarına uymasına engel olmuştur”*⁶⁵. Halk Partisi’nin kısır bir döngü içinde bulunduğı, çıkmaz bir yola sürüklendiğı görülmektedir. Eski totaliter ruhtan kurtularak, halkın sevgisini kazanmanın yolları bulunmalıdır. İktidar mevkiini sağlamlaştırmanın yolu hiç şüphesiz milletin iradesine boyun eğmekten geçmektedir. Siyasi hayatımızda en çok

⁶² YALMAN, “Gafletli Gidiş”, Vatan, 4 Mart 1947, S.2071.

⁶³ YALMAN, “Dürüstlük İmtihani”, Vatan, 8 Mart 1947, S.2075.

⁶⁴ YALMAN, “Yanlıı Hesap”, Vatan, 5 Nisan 1947, S.2103.

⁶⁵ YALMAN, “İki Ses”, Vatan, 7 Nisan 1947, S.2105.

özlemine duyduğumuz husus, şahıslara bel bağlamamak, vatandaşın hürriyetini sarsılmaz bir inançla korumaktır.

Tasvir’de “*Kısmi Seçimler Münasebetile*” başlıklı makalesinde Cihat Baban, “*Halk Partisi halkın muhabbet ve sevgisini kaybetmekten korkuyorsa, hürriyet teminatlarını onun için mi elde tutmak istiyor? Buna pek inanmak istemiyoruz, çünkü o bu korkudan ayrılmadıkça sevilmiyecek, ve eğer kendisini sevdirmek istiyorsa ilk iş olarak bu hakları vatandaşa tanıyacaktır. Şirin görünmesinin yegane tılsımı budur*”.⁶⁶ diyerek bir kere daha vatandaşın haklılığını ortaya koymuştur.

Ekrem Uşaklıgil, “*Demokrasi usullerinin memlekette tatbikini ya toptan geciktiririz, ne kadar süreceğini hiç kimsenin kestiremeyeceği bir müddet için geriye atarız, yahut, hiçbir şüpheye maddeten imkân bırakmayan bir açıklıkla toptan kabul ederiz, ikisi ortası bir idarei maslahat politikası, peşinden iflâsa mahkûmdur*”.⁶⁷ diyerek CHP’nin oyalayıcı zihniyetinin bir fayda getirmeyeceğini ifade etmiştir. Halk Partisi’nin antidemokratik kanunları düzenlemede aceleci olmayan tavrı, seçim kanununda yapılması beklenen ama gerçekleşmeyen tadiller mutlak demokrasiye gidişi geciktirmiştir. İktidarın tavrının siyaset sahnesinde uzun süre yer alma isteğinden kaynaklandığını düşünmemek mümkün görünmemektedir. Parti içinde demokrasiyi tesis etmeden, bunu memlekete yaymaya çalışmak faydasız bir uğraştan öteye geçemeyecektir. Halk Partisi demokrasiyi, iktidarın halkı idaresi olarak anlamış olacak ki, muhaliflerine de, halka da hürriyet ortamı oluşturmamıştır.

3- Cumhuriyet Halk Partisi’nin Demokrat Partiye Yaklaşımları

Bizler halk olarak her ne kadar daha fazla demokrasi istesek de, partilerin birbirlerine tahammülü olmadığı gerçeğini bir kenara bırakamıyoruz. Tek parti anlayışının sona ermesiyle değişen dünyaya ayak uydurmaya çalışırken, şahsi ihtirasları bir çıban gibi deşmenin çözüm olacağı yanılgısı hakim...İktidarda bulunanlar yerlerini bırakmama kaygısındaiken, muhalefete talip olanlar koltuk arayışlarına giriyorlar. Bu siyasi çekişme de hep unutulmuş bir taraf var ki: O da halk...

İşte bu endişe 1946 yılının sütunlarına “*H.Partisi Kuvvetini Toplamak İhtiyacını Duyuyor*” şeklinde yansıyor. İzmir Parti Müfettişi: “*Yeni partiler yarın iktidarı ele almak istikametinde yürüyeceklerdir. Biz de iktidarı bırakmamak için tedbirlerimizi almağa, hesaplarımızı yapmağa hazırız*”.⁶⁸ Ve CHP’den ayrılanları eleştirerek, “*Bizden ayrılanlara gözyaşı dökerek değiliz. Fakat ben elini sıkıttım ve düne kadar partili bildiğim arkadaşın hangi tarafta yer alacağını bilmek isterim. Ancak bu suretledir ki, kuvvetimizin derecesini ölçebilirim*”.⁶⁹ diyerek güvenilir siyasilerle bu işe devam edilebileceğini vurgulamaktadır. Aslında bu durum siyasiler arasında bir kamplaşmanın başladığına da işaret etmektedir. Toplum düzeni açısından huzursuzluklara sebep olabilecek bir ayrımcılığı kabul etmek, temellerinin atıldığı demokrasi hareketini baltalamaktan öteye gidemez.

Zaman geçtikçe DP’nin siyasi sahnede varlığını göstermeye başlaması, CHP’nin iktidar mevkiindeki yerini meşrulaştırması noktasında adım atması gerektiğinin sinyallerini vermiştir. “*DP, kağıt üzerinde bir isim halinden çıkıp mahalli idare makamlarından bir*

⁶⁶ Sütunlar Arasında, “Şirin Görünmenin Yegane Tılsımı”, Vatan, 7 Nisan 1947, S.2105.

⁶⁷ Sütunlar Arasında, “İdarei Maslahat Politikası İflâsa Mahkûmdur”, Vatan, 10 Nisan 1947, S.2108.

⁶⁸ “Halk Partisi Kuvvetini Toplamak İhtiyacı Duyuyor”, Vatan, 22 Şubat 1946, S.1701.

⁶⁹ a.g.m.

kısının cesareti kırarak yoldaki hareketlerine rağmen esaslı bir gelişme istidadı gösterince iktidar muhitinin başkaca tavırlar takındığı”⁷⁰ nı belirten Yalman, “Gitgide belli oldu ki, Halk Partisi, iktidar mevkiinin meşruiyetini sağlama bağlamak ve zevahiri kurtarmak emeliyle bazı fedakârlıklar göstermeye hazırdır. Yeni partilere yer vermeyi ister ama serbest seçimin sonuçlarını henüz göze alamamıştır”⁷¹ diyerek CHP hakkındaki kaygılarını da dile getirmiştir. Partilerin bir vasıta olduğu gerçeğini kabul edersek, CHP’nin bu derece telaşlanmasının yersiz olduğunu, uzun yılların partiye getirdiği tecrübelerle böyle bir telaşa ve heyecana kapılmasının gerekmediğini söylemek mümkündür. Bu tarz bir heyecanı yaşamayı isteyenler belki de siyasi sahnede ilk oyunlarını sergileyecek partiler olmalıdır.

CHP sadece DP için değil, kurulan diğer muhalefet partileri için de ümitli değildir. Yeni kurulan bu partilerin tecrübesiz olmaları, ve cılız propagandalarla siyasi hayata atılmaları belki bir noktada onun da işine gelmektedir. Muhalefete karşı olmakla beraber, muhalefetsiz de olunamayacağının bilincinde olmak CHP’nin içinde bulunduğu handikapları görmemiz açısından önemlidir. Nadir Nadi bu konuya temasla “*Halk Partisinin karşısına çıkan muhalif partiler hep aynı teşekküllerdir. Mazileri yoktur, tecrübeleri eksiktir, program ve prensip itibarıyla CHP’den ya az farklıdırlar, yahut da büyük halk kütlelerini kavrayacak derecede çekici değildirler. Bu partilerin teşkilatları da henüz zayıftır. Geniş mikyasta propaganda yapacak, kendilerini bir yerde iyice tanıttıkları imkanları yoktur. Halk Partisi ise, yirmi yılı aşan bir zamandan beri müsbet ve verimli eserleriyle dimdik ayakta duruyor*”⁷² demiştir. Aslında bu düşünce şekli bile CHP’nin muhaliflere ılımlı yaklaşmadığının göstergesidir. Gerçek anlamda demokrasinin inkişafı amaçlansaydı, iktidarın her türlü tecrübesiyle övünmesi yerine, muhaliflere yol göstermesi gerekirdi. Kaldı ki bugün dahi sıkıntılarını çektiğimiz bu hazımsızlık yüzünden, partiler birbirlerini olumlu yönlendirmeler yerine, arkalarından kuyu kazma metodunu tercih ediyorlar.

CHP Genel Başkanının DP’ye bakışına gelince, Meclis Grubu ve Parti içinde üye olanların partiyi gazetecilerle işbirliği yaparak kötülemeye çalıştıklarını iddia etmiştir. Partiden ihraç edilen bu vekillerin daha sonra muhalefet partisi olarak karşılarında yer aldığını söylemek mümkün olmaktadır.⁷³ “*Kendi içimizde taktik yapan bu siyasetçilere karşı, temiz ve yürekli parti arkadaşlarımızın, tereddüde düştükleri görülüyordu. Bir kalenin içinden fetholunması ne kadar tehlikeli ise, bir parti için de artık ondan olmayanların kötüleyici oyunları o kadar tehlikelidir. Muhaliflerimiz bu taktiğe o kadar ümit bağlamışlardır ki, bağımsız olduklarını söyleyen senedli siyaset hasımlarımız, Partimizin ıslahı ve kuvvetlenmesi için, her gün bir teklif yapmaktan çekinmez olmuşlardır. Böyle oyunlar siyasi telakkisi olgunlaşmamış farzolan muhitlerde, cemiyetin anlayışına karşı hürmet hissinden mahrum olan gazeteci ve siyasetçiler tarafından yapılır.*

⁷⁰ Ahmet Emin YALMAN, “Ana Dava Yurt Davasıdır”, Vatan, 8 Mayıs 1946, S.1777.

⁷¹ YALMAN, a.g.m.

⁷² Nadir NADİ, “Seçimlere Dair Birkaç Söz”, Cumhuriyet, 4 Mayıs 1946, S.7799.

⁷³ Bu konu hakkında Bernard Lewis’in, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, eserinin 304.sayfasından detaylı bilgi almak mümkün olmaktadır. “Adnan Menderes, Türkiye’nin Birleşmiş Milletler Anayasası’nı imzalamakla “gerçek demokrasiyi uygulamayı kesinlikle taahhüt ettiğini” ileri sürüyordu. Halkın yanında olmayı tercih eden bu milletvekillerini CHP’nin hedeflerinden ayrıldığı için *asi* olarak nitelendiren Bernard Lewis, Vatan Gazetesi başyazarının da bu asilere kucak açtığına temas ederek, “*hükümet ve partinin izlemekte olduğu totaliter yolu eleştiren ve kendilerinin demokrasiye olan inançlarını ilan eden imzalı makalelerini yayınladıkları*”nı açıklıyordu. Yeni Ulus Gazetesinde Parti içinde üye olanların partiyi kötülemeye başlamaları eleştirilmekte, kaleyi içinden fethetmeye çalışanların önce gizli, sonra partiyi yıkmak isteyen gazetecilerle fikir yakınlığı kurarak CHP’ye ihanet edip hizipleştikleri yazılmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Ali Rıza EREM, “1945-1950 İktidarı”, Yeni Ulus, 26 Mart 1954, S.101.

CHP'sinden bir milletvekili veya serbest vatandaş, partimizi yıkmak isteyen bir gazete ile fikir ve yazı yakınlığı yaparsa, ve bunu bize kabul ettirebileceğini sanırsa, kendini aldatır. Nihayet bu oyunlarda siyasi hayatımızın gelişmesinde bir merhaledir. Bu merhalenin imtihanlarını da milletçe geçirmeğe mecburuz". diyen İnönü DP'nin muhalefet olarak karşılarında yer alması hususundaki düşüncelerini belirtmiştir. Basın ile işbirliği yapması bir tarafa, aslında İnönü ile de işbirliği yapıldığını iddia etmek pek de yanlış olmaz. Zira muhalefetin demokrasi için şart olduğunu 1945'den beri çeşitli sebeplerle dile getiren İsmet İnönü'ydü.

İnönü'nün çok partili hayata geçişi bir zorunluluk olarak gördüğünü, Samet Ağaoğlu **Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri** adlı eserinde belirtmiştir. İnönü'nün çok partili rejimin ne hayranı, ne de taraftarı olduğunu söylerken, "Halkın, bürokrasinin, aydınların tek partili yönetimden, ayrıca Halk Partisi'nden bıkmış, usanmış olduklarını görüp, anladığını, yaptığı direnme denemelerinin bu noktada hiçbir sonuç vermediğini ve vermeyeceğini kestirerek memleketi büyük sarsıntılara düşürmeden çok partili rejime erdirmek için inançlarını ve maddi, manevi koltuklarını feda etmeği kabul ettiği" ni belirtmiştir. "Bayar'ın da ileri sağdan, ileri soldan gelen kışkırtmalarla daha da heyecanlanmış bir halkı, yine çeşitli sebeplerle yanlış kararlar verebilecek arkadaşlarını kanun sınırları içinde tutmayı başardığını, böylece İsmet Paşa ile akıl ve basiret noktasında birleşerek, pürüzsüz bir seçimle tek partili totaliter rejimden çok partili demokratik rejime geçilmesinde başrolü oynadıklarını"⁷⁴ yazmıştır.

Halk Partisi DP kurulurken çeşitli tedbirlere başvurmuştur. Amaç, DP'nin önünü kesmektir. Bu tedbirler hakkında Adnan Menderes şunları söylemiştir:

- 1- "Tezvir ve iftiradan ibaret propaganda,
- 2- Müsait gördükleri idare amirleri vasıtasıyla her türlü baskı,
- 3- Seçimleri öne almak,
- 4- Seçimlerde kazanmak için her çareye müracaat"⁷⁵ Menderes, partinin kanunların çizdiği yoldan yürüdüğünü ve güdümlü demokrasi taraftarı olmadıklarını da belirtmiştir.

Müstakil Grup Başkan Vekili Ali Rana Tarhan, "İnönü'nün tek partinin murakabesini kafî görmediğini, fakat esaslı, büyük farklardan doğmıyacak olan siyasi partilerin yalnız şahsiyet yaparak memleketin bünyesini sarsacağından ciddi endişe ettiğinden, partiyi kendi içinden geçici olarak kontrol ettirdiğini ve bu grubun rolünün bittiğini" belirtiyordu. "Yeni siyasi partileri esaslı program farkları mı doğurmuştur, yoksa milletin bünyesini sarsacak mahiyette ihtiras partileri midirler? Samimi dileğimiz milli murakabeyi kuvvetlendirsinler".⁷⁶ diyerek bir ölçüde muhaliflerin samimiyetsiz olduklarına dikkatleri çekmiştir.

Çağın sancısını aşan bir hesaplaşma sürecine girilmiş gibiydi. Siyaset sahnesinde yer alan iktidar ve muhalefet grupları birbirlerini samimiyetsiz olmakla suçlaya dursun, figüran olan halk, bu çekişmelerden daha çok payını alıyordu. Geciken demokrasi, ucu görünmeyen hürriyet, sesi kısılmış halk iradesinin olduğu bir atmosferde büyülü bir muhabbet kelamı beklerken, çekişmeler had safhaya varıyordu. Rejim sorgulanıyordu. Memlekette geniş kitleler adını duydukları ama görmeleri nasip olmayan demokrasiyi

⁷⁴ Samet AĞAOĞLU, *Demokrat Partinin Doğuş Ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, İstanbul, 1972, S.146.

⁷⁵ "Adnan Menderes'in Nutku, Halk Partisi DP Kurulurken Ne Şartlar Koşmuş?", Vatan, 18 Temmuz 1946, S.1847.

⁷⁶ "Halk Partisi Fevkalade Kurultayı Dün Dağıldı", Cumhuriyet, 12 Mayıs 1946, S.7807.

arıyorlardı. Büyük ve kuvvetli olmak gerekliydi lakin uygulamalar bunu engelliyor, sözün güçlü olduğu yerde sesin kısılması gerekiyordu. Muhalif davranmak da suç teşkil ediyordu. Olması gereken, muhalif gibi görünen ama suya sabuna dokunmayıp, nabza göre şerbet veren bir anlayış tarzıydı. İşte bu yüzden iktidar sahipleri sesini yükselten muhalefeti istemiyordu. Ve her fırsatta tazyikle, tehditle, tenkitle yükselen seslerin ağzını kapatmaya çalışıyorlardı.

Belediye seçimlerinin sonuçları yurttan derin bir eleştiriye maruz kalırken, bu seçimleri başarılı telakki eden CHP'liler seçimlere iştirak etmedikleri için de Demokratları suçluyorlardı. CHP'nin Meclis Vekili Cevdet Kerim İncedayı, *“Belediye seçimlerini iftiharla gördük. Muvaffak olmuş bu eseri küçültmek, memlekete iyilik değil, en hafif tabirle haksızlıktır. Böyle muhalefeti esefle karşılarım. Belediye seçimleri istedikleri gibi olmamış. Muhalifler, hareketlerimizi takbih değil, takdir etmelidirler. Bir nisbi temsil usulünü istiyorlar. Buna neden lüzûm vardır? Neden bunca zamandır tatbik edilen usulün doğru olmadığını söylüyorlar. Kanun particilik gütmemektedir. Yüreğim yanıyor. Rusya ile olan vaziyetlerimizi dağdaki çoban bile anladı. Buna iddia etmeyen muhalefeti sahih mi addedeyim? Kurultayın orduya tebrik telgrafını tenkit eden muhalefet mi samimidir? Lozan ve İnönü kahramanının başında bulunduğu bu memlekette Venizelos'un memleketini daha üstün gören muhalefet demokrasiyi mi temsil ediyor? Serbestçe tenkitler yapalım, birbirimize doğru yolu gösterelim: Demokrasi budur. Seçimlere iştirak etmemek propagandası yapmak beşeri bir ahlaksızlıktır. Böyle bir siyasi teşekkül Türkiye Cumhuriyeti'ne yakışmaz”*.⁷⁷ diyerek muhaliflerine çok ağır ithamlarda bulunuyordu.

Yalman bu sözlü tarizler karşısında, *“ekseriyetin müdafaa ettiği demokrasi esasına karşı gelen bir totaliter zümrenin varlığından”* söz etmiş, sarfedilen *“bu sözlerin hürriyet ve murakabe aşığı Türk vatandaşlarını rencide edeceğinin, maksadı aşan tesirlerinin olacağına hesap edilmediğini”*⁷⁸ izah etmeye çalışmıştır.

Hüseyin Erdoğan, *“Muvafakat, Muhalefet Ve Vatan Hainliği”* başlıklı makalesinde muvafık ve muhalifleri değerlendirirken, muhaliflerin iktidara geçtiği gün tatbik edeceği prensipleri belirlemesini tavsiye etmiştir. Bu arada muvafıkların şahsi menfaatleri, milletin menfaatlerine karıştırarak, her şeye rağmen iktidarda kalmanın millet menfaatine olduğuna inanmasının vatan hainliği⁷⁹ uçurumuna doğru yürümeye başlamalarının delili sayılacağına üzerinde durmuştur⁷⁹.

Emin Sazak'ın Vatan Gazetesi'ne verdiği bir demeçte, geçmiş partiler gibi husumet havası yaratmadıklarını belirterek; parti hakkındaki söylentilere cevap mahiyetinde: *“Partimiz hakkında çok şeyler söylediler. Evvela din propagandası yapıyor dediler. Dini alet ederek, fesat çıkaracak dediler. Ondan sonra büyük arazi sahipleri partisi dediler. Bundan caydılar komünist dediler. İktidar partisinin en olgun adamları (Demokrat Parti canımızı sıkarsa kapatırız) dediler. Yegane gayemiz memleket ve milletin tealisidir. Milletin iradesini ve kanunları hakim kılmaktır”*⁸⁰. CHP'nin DP 'ye olan bu yaklaşımının tek parti gidişine olan bağlılığın bir neticesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Mutat alışkanlıklarını bırakamayan iktidar mensupları memleket işlerini düzenlemek yerine hakka tecavüz etmeği uygun bulmuştur.

⁷⁷ “Yeni Seçim Kanununun Meclis'te Müzakeresi”, Vatan, 1 Haziran 1946, S.1800.

⁷⁸ YALMAN, “Meclisten İntibalar”, Vatan, 1 Haziran 1946, S.1800.

⁷⁹ Hüseyin ERDOĞAN, “Muvafakat, Muhalefet ve Vatan Hainliği”, Vatan, 16 Haziran 1946, S.7842.

⁸⁰ “Emin Sazak'ın Gazetemize Bir Demeci”, Vatan, 28 Haziran 1946, S.1827.

Ankara Gazetesi'nde Selahattin Batu, "**İş Çığırından Çıkıyor**" başlıklı yazısında şu satırlarla DP'ye şiddetle hücum etmektedir. "*Muhalefet suyu bulandırmak ve her ne pahasına olursa olsun iktidar balığını avlamak niyetindedir. Son günlerde tuttıkları yol acı ve gülünçtür. Memleketin her yerinden gelen haberler, her iyi niyetli vatandaşı endişelendirmekte, demokrasi diye başlayan hareket, fikir çarpıştırmalarını bir sokak şamatasına döndürmek isteyenlerin elinde soysuzlaşmaktadır. Bir yerde halifecilik, irtica, bir yerde ırkçılık, milli birlik düşmanlığı, bazı ağızlarda dil altı ile fisıldanan ihtilal armut dağıtarak, içki üleştirerek yapılan sokak propagandaları... Bunlar demokrasi ve muhalefet silahları değil, rejim, milli birlik ve memleket düşmanlıklarıdır. Biz milletin uyanıklığına inanıyoruz. Ancak muhalefetin de aklı başında olması zamanı gelmiştir. Bu gibi silahları, koltuk altından çıkararak muhalifler varsa, tekrar bir yere saklamalıdır. Bu memlekette kılıçlı, bombalı ilk meşrutiyet politikacılığı devri geçmiştir*".⁸¹

Falih Rıfkı Ulus'ta çıkan "**Seçime Nasıl Giriyoruz?**" başlıklı makalesinde, "*DP bir siyasi parti olmaktan çıkmıştır. Bu bir yıkıcılar ve intikamcılar hareketidir*".⁸² diyerek DP'lilerin kin ve öç almak nöbetiyle yanıp tutuştuklarına, Halk Partisi'ni yıkmak pahasına onun enkazı altında kalmanın umurlarında olmadığına temas etmiştir. İktidarı yıkmak isteyen herkesin DP'nin tabii üyesi olduğunu belirtmesi⁸³ de muhalefete yüklediği son derece ağır bir ithamdan başka bir şey olmasa gerektir.

Başbakan Recep Peker, muhalefetin hükümet programına yaptığı eleştirilere hitaben, muhalefetin fikri sabit olduğunu ve bunun da memleket için zararlı olabileceğini belirtmiştir. "*Demokrasi azlığın meclis kürsüsünden ve gazete sütunlarından tenkitlerini açıkça yapması demektir. Biz ne dersek siz onu reddediyorsunuz demeleri hakiki demokrasiyi baltalama demek olacaktır*".⁸⁴ diyerek muhalefetin, milletin kendilerine verdiği hakkı meclisin çoğunluğu altında kullanamadıkları yolunda sözler sarfetmemesini istemektedir.⁸⁵

Yeni Türkiye'de M. Ali Gökberk "**Demokrat Partide Ayrılık Bekleyenler**", başlıklı yazısında, CHP Gazetelerinde DP'de ikilik çıktığına dair çıkan ve muhalefeti yıkmaya amacına yönelik saldırılarına karşı cevap mahiyetinde DP'ye övgülerde bulunmuştur. "*DP bir menfaat, mevki ve ihtiras partisi değil, milli bir ideal ve samimi bir dava topluluğudur. Bütün kudret ve kaynağını Türk milletinin hürriyet, adalet ve müsavatçılık ruhunun diğerkam şuurundan almış olan parti yalnız bu hazineden aldığı enerjiye dayanır. Ve sadece kendisini onun hizmetine vermekle zevk ve şeref duyar*".⁸⁶

CHP gerçek anlamda muhalefet görevini yapmadığı için DP'den şikayetçi olmaktadır. Kendisinden beklenen murakabe ve tenkit görevini yapmadığını, halkı hükümet aleyhine tahrik ettiğini, 7 Eylül kararları hakkında sarıh bir fikir ve mütalaa serdedeceği yerde işi mugatalaya ve safsataya döktüğünü Halk Partisi matbuatı beyan etmektedir.⁸⁷ DP'nin doğması ve gelişmesinde CHP'nin yardımlarının olduğuna artık inananın kalmadığını, kaldı ki CHP'nin kendisini muhafaza etmek ve dağılmak kudretinden bile mahrum kaldığı ifade edilmektedir.⁸⁸ Balıkesir CHP Müfettişi Recai

⁸¹ "İzmir'de Hadiseler Devam Ediyor", Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

⁸² "Ağır İthamlar ve Acı Tarizler Başladı", Cumhuriyet, 4 Temmuz 1946, S.7860.

⁸³ "Ağır İthamlar ve Acı Tarizler Başladı", Cumhuriyet, 4 Temmuz 1946, S.7860.

⁸⁴ "Mecliste Tartışmalar", Vatan, 14 Ağustos 1946, S.1874.

⁸⁵ a.g.h.

⁸⁶ Sütunlar Arasında, "DP Yıkılır mı?", Vatan, 19 Eylül 1946, S.1908.

⁸⁷ "Muhalefet Millet Sayesinde Yaşıyor", Vatan, 24 Kasım 1946, S.1971.

⁸⁸ a.g.h.

Gürelî'nin DP'nin manevi şahsiyetine hakaret ettiği belirtilmekte, Bigadiç DP teşkilatını kasederek "içimizden sütsüzler çıktı" şeklinde sözler sarfettiği kaydedilmektedir. Bu şekildeki propagandalarla milleti ikiye bölmek istedikleri, demokrasi hamlesinden bezdirmeye ve küstürmeye çalıştıkları görülmektedir⁸⁹.

Şemseddin Günaltay, muhalefetin yıkıcı ve prensipsiz olduğunu söyleyerek, bizdeki tezahürlerin demokrasi değil, demagojik tezahürlerden kaynaklanan birer ur olduğu üzerinde durmuştur. Muhaliflerinin bir iman ve kanaat etrafında toplanmadıklarına temas eden Günaltay, CHP'nin nereye gittiğini bilen planlı bir parti olduğunu söyleyerek muhalefetin karşısındakini yıkamayınca tabiatın değişmez kanunu icabı olarak kendi kendilerini yıkmaya koyulduklarını belirtmiştir⁹⁰. "*Biz dimdik duruyoruz. Gittikçe daha kuvvetle, daha azimle bu memleketi muasır medeniyet seviyesine yükseltmek yolundaki mefkuremizin tahakkukuna çalışıyoruz ve çalışacağız. Bu imanda bizimle beraber olmayanlar ayrıldılar. Fakat onların ayrılışı bizi zayıflatmadı. Bilakis kuvvetlendirdi. Saflarımızı tamamen imanlı, memleketini seven, memleketin yükselmesine azmetmiş muayyen prensiplere bağlı vatandaşlar kütlesi doldurmaktadır. Son olaylar karşısında bu kütle bir kale haline gelmiştir*".⁹¹ diyerek muhalefetin iktidara insafsız hücumları neticesinde dimdik bir kayaya çarparak parçalandıklarına da işaret etmiştir.

"*Halkçılar, Demokratları halk mahkemeleri kurup, zalimleri mahkum ettirmekten, zenginlerin malını bölüşmekten söz açmakla ana gayelerinin Halk Partisi'ni yıkmak olduğundan, Arap harflerinin yeniden kabulü ile ezanın Arapça okunması gibi vaatlerde bulunarak dini siyasete alet etmekle suçlandırıyorlardı*".⁹² denilmesine rağmen, Halkçıların hürriyetleri engelleyici tutumlarının bariz bir şekilde varlığını göstermesi Demokratların muhalefetteki haklılığını ispat etmektedir.

Sadi Irmak, CHP'nin eklektik olduğunu iddia edenlere, tam ve konsekant bir sistemin ancak felsefede yer tutabileceğini belirtmiştir. Oportünist olmayan partinin memleket faydasını ön planda tutmaktan başka amacının olmadığını da vurgulamıştır.⁹³ "*İnönü devletin yanı sıra partiyi de liberalleştirmeyi sürdürmüştür. Allah'ın adını asla sebepsiz yere anmayan kararlı bir laisist olarak bilinen İnönü, buna rağmen, okullara din dersi konulmasına karar vermesi*"⁹⁴ halka yaklaşma noktasında bir taktik olarak görülmüştür. 16 Ocak 1947'de CHP Büyük Divanı'nda okullarda din öğretimine izin veren karar, siyasi amaçla dine dönülmekte olduğunu göstermiştir. "*Bu ana kadar inkılapçılığı ve laikliği ile övünen CHP'nin politik yaşamının en kritik döneminde kurtuluşunu dine sarılmakta bulması*" parti adına bir dönüm noktası olarak telâkki edilmelidir⁹⁵.

Halk Partisi üzerinde dört kambur bulunduğunu belirten Yalman, parti içindeki şahısların partiye bağlı kalarak yeni şartlara uyum gösterdiğini vurgulamıştır. "*Totaliter bir tek partinin ve bir şef sisteminin devamı olması, 21 Temmuz seçimlerinin, muhtar seçimlerinin günahını ve gafletini taşıması, hükümet sıfatıyla türlü dertlere çare bulamaması, totaliter ruhlu kimselerin partiye tufeyli sıfatıyla bağlanarak, kendi imtiyazları adına devlet kanunlarını çiğnemeleri*" şeklinde bu kamburları belirtmiştir. Nefis müdafaası

⁸⁹ "Balıkesir CHP Müfettişi DP'ye İsnatlarda Bulunmuş", Vatan, 11 Aralık 1946, S.1988.

⁹⁰ "Günaltay Muhalefete Şiddetle Hücum Etti", Vatan, 24 Aralık 1946, S.2001.

⁹¹ "Günaltay Muhalefete Şiddetle Hücum Etti", Vatan, 24 Aralık 1946, S.2001.

⁹² KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, S.142.

⁹³ Sadi IRMAK, "Serbest Sütun, Partimizin İdeolojisi Ve Dünya Görüşü Etrafında", Ulus, 10 Ekim 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

⁹⁴ Feroz AHMAD, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Terc. Yavuz Alogan), İstanbul 1994, s.154.

⁹⁵ Feroz AHMAD, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, (Terc. Ahmet Fethi), İstanbul 1992, s.35-36.

ihtiyacı karşısında partideki iyi unsurların şaşırıp, eğri ve doğru yolları ayırmakta tereddüde düşmüş olması memleket ve partiye pahalıya mal olmuştur. Dar bir politikacılıkla sertlik istidatlarını müdafaa etmesi devlet fikrini de baltalamaktadır.⁹⁶

Halk Partisi'nin 1949 yıllarında eski şeflik sistemine doğru kaymasında garp âleminden gelen baskı ve bilhassa Amerika ile giriştiğimiz sıkı münasebetlerin etkili olduğu düşünülmelidir. İnönü'nün şahsına ağır hakaretler yağdırarak, hükümete ölçüsüzce dil uzatmanın demokrasinin mezarını kazdığını dile getiren Yalman, İnönü'nün seçim devresinde fiili reisliği üstlenerek, devlet reisliğine mahsus vazifelerin en çetin bir buhran döneminde sahipsiz kalacağını teyit eden bir gidiş içinde olduğunu ifade etmiştir.⁹⁷

Dünkü kabahatlerin CHP'nin yüzüne vurularak, iktidarın bir sinir harbi ile yıldırılmasının ve ürkütülmesinin CHP'nin eskiye dönüşünde etkili olduğu söylenebilir. Celal Bayar'ın şahsi siyasetinin yaylım ateşine altına alınması, Recep Peker'le demokrasi kurulamazsa Celal Bayar'la da kurulamayacağı fikirlerini gündeme getirmiştir.⁹⁸

4-Cumhuriyet Halk Partisi'nde Hizipleşmeler ve Recep Peker Hükümeti'nin Değişen Durumu

Halk Partisi içinde yeni hiziplerin ortaya çıktığı haberi gazete sütunlarına yansımaktadır⁹⁹. CHP içinde tek partili dört grubun teşekkül etmesi, harice karşı demokrasi imajı vermek içindir. Milliyetçi Grubun başında Recep Peker, Mutedil Grubun başında Şükrü Saraçoğlu, Sosyalist Grubun başında Necmettin Sadak, Muhafazakar Grubun başında Hamdullah Tanrıöver'in bulunacağı görüşü hakimdir¹⁰⁰.

Tek partili dört grubun oluşturulması Demokrat partiyi işlemez bir konuma sokma çabalarının bir ürünü olarak görülmektedir. *“Halk Partisi her akideden faydalanmak, her fikir cereyanını tutmak ve böylelikle bünyesi içine el emeği sahiplerinden tutunuz da, maneviyata kıymet verenleri ve aşırı milliyetçileri ve nihayet bunlar arasında muvassıt bir rol sahibi mutedilleri memnun etmek yoluna gitmiştir. Böylelikle muhalif gruplar, birbirlerini kontrol edecekler ve halk partisi bunların üstünde nazım bir rol oynayacaktır. Bu, Halk Partisi bakımından demokrasi de bir tekâmülün ifadesi midir? Yoksa, otoriteyi devamlı surette elde tutmak arzusunun bir tezahürü müdür?”*¹⁰¹ Bu durum, DP'nin memleket içinde sağladığı itibar ve sevgiye gölge düşürmek için düşünülmüştür. İdareyi tek elde tutmak isteyen totaliter mantığın da devam ettiğinin bir göstergesidir.

⁹⁶ YALMAN, “Halk Partisi İçin Doğru ve Eğri Yol”, Vatan, 25 Ağustos 1949, S.2566.

⁹⁷ YALMAN, “Geriye Doğru”, Vatan, 1 Aralık 1949, S.3061.

⁹⁸ YALMAN, “Demokrat Partinin Siyasetini Bir Tahlil”, Vatan, 2 Aralık 1949, S.3062.

⁹⁹ “Halk Partisi İçinde Yeni Hizipler”, Vatan, 17 Nisan 1947, S.2115.

¹⁰⁰ a.g.h.

¹⁰¹ Mümtaz Faik FENİK, “Tek Partili Dört Grup”, 18 Nisan 1947, S.2116.

CHP'nin bünyesini çok partili politikanın icaplarına göre geliştirmemesi halinde tehlikeye düşeceği üzerinde yorumlar ağırlık kazanmıştır¹⁰². Nihat Erim CHP'nin kendisine çekidüzen vermemesi halinde çatlamaların, ayrılmaların, patlamaların, dağılmaların, yıkılmaların, çözümlerin olabileceğini ifade etmektedir¹⁰³.

Tatbik edilen taktik hakkında Faik Fenik şunlar söylemektedir: “*Kuvvetini milli mücadeleden alan Halk Partisi, şimdiye kadar “tek parti, tek şef” prensibine dayanarak, milli birliği nefsinde toplayabilmek için tefekkür âleminde, sosyal hayatta, iktisatta, daha doğrusu beşerin her faaliyet sahasında ne gibi fikir ve kanaatler varsa, bunların hemen hepsine ait esaslı prensipleri nefsinde toplamağa çalışmıştır. böylelikle halkçılarla halkçı olmuş, devletçilerle devletçi olmuş ve herhangi bir kanaatla dışarıda kalmaması için azami itinayı göstermiştir. Sonradan zamanla ve bilhassa bu harp neticesinde bütün dünyada galebe çalan demokrasi umdesinin inkişafı, muhtelif fikir ve kanaatlerin, olgunlaşmış olacağını düşünerek, bunları muhtelif gruplara ayırmayı, muvafık görmüştür. İşte Halk Partisinin içinde görülen yeni cereyanların tefsiri budur*”¹⁰⁴.

CHP'nin tek parti esası ve şef disiplinine göre gelişme gösteren yapısının reforma ihtiyaç hissettiği ortadadır. Halkın nazarından düşmeye başlayan parti, müfrit unsurları ile iyice âmirlerine emir kulu olmuştur. Faik Fenik, CHP'ndeki reform ihtiyacını şu sözleriyle dile getirmektedir: “*Halk Partisinin mayası put sistemiyle yoğrulmuş, beş on hür fikirli ve geniş ufuklu parti mensubunun yanında, sadece yarattıkları putlara ve onların etrafındaki havarilere tapanlar zümresi gittikçe çoğalmıştır...Bugün üzerlerindeki bu nüfuz kaftanı, demokrasi güneşinin altında yanmış ve çürümüştür. Bunun farkına varanlar vardır, varmayanlar vardır. Farkına varanlar, bir an evvel harekete geçmek lüzumuna kail olmuşlardır. Varmayanlar ise, bu nikap, üstlerinden sıyrıldığı zaman cascavlak hakikatin çıplaklığı ile karşılaşacaklardır. Fakat bu merhaleye varıncaya kadar da kendi partilerine muazzam bir yük olarak devam edecekler ve bu partinin sadece birer zaafi olacaklardır*”¹⁰⁵ diyerek Halk Partisi'nin de Demokrat Parti gibi kendisini bulmasını istediğini, tek partinin parti olmaktan uzak olduğunu belirtmiştir.

CHP'nin müfrit zümresi memleketi demokrasiye götürmenin tavizcilik olduğu kanaatindedir. Anayasa hükümlerinin yerine getirilmesi, antidemokratik kanunların kaldırılması ve baskının nihayet bulması taviz olarak nitelendirilmiştir¹⁰⁶. Halk Partisi içindeki mutedil grubun da, DP'nin ileri sürdüğü prensipleri -özellikle Hürriyet Misâkını-müdafaa ettiği görülmektedir. Halk Partisi içinde muhalefetin fikirlerini benimseyenlerin mantığın, doğruluğun ve sağduyunun gösterdiği yola girdiğini düşünen Faik Fenik, mutedil muvafıkların memlekete ve partilerine büyük hizmet ifa ettikleri kanaatindedir¹⁰⁷.

“İki siyasi parti arasında devam eden münakaşaların şu safhalardan geçtiği muhakkaktır:

- 1- Anayasa ve mevcut kanunlar hakkında bir esas haklar münakaşası,
- 2- Demokratik idareye derhal geçilip geçilmeyeceği münakaşası,
- 3- Türk âmme efkârının bu münakaşalar karşısında göstereceği tepkiler ile gerek seçimlerde, gerek halk toplantılarında alacağı vaziyet. Burhan Belge, Halk Partisi'nin

¹⁰² “Şef Sistemi Tarihe Karıştı”, Vatan, 1 Ağustos 1947, S.2221.

¹⁰³ a.g.h.

¹⁰⁴ FENİK, “Tek partili Dört Grup”, Vatan, 18 Nisan 1947, S.2116.

¹⁰⁵ FENİK, “Halk Partisi İçinde Reform İhtiyacı”, Vatan, 25 Temmuz 1947, S.2214.

¹⁰⁶ FENİK, “Müfritlere Göre Tavizciler”, Vatan, 29 Temmuz 1947, S.2218.

¹⁰⁷ FENİK, “Muhalefete Rey Veren Mutedil Halkçılar”, Vatan, 7 Ağustos 1947, S.2227.

bu üç safhada da mağlup olduğunu ve Recep Peker hükûmetinin partinin manevî kayıplarını telâfiye muvaffak olamadığını, bu netice üzere Halk Partili muharrirlerin demokrattan daha demokrat davranmaya başladıklarını belirterek, Nihat Erim ve rüfekasının yapacaklarını konuşacakları yerde, biraz da konuştuklarını yapmaya başlamalarını istemektedir”¹⁰⁸ Zihni bir değişiklik ve fikri yapılanma içinde olduğu gözlenen CHP’nin demokrasi havarisi kesilmesi, demokrasiye şal örtelim diyenlerin, “kalkıp şimdi hastayı iyi edemiyorsunuz diye ilaç sunması”¹⁰⁹ memnuniyet verici bir durum olarak değerlendirilmelidir. Memlekette demokrasinin gelişmesi, Halk Partisinde müfritlerin azalmasına ve mutedillerin çoğalmasına bağlıdır¹¹⁰.

Hüseyin Cahit Yalçın, mutedil ve müfritler diye yapılan tasnifin esaslı bir ayrılığı muhik gösterecek kadar doğru olmadığını ifade etmiştir. “Bizim zannımıza göre, Mecliste ekseriyeti haiz kuvvetli bir Halk Partisi memleketi idare mesuliyetini omuzlarında taşımak kudretini ve kabiliyetini bulacaktır. Yalnız parti, yalnız resmi ünvanıyla değil, hakiki çehresiyle bir siyasi parti olabilmelidir. Bunun için tek bir şef etrafında tek bir blok halinde, demokratik esaslara göre vücut bulmuş siyasi bir parti haline intikal etmek yolunu bulabilmek uysallığını gösterebilmesi elzemdir”¹¹¹ Yalçın Halk Partisinin geçirdiği bu imtihanın iyi sonuçlara ulaşmasında parti içi birliği esas olduğu üzerinde durmuştur.

Hüseyin Cahit Yalçın, CHP’sini müfritler ve mutediller diye ikiye ayırmak ve yakında parti içinde bir ayrılık çıkacağı neticesinin bir inhilale varacağını ümit etmenin büyük bir gaflet olacağını belirtmiştir.¹¹²

Falih Rıfki, ifratçılar ve mutediller arasındaki çatışmanın yeni olmadığından bahsederek ifratçıların yukarıdan gelen her emre boyun eğen emir kulları, Cumhuriyetin bütün sorumluluğunu omuzlarında taşıyabilecek kadar hüküm ve irade sahibi olduklarını belirtmiştir. İtadalcilerin yani tavizcilerin de muhalefeti kurmaya yaradıklarını bildirmiştir. “Biz ifratçılar samimi hürriyetçiyiz. Demokrasiyi hiçbir arka niyetimiz olmıyarak istiyoruz. Ancak biz, demokrasiyi kurtarıcı inkılabın anarşisi içinde yıkılışı için değil, hürriyet şartları içinde yaşayışını istiyoruz” diyerek inkılabı savunma gücü verecek tedbirlere istibdat damgasının vurulamamasını istediğinin de üzerinde durmuştur.¹¹³

Nihat Erim “millî iradeyi hâkim kılmaktan başka çare kalmadığına”¹¹⁴ temas ederek, geriye dönmeyi düşünmenin geri kafalılık olacağını belirtmiştir. Bir zamanların hürriyetlerin üstüne şal örtelim diyen muharriri köprülerin yıkıldığından, gemilerin yakıldığından bahsederek, gidilecek istikâmetin ilerisi olduğunun üzerinde durmuştur. Türk vatandaşının kolayca demokrasiye intibak edebileceği, memleketteki işleri halkın isteği ve temayüllerine göre yürütmekten başka çare olmadığını¹¹⁵ düşünmesi Erim’in halkın cahil olmadığına hükmettiğini göstermektedir. CHP’nin gazetesinde bir Halk Partili’nin bu sözleri sarfetmesi demokrasi hususunda geldiğimiz noktayı göstermektedir.

Mutedil ve müfritlerin çatışmalarının CHP’de ayrılıklar doğurduğu ve Peker kabinesine yönelik hücumların arttığı bir devrede, Recep Peker’in hükûmetine güven oyu

¹⁰⁸ Sütunlar Arasında, “CHP’nin Demokrasi Taarruzu”, Vatan, 7 Ağustos 1947, S.2227.

¹⁰⁹ Sütunlar Arasında, a.g.m.

¹¹⁰ Çala Kalem, “Demokrasi Savaşında İkinci Safha”, Vatan, 26 Ağustos 1947, S.2244.

¹¹¹ YALÇIN, “Halk Partisinin Geçirdiği İmtihan”, Tanin, 15 Ağustos 1947, S.4454 -1426.

¹¹² YALÇIN, “Cumhuriyet Halk Partisi’nde”, Tanin, 11 Ekim 1947, S.4454 -1456

¹¹³ Falih Rıfki ATAY, “İfratçılar ve İtadalciler Masalı”, Ulus, 25 Temmuz 1947, (Numarasız)

¹¹⁴ “Millî İradeyi Hâkim Kılmaktan Başka Çare Kalmadı”, Vatan, 23 Ağustos 1947, S.2241.

¹¹⁵ YALMAN, “Halk Partisi’nin İmtihan Günü”, Vatan, 26 Ağustos 1947, S.2244.

istememesi¹¹⁶ partinin nasıl bir çıkmaza girdiğini göstermektedir. Kabinenin 12 Temmuz'dan sonra beyannamenin ruhuna uymak yolunda en küçük bir iyi niyet emaresi göstermemesi, halk partisi içindeki tenkitçi ruhu harekete geçirmiştir. Müfrit zümrenin inadı ve umumi işlerdeki hareketsizliği ve alâkasızlığı karşısında ıstırap duyan bu zümre, sun'î bir parti birliği içinde dilsiz kalmayı tercih etmiştir.¹¹⁷ Bu sessizliğin Peker'in güven oyu istemesiyle bozulması ise dikkatleri çekmektedir.

Falih Rıfki, Halk Partisi içindeki ayrılımların , partide hiçbir zaman parçalanma değil, ayıklanma mahiyeti taşıdığını belirtmiştir. muhalefetin CHP'nin hazırladığı şartlarda kurulduğuna dikkatleri çeken Atay, hiçbir diktanın değil, Meclis'in eseri olduğunun üzerinde durmuştur. DP'nin CHP' deki bu ayrılıklardan sevinmesinin yersiz olduğunu ifade ederek, hakiki parti kuvvetlerini bu durumun birleştirip, pekiştirdiğini açıklamıştır.¹¹⁸ Mutedillerin İnönü'nün manevi önderliği ile gittikçe kuvvet kazanarak, Peker'in önderlik ettiği müfritlere karşı direnişe geçmesi¹¹⁹ 26 Ağustos 1947 tarihindeki güven oylamasından çıkan neticede de kendini belli etmiştir. Recep Peker, Muhaliflerin ve yazarların hükümetin çekilmesine taraftar tutumlarının, hükümetin itibarını kaybettiğine yönelik eleştirilerin kendilerini güven oylamasına ittiğini belirtmektedir¹²⁰. 34 muhalif reye karşı (son tashihe göre Memduh Şevket Esendalın reyile beraber 35) 303 rey ile güven oyu alan hükümet¹²¹ için bu olay, CHP tarihinde hiç yaşanmamış bir olaydı¹²².

Kabine bu oylama ile iktidar mevkiinde bir müddet daha kalma imkânı bulmuşsa da, parti içinde tenkitçi, geniş görüşlü, mutedil bir zümre varlığını iyice belli etmişti¹²³. Diğer taraftan kabinenin gizli rey yerine açık reye yer vermesi de, parti mensuplarının baskı altına alındığını göstermektedir. “Gizli reyden korkarak böyle bir manevra ile koparılan açık rey, derde deva olamaz ve kabineyi kuvvetlendirebilecek bir âmil diye tasavvur edilemez. Tamamile aksine olarak Recep Peker kabinesi, son politika manevraları ile kendi mevkiini bir kat daha sarsmıştır”.¹²⁴ düşüncesinde olan Yalman, iktidarın inatla mevkiini işgal ettiğini vurgulamıştır. Tahsin Banguoğlu'nun, “Hükümetin gruptan açık rey istemesi dahi, grup üzerinde baskıdır ve reyler grubun kanaatini açıkça ifade etmekten uzaktır”.¹²⁵ ifadesi bile keyfiyetin ve kemmiyetin nasıl bir huzursuzluğa sebep olduğunu açıklamaktadır.

Parti grubunda kabineye kırmızı rey verenlerin ne muvafıklar tarafından suçlu ne de muhalifler tarafından kahraman gösterilmemeleri lâzım geleceğini belirten Akşam'ın “Halkçı”sı, hükümetlerin düşmeye, partilerin düşürmeye alışması gerektiğine temas etmiştir¹²⁶. Falih Rıfki, hükümetlerimizi düşürüp, kaldırmanın bizim için, yalnız kendi partimiz ve sadece millet karşısındaki vazife ve sorumluluk duygumuzun meselesi olacağını vurgulamıştır. Muhaliflerin 34 kişiye CHP içinde yeni bir hizip mahiyeti

¹¹⁶ Ahmet YEŞİL, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara, 1988, s.98.

¹¹⁷ YALMAN, “Son Vaziyetin Tahlili”, Vatan, 28 Ağustos 1947, S.2246.

¹¹⁸ ATAY, “Bizler Duruma Nasıl Bakalım?”, Ulus, 30 Temmuz 1947, (Numarasız)

¹¹⁹ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996. s.170.

¹²⁰ “Başbakanın Parti Grubundaki Demeci”, Vatan, 29 Ağustos 1947, S.2248.

¹²¹ YALMAN, “Son Vaziyetin Tahlili”, Vatan, 28 Ağustos 1947, S.2246.

¹²² YEŞİL, a.g.e. , s.98.

¹²³ YALMAN, “İki Ayrı Netice”, Vatan, 29 Ağustos 1947, S.2247.

¹²⁴ YALMAN, a.g.m.

¹²⁵ “Beyaz Rey, Kırmızı Rey”, Vatan, 30 Ağustos 1947, S.2249.

¹²⁶ Sütunlar Arasında, “Hükümetler Düşmeğe, Partiler Düşürmeğe Alışmalı”, Vatan, 1 Eylül 1947, S.2250.

vermeye çalışmalarını eleştirerek, bu hareketi parti içindeki hür kanaatin bir eseri saydığını belirtmiştir.¹²⁷

CHP Meclis Grubuna mensup milletvekillerini tarafından tutulan yolun sadece iktidar üzerinde ve karşısında fiili murakabeyi ve hür düşünce, hür reyî ifadelendirdiği düşünülmektedir. Milli hâkimiyete dayanan Meclis murakabesini canlı bir ruh hali içinde tutmak arzu ve gayesinden, yani DP'nin yapamadığını yapmaktan ibaret bir tutum olduğunun üzerinde durulmaktadır. *“CHP partiliğin kör taassubundan korunmuştur. Kemalizm zümre, menfaat, parti görüşlerine dayanan çeşitli hürriyet telâkki ve imtiyazlarına değil, rejime bağlılık esas ve vahdetinde ferdin ve camianın topyekun hürriyetine inanmıştır”*.¹²⁸ Son Telgraf bu ifadeleriyle, Demokratlarca CHP'nde zaaf alâmeti olarak nitelendirilen 35'ler olayının aslında bir CHP'ye yeniden ruh verdiği kanaatini uyandırmaktadır. Siyasi emniyete en çok ihtiyaç hissedildiği bir dönemde, samimiyetten uzak siyasi polemiklere girmenin milli iradeyi zedelemekten başka bir işe yaramadığı ortadadır.

Peker hükümetinin 12 Temmuz beyannamesinden sonra aldığı yoğun eleştiriler muhalefet merkezli olmasına rağmen, parti içinde de başlayan muhalefet hükümetin yapısını sarsmaya başlamıştır. Recep Peker, *“İnönü ile görüşmeleri sırasında DP'ye baskı yapmadığı, idare teşkilâtının taraf tutmadığını belirtmesine rağmen”*¹²⁹ İnönü ile aralarında ayrılıkların olmadığını iddia ediyordu. Hükümeti totaliterlikle suçlayanlara Türkiye Cumhuriyeti'nin totaliter bir devlet olmadığı cevabını veren Peker, milli iradeye dayanan, kanunlara göre işleyen ve iç hayatında muhalefeti teşvik eden bir hükümet olduğunu iddia ediyordu.¹³⁰

“Otoritenin meşru olması için Millet Meclisi'nden çıkan kanunlara göre işlemesi, millet tarafından seçilmiş bir meclisin, her kalbin ve vicdanın müstakil düşünüşünü aksettiren fikirler, sözler ve kararlarıyla milli murakabenin tesiri altında çalışması gereken iki şarttır”. diyen Peker, demokratik bir sistemde hükümeti istememenin yurttaşın hakkı olduğunun üzerinde durmuştur. Hükümetin muhalif partilere baskı yapmadığını, seçim kanununun 1950 seçimlerinden önce tamamlanacağını belirtmiştir¹³¹. Peker'in , iktidar koltuğunun sallandığı bir dönemde bu tarz cümleler sarfetmesi hükümetteki yanlış uygulamaları aklama niteliği taşımaktadır.

Demokratlara göre hükümet bütün gayretini iktidarda kalmak için sarfetmektedir. Diğer taraftan Kabineden 6 Bakanın istifası haberi dikkatleri çekmektedir¹³². *“Peker kabinesi, partiden itimat reyî istedikten ve muayyen bir şekil dahilinde bunu kendince aldıktan sonra kabinenin yarısına yakın bir kısmını değiştirmek ihtiyacını neden duyduğu, bunların çoğunluğunun iktisadi işlerle alâkalı vekâletlere bağlı bulunmalarının ise dikkate değer olduğu”*¹³³ düşünülmektedir.

¹²⁷ Falih Rıfkı ATAY, “Tertipli Kısırtma Havası”, Ulus, 29 Ağustos 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

¹²⁸ “On iç Saatlik CHP Grubu İçtimaından Sonra”, Son Telgraf, 5Eylül 1947, S.3856.

¹²⁹ KARPAT, a.g.e., s.170.

¹³⁰ “Başbakanın Parti Grubunda Beyanâtı”, Akşam, 29 Ağustos 1947, S.10369.

¹³¹ “Başbakanın Parti Grubundaki Demeci”, Vatan, 29 Ağustos 1947, S.2248.

¹³² “Kabinede Altı Bakan İstifa Ediyor”, Vatan, 4 Eylül 1947, S.2253., “Recep Peker Kabinesi'nde Altı Bakan Değişiyor”, Akşam, 4 Eylül 1947, S.10375., “CHP'de Altı Bakan Değişiyor”, Tanin, 6 Eylül 1947, S.4454 -1446.

¹³³ YALMAN, “Son safhanın Görünüşü”, Vatan, 5 Eylül 1947, S.2254.

“DP’den Recep Peker’in Programına gelen eleştirilere dikkat edecek olursak on iki madde ile sıralamak mümkün olmaktadır:

- 1-Temel nokta ekonomik istikrar önlemlerinin olmadığı,
- 2-İşletmecilik sevdasından vazgeçme,
- 3-Küçük esnafın ezilmesi,
- 4-İthal mallar için gereken dövizin nasıl temin edileceği,
- 5-Kurulacak sanayinin tesbiti,
- 6-Para emisyonununun yapıp yapılmayacağına dair bilgini yer olmadığı,
- 7-Finans nizamlarının düzeltilmesi,
- 8-Fabrika ve işletmelere verilecek muhtariyet(özelleştirme),
- 9-Su işleri ve Tarım Bakanlığı arasında koordinenin sağlanması,
- 10-Üniversite kapılarının tüm lise mezunlarına kayıtsız açılmasının doğuracağı sakıncalar,
- 11-Toprak reformu ve iskan kanununun ele alınmadığı,
- 12-İşçi sendikalarından söz edilmediği...”¹³⁴

Peker’in dinlediği arkadaşların tenkidlerinden faydalanarak bazı arkadaşlarını fedakârlığa davet etmesinin demokratik bir tutum olduğunu Falih Rıfkı dile getirmiştir. Bu konunun muhaliflerce tartışma yapılmasının CHP’yi zaafa düşürmek ve otoritesiz bırakmak isteyenler tarafından gündeme getirilmiştir.¹³⁵ Muhalefet Partisi ise Beyannamesinde Peker kabinesini başarısızlıkla ve bütün takat ve zamanını iktidarda kalabilmek gayretlerine harcamakla itham etmiştir.¹³⁶ Sadak ise Peker suçlamanın yersiz olduğuna dikkatleri çekerek, demokrasi şekillerine katlanmanın demokrasinin ilk şart olduğunu üzerinde durmuştur.¹³⁷ Yeni bakanların ise, 5 Eylül tarihinde işe başladıkları kaydedilmektedir.¹³⁸

Saracoğlu kabinesinin ekonomi siyaseti ile Recep Peker kabinesinin 7 Eylül kararları arasında fark olduğunu söyleyen Akşam yazarı “Halkçı”, hükümet değişikliğinin biz de sarsıntılara sebep olduğunu belirtmektedir. İstikrarın bir hükümetin 40 yıl işbaşında kalmasıyla temin edilemeyeceğini, plân ve programın değişmemesinin daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Hükümet değişmesi ile rejimin tebeddül edeceği havasının yaratılmasının anlamsız olduğu üzerinde durmaktadır¹³⁹.

Peker Hükümeti’nin sona erdiğini Yalman, “Recep Peker Kabinesi sizlere ömür...” diyerek dile getirmiştir. Umumun emniyetini taşımayan bu hükümetin değişmesinden başka çare olmadığına değinerek, arka arkaya hükümetin yaptığı gaflara temas etmiştir. “Demokrasi tarafsızlığı hakkında ne kadar dil sökse, tahakküm ruhunu temsil etmediğine ve tek partinin inhisarcı vasıllık gidişini devam ettirmeğe ve iktidar mevkiini bir politika ganimeti diye muhafaza etmeğe çalışmayacağına halkı inandırmasının güç olduğu”nu¹⁴⁰ belirtmiştir. Yalman, Hükümetin iktidar mevkiini muhafaza etmesinin imkânsızlığı ile hükümetin düşüşününün DP taktiklerinin başarısı sayıldığıının üzerinde durmaktadır.

“Pekercilerin milli vicdan tarafından nasıl mahkûm edildiklerini gördükten sonra milli iradeye karşı gelmeye cesaret edebilecek hiçbir kuvvetin tasavvur edilemeyeceğini”

¹³⁴ Sütunlar Arasında, “On İki Madde”, Vatan, 24 Ağustos 1946, S.1884.

¹³⁵ ATAY, “Başbakan Ne Yaptı?”, Ulus, 8 Eylül 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

¹³⁶ “Demokrat Parti Başbakanının Beyanatına Dün Cevap Verdi”, Akşam, 4 Eylül 1947, S.10375.

¹³⁷ SADAK, “DP’nin Beyannamesi Münasebetile”, Akşam, 5 Eylül 1947, S.10376.

¹³⁸ “Kabinede Değişiklik”, ”, Ulus, 6 Eylül 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

¹³⁹ Sütunlar Arasında, “Demokrasi İstikrar Demektir.”, Vatan, 5 Eylül 1947, S.2254.

¹⁴⁰ YALMAN, “Kabinenin Değişmesi”, Vatan, 10 Eylül 1947, S.2259.

belirten Fuat Köprülü, “*Pekercilerin hazırladıkları siyasi irtica planının iflas ettiğini, demokrasinin inkişaf etmesine engel olunamayacağını*”¹⁴¹ ifade etmiştir.

İnönü’nün 12 Temmuz Beyannamesinin ruhuna sıkı sıkıya sarılı durmasının Halk Partisi’nin sinesindeki fevranı hararetlendirdiğine değinen Ahmet Emin Yalman, partideki 35 muhalifin sayısının giderek artmasının milli iradeye duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığını söylemektedir.¹⁴² CHP’yi daha ruhlu ve canlı bir hale getirme azminde olan 35 vatandaşın cesaretle ortaya atılmaları ile Peker kabinesinin hüsrana uğradığı apaçık görülmüştür. Memlekette zaten mevcut olan hoşnutsuzluğa müfrit zümrenin azgın emelleri de katılınca, ülkede demokrasi adına hiçbir gelişimin yaşanmaması son derece doğaldır. Keyfi tahakkümlerin devamını sağlamak için çırpınmalarının aleyhlerine döneceğini belirten Yalman, milli hâkimiyet çığına engel olmaktan vazgeçmelerini müfritlere tavsiye etmektedir.¹⁴³

CHP içinde faal müfrit rolü oynayanlara çıkmaz bir yolda olduklarını söyleyen Yalman, yurdun ihtiyaçlarını görerek, millî hâkimiyet ve yurt hizmeti yolunun yolcusu olan İsmet İnönü’nün CHP’yi terkettiği için Müfritlerin üzülmemesi gerektiğini söylemiştir. Eski itiyatlara esir kalarak, totaliter elebaşılardan eteğine sarılmaları ile mensup oldukları zümre hesabına intihar etmiş olduklarının üzerinde durmuştur. “İnandığınız, güvendiğiniz veya öyle görüldüğünüz İsmet İnönü doğru yolda ilerliyor. Eğer istikametinizi ona göre ayarlarsanız hiç aldanmazsınız”. diyerek, İnönü’nün partiler arasında oynadığı tarihi rolü ile demokrasinin tekâmülüne katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴ Yalman, milli hâkimiyet blokunun vazifesinin Halk Partisi müfritlerine karşı mücadele etmek olduğunu belirtmiştir. Bu memleketin vatandaşlarının istibdat idarelerinden artık uzaklaşmak istediğinin üzerinde durmuştur. “*Ne kadar acıdır ki, bu millet Abdülhamit istibdadını yıkmak için otuz üç yıl çarpıştıktan, Vahdettin istibdadına karşı da çok şerefli bir İstiklâl Mücadelesine girişildikten bir çeyrek asır sonra memleketimizde hâlâ sürü ve çiftlik nazariyesini yürüten, hakkını arayan milletin karşısına iktidar mevkiinin inhisarcı bir sahibi tavriyle çıkan ve hükümet nüfuzuna bir politika ganimeti diye benimseyen fertler de zuhur edebiliyor*”.¹⁴⁵ sözleriyle müfrit zümreyi tenkit etmiştir.

Peker’in 9 Eylül’de istifası¹⁴⁶, tek parti zihniyetinin yenilgisi ve İnönü ılımlılarının zaferi olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁷ Peker’in istifasıyla başını Nihat Erim’in çektiği “Otuzbeşler” Grubu CHP içinde etkili olmaya başlamıştır. Erim görüşlerini Ulus’ta açıklarken, Falih Rıfki Ulus Başyazarlığından ayrılmış ve Otuzbeşler Grubunu muhalefetle gizlice işbirliği yapmakla suçlamıştır.¹⁴⁸ Falih Rıfki, Recep Peker’in tek partiden çok partiye geçiş evresinde Başbakan olduğunun ve buhranlı dönemlerin kargaşaya düşmeden atlattırılmasında etkisinin büyük olduğunu üzerinde durmuştur. Prensip ve fikirlere bağlı olan Peker’in demokrasiyi geliştirme devrinde nice fanilerin yüzünü

¹⁴¹ “Ulus’un Son İfşaatı ve DP”, Vatan, 7 Aralık 1947, S.2344.

¹⁴² YALMAN, “Yeni Safhada Ana Hedef Nedir?”, Vatan, 10 Eylül 1947, S.2261.

¹⁴³ YALMAN, “Önümüzdeki Safha”, Vatan, 5 Ekim 1947, s.2284.

¹⁴⁴ YALMAN, “Atlattığımız Tehlike”, Vatan, 4 Ekim 1947, S.2283.

¹⁴⁵ YALMAN, “En Son Didişmeler”, Vatan, 10 Ekim 1947, S.2289.

¹⁴⁶ (Peker neden istifa ettiğini açıklarken çoğunluğun oyunu almış dahi olsa mevcut mesnetlerin zaaflarının devam ettiğini ifade etmektedir. Geniş bir bozgun havasının varlığı ve iç politika güdümünün tesirlerinin bu kararda etkili olduğunu belirtmektedir.) Geniş Bilgi için bkz. “Nihat Erim’in Ulus’taki Makalesi”, Vatan, 5 Aralık 1947, S.2342., “Recep Peker Sağlık Durumu Dolayısıyla İstifa Etti”, Ulus, 10 Eylül 1947, (Numarasız), Emrullah NUTKU, *Siyasi Anılarım, Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika’da Yitirdiğim Yıllar (1946-1958)*, İstanbul 1979, s.62.

¹⁴⁷ Feroz AHMAD, (Terc. Ahmet Fethi), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul 1992, s.38.

¹⁴⁸ Alpay KABACALI, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara, 1994, s.212.

görmeye can attığı ikbal mevkiini feda eden bir şahsiyet olmasını da takdirle karşılamak gerektiğine temas etmiştir.¹⁴⁹

Peker Hükümetinin iktidara geldiği günden beri Muhaliflerin şiddetli hücumlarına uğradığı belirten Esat Tekeli, Peker'in bütün meziyetlerinin inkâr edildiğinden, icraatlarının hırpalandığından şikayetçi olmuştur.¹⁵⁰

5- Hasan Saka Hükümeti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Durumu

Memleketteki umumi baskı ve hoşnutsuzluk karşısında Recep Peker, mağlubiyeti kabul ederek, kendi ifadesiyle sağlık durumunu bozulması sebebiyle¹⁵¹ istifasını vermiştir. Peker ve arkadaşlarının tahakküm teşebbüsünün memlekette dayanak bulamaması, yeni bir şeflik yaratma yolundaki teşebbüsün önlenmiş olması Türk demokrasisinin kazandığı mesafe açısından önemlidir.¹⁵² Peker hükümetinin düşüşü DP taktiklerinin bir başarısı sayılmıştır. DP'nin kazandığı bu hakla demokrasiye fayda getirmeyecek hükümetlerin muvaffakiyetsizliğe mahkûm olduğu da anlaşılmıştır.¹⁵³

Recep Peker Hükümetinin istifasıyla yeni hükümeti kurma görevi Hasan Saka'ya verilmiştir.¹⁵⁴ İsmet İnönü, idareci arkadaşlar arasında bîtaraflik siyasetini hazmedememiş olanların çekilmesinin zaruri olduğunu söylemesi, partiler arasında uyguladığı eşitlik ilkelerine delil teşkil etmiştir.¹⁵⁵ Aslında iki partinin de memleketin refahı saadeti ve bütünlüğünde müttehit oldukları ortadadır. İki parti arasında hukukî olarak da bir fark olmadığını, seçim sıralarında tartışma ve faaliyette bulunsalar da seçimi müteakip, hükümet ile işbirliğinin yapılmasının zaruri olduğunu zikretmiştir.¹⁵⁶

Hükümetin programını herkesi tatmin edecek bir şekilde hazırlanması, nazik bir zamanda ittifakla veya ittifaka yakın bir rey ile yalnız memleket değil, bütün dünyanın karşısına çıkması gerekmektedir.¹⁵⁷ Saka Hükümetinde milli kalkınma ve refah planı hazırlanmasının beklenildiği üzerinde durulmaktadır.¹⁵⁸

Hüseyin Cahit Yalçın, yeni hükümet ve yeni hükümet adamlarından istediklerinin zihniyet değişikliği olduğunu belirtmiştir. *“Diktatörlükle bir ruh değişmez, yalnız dış görünüş, diktatörlüklerin nevine göre, az çok farklı olabilir. Fakat hükümet bu rejimde de yalnız yukarısının emir ve arzusu ile vücut bulur ve iktidar mevkiinde kalır. Hükümet halktan ziyade kendisini iktidara getiren efendisini düşünür. Çünkü ikbal ve saadeti o efendinin elindedir. Onun keyfine bağlıdır. Tabii olarak efendisinin adamıdır. Demokratik rejim bu hükümet telâkkisini parçalar, ortadan kaldırır. Halk Millet Meclisini seçer. Meclis kendi içinden bir hükümet vücuda getirir. Bu zihniyet dairesinde hareket eden hükümet adamı kendisini halktan üstün göremez, halk üzerinde kendisini bir vasi zannedemez. Halk iyiyi, fenayı ayırdı etmekten acizdir deyip, onları halktan saklamaz.*

¹⁴⁹ ATAY, “Hükümette Değişiklik”, Ulus, 11 Eylül 1947, (Numarasız)

¹⁵⁰ Esat TEKELİ, “Hasan Saka Kabinesi İş Başında”, Ulus, 12 Eylül 1947, (Numarasız)

¹⁵¹ “Recep Peker Sağlık Durumu Dolayısıyla İstifa Etti”, Ulus, 10 Eylül 1947, (Numarasız)

¹⁵² YALMAN, “Hepimize Geçmiş Olsun”, Vatan, 25 Eylül 1947, S.2274.

¹⁵³ Sadun G. Savcı, Kör Kadı, “DP Hak Kazandı”, Vatan, 5 Aralık 1947, S.2342.

¹⁵⁴ “Hasan Saka Başbakan Tayin Edildi”, Ulus, 10 Eylül 1947, (Numarasız)

¹⁵⁵ “İnönü'nün Mühim Bir Hitabesi”, Vatan, 25 Eylül 1947, S.2274.

¹⁵⁶ a.g.h.

¹⁵⁷ Adnan ADIVAR, Fikirler ve Tenkitler, “Yine Meclis ve Yeni Hükümet”, Vatan, 15 Eylül 1947, S.2264.

¹⁵⁸ Etem İzzet BENİCE, “Günün Meselesi Dışında Hükümetten Milli Bir Kalkınma ve Refah Planı Hazırlamasını İstiyoruz”, Son Telgraf, 22 Eylül 1947, S.3873.

Halbuki bizde hükümet ananesinde hakikatler gizli tutulmaktadır".¹⁵⁹ Yeni kabinede de bu manzaranın cereyan etmemesi arzulanmaktadır. Halkı dışlamayan, hakikatleri halkın gözünün önüne sermeyen bir hükümet telâkkisinin bu memlekete fayda getirmeyeceği düşünülmelidir.

Koridor politikasının sona erdirilerek, tehdit ve korkutma istibdadının tasfiye edilmesi milli bir dâvâ haline gelmiştir¹⁶⁰. Peker Kabinesinin milli dâvâyâ hizmet etmeden çekilmesi ile Hasan Saka kabinesine ümitlerin bağlandığı dikkatleri çekmektedir. Hükümetten beklenenin rejimin müdafaası olduğu da düşünülmelidir.¹⁶¹ Kabinenin 1'e karşı 362 oyla güven aldığı görülmektedir.¹⁶²

Hasan Saka kabinesine müfritlerin beyaz rey verecek olmaları ile yeni bir hareketin başlamadığı, kendilerinin de aynı yolda yürüdüğü görüşü dikkatleri çekmektedir. Partinin eski ruhunun devam ettiğini bütün gruba kabul ettirmeye çalışan müfritler, partinin mukadderatına hâkim olma yolunda grup toplantılarında mücadele etmişlerdir. Yalman, müfrit zümrenin memleketteki havayı kavramaktan mahrum olduğunu belirterek, bu grubun mutediller arasında erimekten başka çıkar yolunun olmadığını üzerinde durmuştur¹⁶³.

Müfritlerin kara kedi rolü oynadıkları ileri süren Yalman, amaçlarının iktidarın âkıbetini vatandaşların serbest reyine bağlayarak, hakikî demokrasiyi kundaklamak yolunda olduğunu ifade etmiştir. Seçimlerin neticelerini hükümet otoritesi sayesinde kendi hesaplarına sağlama bağlamanın da müfritlerin amaçları arasında olduğuna dikkat çekmiştir. Müfritlerin propagandalarında yeni gidişin seçime yol açacağı ve eskisi gibi hükümet otoritesi ile cereyan etmeyecek olan bu seçimde bir çoklarının açıkta kalacağını telkini yapılmaktadır¹⁶⁴.

6- Hasan Saka Hükümeti'nin Programına Demokrat Partiden Eleştiriler

Hasan Saka Hükümetinin programına yoğun eleştiriler hiç şüphesiz muhalefet cephesinden gelmiştir. Dünün müdafaasından ibaret görülen bu programda Halk Partisinin geçmişte yaşanan sıkıntılardan ders almadığı dikkatleri çekmektedir. Halkın ve muhalefetin şikayetçisi olduğu sorunların düzenlenmesi cihetine gidilmesi gerekirken, hiç gündeme gelmemesi şüphesiz demokrasi taraftarlarını tedirgin etmiştir. Ulus'un başmakalesinde, iktidar partisinin samimi olsun veya olmasın yeni sistemin gereklerini yerine getirmeye mecbur olduğu belirtilmekte aksi takdirde, milletin onun üzerinden devleti idare mesuliyetini kaldıracağını beyan etmektedir.¹⁶⁵

Hükümetin hakikatleri tahrif ettiğini düşünen Menderes, Parti programının demokratik umdelere dayanmadığını belirtmiştir. "*Geniş demokrasi rejiminin kurucusu olan inkılâpçı Halk Partisinden bahsolunuyor. Evvelâ, hangi geniş demokrasi rejimi?*"

¹⁵⁹ Hüseyin Cahit YALÇIN, "Zihniyet Değişikliği", Tanin, 12 Eylül 1947, S.4454 -1452.

¹⁶⁰ Sütunlar Arasında, "Eski Metodlar Çürümeğe Mahkûmdur", Vatan, 16 Eylül 1947, S.2265.

¹⁶¹ YALÇIN, "Hükümetten Beklenen", Tanin, 15 Eylül 1947, S.4454 -1455.

¹⁶² "Hasan Saka Kabinesi Güvenoyu Aldı", Ulus, 11 Ekim 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

¹⁶³ YALMAN, "Son Mücadelelerin Safhaları ve Neticeleri", Vatan, 12 Ekim 1947, S.2291.

¹⁶⁴ YALMAN, "Kara Kediler", Vatan, 18 Ekim 1947, S.2297.

¹⁶⁵ " Samimi mi Değil mi?", Ulus, 9 Kasım 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

*Sonra hatırlamak icap eder ki, bu memlekette Halk Partisinden çok evvel birden fazla partiler mevcut olmuştur ve hürriyete, Halk Partisinin vazettiği kanunlardan çok daha fazla yer veren kanunlar yaşamıştır. O zamanların matbuat kanunu, matbuat hürriyetini hiç şüphe yok ki şimdikinden daha ziyade teminat altında bulunduruyordu. Halk Partisi inkılâpçılığına gelince, memnuniyetle kabul ediyoruz ki Cumhuriyet devrinde memlekette bir çok mühim yenilik hareketleri ve ıslahat olmuştur. Ancak bunlar, Halk Partisinin memleketi tek başına hüküm sürmek sevdasına zarar vermiyecek sahalarda yapılmıştır. Vatandaşın devlet ve hükümet otoritesi karşısındaki bugünkü durumu anayasa ile temeli atılmış olmakla beraber fiili olarak memlekette millî iradenin hâkim kılınması gibi esaslı bir inkılabın başarılmamış olduğunu göstermektedir. Cumhuriyet bir hükümet kalıbı olarak ve şekil halinde kaldıkça, iktidar karşısında vatandaşın şahsi ve siyasi hak ve hürriyetleri tanınmadıkça, devlet telâkkisinde otoriter zihniyet terkedilmiş sayılamaz”.*¹⁶⁶ diyen Menderes iç politikayı eleştirmiştir.

Halk Partisinden başka bir partinin siyasi hayatımızda fazlaca tutunamaması ve kurulan partilerin de Halk Partisi eliyle bertaraf edilmesinin, CHP'nin geniş demokrasi vasfı ile bağdaşmaması dikkatleri çekmektedir¹⁶⁷. *“Programın tanziminde dünün müdafaaı gayreti başta gelmektedir. Âlemce bilinen anayasaya aykırı kanunların değiştirilmesinden ima tarikiyle dahi bahis yoktur, sıkıyönetimin kaldırılacağına dair hiçbir işaret mevcut değildir. Milletçe bu kadar şikayet olunan baskı, cebir ve şiddet hareketleri bu programda, âdeta idare âmirlerine takdir vesilesi yapılmıştır. Değer taraftan programda yapılacak işler hakkında fikir verecek veya tatbik kıymetini haiz bir fikrin mevcudiyetine delâlet edecek sarahat mevcut bulunmadığı da dikkat çekmektedir. Herhangi bir mevzu üzerinde meselâ geçim zorluğu, meselâ istihsali arttırma, meselâ ziraat işlerimiz hakkında programda daha umumi, daha mühim ifadelerle bahse imkân yoktur”.*¹⁶⁸ diyen Menderes Saka Hükümetinin Programının, aslında bir programsızlık programı olduğunu vurgulamıştır.

25 sene iktidarda kalan bir partinin olgunluğunu yansıtmayan hükümet programının bu tarzda eleştirilmesi, şüphesiz idarî mekanizmadaki yanlışları gözler önüne sermiştir. *“Halkın idrâkini hiçe sayarak, partinin ıslah kabul etmediğini bir kez daha vurgulaması yeni kabineye güveni de azaltmıştır. Kabinenin halkı ikna yolunu bırakarak, müfritlere hoş görünmek maksadıyla herkesin bildiği hakikatleri hiçe sayması, siyasi hayatımızın huzur ve ahengini bozmuştur. Bir eliyle verdiğini diğer eliyle alan CHP totaliter bir vasilek yürüterek, demokrasiyi kâğıt üzerinde bırakmıştır”.*¹⁶⁹

Tan Gazetesi Başmuharriri, Ali Naci Karacan, Halk Partisi'nin artık tarihe mal olmuş tiynetleri Parti kavgalarının dışında farzetmesinin ve kendisini aynı ideal etrafında birleşmiş aydın ve ileri bir topluluğun malı haline getirmesinin birinci vazifesi olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁰ Hüseyin Cahit Yalçın ise, hükümet programındaki demokrasi rejimini kurma şerefının bir partiye mal edilmesi gayretini hoş görmeyerek, meseleleri tek taraflı partici sıfatıyla mütalaa etmemek gerektiğini düşünmektedir. Sadun G. Savcı da iki tarafın da mânâsız çocukluklar yaparak memleketi düşünmediklerinden şikayetçi olmaktadır¹⁷¹.

¹⁶⁶ “Menderes’in Şiddetli Tenkidleri”, Vatan, 14 Ekim 1947, S.2293.

¹⁶⁷ a.g.h.

¹⁶⁸ a.g.h.

¹⁶⁹ YALMAN, “Saka Kabinesinin Gafi”, Vatan, 14 Ekim 1947, S.2293.

¹⁷⁰ Ali Naci KARACAN, “Başsız Parti: Halk Partisi”, Tan, 7 Mayıs 1949, S.140.

¹⁷¹ Sadun G. Savcı, Kör Kadı, “Evet, Haksız Olmazlar”, 18 Ekim 1947, S.2297.

Hükümet programına yönelik eleştiriler kullanılan dile de gelmiştir. “*Tek parti zihniyetini muhafaza eden Halk Partisi anlaşılmaz bir inat, taassup ve ifratla dili yıkmak için siyasi tahakkümünü kullanmıştır. Kendisiyle milletin, eski nesille yeni neslin arasını beyhude yere açmıştır*”.¹⁷² diyen Yalman, CHP’nin yarattığı dil anarşisi ile irfan sahasında milletin yolunu kestiğini belirtmiştir. Yazar, “*Türk milletinin kullandığı ve benimsediği dilden ayrı olan çirkin ve uydurma parti dili ile hazırlanan programda Türk dilini geliştirmeğe yönelik garip bir maddenin de bulunduğu*”.¹⁷³ dile getirmiştir.

7- Cumhuriyet Halk Partisi’nin Yedinci Büyük Kurultayı

Cumhuriyet Halk Partisi iç bünyenin kalkınması, fikri hüviyetlerin açıkça billurlaşması noktasında büyük kurultaya ümitlerini bağlamış görünmektedir.¹⁷⁴ İnönü CHP’nin 7. Büyük Kurultayının açış konuşmasında, 1946 yılından beri devam eden demokratik gelişmeyi özetleyerek, son zamanlardaki gerginliklerin üzerinde durmuştur. 12 Temmuz beyannamesini sunmaktaki amacının “*ruhlar üzerine çökmüş olan emniyetsizliği kaldırmak ve memleketin siyasi hayatını karşılıklı partilerin faaliyeti üzerine kurmak prensibini yürekte kabul ettirmek olduğunu*”¹⁷⁵ söylemiştir. Partilere karşı idarenin eşit bir surette tarafsız olmasını, siyasi emniyetin başlıca tedbiri saydığını ifade eden İnönü, devlet memurunun bir siyasi parti gayreti gütmesinde duyduğu dehşeti dile getirmiştir.¹⁷⁶

“*Tarih Türkiye’nin demokratik inkişafında siyasi muhalefetin emniyet içinde çalışması hâdisesini CHP’nin iktidar ve mesuliyeti zamanında kaydedeceğinin*” üzerinde duran İnönü, herşeyin kanun içinde olacağını, hiçbir hedefe zorla varılmayacağını belirtmiştir.¹⁷⁷

Parti Genel Başkanlığı ile ilgili olarak partiler arasındaki çetin mücadelelere karışmasının zaruri hale geldiğinden bahsetmiştir. Vatandaşın partilere karşı müsavi durumda görmeyi emniyet unsuru saydığını farkedenden İnönü, Cumhurbaşkanı bulunduğu müddetçe kurultayın seçeceği bir zatın bütün yetkileriyle parti genel başkanlığı yapmasının lüzumlu bir mahiyet aldığını belirtmiştir.¹⁷⁸

Demokratik hayatımızın gelişmesine yönelik alınması gereken tedbirler hakkında da, antidemokratik kanunların değiştirilmesinin zarureti üzerinde durmuştur. “*Basın hürriyeti, polis kanunu, seçim kanunu, memurîn kanunu, mahkeme teşkilâtı meselelerinde ana prensiplere bizim bünyemize uygun şekli ne ise, onu bulmak herkesin arzusudur*”¹⁷⁹. diyerek, 1950’ye kadar yapılacak seçimlerde ilmin ve tecrübenin göstereceği bütün tedbirlerin alınacağını müjdesini vermiştir.

¹⁷² YALMAN, “Halk Partisinin Programı”, Vatan, 20 Ekim 1947, S.2299.

¹⁷³ YALMAN, a.g.h.

¹⁷⁴ Etem İzzet BENİCE, “CHP Büyük Bir İmtihan İçinde ve Karşısındadır”, Son Telgraf, 19 Eylül 1947, S.3870.

¹⁷⁵ “İnönü’nün Kurultay Nutku”, Vatan, 18 Kasım 1947, S.2325. , “CHP Büyük Kurultayı Toplandı”, Ulus, 18 Kasım 1947, (Numarasız)

¹⁷⁶ “İnönü’nün Kurultay Nutku”, Vatan, 18 Kasım 1947, S.2325.

¹⁷⁷ a.g.h., “CHP Büyük Kurultayı Toplandı”, Ulus, 18 Kasım 1947, (Numarasız)

¹⁷⁸ “İnönü’nün Kurultay Nutku”, Vatan, 18 Kasım 1947, S.2325. ,

¹⁷⁹ “İnönü’nün Kurultay Nutku”, Vatan, 18 Kasım 1947, S.2325.

Beyannamenin salim zihniyetini yaşatacak ve her tarafta bulunacak dar düşüncelerin tesirini önleyecek asıl teminatın halkın duyduğu memnurluk olduğunu söyleyen İnönü, artık Türk vatandaşının siyasi rüşdüne eriştiğine de itimat etmektedir¹⁸⁰.

Memlekette halk nazarında kurultayın iyi karşılandığının belirtildiği Ulus Başmakalesi'nde İktidara körü körüne çatmadan doğru olanı alkışlamanın esas olduğu da belirtilmiştir. Tenkid kadar bunun da gerekli olduğunun unutulmaması gerektiği üzerinde durulmuştur.¹⁸¹ Parti lehinde yeni temayüllerin üzerinde durulması da siyasi hayatımız açısından ayrı bir öneme sahiptir.

“Asıl esas memleketin selameti olduğuna göre memurun, iktidar partisine hulûskârlık yoluyla imtiyazlı muamele ve himaye görmeyeceğini anlamasıdır. Haksız neşriyat endişesi yüzünden dehşete ve endişeye düşmeyerek, insafli ve anlayışlı tenkit bulunduğuna inanmalıdır”.diyen Yalman, İnönü'nün temas ettiği ruhun bütün memlekete ve siyasi partilere hâkim olmasını temenni etmektedir¹⁸².

1947 Kurultayında en çok tartışılan konu lâiklik olmuştur. Partinin gelenekçi cephesinin açık olarak lâikliği reddetmemesi, uygulamasını sert bularak yumuşatılmasını istemesi gündeme gelmiştir. *“Dinin manevi bir gıda olduğunun üzerinde durularak, lâikliğin ülkemizde yanlış anlaşılıp kullanıldığına temas edilmiştir. İslâmi bir blok kurularak, din olarak ortaya çıkan komünizm önelenecektir. Diyanet İşlerinin bağımsız bir teşkilât olması, yeni neslin manevi gıdadan yararlanabilmesi için okullarda din eğitime imkân verilmesi, üniversitede bilimsel dini eğitim yapılması zorunludur”*. teklifinde bulunulmuştur. Gelenekçi cephe bu teklifleri reddetmiştir.¹⁸³ Ama CHP kurultayında bu konu üzerinde durulması Partide önemli gelişmelerin yaşandığına delil teşkil etmiştir. DP'nin halkı yanına çekmesinde etkili olan unsurlardan birisi de dine yaklaşım politikasıdır. CHP içindeki bazı şahıslar halkın partiden uzaklaşma sebeplerini anlamış olacaklar ki bu tarz bir dönüşümü talep etmişlerdir. Parti kurultayında tesbit edilen dini tedrisat kabul edilmiştir. Din bilgileri dershanesi açmak isteyenlerin; Maarif Teşkilâtının 789 sayılı maddesi gereğince 4. Maddesi gereğince Milli Eğitim Bakanlığı'ndan izin almaları, dershaneleri siyasi maksatların elde edilmesi için kullanılmaması, islâm akidelerinin ve ibadetin usul ve şekilleri dışına sapsarsa kapatılarak, kanuni kovuşturmanın yapılacağı belirtilmiştir.¹⁸⁴

Parti kurultayında dikkati çeken bir başka husus da, CHP'nin gazetesizlikten şikayetçi olmasıdır. Memleketin her tarafında gazete ve mecmua çıkarmak için yüz binlerce liranın sokağa atıldığını, nice kalemlerin kiralandığını belirten Yalman, Halk Partisi'nin doğru yolda yürümesi halinde bütün gazetelerin onun dostu olduğunu göreceğini ifade etmiştir. Kendi kendisini tenkide alışması gereken CHP'nin eski zihniyetini bırakarak, tazelenmiş bir zihniyetle yeni bir varlığa kavuşması gerekmektedir¹⁸⁵. Halk Partisi'nin bu kurultayla yeni bir bünyeye kavuştuğunu kaydeden Ulus'un Başmakalesi, partinin tüzük ve programında gerekli değişiklikler üzerinde durulduğunu kaydetmektedir.¹⁸⁶

¹⁸⁰ YALMAN, “Eser ve Şahıs”, Vatan, 19 Kasım 1947, S.2326., YALMAN, “Milli Endişeler”, Vatan, 20 Kasım 1947, S.2321.

¹⁸¹ “VII. Kurultay Nasıl Karşılandı”, , Ulus, 20 Kasım 1947, (Numarasız)

¹⁸² YALMAN, “Milli Endişeler”, Vatan, 20 Kasım 1947, S.2321.

¹⁸³ Bayram KAÇMAZOĞLU, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul 1988, s.30-31.

¹⁸⁴ “CHP Divanında Tesbit edilen Dini Tedrisat Kabul Edildi”, Son Telgraf, 3 Temmuz 1947, S.3794.

¹⁸⁵ YALMAN, “Halk Partisi ve Gazeteler”, Vatan, 24 Kasım 1947, S.2331.

¹⁸⁶ “CHP ve Yeni Bünyesi”, Ulus, 18 Kasım 1947, (Numarasız)

Kurultaydan 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar olan dönemin DP iktidarını hazırlama dönemi olduğunu söyleyen Hikmet Bilâ, bu süre içinde ekonomik güçlere ödün verilirken, Batı dünyasıyla bütünleşme yolunda yeni adımlar atıldığını bu iki yönlü gelişimin CHP’ de sarsıntılara yol açtığını ifade etmiştir. Parti içinde kalan uzantıların yıkıcı girişimleri ise bu dönemim önemli gelişmeleri arasında sayılmaktadır.¹⁸⁷ Kurultay sonrasında CHP’nin kendine bir an önce çeki düzen vermesi zorunluluğu iyiden iyiye varlığını hissettirmiştir.

8- Cumhuriyet Halk Partisi’nde Olumlu Gelişmeler

Parti içinde başlayan ikilik cereyanlarının müsait hava bulamayıp sinmesi üzerine, CHP’nin olumlu gelişmeler içine girdiği görülmüştür. Özellikle Hasan Saka Hükümetinin iş başına geçmesiyle partinin siyasi ıslahatlara mukavemet etmediği, bunları bizzat istediği dikkatleri çekmektedir. Muhalif partiye yönelik tecavüz ve tahakkümlerin azaldığı, vatandaşlara saygı göstermeye başlandığı, parti içindeki çalışmalarda daha gayretli oldukları gözlenmektedir¹⁸⁸.

Halk Partisi’nin son zamanlarda yaşadığı olumlu gelişmelerin tek parti zamanlarından ayrı bir inkılâba maruz kalması hayret vericidir. “*Müfrit ve mürtecilerin kaçacak delik aramaları, bazılarının intibaha gelmeleri, diğerlerinin birer cansız müstehase haline düşmeleri, dün himaye gören yolsuzluk sanıklarının sözbirliği ile adalete teslim edilmesi, memleketi düşünecek kudrette bulunan ve dün ağzını açmayan unsurların üste çıkmaları ve kabinenin ağırlık merkezini teşkil etmelerini*”¹⁸⁹ olumlu gelişmeler olarak telâkki etmelidir. Tenkit ve muhalefet mevkiinde olanların iktidar mevkiine emniyet hissi telkin etmesinin önemli bir unsur olduğunu dile getiren Yalman, iktidarın hizmetlerinin milletçe tanınması, insaf ve itidalle hareket edilmesinin önemli bir gaye olduğunu vurgulamıştır¹⁹⁰. İktidarın siyasi politikasında görülen bu olumlu gelişmenin merkezinde, muhalefetin ve halkın anlayışlı tavrı etkili olmaktadır. Kendi yolumuzu kendimizin tıkasından öteye gitmeyen politika oyunlarında, kaybedilen insafın yeniden kazanılmasının demokrasi hedefine varmak için önemli bir merhale olacağına asla şüphe yoktur. Siyasi kin ve ihtirasın gözleri köreltmesinin hizmet şuurunu ortadan kaldırdığının siyasi partilerce anlaşılması zorunlu hale gelmiştir. Milli iradenin rahatça nefes almasını temin için, partilerin kıymet ölçülerini tekrar değerlendirmeye tâbi tutmaları, siyaseti meşru zeminlere taşıyacaktır.

9- II. Hasan Saka Hükümeti ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin Durumu

Hasan Saka’nın 8 Mayıs 1948 tarihinde istifa etmesi¹⁹¹, kabinenin ıslah edilmesi yolunda atılmış önemli bir adım olarak telâkki edilmiştir. Ekonomi konusundaki istikrarsızlıklar, bakanlar arasındaki yolsuzlukların Saka’yı zor durumda bırakması¹⁹² bu istifayı zorunlu hale getirmiştir. Yeni kabineyi kurmakla Hasan Saka görevlendirilirken, Demokratlar Peker kabinesinde bulunup müşterek mesuliyete iştiraki olanların, yeni kabineye alınmaması tavsiyesinde bulunmuşlardır¹⁹³. Hasan Saka Meclis veya Parti

¹⁸⁷ Hikmet BİLÂ, *CHP Tarihi (1919-1979)*, Ankara, 1979, s.232.

¹⁸⁸ YALMAN, “Yeni Bir İstikbalin Arifesinde Halk Partisi”, *Vatan*, 8 Nisan 1948, S.2467.

¹⁸⁹ YALMAN, “Akıl ve Hikmet Rehberimiz Olsun”, *Vatan*, 3 Temmuz 1948, S.2553.

¹⁹⁰ YALMAN, a.g.m.

¹⁹¹ “Kabine Dün Akşam İstifa Etti”, *Vatan*, 9 Haziran 1948, S.2529.

¹⁹² Ahmet Yeşil, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 1988, s.117.

¹⁹³ “Kabine Dün Akşam İstifa Etti”, *Vatan*, 9 Haziran 1948, S.2529.

Grubuna ait sarıh bir itimatsızlık ifadesiyle karşılaşmamış olmasına rağmen, umumi efkârâ karşı saygı göstermek ihtiyacını duyarak, çok yıprandığını, bu yıpranmışlığın tamir kabul etmediğini takdir ederek istifasını verdiğini ifade etmiştir. Kabine için bazı vekilleri uzaklaştırmak ve hükümeti bilhassa iktisadî vazifeler bakımından zindeleştirerek ömrünü uzatmak maksadıyla bu istifanın gerçekleşmiş olabileceği üzerinde de durulmaktadır¹⁹⁴.

Ulus'ta CHP Grubunun Hasan Saka hükümetine olan güvenden bahsedilmektedir. Bu kabineyi şu veya bu zümreye maletmeğe kalkışmanın hatalı bir görüş olduğu telâkki edilmekte, devrimizin güçlüklerini yenmek üzere memleket idaresini ele alan hükümetin kendine bağlanan ümitleri boşa çıkarmayacağı üzerinde durulmaktadır. Yeni hükümetinin başarısını şanstın ziyade program ve işlerindeki isabet derecesinin tayin edeceği muhakkaktır yorumunda bulunulmuştur.¹⁹⁵

İktidarda olduğu gibi muhalefette de bir olgunluk, sağlam bir politika çalışmasının esasını teşkil ettiğinin üzerinde duran Ulus, DP ve Müstakil Demokratların Saka Kabinesini eleştirilerinde demagoji nispetinin azaldığından söz etmektedir. Muhalifler objektifliğe yaklaşmış, politika diline bir dereceye kadar ihtimam göstermişlerdir. Bu durumu muhalefetin Meclis içinde olgunlaşması olarak değerlendiren Ulusun Başyazısı, CHP'nin kusurları tpleranlı tavırlarıyla karşıladığını ifade etmiştir.¹⁹⁶

Bu kabineden zamanı gelince övgüyle söz edileceğini belirten Yalman, asıl imza DP'ye ait olmakla beraber, Hasan Saka hükümetine de hakkının verilmesi gerektiği taraftarıdır. Örfî idarenin kalkması, idari baskının gevşemesi,, demokrasiye aykırı kanunların sivri taraflarının tasfiyeye uğraması , kırtasi vasilik ve tahakkümün son kalesi olan memurun muhakemat kanununda mühim bir sahne açılması, seçim kanununun emniyet verecek şekilde tâdilinin kararlaştırılması... Saka Kabinesinin başarıları arasında yer almaktadır¹⁹⁷. Halk Partisi münevverlerinin milli bir kuvvet gösterisi ile demokrasi muharebesinin sona erdiğini ve kazanıldığı belirten Yalman, Saka Hükümetinin karşılıklı saygı esasına riayetinden duyduğu memnuniyeti belirtmiştir¹⁹⁸. Yeni kabinenin genç ve ileri fikirlere geçmesini de parti içinde başlayan bir ıslahat hareketi olarak değerlendirmek gerekmektedir.

9 Haziran 1948 Hasan Saka'nın II. Kabinesi kurulmakla beraber Kabinenin programını Demokratlar eskisinden farklı bulmamışlardır¹⁹⁹. Kabinenin programının ağırlık merkezini seçim emniyeti meselesi teşkil etmektedir. Bu konuda Hollanda ve Belçika'dan iki âlim ve tarafsız hâkem getireceğini, onlardan seçim emniyetinin olup olmadığını soracağını belirtmesi de bu konu üzerindeki hassasiyetini bir ölçüde belli etmektedir²⁰⁰.

7 Temmuz'da seçim kanunu kabul edilmişse de bu Demokratları memnun etmemiştir. Eski kanunla çok farklılığı olmadığı ve seçimlerde emniyetin yeterince sağlanamayacağı gerekçesiyle Demokratlar kısmi seçimlere girmeme kararı almışlardır. Halk Partisi'nin tek taraflı bir seçime girmesi, tek partili seçimlere girmekle aynıdır. Halk

¹⁹⁴ YALMAN, "Ankara'dan İntibalar", Vatan, 10 Haziran 1948, S.2530.

¹⁹⁵ "Grupun Hükümete Güveni", Ulus, 17 Haziran 1948, (Numarasız)

¹⁹⁶ "Hükümetin Programı ve Muhalefet", Ulus, 20 Haziran 1948, (Numarasız)

¹⁹⁷ YALMAN, "Yeni Hasan Saka Kabinesi I", Vatan, 11 Haziran 1948, S.2531.

¹⁹⁸ YALMAN, "Kazanılan Zafer", Vatan, 14 Haziran 1948, S.2534.

¹⁹⁹ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976. s.43.

²⁰⁰ YALMAN, "Program Hakkında Düşünceler", Vatan, 21 Haziran 1948, S.2541.

Partisi'nden beklenenin demokrasinin icapları gerçekleşene kadar seçimlere girmemek olduğunu Ahmet Emin Yalman dile getirmiştir. “*Nereye Gidiyorsunuz*” başlıklı makalesinde, CHP'nin kredi kazanmaya başlamadığı bir zamanda, bir seçim mücadelesine girmesinin kendi hesabına hata olduğunu kabul etmesi gerektiğine temas etmiştir. Karşılarında çok güçlü muhalifler var edasıyla bu tarz tedbirlere başvurarak, kendilerini garip bir duruma düşürdüklerinin ve gidişatlarının nereye vardığını bilmelerinin hesapsız fiillerinde onlara yardımcı olacağını belirtmiştir²⁰¹.

Halk Partisi'nin tahakküm meyilli siyasi bir varlık olmasına eleştiri getiren Yalman, partinin kendi nefsinin ıslah için demokratça bir harekete atılmadığını belirtmiştir. İsmet İnönü'nün kazandığı sermayeyi kullanarak, şahsi surette bir arada tutmaya çalıştığı tecanüsten mahrum bir vatandaş zümresinden başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. Halktan kredi alamayan bu partiyi idare edenlerin, her gerilik siperini son hadde kadar müdafaa ettikten sonra çekildiklerini, ileriye doğru adımları kendi arzuları ile attıklarını işi işten geçtikten sonra iddia ettiklerini vurgulamıştır. Memlekette siyasi ve iktisadi emniyetin sağlanamamasından CHP'yi sorumlu tutmanın yersiz olmadığı kanaatini zihinlere yüklemeye çalışırken, tek başına ara seçimlere giren partinin kendini daha da küçük düşüreceğinin üzerinde durmuştur²⁰².

Halk Partisi'nin halkı himâye edecek ve dost tutacak yerde, aleyhte tutumları ile derebeylik ve istismar sistemine destek verilmesi kötü bir gidişi açığa çıkarmaktadır. Ne var ki CHP'nin bu gidişi süslü ifadelerle süslediğini ifade eden yalman, CHP'nin fena bir idarenin mümessilleri olduklarını vurgulamıştır. Halk Partisi'nin desteklediği mütegalibenin idareden aldıkları kuvvetle halka kafa tuttıkları, imtiyaz temin ettiklerini belirtmiştir²⁰³.

10- Şemseddin Günaltay Hükümeti Ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Durumu

Yeni bir kabine buhranının yaşandığı 1949'lı yıllar, devlet kademesindeki boşluğun nasıl doldurulacağı meselesini yine gündeme getirmişti. Devlet işlerinin çok güç ve sarp bir vazife olduğu düşünülürse, nöbet değişikliği gibi basit bir iş olarak hükümet değişikliklerini değerlendirmemek gereklidir.

14 Ocak 1949'da İkinci Hasan Saka Kabinesi'nin düşmesi üzerine²⁰⁴, yeni hükümetin kimin tarafından kurulacağı meselesi gündeme gelmiştir. Demokratlara göre Saka Kabinesi, Saraçoğlu ve Peker'den farklı bir tavır ortaya koyamamıştır. CHP içindeki aşırıların ise Saka'yı son derece yumuşak bulurken, buna rağmen ılımlılar da yeterince ölçülü olmadığını iddia etmektedirler. Hilmi Uran, Necmettin Sadak, Fuat Sirmen ve Nurullah Sümer'e Başbakanlık teklif edildiyse de Şemseddin Günaltay Başbakanlığı kabul

²⁰¹ YALMAN, “Halk Partisi'nden Bir Sual: Nereye Gidiyorsunuz?”, Vatan, 26 Eylül 1948, S.2638.

²⁰² YALMAN, “Vatandaşça Bir Dertleşme”, Vatan, 5 Ekim 1948, S.2647.

²⁰³ YALMAN, “İyi ve Fena İdare Nasıl Olur”, Vatan, 18 Kasım 1948, S.2688.

²⁰⁴ (Hasan Saka Kabinesinin İktidarda geçirdiği her günün bir öncekini arattığını ifade eden Selim Ragıp Emeç, Hasa Hükümetinin takip ettiği mali ve iktisadi siyaseti yüzünden, halkın geçimine karşı takındığı lakırdıdan dolayı, vatandaşın bir oh çektiğini ifade etmiştir.) Geniş bilgi için bkz. Selim Ragıp EMEÇ, “Oh Çeken çekene...”, Son Posta, 15 Ocak 1949, S.5637-993. Hükümetlerin iktisat politikasına, özellikle de vatandaşın geçim sıkıntısına yönelik bir programın içine girmemeleri en çok eleştirildikleri nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. halkın refah seviyesini yükseltecek bir nizam kurulamadığı için de halk idareden şikayetçi olmakta, kendi değerleriyle bağdaşır politikacıların arayıcısı olmaktadır.

etmiştir. Ve Günaltay 16 Ocak 1949'da Kabinesini kurmuştur²⁰⁵. Yeni Hükümet gizli reyle itimat almış, Behçet Kemal Çağlar, meclisin halka ve vicdana dayanması gerektiğini vurgulayarak, tek çarenin yeni bir seçim olduğunu belirtmiştir²⁰⁶.

Yeni kabinenin seleflerinin hatalarına düşmemesini tavsiye eden Nadir Nadi, aksi takdirde halkın hoşnut olmayacağını belirtmiştir²⁰⁷. Cihat Baban ise, Hasan Saka Kabinesinden sonra mevcut şartların değişmediğini ve Günaltay Kabinesi'nin de başarılı olamayacağını vurgulamıştır. Buhranın kabine buhranı değil, rejim buhranı olduğunu ifade etmiştir²⁰⁸. Yeni kabineyi bekleyen en acil işler arasında bütçe işinin hallinden sonra seçim kanununun milletin arzusuna ve idareye istikamet verecek tarzda olmasına çalışılması beklenmektedir²⁰⁹.

CHP'nin memlekette hâkim olan fikirlere arkasını çevirerek, burnunun ucunu görememesini, kendi köhne itiyatlarının içine hapsolmasını eleştiren Ali Naci Karacan, Halk Partisi'nde üç hizip bulunduğunu, memleketin kokteyl hükümetlerle idare edildiğini yazmıştır²¹⁰. Millet'in bu partiden uzaklaşmasında en önemli etken, Partiye güven duymamasıdır. Halkı kendi işine ortak etmek, ona sorumluluk duygusu aşılacak zorunda olduğunu CHP'nin anlaması gereklidir.

Burhan Belge Haftalık Siyasi Mektubunun 5. Sayısında, "Memleket Mektubu" başlıklı makalesinde, CHP'nin Hasan Saka ve Peker Kabinelerini birer kuru pil gibi kullandığını, bunlar tükenince de yeni bir pil sürdüğünü ifade etmiştir²¹¹. Milli iradeyi hâkim kılmanın tek çare olduğunun Partililerce anlaşılması gereklidir.

Günaltay Kabinesi Programını 24 Ocak'ta Meclis'te okuyarak güvenoyu almıştır. Günaltay, dindar, ılımlı ve dengeli bir kişi olarak bilinmektedir. Programının ruhu siyasi bakımdan ılımlı, ekonomik yönden liberaldir. Muhalefetin desteğini kazanma noktasında Günaltay, DP ile iyi ilişkiler kurmada önemli bir rol oynamıştır²¹². 1950 seçimlerinde hiçbir vatandaşın yüreğinde şüphe bırakmayacaklarını belirttikleri hükümet programında, çocuklara din eğitimi verilmesine imkân hazırlayacaklarının üzerinde durmuşlardır. Din perdesi altında bu milletin asırlar boyunca uyuşturmuş olan hurafelerin yeni baştan belirmesine asla meydan vermeyeceklerini vurgulamıştır. Vatandaşın vicdan hürriyetini mukaddes sayacaklarını özellikle belirtmişlerdir²¹³. Kabinenin programında üzerinde

²⁰⁵²⁰⁵ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976. s.50-51., Şemseddin Günaltay'ın Kabineyi kurmakta zorluk çekmesi dikkat çekicidir. Tan Gazetesinde Ali Naci Karacan "Kabine Buhranı Yok, Adam Buhranı Var" başlıklı makalesinde bu hususu şu sözleriyle dile getirmiştir: "Yeni Başbakan kim olursa olsun, ikinci Planda kalan bu hadiseden daha mühimi, yirmi beş yıldan beri ilk kez Türkiye'de hükümet işlerini sırtına sırtına yüklenmek üzere bir Başbakan bulmakta çekilen zorluktur. Bizim için bu, yeni ve tipik bir olaydır. Eski totaiter rejimin mirası olarak, bugün kabine buhranı şeklinde tezahür eden sonuç aslında bir adam buhranıdır. Yirmi beş yıl içinde hükümet idare edecek adam yetiştirilmemesi ve yetişmek istidadı gösterenlerden yararlanılmaması, bir kısım insanların da bu arada harcanması bugünkü adam buhranımızın ve çektiğimiz acıların başlıca sebebidir". Emrullah NUTKU, *Siyasi Anılarım, Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika'da Yitirdiğim Yıllar (1946-1958)*, İstanbul 1979, s.108.

²⁰⁶ "Hükümet, Gizli Reyle İtimad Aldı", Vatan, 23 Ocak 1949, S.2754.

²⁰⁷ Sütunlar Arasında, "Yani Kabine Etrafında", Vatan, 18 Ocak 1949, S.2749.

²⁰⁸ Sütunlar Arasında, "Yani Kabine Etrafında", Vatan, 18 Ocak 1949, S.2749.

²⁰⁹ Sütunlar Arasında, "Herşeyden Önce İyi Bir Seçim Kanunu", Vatan, 19 Ocak 1949, S.2750.

²¹⁰ Sütunlar Arasında, "Yani Kabine Etrafında", Vatan, 18 Ocak 1949, S.2749.

²¹¹ Sütunlar Arasında, "CHP'ye Tavsiye Edilen Bir Çare", Vatan, 21 Ocak 1949, S.2752.

²¹² "Kabine Programı", Vatan, 23 Ocak 1949, S.2754.

²¹³ "Kabine Programı", Vatan, 23 Ocak 1949, S.2754.

durduğu diğer konu başlıkları ise gelir vergisi, adalet fikri, seçim kanunu, vatandaş ve memur münasebetlerinin tanzimi, kömür sıkıntılarının giderilmesi şeklinde belirlemiştir.²¹⁴

Selim Ragıp Emeç, yeni kabinenin maliyeci ve iktisatçı bir hükümet olmasının zorunlu olduğunu, politik tarafının daha sonra gelmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur. Bu hükümetin de başarılı olamaması halinde Meclisin kendi kendini feshetmesi tavsiyesinde bulunmuştur.²¹⁵

Ali Naci Karacan Tan'da, Günaltay Hükümeti'nin önceki hükümetlerin yaptıklarını yapmamasını, yapmadıklarını yapmasını tavsiye etmiştir. Seçim emniyetini temin etmenin, vatandaşa eşit muamele etmenin, matbuat kanununu hemen tadil etmenin kabineyi bekleyen sorunların başında yer aldığı üzerinde durmuştur.²¹⁶ DP, kabine programında iç politikaya, demokratik gelişmeye fazlaca yer verilmesini bazı hakikatlerin artık iktidarca anlaşılmaya başlandığının delili saymaktadır²¹⁷. Behçet Kemal Parti'den ve Meclis'ten istifa ederek, milletin milliyetçi, halkçı, lâik, devletçi, cumhurbaşkanı ve inkılâpçı olarak ayakta durabileceğini, elinden geldiğince bunları savunacağını belirtmiştir²¹⁸. Çağlar'ın CHP'den ayrılması partinin zihniyetinden memnun olmadığını bir işareti sayılabilir. Günaltay Kabinesi'nin genel bir devlet plânı hazırlamaya karar alarak, başbakanlığa ait bir plân dairesi kurma teşebbüsleri²¹⁹ olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmelidir.

1950 seçimlerine hazırlanırken CHP'nin eski gidişine arka çevirdiği görülmektedir. Mazinin dedikodularıyla vakit kaybedecek yerde, partilerin millete faydalı olabilmeleri yolunda yarışa girişmelerinin daha faydalı olduğu ortadadır. Yalman Halk Partisinin yayınladığı bir beyanname ile gelecek dört yılı hakkında bilgi verdiğine temas etmiştir. Partilerin beyannamelerinin millete verilmiş bir senet olduğuna işaret ederek, iktidarda kalmaları veya muhalefete geçmeleri halinde ideallerine ne ölçüde sadık kaldıklarını bu sayede tecrübe edebileceğimizi ifade etmiştir.²²⁰ Beynamede ferdi teşebbüse ve yabancı sermayeye önem verilmesi, milletin en büyük derdi kırtasiyeciliğin emniyetsizlik zihniyeti olduğunu ifade etmiş, CHP'nin hiç değilse beynamede hatalarını itiraf etme cihetine gitmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Beyanname altı okun Anayasadan çıkarılmasını kabul ederek, tek parti devrinin inhisarcı gidişini tasfiyeye uğratmıştır. Anayasanın tadili fikrini de gelecek dört yılın işlerinden biri haline koyduğu görülmektedir.²²¹ CHP'nin bu beyannamesini memleketin huzur terakkisi açısından memnuniyetle karşılamak gereklidir.

²¹⁴ Selim Ragıp EMEÇ, "Yeni Kabinenin Programı", Son Posta, 24 Ocak 1949, S.5637- 1002.

²¹⁵ EMEÇ, "Yeni Hükümet de Muvaffak Olamazsa Meclis Kendi Kendini Feshetmelidir", Son Posta, 16 Ocak 1949, S.5637-994.

²¹⁶ Sütunlar Arasında, "Muvaffak Olmanın Sırrı", Vatan, 24 Ocak 1949, S.2755.

²¹⁷ "Kabineden Dün Meclis'ten İtimad Aldı", Vatan, 25 Ocak 1949, S.2756.

²¹⁸ a.g.h.

²¹⁹ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976. s.52.

²²⁰ YALMAN, CHP'nin Millete Vaatleri", Vatan, 29 Nisan 1950, S.3210.

²²¹ YALMAN, a.g.m.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BASININDA 1946-1950 YILLARINDA DEMOKRAT PARTİ'NİN DEMOKRASİ KONUSUNDAKİ MUHALEFETİ

DP'nin CHP'ye muhalefet ettiği konuların başında hiç şüphesiz antidemokratik kanunlar, seçim sistemi, İnönü'nün parti başkanlığı meselesi gelmektedir. İktidar muhalefet çekişmelerinin temelini teşkil eden bu konular taraflar arasında zaman zaman gerginliklerin artmasına sebep olurken, demokrasinin tesisini isteyen her iki tarafta hedeflerine doğru ilerlemeye devam ediyordu. Bu ilerleyişte kimi zaman CHP'nin müdahaleci tavırları da görülmüyor değildi. Eleştiriler, alışılmış hırslar, iki ateş arasında kalmış halk kitlesi ve bir de bütün ümitlerin düğümlendiği demokrasi bekleyişleri bir bocalama, belki de bir geçiş devrinin ilk sancılarını hissettiriyordu. Zorlu bir sancılanma döneminin ardından, doğan gün ile beraber demokrasi de doğacak mıydı? Yoksa bu beklentiler hüznün çılgınlıkları arasında kaybolup gidecek miydi? *“Bir taraftan demokrasiye gidildiği her vesile ile söylenip dururken, diğer taraftan da tek parti hâkimiyetini idameye mâatuf gibi görünen taktikler ve isnadlar vadisine, sapmanın teessür verici bir manzara olduğunu”*¹ görmek bile, ümitlerin kara bulutlar tarafından gölgelenmesine sebep oluyordu.

DP'nin CHP'ne en çok muhalefet ettiği konuların başında antidemokratik kanunlar gelmektedir. CHP'nin yanlış uygulamalarının ne şekilde cereyan ettiğine delil olacağı kanaatiyle bu hususların üzerinde durmak zaruridir.

1- Antidemokratik Kanunlar

Kanunlarda gerekli düzenlemeler yapılmadığı sürece, milletin ön şartı olan güven esası temin edilmeden seçimlere *“gözü kapalı”* olarak girmeyi kabul etmenin, *“gafletten başka bir şey olmadığı”*² son derece açıktır.

Saraçoğlu, *“demokrasiye kelime ve ruh bakımından birer engel olan kanunlar kaldırılсын denildiği vakit Recep Peker, bir buçuk yıldanberi işite geldiğimiz “zamanı gelince bunlar elbette yapılır!” vaadini bir kere daha ısıtıp önümüze sürmekle iktifa ediyor”*. diyerek *“Bu işin zamanı seçimler ve parti mücadeleleri dönemindedir. Bu adımları atmanın mevsimi başka ne zaman gelecektir”*³ sözleriyle ağız kalabalığı yapanları, yaldızlı cümle kullananları sorgulamaktadır. Ve değişimin birkaç madde de veya bent de değil mevzuatın tamamının temizlenmesi yönünde olmasını talep etmektedir.

“Tek parti ruh ve sisteminin tasfiyesine nihayet verildiğini ancak anayasaya aykırı kanunların tadilinin” belirleyeceğini söyleyen Yalman, *“bu tadillerin geciktirilmesine hiçbir mazeret gösterilemez”*.⁴ diyerek CHP'nin bu tedbirleri bir an önce alması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Çünkü CHP'nin geçireceği seçim imtihanında bu tadiller belki de geçer not hükmü taşıyacaktır.

Antidemokratik kanunların kaldırılmasının gecikmesi hakkında Yeni Sabah Gazetesi'nin *“Hedef Nedir?”* başlıklı başyazısında *“Antidemokratik hükümleri yok etmek*

¹ Adnan MENDERES, “Teessür Verici Bir Manzara”, Vatan 19 Mayıs 1946, S.1787.

² YALMAN, “DP Kararını Verdi”, Vatan, 9 Mayıs 1946, S.1778.

³ Sütunlar Arasında, “İspat Etmenin Yolu”, Vatan, 8 Mayıs 1946, S.1777.

⁴ YALMAN, a.g.m.

*için en ufak bir teşebbüse girişilmiş olduğuna şahit olmak kabil olmamıştır. Daima bu tadiller vadeden vadeye, ilkbahardan sonbahara, sonbahardan kışa atılmaktadır. Hatta bunların yapılabilmesi için sulhün henüz tamamile yerine oturmadığı da ileri sürülmektedir”.*⁵ “*Anayasayı çeviren ve örten istisnai ve geçici hükümler kaldırılınca anayasamız güneş gibi ışıldar. Milletçe bu hedefe ulaşmak istiyoruz”.*⁶ denilerek güneşi örten kara bulutlardan kurtulma gayretleri üzerinde durulmuştur. İktidar sahiplerinin bu şekildeki tutumunun bir oyalama taktiği olduğu, gelecek seçimler için bu kanunların kaldırılacağı vaatlerinin seçim malzemesi yapıldığı yolunda fikir yürütmek yanlış olmasa gerektir.

Ahmet Emin Yalman da, “*Tek parti sisteminin hızıyla yapılan keyfi kanunların derhal tasfiye edilmesi”*⁷ gerektiğini düşünmektedir. Adnan Menderes de, “*demokratik hayatı aksatan kanunlar değişmedikçe, hatta bütün bunlar yapıldıktan sonra dahi milletin yeni seçimlere hazırlanmış olması için muayyen bir zaman geçmedikçe seçimlere girmenin çok hatalı bir hareket olduğunda ısrar ediyoruz”.*⁸ diyerek, bu kanunların demokrasinin gelişmesi yolunda büyük engeller teşkil ettiğini belirtmeye çalışmıştır

Celal Bayar seçimlere girmeden önce gereken kanuni düzenlemelerin bir an önce yapılmasını istemiştir. “*Bugün hâlâ tek partili sisteme mesnet olan kanunlar ve mevzuat heyetiyle durmakta, tatbikat aynıyle devam etmekte ve zihniyette esaslı bir değişiklik görülmemektedir. Demokratik bir gelişme bahis mevzuu olurken seçimlerden önce bu kanunların değiştirilmesi, tatbikatın da bu ruha uygun hale getirilmesi ve şimdiye kadar hâkim olan ölçülerin terki gerekti”* diyerek Sayın Cumhurbaşkanının B.M.M.’nin bu seneki açış nutkunda bunları millete vadettiğini belirtmiştir. “*Milli iradenin layıkile tecellisi için bu vaadlerin yerine getirilmesinin şart olduğunun”*⁹ üzerinde önemle durmuştur.

DP Genel İdare Kurulu raporunda Antidemokratik kanunların değiştirilmemesi yönünde eleştirilerde bulunulmuştur. “*Antidemokratik kanunların çoğu henüz değiştirilmemiş, millet iradesinin serbestçe tecellisini mümkün kılacak emniyetli bir Seçim Kanunu hâlâ vücuda getirilmemiş ve Devlet Reisliği ile Halk Partisi Başkanlığı ne hukuken ne de fiilen birbirinden ayrılmamıştır. Bu itibarla hürriyet misakının tahakkuk ettirilmiş olduğunu iddia etmek mümkün değildir”.*¹⁰

Refik Koraltan Konya’da yaptığı bir konuşmada demokrasinin ruhuna aykırı, şahsi hürriyeti frenleyici kanunların kaldırılması gerektiğinden bahsederek, vatandaş hak ve hürriyetini sağlayacak hükümlere aykırı ve bazı zaruretler yüzünden konulmuş olan kanun ve kararnamelerin süratle bertaraf edilmesi tavsiyesinde bulunmuştur¹¹.

Yeni Türkiye’de Samet Ağaoğlu, “**İktisadi Partisinin Tabiyesi**” başlıklı yazısında, “*CHP için artık hedefe varılmıştır...Yeni matbuat kanunları, içtima kanunları ve sair tedbirlerle muhalefet ile Türk Milletinin arasına bir duvar çekilecek ve Büyük Millet*

⁵ Sütunlar Arasında, “Hedef Nedir?”, Vatan, 21 Mayıs 1946, S.1790.

⁶ Sütunlar Arasında, a.g.m.

⁷ YALMAN, “Kurultayın Arifesinde”, Vatan, 27 Nisan 1946, S.1766.

⁸ “Büyük Millet Meclisi’nde Parti Mücadelesi”, Vatan, 30 Nisan 1946, S.1769.

⁹ “Celal Bayar’ın Demeci”, Vatan, 6 Mayıs 1946, S.1775.

¹⁰ “Genel İdare Kurulu Raporu”, Vatan, 21 Haziran 1949, S.2903.

¹¹ “Refik Koraltan”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

Meclisinin dört duvarı arasında bir demokrasi komedyası böylece oynayıp gidecektir"¹². diyerek muhalefetin varlığının bir ölçüde etkisizliğinden bahsetmektedir.

Hüseyin Cahit Yalçın, bütün kanunlar düzenlense bile uygulamada yine kusurlar olabileceği üzerinde durmuştur. Bunun için de yöneticiler de zihniyet değişikliğinin şart olduğuna ve taraflarda hoşgörünün esas alınmasına temas etmiştir¹³. Zihniyet inkılabında bütün partilerin el ele vermesinin zorunlu olduğunun üzerinde durduğu görülmüştür.

Selim Ragıp Emeç, Son Posta'daki "*Eşit Şart Olmazsa, Eşit Hak Olamaz*" başlıklı makalesinde, antidemokratik kanunların varlığı ile herkese eşit haklar sunulmadığını, şartların eşit olmadığı yerde alınacak hakların da eşit olmayacağını belirtmiştir. Emeç, DP'ye haksızlık yapıldığının da üstünü çizmiştir¹⁴.

Demokratların Halk Partisi'nin mazisine sınımsız bağlı insanlardan müteşekkil bir muhalefet olmasına rağmen Halk Partisi'nin hakikati kabullenip, şartları zorlaştırmasının izahı mümkün değildir. Millet Meclis seçimlerine yönelik hazırlanan kanun ve Cemiyetler Kanununun 29. Maddesinin (hükümet kuvvetlerine muhalif partiler kontrolü altında tutma hakkı veren) kanunları kaldırması gerekmektedir.¹⁵ Hilmi Uran da antidemokratik kanunların –Basın kanunu, seçim kanunu, polis vazife ve selahiyetleri kanunu, memurun muhakemat kanunu, cemiyetler kanunu, toprak kanunu- tadilinin artık bir emrivakı olduğunu ifade etmiştir¹⁶.

a- Basın Kanunu

Partiler ve demokrasi yolunun en önemli direği hiç şüphesiz basın hürriyetidir. "*Bütün diğer hürriyetler ancak bu ana duvara dayanır. Hatta milletvekillerinin hakkile vazifelerini yapabilmeleri yine matbuat serbestliğine bağlıdır*".¹⁷ Yazı ve söz hürriyeti sayesinde millet rahat ve serbest bir şekilde tepkisini, düşüncelerini dile getirme imkanı bulacaktır. Serbest yazı imkanı bulamayan muharrirlerin, fikirlerini dar bir görüş zaviyesine oturtmaya çalışmaları ve muhataplarına istedikleri gibi ulaşamama endişeleri yüzünden eleştiri yapmaya çekindikleri görülmektedir. Bugün de medyanın etkin gücünün bağımsızca güdülen politikalarından kaynaklanmadığını söyleyebiliriz.

Hüseyin Cahit Yalçın; "*Bizden başka bir ülkede matbuat kanununun olmayışı*"¹⁸ nı eleştirmektedir. Bu konu hakkında Sadun G. Savcı :"*Bizim basın birliği kanunu gazetecileri hükümetin elinde tutmak için konulmuştur. Bizde matbuat kanununun oluşu övünülecek değil, belki basın mesleği adına üzüntü duyulacak bir keyfiyettir*".¹⁹ diyerek sözü esir etmenin mantıksız tutumuna temas etmektedir.

Milli Kalkınma Partisi Lideri Nuri Demirağ ise; "*Basın birliği ve matbuat kanunu anayasamızla teyid edilen hürriyetleri köstekleyen iki mahkûmiyet zinciridir. Bu kanunlar niçin hâlâ meriyette tutulmak isteniyor?..Bu kanunları vaktile iş başında bulunurken*

¹² Sütunlar Arasında, "Demokrasi Komedyası mı?", Vatan, 15 Eylül 1946, S.1904.

¹³ Nilgün GÜRKAN, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İstanbul 1998, s.212.

¹⁴ Sütunlar Arasında, "Eşit Şart, Eşit Hak", Vatan, 3 Nisan 1947, S.2101.

¹⁵ KUTAY, "Millet Vekilliği Seçiminde Halk Partisi'nin Ölçüsü", Millet Mecmuası, (20 Haziran 1946). C.35, S.21, s.3.

¹⁶ "Hilmi Uran'ın Beyanâtı", Vatan, 1 Şubat 1948, S.2400.

¹⁷ "Yalnız Lakırdısını Etmekle Olur mu?", Vatan, 18 Nisan 1946, S.1756.

¹⁸ "Kalkınma Partisi Lideri, Demokrat Partiye Meydan Okuyor.", Cumhuriyet, 23 Nisan 1946, S.7788.

¹⁹ Kör Kadı, "Hükümet Duysun!", Vatan, 22 Nisan 1946, S.1760.

Türk milletine hediye edenler şimdi demokrasi maskesi ile meydana çıkıyorlar”.²⁰ demek suretiyle bu kanunların demokrasiyi yaralayan unsurlar olduğunu önemle vurgulamıştır.

Hikmet Bayur, hükümetin prestijini koruma bahanesiyle basın hürriyetini tahdit etmek istediğini belirtmiştir²¹. Demokraside esas gayenin efkarı umumiye olduğunu söyleyen Müstakil milletvekili adayı Dr. Faik Muhiddin Adam, bunun tesisi için basın hürriyetinin elzem olduğunun²² üzerinde durmuştur.

Falih Rıfki Atay, basında DP'nin kurulmasından sonra başlayan söz düellosunun en önemli muhataplarıdır. Parti gazetelerinin, muhalefetlere iyi davrandıklarını ve tahrik edilmedikleri sürece, şahsi kavgalardan da uzak durduklarını belirtmiştir. Fesatçı kışkırtmaların karşı taraftan başladığına dikkat çekerek, karalayıcı ifadelerle mücadele etmenin demokrasiye aykırı olduğu üzerinde önemle durmuştur. Söz lakırdısı yapan gazetecileri sınırlandırmada basın kanununun yeterli olmadığına temas ederek: *“Türkiye’de demokrasi rejiminin olgunluğunu serbestçe tamamlamasına bir engel kalmadığına inandığımızdan beri, hükümet kendiliğinden gazete kapatma hakkını kullanmaktadır. Henüz Basın Kanunu da bu dolambaçlı ve hileli yollardan namus ve şerefle oynamayı önleyecek hükümlerle cihazlanmamıştır*”.²³ diyerek bu kanunlarda düzenlemelerin yapılması gerektiğine dikkat çekmektedir.

Yeni Sabah'ta yazan Cemalettin Saraçoğlu'nun **“Daha Ağırını da Yaparız”** başlıklı makalesinde *“Söz ve yazı hürriyetini bağlamaktan ziyade bilakis bu hürriyetleri sağlamlığa hasretmiş olsalar, uğrunda çalıştıklarını iddia ettikleri serbest demokrasi amacına daha fazla hizmet etmiş olurlar.”*²⁴ demek suretiyle iktidarın bir an önce düzenleme yapmasının gerekli olduğunun üzerinde durmuştur.

Kanunlarda yapılan düzenlemeler ne getirecektir? Daha fazla eleştiri imkanı bulunduğu takdirde, devleti idare edenler bu durumu ne ölçüde olumlu değerlendirecek? Siyasi yapılanmada muhalefet ve basının etkili rolü olacak mıdır? Bu tarz sorular ister istemez muhatabını aramaktadır.

A.Cemalettin Saraçoğlu **“Bugünkü Seçim”** başlıklı yazısında da kanunların yetersizliğinden yapılacak propogandanın da cılız olacağını belirtmiştir. *“İnsaf ile düşünülecek olursa yürürlükteki kanunlarla matbuat ve cemiyetler kanunları ile, ahval başka türlü olursa hayreti mucip olmak lâzım gelir”*.²⁵ diyerek, *“Partilerarası boğuşmaların ve demokratik cidalin bu eksiklikten kaynaklandığına”*²⁶ temas etmiştir. Kelimelerin kısıtlandığı bir zamanda, fikirler gerçek düşünceleri yansıtmaktan çok uzaksa veya gündemin konularını kaleme alanlar *“acaba bu yazıdan dolayı gazete kapatılır mı?”* kaygısını taşıyorsa, bu uygulamaların demokratik olduğundan şüphe etmelidir.

Refik Koraltan ise, halkın nabzını tutmadan önce düzenlenmesi gereken kanunlara temas ederek, bu kanunları Halk Partisi'nin elindeki silahlar olarak nitelendirmiştir. *“Sert hükümlü ve demokrasiye aykırı olan bu kanunları kaldırmak lâzımdır, bunlar her türlü*

²⁰ “Kalkınma Partisi Lideri, Demokrat Partiye Meydan Okuyor.”, Cumhuriyet, 23 Nisan 1946, S.7788.

²¹ “Hikmet Bayur’un Makalesi”, Vatan, 6 Ocak 1947, S.2014.

²² Faik Muhiddin ADAM, Fikirler ve Tenkidler, “Yeni İntihab Hakkında Umumi Fikir ve Mütalaalarım”, Vatan, 6 Temmuz 1946, S.1835.

²³ “Fikirler Arasında Çarpışmanın Yolu Bu Mudur?”, Vatan, 23 Nisan 1946, S.1761.

²⁴ Sütunlar Arasında, “Söz ve Yazı Hürriyeti”, Vatan, 2 Mayıs 1946, S.1771.

²⁵ Sütunlar Arasında, “Seçim Hakkında”, Vatan, 22 Nisan 1946, S.1760.

²⁶ Sütunlar Arasında, a.g.m.

inkışafa engel olabilir. Halk Partisinin elindeki silahlardan birkaçını sayayım: Matbuat kanununun 50.maddesi, demoklesin kılıcı gibi cemiyetler kanunu, polis kanununun 18. maddesi, içtimai umumiye kanunu, 2510 sayılı kanun, radyo, ajans bunlar hep partinin elindedir. İktidar partisinin elinde bu silahları görünce, milli iradenin tecelli edip edemeyeceğini sorabilir miyim? Cevabını bana vermeyin. İnönü'nün şu sözlerine veriniz: "Bu maddelerin iyileştirilmesi, partiler teşkiline, toplanma ve güvenlik haklarına karşı koyması ihtimali olan hükümler değiştirilmelidir".²⁷

Yeni Sabah'ta yazan Cemalettin Saraçoğlu "**Meşhur 50. Madde**" başlıklı yazısında, matbuat kanununun her madde ve hükmü ile hakiki demokrasi düşünceleri ile tezat teşkil ettiğini, hürriyeti köstekleyici nitelikte olduğunu belirterek, "*Binayı temelinden yıkmalı, hatta o kadar yıkmalı ve yok etmeli ki, enkazı bile, İstanbul adliye sarayının enkazı gibi, meydana kalsın ve kimse vaktile memlekette böyle bir sıkı kanunun on yıllarca tatbik edildiğinin eser ve nişanesine rastlamasın*"!²⁸ sözleri ile demokrasiyi zedeleyen hükümlerin kökünün kazınmasını tavsiye etmiştir.

Hükümetin keyfi uygulamalarının seçimler öncesinde devam etmesi ve kanunları istedikleri gibi değiştirmeleri, uygulamalardaki çifte standardı görmemiz açısından önemlidir. Daha önceleri istedikleri gibi gazete kapatma yetkisine sahip olan hükümetin, bu uygulamadan seçimler öncesi vazgeçmesi zihinlerde soru işareti bırakacak niteliktedir. Falih Rıfki Atay'ın iktidarın sözcüsüymiş gibi Ulus Gazetesi'nde yaptığı açıklamalar hayretle karşılanmıştır. "*Gazete kapamak kanuni hakkımızdır. Fakat seçimler esnasında bu hakkı kullanmayacağız. Halk Partisine muhalefet ettiğinden veya diğer bir partinin tarafını tuttuğundan dolayı gazete kapatma niyetinde değiliz*".²⁹ Bu tavır iktidarın tarafgirliğini görmemiz açısından önemlidir. Yalman, "*Vatandaşlara ait haklara gönülleri istedikleri gibi tasarruf ederler. İdari bir kararla gazete kapamak için anayasanın ruhuna tamamen aykırı olarak ele geçen bir silahı diledikleri zaman kullanır, diledikleri zaman da bunu kullanmayacaklarını ilan ederler. Bu memlekette demokrasi tatbikatı başlamışsa tek parti rejimine mahsus keyfi ve kanunsuz bir silah olan meşhur ellinci madde kendi kendine hükümden düşmüş demektir*".³⁰ Bu durum keyfi uygulamaların hangi safhada olduğunu görmemiz açısından önemlidir.

Bahri Savcı, "**Türkiye'de Demokratik Savaşın Şekli Prensipleri**" adlı makalesinde Mevcut düzenin söz ve yazı hürriyetlerinden faydalanmada iktidara daha fazla imkân verdiğini ifade etmiştir. "*İktidar safından gelmiş devlet adamlarını koruyan muaflıklar ile onların ellerinde tuttukları konuşma, konuştuklarını yayma, istedikleri yerde istedikleri an toplantı yapma imkânları onların bu hürriyetlerini, ötekilere nisbetle çoğaltmaktadır. Demokratik savaş ise, eşit vasıtalarla bir eşitlik çevresinde yapılmalıdır*". diyen Bahri Savcı, muhalefet hürriyetlerinin amme hayatı için gereken yerlerde ve konularda reel tehditleri önlemek için sınırlandırılması gerektiğini savunmuş, gereken müeyyidelerin hukuki rejime kavuşturulmasının gerekliliğini savunmuştur.³¹

Falih Rıfki Atay'ın Ulus'taki bu makalesi üzerine Tasvir'de "**Bir Dakika**" sütununda "**Güle Güle Kullanın**" başlığı altında yer alan şu satırlar dikkat çekicidir.

²⁷ "Büyük Millet Meclisi'nde Parti Mücadelesi", Vatan, 30 Nisan 1946, S.1769.

²⁸ Sütunlar Arasında, "İş Olmuş Bitmiş Sayılabilir mi?", Vatan, 28 Mayıs 1946, S.1797.

²⁹ YALMAN, "Sağlam Teminat", Vatan, 4 Mayıs 1946, S.1773.

³⁰ YALMAN, a.g.m.

³¹ Bahri SAVCI, "Türkiye'de Demokratik Savaşın Şekli Prensipleri", Forum Dergisi, 1-15 Şubat 1955, C.2, S.21, s.9-10

“Tenkit edeceğimizden filan değil, amma memleket namına sevinilecek bir haber. Fikir hürriyetine hürmet ediliyor demek. Fakat doğrusu, bu seçimler bitinceye kadar şartını pek anlayamadık. Yazlık ev kiralar gibi bir şey. “Peki haydi seçimler bitti. Sonra ne olacak?” “Alın size mevsim mevsim, madde madde, bol bol hürriyet”!³² CHP tarafından hürriyetlerin arzuya göre dağıtımı ve partinin bu tavrının siyasi geleceği açısından endişe ile karşılanması gerektiğinin üzerinde durmalıdır. Partinin ideallerini, yönünü tayin etmesi, kendisine çeki düzen vermesi şarttır. Ama bunu kabul etmek tecrübeli olan (!) bu parti için oldukça güçtür.

İnönü CHP Kurultayı’nda “Basın hürriyetinin memleketin huzurunu altüst edecek şekilde kötü kullanıldığından” bahsederek, “memleket durumunu karıştırmak, ateş çıkarmak gibi bir insafsızlığı meslek olarak takip eden gazeteler cephesi kuruldu. Bunlar her şeyden önce, Cumhuriyet Halk Partisi’ni kötileyip ortadan kaldırımağa çalıştılar”.³³ diyerek, Türk milletinin bozguncu gazetelere karşı imtihanını verdiğini ve onlara karşı koyduklarını söylemektedir. Bu sözlerden anlaşılan, hiç şüphesiz basın mensuplarının kendilerine tanınan hürriyetleri suiistimal ettikleridir.

Matbuata yönelik bir kanunun tadilinde geciken hükümetin, erken seçim için jet hızıyla kararlar çıkarması muhaliflerde ve halkın nazarında endişe ile karşılanmıştır. Cemalettin Saraçoğlu “**Yine Basın Kanunu**” başlıklı makalesinde: “Hükümetin bazı kanunları meclise sevketmekte sürat gösterdiğini, bazılarında da ağır davrandığını” kaydederek, “Hükümet parti mücadelelerine böyle dışına kadar silahlı ve zırhlı olarak giderse, esasen fiiliyatta maddeten cılız olan muhalifler kanuni kalkandan da mahrum bulunurlarsa nasıl canlı bir savaştan bahsedilebilir”.³⁴ demektedir. Buna paralel olarak, iktidarın pek çok konuda muhalefeti yalnız bıraktığını, muhalefete destek olmak yerine yaptığı yeni düzenlemelerle onun önünü tıkadığını söylemek mümkün olmaktadır. “Hükümet dudaklarda tebessüm uyandıracak demagojik ifadelerle ne hürriyet, ne serbesti ve ne seçim inkılâbı hazırlayabilir”.³⁵ diyen Saraçoğlu mücadele sahasının her türlü engelden temizlenmesini tavsiye etmiştir.

Yalman, Basın Kanunu’nun 50. Maddesi ile verilecek imtihanın demokrasimiz açısından önemli olduğunu vurguladığı, “**Siyasi Havadaki İstidatlar**” başlıklı makalesinde: “Hükümet gazete kapamağa ait siyasi salahiyetini feda ederek bunu adliyenin hükmüne tabi tutmakla bir iyi niyet emaresi göstermiştir. Fakat hiçbir hakiki lüzuma dayanmadan, tamamen müphem ve ölçüsüz bir şekilde bir sorgu hakimine, mahkeme hükmünden evvel gazete kapamak salahiyetini vermekle ve mahkemeler için de bir aydan iki yıla kadar bir gazeteyi kapamak yolunda ceza şekli ihdas etmekle basın hürriyetini kuru bir laf haline indirmiş ve hiçbir demokrat memlekette tasavvuru bile mümkün olmayan bir çığır açmıştır. Hükümetin bu meselede bir elile verdiğini diğer elile fazlasıyla almak suretile hareket etmesi, yağmurdan kaçmak isteyen basını doluya maruz bırakması elem uyandırmaktadır”.³⁶ ifadesiyle bu kanunun sunduğu hiçbir hürriyetin olmadığına dikkatleri çekmektedir.

³² Sütunlar Arasında, “Mevsim Mevsim, Madde Madde, Bol Bol Hürriyet”, Vatan, 8 Mayıs 1946, S.1777.

³³ “Halk Partisi Fevkalade Kurultayı Dün Dağıldı”, Cumhuriyet, 12 Mayıs 1946, S.7807.

³⁴ Sütunlar Arasında, “Yine Basın Kanunu”, Vatan, 5 Mayıs 1946, S.1774.

³⁵ Sütunlar Arasında, a.g.m.

³⁶ YALMAN, “Siyasi Havadaki İstidatlar”, Vatan, 13 Haziran 1946, S.1813.

Meclisteki Basın Hürriyeti etrafındaki tartışmaların neticesinde, Basın Kanunu'nun 50.maddesi tadil edilmiştir³⁷. Mecliste bu merkezde gündeme gelen fikirlere değinmek gerekirse, Adnan Menderes'in sözleri dikkat çekmektedir: Hamlelerin hızını matbuat hürriyetinden aldığına değinen Menderes, “*Anayasa hükümlerinin gerçekleşmesi yolunda esaslı adımların atılması beklenirken matbuat kanununda yapılacak değişiklik yalnız 50 nci maddeye inhisar ettirilmesi Türk umumi efkârını haklı olarak hayal sükuta uğratmış olsa gerektir. Çünkü yalnız bir maddesinin değiştirilmesine mukabil 60 küsur maddelik matbuat kanununu bütün ağır hükümlerle olduğu gibi duracak söz ve fikir hürriyetini baskısı altında bulunduracaktır. Demokrasiye ve yeni bir nizam kurmağa doğru olan hareketin yalnız birkaç kanunda yapılan bazı mahdut değişikliklerle bir avunmadan ibaret olduğu manzarasını arzetmesi ruhlarda henüz tereddüd ve endişenin hâkim olduğunu belirtmektedir. Halbuki bu mahsus değişiklikler susuzluktan dudakları çatlamış bir insana bir damla su vermek kabilindedir. Gönül isterdi ki, Türk demokrasisinin gelişmesinde tereddüd ve endişe yerine inkılabcı bir ruh hakim olsun.*

Gerek matbuat kanununun ve gerekse bazı kanunların artık cemiyetimizi tazyik eden ve milletimizin olgunluğuna nazaran geri bir zihniyetin mahsulü sayılacak mahiyetteki hükümleri bir hamlede ortadan kaldırsın. Yürürlükte olan matbuat kanunu denilebilir ki, demokratik ölçülere göre geri bir manzara arzetmektedir. Bu kanun gazete ve mecmua çıkarmak isteyenlerde lüzumsuz olarak bir takım vasıflar aramakta, bunları ve bu gazete ve mecmuada çalışanları da lüzumsuz bir sürü kayıd ve mükellefiyetlere tabi bulundurmaktadır. Gene bu kanunda memnu fiiller sahası alabildiğine geniş ve cezalar da maksadı aşacak derecede şiddetlidir. Ayrıca bu kanun da usul kanunlarının her vatandaşa bahşettiği teminatı esaslı surette hafifletecek usule müteallik hükümler de mevcuttur. Bu kadar ki insan adeta mümkün olduğu kadar az gazete ve mecmua intişar etmesinin bu kanunun hedefi olduğu zannı altında kalıyor.

*Gerçekten 200 bini geçen nüfusile bir çok kazaları ve gazetesi olmıyan komşu vilayetlerle geniş bir çevrenin merkezi ve devlet merkezi olan Ankara'da bunca yıllardır bir tek gazeteden başkasının doğma ve yaşama imkânı bulamaması sebepsiz olmamak gerektir”.*³⁸ diyerek basın kanunundaki aksaklıkları dile getirmiş ve 1325 (1909) tarihli Meşrutiyet matbuat kanunundan çok geri olduğunu belirtmiştir. 50. Maddeyi daha şiddetli hakim kılmanın, inkişafını arzuladığımız demokrasiyle taban tabana zıt olduğunu da Cihat Baban dile getirmektedir³⁹.

Mecliste süren tartışmalar sırasında söz alan Komisyon sözcüsü Zonguldak Milletvekili Şinasi Devrim, “*Matbuatın kuvvet ve nüfuzunun hiçbir zaman bu kadar hissedilmediğini*”⁴⁰ belirtmiştir.Konya milletvekili, Ali Rıza Türel de, 50 nci maddenin kaldırılmasıyla Cumhuriyet hükümetinin tarihinde yeni bir devir başladığını, basın hürriyetinin siyasi hürriyetlerin teminatı olduğunu, daha da önemlisinin memleketin ve devletin selameti olduğunu⁴¹ vurgulamıştır.

Cavit Oral, “*Matbuat hürriyeti bir teminattır gazeteler amme hizmeti yaptığını unutmamalıdır. Matbuatın vazifesi her şeyi karanlık göstermek değildir. Tenkit yapıcı*

³⁷ “Millet Meclisi'nde Tarihi Bir Gün”, Vatan, 14 Haziran 1946, S.1813.

³⁸ “Mecliste Basın Hürriyeti Etrafında Tartışma”, Cumhuriyet, 14 Haziran 1946, S.7840., “Millet Meclisi'nde Tarihi Bir Gün”, Vatan, 14 Haziran 1946, S.1813.

³⁹ “Kapanan Gazeteler Hakkında Cihat Baban'ın Takriri”, Vatan, 14 Eylül 1946, S.1903.

⁴⁰ “Millet Meclisi'nde Tarihi Bir Gün”, Vatan, 14 Haziran 1946, S.1813.

⁴¹ a.g.h.

*olmalıdır. Matbuatın demokrasi davasında büyük vazifesi vardır. Bütün gazeteler muhalif ve muvafık şahsiyattan uzak durmalıdır. Hepimize düşen vazife demagojik hava yaratmamaktır”.*⁴² demek suretiyle basının demokrasi hayatımız üzerindeki tesirlerini anlatmaya çalışmışlardır.

Dikkati çeken önemli bir nokta da, matbuatın bir amme hizmeti olmaktan ziyade, yayın hürriyetinin vatandaşın şahsi ve siyasi hakkı olduğu kanaatine sahip olmasıdır. Bu fikrin savunucusu olan demokratlar, bu memlekette matbuat hürriyetinden ziyade, hürriyetsizliğin ıstıraplarının çekildiğini belirtmişlerdir⁴³.

Akşam’da Necmeddin Sadak, “**Söz ve Yazı Hürriyeti Asla Tehdit Edilemez Amma...**” başlıklı yazısında, “*İşler, fikirler, kanaatler sahasında, basının tenkit hakkının hiçbir surette kısılmayacaktır. Türkiye bir aldatmaca oyununa girmiş değildir. Girdiğimiz yeni hayatın ilk şartı kayıtsız şartsız yazı ve söz hürriyetidir*”⁴⁴ diyerek hürriyetlerin basındaki anarşiyi ortadan kaldıracak tek âmil olduğunu vurgulamaktadır.

CHP’nin basın hürriyetini tahdit altına alma çabalarını eleştiren Ahmet Emin Yalman, gazetelerin tenkit etmek, haber vermek, hakikati aramak gibi esaslı vazifelerini yapmalarının imkansız hale gelmesinden duyduğu endişeleri dile getirmektedir. Basın hürriyetinin isminin var olması ama cisminin görülmemesi, yapılan uygulamalardaki tarafgir politikayı gözler önüne sermektedir. Basın hürriyetinin mahzurları bir zehirse bunun panzehirinin yine kendi içinde olduğunu söyleyen Yalman, “*gazetelerin zararı defedebilecek bir bela değil, memleket hesabına canlı faaliyetlerden azami derecede istifade edilmesi lâzım gelen feragatli bir hizmet müessesesi, bir müfettiş, kıymetli bir yardımcı olduğunu*”⁴⁵ dile getirmektedir. Baskı altında hür bir basının yaşamasının ve memleketin basın hürriyetinden beklenen nimetlerden istifade etmesinin mümkün olmadığını görmekteyiz. *Maksat halkta güven uyandırmaksa, bu güvenin ağızların kapatılmasıyla değil, fiillerin halka vereceği hoşnutluk yoluyla temin edileceği*⁴⁶ bilinmelidir.

Falih Rıfkı Türkiye’de ileri bir basın hürriyeti olduğunu hiçbir vicdanlı adamın inkâr edemeyeceğini belirterek, CHP’nin muhalif partilerden herhangi birisi için savaştan gazeteleri kapamayacağını, amaçları halk yığınlarını rejim zararına tahrik etmekse de bunun olmayacağını vurgulamıştır.⁴⁷

Gazeteleri boyunduruk altına almanın halkın güvenini bozacak bir hareket olup olmadığını sorgulayan Yalman, harice karşı memleketin çok tesirli bir müdafaa silahı, dahilde bir emniyet supabı ve ferahlık kaynağı olan gazetelerin zorla çürütülmemesini talep etmektedir⁴⁸. Sağlam kökler kurmayı temin etmede hürriyeti samimi manada kabul etmenin etkisi büyüktür. Hürriyetin olmadığı bir demokrasi anlayışından memleket olarak bir fayda beklemek de mümkün olmayacaktır. Halkın iradesine dayanmayan ve hürriyetleri baskı altında tutan idarelerin istikrarlı olmaları da beklenemez. “*Hürriyetleri kısıtlayıcı bir*

⁴² “Millet Meclisi’nde Tarihi Bir Gün”, Vatan, 14 Haziran 1946, S.1813.

⁴³ “Menderes’in Sözleri”, Vatan, 14 Haziran 1946, S.1813.

⁴⁴ Sütunlar Arasında, “Kayıtsız Şartsız Yazı ve Söz Hürriyeti”, Vatan, 13 Ağustos 1946, S.1873.

⁴⁵ YALMAN, “Teneffüs Cihazımızı Tıkamayalım”, Vatan, 7 Eylül 1946, S.1896.

⁴⁶ YALMAN, a.g.m.

⁴⁷ Falih Rıfkı ATAY, “Basın Hürriyetine Dar”, Ulus, 2 Mayıs 1946, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

⁴⁸ YALMAN, “Hürriyete Şal Örtmezden Evvel Biraz Düşünmek Gerekir”, Vatan, 9 Eylül 1946, S.1898.

*basın kanunu çıkarmaktansa, istibdat devrinde olduğu gibi gazeteleri sansürden geçirmenin belki de daha dürüst ve makbul olacağını*⁴⁹ düşünmek yanlış olmayacaktır.

Burhan Felek, matbuatın susmasıyla fısıltı gazetelerinin artacağından ve yazılmayan şeylerin olmadığına anlaşılmayacağından bahsetmektedir. Matbuatın susmasıyla kusurlu çalışması muhtemel insanlar ve müesseselerin rahat edeceği, fısıltı gazetelerini tekzip etmenin mümkün olmayacağını dile getirmektedir. Dedikodu gazetelerini önlemenin yolunun hakiki basını sıkımdan geçtiğinin üzerinde durmaktadır⁵⁰. Fısıltı gazetelerinin basının susturulmasıyla hürriyet kazanmasının çelişmesini de idrak etmek gereklidir. Zincirli matbuatın ağzının antidemokratik uygulamalarla tıkanmasının ve sesinin boğulmasının anlaşılır yanı yoktur.

Adnan Adıvar da, memleketi idare edenlerin korkacakları tek gazetenin fısıltı gazetesi olduğunu söylemektedir. Nereden geldiği belli olmayan sinsi ve mübalağalı rivayetlerin ortalığı zehirleyerek, mevcut gazetelerin karanlığa boğulmasının güven ve ahengi baltalayacağını belirtmektedir⁵¹.

CHP'nin DP üzerinde bir ağabey rolü oynamaması, onlara cesaret vermek yerine vatan hainliği ile suçlamasını eleştiren Nadir Nadi, "*seçim zaferinin ferdasında Halk Partisi'nin matbuata niçin kilit takmayı düşündüğünü*"⁵² sorgulamaktadır.

Recep Peker, kabinesinin verdiği sözü tutmasını talep eden Yeni Türkiye yazarı, M. Ali Gökberk, "*Halk Partisi'nin Yeni Matbuat Kanunu*" başlıklı yazısında, programın büyük kısmının demokrasiye hasredilmesine temas etmektedir. "*Bu anlayıştaki bir kabineden antidemokratik bir kanun değil, serbest tenkidi ve münakaşa hürriyetini kabul eden liberal bir matbuat kanunu beklenir. Yoksa memlekete karşı alacakları mesuliyet katlanamayacakları kadar ağır ve tehlikeli olacaktır*"⁵³ diyerek istibdatla karışık bu tezadı hayretle karşılamaktadır.

Tek parti düşüncesinde basın hürriyetinden söz edilemeyeceği bir gerçektir. Demokrasinin asıl manasının halkın rüşdüne inanmak olduğunu, halka inanmayanların demokrasi ve hürriyetten kaçtıklarını, ayaklarının vasiliğe ve diktatörlüğe kaydığını ve bu gidişin istikrarsız bir gidiş olduğunu söylemek mümkün olmaktadır⁵⁴. "*Gazetelerin haber verme, tenvir etme, tenkit ve münakaşa etme vazifelerini felce uğratmak, mesleğe olan rağbeti kesmek ve Türk basınına serbest inkişaf imkânlarından mahrum bırakmak*"⁵⁵ demek olduğunu söyleyen Yalman, hürriyetlerin önünü tıkayan baskıların insanı hayrete düşürdüğünü belirtmektedir.

Büyük Millet Meclisi'nde Basın Hürriyetini ortadan kaldıran hükümlere karşı şiddetli tenkitler cereyan etmiştir. "Adnan Adıvar, Adnan Menderes, Cihat Baban, Abdurrahman Münip, Cavit Oral ve daha bazı Milletvekilleri Basın hürriyetinin demokrasi prensiplerine uymıyan ağır hükümlerle yok edildiğini bütün açıklığı ile ortaya koymalarına

⁴⁹ Sütunlar Arasında, "Sansürün Hasretini mi Duyacağız?", Vatan, 9 Eylül 1946, S.1898.

⁵⁰ Sütunlar Arasında, "Hükümet Mensuplarına Rahat Nefes", Vatan, 12 Eylül 1946, S.1901.

⁵¹ YALMAN, "Asıl Tehlikeli Gazete", Vatan, 14 Eylül 1946, S.1903.

⁵² Sütunlar Arasında, "Atatürk Gençliği Üzüntü İçinde", Vatan, 12 Eylül 1946, S.1901.

⁵³ Sütunlar Arasında, "Matbuat Kanunu Hakkında", Vatan, 12 Eylül 1946, S.1901.

⁵⁴ YALMAN, "Demokrasimizin Mukadderatı", Vatan, 13 Eylül 1946, S.1902.

⁵⁵ YALMAN, a.g.m.

mukabil Halk Partili Milletvekilleri Şinasi Devrim ve Nihat Erim bu kanunun müdafaasını yapmışlardır”.⁵⁶

Adnan Adıvar, “Demokrasi dâvâsında 1908’den beri birtakım kımıldamalar gördük, fakat demokrasi prensiplerinin birincisi olan Basın Kanunu üzerinde dururken kaldığımız yerden söze başlıyoruz”.⁵⁷ diyerek siyasi oyalamalardan şikayetçi olmaktadır. Adnan Menderes ise, “İyi niyetlerin yok edildiği kanaatini veren bir durum karşısındayız. Hükümet programında karışık ve umumi tabirlerle ifade edilmiş olan Recep Peker kabinesinin hürriyet telâkkisini bu tasarı ile anlamak kabildir”.⁵⁸ diyerek hürriyetlerin baskı altına alındığını ifade etmektedir.

Son Saat’in “**Artık Kimse Kanmıyor**” başlıklı başyazısında, matbuatın boynuna vurulan ağır zincirden bahsedilmektedir. “Hep en ağır ve karanlık istibdat rejimlerinde hatta Abdülhamit zamanında tatbik edilmeyen, dünyada eşi ve benzeri bulunmayan ağır bir zincir halkasını matbuatın boynuna geçirmek ve hem de bu ameliyeyi yaparken hürriyet ve serbesti meftunluğunu göstermek Halk Partisi mahfillerinin meşhur ve malum oyunlarıdır. Fakat bu komedi o kadar sık tekrarlanmıştır ki artık kimse bu yaldızlı laflara kulak asmıyor”.⁵⁹ Milletlin efkarını bu şekilde tehdit etmenin fayda vermeyeceğinin ve halkın bu zincirleri de kırmayı bileceğinin üzerinde durulmuştur.

Yeni Türkiye’nin “**Neredesin 50. Madde?**” başlıklı yazısında Mümtaz Faik Fenik de, “Basın Kanununun çıktığı gün gazetecilik mesleğinin yas günüdür...Biz matbuat kanunundan korkmuyoruz, onlar matbuatın sükutundan korkmalıdırlar”.⁶⁰ diyerek hürriyetlere gölge düşürmenin mümkün olamayacağını vurgulamaya çalışmıştır. Gazete kapatmanın antidemokratik olduğunu söyleyen Samet Ağaoğlu, vatandaşın adalet duygularının rencide edildiğini de kaydetmektedir.⁶¹

Vatandaş artık hürriyetlerin baskı altında bulundurulduğunun farkındadır. Gazetelerin haberlerini korkudan yazamadıklarını söyleyen Mümtaz Faik Fenik, gazetelerimizin kendi kendilerini sansür etmelerine sebep olan bu kanunun matbuat tarihimizde çok acı izler bıraktığına temas etmektedir.⁶² Bir an önce bu kanunun çıkarılmaya çalışılmasının korkuya dayalı bir serbestiye de, hürriyet demenin imkân ve ihtimali olmadığını söylemektedir.⁶³

Büyük Millet Meclisi’nde Fuat Hulusi, “Gazetecilerin elinin kolunun bağlandığını, müdafaadan mahrum bir şekilde idare amirinin karşısına çıktığını”⁶⁴ belirtmiştir. Menderes ise, Basın kanununun hürriyeti tadil ettiğini söyleyerek, cezaların arttırılmasına, prensibine, unsurlarına ve derecesine itiraz etmiştir. Tenkit hakkının kayıtlı tutulacağından şikayetçi olan Menderes, tenkit edenlerin sui zannı davet edip etmediğini sorguladığını ve endişe ile gazetecilik yapmaya çalıştıklarını ifade etmiştir.⁶⁵

⁵⁶ “Dün Büyük Millet Meclisi’nde Basın Kanununun Müzakeresi Yapıldı”, Vatan, 14 Eylül 1946, S.1903.

⁵⁷ a.g.h

⁵⁸ a.g.h

⁵⁹ Sütunlar Arasında, “Matbuatın Boynunda Ağır Bir Zincir”, Vatan, 13 Eylül 1946, S.1902.

⁶⁰ Sütunlar Arasında, “Gazeteciliğin Yas Günü”, Vatan, 13 Eylül 1946, S.1902.

⁶¹ Sütunlar Arasında, “Demokrasi Komedyası mı?”, Vatan, 15 Eylül 1946, S.1904.

⁶² Mümtaz Faik FENİK, Fikirler ve Tenkitler, “Tefsire Tabii Hürriyet”, Vatan, 17Eylül 1946, S.1906.

⁶³ FENİK, a.g.m.

⁶⁴ “Büyük Millet Meclisi’nde Basın Kanununun İkinci Müzakeresi”, Vatan, 17 Eylül 1946, S.1906.

⁶⁵ “Demokrat Parti, Basın Kanunu Mevzuunda Fikrini Değiştirmiş Değildir”, Vatan, 19 Eylül 1946, S.1908.

Faik Fenik, Antidemokratik Basın Kanununa tenkitte bulunarak, “Nereye çekerseniz uzanan, hangi kafaya sokarsanız onun şeklini alan, hangi ele verirseniz onun istediği gibi bükülen bu plastik kanunun memleket basınına ve Türk demokrasisindeki gelişmelere ne gibi akıbetler hazırladığını izah etmeğe lüzum yoktur”. diyerek hürriyetlerin tatlı bir hatıra olmaktan kurtulmasını dilemektedir.

“Yazılarda basın hürriyeti, tefekkür hürriyeti değil, doğrudan doğruya iktidar partisinin gözlüğüne uygun bir karakter hâkim kılınmak istenecektir. Fransız devlet adamı Heriot’un bir sözünü hatırlatarak; “Siyasetçi gazeteyi sinirle değil, zeka ile okumalıdır.” diyerek tenkidin zekayı kapladığını ve medhin asabı uyuşturduğunun hesaba katılmadığını söylemiştir. Yeni kanunla gazetelerden tuzu kaldırıp, sütunlarımızı şekerlendirmemiz mi isteniyor? Bu siyasi bünyemizi, tefekkür bünyemizi sarsan bir hareket olacaktır. Hele kanunun Halk Partici gazetecilere primle ve muhaliflere ceza ile tatbiki, memlekette kıymet ölçülerimizde bir ikilik doğuracaktır. İktidar partisi, birinci hedef olarak matbuatı ele aldı. İlk önce onu nakavt ediyor. Basından neden bu kadar tevahhuş ettiler, hayrettir! Halbuki meşhur Fransız Gazetecisi Girardin’in Basının İktidarsızlığı isimindeki kitabında söylediği gibi, “eğer basın o kadar iktidar sahibi olsa idi, hürriyetini elde ederdi”.⁶⁶ Şimdi hayalle gerçek arasındaki bir hürriyetin hatıra olmasının endişeleri yaşanmaktadır.

Basını susturmanın, gazetelere söz hürriyeti tanımamanın demokrasiyle bağdaşmadığı bir gerçektir. Nihat Erim, “sınırsız özgürlüğün olmadığını, özgürlüğün sorumsuzluk, cezasızlık ve dokunulmazlık anlamına gelmediğini, basın kadar kişilerin ve toplumların da özgür olduğunu, demokrasinin varlığı için sayı çokluğunun yetmediğini, çokluğun da bazı prensiplere uymak zorunda olduğunu”.⁶⁷ belirtmiştir.

Fazıl Ahmet Aykaç ise; “Basın özgürlüğü gibi ileri bir kavramı, geri bir kafa ile ve birtakım kirli, cimri maksatların hizmetkarlığında kullanmak, medeni günahların ve cinayetlerin en büyüğüdür. Bu yüzden kalemlerimiz, ırmaklarımız gibi taşıyıp etrafını yıkarak ortalığı çamur deryası durumuna getirmiştir. Bunu önlemenin yolu, kişinin yasalarla belli hak sınırlarını aşmamak ve kişilerin yasalarla korunan haklarına kimseyi saldırtmamaktır. Basın özgürlüğünü yükseltelim, fakat yazı yobazlığını da nefretle karşılamaktan korkmayalım”.⁶⁸ diyerek devletin şeref ve haysiyetine karşı bu özgürlüğü engellerden kurtarmanın gerekliliğine temas etmiştir.

Düşünce hürriyetinin, yazma hürriyetinin kısıtlandığı ortamlarda demokrasiden söz etmek mümkün görünmemektedir. Yasakların yasaklandığı, tarafsız bir devlet telâkkisi özlenilenin hakiki ve gür sesi olarak yankısını halkın hedeflerinde bulmaktadır. Düşünmenin, düşündüğünü yazmanın ve söylemenin lanetlenmediği bir atmosferin sürekli takipçisi olan halk, umduğunu bulamamanın ıstırabını hangi yüzyılın sonunda bırakacaktır? Bugün dahi 21. yüzyıla hazırlanırken aynı endişeleri taşımanın ve geriye ket vurmanın acı sonuçlarını yaşamaktayız. Terâkki beklerken tereddiye düşmenin çaresizliği ile ümitleri felce uğratmanın, yasakların savunuculuğunu yapmanın anlamsızlığını anlamak oldukça zor görünüyor. Yapay hürriyetlerin yarının gündeminde paronayak toplumların oluşmasına ön ayak olacağını hesaba katmadan, kısır gündem oluşturmanın bizleri ileri götürmeyeceği muhakkaktır. Düşünceler arasında savaşı davet eden bir tavrın, barışa temâyül göstermesini temenni etmek ise, bugün de ağır basmaktadır.

⁶⁶ Mümtaz Faik FENİK, Fikirler ve Tenkitler, “Tefsire Tabii Hürriyet”, Vatan, 19 Eylül 1946, S.1908.

⁶⁷ Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş 1946- 1950*, İstanbul 1982, s.94.

⁶⁸ Mahmut GOLOĞLU, a.g.e., s.92-93.

Faik Fenik; Adnan Menderes'in İzmir'deki nutkunu aynen neşreden gazetecilerin 159. Madde gereğince tevkif edildiğinden şikâyet ederek, basın kanununun ağır hükümlerine sert eleştirilerde bulunmuştur. *“Bugünkü şeklile matbuat kanunu ve buna muvazi olarak ceza kanununa neşriyat dâvâları dolayısıyla konan hükümler, ancak matbuatın sesini kısmak ve gazetecileri kendi kendilerini sansür etmeğe mecbur bırakarak, yazı hürriyetini tahdit etmeğe kalkışan otoriter idarelerin başvuracağı bir çaredir”*.⁶⁹ diyerek merkezi otoriteyi demokrasinin fiiliyatta olmaması ile suçlamaktadır. Gazetecilerin içine düştüğü zincirli söz hürriyeti, onları fikirlerini yazma ve söylemede aciz bırakmıştır.

Cihat Baban matbuat kanununun mutlaka değiştirilmesi gerektiğinin üzerinde durarak, kanunun ağırlığı ifna etmezsek, onun ayakta durdukça, demokrasiyi ifna edeceğini belirtmiştir. İktidar gazetelerinin kanunun ağırlığından zarar görmesi ile Halk Partisi'nin müfritlerinin de matbuat suçları için af düşünmesinin⁷⁰ demokrasi açısından ümit verici bir durum olduğu düşünülebilir.

Ulus'un başyazısında söz ve yazı hürriyetinin kanun menfaatlerinin zaruri kıldığı nisbette tehdidinin caiz olduğu belirtilmektedir. Devletin aşırı bir tehdit olmadıkça bu türlü hürriyetler sahasına müdahaleden çekinmesinin esas olduğu vurgulanmaktadır. Kaldı ki *“son iki yıldaki siyasi gelişmelerin yurdumuzdaki söz ve yazı hürriyetini yalnız kanunların hükümlerinde gizlenen kuru sözler halinden çıkarmış, memleket işlerinde hayırlı tesirleri görülen canlı bir realite değerine kavuşturmuştur... Bu durum iktidar partisinde derin bir zihniyet değişikliğinin, halkımızın uyanıklığına, siyasi olgunluğuna sonsuz güvenin canlı şahitleridir. CHP için tek parti zihniyetine dönmek bir irticadır...”*⁷¹ Türk demokrasisini geliştirmek vatandaş hak ve hürriyetleriyle sosyal adaleti birleştiren bir devlet ve idare sistemi kurmanın milli vazifemiz olduğu mesajı verilmiştir.

Basının sıkıyönetime⁷² maruz bırakıldığı 1946-1950 döneminde cereyan eden hadiseler oyalama taktiğinden başka bir amaç taşımamıştır. İktidarın kanun yollarının dışına çıkarak basına yönelttiği tehditlerin tek taraflı bir politikanın ürünü olduğu gözden kaçmamalıdır. 1946-1950 yılları arasındaki basın korkusuz olmakla birlikte, işe geleni yazmadıkları noktada kapatılma tehdidiyle karşı karşıya kalmışlardır. Basın kanunu ile ilgili yapılanlar DP'nin muhalefeti döneminde bir neticeye ulaşamamışsa da, *“DP kendi kanatlarına kuvvetin basından geldiği”*⁷³ inancıyla Basını Kanununu iktidarı döneminde çıkarmayı namus borcu addetmiştir.

⁶⁹ Fenik, “İzmir’de Basın Dâvâsı ve Matbuat Kanunu”, Vatan, 6 Ağustos 1947, S.2226.

⁷⁰ Sütunlar Arasında, “Matbuat Kanunu ve Demokrasi”, Vatan, 8 Ekim 1947, S.2287.

⁷¹ “Söz ve Tenkit Hürriyeti”, Ulus, 5 Ocak 1948, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

⁷² (Celal Bayar, sıkıyönetimin esasını değil, tatbikatını tenkit ederek, stratejik düşüncelerle değil, parti politikasına alet olarak kullanıldığını iddia etmiştir. Bu noktada muhalefetin zihninde bir şüphe uyanmışsa, hükümetin kendilerini tatmin etmesinin bir vazife olmasının gerektiği düşünülmektedir. Sıkıyönetimin ilan edildiği zamanlarda ortada DP'nin olmadığını ifade eden Tanin Yazarı Şükrü Esmer, DP'nin Sıkıyönetim bölgesinde 23 milletvekilliğinden 18'ini kazanmış olduğunu belirterek, Bayar'ın iddialarının mesnetsiz olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.)Geniş bilgi için bkz. Şükrü ESMER, “Sıkıyönetimin Münakaşası”, Tanin, 30 Mayıs 1947, S.1349.

⁷³ “Bu bilgiler, gazetecilerimizden Mükerrer SAROL, hayatta iken Samanyolu Televizyonu'nun Demirkırat Belgeseli olarak yayıma hazırladığı bir program için yapılan röportajdan nakledilmektedir. Röportaj metnini, programın yapımcısı Hasan KIRAC Beyefendi, tezimde istifade edebilmem için vermiştir. Kendilerine teşekkürü bir borç biliyorum”.

b- Seçim Kanunu

Seçim sisteminin mevcut ihtiyaçlara cevap verememesi, seçimlerde meydana gelen usulsüzlükler kanun kuvvetine olan ihtiyacı iyiden iyiye hissettirmiştir. DP'nin iktidar partisine olan muhalefetine seçim sistemindeki aksaklıklar da etkili oluyordu. 1946 Belediye seçimlerindeki sonuçlar, halkın da seçimlere olan güveninin sarsılmasına sebep olmuştur. Dürüst olmayan seçimlerden şikayetçi olunması ve muhalefet partilerinin de bu konu da vatandaşla hemfikir olması, seçim kanunundaki düzenleme arayışlarını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Yeni seçim kanununun Meclis'te müzakereleri çok gürültülü geçerken, Adnan Menderes düşüncelerini meclis kürsüsünden şu şekilde dile getirmiştir.: *“Bütün seçimlere hakim olan eller, kanunen iktidar partisine mensupturlar. Şayet belediye seçimlerinde hakim olan zihniyet ve ruh bu kanunun tatbikinde ve milletvekilliği seçiminde de hakim olacaksa, memleket namına buna eseflenmemek mümkün olmayacaktır”*.⁷⁴ diyerek teessürlerini dile getiriyordu. Yürürlükteki seçim kanunu ile onun yerine geçecek olan tasarı arasındaki farkın da ikinci seçmenlere ait hükümlerin kaldırılarak, yerine tek seçim esasına göre hükümler konulması olduğunu ifade etmiştir. Tasarının çok partili seçiminin ihtiyaçlarını kavrayan ve karşılayan hükümlerinin bulunmadığına değinerek, tasarıda yalnız tek dereceli seçim esasının kabul edilmiş olmasından duydukları memnuniyeti belirtmiştir. bu tutum ayrıca demokrasiye doğru esaslı bir adım olarak telâkki edilmelidir.

Tek dereceli seçim esasının kabulünün halkın olgunluğuna karşı beslenen inanın bir zaferi olarak karşılayan Menderes, muhtelif partiler temsilcilerinin reylerinin atılmasında ve tasnifinde hazır bulunabileceklerinin kabul edilmesinin tasarıda dikkati çeken diğer bir yenili olduğunun üzerinde durmuştur. Reylerin gizliliğine ehemmiyet verilmiş olması tasarının dikkati çeken bir başka hususiyetidir.

Tasarının aleyhine kaydedilecek hususlara gelince, seçimlerin kısmen olsun kazai murakebe altında cereyan etmesi hususunu derpiş edilmemiş olması ve iktidar partisinden başka diğer partilerin vaziyetleri üzerinde hiç durulmamış olması tasarının aleyhine kaydolunacak esaslı noktalaradır. Azlıkta kalacak partilere teminat olmak üzere nisbi prensibinin hiç düşünülmemiş olması da ayrıca üzerinde durulacak ehemmiyetli meseledir. Hükümet gerekçesini bu tasarının taalluk ettiği geniş ve ehemmiyetli mevzu hakkında hiçbir malumat ve mütalaayı ihtiva etmemesi hazırlık ve çalışmanın sathi geçmiş olması ihtimalini hatırlatmaktadır. Böyle mühim bir kanunun mucip sebepleri üzerinde umumi efkârın layikile tenvir edilmiş olması gerekirdi.” Diyerek, tasarıda tek dereceli seçim esasının kabul edilmiş olmasını ve seçimlerin muhalif partilerin de müşahedesinde cereyan etmesinin düşünülmesini ve reylerin az çok gizli olması yönünde hükümler konulmuş bulunmasını memnurlukla karşıladığının üzerinde durmuştur. *“En mühimi kanunun tatbikinde hakim olacak zihniyetle tatbik edecek ellerin liyakati derecesidir. Şayet belediye seçiminde hâkim olan zihniyet ve ruh bu kanunun tatbikinde ve milletvekilleri seçiminde de hakim olacaksa memleket namına buna eseflenmemek mümkün olmayacaktır”*.⁷⁵ sözleriyle de Halkın iradesine inanan ve halkın idaresini isteyen bir anlayışla, tek kuvvet olmanın gücünü memleketin bütün siyasi mekanizmalarında görmek istediğini açık bir şekilde ifade ediyordu.

⁷⁴ “Yeni Seçim Kanununun Mecliste Müzakeresi Çok Gürültülü Geçti”, Vatan, 1 Haziran 1946, S.1800.

⁷⁵ a.g.h.

1 Haziran 1946 günü Cumhuriyet Gazetesi'nin sütunlarına yansıyan haberlere göre, "Tek dereceli milletvekili seçim tasarısı müzakere ve kabul edildi". deniyordu. Mecliste geçen hararetli tartışmalar, muhalif milletvekillerinin şiddetli tenkitlerinin olmasına rağmen tek dereceli seçim esası kabul edilmiştir. Hikmet Bayur meclis kürsüsünde söz alarak: "*Bu kanun herkesin sabırsızlıkla beklediği bir kanundur. Tek dereceli seçimi ve dolayısıyla demokrasiyi gerçekleştirmesi bakımından hepimizi sevindiren bir kanundur. Yalnız, bir çok hükümleri var ki iktidar mevkiinde bulunanları orada tutmaya yarar. Bu kanunla iktidar partisini seçimle düşürmek imkansız gibidir. Bu ise halkta seçimlere karşı alakasızlık doğurur. Üstelik seçimler de kötü idare edilirse halkı bu işleri seçim yolile değil, başka yollarla düzeltmek fikrine sürükler*".⁷⁶ diyerek iktidarın seçim işlerini kendi işine gelecek tarzda bir düzenlemeye tabii tuttuğunu vurgulamaya çalışmıştır.

Tahsin Balta, meclis kürsüsüne gelerek, "*Muhalefet Partisi'nin ehemmiyetle temas ettiği fakat üzerinde hiçbir fikir ileri sürmediği bir konu da nisbi temsildir. Şunu arzedeyim ki nisbi temsil ne sanıldığı kadar basit, ne de umulduğu kadar şayanı arzudur. Bir vilayette mebus seçilmek için oranın nisbi ekseriyetini kazanmak zarureti vardır. Nisbi seçimin nasıl olması lazım geldiği hakkında esasen ortaya bir teklifle çıkmadılar. Bunun muhtelif usulleri ve sistemleri vardır. Sonra bugün memlekette mevcut ekseriyet usulü yerine diğer bir sistemin ikamesi için şimdiki ne gibi mahzurlar görüyorlar? Bunu da ifade etmediler. Görülüyor ki, ileri sürülen mütalaalar, yapmakta olduğumuz inkılap hamlesini esaslı surette sarsacak mahiyette değildir*".⁷⁷ diyerek seçim sisteminde uygulanmak istenen nisbi temsilin uygulama sahasına konmasında, savunucularının fikir sahibi dahi olmadıklarını eleştirmektedir. Saffet Tuncay ise, nisbi temsilin demokrasiye esas olmadığını belirterek; "*Mütemediyen muhalif gazetelerde ve muhalefet erkanının beyanatında güya demokrasinin tam tezahürü için nisbi temsil muhakkak lazım bir esasmış iddiası vardır. Demokrasi halk idaresinin bir tecellisidir*".⁷⁸ Bu çerçeveden olayı değerlendirirsek iktidar mensuplarının muhaliflerinin tekliflerine hiç de sıcak bakmadığını söyleyebiliriz.

DP'nin seçim kanununun tadiline yönelik getirdiği tekliflerdeki gerekçesi, milletin iradesinin tecellisini temin etmektir. Her vatandaşa kullandığı rey hakkında emniyet vermek için kanunda bazı değişiklikler yapılması isteniyor ve buna hangi maddelerin ne şekilde tadil edilmesi lazım geldiği ilave olunuyordu. Vatandaşların oylarını serbestçe kullanabilmelerini sağlamak için gizli bir odanın tahsis edilmesi de öngörülen teklifler arasındaydı. Seçimlerin sıhhatli olabilmesi için, vatandaşların gizli ve serbest kullanacakları reylerle milli iradenin tam ve pürüzsüz bir şekilde tezahür etmesi, herkesin bundan emin olması, herhangi bir konuda şüphelenen veya vehme kapılanlar çıkarsa, bunun aksini ispat edebilmek imkanlarının elde bulunması için seçim tutanakları ve oy pusulalarının saklanması şart koşuluyordu⁷⁹.

İçişleri Bakanı Hilmi Uran, tek dereceli seçim için yeni bir kanun tasarısının hazırlanması ile milletin iradesini görmek istediklerini belirtmiştir. bu amaçla hazırlanan seçim tasarısında yeni partilerin kuruluşunu önlemek gibi bir fikrin, Büyük inkılapçı CHP'nin düşüncesinde asla yer almadığını vurgulamıştır⁸⁰.

⁷⁶ "Mecliste Dünkü Hararetli Tartışmalar", Vatan, 1 Haziran 1946, S. 7827.

⁷⁷ a.g.h.

⁷⁸ a.g.h.

⁷⁹ Mümtaz Faik FENİK, "Seçim Kanununda İstenen Değişiklik", Vatan, 25 Eylül 1946, S.1914.

⁸⁰ "Büyük Millet Meclisi'nde Dünkü Görüşmeler", Ulus, 30 Nisan 1946, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

Seçimlerde tadili istenen hususlarda Fuat Köprülü'nün gazetecilere verdiği beyanatta da, “zabıtları parti mümessillerinin de imzalaması ve bunların muhtelif nüshalarının bütün parti mümessillerine verilmesi ve halka ilan olunması, seçim kanununa karşı yapılan suçların idari kazaya değil, adli kazaya tabi olması gibi”⁸¹ teklifler ileri sürüldüğünü kaydetmektedir.

Menderes, Aydın'da, seçim kanununun tamamen değiştirilerek yeni bir kanun yapılmasının şimdilik istenilmediğini, tadili istenilen maddelerin başında mazbatalar üzerinde tahrifat yapmağa müsait olan hükümlerin bulunduğunu, sandık başlarındaki parti temsilcilerinin de mazbataları imzalamalarını ve imzalı mazbatalardan birer nüshanın bunlara verilmesini, her sandıktaki tasnif neticesinin oradaki halka izah edilmesini teklif ettiklerini söylemiştir⁸². Adnan Menderes, bu tekliflerin son derece basit teklifler olduğunu, CHP'nin bunları kabul etmemesi halinde iktidar sandalyesini bırakmak istemediklerini dünyaya ilan etmiş olacaklarını belirtmiştir⁸³.

Celal Bayar ise, “Eğer milli iradenin hakimiyetini samimi olarak istiyorsak herşeyden evvel seçimlerin selameti temin edilmelidir. Seçimlerde yolsuzluk yapanlar doğrudan doğruya milli hakimiyete suikast yapmış sayılırlar. Bu gibi hareketler affolunur kabilden değildir”⁸⁴.diyerek muhalefet olarak hakikati açık bir şekilde ifade etmeleri gerektiğine temas etmiştir.

DP'nin tadil teklifinin Adalet Komisyonunca reddedildiği belirtilmiştir⁸⁵. Tadil teklifinin reddi hayret uyandırırken, reddediliş sebepleri hakkında şu hususlar üzerinde durulmuştur: Köylerde okul sayısının az olması, ayrı renkli oy pusulalarının bağımsız adaylarca kullanılmasının mümkün olmaması, tutanaklara imza konulması gerekirken bağımsızlara da bu hakkın tanınması, seçim sonuçlarının beş kişilik bir resmi heyetle neticelenmesinin gizliliği ortadan kaldırması⁸⁶...

Sadun G. Savcı, CHP'nin seçim kanununu reddetmesiyle şüpheleri üzerine çektiğine temas ederek, nüfuz ve el altından seçimlere müdahale yaptığı yolunda halkı da endişeye sevkettiğini belirtmiştir. CHP'nin halkın gözünde itibarını kaybetmekten çekinmediği üzerinde de durarak, mahzurlarına rağmen CHP'nin seçim kanununu uzun yıllar muhafaza etmek niyetinde olduğunu vurgulamıştır⁸⁷.

Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, demokrasi hukukunda bir seçim kanununun değerinin üç noktaya verdiği cevap ile ölçüleceğini söyleyerek, şu şekilde sıralamıştır; “1- Seçim işlerini kolaylaştırmış mıdır? 2- seçmene tam bir rey serbestliği ve vicdan istiklali temin etmiş midir? 3- Seçimin dürüstlüğü ve ciddiliğini sağlama bağlamış mıdır? Kolaylı, serbestlik ve dürüstlük; işte demokratik bir seçim kanununun dayanması gereken üç ana prensip”. Başgil, seçim kanunumuzun bu prensiplere verdiği yeri ve ehemmiyeti gördüğümüz takdirde kıymetini ve eksikliklerini daha kolay anlayacağımız kanaatini taşımaktadır⁸⁸.

⁸¹ “Fuat Köprülü'nün Gazetemize Beyanatı”, Vatan, 11 Ekim 1946, S.1930.

⁸² “Celal Bayar Aydın'da”, Cumhuriyet, 13 Kasım 1946, S.7987.

⁸³ “Celal Bayar Aydın'da”, Cumhuriyet, 13 Kasım 1946, S.7987.

⁸⁴ a.g.h.

⁸⁵ “DP'nin Tadil Teklifi”, Vatan, 28 Kasım 1946, S.1975.

⁸⁶ “Seçim Kanunu”, Vatan, 1 Aralık 1946, S.1978.

⁸⁷ Sadun G. SAVCI,Kör Kadı, “Seçim Kanunu”, Vatan, 2 Aralık 1946, S.1979.

⁸⁸ Ali Fuat BAŞGİL, “Seçim Kanununun Kıymeti ve Eksikleri”, Vatan, 20 Aralık 1946, S.1997.

Seçmenin rey serbestliğini içeriden ve dışarıdan tehdit eden iki nevi düşman olduğundan bahseden Başgil, dışarıdan gelen seçmenin reyini dileğinden başkasına verdirmek için korkutma, yanıltma, aldatıp ifsat etme, teşvik edip vaad ve vaidde bulunma gibi gayri meşru yollarla maddi cebre ve manevi tesire kalkışan şahıslardan bahsetmiştir. Diğer bir düşmanın ise, seçmen vatandaşın bizzat kendi içinde ve derunî aleminde olduğundan söz etmiştir. Vesvese, evham, korku ve zarar endişesi veya menfaat kaygusu gibi karakter noksanından ve irade zaafından doğan hallerin içteki düşman olduğuna işaret eder⁸⁹.

Sadun G. Savcı, CHP'nin seçimle ilgili düştüğü tezadı şu sözleriyle ifade etmektedir: “*Halk Partisi seçim kanununda demokrasi prensiplerine uymayan hükümlerin bulunduğu bilmektedir. Değiştirmek lâzım geldiğini idrak etmek de onun insafına kalmıştır*”⁹⁰.

İçişleri Komisyonunca Demokratların seçim kanununun değiştirilmesine yönelik tekliflerinin reddedilmesi⁹¹ bir anlamda demokrasiyi reddetmektir. CHP Grubunda seçim kanununun tadil teklifinin kabul edilmesi önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne var ki bu tür gelişmeleri henüz sindirememiş olanlar, halk hâkimiyetinden de çekinmektedirler. Peker taraftarı olanların buna itiraz ettikleri görülmekle beraber, Muhittin Baha'nın da kanun tadil edildiği takdirde Halk Partisinin efkârı umumiye nezdinde on paralık itibarının kalmayacağını, çekip gideceklerini” söylemesi mânidardır. Rasih Kaplan'ın, bu tadilin bundan evvelki seçimlerin noksanlığını ve Meclisin gayri meşru olduğunu itiraf demek olacağını iddia etmesi⁹² demokrasinin geçirdiği merhaleye ket vurmaktadır.

Nihat Erim de yeni seçimlere daha mükemmel bir kanunla gitme taraftarıdır. Artık ne muhalefete ihtilâlcilik atfetmenin ne de hükümetten baskı geleceğinin ciddi bir mahiyetinin kalmadığını söyleyerek, hayatı kanunlara değil, kanunları hayata uydurmanın lüzumu üzerinde durmuştur. Yeni seçim kanunu projesinin CHP ve DP mümessillerinden mürekkep bir komisyonca hazırlanmasının her türlü şüpheyi uzaklaştıracağını düşünmektedir⁹³.

Ulus'un başyazısında da seçim kanununun yalnız muhalefetin istediği, açık oy, gizli tasnif noktalarından değil, esas olarak sistemli bir seçim kanununun yapılması zaruretinin varlığından sözedilmektedir. Milli hâkimiyeti temin edecek seçim kanunu bu yönden esaslı bir şekilde tedvin edilmelidir. 1950 seçimleri öncesinde yapılacak kanun değişiklikleri ile girilecek ara seçimlerin sonuçlarının da, esas seçim kanunu hakkında fikir verebileceği kanaati hâkimdir.⁹⁴

Demokratlara şimdiye kadar ağır hücumlarda bulunan Ulus Gazetesi'nin geri dönüş yaparak teminatlar vermesi demokratik gelişme olarak nitelendirilmelidir. Erim, Hürriyet

⁸⁹ Ali Fuat BAŞGİL, “Son Seçim Kanununun Kıymeti ve Eksikleri Nelerdir?”, Vatan, 24 Aralık 1946, S.2001.

⁹⁰ Sadun G. Savcı, Kör Kadı, “Bir Soru, Bir Cevap”, Vatan, 25 Nisan 1947, S.2123.

⁹¹ “Seçim Kanunu Değiştirilmiyor”, Vatan, 1 Mayıs 1947, S.2129.

⁹² “CHP Grubunda Seçim Kanununun Tâdili Kabul Edildi”, Vatan, 21 Ekim 1947, S.2300., “CHP Grubunda Seçim Kanununun Tâdili Kabul Edildi”, Vatan, 13 Ocak 1948, S.2381.

⁹³ “Prof. Nihat Erim’le Bir Konuşma”, Vatan, 22 Ekim 1947, S.2301.

⁹⁴ “Seçim Kanunu Meselesi”, Ulus, 6 Ocak 1948, (Numarasız)

Misakının tahakkuku için Polis ve Seçim Kanununun ele alınmasının bir gün meselesi olduğunu söyleyerek teminat vermesini de bu anlamda değerlendirmelidir⁹⁵.

Celal Bayar'ın, seçim kanununun değiştirilmesinin milli bir vazife haline geldiği yolunda eleştirilerini sürdürdüğü görülmektedir. Hak ve hürriyetlerin müdafaasında bir kale olunması zarureti bu kanunun değiştirilmesini elzem bir hale getirmiştir. “*Bize ihtilâl partisi diyen insanların aczine acımiştik, şimdi onların mağlubiyetine şahit oluyoruz*”⁹⁶ diyen Bayar, vatandaşın hak ve hürriyetlerine tecavüzün önüne geçileceği mesajını vermektedir.

Hasan Saka'nın Meclis'te programını okurken beyanatında, seçim kanununun demokratik olduğunu söylemesi, müfritleri okşamak için düşünülen bir kurultay manevrası olarak değerlendirilmiştir⁹⁷. Başbakan seçim kanununun rey gizliliği ve tasnif aleniliği esasına dayandığını belirterek antidemokratik kanunların olmadığını vurgulamıştır. “*Seçim kanununun demokratik olduğundan bahsedebilmenin umumi efkârı hiçe saymak olduğundan bahseden Demokratlar ise, bütün bu tezahürlerin anayasa ve demokrasiyi gerçekleştirme yolunda memleketin bir buhrana götürüldüğü hissini verdiğini ileri sürmüşlerdir*”⁹⁸. Milletın iradesine karşı gelmenin bu ülkeyi bir yere götürmeyeceği gerçeğinin anlaşılması gereklidir. Dâvâ demokrasiyi kısa zamanda yerleştirme dâvâsı ise bunu en güzel şekliyle tamamlamak için hükümetin de cesur ve azimli adımlar atmasını beklemek herkesin hakkıdır.

Ulus'ta Muzaffer Akalın da, seçim kanununun antidemokratik olmadığını, oyların gizliliği, seçimin emniyet ve selametini sağlamak amacıyla tamamen demokratik usullerle hazırlandığını belirtmiş, antidemokratik demenin insafsızlık olacağını üzerinde durmuştur.⁹⁹

CHP Grubunda Seçim kanununun tâdilinin kabul edilmesini¹⁰⁰ Celal Bayar, 12 Temmuz Beyannamesindeki vaadlerin tahakkuku ve hürriyet misâkının tatbiki olarak değerlendirmiştir¹⁰¹. “*CHP Grubunun prensip kararı, H. Partisi içinde yaşamakta olan son mukavemet ve tereddüt sedlerinin yıkıldığı, bundan böyle millet arzusu ve iradesinin pürüzsüz hâkim olmasının kaçınılmaz bir zaruret olduğu hakikatinin anlaşıldığını göstermektedir*” diyen Celal Bayar Hürriyet Misakı'nın memleket idaresinde tatbiki konulmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir¹⁰².

Memlekette demokrasinin kapısını açacak anahtarın kayıp olduğunu belirten Yalman, vatandaşın hak ve hürriyetlerini, seçimlerin ırzını ve namusunu koruyan bir seçim kanununa duyulan ihtiyacın üzerinde durmuştur¹⁰³.

⁹⁵ “Demokratlara Ağır Hücumlardan Sonra Ulus'un Ricatı”, Vatan, 19 Aralık 1947, S.2356.

⁹⁶ “Celal Bayar Diyor ki:”, Vatan, 3 Kasım 1947, S.2310.

⁹⁷ “Hasan Saka'nın Beyanatu Bir Kurultay Manevrası mıdır?” Vatan, 13 Kasım 1947, S.2320.

⁹⁸ “Celal Bayar'ın Başbakana Cevabı”, Vatan, 15 Kasım 1947, S.2322.

⁹⁹ Muzaffer AKALIN, “Seçim Kanunu Antidemokratik Değildir”, Ulus, 20 Kasım 1947, (Numarasız)

¹⁰⁰ (Seçim kanunu tadil teklifi 33 muhalif oya karşı 167 muvafık oyla kabul edilmiştir. Halk Partisi efkârı bu teklifin Demokratların tazyiki ile olduğunu, böyle olmasa bile zihniyette bu kanaatin yer edeceğine işaret etmişlerdir. CHP müfritleri eldeki kanunun mükemmel olduğunu kabul ettikleri için, bu tadil keyfiyetinin partinin itibarını sıfıra indireceğini, Meclisin meşruiyetini şüpheye düşüreceğini, yeni bir seçime yol açacağını ileri sürmüşlerdir.)Geniş bilgi için bkz. “Seçim Kanununda Yapılacak Değişiklikler”, Son Saat, 14 Ocak 1948, S.537., “CHP Grubunda Seçim Kanununun Tâdili Kabul Edildi”, Vatan, 13 Ocak 1948, S.2381.

¹⁰¹ “Celal Bayar'ın Mühim Beyanatu”, Vatan, 16 Ocak 1948, S.2383.

¹⁰² a.g.h.

¹⁰³ YALMAN, “Dört Senede Bir Gün Hürriyet İstiyoruz.” Vatan, 11 Mayıs 1948, S.2500.

Hasan Saka Hükümetinin seçimlerin emniyeti noktasında gösterdiği ılımlı tavır, ve ikinci kabinenin programında da bu konuya yaklaşımları önemli bir merhaleyi teşkil etmiştir¹⁰⁴. “İçişleri Komisyonu ve Anayasa Komisyonunda kazaî murakabe ve seçim kurullarında parti temsilcilerinin bulunması reddedilmiştir. Bundaki amaç, Sadun G. Savcı’ya göre Halk Partisi’nin emniyet supaplarını bırakma yolundaki müfrit zihniyettir¹⁰⁵.”

Yeni seçim kanununun Meclisten geçmesi, Demokratların isteklerinin yerine getirilmesi bakımından önem taşısa da, seçim kontrolü için adli teminat taşımaması Demokratlar için olumsuz bir karar olarak nitelendirilmiştir¹⁰⁶. DP’liler Hasan Saka’nın iktidara gelmesinde sonra seçim emniyeti konusunda vaatlerde bulunmasından yararlanarak, yeni bir proje hazırlasalar da¹⁰⁷ dikkate alınmamıştır. Kısmi seçimlere girme konusunda hazırlanan bu projenin DP’nin nihai kararı olmadığını belirten Celal Bayar, kabul edecekleri seçim sisteminin vatandaşın güvenini temin etmesini istediklerini vurgulamıştır¹⁰⁸. Bahadır Dülger, vatandaşın istediğinin de tam serbestlik ve tam teminat olduğu kanaatinde. 21 Temmuz’un vatandaşlar arasında iyi bir tecrübe olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁹ Dülger, Demokratların makul ve haklı olan tadil tekliflerinin sırf muhalefetten gelmiş olduğu için seçime takaddüm eden günlerde kabul olunmamasını eleştirmektedir. “*Türlü şahsi endişeler içinde zümre menfaatlerini müdafaa edenler, bu mevzua olduğundan başka bir manzara vermeğe, izzet-i nefis meselesi ihdas etmeğe çalışıyor ve iki parti arasında vücudu tabi olan gerginlikten kurnazca istifade imkânları arıyorlardı*”.¹¹⁰ sözleriyle aleyhte oy kullanan 33 muhalife rağmen, CHP içinde muhalefetin varlığını meşru görenlerin ziyadeleştiğine de dikkat çekmeye çalışmıştır.

Emniyeti temin edecek bir seçim kanununun vadedilmesine rağmen, eski kanundan daha az farkla bir seçim kanununun gündeme geldiği görülmüştür. Hükümetin bu tavrının iktidar hırsından ileri geldiğini ileri süren Nadir Nadi, bu durumu Halk Partisi’ne mensup zihniyetin oyalama taktiğinin bir neticesi olarak değerlendirmiştir. “*Bugünkü iktidarın bazı fedakârlıklara katlanarak boyun eğmeye lüzüm duyduğu seçim kanunu, havayı yumuşatmaktan öteye gitmemiştir. DP saflarında başlayan kopmalarla da verilen sözün yerini bulması için zevahir kurtarılmaya çalışılmıştır*”.¹¹¹ görüşünü taşıyan Nadi, muhalefetteki bu çatlamalardan yararlanarak, iktidarın oyalama politikasına devam etme amacını taşıdığını belirtmiştir.

¹⁰⁴ Geniş bilgi için bkz. YALMAN, “Yeni Kabinenin Tek Müsbet Vazifesi”, Vatan, 19 Haziran 1948, S.2539., YALMAN, “Program Hakkında Düşünceler”, Vatan, 21 Haziran 1948, S.2541.

¹⁰⁵ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Seçim Kanununda Emniyet Supapları”, Vatan, 21 Haziran 1948, S.2541.

¹⁰⁶ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971* Ankara, 1976, s.43-44.

¹⁰⁷ (Seçimlerin adli murakabeye tâbi tutulmasının haksızlığı önleyecek çare olduğunu düşünen Demokratlar, seçmene bütün partilere ait listelerin verilmesini, seçmenin gizli bir hücrede oyunu zarfa koymasını emniyetli bulmaktadırlar.) Geniş bilgi için bkz. “Demokratlar, Bir Proje Hazırladılar”, Vatan, 16 Nisan 1948, S.2475., (Adli teminatın milletin hakiki arzularına tamamıyla uygun olduğu, seçim işinden, idare memurunun, polis ve jandarmanın elini çekmesinin hayırlı neticeler vereceği, bunun sadece siyasi hayata değil, bütün içtimai hayata da semereli olarak tesir edeceği ifade edilmiştir.) Bahadır DÜLGER, “Demokratların Seçim Kanunu Projesi”, Son Saat, 17 Nisan 1948, S. 630.

¹⁰⁸ “Bayar Mühim Bir Konuşma Yaptı”, Vatan, 8 Temmuz 1948, S.2558.

¹⁰⁹ Bahadır DÜLGER, “Seçimlerde Adli Teminat Meselesi”, Son saat, 2 Mayıs 1948, S.645.

¹¹⁰ DÜLGER, “Politika Esnafi Ekalliyete”, Son Saat, 15 Ocak 1948, S.538.

¹¹¹ Sütunlar Arasında, “Bir Sıçrarsın, İki Sıçrarsın Çekirge”, Vatan, 10 Temmuz 1948, S. 2560.

Seçim kanununun seçim emniyeti bakımından efkârı umumiyeyi tatmin edecek hükümlerle çıkmadığını belirten Eşref Şefik, bu vebalin kanunu tertip edenlerin haricinde, Halk Parti'nin mutedillerine de mal edileceğini ifade etmiştir. Tasvir'deki "**Babadan Evlâda Kalan Mahcubiyet**" başlıklı yazısında Eşref Şefik, milletin iradesinin sarayın iradesine feda edilemeyeceğini babasından öğrendiğini, hürriyetin felsefesini bu sözlerle içine sindirdiğini belirtmiştir. Milli iradenin şahsi bir irade ile ortadan kaldırılmasının nesiller boyunca devam edecek bir utanç vesilesi olacağını üzerinde önemle durmuştur¹¹². Diğer taraftan, Son Saatin Yelkovanı da CHP'nin seçim emniyetini bu kanunla temin etmemesi üzerine günahı da vebali de CHP'nin üzerine yıkmıştır¹¹³.

Yalman, "Seçim müzakereleri sırasında Bayar'ın birdenbire seçim kurullarına reislik etmesi, diye bir noktaya sıkı sıkıya bağlanması ile meseleyi şahsi bir dâva haline getirdiğini" belirtmiştir. "Tenkid ve münakaşa imkânlarını felce uğratarak partiyi şahsan arkasından sürüklemeye kalkışması, dediği olmazsa seçimlere girmemeye baştan karar vermesini" ifratlı bir tavır olarak değerlendirmiştir. İyi çalışılması halinde makul bir seçim teminatı elde edilebileceğini düşünen yazar, müzakerelerin haşin bir tarzda kesilmesinden dert yanmıştır. "DP'nin hakiki bir DP mi, yoksa şef usulüne tâbi bir politika zümresi mi olduğunu açıktan açığa tayin etmek" vaziyetine meselenin vardığını ifade ederek, DP'nin Bayar'ın liderliğinde şef usulüne tâbi olması ile şef usulünün kalıntılarının tasfiye edilemeyeceğini söylemiştir¹¹⁴. Bayar'ın şahsi hislerinden fedakârlık ederek, hatasını görmesi ve demokrasinin icaplarına uyma büyüklüğünü göstermesinin gerektiği üzerinde durulmuştur¹¹⁵. Hadiseleri bu açıdan değerlendirmek gerekirse, eleştirdiği yanlıslara DP'nin düşmesini ateşe bile bile atlamak olarak ele almalıdır. Şahsi ihtiraslara partinin alet edilmediği, millet ve demokrasi için son derece önemli olan bir kanunun çıkarılması arifesinde böyle bir hataya düşmenin mümkün olmadığı kanaati ağırlık taşımaktadır.

Seçim kanununun istenilen ölçülerde olmayışı üzerine Celal Bayar, bu şartlarda DP'nin hiçbir seçime girmeyeceği demecini vermiştir¹¹⁶. Seçimlerin bu kanunla adaletli bir şekilde yönetileceğine inanmayan Demokratlar¹¹⁷, seçim kanununu adeta bu tavırla protesto etmiştir. Nadir Nadi de seçim kanunundan önce yurdumuzda bir seçim ahlâkının yerleşmesi lüzumundan bahsederek, iktidarın vicdanında bu husus yer etmediği sürece demokrasi rejimine özenmenin bir taklit olacağı görüşündedir.¹¹⁸

Seçim Kanununun eskiye nisbetle ileri bir adım olduğu değerlendirmeleri de vardır. Eski kanunla yeni kanunun mukayesesine Vatan Gazetesi'nde geniş ölçüde yer verilmiştir: "**Seçim Kurulları:** Eski kanunda beş kişiden ibaret olan seçim kurulları, belediye Meclis azasından kur'a ile seçilirken, seçim sandıklarından gelen mazbatalar kapalı kapılar arkasında yekûn edilirken, yeni kanunda kurul yedi kişiden olmakla beraber, Belediye ve vilâyet umumi meclislerinden başka baro, ticaret ve sanayi odası, etibba odası gibi vatandaş teşekküllerinden ve serbest meslek muhitlerinden de aza bulunacaktır. Parti temsilcileri, kurulda parti temsilcisi değil, tarafsız bir vatandaş mevkiinde bulunacak, vatandaşın haklarını gözetecektir.

¹¹² Sütunlar Arasında, "Anlayana Sivrisinek Saz...", Vatan, 10 Temmuz 1948, S. 2560.

¹¹³ Sütunlar Arasında, "Günahı Vebali Boynuna Olsun!", Vatan, 10 Temmuz 1948, S. 2560.

¹¹⁴ YALMAN, "Tenkidli Bir Tahlil I", Vatan, 12 Temmuz 1948, S.2562.

¹¹⁵ YALMAN, "Tenkidli Bir Tahlil II", Vatan, 13 Temmuz 1948, S.2563.

¹¹⁶ Celal BAYAR, *Başvekilim Adnan Menderes*, İstanbul, 1986, s.92.

¹¹⁷ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971* Ankara, 1976, s.44.

¹¹⁸ Nadir NADİ, "Seçim Ahlâkı", Cumhuriyet, 11 Temmuz 1948, S.8589.

Seçim Kurulları Başkanları: Eski kanuna göre, seçim kurullarına vali ve kaymakamlar reislik ederken, yeni kanuna göre, idare âmirleri hiçbir surette müdahale edemeyecekti.

Seçim Komisyonları: Eski kanuna göre partilerin yalnız birer temsilcisi varken, şimdi üç müşahidi olacaktır. Bunlardan biri reylerin okunmasını, diğeri kaydını takip edecek, üçüncüsü de ihtiyat kuvveti halinde kalacaktır.

Gizli Rey: Eski kanuna göre reyler herkesin gözü önünde zarfa konup sandığa atılırdı, rey istiklâline engel olunurdu. Yeni kanuna göre, reylerde gizlilik temin edilmiştir. Rey pusulaları kapalı bir yerde kimse görmeden zarfa konacaktır.

Açık Tasnif: Evvelce, yalnız komisyon azaları tarafından dört duvar arasında gizlice yapılırken, şimdi tasnif yalnız parti temsilcilerinin değil, vatandaşların da huzurunda alenî yapılacaktır.

Tasdikli Mazbata: Önceden, komisyon bir nüsha olarak mazbatasını hazırlardı. Partilerin elinde hile karıştığına şikâyet imkânı veren resmi vesika yoktu. Şimdi ise, parti temsilcilerine makbuz mukabili tasdikli birer mazbata verilecek, bir sureti de tasnif bter bitmez halkın huzuruna asılacaktır.

Adli Teminat: Eski kanuna göre, memurlar, seçim suçlarından dolayı, memurun muhakemat kanununa tâbi bulunuyorlardı. İdarî makamlara verilen imtiyazlar seçimlerde işlenen cezalara karşı fiili bir muafiyet yüklüyordu. Şimdi ise, memurun muhakemat kanununun seçimlere ait hükümleri tâdil edilmiş ve istibdadın başlıca kalesi yıkılmıştır.”¹¹⁹ Asıl kanuni teminat ise, bu hükümlerin kağıt üzerinde kalmayışı ile gerçekleşecektir.

Bugünkü şartlar altında Türkiye’de seçim meselesi, parti dâvasından ziyade, bir rejim dâvası olarak telâkki edilmelidir. “Vatandaşın seçim mekanizmasına inanmasının her şeyden önce rejime inanmak olduğu, hürriyetin ve demokrasinin yurdumuzda yerleşmesi anlamına gelmelidir”.¹²⁰ Bu inanın seçimleri falan veya filan partinin kazanmasından daha anlamlı olduğunun halk tarafından da bilinmesi önem taşımaktadır.

Nadir Nadi, beklenen seçim kanununun emniyet duygusunu aşamadığını, bu kanununun ölü doğmuş bir çocuk olduğunu iddia etmiştir¹²¹. “II. Hasan Saka Kabinesi işbaşına geçtiğinde Meclisten vatandaşa emniyet verecek bir seçim kanununun çıkması bekleniyordu”.diyen Nadi, bugünkü şartlarda Türkiye’nin seçim meselesinin parti dâvası olmaktan öte bir rejim dâvası olduğunu iddia etmiştir. Vatandaşın seçim mekanizmasına inanmasının, rejime inancı da beraberinde getireceği, bunu hürriyet ve demokrasinin yerleşmesinin takip edeceği üzerinde durmaktadır. Demokratların seçim müzakerelerindeki titiz alakasını takdirle karşıladıklarını ifade eden Nadi, ekalliyette kalmanın veya iktidara gelmenin her siyasi parti hesabına olağan şeyler olduğunun üzerinde durmuştur. “*Fakat güdümlü seçim metodunun acayip cilveleri arasında bir nevi demokrasi paravanlığı vazifesine bile bile katlanmak şerefli bir vazife sayılamayacağı gibi yurt menfaatleri bakımından da ölçülemeyecek derecede zararlı bir harekettir*”.¹²² diyerek vatandaşın sandığa attığı reyin ne kılıkta çıkacağını bilemediği için, bu vaziyetin yurdumuzda gelenek olarak yerleşmesinin sakıncalarını belirtmiştir.

İnönü, Günaltay Kabinesi’nin kurulmasından sonra Bayar’a demokrasinin tahakkuku konusunda teminat vermiştir. DP’nin her isteğinin yerine getirileceğini, sandık başlarında parti müşahitlerinin tam salahiyyetle bulunacağını, mazbataların tanziminde

¹¹⁹ “Seçim Kanunu Eskiye Nisbetle Mühim Bir İleri Adımdır”, Vatan, 18 Temmuz 1948, S.2568.

¹²⁰ Sütunlar Arasında, “Oyalama Politikası”, Vatan, 21 Temmuz 1948, S.2571.

¹²¹ Sütunlar Arasında, “Vatandaşa Emniyet Duygusu Henüz Temin Edilmemiştir”, Vatan, 6 Ağustos 1948, S.2587.

¹²² Nadir NADİ, “Demokrat Beyannamesi”, Cumhuriyet, 20 Temmuz 1948, S.8598.

imzaya da salahiyet verilmesi ve seçim emniyetinin tam anlamıyla temininin gerçekleşmesi yolunda tedbirlerin alınacağını belirtmiştir¹²³. Günaltay'ın Devlet Bakanı Nihat Erim'in başkanlık edeceği bir seçim kanunu komisyonu kurmasının, seçim üzerindeki münakaşaların kesilmesine yardımcı olacağı ve kanunun emniyet verici bir hale getirileceğine işaret ettiği görülmektedir¹²⁴.

Günaltay hükümetinin yeni bir seçim kanunu için çalışmalara başlaması ve demokrat memleketlerin seçin kanunlarından on tanesinin tercüme edilerek, DP'nin mütalaalarından faydalanılarak yeni bir tasarı hazırlanma yoluna gitmesi son derece olumlu gelişmelerdir¹²⁵. Yalman bu konu hakkında Hükümetin seçimlere yönelik bir pembe kitap hazırladığından bahsederek, en eski demokrat memleketlerin seçim kanunları 40-50 sayfa iken bizimkinin ancak beş sayfadan ibaret olmasına temas etmiştir. bizim seçim kanununun ameli seçim dâvalarını cevapsız bırakmasının esaslı bir noksan teşkil ettiğinin üzerinde durmuştur¹²⁶.

Şemseddin Günaltay, seçim kanununu tetkik için bir heyet kuracağını, meclis içinde ve dışında teşkilâtı olan partilerin de fikirlerini soracağını bildirmiştir. Diğer taraftan da üniversitemizde anayasa ve bu işlerle meşgul olan profesörlerden müteşekkil bir heyet kuracağını, partilerüstü mütehassıslar heyetinin olan bu ilmî heyetin hazırladığı lâyhaların Meclis'e verileceğinin üzerinde durmuştur.¹²⁷

Nihat Erim, Türkiye'nin çok mesut bir siyasi inkişaf içinde olduğunu belirterek, hükümetin seçim işlerini tamamen adalet cihazına teslim etmek hedefini güttüğünün üzerinde durmuştur. Hükümetin aylarca bu hususta muhalefetten yardım istediğini vurgulayan Erim, maalesef bu yardımı göremediklerinden yakınmıştır. Seçim kanununun şu partinin veya bu partinin malı olmaması gerektiğini, bütün memleketin müştereken benimseyeceği bir eser olmasına çalıştıklarını belirtmiştir. Hazırlanan taslağın ilim heyetince incelemeye sunulduğunu ve Yargıtay Birinci Başkanının bu heyete başkanlık edeceğinin üzerinde durmuştur.¹²⁸ İlim heyetince hazırlanan seçim projesinin metninde üzerinde durulan konuları da şu şekilde sıralamak mümkündür: “1-seçimin bir hükümet işi olmaktan ziyade halk ve siyasi parti işi sayılması ve kurullarda hak ve parti mümessillerine geniş ve tesirli bir yer verilmesi ve idâre âmir ve memurlarının seçim mekanizması dışında bırakılması, 2- seçimin intizamına nezaret ve seçim ihtilaflarının çabuk ve tesirli bir surette halli vazifesinin Adalet yargıçlarına verilmesi, 3- seçmen sicil ve listelerinin en pratik ve halkın ve yargıcın en kolay murakabe edebileceği bir şekilde düzenlenmesi, 4- seçim işlerinde açıklık ve halka en kolay şekilde şikayet ve itiraz imkânlarının sağlanması, 5- seçim işlerinde halka yükletilecek külfetlerin azaltılması ve seçim operasyonlarının seçmenlerin bulunduğu ve en kolay şekilde murakabe edeceği yerde ve tarzda yapılması, 6- seçim işlerindeki kötü fiillerin ve kanuna aykırı hareketlerin birer suç sayılması ve işleyenlerin fiilen ağırlığına göre cezalarla cezalandırılması ve bu suçların takip ve cezalandırılmasının çabuk ve kolay usullere bağlanması”¹²⁹ Hükümetin ilim heyeti tasarısında ehemmiyetli değişiklikler yaptığı da dikkatleri çekmektedir. Yüksek yargıçlık Meclisinin ihdası teklifinin reddedildiği, seçim suçlarına ait cezalarda diğer umumi

¹²³ “İnönü, Demokrasinin Tahakkuku Hususunda Bayar'a Teminat Verdi”, Vatan, 4 Şubat 1949, S.2766.

¹²⁴ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Hoşa Gidiyor”, Vatan, 12 Şubat 1949, S.2774.

¹²⁵ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Yeni Tasarı Hazırlanırken”, Vatan, 24 Mart 1949, S.2814., Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Ara Seçimler”, Vatan, 24 Nisan 1949, S. 2845.

¹²⁶ YALMAN, “Ankara’da Güven Verici Bir Hava Esiyor”, Vatan, 29 Mart 1949, S.2819.

¹²⁷ “Başbakan Dün İlk Basın Toplantısında Suallere Cevap Verdi”, Vatan, 22 Nisan 1949, S.2843.

¹²⁸ “ Son Hadiselere Dair, Nihat Erim'in Beyanati”, Vatan, 22 Temmuz 1949, S.2934.

¹²⁹ “İlim Heyetinin Hazırladığı Seçim Projesinin Tam Metni”, Zafer, 17 Aralık 1949, S.232.

hükümlerin tâbi kılındığı, milletvekili adedinin yine eski usule göre kabul edildiği görülmüştür.¹³⁰

Mevcut kabine bütün seçim kanunlarını tercüme ettirerek, Pembe Kitap halinde ortaya koymuş,, tam bir mukayeseye imkân vermek üzere bizdeki mevzuatı da ilâve etmiştir. Vekâletler arası bir komisyona bir kanun lâyihası hazırlatarak, yüksek ihtisas komisyonuna devretmiş, Anadolu Ajansı vasıtasıyla partilerin ve umumi efkârın tenkidine sunmuştur.¹³¹

Yeni Seçim kanununun 151 maddelik kanun lâyihasının ana hatları şu şekilde belirlenmiştir: Seçime fesat karıştıranlara ağır cezalar verilecek. Adli teminat esas ve dört çeşit seçim kurulu kabul ediliyor.-Yüksek Seçim Kurulu, il seçim kurulu, ilçe seçim kurulu, sandık seçim kurulu, nihai merci yüksek seçim kuruludur-. Gizli rey, açık tasnif esas kabul olunuyor. Seçim kurullarına yargıçlar başkanlık edecek. Defterler “seçmen sicili” adı altında hazırlanacaktır. Oy pusulalarının tanziminde tecanüs ve intizamın sağlanması bunların şekillerinin tespit edilerek, her biri için esaslı hükümler konulmuştur. Seçim suçlarının takip usulüne ait bir bölümün de tasarıda yer alması (Memurin Muhakemat kanunu gibi) öngörülmüştür.¹³²

DP hükümetin hazırladığı seçim tasarısını eleştirerek, tasarının nisbi temsil esasına dayanan yabancı kanun hükümlerinden ibaret olması gerekirken ekseriyet temsili esasına göre hazırlanması gerektiği üzerinde durmuştur. bu sebeple intibakın iyi yapılamadığından seçim kanununun bir usul kanunun olduğu, her memleketin bünyesine, halkın zihniyetlerde istediği değişikliklere uyum göstermesinin zaruretine temas edilmiştir. Muhtelif yabancı kanunların her birinden parçalar alınması yüzünden, tasarının ifadesindeki vuzuhsuzluk, mevzuun iyice kavranmamsından doğan iktibas hataları; muhtelif menbalardan alınırken , her nasılsa bırakılan , yekdiğerine müdahil ve mükerrer hükümler, hatta ayrı ayrı yerlerden alındığı için; metinle metnin eki olan örnekler arasındaki tenakuzların tashih edilmesini talep etmektedirler.¹³³

Yeni tasaridaki aksaklıklar üzerinde duran Demokratlar, tasarının tanziminde çok tehlikeli bir zihniyetin hâkim olduğunu gösteren hükümlerden bahsetmiştir. “*Muhalefet mensuplarından mümkün mertebe çok adetteki seçmenlerinin; seçim haklarını iptal etmek, itirazları fiilen imkânsız hale getirmek, rey vermelerine mani olmak, sandık yerlerinin bilinmesinde karışıklığa sebebiyet vermek; seçimi idare edecek organların bilhassa sandık kurullarının tarafsız olmamasına itina eylemek, reyler salim bir şekilde verdirilmemek, yolsuzluklara ait delilere yok edilmek, ezcümle; İngiliz hukukçusu Lord Nutham’ın da işaret ettiği veçhile oy pusulaları yakılmak gibi seçime itimat ve emniyeti izale eden vaziyetler, yeni tasarıda yine imkân dahilinde bırakılmıştır*”.¹³⁴

DP’nin hükümet tasarısında yapılmasını gerekli gördüğü değişiklikleri de şu maddeler halinde sıraladıkları görülmektedir:

- 1- Doğrudan doğruya adli mekanizma dahilinde bulunmak şartıyla daimi bir seçim memurluğu ihdası,

¹³⁰ “İlim Heyetinden Sonra Hükümetin Hazırladığı Seçim Kanunu Tasarısı”, Zafer, 18 Aralık 1949, S.233.

¹³¹ YALMAN, “İki Yoldan Birini”, Vatan, 14 Ağustos 1949, S.2955.

¹³² “Yeni Seçim Kanunu Lâyihasının Esasları”, Vatan, 12 Ağustos 1949, S.2953.

¹³³ “Demokratların Tadil Tasarısının Esasları”, Vatan, 12 Ekim 1949, S. 3011.

¹³⁴ a.g.h

- 2- Seçimin umumi surette; ilim ve murakabesi münhasıran Yargıtay hâkimlerinden mürekkep bir heyet tarafından yapılması, bu heyete bütün siyasi partilerin birer mümessil göndermesi, müzakerelere iştirâk etmesi, fakat kararda reylerinin bulunmaması,
- 3- İlçe ve il seçim işler, kanunen tayin edilen mahallin en genç teminatlı hâkim tarafından murakabe edilmesi,
- 4- Seçimi murakabe edecek hâkimlerin istiklâlini temin sadadında ayrıca kanuni hükümler konulması,
- 5- Sandık seçim kurullarının başkanları ilçedeki vazifeli hâkim tarafından amme ve hükümetin alakadar olduğu, mali müesseselerle hiçbir irtibatı bulunmayan bitaraf kimselerden seçilmesi, yanlarına parti temsilcilerinden mürekkep üyeler verilmesi, bunların ekseriyetle karar vermeleri ve bütün kararları adlî kazanın murakabe, tahkik ve kararına tâbi olması,
- 6- Seçim muamelelerinde vazifeli olanların hâkim huzurunda yemin ettirilmesi;
- 7- Seçimin her safhası aleni olması ve her vatandaşın bunu yakından dilediği gibi takip edebilmesi,
- 8- Seçim mazbatalarına karşı vaki itirazları; yüksek seçim kurulunun tatbik ve son merci olarak karara bağlaması,
- 9- İdarenin seçimle hiçbir türlü alâka ve irtibatı olmaması” keyfiyetleri...¹³⁵

Demokratların seçim kanununa yönelik eleştirileri ve daha mükemmel bir kanunun hazırlanmasına katkıları gözden kaçırılmamalıdır. Erim’in muhalefetin kendilerine yardımcı olmadığı iddiaları da bu sayede geçerliliğini kaybetmiştir.

DP Başkanı Bayar, seçim ilim heyetinin emniyetli seçim dâvasına mühim hizmetlerde bulunduğunu belirterek, memleketin senelerdir çektiği ıstırabın siyasi cemiyet buhranının izalesindeki önemini vurgulamıştır.¹³⁶ Ali Naci Karacan, yeni seçim kanunu için hükümetim oyalama taktiğini eleştirmektedir. Demokrasinin her tarafta kabul edilmiş standart şekillerinin muayyen olduğunu, vaziyet bu kadar sarıh iken, iktidar partisi tarafından yaptırılmak istenen Tecrübe döneminin arkasının aranması gerektiğini belirtmektedir. Memleket düzenini nizama bağlamak için yürürlüğe konmuş kanunların Firavunların labirentlerini andıran karışık dehliz halinde, içinden çıkılmaz şekillere girmiş olduğunu ve gittikçe yükselen ağırlığı ve hacmi karşısında milletin ezildiğini üzerinde durmuştur.¹³⁷

Demokratlar seçim kanununun partiler için değil, millet için yapılması gereğine temas ederek, dürüst seçimle tek bir sandalye bile kazanmalarının kendilerini bahtiyar saymalarına vesile olacağını vurgulamışlardır. Bayar, milletin dürüst bir seçim kanunu ile dilediği partiyi iktidara geçireceğini, dilediğini al aşağı edeceğini, bu yolun kanun yolu olduğunu belirtmiştir. “*Biz sakat bir kanunla buraya yerleşmek istemiyoruz. Eğer kanunda eksik taraflar kalacak olursa, o zaman bunları tamamlamak da vazifemiz olacaktır*”. diyerek seçimlerin emniyet içinde olmasını, millet iradesinin tecellisini ümit ettiklerini dile getirmiştir.¹³⁸ Faik Ahmet Barutçu da, seçim kanununda kamuoyunun hoş görmeyeceği şeylere meydan verilmemesi taraftarıdır. Kamuoyunun yargısından kaygı duyan Barutçu, kamunun geçti sanılan her meseleyi içine attığını, kızgınlıkların birikerek çığ haline dönüştüğünü ve patlamasının olumsuz etkilerini anlatmıştır. 1946 seçimlerinde

¹³⁵ “Demokratların Tadil Tasarısının Esasları”, Vatan, 12 Ekim 1949, S. 3011.

¹³⁶ “Seçim Kanununun Tasarısı Hakkında DP’nin Görüşü”, Vatan, 23 Aralık 1949, S.3083.

¹³⁷ Ali Naci KARACAN, “Celal Bayar’ın Hakkı Var”, Tan, 20 Mayıs 1949, S.153.

¹³⁸ “Bayar Kırşehir’de Seçim Kanunundan Bahsetti”, Vatan, 18 Ocak 1950, S.3109.

bu durumun belirtileriyle karşılaştığının üzerinde durarak, güvenlik subaplarına ihtiyaç olduğunu, halka nefes aldırılmasının zarureti belirtmiştir.¹³⁹

Seçim kanunu müzakerelerinde CHP ile DP milletvekilleri arasında anlaşmazlık çıkmıştır.¹⁴⁰ Hükümet tasarısı yüksek seçim mahkemesini esas alarak, şikayet ve itirazların bir ayda tetkik ve tahkik edilerek neticesinin bir raporla Büyük Millet Meclisi başkanlığına sunulmasını emrediyor olmasına rağmen ilk itiraz bu teşekküle mahkeme ismi verilmesinden çıkmıştır. Demokratlardan Nuri Özsan, siyasi buhrana yol açan seçim kanunundaki ihtilâfları yok etmek maksadında olduklarını dile getirmiştir. Seçim kanununda itiraz mekanizmasının işlemez hale sokulacağından dert yanarak, il ve ilçe kurullarına tahkik ve salâhiyetinin verilmediğini, yüksek seçim kuruluna da bu salâhiyet verilmediği takdirde itirazların tesbit imkânının hiçbir zaman hasıl olmayacağını, tasarıdaki salâhiyetin bırakılmasının zaruri olduğunu vurgulamıştır.¹⁴¹ Muhalefet, tasarıya konulan adli teminatın laftan ibaret olduğu kanaatinde. Ahmet Oğuz, temsili nisbi usulünün kabul edilmemesi için gösterilen sebepler meyanında fikir partilerinin henüz doğmadığını ve bu usulle kuvvetli bir hükümet teşekkül edemeyeceğinin üzerinde durmuştur. Memlekette bazı partiler müstesna fikir partilerinin mevcut olduğunu, bu usulün kabul edilmesi halinde de kuvvetli bir hükümetin teşkil edilemeyeceğini ifade etmiştir.¹⁴²

Seçim kanununun müzakerelerinde Demokratlar yüksek mahkemenin bir malumat alma heyeti haline sokulmasına, yüksek hâkimlerin de bir danışma bürosu vaziyetine sokulmasına tahammül edemedikleri için Meclisi terketmişlerdir.¹⁴³ Muhalif milletvekillerinin lâyihayı esaslı şekilde tenkid ettikleri görülmüştür. Osman Nuri Köni, ordu mensuplarına rey hakkı verilmemesi yüzünden Millet Partisi'nin tasarısı tanımadığını söylemiştir. Köni'ye cevap veren Nihat Erim, "*Türk ordusunun adının politika mevzularına istismar vesilesi yaptırmayacaklarını, bunun tuzağına düşmeyeceklerini ifade etmiştir*".¹⁴⁴ DP'nin seçim tasarısı hakkında komisyonun bazı esaslarda mülhem olduğu yönündedir. DP adına layihayı tenkit eden Fuat Hulusi Demirelli, *1- seçmek hakkını haiz olan bütün vatandaşların adlarını ve soyadlarını, eksiksiz ve yanlışsız olarak devamlı bir kütüğe geçirmek, 2- seçimleri adli nezaret ve murakabe altında ve kanun dairesinde salim usullerle, dürüst ellerle yürütmek, 3- gizli rey aleni tasnif prensiplerini fiili teminata bağlamak, 4- milletin hayatında çok mühim bir an olan seçim gününde seçimler için huzur, emniyet ve kolaylık sağlamak, 5- seçim neticelerinin doğruluğunu inceden inceye ve tarafsız heyetler marifetile vukuflandırmak* şeklinde Demirelli bu esasları zikrettikten sonra, seçimi idare ve murakabe vazifesinin hukuk zihniyetini benimsemiş, tarafsızlık ve hak severliği huy edinmiş organlara tevdi edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴⁵

Seçim kanunu layihası etrafındaki müzakerelerin devamı sırasında da Mecliste hararetli ve sert münakaşalar olmuştur. Partilerin seçim öncesi propagandaları için 10'ar

¹³⁹ Faik Ahmet BARUTÇU, *Siyasi Anılar 1939-1954*, İstanbul 1977, s.375.

¹⁴⁰ "Seçim Kanunu Müzakeresine Dün Başlandı", *Hürriyet*, 8 Şubat 1950, S.641.

¹⁴¹ "Seçim Kanunu Müzakerelerinde CHP ile DP Arasında Bir Anlaşmazlık Çıktı", *Vatan*, 25 Ocak 1950, S.3116., YALMAN, "Emniyetsizlik Buhranına Canlı Bir Misal", *Vatan*, 27 Ocak 1950, S.3118.

¹⁴² "Seçim Kanununun Tasarısı Müzakeresi Başladı", *Yeni Sabah*, 11 Ocak 1950, S.3898.

¹⁴³ "Seçim Kanunu Müzakerelerinde CHP ile DP Arasında Bir Anlaşmazlık Çıktı", *Vatan*, 25 Ocak 1950, S.3116., YALMAN, "Emniyetsizlik Buhranına Canlı Bir Misal", *Vatan*, 27 Ocak 1950, S.3118., "Seçim Tasarısına DP'nin İtirazı", *Yeni Sabah*, 25 Ocak 1950, S.3912.

¹⁴⁴ "Dünkü Görüşmeler Çok Heyecanlı Oldu", *Vatan*, 8 Şubat 1950, S.3130.

¹⁴⁵ a.g.h.

dakika radyodan istifade edeceği belirtilmiştir. Kapalı yerlerde toplantı hakkındaki maddeye dair Demokratların teklifi reddedilince salonu terkettikleri görülmüştür.¹⁴⁶ Seçim kanununa dair müzakereler sona ermesine rağmen durumun ne Halk Partisi, ne de Demokrat Partisi için mutlak bir zafer teşkil edecek mahiyette olmadığını Ahmet Emin yalman belirtmiştir. Buna rağmen aklı selimin ve uzlaşma ruhunun zaferi karşısında oluşumuza sevinmemiz gerektiği üzerinde durmuştur. “*Milletimiz için yeni bir kaderin anahtarı olan seçim kanunu, muhtelif partilere ve düşünce tarzlarına bağlı milletvekillerinin kendi iddia ve görüşlerinden karşılıklı fedakârlığıla kat’i şeklini almış, bu sayede Türk milleti demokrasi yolunda bir merhale daha aşmıştır*”.¹⁴⁷ kanaatini dile getirerek, siyasi hayatta müsbet netice almayı mümkün kılacak mahiyette uzlaşma ruhunun biz de gelişmesi yolunda bir safhaya girildiğini müjdelemiştir.

Seçim kanununun kabul edilmesiyle¹⁴⁸ DP ve CHP arasındaki ilişkilerin de bir yumuşama sürecine girdiğini görüyoruz. Mecliste yapılan görüşmelerde seçim kanunun kabul edilmesiyle halk iradesinin kurulması hususunda bir temelin atıldığı inancına hâkim olan Başbakan Şemseddin Günaltay, bu temeli kuvvetlendirmek ve bu binayı kurmak için sarfedilecek mesainin de muvaffakiyetle neticeleneceğine delil olacağını ifade etmiştir. Millet Partisi’nin savunduğu nisbi temsil sisteminin bu memleketi anarşiye götüreceğini, bunun Türk Milletinin ruhuna aykırı olduğunu dile getirerek, seçimlerin her türlü tazyik ve takyitten uzak olarak neticelenmesine duyduğu inancı ifade etmiştir.¹⁴⁹

Seçim kanununun Halk ve Demokrat Partililer tarafından müşterek eser diye benimsenerek, gönül rızasıyla kabul edilmesi pürüzlerin halledilmesi açısından Türkiye’de gelinen önemli bir safhanın başlangıcını göstermektedir. 17 Şubat 1950 yılında elde edilen zaferin milletin zaferi olduğu bir gerçektir. Dün birbirlerine umacı gözüyle bakan, boykot eden parti liderlerinin bugün şerefli ve mesuliyetli yolun birer yolcusuymuş tavrına bürünmelerinin, demokrasimiz açısından önemli bir gelişme olduğu kaydedilmelidir.¹⁵⁰

c- Cemiyetler Kanunu

Tek partili hayattan, çok partili hayata geçiş yapıldığı günlerde öncelikle ele alınan konulardan birisi de Cemiyetler Kanunu’dur.¹⁵¹ Tek dereceli seçimin kabul edildiği 5 Haziran 1946 Günü Cemiyetler Kanunu’nda değişiklikler yapan tasarının da görüşülmesine başlanmıştır. DP adına söz alan Adnan Menderes: “*1901 Fransız cemiyetler kanunundan alınmış olan yürürlükteki Cemiyetler Kanunu’na göre bu tasarının bazı yenilikler getirdiğini, fakat II. Meşrutiyet’in Cemiyetler Kanunu’ndan daha geri olduğunu söylemiştir. Konu hakkında görüşlerini Menderes şu sözleriyle dile getirmiştir: “İster sol olsun, ister sağ olsun yurddaş ana haklarını kayıtlamayı gaye edinen, hürriyeti yok etmek için gene hürriyeti vasıta olarak kullanmak isteyen totaliter cemiyetteki teşekküllere,*

¹⁴⁶ “Seçim Kanunu Layihası Müzakereleri”, Vatan, 10 Şubat 1950, S. 3132.

¹⁴⁷ YALMAN, “Bir Merhale Daha Aştık”, Vatan, 12 Şubat 1950, S. 3134.

¹⁴⁸ “Dün İkinci Müzakereleri Yapılan Yeni Seçim Kanunu Tasarısını Meclis Çoğunlukla Kabul Etti”, Hürriyet, 17 Şubat 1950, S.650.

¹⁴⁹ “Dün İkinci Müzakerede DP’nin Tâdil Teklifleri Kabul Olundu”, Vatan, 17 Şubat 1950, S. 3139., Seçim Kanunu Dün Mecliste Kabul Edildi”, Yeni Sabah, 17 Şubat 1950, S.3985.

¹⁵⁰ YALMAN, “Milletin Zaferi”, Vatan, 18 Şubat 1950, S. 3140.

¹⁵¹ (Türkiye’de cemiyet kurma hak ve hürriyetlerinin 1924 Anayasası ile kabul edildiği ve vatandaşlara bu konuda hak tanındığı, cemiyetlerin hürriyetlerinin kanunlarla sınırlandırılmayacağı belirtilmiştir. 1909’daki değişiklikler 1938’e kadar yürürlükte kalmıştır. 1938’den sonraki dönemde ise, siyasi bir teşekkül ya da parti kurmak hukuken iktidarın iznine tabii kılınmıştır. Böylelikle CHP, çok partili hayata geçişi kontrol yetkisine sahip olmuştur).Geniş bilgi için bkz. Osman AKANDERE, *Milli Şef Dönemi*, İstanbul 1998, s.224-233.

yurdumuzda yer vermenin memleket yüksek menfaatleriyle ve demokrasinin emniyet altında bulundurulması lüzumu ile asla telif kabul etmeyeceğine kanii bulunuyoruz. Hele memleket dışındaki siyasi teşekküllere bağlı veya onların nüfuzu altına düşebilecek mahiyette partiler kurmak isteyenleri, memlekete ihanet etmekle vasıflandırmaktan dahi çekinmeyeceğiz. Partimiz memleketin yüksek menfaatlerini her endişenin üstünde tutmuştur. Bundan böyle de, daima tutmakta devam edecektir”.¹⁵²

Bununla beraber, tasarıyı eleştiren Menderes, bu tasarı ile mahallin en büyük idare amirinin emriyle güvenlik görevlilerinin, cemiyetin merkezine ve müesseselerine girmesine imkan veren hükmün kaldırılması hakkındaki değişikliklerin getirilmemiş olmasını büyük bir kusur saymıştır. Tasarıyı reddetmeyerek, maddeler üzerindeki aksaklıkların giderilmeye çalışılacağını belirtmiştir.¹⁵³

Nadir Nadi’ye göre, hükümet ve muhalefet Cemiyetler Kanunu ile ilgili tasarıda hemfikirdir. “Görülüyor ki memleket için zararlı olan partiler ve cemiyetlerin kurulmasına ve yaşamasına imkân ve meydan vermemek bahsinde Cumhuriyet Halk Partisi de, Demokrat Parti de aynı fikirdedirler.....Bu batı demokrasilerine doğru atılmış yeni bir adımdır. Kökü dışarıda, yani yabancı aleti olan veya dini siyasete alet eden cemiyetler ve partiler kurulmasına müsaade edilmeyecektir. Bunların memleket, millet, demokrasi ve hürriyet için zararlı ve tehlikeli olduklarında ittifak vardır.”¹⁵⁴

Cemiyetler kanunu hakkındaki tadilat kabul edilerek bundan sonra muhtelif sınıflara mensup vatandaşların mesleki menfaatlerini müdafaa için siyasi cemiyetler kurabileceği meselesi gündeme gelmiştir.¹⁵⁵ Halk iradesinin hakim kılınması ve kanunların bu şekilde tadil edilmesinin CHP iktidarının bunu istemesiyle mümkün olduğunu Hilmi Uran hatıralarında dile getirmektedir.¹⁵⁶

d- Toprak Kanunu

Hükümetin izlediği politikanın tarafsız olmadığı, Toprak Kanunu’nun tahakküm vasıtası yapılması ile ortaya konmuştur.¹⁵⁷ 9 Haziran 1946 tarihli Vatan Gazetesi’nde, “**Toprak Kanunu Tahakküm ve İhtiras Vasıtası Oluyor**” başlıklı haber hükümetin toprak kanunu ile ilgili tutumunu ortaya koyuyordu. “*Toprak kanunu Tire’de DP mensubu arazi sahipleri hakkında tazyik tedbiri diye tatbik olunuyor, büyük arazi sahibi Halk Partisi mensupları muaf tutuluyorlar. Hükümetin icraatına bu şekilde ölçsüzlük ve taraftarlık karışması vatandaşlar üzerinde elim bir tesir yaratmıştır*”.¹⁵⁸ Halk Partisi’nin toprak kanununu vatandaşlara karşı iktisadi bir tazyik vasıtası olarak kullanmasının Halk Partisi’ne lehte sonuçlar doğurmayacağı da muhakkaktır.

¹⁵² “Adnan Menderes’in Sözleri”, Vatan, 6 Haziran 1946, S.1805.

¹⁵³ a.g.h.

¹⁵⁴ Nadir NADİ, “Çok Uyanık Olmak Lazımdır”, Cumhuriyet, 9 Haziran 1946, S.7835.

¹⁵⁵ Asım US, *1930-1950 Hatıra Notları*, İstanbul 1966, s.679.

¹⁵⁶ Hilmi URAN, *Hatıralarım*, Ankara 1979, s.438.

¹⁵⁷ (Türk köylüsü ve üreticisi için savaş yıllarında hükümetler tarafından konulan en ağır vergi, “Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu”dur. Bu verginin tam olarak uygulamaya konması 19 Nisan 1944’de, Toprak Vergisi Kanunu ile olmuştur. Varlık vergisinin tamamlayıcısı durumundadır. En fazla fakir ve toprağı az köylü ve üreticileri etkileyen bu kanun, köylü ve üreticilerin tepkisine yol açmış ve 1946’da kaldırılmıştır.) Geniş bilgi için bkz. Osman AKANDERE, *Milli Şef Dönemi*, İstanbul 1998, s.168-173.

¹⁵⁸ “Toprak Kanunu Tahakküm Ve İhtiras Vasıtası Oluyor”, Vatan, 9 Haziran 1946, S.1808.

Seçimlerin yaklaştığı günlerde açığa çıkan baskı usullerinin toprak kanununu da içine alır bir durumda seyretmesinden endişe duyan Yalman, toprak kanununun vatandaşların içtihat hürriyeti üzerinde bir tazyik vasıtası olarak kullanıldığından dert yanmaktadır.¹⁵⁹

Yalman, Tire’de siyasi bir baskı silahı diye rafta tutulan toprak kanununun Halk Partisine mensup geniş arazi sahipleri üzerinde tatbik edilmeyerek, küçük arazi sahiplerinin haklarından ve geçim vasıtalarından mahrum etmek için kullanılmasının haksız bir uygulama olduğunun üzerinde durmuştur¹⁶⁰. “*Bir kanunun böyle ölçüsüz bir surette tatbiki, bir idareyi modern bir hükümete mahsus en iptidai vasıflardan mahrum bırakır, bir derebeylik devrinin keyfi ve güvensiz seviyesine düşürür... Bir memleket kanununun tatbikini siyasi bir kinin ve menfaatin ölçüsüz ve keyfi vasıtası haline indirince, kanuni çerçevenin haricine fırlamış ve kendi salahiyetinin asıl mesnedini inkar etmiş olur*”¹⁶¹ diyerek hiçbir şekilde vatandaşların güvenine dayanak olan prensiplerin bozulamayacağını belirtmiştir.

e- Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu

Tek parti yönetimine karşı iç muhalefetin gelişmesinde önemli rolü oynayan etkenlerden biri de polis vazife ve salahiyet kanunudur. Bu kanunun 18. Maddesi¹⁶² ile polise geniş yetkiler tanınması eleştirilerek, vatandaşların dokunulmazlığının teminat altına alınması için çaba sarfedilmiştir. DP’nin muhalefetinin merkezinde yer alan antidemokratik uygulamalardan biri olan bu kanun ile, “Zekeriya Sertel, Milli Şef dönemini polis devleti olarak vasıflandırmıştır”¹⁶³.

Kanunda sadece sorgunun değil aynı zamanda kapatma ve arama gibi salahiyetlerin de zabıtaya tanındığı görülmektedir. Bu madde kırk ambar niteliğindedir. Bir idari otorite için kanun üstünde tasavvur edilebilecek en yüksek ve hatta en keyfi hak ve salahiyetlerin bu kanunda toplandığı dikkatleri çekmektedir. Fert hürriyetini baltalayan bu kanunun memleketin demokratik gelişmesi bakımından son derece zararlı olduğu ortadadır. Memleketin asayiş ve emniyetinin anormal ve kanun üstü tedbirlerle sağlanamayacağını Mehmet Ali Sebük makalesinde dile getirmiştir¹⁶⁴.

DP’nin itiraz ettiği konularda muvaffak olmaya başlaması bu kanunun kaldırılmasıyla da ortaya çıkmıştır. Polis vazife, selâhiyet kanununun 18. Maddesi tamamen kaldırılarak vatandaşların adli makamlardan başka makamlarca tevkif edilemeyeceği belirlenmiştir¹⁶⁵.

¹⁵⁹ YALMAN, “Eğri Yollar”, Vatan, 10 Haziran 1946, S.1809.

¹⁶⁰ YALMAN, a.g.m.

¹⁶¹ YALMAN, a.g.m.

¹⁶² “Fevkalade hallerde ve devletin emniyet ve hizmetini ve içtimai nizamı tehdit ve ihlâl kabiliyetini haiz vaziyetlerde bu hal ve vaziyetleri ihdas edeceklerinde veya devamına müessir olacaklarına şüphe edenleri, sebep ortadan kalkıncaya kadar, polis nezaret altına alabilir ve umumî ve hususî nakil vasıtalarına vaziyet edebilir. Bu hal ve vaziyetin de devamının takdiri en büyük mülkiye amirine aittir” demektir. Geniş bilgi için bkz. Osman AKANDERE, *Milli Şef Dönemi*, İstanbul 1998, s.235, Bahadır DÜLGER, “18. Madde Kalktı”, Son Saat, 22 Şubat 1948, S.575.

¹⁶³ AKANDERE, *Milli Şef Dönemi*, İstanbul 1998, s.235.

¹⁶⁴ Mehmet Ali SEBÜK, Hukuki Meseleler, “Adalet Mekanizmasında Islahat İhtiyacı 18 inci Madde”, Vatan, 20 Şubat 1948, S.2421.

¹⁶⁵ “Polis Vazife ve Selâhiyet Kanununda 18nci Madde Tamamen Kaldırıldı”, Vatan, 19 Şubat 1948, S.2418.

Bu maddenin sorusuz, sualsiz, muhakemesiz vatandaş hürriyetini tahdit etmesinin caiz olmadığını belirten Bayar, bu kanunun mevcudiyetinin tesirlerini ölçmenin ve neticelerini hesap etmenin mümkün olmadığını vurgulamıştır. anayasaya uygun kanunlarla ve ciddi murakabe altında bu memleketin gül gibi idare edileceğinin üzerinde durmuştur.¹⁶⁶ Son Saat'te Bahadır Dülger, idari istibdada hizmet etmekten başka hiçbir faydası görülmeyecek olan bu kanunun değiştirilmesinde Halk Partisi'nin de büyük hissesi olduğuna dikkatleri çekerek, bu hizmetin Halk partisindeki anlayış inkılabının en büyük delili olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁷

Mümtaz Faik Fenik, asıl dâvânın 18. Maddeyi kaldırmakta değil, maddeye hâkim zihniyeti yok etmekte olduğunu ifade etmiştir. hükümetin bu kitabî ıslahatı fiilî ıslahatla teyit etmesini beklediğini belirtmiştir. Kanunda olmayan nice kanunsuz hareketlere son verilmesi de hükümetin ağır aksak gidişatına yönelik bir tenkit mahiyetini taşımaktadır.¹⁶⁸

f- Memurin Muhakemat Kanunu

Muhalefet Partisinin karşı geldiği antidemokratik uygulamalardan biri de memurin muhakemat kanunudur. Seçimler öncesinde mevcut kanunun değişmesi taraftarı olan DP'liler, bu kanun ayakta iken, hangi kanun vatandaş lehine dönerse dönsün tesirsiz kalacaktır iddiasındadırlar.¹⁶⁹

Bu kanunun sadece seçimlere yönelik maddelerindeki değişikliklerle seçim sıralarında işlenecek suçların bu kanun hükümlerine girmeyeceği cihetine gidileceği belirtilmekte ve kanunun tamamının tadil edilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.¹⁷⁰ Bu kanunun çıkarılmaması halinde seçim emniyetinden bahsetmenin yersiz olacağı üzerinde duran Celal Bayar, seçimlerde suç işleyen memurların bu siperin arkasına saklanmadan adalet huzuruna çıkarılmalarının temin edilmesini istemektedir.¹⁷¹ Memurin muhakemat kanununun seçim işlerinde tatbik edilmeyeceğinin gazete sütunlarına yansması ise seçimlerde yine şayiaların çıkacağına ihtarını vermektedir. DP'nin muhalefetteki haklılığının ispatı şeklinde ortaya çıkan bu uygulamalar, adli teminattan uzak seçimleri yine gündeme getirecektir.¹⁷²

Memurin muhakemat kanununun kalkması ile idare âmirlerinin halka şefkatle muamele ederek, kanunlara azami ölçüde riayet etmeye mecbur olacaklarını belirten Fenik, halkın sevgisini kazanmada bu kanunun kalkmasının etkili olacağını ifade etmiştir. Bu kanunun tatbikinin seçimleri fasit bir daire içine sokacak unsur olduğunu söyleyen yazar, seçim hürriyetinden bahsedilse de, sandıktan idare âmirinin istediği reyin çıkacak olmasının itimadı azalttığını vurgulamıştır.¹⁷³

Bu kanunun kalkması halinde vazifesini suiistimal etme istidadında olan memur ve silahlı kuvvetlerin hiç şüphesiz intihaba geleceğini belirten Celal Bayar, vatandaşın haksız

¹⁶⁶ Celal Bayar Başbakanın Nutkuna Cevap Verdi", Tasvir, 6 Nisan 1947, S.729.

¹⁶⁷ Bahadır DÜLGER, "18. Madde Kalktı", Son Saat, 22 Şubat 1948, S.575.

¹⁶⁸ FENİK, "Madde ile Beraber Zihniyeti Değiştirmeli", Vatan, 20 Şubat 1948, S.2419.

¹⁶⁹ Sütunlar Arasında, "Memurin Muhakemat Kanunu", Vatan, 9 Nisan 1948, S.2468.

¹⁷⁰ Sütunlar Arasında, "Memurin Muhakemat Kanunu", Vatan, 9 Nisan 1948, S.2468.

¹⁷¹ "Bayar'ın Ordu'daki Mühim Konuşması", Vatan, 30 Nisan 1948, S. 2489., YALMAN, "İstikbal Kapısının Tılsımlı Anahtarı", Vatan, 2 Mayıs 1948, S.2491.

¹⁷² "Seçim Kanununun Tadilleri", Vatan, 4 Mayıs 1948, S.2493., "Yeni Seçim Kanunu, Adli Teminat Verilemiyor", Vatan, 7 Mayıs 1948, S.2496.

¹⁷³ FENİK, "Seçim Emniyetinde Tutulacak Yol", Vatan, 14 Mayıs 1948, S.2503.

yere hakaret görmeyeceğinin üzerinde durmuştur¹⁷⁴. Milletın hakkını millete verme noktasında seçimlerin emniyetinin tesisi şarttır ve sözün gücü millette bâki kalmalıdır.

g- İstiklâl Mahkemelerinin Kaldırılması Hakkında Kanun

CHP'nin 1949 yılında yaptığı en önemli icraat hukuk alanındaki tâdillerle olmuştur. Düşünce hürriyetini bir ölçüde baltalayan ve tahakküm zihniyetinin uygulaması olan İstiklâl Mahkemeleri “4 Mayıs 1949 tarihli”¹⁷⁵ bir kararla tarihe gömülmüştür. Bu mahkemeler 31 Temmuz 1922’de kurulmasına rağmen, işlerliği pek fazla olamamıştır. Muhalefeti sindirmek için arada bir kullanılan¹⁷⁶ bu mahkemelerin kaldırılması demokrasi hareketi içinde olumlu bir tavır olarak nitelendirilmelidir.

Halk Partisi'nin bu mahkemeleri lağvetmesini, kanuni bir istikrarın alameti olarak karşılananın kendimizi aldatmak olacağını Yalman ileri sürmektedir. Kanunun tâdilinin akabinde yeni bir sükun kanunu ve şiddet aletinin doğması gündeme gelmiştir. İrtica ve komünizm ifratlarını önleme yolunda şiddet tedbirlerine değil, tedavi edici ıslah yollarına başvurmak gereklidir¹⁷⁷. Nadi ise, dış düşmanlara karşı tedbirli olmayı, diğer taraftan din maskesine bürünerek vatandaşları aldatmamayı tavsiye etmektedir¹⁷⁸. Burhan Belge bu mahkemelerin milli mücadele şartlarının mahkemeleri olduğundan söz ederek, bu kanunun el altında bulundurulmasının irtica ile mücadele için olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁹

Atıf Tüzün, Atatürk'ün yadigârı olduğu için çerçeveletip asmanın gerektiğine temas etmiştir.¹⁸⁰ Ahmet Kemal Varınca, “İnebolu’da kaymakamdım. Necati Bey geldi, firarileri istedi. İstanbul’da kayıkçılık yapıyorlar. Bana silah gönderiyorlar, nasıl getireyim dedim. Onlar gelmezse analarını, babalarını asarım, seni de asarım dedi. Böyle bir adli cihaz bugünkü sistem içinde yaşayamaz” mütalaasında bulunmuştur.¹⁸¹

İstiklâl mahkemelerinin istiklâl ve istihlâf günlerinde günlerinde büyük hizmet ettiğini, fakat bugün tabii bir devreye girdiğimizi beyan eden Cihat Baban, bu kanunu hürmet ve saygı kılığı içinde hukuk tarihindeki mevkiine oturtmak zamanının geldiğini bildirmiştir. Cihat Baban ve Adnan Adıvar'ın kanun teklifleri kabul edilmiştir. Baban, “ileride böyle şiddet mahkemelerine lüzum görülürse bunların isimleri istiklâl mahkemesi olmayacak, yeni hukuk telakkilerimize göre isim alacaktır. Meclisin bu kanunu kaldırması ile yeni bir demokrasi hamlesi yapılacaktır”. kanaatini taşıdığı görülmektedir.¹⁸²

h- Ceza Kanununun 141,142,163. Maddeleri

Türk ceza kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi tasarısı Meclise gelmiş ve bu meseleler etrafında karşılıklı politik tartışmalar 1949 yılında önemli akisler yaratmıştır.

¹⁷⁴ “Celal Bayar’ın Nutku”, Vatan, 17 Mayıs 1948, S.2506.

¹⁷⁵ “4 Mayıs 1949 No:5384, İstiklâl Mahkemi Kanunu İle Tadillerin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun” Düstur, Tertip 3, C.30, s.1007., Suna KİLİ, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi’nde Gelişmeler*, İstanbul 1976.,s.102.

¹⁷⁶ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976., s.54.

¹⁷⁷ YALMAN, “İstiklâl Mahkemeleri Tarihe Gömülürken”, Vatan, 6 Mayıs 1949, S.2857.

¹⁷⁸ Sütunlar Arasında, “Düşünce Hürriyeti”, Vatan, 8 Mayıs 1949, S.2859.

¹⁷⁹ Burhan BELGE, “İstiklâl Mahkemeleri”, Haftalık Siyasi Mektup, 12 Mayıs 1949, S.21, s.4.

¹⁸⁰ “İstiklâl Mahkemeleri Kanununun Kaldırılıyor”, Son Posta, 6 Ocak 1949, S.5637.

¹⁸¹ a.g.h.

¹⁸² a.g.h.

İktidar ve muhalefetin din ve lâiklik anlayışları noktasında fikir sahibi olduğumuz bu tartışmalar ışığında din eğitiminin ne ölçüde gerektiği ve ezanın nasıl okunacağına dair yorumlarda bulunulmakla birlikte bundan sonrasının da üzerinde durulmuştur.

8 Haziran 1949 tarihinde, Komünizm ve İrtica ile Mücadele Tasarısı Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmeye başlanmış, İstiklâl mahkemelerinin lağvedilmesi ile¹⁸³ hürriyet düşmanı ideolojilere karşı mücadele de gündeme gelmiştir.

DP milletvekillerinden Osman Nuri Köni'nin laiklik mefhumu üzerinde izahat vererek, Diyanet İşleri Reisinin hükümetçe tayininin ve bütçesinin Meclisten geçmesinin doğru olmadığını, memlekette bir çok gayrimüslim olduğunu, bütçelerinin Meclise gelip işlerine karışmadığını ve bir ayrılık olduğunu söyleyerek, tasarıda din propagandasından söz edilse bile dinsizlik propagandasının yapılmamasından bahsedilmemesinden şikayetçi olmuştur. Bu tavır, hükümetin taraflı bir politika içinde olduğunu delilini teşkil etmektedir. Lâiklik maskesi altında dinsizlik baskısının yapılmasına vicdan ve din özgürlüğü demenin doğru olmadığını vurgulamıştır. bu tasarının İslam dinine tecavüz olduğunu, bu tasarımı Meclise getiren Şemseddin Günaltay'ın Cumhuriyet döneminin sadrazam Damad Ferid paşası olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁴

Hasan Dinçer de bu tasarının komünizmle mücadele için konmuş olan 141 ve 141. Maddelerdeki cezaları artırdığını, bunun komünizmle mücadele için yeterli olmadığını dile getirerek, bu mücadeleyi vatandaş vicdanına yerleştirmenin zarureti üzerinde durmuştur. müslüman Türk halkının vicdanının acılar içinde bırakan 163. Maddenin lâiklik prensibinin tehlikede imiş, gericili ayaklanmış imajı verilerek konulmasını eleştirmiştir. Mevcut olmayan din tehlikesinin, komünizm tehlikesi ile gösterilmeye çalışılmasını izahın mümkün olmadığını belirtmiştir. Hasan Dinçer Lâikliğin tanımında birleşmek gerektiğine temas ederek, CHP programına göre, hukuk düzeninin çağdaş bilimsel esaslara göre yapılması, uygulanması, din işlerinin devlet ve politikadan uzak tutulmasıdır, DP' ye göre,; devletin din ile hiçbir ilgisinin bulunmaması ve din düşüncelerinin kanun yapımında ve uygulanmasında etkili olmamasıdır. MP'ye göre; din işlerinin devlet işlerinden ayrı tutulması, vicdan ve inanç özgürlüğünün dilenen şekilde e dilde yapılmasıdır. Memleketteki uygulama ise bu tariflerden hiçbirine uymamaktadır” görüşünü taşıyarak, lâikliğin tarifinin yapılmasını tavsiye etmektedir.¹⁸⁵ Sinan Tekelioğlu, kıpkırmızı komünist kokusu taşıyan bu kanuna göre müslümanların da komünistlerle bir tutularak, solcu telâkki edildiğinden söz etmiştir.¹⁸⁶

Reşat Aydın, 163. Maddenin bir bölümünde din duygularını alet ederek propaganda yapmaktan sözedilmesinin lastikli bir söz olduğunu vurgulayarak, “bir politikacının hükümet Avrupa'dan gelen kürklere döviz buluyor da , döviz yok diye Hac kapısını kapatıyor dese suç işlemiş olacaktır, böyle şey olmaz”. yorumunda bulunmuştur.

Necati Erdem, 141,142, 163. Maddelerin anlamlarının belirsiz olduğunu ifade etmiştir. Devletçiliğin yerine liberalizmin getirilmek istenmesi komünizm midir? 141. Maddeye göre mevcut düzeni değiştirmek anarşistlikmiş, yerine başka düzen getirmek serbest mi? Mesela okullarda din dersi okutulsun denirse bu söz gerilik sayılıp, söyleyen

¹⁸³ 4 Mayıs 1949 No:5384, İstiklâl Mahakimi Kanunu İle Tadillerin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun” Düstur, Tertip 3, C.30, s.1007.

¹⁸⁴ Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, İstanbul, 1982., s.262.

¹⁸⁵ “Dün Meclis'te Fırtına Koparan Bir Hadise”, Vatan, 9 Haziran 1949, S.2891., GOLOĞLU, a.g.e., s.262.

¹⁸⁶ a.g.h.

cezalandırılacaktır. Ve bu açık kapıdan iftiralar girecektir Müslümanlar komünistlerden daha mı kötü ki daha sert mücadele isteniyor”. diyerek eşit muamelenin tesisini istemiştir.

Yunus Muammer Alakant, yürürlükteki 163. Madenin yeterli olduğundan söz ederek, din propagandasına ceza verilmesi için eyleme dönüşmesi ve devletin güvenliğini bozacak duruma gelmesinin şart olduğunu vurgulamıştır.

Şemseddin Günaltay'ın konuşması ise, CHP'nin dine yaklaşımı konusunda bilgi verici mahiyettedir. “ *Lâiklik, dini dünya işlerine karıştırmamak , hayata ait bütün kanunları Büyük millet Meclisi'nin yapmasını temin etmektir. Arabistan'da yetişmiş İmamı Maliki, ve Hambeli'nin kanunlarını kabul edecek değilim, memleketin ihtiyaçlarına göre kanun gerekir. İbadette hürüz. Kimsenin camiye gitmesine mani olunmuyor. Müslümanlığın hurafelerine değil, din hükümlerine riayet eden bir müslümanı kimse muaheze etmez. Bu kanunla müslümanlık istihdaf ediliyor denilmektedir. Böyle bir şey nasıl söylenebilir. Ben İmam hatip Kursları, İlahiyat fakültesi açan bir hükümetin Başkanım. Bu kanun muhtelif kisvelerle beliren komünizm hareketine mani olmak için çıkarıldı. Demokrasiyi hür ve serbest bırakmak geyesile vazedildi. Kanunu hilafet ordusu kuranlara, 31 Mart Vak'ası yaratmak isteyenlere karşı getirdik. Muhalefet komünizme aleyhtardır. İrtica istemiyorlar. Memlekette irtica yoktur deniyor. Fakat irtica, komünizm siması altında tezahür edebilir ve ettiği yerler vardır. Biz kimseyi asmıyoruz, kesmiyoruz. Hükmü verecek olan mahkemedir. Kanun demokrasiyi öldürmek için değil, yaşatmak için getirilmiştir”¹⁸⁷.*

Diğer taraftan Fuat Köprülü, komünizmin Müslüman memleketlere yeşil sarıkla girdiğine temas ederek, DP'nin komünizm ve irticaa karşı iktidarla beraber olduğunu belirtmiştir. İrticain yabancı kuvvetlerin hareketine bağlı olduğunu, 31 Mart hadisesinin siyasi tahriklerle çıktığını, dini siyasete alet etmenin dinin kutsiyetine saygısızlık olduğunu önemle vurgulamıştır¹⁸⁸.

Solculuk propagandası yapmak gayesile cemiyet teşkil edenler hakkında müeyyideler getiren 16, 19, 24 ve 79 maddeler aynen kabul edilmiştir. Fakat 141. Maddenin antidemokratik olduğu, demokratik hürriyetlere bir baskı mahiyeti taşıdığını Muammer Alakant ifade etmiştir. Sinan Tekelioğlu da bu madde kanunlaşırca 3-5 müslümanın bir arada mevlüt okutmasına bile imkân kalmayacağını söylemiştir¹⁸⁹. Görüşmeler sonucunda ceza kanunundaki değişiklik tasarısını kabul edilmiştir.(Kanun 5435)¹⁹⁰

2- Cumhurbaşkanı'nın Tarafsızlığı Meselesi

DP'nin muhalefet ettiği konuların başında İsmet İnönü'nün tarafsızlığı, partiler üstü bir vasa sahip olması gelmektedir. Demokrasiye intikalin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini temin etmek için, İnönü'nün siyasi tecrübelerinden yararlanmak tabii ki kaçınılmazdır. Fakat eşitlik ilkesinin de işlerliğini kaybetmemesine özen göstermek gereklidir.

¹⁸⁷ “Dün Meclis'te Fırtına Koparan Bir Hadise”, Vatan, 9 Haziran 1949, S.2891.

¹⁸⁸ “Komünizm ve İrtica İle Mücadele Tasarısı Meclis'te”, Vatan, 10 Haziran 1949, S.2892.

¹⁸⁹ a.g.h.

¹⁹⁰ Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, İstanbul, 1982., s.269.

İhtiras sahibi olanların önüne geçerek, fren rolü üstlenmesi devlet başkanının görevlerindedir. “*Fakat idare mesuliyetini muvakkat ve mukaddes bir emanet diye üzerlerine aldıktan sonra partilerle olan münasebetleri; parti programının dışına çıkmamaktan ibarettir. Hiçbir fark ve imtiyaz tanımlı olarak bütün partilere, bütün vatandaşlara müsavi muamele etmeğe mecburdurlar*”.¹⁹¹

Devlet reisliği ile Parti reisliğinin birleşip birleşmemesi meselesine gelince, Yalman bu “*durumun, İsmet İnönü'nün şahsının bir partiye sağladığı imtiyaz meselesi olmadığını, milli vazifenin millete ait yüksek ölçülerle yerine getirilip, getirilmemesi meselesi*”¹⁹² olduğunu belirtmiştir.

İsmet İnönü, parti başkanlığı meselesi ile ilgili olarak CHP Kurultayı'nda “*Değişmez Genel Başkanlığı*” meselesinde demokratik fikirler ileri sürerek “*değişmez*” vasfının kaldırılmasını kendisinin istediğini, her büyük seçimden önce Büyük Kurultayın Partiyi seçime götüreceği olan şefi seçmesi lâzım geldiğini söylemiş; ve “*seçimi kaybedersek kazanan partinin şefini devlet başı olarak hürmetle sayacağız*” dedikten sonra, “*her halde ben ölünceye kadar CHP'sinin üyesi olarak kalacağım ve onun siyasetine hizmet edeceğim*” sözleriyle Partiye bağlılığını ifade etmiştir. Seçimde ekseriyeti kazanan partinin başkanı olan zatın, devlet başı olması prensibini de müdafaa ederek devlet reisinin partiler arasından seçilmemesini istersek Anayasanın değiştirilmesi icab ettiğini bunun da gelecek nesillere düşen bir vazife olduğunu tebarüz ettirmiştir”.¹⁹³ İsmet İnönü'nün bu nutkunun **siyasi edebiyat ve demokrasi şaheseri** olduğunu belirten Abidin Daver, İnönü'nün **siyasi mezhebin ruhunu kavramış bir lider** olduğunu da ileri sürmüştür. İnönü'nün Parti Başkanlığı meselesi DP'lilerin zihinlerinde sürekli bir karışıklığa sebep olmuştur. Parti Başkanlığının dört senede bir seçime tabi tutulmasının kararlaştırılmasına rağmen, “*708 üyenin oybirliği ile Milli Şef İnönü'nün seçilmesi*”¹⁹⁴, “*Değişmez Başkan*” ıktan ayrılan İnönü'nün, “*birakılmaz başkan mevkiine*”¹⁹⁵ yükselmesine sebep oluyordu. İnönü'nün partililer ve seçmenler üzerindeki etkisi öyle hissediliyordu ki, tarafsızlık politikasının hakkıyla uygulanacağından DP'liler endişeleniyordu. Şemseddin Günaltay, İnönü'nün Halk Partisi Başkanlığından çekilmekle Partinin üyeliğinden çekilmiş olmayacağını, bu durumun onu büyük ideallerine veda ettirmeyeceğini ifade etmiştir. Milli şefin yarın Türk demokrasisinin bânisi olarak geçeceğini, bunun da Halk Partisi başkanlığından, hatta Cumhurbaşkanlığından daha şerefli olduğunu dile getirmiştir.¹⁹⁶

Muhiddin Baha Pars, İnönü'nün değişmez vasfının kaldırılması ile ilgili olarak şunları söylemiştir; “*Değişmez vasfının kaldırılmasını istiyor. Onu kaldıracacağız. Parti tüzüğünden sileceğiz. Fakat kalblere hakkedilmiş olan büyük hakikatler, büyük minnetler, büyük şükranlar, hele o kalb Türk milletinin kalb olursa ebediyen yaşar. Hayatta oldukça hiç kimse onun bu yerden ayrılmasını bir an için olsun hatırına getirmez*”¹⁹⁷.

¹⁹¹ YALMAN, “İç Manzaramız 4”, Vatan, 25 Mart 1946, S.1732.

¹⁹² YALMAN, a.g.m.

¹⁹³ Abidin DAVER, “Milli Şefi Dinlerken”, Cumhuriyet, 11 Mayıs 1946, S.7806., “Milli Şefin Tarihi Nutku”, Cumhuriyet, 11 Mayıs 1946, S.7806.

¹⁹⁴ “Halk Partisi Fevkalade Kurultayı Dün Dağıldı”, Cumhuriyet, 12 Mayıs 1946, S.7807., Metin TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Ankara 1990, S.105.

¹⁹⁵ “Halk Partisi Fevkalade Kurultayı Dün Dağıldı”, Cumhuriyet, 12 Mayıs 1946, S.7807.

¹⁹⁶ “Şemseddin Günaltay Yanılıyor”, Hürses, 12 Mart 1946, S.167.

¹⁹⁷ “Halk Partisi Fevkalade Kurultayı Dün Dağıldı”, Cumhuriyet, 12 Mayıs 1946, S.7807.

Anayasanın gereği olarak devlet başkanının adaletli ve tarafsız olacağı hükmüne rağmen “devlet başkanına temin ettiği yüksek salâhiyet ve masuniyetlerin bir partiye mal edilmesi ihtimali parti mücadelelerinin eşit ve adaletli şartlar altında cereyan etmesi prensibine aykırı düşer”. diyor Celal Bayar İnönü’nün tarafsız olmadığı iddiasındadır.

Asıl meselenin “ Devlet Başkanlığı ile Parti Başkanlığı birleşebilir mi?” diye nazari bir münakaşa üzerinde olduğunu söyleyen Yalman, son hadiselerin ortaya çıkardığı neticelerin isbat ettiği noktaya dikkat çekerek: “Böyle bir birleşmeye imkan yoktur. Devlet Başkanlığı bir sıfat değildir, devlet otoritesini her türlü ayırıcı tesirlere karşı korumak , milletin ezeli ve ebedi menfaatlerini temsil etmek umumi hayatta muvazene, ahenk ve güven hüküm sürmesine amil olmak yolunda çok mühim, çok asil ve çok vekarlı bir vazifesi vardır. Parti ihtirasının ağır basması neticesinde bu vazife görülemez bir hale gelirse memleket çok büyük muhataralarla karşılaşır”.¹⁹⁸ diyerek milli bünyenin kuvvetlenmesi yolunda siyasi hayatımızın en önemli safhasında değişimin şart olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla parti hırsları yüzünden denge unsurunu gözden düşürecek etkenlere son verilmesi gereklidir. “Çok şükür ki, memlekette sandalyelerin cazibesini değil, ancak mesuliyetini görecektir tipte siyaset adamları peyda olmağa başlamıştır”.¹⁹⁹. Eski hatalara yenileri katılmadıkça terakki imkanı gündeme gelecektir.

Devlet ve parti başkanlığının birleşmesinden doğan zorluk, DP Beyannamesi’nde şu sözlerle dile getirilmiştir: “Devlet Başkanının fiilen bir partinin başkanlığında bulunması ve bütün halkın malı olması icabeden devlet başkanlığı yüksek makamının yüksek masuniyet ve salâhiyetleriyle bir partinin tarafında yer alması, diğer partileri gayet nazik ve zor bir mevkide bulundurmaktadır. Partilerin eşit hak ve şartlar altında çalışabilmeleri prensibine aykırıdır. Esasen Devlet Başkanlığı ile Parti Başkanlığı sıfatının bir zatın uhdesinde birleşmesi keyfiyetinin anayasa ruhu ve demokratik hukuk esasları bakımından mahzurları 13- 5- 946 tarihli tamimde işaret olunmuştur”²⁰⁰. Demokratik nizamı kurma yolunda adımlar atılırken partilerin eşit haklara sahip olması gerekmektedir. İsmet İnönü’nün tarihi ve siyasi vasfı CHP’yi güçlendirmekte ve muhalefet partilerini zor duruma sokmaktadır. Kaldı ki demokrasinin uygulanma imkanı bulması için yaptığı yurt gezilerinde ve seçim konuşmalarında “Devlet başkanlığından ziyade Halk Partisi Başkanı sıfatı ile faaliyet gösterdiğine DP’liler hükmetmişlerdir”.²⁰¹ Bu durumun milli birliği bozacağı ve memlekette demokrasiyi kurmaya engel olacağı, milletin hayatının şahıslara bağlanamayacağı, halkı kendi kendine götüren bir düzenin tesis edilmesinin şart olduğu ortadadır²⁰². Milli egemenliğin tek şahsın tazyikinden ve nüfuzundan âzade olarak doğabileceği gerçeğini de unutmamak gereklidir.²⁰³

Muhaliflerin şartlarından olan İnönü’nün tarafsızlığını meselesini, Devlet Başkanının bu sıfat üstünde olduğu kadar kendi partisinin fiili olarak uğraşması şeklinde ele aldıklarını belirten Falih Rıfki, İnönü’nün CHP’nden, Parti’nin de İnönü’den ayrılmayacağını vurgulamıştır.²⁰⁴ Kurultayca seçilen Parti Genel başkanının Cumhurbaşkanı olması halinde Partinin fiili idaresinin Parti Genel Başkan Vekilince

¹⁹⁸ YALMAN, “Bu İşlerin Sonu Ne Olacak?”, Vatan , 15 Mayıs 1946, S.1784.

¹⁹⁹ YALMAN, a.g.m.

²⁰⁰ “Demokrat Parti’nin Beyannamesi”, Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

²⁰¹ “Demokrat Parti’nin Beyannamesi”, Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

²⁰² Sütunlar Arasında, “DP ve Seçimler”, Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

²⁰³ Saim Nuri URAY, “DP’nin Nizamnamesi”, Hürses, 11 Ocak 1946, S.107.

²⁰⁴ Falih Rıfki ATAY, “Açık Soru ve Açık Cevaplar”, Ulus, 11 Ağustos 1947, (Numarasız)

yapılacağı kararlaştırılmıştır. Hükümet Başkanlığı ile Parti Genel Başkan vekilliğinin birleştirilip, birleştirilmemesi hakkındaki kararı ise kurultayın vereceği belirtilmektedir.²⁰⁵,

Hürses Gazetesi Yazarlarından Saim Nuri Uray, İnönü'nün parti başkanlığından istifa etmesinin demokrasiye geçiş döneminde son derece önemli etkiler yaptığının üzerinde durmaktadır. *“Cumhurbaşkanlığının mehabet ve azameti o mevki, parti mücadelelerinin üstünde ve onlara karışmaktan uzak, bitaraf bir millet babası vaziyetinde bulunduracağı icab eder”*.²⁰⁶ diyerek, parti mücadelelerinin bin bir dedikodusuna, memleketin tarihi ve şerefi olmuş bir şahsiyeti de sürüklemeye Türk milletinin gönlünün razı olmayacağını vurgulamıştır.

Sadak İnönü'nün bir partiye değil, demokrasi hayatının hizmetine vakfedilmesi gerektiği görüşüne sahiptir. Kurultayca seçilen Parti Genel başkanının Cumhurbaşkanı olması halinde Partinin fiili idaresinin Parti Genel Başkan Vekilince yapılacağı kararlaştırılmışsa da, burada derece farkının olduğunu vurgulayan Sadak, İnönü'nün yine parti ile ilgisini kesmediği, sadece Cumhurbaşkanı kaldığı sürece, parti işleri ile meşgul olmayacağı belirtilmektedir. *“İleride herhangi bir parti şefinin cumhurbaşkanı seçilmesi, yahut herhangi bir Cumhurbaşkanının parti lideri kalıp kalmaması ne demokrasi hayatı, ne de partilerin durumu bakımından ehemmiyetli olmayacaktır”*. diyerek burada İnönü'nün şahsiyetinin oynadığı rolü ifade etmiştir.²⁰⁷

Ulus'un başmakalesini değerlendiren Adnan Menderes, parti başkanlığının devlet başkanlığından ayrılmasının Türk demokrasisinin halle mecbur olduğu bir mesele olduğunu dile getirmiştir. *“makale sahibi, Anayasada, Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının bir zatın uhdesinde birleşmesini emreden bir hükmün mevcut olduğunu iddia mevkiinde bulunuyor. Halbuki anayasada devlet başkanının parti başkanlığından ayrılmasını menedecek bir hüküm mevcut değildir ve bu hususta anayasada hiçbir tadile ihtiyaç yoktur. Aksine olarak anayasamızca da kabul edilmiş bulunan sorumsuzluk prensibi devlet başkanlığı ile parti başkanlığının bir zatın uhdesinde birleşmemesini icap ettirir. Çünkü anayasaya göre Millet meclisine karşı sorumsuz olan devlet başkanı parti başkanı sıfatile idare ve icra işlerini en hurda teferruatına kadar elinde bulundurabilir. Bundan başka parti mücadelelerinin üstünde kalması icap eden devlet başkanlığı yüksek makamı parti başkanlığı ile birleştiği takdirde zaruri olarak bu mücadelelerin içine katılmış olur ki bunun büyük mahzurları asla gözden uzak tutulamaz... Devlet reisliği yüksek makamının, parti mücadeleleri içine sokulmayarak bütün partilerin üstünde kalması ve hepsine karşı aynı adalet ve insaf duygularile ve kanunun emrettiği tam tarafsızlıkla hareket edebilmesi ancak ve ancak bu meselenin haline bağlı bulunmaktadır”*.²⁰⁸ diyerek bu mesele üzerinde önemle durulması gerektiğine işaret ediyor. DP kurulduğu günden, ilk kongresine kadar Devlet başkanlığı ile fiili parti başkanlığının bir zatın uhdesinde toplanmaması taraftarıdır. Hürriyet Misakı adı verilen kararı kabul eden Ana Dâvalar Komisyonu, bu görüşü milli hâkimiyet esasının zaruretleri olarak değerlendirmiştir.

Yalman, İnönü'nün ayırıcı değil birleştirici rolde vazife yapmasının vatandaşlık borcu olduğunu söylediği makalesinde, *“ devlet başkanlığı milletin ebedi menfaatlerini*

²⁰⁵ “CHP'nin Görüşü”, Ulus, 11 Ağustos 1947, (Numarasız)

²⁰⁶ Saim Nuri URAY, “CHP Değişmez Genel Başkanlığı”, Hürses, 5 Mart 1946, S.107.

²⁰⁷ Necmettin SADAK, “Parti ve Devlet Başkanlıkları Meselesinde Varılan Karar”, Akşam, 12 Ağustos 1947, S.10354.

²⁰⁸ Adnan MENDERES, “Bir Cevap Münasebetiyle”, Vatan, 22 Haziran 1946, S.1821.

günün siyasi ihtiraslarına karşı koruma mesuliyetini taşıyan bir makamdır. Bu makamı işgal eden ve şahıs itibarile de tarihin ve umum halkın malı olan zat; mevcut partilerden birinin tarafını tutup fiili surette ayırıcı bir rol oynamağa kalkışırsa makamın asıl vazifesi sahipsiz kalır”.²⁰⁹ diyerek Atatürk’ün de bir devlet başkanının bu sıfatı muhafaza ettiği müddetçe fiilen parti menfaatleriyle meşgul olamayacağı hakikatini açık surette belirlediğine dikkatleri çekmiştir.²¹⁰ “Seçim gibi , bir buhran devri, devlet başkanının tarafsızlığına ve adaletine en ziyade ihtiyaç gösteren bir zamandır. Birleştirici ve ayırıcı rolleri bir arada tutmanın ve bu tutuşu tarafsızlığın ve adaletin icaplarına uydurmanın imkansız olduğunu” söyleyen Ahmet Emin Yalman, tecrübelerin de bu imkansızlığı teyit ettiğini belirtmiştir. DP’nin beyannamesinde ileri sürülen, “devlet başkanının partici sıfatile harekete geçmesinin bir kısım idare amirlerince yanlış telakkilere yol açarak, kanuni sıfatlarını unutmalarına ve Türk hükümetinin değil, Halk Partisinin valisi ve memuru imiş gibi davranmalarına yol açtığını”²¹¹ nın üzerinde durmuştur.

“Her şeyden evvel İsmet İnönü’nün devlet başkanlığına ait vazifeyi geniş bir memleket ölçüsile yerine getirmesi, partilerin fevkinde kalması, mevcut partilerden birine fiili surette başkanlık etmeği hatıra bile getirmemesi, büyük noksanın murakabe partisinin noksanı olduğunu itiraf ettiğine göre böyle bir partinin serbestçe gelişmesine samimi ve cömert memleket hisleriyle destek olması lazımdı. Böyle bir gidiş sayesinde Halk Partisi’nin İsmet İnönü’nün şahsiyetinden edeceği istifade; onun fiilen partiye başkanlık etmesinden beklenen istifadeden yüzlerce kat fazla olurdu. O zaman Halk Partisi şahıslara değil, halka güvenmek yolunu tutardı”.²¹² İnönü’nün tarafsız bir politika takip etmemesi öyle görülüyor ki CHP’yi zaafa götüren unsurlar arasında yer almaktadır.

Celal Bayar; “karşımızda devlet reisliği ile parti başkanlığını aynı zatta birleştiren ve böylece devlet nüfuzunu ve bütün hükümet cihazını elinde bulunduran ve kullanan iktidar partisi vardır”.²¹³ diyerek İktidar Partisi ile muhalefetin eşit şartları taşımadığı hususunun üzerine basmaktadır.

Ahmet Emin Yalman, “ Bir devlet reisinin görmesi lazım gelen memleket ölçüsünde vazife ile parti reisinin kendi partisinin çerçevesi içindeki gayeleri, birbirine taban tabana zıt işlerdir. Bunlar birbirini nefyeder. Devlet başkanlığı; dar parti ihtirasına karşı geniş memleketçi ruhu kalkan diye kullanmayı icap eden gayri mes’ul makamdır. Bu makam bizzat parti ihtiraslarının aleti haline gelirse ve mesuliyetler alırsa devlet otoritesi sarsılır ve memlekette nizam ve emniyetin muhkem bir ölçüsü ve mesnedi kalmaz”.²¹⁴ diyerek devlet reisinin bir partiye başkanlık etmesini eleştirmektedir. Bunun partiye kuvvet yerine zaaf alameti olacağına ve partiyi temelinden sarsacağına inanan Yalman, şahsa dayalı bir partinin cılız ve istikrarsız olacağına işaret etmektedir.

Cihat Baban Tasvir’de “**Hatay’daki Hasbihal Bize Neler İlham Etti**” başlığını taşıyan yazısında, “İnönü’nün öldükten sonrası için Türk milleti için bırakacağı en önemli eserlerden olan müteaddit partiler sistemini tahakkuk ettirebilmek ve yaratmak istediği eserin neşvü nemasına hizmet edebilmek için lüzumlu şartın partiler müvacehesinde

²⁰⁹ YALMAN, “Açık Konuşma”, Vatan, 23 Haziran 1946, S.1822.

²¹⁰ YALMAN, a.g.m.

²¹¹ YALMAN, “Açık Konuşma”, Vatan, 23 Haziran 1946, S.1822.

²¹² YALMAN, “Seçimlerin Arifesinde Halk Partisi’nin Manzarası”, Vatan, 16 Temmuz 1946, S.1945.

²¹³ “Bayar’ın Nutku Ve Halkın Heyecanı”, Vatan, 16 Temmuz 1946, S.1845.

²¹⁴ YALMAN, “Devlet ve Parti”, Vatan, 17 Temmuz 1946, S.1846.

bitaraf kalmasıdır”.²¹⁵ diyerek parti başkanlığının devam etmesinin mahzurlu olduğu üzerinde durmuştur.

Falih Rıfkı Atay ise, “Devlet başkanlığı sıfatı ile milli egemenliğe aykırı her türlü hareketlere karşı koymak vazifelerinin başında gelen İnönü, CHP’nin lideri sıfatı ile, Türk demokrasisinin normal gelişmesini sağlamak , kendisinin de partisinin değişmez ve samimi amacı olduğunu muhaliflere bir defa daha anlatmıştır”.²¹⁶ diyerek cumhurbaşkanlığı ve parti başkanlığı meselesinde herhangi bir değişikliğe hükmetmemek gerektiğine temas etmiştir.

Demokrasi bilincinin yerleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde, cumhurbaşkanının tarafsızlığı meselesinin iki parti arasında geniş tartışmalara yol açmasına Faik Fenik de eleştiri de bulunmuştur. Tek parti idaresinde, tek şef, tek millet nazariyesi zamanında olan bu uygulamanın demokrasi sisteminde geçerli olmayacağını üzerinde durarak, kabinelerin cumhurbaşkanına değil de, meclise hesap vermek zorunda olduğunu vurgulamıştır.²¹⁷

Parti ve devlet başkanlığının birbirinden ayrılması kararının derhal verilememesinin sebeplerini Yalman şöyle açıklamaktadır: “Birincisi eskidenberi kurulu olan itiyatların tabii baskısı...İkincisi şeflik disiplini üzerine kurulan ve bunun yerine normal bir siyasi partiye mahsus serbest kanaat birliğini ve tesanüdü ifade etmeğe kolay kolay karar veremeyen Halk Partisinin şeflik sistemine sarılmış kalması idi. Üçüncüsü de iktidarın başlıca mesuliyetini taşıyanların dünyanın bugünkü tehlikeli şartları karşısında totaliter bir gidişten tamamiyle hür bir gidişe intikalin ne gibi neticeler vereceğini, Türk halkının olgunluk imtihanını ne dereceye kadar başarı ile geçireceğini kestirememeleri ve tam bir iç rahatlığı duymamaları idi. Fakat öyle görünüyor ki memleketteki yeni şartların tesiri ile toprağın altında inkişaf devam etti ve nihayet günün birinde bunların ilk fideleri toprağın üstünde de gözle görünür bir hale geldi”. diyerek, İnönü’yü bu karara iten sebepleri açıklamaktadır: “Eski totaliter itiyatlar yeni münakaşa havası içinde gitgide gevşemiştir. Halk Partisi; şahıslara dayanmak suretile kurulmuştu. Aksine olarak bu yüzden eski ruha bağlı kalmış ve halkın sevgi ve güvenini kazanamamış, netice olarak mevkii gitgide sarsılmıştır. Hükümet bu partiden zerre kadar olsun kuvvet almıyor, kendi nüfuz ve kudretile onu sun’i surette yaşıyor. Bu hakikat artık her göz için görünür bir hale gelmiştir. Üçüncü ve en mühim nokta; Türk milleti tarafından gösterilen siyasi vakar ve olgunluğun ve Demokrat Partinin vazifesinin cidden ağır imtihanlar neticesinde belli olması ve buna ait müşahedelerin bilhassa Sayın İsmet İnönü’nde de tam bir iç rahatlığı ve güven uyandırmış olmasıdır”.²¹⁸ Yalman, DP’nin ihtilal, hükümet darbesi, suikast gibi meyillerinin olmadığını, tabancalı politikadan nefret ettiğini belirtmektedir. DP’nin kanuni rolünü göremez hale gelmesinin sebebinin ise, iktidar mevkii tarafından eşit muamele görmemesine bağlanmaktadır.²¹⁹

Cihat Baban ise, bu konuda İnönü’nün memleketi iyi tanıyan bir insan olmasından söz ederek, devlet başkanlığının tarafsız olması nazariyesinden hareket ederek, ısrarlar ve endişeler karşısında partiden ayrılmama kararına vardığını, bu kararda kişiliğini değil,

²¹⁵ Sütunlar Arasında, “Devlet Başkanı Ve Partiler”, Vatan, 13 Ekim 1946, S.1932.

²¹⁶ “Devlet ve Parti Başkanlığı”, Vatan, 15 Ekim 1946, S.1934.

²¹⁷ Mümtaz Faik FENİK, “Kongrenin Üzerinde Duracağı Dilekler”, Vatan, 9 Ocak 1947, S.2017.

²¹⁸ YALMAN, “Ümit Verici Siyasi Gelişmeler”, Vatan, 3 Temmuz 1947, S.2192.

²¹⁹ YALMAN, a.g.m.

sorumluluğunu ciddiye aldığını belirtmiştir. 1950 sonrasında cereyan eden olayların İnönü'yu haklı çıkardığının da üzerinde durmuştur.²²⁰

Burhan Aydın, Vatan Gazetesi'nde yazdığı makalesinde Devlet Başkanı ile Parti Başkanlığının vazife, mesuliyet, idare mekanizmasının tarafsızlığı ve siyasi hayatta nâzımlık bakımından ayrı olması gerektiğine temas etmiştir²²¹. Aydın, makalesinde bu durumu şöyle izah etmektedir: “*Vazife bakımından, Devlet Başkanının bir taraftan memleket menfaati mülâhazaları diğer taraftan parti endişeleri içinde tereddütte kalmaması gerekmektedir. Mesuliyet bakımından devlet başkanı vatana ihanet hariç hiçbir şeyden mesul değilken, parti başkanı partisine karşı mesuldür. İdare mekanizmasının tarafsızlığı bakımından devlet başkanı aynı zamanda parti başkanı olursa, idare mekânizmasının muhtelif sebeplerle tarafsızlıktan ayrılması, hatta parti mücadelelerinin bilfiil içine girmesi çok muhtemeldir. Siyasi hayatta nâzımlık rolü bakımından, devlet başkanı lideri olduğu partinin tarafgirliğini yapmasa bile onun liderlik sıfatını taşıması diğer partilerin şüphesini uyandırabilir*”²²² Cumhurbaşkanının tarafsızlığı meselesinin yeni olmadığı üzerinde duran Ali Arslan, “*Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı ile Siyasi parti Üyeliğinin Birbirinden ayrılması Süreci*” başlıklı makalesinde, Terakkiperver ve Serbest Fırka dönemlerinde de bu konunun uzun tartışmalara sebep olduğunu dile getirmiştir.²²³ Cumhurbaşkanının hiçbir partinin menfaatine değil, doğrudan milletin menfaatine bağlanması demokrasiden asıl bekleneni de ortaya koymaktadır. Millet Partisi de Cumhurbaşkanının partiler dışında bağımsız kalması ve seçimden itibaren “*parti ile zümre cereyanları ile alâkasını keserek kendisini bütün millete mal etmesi*” gerektiğine inanmaktadır. “*Millet Partisinin de DP gibi, cumhurbaşkanının sadece bu görevden ayrılmasını değil, her türlü siyasi kimlikten uzaklaşarak, milletin tamamını temsil etmesi ilkesini öne çıkardığı*”²²⁴ dikkatleri çekmektedir.

İnönü'nün prestijinden yararlanmak isteyenlerin parti başkanlığından ayrılmasını istemediklerini belirten Faik Fenik, seçim işlerine devlet başkanını karıştırmamanın milletin bir kısmına karşı İnönü'yu hasım haline getireceğini ifade etmiştir²²⁵. Bayar da Parti Başkanlığı ile Devlet Başkanlığının bir şahısta toplanmasının anlamını diktatörlükle bağdaştırmıştır²²⁶.

Hüseyin Cahit Yalçın, Tanin’de “*Başkanlıklar Meselesi*” başlıklı makalesinde İnönü'nün parti menfaatinin muhafazası için kullanıldığına temas etmiştir: “*İsmet İnönü'nün prestiji sayesinde milletten rey alabilmiş zatlardan mürekkep bir parti muhakkak surette şefin prestijini, şöretini halk nezdindeki muhabbetini kemirerek ve ona zarar vererek yaşar. Parti zayıflıyacağı ve Demokratlar karşısına dayanamayacağı endişesile İsmet Paşayı Parti başkanlığında tutmak kendi intihabımızı temin için şefe sarılmak ve ona lakırdı getirmek neticesini verir*”²²⁷ CHP'nin kuvvetinin İnönü'ye dayandırılması, partinin aciziyetini adeta gözler önüne sermektedir.

²²⁰ Cihat BABAN, *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, İstanbul 1970, s.300.

²²¹ Burhan AYDIN, “Devlet Başkanlığı, Parti Başkanlığı”, Vatan, 16 Temmuz 1947, S.2205.

²²² AYDIN, a.g.m.

²²³ Ali ARSLAN, “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı ile Siyasi Parti Üyeliği”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, (Mart 1996), C.XII, S.34, , s.223-229.

²²⁴ ARSLAN, a.g.m, s.231.

²²⁵ Fenik, “Devlet, Parti ve Hükümet Başkanlıkları Meselesi”, Vatan, 3 Ağustos 1947, S.2223.

²²⁶ “Bayar, Dün Gelibolu’dan İzmir’e Hareket Etti. Dedi ki:”, Vatan, 12 Ağustos 1948, S.2592.

²²⁷ Sütunlar Arasında, “Manevi ve Ahlâki Bakımından Çürük Bir Durum”, Vatan, 9 Ağustos 1947, S.2229.

Parti Başkanlığı ile Cumhurbaşkanlığı makamları arasındaki münasebet üzerine parti genel yönetim kurulunun üç şekil üzerinde durduğu görülmektedir. Faik Ahmet Barutçu'nun Ulus'a verdiği demeçte bu husus şu maddelerle ifade edilmiştir:

“1- Parti Başkanı, Cumhurbaşkanlığı olarak çalıştığı müddetçe parti işleri ile fiilen uğraşmasın. Yalnız kurultaylarda ve seçim sıralarında vazife görsün.

2- Parti Başkanı, Cumhurbaşkanlığı olursa, sadece partisinin manevî şefi sayılsın. Bütün parti işlerini genel başkan vekili görsün,

3- Parti tüzüğünde hiçbir kat'î hüküm zikredilmeyerek her türlü imkânlar muhafaza edilsin. Bu faraziyelerle tereddüt havasının parti genel yönetim kuruluna kadar sindiği, bütün parti kademelerini baştan başa istilâ ettiği belirtilmektedir²²⁸.

Yalman, “Şahsî saltanattan kurtulup, milli hâkimiyete kavuşmanın ilk şartının, bir devlet reisinin o makamdan çekilmesi için ölümünün beklenmemesi” olduğunu belirtmiştir. Herhangi nüfuzlu şahsın devlet reisi olduktan sonra ölünceye kadar orada namzet sayılması halinde, bu sistemin adının cumhuriyet değil, saltanat olacağını vurgulamıştır. 1938'de Cumhurreisi olan İnönü, 1950 de üçüncü devresini tamamlayacaktır. Tekrar Cumhurbaşkanı olmasının cumhuriyetin ruhuna aykırı hareketi teşkil edeceğini belirten Yalman, İnönü'nün Halk Partisi umumi başkanlığını terketmesi meselesinin de bir an önce halledilmesi taraftarıdır. Dahili sulhün kurulması için bu kördüğümün çözülmesi gerekmektedir²²⁹. Yalman, demokrasi adı altında şahısların saltanatı yürütme çabalarını eleştirerek, Türkiye'nin şef idaresinden kurtulmasının şart olduğunu vurgulamıştır.²³⁰

3-Demokrat Parti'nin Halkevleri Konusundaki Muhalefeti

CHP'nin VII. Kurultayın'da Halkevleri'nin CHP'ne bağlı hükmi şahsiyeti haiz bir tesis halini alacağı belirtilmiştir. Bu sayede halkevleri sağlam bir temele dayandırılacak, onlara her türlü gelişme imkânı sağlanacaktır.²³¹

Vatandaşların siyasi kanaatlerini istedikleri gibi kullanması gerektiğine temas eden Bayar, halkevlerinin kültür müessesesi halinde kalması ve muhtelif siyasi teşekküllere bu binalardan zaman zaman istifade imkânı sunulmasını istemektedir. Tek taraflı bir kullanımın müsavata muhalif olduğunun da üzerinde durmaktadır²³².

Halkevleri, Halk Partisi tarafından kurulmuş olmakla beraber, kültürel ve sosyal bir müessesedir. Parti farkı gözetmeksizin bütün milletin faydalanmasına açık bulundurulması gerekmektedir. CHP ve DP halkevleri konusundaki uzlaşmaları Burhaniye Halkevinde gerçekleşmiştir. Her iki partinin de elemanları birlikte çalışmak hususunda mutabık kalmışlardır²³³.

4-Demokrat Parti'nin Radyo Konusundaki Muhalefeti

Celal Bayar Halk Partisi'nin DP'yi her fırsatta susturmaya çalıştığını söyleyerek, seçimler sırasında radyodan istifade edemediklerinden, yazıların komisyon tarafından kontrole tabii tutulduğundan şikayet etmektedir. Milletın parasıyla yapılan radyonun tek

²²⁸ Sütunlar Arasında, “İnönü'nün Samimi İştıyâkı”, Vatan, 13 Ağustos 1947, S.2233.

²²⁹ YALMAN, “Dahili Sulh ve İnönü”, Vatan, 16 Haziran 1949, S.2898.

²³⁰ YALMAN, “Şahısların Peşinde”, Vatan, 14 Ağustos 1949, S.2955.

²³¹ “CHP Büyük Kurultayının Kararı”, , Ulus, 28 Kasım 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

²³² “Bayar, Mühim Bir Görüşme Yaptı”, Vatan, 28 Haziran 1947, S.2187.

²³³ Sadun G. Savcı, Kör Kadı, “İyi Bir Haber Daha”, Vatan, 16 Ocak 1948, S.2383.

tarafli kullanilmaması gerektiğine temas eden Bayar, DP'nin de radyoda konuşması için bir kanun teklifinde bulunduğunu, kabul edilmesi konusunda ümidi olmadığını belirtmiştir²³⁴.

İnönü'nün tebliğinden sonra partiler arasında iyi niyetin tahakkuk ettirilmesi için bazı tedbirlerin alınması gereklidir. Eşitlik hakları gereğince radyodan muhalefetin de iktidar partisi gibi yararlanması son derece tabiidir. Ne var ki, DP'liler 25 Temmuz 1947 'de basına yansıyan sert bildirimleriyle bu haktan yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Başbakanlığa bağlı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nün emri ve idaresinde olan Ajansın da, radyonun da kapılarının hâlâ muhaliflere kapalı olması, iktidarın muhalefetin sesini memlekete duyurmamak için ısrar ve inat ettiğini göstermektedir²³⁵. Fikri susturmak yerine ona üstün fikirle mukabele etmenin lüzûmuna değinen Mümtaz Faik Fenik, "sus rejimi"nin ancak tek partili otoriter idarelerin vasfı olduğuna değinmiştir. Bir milletin konuşmasından ziyade sükûtundan korkmanın gerektiği üzerinde durarak, "*susturmanın ancak ellerinde karşısındakini ilzâm etmek için kafi delil olmayan, çalışma tarzlarından müsbet neticeler alamayan, fakat iktidarı elinde tutmak isteyenlerin başvurdukları bir usûl olduğunu ifade etmiştir*".²³⁶ Memlekette tek radyo istasyonunun olduğunu, onu da devletin elinde olduğunu belirten yazar, başka bir radyo kurmanın veya neşriyat yapmanın imkânsızlığından şikayet etmektedir. İktidar mensuplarının memleket gerçeklerini örtmek yerine Cumhurbaşkanının beyannamesiyle tezada düşmediklerini ispat etmeleri, demokrasinin gelişmesine fiilî yardımda bulunmaları gerekmez miydi? İktidar Partisinin kendisini hakikatleri örtecek derecede zayıf hissetmesi belki de DP üzerinde baskı uygulamasında etkili olmaktadır.

Recep Peker parti grubundaki demecinde muhaliflerin de radyodan istifade etmelerine çare bulunması gerektiğine temas etmiştir. Radyonun siyasi tahrik, atışma ve bulandırma düellosu demek olduğunu belirterek, bütün vasıtalarla muhalif partisinin eşit olarak yararlanması fikrinde kararlı olduğunu, sadece pürüzlerin ayıklanarak bunun tanzim edileceğini söylemesi²³⁷ olumlu bir gelişmedir. Ne var ki, bu söylemler Peker hükümetinin iç çalkantılar yaşadığı bir zamana tesadüf etmektedir. Parti içinde 35 kişilik muhalif bir kitlenin baş göstermesi Peker Hükümetinin tahtının sallandığına delil teşkil etmektedir. Peker'in bu tehditle ılımlı bir yaklaşımın içine girdiği de söylenebilir.

"*Baskı yok, fakat ajanstan istifade edemiyoruz. Baskı yok, fakat radyo ile millete hitap edemiyoruz*". diyen Celal Bayar, Peker'in DP'ye baskı yapılmadığı yolundaki isnatlarını bu sözleriyle hükümsüz bırakmaktadır²³⁸. Cihat Baban, Tasvir'de Muhalefete de radyoda söz hakkı tanınması gerektiğini söyleyerek, Mecliste temsil edilen partilere umumi seçimlere takaddüm eden on beş gün içinde on beş gün içinde on beşer dakikadan dört defa verilen konuşma hakkını yeter bulmadığını belirtmiştir²³⁹.

Basın yayın umum müdürlüğü tarafından siyasi partilerin radyodan istifade şekilleri hakkında açıklama yapılmıştır. "*Buna göre, siyasi partiler radyoda yapacakları konuşma metinleri radyoda konuşmadan iki gün evvel radyo müdürlüğüne verecekler, müdürlük de bu metni savcılığa havale edecek, savcılık konuşmalarda suç mevzuu olup olmadığını*

²³⁴ "Bayar, Mühim Bir Görüşme Yaptı", Vatan, 28 Haziran 1947, S.2187.

²³⁵ Fenik, "Radyomuz, Ajansımız", Vatan, 30 Temmuz 1947, S.2219.

²³⁶ Fenik, a.g.m.

²³⁷ "Başbakanın Parti Grubundaki Demeci", Vatan, 29 Ağustos 1947, S. 2248.

²³⁸ "Bayar, Hadiselerin Tahlilini Yapıyor", Vatan, 3 Eylül 1947, S.2252.

²³⁹ Sütunlar Arasında, Muhalefetin Radyoda Konuşma Hakkı", Vatan, 7 Aralık 1948, S.2707.

araştıracak, yirmi dört saat içinde neticeyi bildirecektir. DP savcılığın yazılara sansür uygulamasını ise yazı ve düşünce hürriyetine aykırı bulmaktadır”²⁴⁰.

5-Demokrat Part’nin Sisteme Yönelik Eleştirileri

Yanlış politikalardan dolayı birbirlerini sürekli suçlayan partiler, demokrasi davasında öncülüğü diğerine kaptırmama yarışına girişmiş gözükmektedir. DP’nin muhalefet ettiği önemli bir konu da CHP’nin Atatürk’ün eserleri ve şahsiyeti hakkında kayıtsızlığa son vermesi yönündedir. Atatürk sevgisinin tek şartının onun eserine devam ve inkişaf temin etmek olduğu üzerinde duran Demokratlar, bunun anayasanın noksansız tatbik edilmesiyle gerçekleşeceğini belirtmektedirler. Atatürk’ün ruhunun azapta, eserinin tehlikede olduğuna yönelik iddialarla, CHP’nin kendisini bir an önce toparlamasına yönelik uyarıda bulunmuşlardır²⁴¹.

6- Hükümetin Doğu Vilayetlerine Yönelik Politikasına Eleştiri

Atatürk’ten sonraki dönemlerden başlayarak Cumhuriyet hükümetleri doğu vilayetleri ile ilgili yatırımlara yeterince yönelmemiştir. Başta toprak reformu olmak üzere, batı ve doğu eğitiminin tevhid, sanayi yatırımlarının doğuda organize edilmesi, doğudaki feodal yapının yerini alacak demokratik yapının teşkilatlanmasında gerekli düzenlemelerin yapılması Cumhuriyetin ilk kırk yılındaki hükümetler tarafından gerçekleştirilememiştir. Hükümetin şehirler arasında demokrasiyi tesis etmediği doğu illerine yönelik çalışmalarda, feodal baskılar nedeniyle ileri hamlelerin yapılamadığı görülmüştür.

Hasan Saka hükümetinin doğu vilayetlerine yönelik kalkınma faaliyetlerine giriştiği, bunun milli bir dâva olduğuna inanarak, bu işi el almanın zaruri olduğuna inandığı belirtilmektedir. *“Bu dâva büyük mali fedakârlıklar pahasına disiplinli ve uzun vadeli bir çalışma ile başarılabilir bir dâvadır. Kalkınma ihtiyacı yalnız bayındırlık alanında değil, kültür ve ekonomide de kendini bütün şiddetiyle duyurmaktadır. Yüzyılların ihmalden doğan bütün eksiklikleri yalnız devlet kaynaklarıyla karşılamaya imkân yoktur. Devletin esas vazifesi, Doğu’da kalkınma gayretini uyandırma, halkı teşvik etme, umumi plan hazırlama, özel faaliyetleri destekleme ve nihayet doğrudan doğruya hükümetçe yapılacak işleri tespit etmedir. Bu illerin kalkınmasında yapı malzemelerinin bol ve ucuz temin edilmesi, yakıt meselesinin halledilmesi bu anlamda atılacak önemli adımlardır”²⁴².*

Doğu vilayetlerinde medeniyeti tesisi etmenin ve gereken stratejiyi belirlemenin çalışmalarına hemen başlanması gerektiğine değinen Mümtaz Faik Fenik, doğu şehirlerini ihmal etmenin şehirler demokrasisi yerine istibdat idaresinin kurulmasına sebep olacağını vurgulamıştır. *“Vatan bölünmez bir bütünse, bölgeler ve şehirler arasında demokrasiyi yani eşitliği tam tatbik etmekle medeniyet tesviyesi altında her tarafı bir hizaya getirebileceğimizi”* belirtmiştir. Bu sayede bir tarafın efendi, diğer tarafın da onun emrinde fert olmaktan kurtarılacağı üzerinde durmuştur²⁴³.

Ünlü Tarihçi Arnold Toynbee, Cumhurbaşkanı İnönü ile yaptığı görüşmelerinde Doğu’da demokrasinin olup olmayacağı noktasında kuşklarının olduğunu belirtmiştir

²⁴⁰ “Partilerin Radyodan İstifade Şekilleri”, Vatan, 25 Mayıs 1949, S.2876.

²⁴¹ “İzmir’de Büyük Miting”, Vatan, 23 Haziran 1947, S.2182.

²⁴² “Doğu İllerimizin Kalkınması”, Ulus, 3 Nisan 1948, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

²⁴³ FENİK, “Şehirler Arasında da Demokrasi Kurulmalı”, Vatan, 6 Eylül 1948, S.2618.

Tereddütlerini ise, doğuda iktidara gelenin allem edip, kallem edip bir daha doğuya gitmeye yanaşmamasına bağlamıştır²⁴⁴.

7-Demokrat Parti Muhalefetinin Genel Bir Değerlendirmesi

İktidarda olmak kadar muhalefette bulunmanın da sorumluluklarının olduğu muhakkaktır. DP'nin 1946-1950 yılları arasında muhalefetinin unsurlarını oluşturan hususların üzerinde durduğumuz bu bölümde demokrasiden beklenenlerin de neler olduğunu yansıtmaya çalıştık. Particiliğin dirayet, ilim, geleceği görebilme ve tecrübe işi olduğunu düşünürsek, sadece kuru vaatlerin gölgesinde kalan, fiiliyata dökülmeyen sözlerin kimseyi memnun etmeyeceği de açıkça ortadadır. Memleketi idare etmek, halka hakkını vermek oyun olarak telakki edilmemelidir. İktidarın memleket için önemli prensipleri uygulamaya koyma noktasında birer vasıta olduğu bilinen bir gerçektir. Partilerin iktidara talip olmaları en doğal hakları olsa da, plan ve programlarının vaatlerden öteye geçen adımları da beraberinde getirmesi gereklidir. İşte bu noktadan hareketle DP'nin muhalefet devrini genel bir değerlendirmeye tabi tutmak yerinde olacaktır.

İzmir DP Ocak, Bucak İdare Heyeti Üyelerinden Faik Şemseddin Benlioğlu, DP'nin muhalefetteki uygulamalarını şiddetle eleştirmiştir. DP'nin iktidarı istediğini, fakat iktidarı devraldığında ne yapacağını bilemediğini ifade eden Benlioğlu, vaatlerinin arkasından, sözlerini nasıl yerine getireceklerini sıralamadıklarını belirtmiştir. *“DP açık olarak işçiye bir çok şeyler vadetse kendi ön safında olan fabrikatör ve zenginler buna kızacak, sermaye sahiplerini himaye edeceğini söylese işçileri gücendirecek... Büyük toprak sahipleriyle, topraksız köylünün de durumları aynıdır. DP koyu dindarlığa temayül etse, inkılâpçılar buna müsaade etmeyecekler, inkılâpçıları tutmuş olsa dindarları kaçırmış olacak. O halde DP en kestirme ve en kolay yolu tutmuştur”*.²⁴⁵ ifadeleriyle DP'nin sadece vaatleri sıralamakla yetindiğinin, ortaya somut bir şeyler koyamadığının üzerinde durmuştur. DP'nin Hürriyet Misakı gibi mevhum içtihad mevzularının arkasın saklandığını mürteciden inkılâpçıya, büyük sermayedardan en fakir işçiye kadar bütün bir cemiyetin içindeki unsurların gayri memnun olanlarının memnuniyetsiz buldukları noktalardan yakalayıp bir araya toplama yoluna girdiğini ifade etmiştir. DP'nin kusurlarından birinin de parti içinde akli yatan şahısların memleketin durumunu daha iyi hale getirmek için mühim tedbirlere malik olamayışlarıdır.²⁴⁶ Benlioğlu, DP'nin iktidara geçmek uğruna her şeyi mubah gördüğü için teşkilâta sol unsurların girmesini önlemeğe çalışmadığını, esaslı bir tasfiyeye yanaşmadığını belirtmiştir. teşkilâtında yüz elliliklere, heyeti mahsusa kararı almış olanlara, sol teşkilâtle alakalanmış kimselere yere veren DP'nin normal demokratik mücadele sisteminden uzaklaştığı, vaatlerinin tahakkukunu bekleyen halk kitlelerini büyük bir hayal kırıklığına uğratarak, memleketi kargaşalığa sürükleyeceği dile getirilmiştir.²⁴⁷ DP'nin iktidara geldikten sonraki uygulamaları bu endişelerin ve şikayetlerin haklılığını ortaya koyacaktır. Zira muhalefette vaat ettiklerini iktidara geldiğinde, uygulama sahasına koyma noktasında büyük ölçüde başarı gösterememiştir.

²⁴⁴ Haldun DERİN, *Çankaya Özel Kalemini Anımsarken (1933-1951)*, İstanbul, 1995, s.230.

²⁴⁵ Faik Şemseddin BENLİOĞLU, *Demokrat Partinin İçyüzü ve Hataları*, 1947, s.45.

²⁴⁶ BENLİOĞLU, a.g.e., s. 45.

²⁴⁷ BENLİOĞLU, a.g.e., s.46-48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A- 1946 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

1- 1946 Yılında Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki Tartışmalar

Demokrasiye geçişin ilk yıllarında demokratik uygulamalarda ılımlı politikalar takip edilmediği görülmektedir. Demokrasinin kırılmaya uğramasının nedenlerinden biri de partilerin birbirleriyle çekişerek, halkı unutmalarıdır. Türkiye’de yenileşmenin temelleri atılırken jakoben uygulamalara da zemin hazırlandığı anlaşılmaktadır. Yasakçı, baskıcı bir düzenin ikna yoluna dayanan demokrasiyle pek bağdaşmadığı da görülmektedir. Hürriyetleri kutsallaştıran liberalizmin adı yaşasa da etkileri ve izleri silik bırakılmıştır. Siyasi mücadelede halkın meselelerini çözecek siyasilerin de kendi sorunlarını çözmekten aciz oluşları tablonun kara yüzünü göstermektedir. 1946 yılında da partilerin iç hesaplaşmaları, muhalefete yaptıkları baskıcı uygulamalar ve özgürlüğün sınırsız tanındığı(!) ortamların halka inemeyen acizliği bütün heybetiyle kendisini ortaya koymuştur.

“Halk Partisinin öğrenmesi lâzım gelen başlıca ders; kendisinin ancak bir vasıta olduğundan ve diğer siyasi partilerin de müsavi haklara sahip birer faydalı vasıta diye telakki edilmesi lâzım geldiğinden ibarettir”.¹ Kendinden başkasının da var olduğunu bilmek gibi ayrıntısız bir tanımdır demokrasi... İşte bu durumu içine sindirebilmek başlı başına bir erdemdir.

Yalman’a göre, *“CHP’nin taşkınlık yapmayı, şeref ve itibarını, dürüstlük ve ahlâk seviyesini yükseltmekle asil bir vatani vazifeyi yerine getirerek DP’nin güçlenmesine de katkıda bulunacağı”*² fikri hakimdir.

Vatan’da Ahmet Emin Yalman’ın *“Gerçekleşebilecek Bir Rüya”* başlıklı makalesinde İnönü’yü hedef tutan ağır eleştirilere rastlanmaktadır. *“İktidar mevkiine hâkim olanlar kendi nefisleriyle mücadele etmeyi bilsinler, hakikatle göz göze gelmek cesaretine sahip olsunlar, tenkitleri güler yüzle karşılansınlar, doğru yolu kolayca keşfederler, gölge etmek ve millete engel olmak yolundan kurtulurlar. Milletın sevgisine lâıık olmanın, buyurma zevkından, pohpohtan, huluskârlıktan daha derin ve daha tatlı hazlar verdiğini de öğrenirler”*.³

CHP’nin muhalefete duyduğu tahammülsüzlüğün zorbalığa dönüşen tedbirleri gerektirdiğini görüyoruz. Daha çok demokrasi için ideal olanın bunlar olmadığını biliyoruz. Yalman, CHP’nin tahammülünün kalmadığı noktadaki tedbirlerini şu şekilde sıralamıştır: *“1-Tazyik ve tehdit, 2-Kundakçılık, 3-Para ile satın alma, 4-Memurların taraf tutması, 5-Demokrasiye aykırı propagandalar... Bütün bu gibi hareketlerin HP’ni idare edenlerin tasvip ve arzusu ile yapılmadığına eminiz. Bunlar eski bir gidişin zaruri kalıntılarıdır”*.⁴ demek suretile demokrasinin gerçek içeriği ile taban tabana zıt olan

¹ YALMAN, İç Manzaramız 2”, Vatan, 23 Mart 1946, S.1730.

² YALMAN, İç Manzaramız 3”, Vatan, 24 Mart 1946, S.1731.

³ Haldun DERİN, Çankaya Özel Kalemını Anımsarken (1933-1951) , İstanbul 1995, s.194.

⁴ YALMAN ,“İç Manzaramız 3”, Vatan, 24 Mart 1946, S.1731.

uygulamaları gözler önüne seriyor. Akıllara şöyle bir soru da ister istemez gelmektedir: “CHP, demokrasi aleyhtarı mı?”...Uygulamaların aldığı istikamet ve Halk Partisi'nin göstereceği ılımlı istidatlar bu konuda belirleyici olacaktır.

Halk Partisi'ne mensup bazı şahısların ortaya koydukları mücadele siyaseti demokrasinin inkişâfı açısından hiç de ılımlı tesirler göstermemektedir. Menderes'in : “Esefle söylemek zorundayım ki bazı idare âmirlerinin gayretkeşliklerinden başka Halk Partisinin bazı elemanları makbul sayılamıyacak bir faaliyet ve propaganda istikameti tutmuşlardır”.⁵ sözlerinin muhalefetin işlerinin yokuşa sürüldüğünün anlaşılmasında etkilidir. DP demokrasinin ruhunun işlerlik kazanması ve demokrasi idealinin gerçekleşmesi için faaliyet göstermektedir. “Gittikçe haşin ifadeler alan hücumlar karşısında partiye düşen vazife; sükun, itidal ve temkini muhafaza etmektir”.⁶ diyen Yalman, CHP'nin itidalli bir gidiş içerisinde olmasını da tavsiye etmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi, her ne kadar bu tehditlerin, tazyiklerin yapılmadığı yolundaki iddiaların arkasında dursa da DP'nin yükselmesinde bu tarz fiillerinin etkisi olmuştur. Samet Ağaoğlu, DP'nin yükseliş sebeplerini sıralarken Halk Partisi iktidarının çeşitli baskılarına temas eder. “Bu baskılar DP'yi her gün biraz daha mazlum, iktidarı biraz daha zalim göstermiş, halk zalimin yanından uzaklaşarak mazlumun yanında yer almıştır”.⁷ “DP'nin tehditler karşısında dimdik durması, muvazaa isnadlarından ürkmeyerek, nerede şiddetle, nerede yumuşaklıkla hareket edeceğini hesaplaması”⁸ da politik uygulamaların başarılı bir tekamül göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Ulus'ta Falih Rıfki, ikinci bir partinin olmaması halinde, tek parti içinde, kendi iktidarını daha iyi düzenleme ihtiyacından doğma, tartışmaların ve çatışmaların olmasının tabii olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada muhalefetin varlığının, partiyi kendi içindeki lüzumsuz kaynaşmalardan kurtaracağını ve onu önemli işleme ve kontrol vazifelerine kavuşturacağını belirtmiştir. “Muhafızlarla soğukkanlı ve iyi bir ruh ile tartışmanın düşmandan gelen her öğüdün sadece düşmanca olabileceğini düşünmenin, memleketi idare etmekte ağır sorunun gereklerini yerine getirmeğe, işleri daha dürüst yürütmeğe, saflarımız arasında bir gedik vermemeğe çalışmanın”⁹ gerektiğine dair mesajlar vermektedir. “Zira geçmişte ve günümüzde, özellikle demokrasiyi kurma çabasındaki kimi ülkelerde gördüğümüz acı bir fotoğraf vardır. Pek çok iktidar sahibi demokrasiyi koruma bahanesi ile siyasal karşıtlarını ortadan kaldırmanın yollarını aramaktadır”.¹⁰ diyen Toktamış Ateş ; “kimi ham yöneticilerin de kendilerini demokrasinin sahibi ve güvencesi sayarak, kendilerine karşı olan herkesi demokrasi aleyhdarı sandıklarını”¹¹ belirtmiştir. Burada önemli bir noktaya temas etmek gerekiyor. Dün ve bugün arasındaki hadiselerde zamanın ve mekânın ötesinde uygulamaların çok farklı bir seyir takip etmediğine dikkatleri çekmelidir. “Yöneticilerin kimi zaman demokrasiyi de zorlayan uygulamalara girişmesi vatandaşın kendi kendini koruma noktasına gelmesi”¹² de içinde bulunduğumuz aciziyeti gözler önüne sermektedir.

⁵“Adnan Menderes'in Gazetecilere Demeci”, Vatan, 1 Nisan 1946, S.1739.

⁶ YALMAN, “Ana Dava Yurt Davasıdır”, Vatan, 8 Mayıs 1946, S.1777.

⁷ Samet AĞAOĞLU, *Demokrat Partinin Doğuş Ve Yükseliş Sebepleri: Bir Soru*, İstanbul 1972, s.78.

⁸ AĞAOĞLU, a.g.e., s.78.

⁹ Falih Rıfki ATAY, “Partiyi Parçalama Taktiği”, Ulus, 25 Nisan 1946, (Numarasız)

¹⁰ Toktamış ATEŞ, *Nerden Nereye*, İstanbul 1995, s.98.

¹¹ ATEŞ, a.g.e., s.98.

¹² ATEŞ, a.g.e., s.98.

Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti'nin faaliyetlerinin parti teşkilâtını zayıflatma amacıyla olduğunu ileri sürmüştür. *“Bizi zayıflatmak emeli ile hareket edenler, hakikat yolundan saparlarsa, halkın güzel anlayışına ve temiz duygusuna hararetle ve devamla başvurarak millet ve memleket hizmetinde saflarımızı sıkılaştıracağız. Yaptıklarımızın iyiliğine ve isabetine inanmak eksiklerimizin sebeplerini izaha kadir olmak Halk Partisine sadık kalan bizlerin en kuvvetli müdafaa vasıtamızdır”*.¹³ diyen CHP İzmir Vilayet İdare Heyeti Başkanı Mehmet Orgun bir ölçüde DP'lileri sadık olmamakla suçlamaktadır. *“Partinin kuvvetinin saklılıkta değil açıklıkta olduğunu, halkın şuuruna hitap eden bir parti olarak muhalefetle karşılaşırken de aynı açık konuşma kudretine dayanacaklarını”*¹⁴ belirtmiştir.

Nadir Nadi, *“fuzuli propagandacılara ve ne Atatürk'ü, ne de İnkılabı anlamış birtakım biçarelere dikkat etmek lazımdır. Şu veya bu maksatla ortalığı karıştırmaya çalışan, isteyerek veya istemiyerek halkı partiden soğutucu hareketlere girişen zararlı parazitler vardır. Bunların menfi tesirile şurada yahud burada meşru olmıyan yollara sapılmak ihtimalini göz önünde tutmalı, her ne pahasına olursa olsun bunu önlemeğe çalışmalıdır”*.¹⁵ diyerek milli varlığımız bakımından son derece önem arz eden seçimlerde herhangi bir usulsüzlüğün önüne geçilmesi yolunda uyarılar da bulunmuştur. Bu noktada en çok güvenilecek olan da hiç şüphesiz Türk milletidir.

Ahmet Emin Yalman da *“iki partinin düşman olmadığını, Türk umumi hayatının gözbebeği olduğunu”*¹⁶ belirtmiştir. *“Aralarındaki mücadele; memleketi aynı hararetle seven kardeşlerin, yüksek bir demokrasi ruhunun çerçevesi içindeki ahenkli ve tatlı bir işbirliğinden başka bir şey olamaz. Bunun başka türlü olmasını yalnız Falih Rıfki gibi kimseler isterler. Çünkü işleri güçleri; ihtirash ve sisli bir hava yaratarak baltacı ve zorba ve curnalci rolünü oynamak imkanı bulmaya, bu sayede debdebe sürmeğe çalışmaktır”*.¹⁷ Demokrasi fırtınasının koptuğu bu dönemlerde şahıslar arasındaki sen ben kavgasının gelişmeleri sekteye uğratacak bir mahiyet kazandığı da görülmektedir. Dava şahıs davasından ziyade ileriye bakmak davası olmalıdır.

Demokrat Parti'nin uzun sürecek bir tecrübe dönemi geçirmesi ve kontrol vazifesini devam ettirmesi gerektiğini düşünen Nadir Nadi, *“Henüz birkaç aylık bir mazisi olan genç bir partinin ilk hamlede iktidar yerine geçmek istemesi her bakımdan anormaldir. Hükümet sorumluluğunu yüklenmek için, bir siyasi teşekkül oldukça uzun bir tecrübe ve mücadele devri geçirmek, devlet işlerinde pişmek, hayattan alınma derslere dayanan prensiplere sahip olmak zorundadır. Bu da her şeyden önce kontrol vazifesini layıkile benimsemek, o vazifeyi mükemmel bir şekilde başarmaya çalışmakla mümkündür”*.¹⁸ Tarzındaki düşünceleri ile DP'nin aceleci davrandığını belirtmiştir. Tek parti sistemine veda ederken partilerin birbirleri ile olan ilişkilerinde de yıpratıcı değil, yapıcı olmalarının gerektiği dikkat çekmektedir. Çünkü başlatılan vazife şahısları veya kurulan partileri değil, bütün milleti ve memleketi ilgilendirmektedir. Bunun içindir ki; herkes üzerine düşeni yapmalıdır. İktidar partisinin muhalefettekilere öğretecekleri olacağı gibi, iktidarın da

¹³ “Adnan Menderes'in İddialarına Cevap”, Cumhuriyet, 2 Nisan 1946, S.7767. “Bu dönemlerde Ahmet Emin Yalman ve Falih Rıfki Atay arasında basında söz düellosu başlamıştır. Birbirlerine karşı başlattıkları bu sözlü eylem zaman zaman hakaretlere ve kötü sözlerle de sebebiyet vermiştir.”

¹⁴ “Adnan Menderes'in İddialarına Cevap”, Cumhuriyet, 2 Nisan 1946, S.7767.

¹⁵ Nadir NADİ, “Önümüzdeki İmtihan”, Cumhuriyet, 28 Nisan 1946, S.7793.

¹⁶ YALMAN, “Mecburi Bir Münakaşa”, Vatan, 24 Nisan 1946, S.1762.

¹⁷ YALMAN, a.g.m.

¹⁸ NADİ, “Muhalefetin Birinci vazifesi”, Cumhuriyet, 29 Nisan 1946, S.7794.

muhalefet partilerinin farklı görüşlerinden faydalanmaları söz konusu olacaktır. İşte Türkiye’yi ayakta tutacak olan da bu nizamlı çalışma usulleridir.

Yeni Sabah’ta yazan Cemalettin Saraçoğlu, “**Çorbaya Biraz Tuzla İştirak**” adlı makalesinde CHP’nin baskısından ve muhalefetin içinde bulunduğu durumdan bahsetmektedir. “*Manevi böyle bir taziyik altında henüz cılız ve çelimsiz olan muhalefet serpilebilir mi? Bu tecrübe de böyle baskı ile kısırlığa mahkum olursa bunun mesuliyeti sırf DP’ye veya diğer muhaliflere mi raci olur? Çoğunluk partisinin biraz müsamaha, insaf ve temkine ihtiyacı yok mudur? Bütün feragat, faziletkârlık, hazım, ihtiyat uysallığı hep muhaliflerden beklemek fakat iktidar da elinde iken ve rahat koltuklarda oturmuşken aynı sabır ve teenniye ekseriyet partisinden hiç beklememek olur mu?...Çoğunluk partisi de memlekette bu geleneğin yerleşmesi için çorbaya biraz tuzla iştirak etmelidir. Yoksa demokrasinin kuruluşu sırf muhaliflerden beklenemez*”.¹⁹ Geçmişte ve günümüzde de süregelen yanlış bir uygulama vardır. Çoğunluğa sahip olanların azınlıktakileri sahiplenmemesi...Bu yanlış uygulama siyasi bir gelenek haline mi geldi bilinmez ama, bugün dahi aynı sıkıntıyı çekmekteyiz. Sadece partilerin değil, şahısların da birbirlerine tahammül göstermeyi öğrenmeleri gerekmektedir.

Yalman, “*hükümetin lafla değil, fülle vazife yapması*”²⁰ gerektiğine temas ederek, CHP’nin tutumunu eleştirmektedir. Geçmişten gelen hatalarla halkın üzerinde haksız bir endişe yaratıldığından ve halkın tehdit edildiğinden bahseden muharrir, “*Hükümetin halkı kuvvetile tehdit etmesi halinde kendilerini birer sahtekar olarak karşılamalarını*”²¹ tavsiye etmektedir. “*Hükümet kuvveti milletin mukaddes emanetidir. Vatandaşın serbest içtihadını ve kanaatini baskı altında tutmak ve partilerden birine imtiyazlı bir mevki vermek için kullanılamaz*”.²² CHP halkı muhaliflere yönelik kışkırtmak yerine, halkın fikir ve fiillerinde özgür olduğunu vurgulamaya çalışsaydı daha olumlu bir siyaset yapmış olmaz mıydı?

Yalman, Ankara’dan iç siyasetimizle ilgili intibalarını açıklarken, DP’nin şu kanaatte olduğunu belirtmiştir: “*İktidar mevkiinin arzusunun tek parti ruhunu zahiri bir çifte parti nikabı altında devam ettirmek ve üçüncü partiyi bir nevi uysal serbest grup haline koymaktır. DP bütün teşkilatına danıştıktan sonra bu tarzda müdahale ve nikap vaziyetinden uzak kalmağı vazife saymış ve seçimlere ancak muayyen şartlar altında girmeye karar vermiştir*”.²³ Fakat buna rağmen DP’nin demokrasi taraftarı olmamakla suçlanması haksız bir uygulama olarak dikkatleri çekmektedir. Demokrasiye susamış olan ve bir an önce kavuşmak isteyen kitleler hayal kırıklığına uğrarken, bu işin parti davası değil, memleket davası olduğunu söyleyerek, sorumluluğu DP üzerine yüklemeyi uygun buluyorlardı. Yeni kurulan bu partinin “*iktidara geçmeyi istemesinin fazla bir acelecilik*”²⁴ olduğunu düşünen Abidin Daver, bu husustaki fikirleriyle halkın üzerinde de tesirli olmaya çalışıyordu.

Yalman bu konuda önemli bir noktaya temas etmektedir: “*Sakın iktidar mevkiinin zaafına mağlup olanları ayıplamağa kalkışmayınız. Aynı mevkide bulunsanız daha fenasını yapmayacağınıza deliliniz var mı?*” demek suretiyle bugüne dair de uyarılarını yapmıştır.

¹⁹ Sütunlar Arasında, “Çorbaya Biraz Tuzla İştirak”, Vatan, 4 Mayıs 1946, S.1773.

²⁰ YALMAN, “Sağlam Teminat”, Vatan, 4 Mayıs 1946, S.1773.

²¹ YALMAN, a.g.m. Vatan, 4 Mayıs 1946, S.1773.

²² YALMAN, a.g.m. Vatan, 4 Mayıs 1946, S.1773.

²³ YALMAN, “Ankara’dan İntibalar”, Vatan, 10 Mayıs 1946, S.1779.

²⁴ Abidin DAVER, “Demokrat Parti de Seçimlere Girmelidir”, Cumhuriyet, 12 Mayıs 1946, S.7807.

Eleştirmek ve kusurları görmek öyle kolaydır ki, günü gelince aynı zaafılara kapıldığı zaman şahıslar kendilerini eleştirme acziyetine düşerler. Bugün de sıkıntısını çektiğimiz en önemli nokta, siyasilerimizin muhalifken söylediklerini iktidarda iken savunmamalarıdır.

“Asıl meselenin tek partiye mahsus inhisar vesayet ruhunun tasfiye edilip edilmemesine aittir” diyen Yalman, “bu ruh devam ettikten sonra mecliste bir tenkitçi grup bulunması; memlekette keyfi gidişleri kaldırmadıktan başka bu gidişlerin dünyanın bugünkü devrinde şiddetle muhtaç olduğu harici nikabı temin etmiş olur”²⁵. diyerek CHP’nin tek parti ruhunu bünyesinden uzaklaştırmadığını vurgulamıştır.

a- 1946 Seçimleri ile Gündeme Gelen Tartışmalar

Partilerin seçim öncesinde ilişkilerinin iyice gerginleştiği görülmektedir. Bu durum birtakım yanlış propagandalara da zemin hazırlamıştır. Seçim hazırlıkları sırasında yabancı basın organlarını da iç politikaya dahil ederek, kamuoyunun yanlış bir yönlendirme içine çekildiği görülmüştür. Özellikle Moskova radyosunun bizim siyasi hayatımıza dahil ettirilmesi yeni partinin gözden düşürülmesi noktasında çirkin bir taktik olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidarın yarı resmi bir yayın organı olan Ulus Gazetesi “14 Mayıs 1946 tarihli DP tamiminden bazı parçaları alarak, Moskova radyosunun bizdeki seçim işlerinden de bahseden bir Türkçe yayını ile basmış olması”²⁶ “Bir Türk siyasal Partisinin meşru ve haklı tenkit ve isteklerinin yabancı bir propaganda da görülen bazı tenkit ve hücumlarla bir araya konularak Türk Partisinin halk nazarında küçük düşürülmek istenmesi” nin vatanın istikbaldeki tekamülünü engelleyecek bir taktik olduğunu, DP’nin Manisa Milletvekili Hikmet Bayur belirtmektedir. Bu propagandanın körleşmeye mahkum bir silah olması, iktidarın gücünü yitirdiğini hissederek çaresizce gayri kanuni olan yollara başvurarak iç politikayı zedelediği bir gerçektir.

“İç siyasal ihtiraslara kapılarak yabancı propagandalara alet olmanın bizi daha da zedeleyeceği”²⁷ ni zikreden Hikmet Bayur, “Ne yabancı radyoların yayınları, ne de bizde bazı gazete ve kimselerin bunları kullanım tarzları bizdeki demokrasiye doğru gitmek sevgisini baltalayamaz. Öbür yönden yine bu vesile ile hükümete şunu hatırlatmak isterim ki kendi partisinin baş gazetesine ve bazı memurlarına bu gibi silahları, yurdumuzda demokrasiyi geliştirmek için uğraşanlara karşı kullanmayıp, bu silahları gerçekten faydalanabilecekleri işler için saklamaları emir ve öğütlerini verirse çok iyi olur ve yurtseverlik göstermiş olur”²⁸ iktidar mensuplarının tazyiklerinin demokrasinin önünü tıkayamayacağını belirtmeye çalışmıştır.

Diğer taraftan Fuat Köprülü’nün New York Times ve Chicago Tribune de çıkan beyanati, “CHP’liler tarafından milliyetçiliğe aykırı bir davranış”²⁹ olarak telakki edilmiştir.

Köprülü verdiği demeçte: “Türkiye hükümeti memleketin politika hayatında gayri kanuni ve demokrasiye aykırı metodlara başvurmakla suçlandırılmaktadır”³⁰.Yine “Hükümetin

²⁵ YALMAN, “Uzun Vadeli Mücadele”, Vatan, 12 Mayıs 1946, S. 1781.

²⁶ “Hikmet Bayur Ve Moskova Radyosu”, Vatan, 15 Mayıs 1946, S.1784.

²⁷ “Hikmet Bayur Ve Moskova Radyosu”, Vatan, 15 Mayıs 1946, S.1784.

²⁸ “Yeni Seçim Kanununun Meclis’te Müzakeresi”, Vatan, 1 Haziran 1946, S.1800.

²⁹ Feroz Ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*, 1945-1971, Ankara 1976, s.19.

memlekette muhalefet partilerinin yayılmasına mani olmak için kanuna ve demokrasiye aykırı metodlar kullandığı"nı, "DP'nin Anadolu'da birçok faaliyetlerinin polis ve jandarma tarafından baltalandığını" dile getiren Köprülü, "posta muhaberatının sansür edildiğinden ve telefon görüşmelerinin de daima kontrol altında bulundurulduğundan" bahsetmektedir. Parti Kurultayının kapanışında orduya selam gönderilmesini de tenkit eden Köprülü: "-Siyasi partiler silahlardan ve üniformalardan uzak durmalıdır".diyerek bir noktada baskı altındaki demokrasi(!) de temas etmiştir.

Köprülü, "Son günlerde ihtiras dumanlarile gözleri kararmış ve mantıkları bozulmuş bazı kimseler DP'nin Moskova radyosu ile parola birliği ettiğini yazıyorlar. Bu partinin Anglo Saksonlarla ittifak ve dostluğu tutacağına dair söylediği sözün samimi olmadığını perde arkasında bir Pişevarinin değnek tuttuğunu ima ediyorlar....Bütün vatandaşların nefretle karşılayacaklarından emin olduğum adi iftiralarda bulunanların maksadı kendilerinin açıkça söylediği gibi hem millete, hem de Anglo Sakson dünyasına DP'yi gene kendi tabirlerle jurnallemeştir".diyerek gözleri kararan iktidar sahiplerinin dünya efkarına karşı Türk milli birliğini sarsılmış göstererek, Türk milletine iftirada bulduklarına işaret etmektedir. Aslında CHP aleyhte yaptığı bu propagandalarla kendisine de uzun vadede zarar verdiğini görememektedir.

Adnan Menderes, DP'nin halk efkârı önündeki gelişmelerini kabullenemeyen iktidar sahiplerinin, ahenkli bir siyasi gidişe dahi müsamahakar davranmadıkları kanaatindedir. "Siyasi olgunluğu kafi olmıyan ve memleketin yüksek menfaatlerini particilik endişelerinin üstünde yer veremiyen iktidar partilerinin muhalefete karşı çok kullanılmakla körleşmiş bir silahı vardır. Karşılarındakileri her fırsatta falan veya filan ecnebi devletle, hatta düşmanla sözbirliği, işbirliği yapmış olmakla suçlandırmak ve umumi efkâra ve dünyaya bu suretle jurnal etmek. Bunu yaparken de delil göstermeğe asla hacet görmezler. Halbuki biz, delillere istinad eden vakıaların bile memleket zararına olacağına kanaat getirince ifadesinden içtinap ederiz".³¹ Memleketin geleceğini temin için partilerin birbirlerini karalayan propagandalar yerine, kusurları gizleyen ve umumun menfaatlerini gözeten programlar geliştirerek zaman harcamaları gereklidir. Bugün bile politikacılarımızın içine düştüğü en büyük handikap budur.

DP'liler parti mücadeleleri sırasında Halk Partisi tarafından çıkartılan güçlüklerden şikayet etmektedir. Tehdit ve aleyhte propagandaların artması ile halkın önünde bu partinin itibarının sarsılmaya çalışılması pek de hoş olmayan sonuçları beraberinde getirmektedir. DP'ye mensup olanların her yere sokulmadığı, bu partiye yazılmamaları gerektiği ve DP'ye kaydedilen kimseleri tehdit ederek, (partiyi üç ay sonra kapatıp, mensuplarının başlarını kopartacaklarını) söylemeleri³², siyasi hayatımızdaki garip ama gerçek yanları ortaya koymaktadır.

Seçimlerin öne alınmasının iktidar sahiplerinin aceleci tavrı olmasıyla beraber, koltuklarını kaptırmak endişesinden de kaynaklandığını belirtmiştik. Seçim gününü erkene almakla muhaliflerini de küstüren CHP, muhaliflerinin karşı tavrı takınmasını da haksızca eleştirmekten geri durmamıştır. Kaldı ki yeni kurulan muhalefet partilerinin teşkilatlanması

³⁰ " Fuad Köprülü, Nevyork Taymis ve Şikago Tribun'de Çıkan Beyanatı", Vatan,15 Mayıs 1946, S.1784., "CHP, Yabancı Basına İç Siyasetle İlgili Demeçler Veren Fuat Köprülü DP'ye Hücumlarda Bulundu", Cumhuriyet, 15 Mayıs 1946, S.7810.

³¹ Adnan MENDERES, "Teessür Verici Bir Manzara", Vatan, 19 Mayıs 1946, S.1787.

³² "Parti Mücadelesi, Eskişehir'de Demokrat Parti Mensuplarına Çıkarılan Güçlükler", Vatan, 22 Mayıs 1946, S.1791.

için gereken zemin hazırlanmamış ve yeterince zaman geçmemiştir. Bu uygulamanın demokrasiyle çeliştiğini ve tek parti diktatörlüğünün alışılmış uygulamalarından kaynaklandığı fikri DP'lilerin zihinlerinde yer etmiştir. Bu konuda Yalman şunları söylemektedir: “*Ne yazık ki, iktidarı elinde tutan siyasi parti insafa gelmedi, bu millete acımadı, kendi beka ve başarı imkanın da ne tarafta olduğunu göremedi. Seçim gününü memleket için bir birlik ve ferahlık günü haline koyacak yerde, pek çok müstakil fikirli vatandaşlar için bir ayrılık, ıstırap ve tereddüt günü hazırladı. Doğru ve güzel yolu bulmak ne kadar basitti! Telaş ve panik emareleri gösterilerek tepeden inme kararlar verilecek yerde....yeni siyasi partilerle kardeşçe danışmalar yapılırdı, muhtar seçiminden başlayarak derece seçimlerin planı gönül hoşluğu ile hazırlanırdı*”.³³ Oysa iktidar mensupları böyle bir gönül hoşluğuna imkan bırakmayarak kin ve inatlarını devam ettirmişlerdir.

“*Halk Partisi muhiti yılgınlık ve körü körüne itaat bekliyecek tarzda propagandalar yapmağa devam etmiş, sözü ile fiili arasında uyarlık temin etmemiş, siyasi oyunu sevgi uyandırmayacak bir şekilde oynamış, tenkitçilerine karşı iftira ve küfür yağdırmıştır. Bu gidişin halkça tasvip edilmediğini, partinin resmi propagandasını yapan gazetelerin halk tarafından okunmaması ve bazan şahsi risk pahasına bile tenkitçi gazetelere rağbet edilmesi belli etmiştir. Buna rağmen Halk Partisi muhitinin basireti açılmamış, aksine olan kin ve inadını artırmıştır...Oysa düşünmüyor ki biricik kabahatli kendisidir*”³⁴. Halk Partisi demokrasiye geçiş süreci içerisinde gereken düzenlemeleri gönülleri yıkararak değil, hoş tutarak alsaydı “*millette demokrasi tiryakiliği*”³⁵ nin başgöstereceğine şüphe yoktu. Şimdi ise halkta demokrasi havası yoktur.

Tasvir Yazarı Ziyad Ebuzyiya'nın “*En İyiyi Seçelim*” başlıklı yazısında şöyle dediği görülmektedir: “*Seçicilerde seçimlere alaka gösteren bir ruh haleti yoktur. Bunda senelerden beri mücadele sevki vermiyen, neticesi muayyen, adeta tayin denilebilecek bir seçime alışmış olmanın da tesiri vardır*”.³⁶ Dolayısıyla halk neticesini bildiği seçimlere girmektense seçime iştirak etmemeyi daha uygun bulmaktadır.

Yeni Sabah'da çıkan bir haberde, “*Bursa'da CHP organı olarak çıkan “And” Gazetesinde Abdurrahman Konuk isimli bir zat, şu parlak fikirleri ileri sürüyor: “Fakat ne oldu muhalefet, demokrasi makinesinde yerini aldığı sırada bir sevinç içinde iken bir de baktık ki bu muhalefet hurda dişlilerden müteşekkil acayip bir çarktır; dişlerin kimisi uzun, kimisi kısa, kimisi tahta kimisi çeliktendir. Ve bu çarkın yuvarlana yuvarlana demokrasi makinesine gelip yerleşmesi bu makineyi iyi işletmek için değil, iktidar çarkını hurdahaş etmek içindir. Fakat bu iki çarkın birbirile teması olmadığından aradaki seçim çarkını parçalamak istediği ve bu suretle de iktidarı boşa döndürmek için çalıştığı anlaşılıyor. Fakat seçim çarkı bütün milletin elbirliği ile yaptığı eser olduğu eser olduğu için, bu sahte muhalefet çarkının dişlileri ezilecek ve onun yerine asıl muhalefet çarkı takılacaktır”*. Ve Yeni Sabah ilave ederek, “*Maşallah*”!³⁷

Muhalefeti ezilecek bir dişli olarak görmek, muhalefete tahammülsüzlerin neler hissettiğini anlayabilmemiz açısından da önemlidir. Asıl muhalefetten maksat nedir? İktidar sahiplerinin her türlü uygulamasına “evet” diyen anlayış tarzı mı hakiki muhalefeti temsil ediyor? Asıl muhalifler iktidar sahiplerinin haksız uygulamalarına boyun eğmeyi

³³ YALMAN, “Seçim Serbesttir, İkmale Kalan Bir Parti”, Vatan, 26 Mayıs 1946, S.1795.

³⁴ YALMAN, “Seçim Serbesttir, İkmale Kalan Bir Parti”, Vatan, 26 Mayıs 1946, S.1795.

³⁵ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Sonra Ne Yapacağız?”, Vatan, 26 Mayıs 1946, S.1795.

³⁶ Sütunlar Arasında, “Yılların Yarattığı Alışkanlık”, Vatan 26 Mayıs 1946, S.1795.

³⁷ Sütunlar Arasında, a.g.m.

bilen kitleler midir? Eğer öyleyse fertler düşüncelerinin zincire yatırıldığı bir ortamda özgürlüğü arayabilirler mi? Pekiyi asıl demokrasiyi mumla mı aramamız gerekmektedir? Kapımızın önünde duran demokrasinin kendisi değil de, gerçek hürriyetleri boğmaya gelen hürriyet cellatları mı? Susmak nereye kadar? Asıl muhalefet, hakiki demokrasi nerede kaldı? Halkı cahillikle suçlamayacak siyaset güneşi sen çok mu uzaktasın?...

1946 seçimlerinin gürültülü atmosferi dağılmadan partilerin birbirine yönelik suçlamaları devam ediyordu. Zaman zaman gazete sütunlarına yansıyan taraflı yazılar, meclis kürsülerine taşınıyor, iktidar ve muhalefet demokrasi yolunun uzlaşmacı ışıklarını yakmıyorlardı. Muhalefet dürüst olmayan seçimlerden şikayet ederken, iktidar sahipleri, seçimleri inkılap hamlesi olarak değerlendiriyordu. Fikirler de, fiiller de çarpışıyordu.

DP'nin seçimlere katılmayışı CHP cephesinde büyük tepkiler yaratırken, "**Çok Partili Sistem İşlemeyecek mi?**" sorusu ister istemez zihinleri karıştırıyordu. İşte tam bu aşamada 30 Mayıs 1946 günü Ulus Gazetesi'ndeki bir makalede Nihat Erim uzun zaman tartışılacak görüşlerini ortaya atıyordu: "**Demokrasi Gaye midir, Vasıta mıdır?**" başlıklı yazısında: "Ama şu noktayı da belirtmeliyiz ki sosyal bünyede derin rahatsızlıklar müşahade edildiğinde bunu gidermenin yolu, bir müddet için hürriyet ilahının üzerine şal örtmek ve yukardan aşağı bir otorite tesis eylemektir...." diyordu.³⁸ CHP milletvekili bu satırlarla "Şalcı Erim" ünvanını alıyordu.³⁹ Erim belki de bu sözleriyle; "demokrasinin soysuzlaşıp özgürlüklerin anarşiye dönüştüğü ülkelerde toplumun namuslu ve becerikli bir diktatör aramak zorunda kaldığını" belirtmişti. Ama şal sözcüğü ortalığı toz duman etmişti"⁴⁰.

Yalman, "**Halk Partisinin Aydınlatması İcap Eden Bir Mesele: Hürriyet üzerine örtülecek şaldan ve yukarıdan aşağı otorite kurmaktan ne kastediliyor?**" Erim'in bu sözleriyle; "*Siyaset ilmi ve sanatı üzerinde zihin yoran ve devlet nazariyelerini ortaya atan bellibaşlı müelliflerin müşterek kanaatinin hürriyet üzerine şal örtmek, yani hürriyetin cenazesini kaldırmak ve yukarıdan aşağı bir otorite tesis etmek zemininde olduğunu söylüyor. İktidar mevkiindeki Halk Partisi; hürriyetin üzerine şal örtmek ve demokrasiyi yıkarak yukarıdan aşağı bir otorite, yani istibdat kurmak emelini mi besliyor?*"⁴¹

Halkın beklentileri açık bir şekilde ortadayken, hürriyetleri gölgelemenin ve halkı hayal kırıklığına sürüklemenin manasız olduğunu anlamak gereklidir. Bir takım politikacıların siyasi oyunlarla başlattıkları aldatmacanın sonunun gelmesi şart olmuştur. İktidar sahiplerinin keyfi uygulamaları ön planda tutarak, "*zahiri şekiller ne kadar değişirse değişsin, bunların hepsinin takip ettiği usulün; harici tehlike olduğunu ve hatta icap ederse memlekette hadiseler çıkararak ve havayı bulandırarak iktidar mevkiini şahsi bir çiftlik şeklinde kullandıklarını*"⁴² belirten Yalman bu keyfi gidişlerin sona ermesi fikrini taşımaktadır.

³⁸Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*,1945-1971, Ankara 1976, s.21., Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu* ,İstanbul 1995, s.39., YALMAN, "Halk Partisinin Aydınlatması İcap Eden Bir Mesele",Vatan, 1Haziran 1946, S.1800.

³⁹ Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu* ,İstanbul 1995, S.39., Ahmet Emin YALMAN, *Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Cilt 4,(1945-19719, İstanbul, 1971, S.72-4.

⁴⁰ Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*,İstanbul 1982, s.50.

⁴¹ YALMAN, "Halk Partisinin Aydınlatması İcap Eden Bir Mesele",Vatan, 1 Haziran 1946, S.1800.

⁴² YALMAN, "Bize Düşen Yol", Vatan, 4 Haziran 1946, S.1803.

Tek parti gidişinin geçici zevkleri için farklı yollara sapılmasının endişelerini taşıyan Yalman şu cümleleriyle sıkıntılarını dile getirmektedir: “Ortalıkta dolaşan şayialara göre ancak ve ancak tek parti inhisarının havası içinde kendi hesaplarına beka imkanı gören muayyen ve mahdut politikacı unsurların planı şudur: Seçimi çarçabuk yapmak ve gürültüye getirmek, seçimin sonuna kadar muhalif partilere ve hür gazetelere tahammül etmek, sonra: “ Tek dereceli usulle seçilen milletvekilleri, milletin hakiki iradesini temsil ediyorlar. Onların verdiği karar, milletin arzusunun ifadesidir” diyerek, Nihat Erim’in tabirince, hürriyetin üzerine şal örtmek, tenkidi susturmak ve “bir günlük beylik beyliktir” diyerek tek parti inhisarını, ihtimal ki yeni şekilde müstakil grupla dünyanın gözünü bağlamaya çalışarak, devam ettirmek”...⁴³ Değişen neslin vasilik sistemine iltifat etmeyeceğini, hürriyetin nimetlerini tadan halkın artık gözünün açıldığını, iktidar sahiplerinin kendi usullerince söyledikleri her sözün artık millete battığını⁴⁴ da Yalman ifade etmiştir. Milli iradenin tecellisine mani olmanın ve tek parti vasiliğini cila altında yaşatmanın⁴⁵ memleketin menfaatlerini bozmaktan başka bir işe yaramadığı gerçeği de ortaya çıkmaktadır.

İktidarın emniyete iki yoldan ulaşacağı üzerinde duran Yalman, bunlardan birinin şiddet yolu olduğunu, halkın tek taraflı propaganda bataryalarının devamlı yayılım ateşi altında tutularak emniyetin baskı ile temin edildiğini belirtmektedir. İkinci yolun, halkın arzularına da hitap eden, ikna, işbirliği ve sevgi yolu olduğu üzerinde durulmaktadır. Halka hürriyet, hak ve sevgi yaratan bir sistemin iktidar mevkiinin emniyetini mükemmel bir tarzda temin ettiğinin, zecri tedbirleri ortadan kaldırdığının üzerinde durmuştur⁴⁶.

Falih Rıfki Atay, Türkiye’de siyasi hayatımızı doğrudan etkileyen bir buhranın yaşandığını, DP’nin seçimlerde halka manevi baskı yaparak bunda etkili olduğunu belirtmiştir. Böylelikle muhaliflerin kendilerini başarısızlık uçurumuna çektiğini, irtifa kaybetmelerinin de ancak iktidar partisinin güçlendireceğini vurgulamaya çalışmıştır.⁴⁷ Falih Rıfki, Ulus Gazetesi’nde sözlü sataşmaları ile DP’yi yıpratmaya çalışırken, Ahmet Emin Yalman da iktidar sahiplerinin eğri yollara saptığı yolunda eleştirilerde bulunuyordu. Yalman, CHP’nin halkın mukaddes emaneti olan hükümet nüfuzunu parti maksatları için bir baskı ve yıldırma şeklinde kullanılmasından, vatandaşlara şahsi menfaatler vaat edilmesinden şikayet etmiştir. Seçim sandığının emniyetinin hiçe indirilmesi, seçimlerin tayin haline konulması rakipleri ve tenkitçileri hakkında çirkin iftiralarda bulunulmasının milli birliği zedelediğine temas etmiştir⁴⁸.

Memleketin zaman zaman gençleşme ve yenileşme şırıngalarına ihtiyaç duyduğunu bu işi üzerine alacak zümrelerin gündeme geldiğini, her türlü iyiliği kendilerine mal etmeğe çalışan, vasilik sisteminin takipçisi olanların milletin mukadderatına sahip çıkmadıklarından bahseden Yalman, iktidar sahiplerini eleştirmektedir⁴⁹. “Biz yeni bir

⁴³ YALMAN, a.g.m.

⁴⁴ YALMAN, “Bize Düşen Yol”, Vatan, 4 Haziran 1946, S.1803.

⁴⁵ “Bir Okuyucunun Tenkidleri”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

⁴⁶ YALMAN, “İktidar Mevkiinin Emniyeti”, Vatan, 12 Ağustos 1946, S.1872.

⁴⁷ Sütunlar Arasında, “Falih Rıfki’ya Göre Muhaliflerin Manevi Tedhişi”, Vatan, 5 Haziran 1946, S.1804.

(Atay’ın, bu gelişmelerin demokrasi hayatının normal gelişmesini ülkü edinmiş olmak bakımından hüzün verici olduğunu söylemesi demokrasiyi ne ölçüde istediğini bir ölçüde belli etmektedir. Demokrasinin bu ülkeye geç bir zamanda teşrif etmesine taraftar olan Falih Rıfki, yazılarında bu duygularını büyük ölçüde hissettirmekte ve kendisi gibi düşünmeyenleri suçlayan bir edayla, adeta CHP’nin sözcülüğünü üstlenmektedir.)

⁴⁸ YALMAN, “Eğri Yollar”, Vatan, 10 Haziran 1946, S.1809.

⁴⁹ YALMAN, “Yeni Türkiye Değil, Sadece Türkiye”, Vatan, 12 Haziran 1946, S.1811.

Türkiye istemiyoruz. Sadece Türkiye'yi esaslı ve müsbet bir temel üzerine kurmak ve milletin mukadderatına olan her türlü şahsi ve keyfi tasarruflara nihayet vermek ihtiyacını duyuyoruz".⁵⁰ diyerek şahsi politikalara, sen ben kavgalarına son verilerek, "hükümetin millete efendilik etmek değil, efendi olan millete hizmet etmek mevkiinde bulunmasını" tavsiye ediyor.

İzmir'den müstakil olarak namzetliğini koyan milletvekili adayı Dr. Faik Muhittin Adam, ülkenin siyasi portresini çizerek, büyük memleket davamızın harici meselesinin, emperyalist Rus tehdidine karşı milli birlik, dahili meselesinin halkın iradesinin egemenliği olduğu üzerinde durmuştur. Lisanımızı dil anarşisinden temizlemek amacıyla dil meselesine de temas ederek, iktisadi hayatın elzem şartı olan pahalılıkla mücadele edilmesini önemle vurgulamıştır⁵¹. Memleketin gidişindeki müfrit devletçilikten şikayet eden Faik Adam, yukarıda zikredilen hayati meselelere son vermek üzere, vatandaşın irade ve kararını ortaya koymakla vazifeli olduğunu⁵² belirtmiştir.

DP belediye seçimlerine katılmamış fakat halkın isteği üzerine milletvekili seçimlerine iştirak kararı almıştır. CHP'nin iki seçimi de öne almasının sebebinin muhaliflerin teşkilatlanmasının önüne geçmek olduğunu DP Beyannamesi de belirtmektedir. Demokratlar, Belediye seçimlerinde CHP'nin halka yaptığı baskı ve kanuna aykırı hareketlerin ciddi bir muhalefete hayat hakkı tanımamak azminden kaynaklandığını, milletvekilliği seçimlerinde de yurttaşın rey serbestliğine riayet edilmeyeceği kanaatine sahip olduklarını dile getirmişlerdir⁵³.

CHP'nin seçimlere yönelik faaliyetleri sırasında dinin politikaya alet edildiği de görülmektedir. Din istismarcılarına karşı uzun yıllar mücadele vermelerine rağmen CHP'li bazı vatandaşların bu tarz oyunlara alet olmalarının çelişen fikirlerin anlaşılması açısından önemli olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu ve bunun gibi sebeplerden ötürü önceki çok partili hayat denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bernard Lewis, "1946 ile 1950 arasında Halk Partisi'nin, Türkiye'de görünmekte olan dini canlanma belirtilerine karşı gittikçe artan hoşgörülü tutumlarına"⁵⁴ temas etmiştir.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun üstünde hassasiyetle durduğu iki önemli noktayı yaptığı basın toplantılarından öğrenmek mümkün olmaktadır. "İnkılaplarımız üstünde irticaa müsamaha etmemek ve laiklik prensibinden ayrılmamak"⁵⁵ Dinin siyasete alet edilmemesini prensip haline getiren CHP'nin, zaaf alameti göstermesinin asla kabulünün mümkün olmadığı görülmektedir. Ne var ki bazı çıkar mensuplarının en yetkili mercileri bile dikkate almadan, fikirlerini izhar yoluna gitmesinin memleketteki nizamı bozmaya yönelik faaliyetlerden öteye geçmediği görülmüştür.

Seçim mücadelesinde halk ılımlı bir yaklaşımın hasretini çekmektedir. Demokrasi adına memlekete hizmet hesabına da olsa birbirimizi kırmanın faydası değil zararı olduğunu belirten Abidin Daver, parti mücadelesinde "itidalden" den ayrılmamak, parti çekişmelerini "nifak" haline sokmamak gerektiğini düşünmektedir. Memleket namına

⁵⁰ YALMAN, a.g.m.

⁵¹ Faik Muhittin ADAM, Fikirler ve Tenkidler, "Yeni İntihab Hakkında Umumi Fikir ve Mütalaalarım", Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

⁵² Faik Muhittin ADAM, Fikirler ve Tenkidler, "Yeni İntihab Hakkında Umumi Fikir ve Mütalaalarım", Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

⁵³ "Demokrat Parti'nin Beyannamesi", Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

⁵⁴ Bernard Lewis,(Terc. Prof.Dr. Metin Kıratlı), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1993, s.315.

⁵⁵ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, "Siyaset ve Din", Vatan, 24 Haziran 1946, S.1823.

lütfen itidal çağrısında bulunarak mücadelelerin yıkıcı ve kırıcı şiddetle devam etmemesini tavsiye etmektedir⁵⁶.

Seçim propagandalarının yalana ve dedikoduya dayandığına ve ölçünün kaçırıldığına temas eden Abidin Daver, dürüst, itimat telkin eden bir havada yapılacak seçimlerin memleket ve partiler için çok daha faydalı olacağı görüşüne sahiptir⁵⁷.

Partilerarası ilişkileri incelerken dikkati çeken önemli bir husus ta iktidar mevkiinde bulunanların yaptıklarını eleştirmeyip, bütün eleştiri ve olumsuzlukları muhalefete maletmeleridir. Tasvir'in "Bir Dakika" sütununda iki yıldızlı bir muharrir, "**Bana Mubah, Sana Günah**" başlıklı yazısında şöyle demiştir: "*Hadiseleri çeşit çeşit manalandırmak artık moda oldu. Meselâ Türkiye ile Rusya arasında resmi ihtilaf olmadığını hükümet söyleser bu bir yüksek siyasettir. Aynı şeyi Celal Bayar söylediği zaman "vatan hainliği" sayılıyor. Mecliste halk partisi mebusları muhalif partiye ölçsüz ve aşırı derecede ağır hücumlarda bulunurlarsa, bu hürriyet icabı küçük bir münakaşadır. Aynı sözleri bir diğer parti mensubu söyleser, bu "küfretti" oluyor. Halk Partisinin her biri bir ziyafet sofrası olan gazeteleri var diyorlar ki, politika icabıdır. Fakat bir gazete herhangi bir başka partiyi iltizam ederse, bu bir "satılmış" oluyor*".⁵⁸ Muharrir, iktidar mevkiinin salahiyetleri arasına şimdi demokrasi inhisarının dahil olduğunu belirtmiştir.

Emin Sazak'ın Vatan Gazetesi'ne verdiği bir demeçte, geçmiş partiler gibi husumet havası yaratmadıklarını belirterek; parti hakkındaki söylentilere cevap mahiyetinde: "*Partimiz hakkında çok şeyler söylediler. Evvela din propagandası yapıyor dediler. Dini alet ederek, fesat çıkaracak dediler. Ondan sonra büyük arazi sahipleri partisi dediler. Bundan caydılar komünist dediler. İktidar partisinin en olgun adamları (Demokrat Parti canımızı sıkarsa kapatırız) dediler. Yegâne gayemiz memleket ve milletin tealisidir. Milletin iradesini ve kanunları hâkim kılmaktır*"⁵⁹. diyerek bütün usulsüzlükleri halkın insaf ile muhakeme etmesini tavsiye etmektedir.

Ahmet Emin Yalman, CHP'nin gidişatının bir intihar gidişi olduğunu söyleyerek, DP'nin en tesirli propagandalarının Halk Partili kaleşörler tarafından yapıldığını belirtmiştir. İktidar endişesini memleket menfaatinden üstün tutarak fena bir imtihan geçirmesinin, radyo gibi memlekete ait vasıtaları kendi çıkarları için kullanmasının, Şef usulünü pek sathi bir cila ile yürütmesinin, ortalığı yıldırarak, menfaat vaadile veya ceza tehdidiyle memuru baştan çıkarmak ve halkın reyini şu veya bu şekilde avlamanın⁶⁰ ağır faturasının kendisine çıktığını anlaması ve demokrasiyi ilk isteyen parti olarak bunu kabullenmesi gerekmektedir.

Refik Koraltan İskenderun'da halka hitaben yaptığı bir konuşmada davanın yürüdüğünü, demokrasinin Türkiye'de muzaffer olduğunu belirtmiştir. Yapılan tazyikleri unutmayıp, CHP'nin hükümet eliyle halka indirdiği tokatların millet tarafından karşılığının verileceğini ve tokadı vuranlardan hesap sorulacağını üzerinde durmuştur⁶¹. Halkın istediğinin de kendi iradesine dayalı bir idare şekli olduğu açıktır.

⁵⁶ Abidin DAVER, "Memleket Hesabına Lütfen İtidal", Cumhuriyet, 6 Temmuz 1946, S.7862.

⁵⁷ Abidin DAVER, "Seçim Mücadelesi ve Unutulmaması Lazım Nokta", Cumhuriyet, 9 Temmuz 1946, S.7865.

⁵⁸ Sütunlar Arasında, "Demokrasi İnhisarı", Vatan, 27 Haziran 1946, S.1826.

⁵⁹ "Emin Sazak'ın Gazetemize Bir Demeci", Vatan, 28 Haziran 1946, S.1827.

⁶⁰ YALMAN, "Çetin Bir İmtihan", Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

⁶¹ "Refik Koraltan İskenderun'da", Vatan, 6 Temmuz 1946, S.1845.

Yalman, keyfi iktidar hastalarına şoursuz bir şekilde kalkan olan makamların vatani vazifelerine ihanet ettiklerinden şikayetçi olmaktadır. “*Bütün vatandaşların hakka susadığı, haksızlığa son vermek için ortaya atıldığı bir dakikada emniyet, asayiş ve hakkaniyeti muhafaza mesuliyeti taşıyan unsurların gelecek nesillerin lanetine maruz kalacağını*”⁶² belirtmesi Halk Partisi’nin geleceğinden duyduğu endişeyi göstermektedir. Söz sahiplerinin gözlerini açarak karanlığa ve meçhule sürüklenmeyecekleri ümidini taşıyan muharrir, millete kıymayacaklarını, memleketin havasının diktatörlüğe müsait olmadığını farkedebileceklerini düşünmektedir⁶³.

DP İstanbul Başkanı Kenan Öner, Başbakan Saraçoğlu’nu her gün artan kanunsuz hareketler karşısında istifaya davet etmiştir. Milletın itimat ve emniyet hislerinden uzaklaştırıldığını, memurların hareketinde ahengin kalmadığını ve memurlara söz geçiremediklerini, başka telif çaresi kalmadığı için de istifanın şart olduğunu gündeme getirmiştir⁶⁴.

Kenan Öner, “*iktidar partisinin muhalifleri tarafından yapılacak en ufak bir muameleyi bile hududu aşmış bir ihtilal mahiyetinde görüp gösterdiğini*”⁶⁵ belirterek, partinin mağlubiyetinin Devlet aleyhine bir tahrik vasıtası olarak kullanılmasını şiddetle eleştirmektedir. Memleketin hiçbir şahsın malikanesi olamayacağını, milletın ecdat kanı ile sulanmış müşterek vatani olduğuna işaret ederek, kimsenin keyfemayeşa tasarruf hakkını elinde bulunduramayacağını söylemiştir⁶⁶. Hükümetin vaatleri ile fiilleri arasındaki tezdin samimiyetsizlikten kaynaklandığının üzerinde duran Öner, memlekette en ufak bir otorite kalmadığından dert yanmıştır. Hükümetin bu mesuliyeti yüklenecek güçte olmadığını da özellikle Başbakana belirtmiştir⁶⁷.

Samsun’da bulunan Sağlık Bakanı Dr. Sadi Konuk seçim nutkunun bir yerinde tehdit ve şiddet dolu sözler sarfederek demokrasinin tecellisine gölge düşürmüştür. “*Bu güzelim devletin, bu güzelim idaresinin, bu güzelim partinin Türk milletine yaptığı büyük hizmetleri unutup, milletın zaman dolayısıyla hazıl olan ıstırabından faydalanmağa kalkışanlar bilmelidirler ki, biz icabında sert konuşur, icap ederse sert hareket de ederiz...Davamızın tahakkuk etmesi için icabında kan dökmekten çekinmeyeceğiz*”⁶⁸ Sadun Savcı, Bakanın bu sözlerine mukabil “*Şu veya bu parti lehine tecelli edebilecek milli irade, tarafların kan dökmesi ile önleneneke, demokrasiden bahsetmenin ve gösteriş yapmanın manasının olmadığı*”⁶⁹ fikrine sahiptir. Ayrıca DP’nin hedefinin kan dökmek değil, bir kan bankası kurarak hayattan ümidi kesilmiş vatandaşları bile yaşatmak azminde olduğunu vurgulamıştır⁷⁰. Yalman ise, Halk Partisi’nin “*memlekete yaymağa kalkıştığı en büyük fenalıkların bu seçime geniş ölçüde para ve menfaat karışırması*”⁷¹ olduğuna dikkat çekmektedir.

Demokrat milletvekillerinin, demokrasinin memlekette kökleşmesi yolunda kanları bahasına mücadeleye devam edeceklerine, aldıkları vazifeyi başarmak için çalışacaklarına

⁶² YALMAN, “Aramızda Hastalar Var”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1831.

⁶³ YALMAN, a.g.m.

⁶⁴ “Kenan Öner’in Başbakana Açık Mektubu”, Vatan, 14 Temmuz 1946, S.1843.

⁶⁵ a.g.h.

⁶⁶ a.g.h.

⁶⁷ a.g.h.

⁶⁸ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Acaba Yanılıyor muyum?”, Vatan, 14 Temmuz 1946, S.1843.

⁶⁹ Sadun G. SAVCI, a.g.h.

⁷⁰ Sadun G. SAVCI, a.g.h.

⁷¹ YALMAN, “Yollardan İntibalar”, Vatan, 19 Temmuz 1946, S.1848.

söz vermeleri ve partinin zaferin yolunda olduğunu belirtmeleri siyasi hayatımız açısından önemlidir. Demokrasi adına kazanılan zafer aynı zamanda, milletin ve hürriyetin zaferidir⁷².

Particilik edebiyatına örnek olmak üzere Tanin’de “*Omuzlarda Taşınanlar*” başlıklı yazıda: “*Eskiden küfelik olurlardı, küfe içinde taşınırlardı. Şimdi DP bu adeti modern hale soktu. Demokrasi şefleri eski tahtirevanları bile gölgede bıraktılar. Kendilerini sırta taşıyorlar...Şimdiye kadar cenazelerin böyle taşındığını görmüştük. Allah hepsine gecinden versin, sağlıklarında canlı cenaze halinde taşınınsınlar, bu daha iyi*”⁷³

b- 1946 Yılında Recep Peker Kabinesi ve Demokrat Parti Arasındaki İlişkiler

Hükümeti kurma görevinin tek partili sistem ve şef idaresi taraftarı Recep Peker’e verilmesinin anlamlı olduğu düşünülmektedir. Peker’in Başbakanlığa gelmesi ile DP çevrelerinde muhalefetin sindirileceği endişelerinin başladığı görülmüştür. Diğer taraftan Peker hükümetinin programı ile bir yenilik getirilmediği dikkatleri çekmektedir. Demokratik hürriyetin savunuculuğu, kanunlara dayalı otoritenin korunacağı programda üzerinde durulan konular arasındadır⁷⁴. Ne var ki, her hükümetin programına aldığı bu hususlar uygulama sahası bulamamaktadır.

Recep Peker’in götüğü siyasetin CHP’de çok hürriyet ve siyasi partiler konusunda farklı düşünen iki grubun oluşmasında etken olmuştur. Birinci grubun eski partililerden oluşması ve otoriter usullere bağlılığı dikkat çekerken, ikinci grup genç ve liberal partililerden meydana gelmekteydi. İkinci grup çok partili sistem ve tartışma hürriyeti taraftarı olduğu ve Peker’in birinci grubun lideri telakki edildiği görülmektedir⁷⁵.

Recep Peker Kabinesi programını açıklarken tenkidin her şekline verilen kıymetten sözediyordu. Meclisin daha ilk oturumunda gerek usul yönünden yapılan tenkitler ve gerekse programa yönelen tehditler karşısında Halk Partisi saflarında gerginliklerin başladığından bahseden Yalman, “*Kabine, kendi hakkındaki güveni yoklamak için fırsat arayacak, eksik ve yanlış işleri hakkında milletvekillerinin irşatlarına uyacak, kanaatleri çokluğun içtihatlarına aykırı düşerse kendisine verilen emaneti derhal teslim edecektir*”. denilmesine, “*Tenkrit ve murakabeye kıymet verdiği hakkındaki bütün parlak teminatına rağmen mutad yollardan ayrılmamağı bir gurur ve inat meselesi olarak karşılamış*” olmasına rağmen iki parti arasında karşılıklı saygı ve sevgi havasının kök tutmasına imkân verilmediği üzerinde durmuştur. “*Halk Partisi’nin meclisteki adedi ekseriyetine haşin bir tavırla güvenerek mutad kahir zaferlerinden birini kazandı. Hakikatte bu zafer, tek partiye mahsus inat ve gurur hislerinin zaferi ve umumi hayatımızda hakim olması icabeden akıl ve insafın mağlubiyetidir*”. diyerek mecliste geniş ve cömert ananeler kurulamadığından şikayet etmektedir⁷⁶.

⁷² “Demokrat İstanbul Milletvekilleri Şerefine Verilen Ziyafet”, Vatan, 3 Ağustos 1946, S.1863.

⁷³ Sütunlar Arasında, “Particilik Edebiyatı”, Vatan, 3 Ağustos 1946, S.1864.

⁷⁴ Ahmet YEŞİL, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 1988, s.76-78.

⁷⁵ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, s.149.

⁷⁶ YALMAN, “Fena Bir İmtihan”, Vatan, 16 Ağustos 1946, S.1876.

Hükümetin programında geniş liberal tedbirlerin yanında, dış ticarete yönelik kararlar önceliği oluşturmaktaydı. 7 Eylül kararlarıyla hükümetin isabetsiz tedbirlerle hareket ettiği üzerinde duran Karpaz, hükümetin itibarını kaybettiğinden ve halkın muhalefete daha da yaklaştığından bahsetmektedir⁷⁷.

Basın Kanunu'nda hükümetin yaptığı değişiklikle ise iktidar muhalefet arasındaki ilişkiler iyiden iyiye gerginleşmiştir. Gazete çıkaracak kişinin “suişöhret” vasfına sahip olmamasından başka beyanname vermesi zorunlu kılınmıştır. Beyanname verilmemesi ile en büyük mülki amir sayesinde gazetenin kapatılabileceği, resmi şahsiyetlerin haysiyetlerine halele gelmesi halinde de 5 yıla kadar hapis cezası üzerinde durulmuştur⁷⁸.

Adnan Menderes yeni kurulan kabinenin hükümet programına DP adına tenkitlerde bulunarak; vatandaş hak ve hürriyetlerini takyit ve tazyik eden anayasanın ruhuna aykırı bir takım kanunların hala meydanda olduğunu belirtmiştir. Milletın isteğinin de bu yönde olduğu fakat matbuat, toplanma ve cemiyet kurma hürriyetlerini yeniden takyit eden kanunların hazırlandığını işittiklerini belirtmektedir. Tek parti usul ve tertiplerinin terkedilmesi zamanının çoktan geldiğini, ne yazık ki iktidar partisinin tenkit ve murakabeden azade kalmak arzusunda olmasının üzüntü verici olduğunu kaydetmektedir⁷⁹. Kenan Öner de, hükümet programında açıkça görülmeyen nizâm ve intizamı temin edecek çarelerin olmadığı siteminde bulunmaktadır⁸⁰.

Sistemin bekasını temin için alternatif arayışlarının neticesinde ortaya çıkan fikirler dikkat çekicidir. Yeni kabinede Propaganda Bakanlığının ihdas edileceği haberleri verilmektedir. Bu Bakanlıkta yapılacak işler hakkında Sadun G. Savcı, milletın ticaretle ekonomik durumla, geçimle, refahla, kültürle ilgili bulunan birçok işleri müspet yolda programlamanın en acil icraat olacağını belirtmiştir. Memleketimizi ve milletimizi yabancılara tanıtmak üzere verimli bir yol tutulacağı üzerinde de önemle durulmaktadır⁸¹. Yeni hükümeti bekleyen sorunların neler olduğuna gelince; ekonomik durum, basın ve söz hürriyetinin devamlılığı,⁸² meclisin hükümet üzerindeki kontrolü, en geniş milli egemenlik ve en geniş hürriyet devrine girme zaruretinin zorluğu⁸³...

Peker hükümetinin “eskinin üzerine şal örtelim” ifadesi yerine halkın ve kanunun icaplarını yerine getirelim demesi gerektiğini belirten Yalman, zedelenen hak duygularının bu sayede tamir olunacağını ileri sürmektedir⁸⁴. Peker hükümetinin ekonomi konusunda sundukları ise, kendi sonunu da hazırlayan 7 Eylül kararlarıdır.

Fedakârlığın sadece halka düşmediğine temas eden Yalman, CHP'nin dediğim dedik zihniyetinden vazgeçmesini, DP'nin de memleketin yüksek menfaatleri namına itidal ve uzlaşma ruhu göstermelerini tavsiye etmektedir⁸⁵.

⁷⁷ Peker Hükümeti döneminde ithalatın serbest bırakılarak, biriken dövizlerin ithalata harcandığı, Bretton Woods anlaşması ile paranın değerinin düşürüldüğü (1\$= 2.80 TL), Merkez Bankası'nda altın satışının serbest bırakıldığı, ithal malların fiyatının yükseldiği, eski zenginlerin daha da zenginleştiği, dar gelirli grupların hayat seviyesinin düştüğü görülmektedir.) Geniş bilgi için Bkz. KARPAT, a.g.e. , s.150-151.

⁷⁸ YEŞİL, a.g.e., s.81-82.

⁷⁹ “Adnan Menderes Hükümet Programı Üzerinde DP Adına Tenkidlerde Bulundu”, Vatan, 14 Ağustos 1946, S.1874.

⁸⁰ Sütunlar Arasında, “Prof. Kenan Öner'in Bir Makalesi”, Vatan, 22 Ağustos 1946, S.1882.

⁸¹ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Propaganda Bakanlığı”, Vatan, 7 Ağustos 1946, S.1867.

⁸² “Bir Amerikan Muhabirine Göre Vatan”, Vatan, 11 Ağustos 1946, S.1871.

⁸³ Sütunlar Arasında, “En Geniş Milli Egemenlik ve En Geniş Hürriyet”, Vatan, 11 Ağustos 1946, S.1871.

⁸⁴ YALMAN, “Bir Memleket Davası”, Vatan, 14 Ağustos 1946, S.1874.

⁸⁵ YALMAN, “Pusulamızı Şaşırmamak Zorundayız”, Vatan, 19 Ağustos 1946, S.1879.

Siyasi uzlaşmaların halka da etki edeceği, kısır söz düellolarının yerini sevgiye dayalı verimli çalışmaların alması gerektiği bir gerçektir. Partilerin çekemezlik anlayışını bir kenara bırakıp, memleket meselelerinin halline girişmesi gerekmektedir, ama bu bugün dahi sağlanamamıştır. İnsanların birbirine düşürüldüğü bir dönemde, halkın aciz kaldığı meselelerde bile idarecileri yanında değil, karşısında bulan bir anlayışla terakkinin yaşanması mümkün olmayacaktır. Partiler arasında müşterek kararların alınması, meselelerin çözümünde karşılıklı diyalogun ve işbirliğinin olması umumi hayatta da ferahlık ve huzur yaratacaktır⁸⁶. Memlekette esen tenkit havasının harici tehlike gibi gösterilmesinden şikayetçi olan Yalman, parti mensupları arasındaki ikilik manzaralarının ortadan kalkmasını istemektedir⁸⁷.

Kaldı ki, Celal Bayar Edirne’de halka hitaben yaptığı bir konuşmasında; “CHP’nin uzun ömürlü olmasını dilediklerini, devlet idaresinin çok partili bir sistemle daha iyi iyileşeceğine kani olduklarını ifade etmiştir. *“Yarın ekseriyeti kazanırsak, iktidarı alırsak karşımızda muhalif bir zümre, murakabe vazifesini yapacak parti istiyoruz”*. demek suretiyle demokrasi taraftarı olduklarını bir kere daha vurgulamışlardır⁸⁸.

Celal Bayar Kırklareli’nde halka hitaben yaptığı konuşmasında bir memlekette iktidar partisini mesuliyeti kadar, ekalliyet partisinin de mesuliyetleri olduğu üzerinde durmuştur. Hükümetin icra etmekle vazifeli olduğuna ve memleketin selâmeti için hakikatleri görmesi gerektiğine temas eden Bayar, ekalliyetin vazifesinin de hakikatleri aramak, ihtiyaçları görmek ve bunları Meclis kürsüsünde müdafaa ederek iktidar partisine yaptırmanın yolunu bulmak olduğuna işaret etmiştir⁸⁹.

Celal Bayar, İzmir dönüşünde Dalaman’da halka yaptığı bir konuşmasında CHP hakkındaki görüşlerini şöyle dile getirmektedir: *“Biz Halk Partisi’ni şöyle telakki ediyoruz: Bir kase yoğurt düşününüz ki üstünde kaymak tabakası tozlidir. Altında ise bembeyaz saf bir yoğurt vardır. İşte Halk Partisi budur. Üstündeki tabaka bizimle uğraşiyor. Her iki partini de gayesi bu memleketin iyiliği için çalışmaktır. Fakat bunun için de milletin hakemliğine müracaat esas tutulmalıdır. Bu sistem memlekette yer bulursa bugün şikayet ettiğimiz şeylerin pek çoğu ortadan kalkmış olur”*.⁹⁰

Adnan Menderes, milletin artık vekillerini kendisinin seçmesi gerektiğine temas ederek, Türk milletinin kendi kendisini idare sistemini mutlaka kuracağını belirtmiştir. *“Kendilerini iktidar partisinin valisi, kaymakamı sayanlar halka değil, o partiye hizmet ediyorlar demektir ki, bu yolda yürüyenler cezalarını görmek mevkiine gireceklerdir. O dar görüşlüler ve idraki kıt olanlar bunu anlayamamaktadırlar. Fakat bir gün adalet mutlaka muzaffer olacaktır. Bu halk demokrasinin icaplarına uyulmasını istiyor”*.⁹¹

“Umumi hayatımızı minare gibi doğru olmak esasına göre ayarladığımız, her manasile dürüstlüğü işlerimize hakim kıldığımız, kavak gibi doğruluğu politikada da mezmum görmeğe başladığımız gün hernevi tehlikeye karşı şerbetli bir hale geliriz, her

⁸⁶ YALMAN, “Mahalli Hayatta Murakabe İhtiyacı”, Vatan, 12 Eylül 1946, S.1901.

⁸⁷ YALMAN, “Umacılar Artık Yer Yok”, Vatan, 31 Ağustos 1946, S.1889.

⁸⁸ “Celal Bayar Edirne’de”, Vatan, 26 Ekim 1946, S. 1945.

⁸⁹ “Celal Bayar Kırklareli’nde”, Vatan, 27 Ekim 1946, S.1946.

⁹⁰ “Celal Bayar İzmir’de”, Cumhuriyet, 18 Kasım 1946, S.7992.

⁹¹ “Celal Bayar İzmir’de”, Cumhuriyet, 18 Kasım 1946, S.7992.

yolda önümüz açılır, hiçbir sahada sırtımız yere gelmez".⁹² diyen Ahmet Emin Yalman, politikacıların da inhisarı bırakması ve dürüst olması taraftarıdır.

Meclisin Sıkı Yönetimi 6 ay daha uzatması üzerine DP'liler ; "*Hükümet sıkıyönetimi İstanbul'da halk miting yapmasın ve istediği zaman gazeteleri kapatsın diye istiyor...Biz sıkıyönetimi bir memleket müdafaası meselesi addetmiyoruz*".⁹³ diyerek iktidarın taraflı tutumundan şikayetçi olmuştur. Yalman, tek parti zihniyetine tabi olanların ve yazı hürriyetini şahsi menfaatlerine uygun bulmayanların şu noktayı kavramalarında zaruret olduğu kanaatindeydi: "*İktidar mevkii, bir imtiyaz yeri değil, bir feragat yeridir*".⁹⁴ Bu tarz bir anlayışla demokrasiye işlerlik kazandırmak mümkün olmayacaktır.

Türkiye'nin ilk çok partili meclisi 5 Ağustos 1946'da açılırken Cumhurbaşkanlığı seçimlerini İsmet İnönü kazanmıştı. Demokratların İnönü'nün karşısına askeri bir şahsiyet olan Mareşal Fevzi Çakmak'ı çıkarmaları bir netice vermemişti. Sine-i millete çekilmekten söz eden DP vekillerine rağmen, Bayar buna yanaşmamış, memleketi anarşiye götürmekten çekinerek vekillerine Meclisteki yerlerini almalarını tavsiye etmişti. İsmet İnönü Meclis Genel Kurul salonuna girerken, hiç de alışılmayan bir durumla karşılaşmış, DP milletvekillerinin sıralarında oturduğu ve hiç alkışlamadıkları gözlemlenmiştir. DP milletvekili Ahmet İhsan Gürsoy'un bu durumu, Reiscumhur'un Meclis'in bir uzvu olmasına ve meclisin her şeyin üstünde tutulmasına bağladığı görülmektedir.⁹⁵ DP'nin sine-i millete dönmeyi istemesi iktidar odaklarına karşı büyük bir güç potansiyelini elinde bulundurduğu mesajını da vermektedir. Milletten güç alan parti bir noktada iktidara rest çekmektedir.

Bu tavrından dolayı DP'lilere ateş püsküren Ulus Gazetesi, yabancılar bile ayağa kalkarken, DP'lilerin kalkmamasını kınamaktadır. Bu olayın 1950'li yıllarda gelenekleştiği, DP'li milletvekilleri ayağa kalkarken, Halk Partili milletvekillerinin yerlerinde oturduğu gözlenecektir.⁹⁶

Meclis tarihindeki bu ilk oturma eyleminin İsmet Paşa'ya olan tepkiden ileri geldiği de sezilmiyor değildi. Seçimlerin faturası ve hileler İsmet İnönü'ye yükleniyor, iktidar adeta yıpranıyordu. Halkın partisi olmadığı anlaşılan CHP, gerilimin tam ortasında yer alırken, İnönü Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nu görevden almayı uygun buluyordu.

Bütçe müzakerelerine 16 Aralık 1946 yılında mecliste başlandığı sırada Demokratların Meclisi terkettiği görülmüştür. Bunun Başbakan Recep Peker'in Adnan Menderes ifadelerini reddeden, marazi ve psikopat bir ruh taşıdığını ifade eden sözlerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.⁹⁷ Meclisi terkederek Demokratlar 9 gün süreyle Meclise gelmemişlerdir.⁹⁸ Siyasal gerginliğin artmasına sebep olan bu olay Demokratların tahammül gücünü oldukça zorlamıştır.

⁹² YALMAN, "Kavak Gibi Doğru", Vatan, 21 Kasım 1946, S.1968.

⁹³ "Halk Partililer, Sıkıyönetimi Bir Zaruret Olarak Kabul Ediyorlar", Vatan, 5 Aralık 1946, S.1982., "Meclis Sıkıyönetimi Altı Ay Daha Uzattı", Cumhuriyet, 5 Aralık 1946, S.8009.

⁹⁴ YALMAN, "İktidar Mevkii, Feragat Yeridir", Vatan, 17 Aralık 1946, S.1994.

⁹⁵ Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul 1995, s.47.

⁹⁶ Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş 1946- 1950*, İstanbul 1982, s.65.

⁹⁷ "Bütçe Müzakereleri Dün Millet Meclisi'nde Başlandı", Vatan, 17 Aralık 1946, S.1994.

⁹⁸ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, 1945-1971*, Ankara 1976, s.28.

Başbakanın bu sözlerinin Demokratlar arasında acıyla karşılandığı ve parti merkezine yığınlarca protestoların yağdığı görülmekle beraber, Başbakanı istifaya davet edenler de olmuştur⁹⁹. Demokratlar mecliste bulunmanın iktidar partisinin ekmeğine yağ sürmek olduğu kanaatini taşımaktadırlar. “Onlar her şeyi yapacaklar, hiç bir tenkidi dinlemeyecekler, istemediklerini söyletmeyecekler ve böylece çift parti kadrosu içinde tek parti zihniyetlerini devam ettirecekler ve idarede tam demokrasi olduğuna herkesi inandıracaklardır”.¹⁰⁰ DP’lilerin geri çekilmesiyle Mecliste tek parti sistemine geri dönmüş olacaktır. Bunun önüne geçmek için de yapılması gereken en önemli iş, CHP’nin tavrında göstereceği değişikliklerdir. Demokrasinin gereklerini yerine getiren samimi bir anlaşmanın temin edilmesi bir zorunluluk arz etmektedir.

Nadir Nadi, demokratları seçen halkın onlara mecliste haklarını korumak amacıyla vazife verdiklerini belirterek, ikide bir meclis salonunu terkeden bu kişilerin tavırların alkışlanmayacağına da dikkatleri çekmiştir. Kimsenin kimseyi bir işe zorlayamayacağı, hele bizim gibi demokratik parlamento hayatına alışmamış bir muhitte muhalefet yapmanın kolay olmadığını üzerinde durmuştur. “Başbakanın sözleri karşısında neden onlar da kürsiye çıkıp “Nevropat sensin” diye haykırmıyorlar? Eteklerinden çeken, ağızlarını tıkayan mı var? Bu gibi asabi tabirleri sevmiyorsa Başbakanın sözlerini reddederek bildikleri dille de konuşamazlar mıydı?” diyen Nadi, hangi şartlar altında olursa olsun muhalefetin düşündüğünü ve duyduğunu millet kürsüsünden açıkça söylemesi ve sesini kısmaması gerektiğine inanmaktadır.¹⁰¹

Ahlâka aykırı sözlerin ılımlı politikaları bile gözden düşürecek hale gelmesi demokrasi sürecinde olmaması gerekenler arasında yer almaktadır. Ulus Gazetesi’nde bu çirkin hareketle ilk defa karşılaşıldığına temas eden Nihat Erim, DP’nin meclisi terk etmesini eleştirerek; “Sinirleri gevşek insanlar böyle büyük davalara faydadan çok zarar getirirler”. diyerek karşı partinin tecrübesizliğinden dert yanmıştır¹⁰².

Necmettin Sadak ise, *Akşam’da “Demokrat Partisi’ndeki Kararsızlık Ne Gibi Düşünceleri Uyandırıyor?”* başlıklı yazısında; DP’lilerin Meclise gelmeyi uzatmasının Recep Peker’in birkaç ağır kelimesiyle açıklanamayacağını belirterek, bu durumun, T.B.M.M.’ni tek partili bırakmak için bir tehdit unsuru olabileceğinin de üzerinde durmaktadır¹⁰³.

Faik Fenik de, DP’ye yönelen tenkitlere demokratların da aynı şekilde cevap vermesi veya Meclisten çıkmaları gerektiğine inanmaktadır. “Demokratlar, Meclisten çıkmayı tercih etmişlerdir; çünkü Mecliste bulunmakla iktidar partisinin ekmeğine tereyağ sürdüklerini görmüşlerdir. Onlar her şeyi yapacaklar, hiçbir tenkidi dinlemeyecekler, üstelik tenkitlere ağır cümlelerle hücum edecekler, istediklerini söyletecekler ve böylece çift parti kadrosu içinde, tek parti zihniyetini devam ettirecekler ve idarede tam demokrasi olduğuna herkesi inandıracaklardır”.¹⁰⁴ diyerek Halk Partisi’nin hareket tarzında bir değişiklik yapmasının zorunlu olduğunu, sun’i bir anlaşma değil, demokrasinin icaplarını yerine getirmesi gerektiğine işaret etmiştir.

⁹⁹ FENİK, “Anlaşma İmkanları Var mıdır?”, Vatan, 25 Aralık 1946, S.2002.

¹⁰⁰ FENİK, a.g.m.

¹⁰¹ Nadir NADİ, “Demokrasiye Veda mı?”, Cumhuriyet, 20 Aralık 1946, S.8024.

¹⁰² Nilgün GÜRKAN, *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İstanbul 1998, s.247.

¹⁰³ GÜRKAN, a.g.e. s.250.

¹⁰⁴ FENİK, “Anlaşma İmkanları Var mıdır?”, Vatan, 25 Aralık 1946, S.2002.

Demokratlar sine-i millete dönmek taraftarıydı. İnönü tarafından bir uzlaşma teklifi gelirse o zaman sorun kalmayabilirdi. Meseleyi Cumhurbaşkanı'na havale ederek, yumuşama havasını sağlamaya çalışmasını bekliyorlardı. Metin Toker DP'nin İnönü'ye meydan okur görünmenin işlerine gelmediğini ifade etmektedir. Toker, 1946-1950 yılları DP'nin muhalefeti açıklarken, *“Meclise gelmemeleri halinde Meclisin gayri meşruluğunu tescil edeceklerdi ve CHP'nin bundan korkmaktaydı”* ifadelerini kullanmıştır. 1950-1954 yılları, yani DP'nin iktidarı döneminde ise, *“DP'nin böyle bir endişesi yoktur. Meclis her halükârda meşru kalacaktır”*.¹⁰⁵ Meclisin meşruluğu tartışmalarının yaşandığı 1946 yılında DP'nin kendine güvendiği görünmekle beraber, İnönü'nün desteğini de kaybetmek istememeleri bu güvenin aciz yanlarını sergilemektedir. İktidarın meşru zeminler oluşturmadığını beyan ederek, kendilerinin iktidarında yanlışlara meyledilmeyeceği intibamı vermeleri muhalefette söz söylemenin kolaylığını da gözler önüne sermektedir.

DP'yi ve onun başında bulunanları bozgunculukla, anarşistlikle, memlekette bir ihtilal ve anarşi havası yaratmakla itham eden Başbakanın hemen vazifesini yaparak, suçluları mahkemeye vermesini ve DP'yi kapatmasını söyleyen Fuat Köprülü, Demokratların her zaman alınlarının açık olduğunu da üzerinde durmuştur. Köprülü, tek parti anlayışının yürüttüğü mutaassıp bir zihniyetle demokrasiye hizmet edilemeyeceğini de belirtmiştir¹⁰⁶.

“Eğer DP milli bir muhalefet partisinin takip etmesi lazım gelen hareket hattından biraz inhiraf etmiş, yanlış yola sapmış olsaydı, Türk milletinin akliselimi onu derhal cezalandırırdı. Az bir zamanda milletin büyük bir ekseriyetini saflarında toplamak gibi parlak bir muvaffakiyet elde edemezdi”.¹⁰⁷ diyen Köprülü, DP'nin kazandığı büyük muvaffakiyetin, vazifesini milli iradeye uygun, menfaat düşüncesinden uzak tutarak yapmasında aramak gerektiğine de temas etmiştir. Mecliste demokratların gösterdiği tutumun, her yerde tasvip edildiği görülmektedir¹⁰⁸. İleri hatta geri bir demokrasiden bahsedebilmek için ise Meclis'te bu muhalefete ihtiyaç olduğunu söyleyen Nadir Nadi, Halk Partisi'nin demokratlara ağabey rolü oynayamadığını, ilerisi için ümit ve cesaret veremediğini, nerede ise vatan haini damgası vurduğunu belirtmektedir¹⁰⁹.

Fuat Köprülü, *“anayasa davasında, iktidar partisi muhalefetin kararlarını dikkate almamaya devam ederse, Demokrat milletvekilleri millete verdikleri şeref sözünü tutacaktır”*. demiştir. *DP mensuplarının mecliste muhalefet mesuliyetini bir süs gibi omuzlarında taşımayacakları da bir gerçektir*.¹¹⁰ Memleketin demokrasi noktasında inkişafını isteyenlerin bu konuda demokratlarla beraber hareket etmesi gerekirdi. Kaldı ki, Türk milletinin ekseriyeti de bu kanunların demokrasinin icaplarına uymasını istemektedir.

c- Demokrat Parti'ye Yönelen Solculuk İsnatları

DP'nin zaman içinde gösterdiği büyüme başarısı ile CHP'nin karşı bir politika geliştirerek, yeni partiyi söz ve tazyikle boğma teşebbüslerine giriştiğini söylemek maalesef mümkün olmaktadır. Maalesef diyoruz, çünkü demokrasinin yerleşmesini ve

¹⁰⁵ Metin TOKER, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1950*, Ankara 1990., s.158.

¹⁰⁶ “Mecliste Bütçe Müzakereleri”, Vatan, 21 Aralık 1946, S.1998.

¹⁰⁷ “İki Parti Arasında İhtilaf”, Vatan, 25 Aralık 1946, S.2002.

¹⁰⁸ “DP Kararında Musır”, Vatan, 23 Aralık 1946, S.2000.

¹⁰⁹ Nadir NADİ, *Perde Aralığından*, İstanbul 1979, s. 308.

¹¹⁰ “Fuat Köprülü'nün Mühim Bir Makalesi”, Vatan, 14 Ocak 1947, S.2022.

gelişmesini beklediğimiz bir aşamada, bu tarz baltalama ve karalama hareketlerinin Cumhuriyetle yaşıt olan bir siyasi partiye hiç de yakışmadığını görüyoruz.

Bu hususta en belirgin hadise Moskova radyosunun iç işlerimize müdahalesiyle gündeme gelmiştir. CHP'nin bu radyonun tuzağına düşerek, partililik gayretleri içinde bu radyo ile işbirliği yapmalarını eleştiren Vatan Gazetesi "**Siyasi İcmal**" köşesinde, "*hakiki demokrasi ile hiçbir alakası olmayan bir kaynaktan gelen tenkit ve mütalaaların hiçbir Türk vatandaşını şaşırılmayacağı*"¹¹¹ nın zikredilmesi millete duyulan güveni bilmemiz açısından da önemlidir.

Vatan Gazetesi'nde "**İktidar Partisi Endişe İçinde**" başlıklı yazıda "*Solculuk, ırkçılık cereyanları, antidemokratik hareketler bazı kimseler tarafından Demokrat Partiye mi mal edilmek isteniyor*"¹¹² denilerek DP'ye açıktan tarizlerin başladığına dikkat çekilmektedir: "*Tanin Gazetesi'nde Ahmet Şükrü Esmer'in DP'nin komünistler ve ırkçılar arasında sempati yaratmağa çalıştığı, demokratların her maksatla ve her menfaate hizmet vadettikleri hakkında yazısı DP mahfillerinde teessürle karşılanmıştır*"¹¹³ denilen haberde DP'nin bütün bu itham edilen hususlarla mücadeleye azmettiklerini belirttikleri görülmektedir.

DP' ye yönelen bu itham ve isnatların onu zaafa uğratmadığı aksine güçlendirdiği de bir gerçektir. "*Müsbet bir programla ortaya çıkan murakabe partisi kuran vatandaşları, komünistlikle itham etmeye kalkışan gafillerin ve bedbahtların zuhur ettiğini*" belirten Ahmet Emin Yalman, gözleri dönmüş olarak nitelediği bu şahısların "*Rusya'ya, bütün dünyaya ve bizzat Türk vatandaşlarına böyle bir tavır takınmanın ve kardeşi kardeşe düşman göstermenin; Türk milletinin varlığına bir suikast olduğunu farkedemediklerine*"¹¹⁴ temas ediyor. Yazısına devam eden Yalman: "*Garibi şu ki aynı muhit bir aralık DP hakkında: "Tüccarlar partisi, kapitalistle partisi" diye propaganda yapıp durmuştu. Şimdi işine geldiği zaman aksi tarzda propogandaya girişmekten çekinmiyor ve dün tüccar partisi dediğine (komünist parti) demek suretile ne gibi gülünç bir tezada düştüğünü de düşünmüyor, muhatap olan vatandaşların DP'nin komünist kesildiğine inanmayacaklarını, fakat kendi çalışma usulleri hakkında çok ağır hükümlere varacaklarını, gafil propogandaların kendi aleyhlerine döneceklerini hatıra getirmiyorlar*"¹¹⁵ Bu baskıların DP'nin yükselmesine sebep olduğunu Samet Ağaoğlu da dile getirmektedir.¹¹⁶

Tek parti düzenini devam ettirmek isteyenlerin sarıldığı silahların bir gün kendi üzerlerinde patlayacak olması milli birliğimiz açısından hoş olmayacak bir durum arz eder. Yabancıların eline verilen bu tarz fırsatların bir gün aleyhimize işleyecek olması da içinde bulunduğumuz yanlışlığın boyutunu görmemiz açısından önemlidir. Yalman'ın "*Tek parti muhitlerinin inhisarlı iktidar hırsı ne iğrenç bir şey imiş ki, bekaımızın başlıca korunma vasıtası olan milli birlik gibi mukaddes bir manevi kaynağa bile el uzatmalarına mani olamıyor*"¹¹⁷ diyerek iktidar sahiplerini suçlaması sanırız çok büyük bir itham değildir. "Siyasi rakiplerini kötü göstermek için Bolşevik taraftarı olduklarını iddia etmenin milli

¹¹¹ M.H. ZAT, Siyasi İcmal "Moskova Radyosunun Tuzakları", Vatan, 17 Mayıs 1946, S.1786.

¹¹² "İktidar Partisi Endişe İçinde", Vatan, 18 Mayıs 1946, S.2146.

¹¹³ "İktidar Partisi Endişe İçinde", Vatan, 18 Mayıs 1946, S.2146.

¹¹⁴ YALMAN, "Particilik ve Milli Birlik", Vatan, 20 Mayıs 1946, S.1789.

¹¹⁵ YALMAN, a.g.m.

¹¹⁶ Samet AĞAOĞLU, *Demokrat Partinin Doğuş Ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Ankara 1972, S.78.

¹¹⁷ YALMAN, "Particilik ve Milli Birlik", Vatan, 20 Mayıs 1946, S.1789.

birliği yok diye harice tanıtmanın memleket namına atılan korkunç bir adım atması”¹¹⁸ CHP’ nin lehine sonuçlar doğurmayacak davranışlar olduğunu idrak etmek açısından önemlidir.

DP’ye yöneltilen ithamlar Yozgat Valisi Sadri Aka hakkında dava açılmasına da sebep olmuştur. Bu zat Yozgat’ta Halk Partisi salonunda “*Celal Bayar’ın ve partisinin komünist olduğu tamamen tahakkuk etmiştir*” ve yine Yozgat askeri mahfilinde bir çok subay ve sivilin hazır bulunduğu diğer bir mahalde “*Demokrat Parti bolşeviktir. Ruslardan maddi yardım görüyor. Son sıkı tedbiri hükümet bu hakikate vakıf olduktan sonra almıştır*”.¹¹⁹ demek suretile DP’yi halkın hakaret ve husumetine maruz bırakacak isnatta bulunmuştur. DP de masum şahsiyetini korumak için böyle bir dava açmıştır.

Metin Toker o günün manzarasını şu şekilde anlatıyordu: “*Bu “Moskovacılık” suçlaması demokrasi tarihimizde ilk defa, CHP militanları ve fanatikleri tarafından DP’ye karşı icat edildi. Bunların nazarında DP Moskova’nın emrindeydi. Hatta bazıları yeni partinin Ruslardan para aldığını iddia edecek kadar ileri gittiler. Aslına bakılırsa Moskova radyosunun yayınları böyle bir şüpheye kasden yer verecek şekilde düzenleniyordu. O tarihte bizim radyo henüz yoktu ama, Kremlin’in hedefi de, stratejisi de aynıydı. Kremlin’in gözü gene Boğazlardaydı. Taleplerini açıktan ifade bile etmişti. İktidarı yıpratmak suretiyle milli birliği bozar, Türkler kendi aralarında boğaz boğaza getirebilirse, gayesine daha kolay erişebileceğini düşünüyordu. Bundan dolayı da Moskova radyosunun yayınları ile içerde DP’nin iktidarı suçlamaları genellikle aynı yönde oluyordu. CHP’liler bunu fırsat sayıyorlar, gelişmesini önlemek istedikleri DP hakkında hemen “komünistlik” isnadını yapıyorlardı*”.¹²⁰

Milletin zihnini karıştırmak ve hür iradesini baltalamaktan öteye gitmeyen bu tür faaliyetlerle CHP ve mensupları ancak bu ülkeye ıstırap vermektedirler. Halkı vicdanları ile baş başa bırakıp, yanlı propagandalardan kaçındıkları takdirde, halka hürriyet fırsatı vermiş olacaktırlar.

Kamil Gürel adlı bir vatandaşın belediye seçimleri sırasında DP’ye yöneltilen isnatları kaleme alması seçimlerin siyasi tarihimizdeki yerini belirlememiz açısından önem teşkil edecektir. Mihaliçcik Belediye seçimleri sırasında, demokratik olmayan usullerle demokrasi tüccarlığının yapılması, beklenilenin bu olmadığı hissini vermektedir. Bunun gibi olayların aktarılmadığı kaç bölge vardır kim bilir? “*Mihaliçcik’te bir orman memurunun birkaç vatandaşı yakalayarak; “reyini Halk Partisi’ne vermezsen sonunu sen düşün, hem de bu parti İsmet Paşa’nın partisidir. Öbürü komünist partisidir. Adı bile gavrurca... Ona uyanlar iki ay sonra idam edilecek v.s.” “Bir tarafta Halk Partisine mensup bir paralı, fakir bir yurttaşa gözdağı vermekte, “Reyini Halk Partisine ver, sonra evsiz kalırsın....” gibi*”¹²¹ tazyiklerin varlığından söz ediyor.

“Ordu’dan Samsun’a giden bir lise öğrencisine, DP’li olduğunu söylediği için gemi kaptanının *sen komünistsin* dediğini ve mecburi beş saat ateşçilik yaptırdığını, içinizde DP’li var mı? diye soran lise edebiyat öğretmenin *iki kişi varız* diyen bir öğrenciye, *ikiniz*

¹¹⁸ YALMAN, “Halk Partisini Kurtarmak Lazım”, Vatan, 22 haziran 1946, S. 1821.

¹¹⁹ “Demokrat Parti, Yozgat Valisi Aleyhine Madde Tayini Suretiyle Hakaret Davası Açtı”, Vatan, 21 Mayıs 1946, S.1790., Metin TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Ankara, 1990, s.108.

¹²⁰ TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Ankara, 1990, s.108

¹²¹ Kamil GÜREL, “Vatandaş Gözüyle Mihaliçcik Belediye Seçiminden Levhalar”, Vatan, 16 Haziran 1946, S.1815.

de komünistsiniz dediğini, kahvehanesinin duvarlarına DP ileri gelenlerinin resimlerini asan bir köylüye, *indir, yurt şu komünistlerin resimlerini* dediğini Mahmut Goloğlu eserinde kaydetmektedir¹²².

Yalman, CHP'nin takındığı tehditkar tavrı eleştirerek, siyasal rakiplerini kötölemek için bel bağladıkları silahın ters teptiğinden bahsetmektedir. “*Müstakil ruhlu vatandaşlar, fiilen mevcut olan milli birliğin Ruslara ve demokrasi alemine karşı yok gibi gösterilmesini affetmiyorlar. Bunu en hayırlı bir memleket menfaatinin parti ihtirasına alamet sayarak Halk Partisine çok fena numara veriyorlar. Eski bir mutaassıbın kendi fikrinde olmyanlara veya herhangi bir sebeple hoşuna gitmeyenlere “kafir oldu” demesi gibi, kötü particilerin de siyasi rakiplerine “Rus taraftarı oldu” demelerini çok iptidai ve çirkin bir zihniyetin ifadesi sayıyorlar ve inkılapçı olduğunu iddia eden bir partiye bu kadar hamlığı ve iptidailiği yakıştıramıyorlar. Aynı bir siyasi yol tutan vatandaşları kötölemek için ileri sürülen isnada; bunu yapanların da inanmadıklarını bildikleri için, Halk Partisinin ahlak notunu kırıyorlar”*.¹²³

Demokrat Parti kurucularından Celal Bayar, Adana’da yaptığı bir konuşmasında DP’ye yöneltilen suçlamalara cevap mahiyetinde sol parti olmadıkları fikrini savunmuştur: “*Dost olsun, dost olmasın, herkes bunu bir kere daha iyi bilmelidir ki ,biz ne komünist kırıntısı, ne faşist çömezi, ne de mütareke devrinin Sait Mollasıyız. Hayatımızı ve fikirlerimizi ancak Türk milletinin selamet ve parlak atisi gayesine bağlamış bulunuyoruz, yalnız Türk milletinin milli menfaatlerini istihdaf eden davaları ele alan insanlarız”*.¹²⁴

DP hakkında yapılan isnatların tutarsızlığına ve halkın zihnini bulandıranların gayretli çalışmalarına bakılacak olursa, memlekete demokrasi yerine ikilik sokmaya çalışanların aslında kimler olduğunu anlamak hiç de güç olmayacaktır. Hemen hemen her seçim bölgesinde “*CHP’lilerin DP’nin Rus siyasetini yaydıklarını, vatanın birliğini ve bütünlüğünü parçaladıklarını iddia ettikleri görülmektedir. Böyle bir partiyi tanımadıkları”*¹²⁵ da maksadı aştıklarını gösteren en mühim kanıt olsa gerektir.

Seçimler sırasında baştan başa tehdit bölgesi olan İzmir’de DP’ye yönelik saldırgan tavırların şiddetle devam ettiği görülmektedir: “*İktidar mensupları altı ay evvel Rus taraftarı oldukları için CHP’den kovulan şahısların şehirleri, köyleri dolaşarak halkı zehirlediklerinden şikayetçi olmaktadır. Biz Cumhuriyet Halk Partisi mensupları Anglo Sakson taraftarıyız. Demokrat Parti ise Rus taraftarıdır”*.¹²⁶ Demokrasinin yerleşme sürecinde, CHP’nin muhalefeti karalamak amacıyla başlattığı bu tarz propagandalar iktidarın ne derece fedakar(!) olduğunu göstermektedir.

Celal Bayar Ödemiş’te halka yaptığı bir hitabede, DP’nin Rus taraftarı olduğu iddialarına yönelik; “*Bu memlekete göz dikenlerin gözlerinin çıkartılacağına emin olun”* diyerek dahili politikaya harici meselenin alet edilemeyeceğini izaha çalışmıştır¹²⁷.

CHP’nin bu tarz bir propagandayı yaparken kendi hesaplarına İngiliz ve Amerika’nın taraftarlığı yaftasını muhafaza edeceklerini söyleyen Yalman, “*Bunun*

¹²² Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, İstanbul 1982, s.63.

¹²³ YALMAN, “Yanlış Parola”, Vatan, 24 Haziran 1946, S.1823.

¹²⁴ “Demokrat Parti ve Mareşal”, Vatan, 30 Haziran 1946, S.1829, “Celal Bayar Adana’da Tezahüratla Karşılandı”, Cumhuriyet, 30 Haziran 1946, S.7856.

¹²⁵ “Milletvekilllerinden Bir Köylünün Sorduğu Soru”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

¹²⁶ “Ege Baştan Başa Tehdit Bölgesi”, Vatan, 10 Temmuz 1946, S.1839.

¹²⁷ “Celal Bayar’ın Ödemişlilere Hitabesi”, Vatan, 17 Temmuz 1946, S.1846.

*mânâsının birtakım Türk vatandaşlarının siyasi rakip saydıkları Türk vatandaşlarla mücadele ederken rakiplerini demokrasilere jurnal etmek suretiyle DP zararına kendilerine hariçte istinat ve manevi kuvvet aramağa kalkışmak olduğunu*¹²⁸ belirtmiştir. Harici istinatlara bel bağlamak yerine iktidarın ve meşru muhalefetin bütün kuvvetini Türk milletinin sinesinde ve vatandaşların gönül rızasında aramanın gerekli olduğu kanaatini taşıyan Yalman, Türk dahili ve harici siyasetinin Balkanlaşmaması taraftarıdır. Aramızda bazılarının ecnebi bir devlete meyli olduğunu iddia etmenin, milli bünyemize zaaf isnat etmek olacağına da önemle üzerinde durmuştur¹²⁹.

Celal Bayar Erzurum'da yaptığı bir konuşmada “kendilerine komünist diyenleri takbih ederek, “*Biz istiklâlimizi ve hürriyetimizi başkalarına kaptırmak değil, bunlara bizzat sahip olmak istiyoruz. DP bu milletin aile, nizam, şeref ve mülkiyetine olan bağlılığı bilir*”.diyerek asıl dâvanın Hürriyet Misakını yerine getirmek olduğunu belirtmiştir. Bayar, korkudan masun kalma hürriyetinin en önemli hürriyet olduğunu, kanun dairesinde bulunduğu sürece vatandaşın korkmaması gerektiğinin de üzerinde durmuştur¹³⁰.

Osman Cemal Fersoy, CHP'nin daha sonraları kucak açacağı aşırı solu Demokratlara yamamağa çalıştığını ve cereyan eden kanun dışı bütün baskı ve tedhiş hareketlerini mazur gösterebileceğini sandığını ifade etmiştir. 1946 seçimlerinde Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye açtığı soğuk harp ve tatbik ettiği baskı politikasının Halk Partisi'nin işine geldiğini belirten Fersoy, CHP'nin DP'yi açık komünistlikle itham ettiğini dile getirmiştir.¹³¹

B- 1947 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

1- 1947 Yılında Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki Tartışmalar

Demokrat Parti, Türk siyasal hayatındaki ilk yılında karşılaştığı eleştiri ve tehditlere rağmen güçlü kalmayı bilmiştir. Sistemin getirdiği karmaşık yapılanma, iktidar partisinin demokrasi dışı yöntemlerle muhalefeti sindirme çabaları arasında geçen bu zorlu yıl, siyasi sahada DP'nin tecrübesini de artırmıştır. Demokrasiyi ayakta tutan fikir ve alternatif rekabeti arasında bocalayan CHP'nin kendisini reforma tabii tutması ilk bakışta çözüm gibi telakki edilmiştir. Ne var ki, iktidarın reform adı altındaki yapılanmasında bile, muhalefetin önünü tıkayan faaliyetler dikkat çekmektedir.

DP'nin iktidara yönelttiği sert ve haklı eleştirilerin neticesinde ortaya çıkan en önemli sonuç, hiç şüphesiz “Hürriyet Misakı”dır. Türkiye'nin siyasal noktadaki problemlerini çözmeye sunulan bu belge, halkın hakkını da bir ölçüde teminat altına almaktadır. Milli vicdanlarda şuurlaşan meseleleri gündemde tutmaya çalıştığı için haksızca saldırılara uğrayan DP, anayasaya uygun olmayan hükümlerin işlerlik kazanmaması yolunda mücadelesini vermeye devam etmiştir. “*Anayasanın ruhuna ve metnine aykırı kanun hükümlerinin varlığı ve vatandaş hak ve hürriyetlerinin baskı*

¹²⁸ YALMAN, “İç ve Dış Siyasetlerimiz Arasındaki Ayar”, Vatan, 13 Ağustos 1946, S.1873.

¹²⁹ YALMAN, a.g.m.

¹³⁰“Celal Bayar Erzurum'da 2.ci Mühim Nutkunu Söyledi”, Vatan, 6 Ekim 1947, S.2285.

¹³¹ Osman Cemal FERSOY, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul 1978, s.138.

*altında olduğu, milli iradenin serbestçe tecellisine bu kanunların engel teşkil ettiği şüphesizdir*¹³². İşte DP'nin kuruluşuna etken olan da bu gayri tabii şartlardır.

DP'nin ilk büyük kongresine yöneltilen eleştiriler bu kongrenin bir isyan ve ihtilâl niteliği taşıdığı yönündedir¹³³. Demokratlar İlk Kongrelerinde aldıkları Hürriyet Misakı adlı karar ile antidemokratik uygulamalara son verilmesinde de kararlı olduklarını bir kez daha günyüzüne sermişlerdir. Fakat Halk Partisi çevrelerinde her zaman olduğu gibi dikkati çeken nokta, *“tatbikatta tek idareli seçimden ayrılmayıp, demokrasiyi sakız gibi gevelemektir*¹³⁴. Antidemokratik kanunlarla demokrasiye gidilemeyeceği, bunun gülünç olduğu veya bu tarz demokrasinin ölüme mahkûm olduğu da bir gerçektir¹³⁵.

Nadir Nadi Cumhuriyet Gazetesi'nde yazdığı bir makalesinde; DP'nin hedefinin sahici ve teminatlı bir hürriyet rejimi kurmak olduğunu belirtmiştir. DP kurultayının üstünden günler geçtikten sonra, CHP çevrelerinin sinirlenmesini ise haksız bulmaktadır. Nadi'ye göre, azınlık teşkil eden DP'lilerin çoğunluğa karşı tahakküm emelleri beslemesi, CHP'lilerin muhaliflerini töhmet altında bırakmasından başka bir şey değildir¹³⁶.

Partilerin birbirini çekiştirmekten ve birbirlerinin üzerine kara lekeler sürmekten başka iş yapmadıkları görülmektedir. Karalama politikasının siyasi arenada çok iş yaptığı ve hüner telakki edildiği Türkiye'de, yapılacak işlere fırsat bulunamamaktadır. Politikanın iktidar mevkiini sağlamlaştırma olarak telakki edildiği bir dönemde iktidarın hedefi hizmet değil, muhalif partilerle uğraşmak olmuştur. Fenik, *“iktidar partisi işleri düzenlemek yerine süs ve dedikodu ile muhalefeti çürütmek cihetini tutmuştur”* diyerek, *“muhalefeti sözle itham etmenin iş yapmaktan daha kolay olduğunu”*¹³⁷ belirtmiştir.

Faik Fenik, tartışmaların yoğun olduğu siyasi hayatımızda politikacılarımıza şu tavsiyelerde bulunmaktadır: *“Siyaseti kaldırıma düşürmek isteyenlere şunu hatırlatmak lazımdır: Velvele ile, gaye ve kinle münakaşa kazanılmaz. Eğer kazanıldığı zannedilse bile, bu sun'îdir. Hakikat necip Türk milletinin asâletine yakışır bir tarzda er geç tezahür edecektir. politika yapmak küfretmek değil, ikna etmek ve neticeler alabilmek sanattır. Bir işde küfürle, hakaretle netice alındığı da şimdiye kadar değil siyaset sahasında, mahalle kahvesinde bile görülmemiştir”*¹³⁸.

Demokratların millete hıyanet etmiş olmalarıyla itham edilmelerini eleştiren Hüseyin Cahit Yalçın, Demokratların çok zor bir imtihandan çıktığını, DP ile aramızda vatan meselesinde tam bir birliğin teessüs ettiğini, fikir ihtilaflarının üstünde samimiyet ve karşılıklı itimadın kurulduğunu yazmıştır. *“Muhalif bir parti kendi partimize mensup bir müstakil grup yumuşaklığı ile yürüyemez. Muhalefet hatta muhalefete değil, hükümete mensup olan bir fırka bile kuru akıl mantık ve muhakeme ile yaşayamaz. Parti daha ziyade hissiyat ile yürür ve bir mistik ile yaşar. DP' de kendisine insanların kalbleriyle en kolay anlıyacakları hürriyet mistiğini ele aldı. İktisadi sistem münakaşalarının ve bu kabil kuru sözlerin arkasından kaç kişi yürür? Fakat bir hürriyet bayrağı açarsanız mukadderatından memnun olmayan büyük insan kütlelerini arkanızda bulursunuz. Bizim şarklı ruhlarında bu efsunlu kelimenin o kadar tatlı ve çekici bir ahengi var ki, Demokratlar biraz daha fazla*

¹³² “Demokrat Parti Belgeleri”, Tarih ve Toplum, Mayıs 1988, C.9., S.53., s.265-266.

¹³³ Mümtaz Faik Fenik, “Tenkidle Sindirmek Usulü Asla Muvaffak Olamaz”, Vatan, 18 Ocak 1947, s.2026.

¹³⁴ Sütunlar Arasında, “Sağa Sola Yalpa”, Vatan, 25 Ocak 1947, S.2033.

¹³⁵ Sütunlar Arasında, “Antidemokratik kanunlarla Demokrasi Olmaz”, Vatan, 27 Ocak 1947, S.2036.

¹³⁶ Sütunlar Arasında, “Sahici ve Teminatlı Hürriyet Rejimi”, Vatan, 18 Ocak 1947, S.2026.

¹³⁷ FENİK, “Dedikoduyu Bırakalım Yapacak Çok İşimiz Var”, Vatan, 10 Şubat 1947, S.2049.

¹³⁸ FENİK, “Münakaşa Terbiyesi”, Vatan, 28 Nisan 1947, S.2126.

bağırsa hepimizi arkalarından sürükleyecekler zannediyorum".¹³⁹sözleriyle DP'nin yanında halkın yer almasında hürriyet mefhumunun önemli yer tuttuğunu ifade etmiştir.

Falih Rıfki Atay, *"muhafeletin umumi bir kaynaşma içinde iktidarı kapabilmek hürsü ile karşılıklı denetlemeden ibaret demokrasi particiliğine tehlikeli bir düşmanlık ruhu aşılamıştır. Bu türlü telkinler ve ayartmalarla en küçük köye kadar bütün halkı parçalamaktan ne gibi zararlar doğabileceğini düşünmemiştir"*.¹⁴⁰diyerek, DP'nin Büyük Millet Meclisi'nin meşruluğunu zayıf düşürecek tahriklerde bulunduğu dikkatleri çekmiştir.

CHP'nin müteaddit partilere hayat hakkı tanımasının parti içinde çok önemli gelişmeler olduğuna temas eden Yalçın, etrafımızın boşa çıkmış demokrasi mezarlıkları ile dolu olduğunu ifade etmiştir. CHP'nin muhafeletin ufak tefek eksikleri ve kusurları üzerinde ısrarla durarak, teferruata boğulup, anlaşma kabul etmez inatçı bir hareket hattı takip etmesinin demokrasinin zararına olacağını ve bu durumun ancak müfritleri besleyip, kuvvetlendireceğini vurgulamıştır. kavgalarla, tahriklerle, meydan okumalarla değil, samimiyet, anlayış ve dostlukla verimli bir zihniyete ulaşmanın mümkün olup olmadığını sorgulamaktadır.¹⁴¹ CHP'nin muhafelete bakış açısı çok partili hayata geçişin başlangıcından beri fazla bir değişiklik göstermemiştir. Tek parti idaresinin alışkanlıklarından kurtulamayan CHP'nin muhaliflerini kabullenmesi de kolay olmamıştır.

CHP 25 senenin bütün mesuliyeti omuzlarında taşıyan bir parti sıfatıyla, DP'nin meydan demokrasisine dönmesini eleştirmekte ve DP'nin demokratik gelişmeye zararı olan temayüller içinde olduğuna inanmaktadır. Cumhuriyetin kurulduğu günden beri teşri ve icra mesuliyetini taşıyan CHP'yi, Hürriyet Misakı adı altında kaldırılmaları istenen kanunların ve bütün işlerin şeref ve mesuliyetinde Devletimizin banisi Atatürk'le ayrılmaz bir bütün teşkil ettiklerinin de üzerini çizmektedir.¹⁴²

Meydan demokrasisine rağbet edenlerin sık sık 25 yılın hesabından dem vurmalarının, CHP'nin çeyrek yüzyıl süren idaresizlikten mesul olduğunu iddia etmelerinin yanlış bir tutum olduğu düşünülmektedir. DP'nin zihinleri çelerek, Halk Partisi'nden daha kötü bir idare kurulamayacağını ileri sürmesini eleştiren Ulus Gazetesi, CHP'nin değil 25 yıl, 28 yılın hesabını verdiğini, DP'nin tutumunun safsatadan ibaret olduğunu yazmıştır.¹⁴³

Yalman, DP'nin tek parti gidişinin manzarasını örtecek zahiri bir demokrasi cilası hizmetini görmeyi kabul etmeyerek, zihniyet değişmediği sürece Mecliste de kalmayacağını belirtmiştir¹⁴⁴. Yalman, partilerarası didişmelere son verilerek, milli birlik ve beraberliğe gidilmesi, iki parti ve müstakillerin iştirakiyle milli misakın vücuda getirilmesi¹⁴⁵ kanaatindedir. Milletın iradesinin en sert imtihanlardan geçtiği siyasi tarihimizde, kendi ihtiraslarımızdan kurtulmak milli bir vazife olarak karşımıza çıkmaktadır. Kör bir dünyada yaşarken, gören göz olacak devaları demokrasiyle sunmanın yolları ortaya konulmalıdır. Önce kendimizle dost olmanın çareleri bulunmalıdır.

¹³⁹ Hüseyin Cahit YALÇIN, "Partilerin Objektif Bir Tahlili", Tanin, 8 Temmuz 1947, S.4454 -1388.

¹⁴⁰ Falih Rıfki ATAY, "Niçin Bu Gürültülü İddialar", Ulus, 2 Mart 1947, (Sayı numarası Verilmemiştir)

¹⁴¹ YALÇIN, "Cumhuriyet Halk Partisi", Tanin, 9 Temmuz 1947, S.4454 -1389.

¹⁴² "DP'nin Bugünkü Mitingi", Ulus, 30 Mayıs 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

¹⁴³ "25 Yılın Hesabı", Ulus, 2 Haziran 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

¹⁴⁴ YALMAN, "Dürüstlük İmtihanı", Vatan, 8 Mart 1947, S.2075.

¹⁴⁵ YALMAN, "Büyük Milli Vazife Karşısında", Vatan, 27 Şubat 1947, S.2066.

Birbirimizi anlamadan, gereksiz çekişmelerin kucağına milleti bırakmanın mantığını demokrasiyle bağdaştırmak mümkün görülmemektedir.

Bayar Bakırköyü'nde yaptığı bir konuşmada, CHP'nin kanunsuz hareketlerinin devam etmesi halinde, yapılacak şeyin genel kurulun verdiği direktife uyarak Meclisi terketmek olduğunu belirtmiştir¹⁴⁶. Tazyiklerin DP'nin kuruluşundan beri devam etmesi CHP'nin kendisine güvensizliğini de ortaya çıkarmıştır. Halkın artık yanında yer almadığını görünce endişeye kapılan iktidar mensupları DP'yi takatsiz bırakarak, güç toplamaya çalışmışlardır. Ne var ki, bu sancılı çırpınışlar halkın partiden uzaklaşmasına engel olamamıştır.

Demokrasiye aykırı kanunların tadil edilmemesi halinde Demokratların Meclis'ten çekilecek olmalarından CHP mensupları şikayetçi değildir. "Halk Partisi başyazarları güdümlü neşriyatlarında; *Hürriyet Misakı üzerine teklif yapmayınız, ısrar etmeyiniz, kabul edilmeyecektir. Sonra çekilmeğe mecbur kalırsanız, bunun bütün mesuliyeti sizin üzerinize toplanır. Hoş çekilerseniz de bu bizim umurumuzda değildir*"¹⁴⁷. diyerek bir ölçüde DP'nin gidişatından, aldığı hızdan duydukları endişeyi dile getirmektedirler. CHP, anonim şirketlerdeki mürakıplar gibi bir parti kurulmasını, kendilerine icraatların raporunun sunulmasını beklemektedir. Yani tatbik yetkisi iktidarın elinde olacaktır. Bu sebeple Demokratların demokrasi cereyanının genişliğini sağladıktan sonra çekilmeleri onları endişeye sevketmemektedir¹⁴⁸. Bu tespitten anlaşılının da DP'nin Mecliste bir süs vazifesi görmesidir. Dışarıya karşı Türkiye'de demokrasi vardır imajını vermek yerine, hakikatte demokrasiyi uygulama sahasına koymanın daha ideal bir idare şekli olacağı açıkça ortadadır. CHP'nin sürekli başını kendisinin çektiği bir idari zihniyeti tercih etmesi, bencillikten öteye gitmeyen bir tavır olarak değerlendirilebilir.

Bayar halk ile hükümet arasındaki münasebeti düzenlemenin demokrasinin temel şartı olduğunu belirterek, kendi fikirleri ile tezat teşkil etmediğinin üzerinde durmuştur. Halk hâkimiyetinin hüküm sürmesinde devlet makinesinin kanun fikrine ve otoritesine bağlı olarak partilerin üzerinde insaf, hak ve adaleti kendisine rehber ittihaz eden bir müessese halinde işlemesine dayandığını belirtmiştir. Memur nüfuzunu halk aleyhine, şahıs menfaatine kullanmanın totaliter rejimlerin bariz vasfı olduğunu hatırlatmıştır. Bayar'ın açıklamaları karşısında Etem İzzet Benice de Bayar'ın zikrettiği olayların savcısı olmak hakkının sadece DP'nin değil, CHP'nin ve milletin de hakkı olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁹

¹⁴⁶ "C. Bayar, Menderes Bakırköyü'nde", Vatan, 12 Mart 1947, S.2079.

¹⁴⁷ "Ulus'ta Nihat Erim'in daha da ileri gittiği görülmektedir. "Bütün zorlayıcı teşebbüslerin iflas ettiğini, Millet'in oyu ile kurulan Büyük Millet Meclisi'ne karşı çekilme tehdidi filan gibi nümayişlerle yapılmak istenen baskının milletçe hoş görülmediğini ifade etmiştir. DP ve bütün muhalefet alemdarları zayıfladıklarını, lâkin sistemin, büyük sarsıntılara uğramaksızın geniş mesafeler aldığını belirtmiştir", Nihat ERİM, Ulus, 3 Mart 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir), "Çekilecekler ve göreceklere ki memleket kendi yolunda ilerlemekten bir an dahi geri kalmamaktadır. Bu deneme onların veya politika hayatlarının sonu olabilir. Ve bu sebepten acı bir netice doğurmuş sayılabilir. Lakin demokrasi tarihimizde böyle fiyaskolu bir emsalin yer alması ilerisi için ölçüsüz faydalar sağlayacaktır. Bundan sonra hiçbir parti Büyük Millet Meclisinden çekilmek tehdidi ile baskı yapmanın, vatandaşları ayağa kaldırmanın Türkiye'de mümkün olabileceği gibi bir hayale kapılmayacaktır". Geniş bilgi için bkz. Mümtaz Faik Fenik, "Demokratlar Meclisten Çekilecekler mi?", Vatan, 17 Nisan 1947, S.2115.

¹⁴⁸ FENİK, "Münakaşa Terbiyesi", Vatan, 28 Nisan 1947, S.2126.

¹⁴⁹ "Celal Bayar'ın Demeci", Son Telgraf, 27 Eylül 1947, S.3878.

Halk Partisi içinde yeni hiziplerin ortaya çıktığı, DP'nin Meclisten çekilmesini bekleyen neşriyatın mânâsının anlaşıldığı haberi gazete sütunlarına yansımaktadır¹⁵⁰. CHP içinde tek partili dört grubun teşekkül edeceği, böylece harice karşı demokrasi imajı verileceği görülmektedir¹⁵¹. Milliyetçi Grubun başında Recep Peker, Mutedil Grubun başında Şükrü Saraçoğlu, Sosyalist Grubun başında Necmettin Sadak, Muhafazakar Grubun başında Hamdullah Tanrıöver'in bulunacağı görüşü hakimdir¹⁵².

Celal Bayar, Partinin mecliste kalıp kalmayacağı sorularına “*Memleket menfaatleri kalmamızı icap ettiriyorsa kalacağız, aksi halde çekileceğiz. DP tehdide gelemes. Çünkü inanmıştır ki, maksadı bu memleketi hizmettir. Anlamıştır ki hak, haksızlığa daima galebe çalmıştır*”¹⁵³ diyerek cevap vermiştir. Bayar, tahrik yapmadıklarını, haklarını aradıklarını belirtmiştir.

Ulus, Akşam ve Tanin Gazeteleri DP'nin Meclisten çekilmesiyle vaziyetin değişmeyeceği kanaatine sahiptir. Gazetelerde, “*Çok partili sisteme intikal sûri ve zahiri olmuştur, bu işlemeyince, şartlar ve ahval tahakkuk etmeyince, yine tek parti sistemine dönmüş olacağız. Vaziyet değişmemiş olacak, bilakis müteaddit partiler sistemine gitmek istemeyen kimseler derin bir oh çekeceklerdir*”¹⁵⁴. yorumu yapılmaktadır.

DP'yi köylerden ve mümkün olsa şehir ve kasabalardan söküp atma düşüncesine sahip olduğu yaptıkları çalışmalarla da ortadadır. Bu tarz çalışmalarla halkı demokrasi noktasında ümitsizliğe sevketmeleri hiç iç açıcı görünmemektedir. CHP'nin halkın sevgisini kazanmak için başvurduğu bu tedbirlerin fayda etmeyeceğini geçen bir yıl zarfında anlamış olması gerekmez miydi?

Demokrat Parti taraftarlarının seçim öncesi gösterilerini yasaklayan bir iktidar mantığını anlamak kolay görünmemektedir. Selim Ragıp Emeç Son Posta'da iktidarın usulsüz tavırlarını şu sözleriyle eleştirmektedir: “*Hükümet adamlarına borazanlı mızıkalı resmi karşılama törenleri hazırlanırken, muhalefet şeflerini karşılama giden halkın dağıtılmak istenmesi demokrasi rejimine yakışmayan bir harekettir. Recep Peker'e borazan çalmak kabahat olmuyor da Celal Bayar'a merhaba demek neden kanuna aykırı sayılıyor? Bugün bu adam etrafında Halkçıların sinirine dokunan bir kalabalık toplayabiliyorsa, buna engel olmanın yolu polise dağıt emri vermek değildir*”¹⁵⁵.

Halkın bu tezahürlerini demokrasinin cilveleri saymak gereklidir. Drama dönüştürmenin, müsamahasız bir zihniyete taraftar olmanın mantığı yoktur. Kötü hadiselerle demokrasiyi tereddi ettirmek yerine, terakkiyi sağlamak şu zamanda elzem görünmektedir.

Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra yaptığı çalışmaları eleştiriye tabii tutan iktidar mensupları, muhaliflerin Halk Partisi'ni yıkmak istediğinden şikayetçi olmaktadır¹⁵⁶. Eli kolu antidemokratik kanunlarla bağlanan muhaliflerin CHP'ni yıkabileceğini tahmin etmek, iktidar partisinin zaafa uğradığını göstermektedir. Demokrasi ile özlenen her partinin kanunun nimetlerinden yararlanmasıdır. İdari mekanizmanın

¹⁵⁰ “Halk Partisi İçinde Yeni Hizipler”, Vatan, 17 Nisan 1947, S.2115.

¹⁵¹ FENİK, “Tek Partili Dört Grup”, Vatan, 18 Nisan 1947, S.2116.

¹⁵² “Halk Partisi İçinde Yeni Hizipler”, Vatan, 17 Nisan 1947, S.2115.

¹⁵³ “Demokratlar Toplantısında Bayar Bir Konuşma Yaptı”, Vatan, 23 Nisan 1947, S.2121.

¹⁵⁴ Sütunlar Arasında, “Ne Olacak, Matlup Hasıl Olur”, Vatan, 18 Nisan 1947, S.2116.

¹⁵⁵ Sütunlar Arasında, “Eşit Şart, Eşit Hak”, Vatan, 3 Nisan 1947, S.2101.

¹⁵⁶ FENİK, “Muhaleflerin Gözünü Bürüyen İktidar Hırsı”, Vatan, 15 Nisan 1947, S.2113.

tarafsız kalması, anayasa hükümlerinin herkes için örnek teşkil etmesi gereklidir. Anayasaya aykırı hükümlerin ortadan kaldırılmasına çalışıldığı için, bundan en çok CHP'nin memnuniyet duyması beklenir. Ki o zaman halk çoğunluğunu elinde tutabilecektir.

Hüseyin Cahit Yalçın Tanin'de "**Ortadaki Dava**" başlıklı makalesinde DP'nin halkı isyana teşvik ettiğini ileri sürmektedir. Hücum ve tarizlerin muhaliflerden meydana geldiğini, Halk Partisi'nin bunların çoğuna lâkayd kaldığını, lüzum gördüğü noktalar üzerinde mukabele ettiğinin¹⁵⁷ üzerinde durarak, DP'nin ölçü bilmediğinden, insaf tanımadığından şikayetçi olmaktadır. Yalçın, "**Demokrat Partisinin En Büyük Suçu**" başlıklı makalesinde DP'nin faaliyet tarzını fesat ve isyan hareketi olarak mütalâa etmiştir. Tanin yazarı Hüseyin Cahit, "*DP'nin en büyük suçu demokrasi hareketine hıyanet etmesi ve onun normal ve hızlı gelişmesine engel olmasıdır. DP şefleri muhalefeti düşmanlık mânasına anlamaktan ileri geçememişler ve silahlarını mübalâğa, iftira ve tezevir ile karışık bir demagojide aramışlardır*".¹⁵⁸ diyerek DP'nin tuttuğu yolun çıkmaz olduğunu ve bu yoldan geri dönmesi gerektiğini belirtmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın, partiler arasındaki kavgayı bitirmenin gerektiği üzerinde durarak, partilerin maziye kurcalamasında, kabahati birbirine yüklemeye çalışmasında ve birbirlerinin izzetinefsine ağır gelecek hareketlerde bulunmasında memleket için bir fayda olmayacağını anlatmıştır¹⁵⁹.

Falih Rıfki Atay, muhalefet partisinin devamlı tahrikçiliği ile iktidar partisinin devamlı suçlanmasından doğan bir buhranın bugünkü didişmeyi yarattığını ifade etmiştir. Demokrasinin menfaati açısından bu buhranın geçmesinin gerektiğine temas ederek, partiler arasında normal münasebetlerin kurulmasının gerektiğine değinmiştir.¹⁶⁰

DP'ye yönelik sözlü saldırılar bununla da kalmamıştır. Akşam Gazetesi'nde Halkçı'nın, "**Demokrasi, Demokrat Partisi Demek Değildir**" başlıklı yazısında dünyanın iki bin yıldır tarifinde birleşemediği demokrasinin, bizde bir curcuna havasında işlediğini vurgulamıştır. Batılı anlamda demokrasiye kavuşmak için belki de yüz sene geçmesi gerektiğini düşünen yazar, bugünkü muhalefetin temel noksanının yeni fikirler ortaya atmaması olduğunu ifade etmiştir. Yirmi yıllık CHP'nin içinden çıkan DP'si şimdiye kadar hesap vermesi gereken işlerden hesap sormaması gerektiğini düşünerek, bu doğuş hastalığının DP'nin gelişmesine en büyük engeli teşkil ettiğinin üzerinde durmaktadır¹⁶¹. DP'nin yeni bir fikir ortaya atmadığını ileri sürerek, muhalefetini kıymetsiz olarak göstermek ne ölçüde doğrudur? Parti içinde başlayan muhalefetin, yeni bir mecra kazanarak, siyasi bir parti niteliğine dönüşmesinin hazımsızlığını, bu tarz saldırılarla dışa vurmak demokrasiye ne kadar fayda sağlar? Eleştirilmeye tahammülü olmayanların sadece kendi bünyelerinde kalmalarının gelişmeyi ne ölçüde sağlayacağı da şüphe götürmektedir.

Halk Partisi Müfritlerinin DP'yi baltalamaya çalışmasıyla kendi bindikleri dalı kestiğini belirten Yalman, mükemmel bir barajı yıkarak, yarın ifrat hareketleriyle kalkansız kalacaklarını, DP'nin cankurtaran vazifesini gördüğünü anlamadıklarını iddia

¹⁵⁷ Sütunlar Arasında, "Yalçın'a Göre DP Halkı İsyana Teşvik Ediyormuş", Vatan, 30 Nisan 1947, S.2129.

¹⁵⁸ Sütunlar Arasında, "Yalçın'ın DP'ye İhtarı", Vatan, 2 Mayıs 1947, S.2130.

¹⁵⁹ Sütunlar Arasında, "İlk Adımı Atmak Halk Partisine Düşer", Vatan, 6 Temmuz 1947, S.2195.

¹⁶⁰ Falih Rıfki ATAY, "Demokrasimizin Başlıca Meselesi", Ulus, 8 Mayıs 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

¹⁶¹ Sütunlar Arasında, "Batı Demokrasisine Yüz Sene Sonra, O da Belki, Kavuşacağız", Vatan, 2 Mayıs 1947, S.2130.

etmektedir¹⁶². Türk vatandaşının çoktan uyandığının farkına varamayan bu kitlenin DP'yi eleştirmeyi bırakıp, keyfi totaliter idarenin ortaya çıkardığı küskünlüğü çözümlemesi gerekmektedir. Kaldı ki DP'ye tahammül edemeyen bu müfrit kitleye, İsmet İnönü iki partili hayatın vazgeçilmez bir zaruret olduğunu anlatmaya çalışmaktadır¹⁶³. İnönü'nün bu temaslarının partiler arasında bir uzlaşma yaratabileceği de düşünülmektedir¹⁶⁴.

Demokrasiyi kurma şerefının hangi partiye ait olduğunu sorgulayan Hüseyin Cahit Yalçın, partilerin hiç de hoş olmayan gurur ve ihtiras kavgalarının karşısında vatandaşın içinin yandığını ve bu kavgaları çocukluk yaptıkları yönünde değerlendirdiklerini ifade etmiştir. DP'nin dar, inatçı, skolastik zihniyeti ile vatandaşın haykırışında haksız olmadığını dile getirmiştir.¹⁶⁵

Yalçın, iki parti arasında çok büyük farklılıklar olmadığını dile getirerek, en çetin ihtilâfların bile samimi ve açık fikirlilikle halledilebileceği üzerinde durmuştur. seçimlerin emniyeti, matbuat ve fikir hürriyeti, şahsi hürriyetin masuniyet gibi mevzuların hiçbir zaman CHP ile DP arasında münakaşa mevzuu olmaması gereğine temas etmiştir. zira CHP memlekette tek parti idaresine son vererek hakiki ve geniş demokrasiye doğru yürüme lüzumunu takdir etmiştir. “Halk Partisi bir taraftan demokrasiyi ilân ederken diğer taraftan gayri samimi bir politika ile demokrasi icaplarını fiiliyatta sifira indiremez. DP bu prensiplerin tatbikatını kusurlu bulabilir; fiiliyatta garanti isteyebilir. Halk partisi için bu yoldaki tenkitleri memnuniyetle karşılamak, incelemek ve efkâr-ı umumiyeyi tatmin ve memnun edici izahatı vermek; icabediyorsa yeni tedbirler almak kanunlar yapmak veya mevcut kanunları düzeltmek en tabii vazifedir. Tenkitlerinden dolayı muhalif partiye ancak bir teşekkür borcumuz olabilir. Muhalefetin bu vadideki tenkitleri ancak bir işbirliği teşkil eder”.¹⁶⁶ diyerek demokrasi mefhumunda hepimizin müşterek olduğunu dile getirmiştir.

Faik Fenik, partiler arasındaki münakaşayı bırakarak geçinmenin yollarının bulunmasını tavsiye etmektedir. Geçim darlığının halkı büyük bir sıkıntıya soktuğunu ifade eden yazar, iktisadi sıkıntı başlayınca halka bunu unutturmak için, işin politik münakaşalara döküldüğünden bahsetmektedir¹⁶⁷. İktidarın nasıl ele geçeceği değil halkın nasıl geçim temin edeceğinin düşünülmesinin gerektiği üzerinde durulmalıdır.

Celal Bayar DP aleyhinde Komünist olduklarına yönelik iddialara cevaben bir beyanname yayınlamıştır. “İsnad, iftira ve çirkin telmihlerinin nerede duracağını kestirmek güçtür. DP'yi komünist hareketleriyle alâkalı göstermek, Mareşali millet gözünden düşürmek, anayasaya aykırı kanunları komünist ve mürtecilere karşı elde tutmak zarureti olduğu fikrini vermek , sıkıyönetimin devamını sağlamak, Meclisten çekilme kararı vermek zaruretinde kaldığımız takdirde bunun komünist tesiri olduğunu iddia etmek” bütün bu tavırlara rağmen milletin hakikati bildiğini vurgulayan Bayar, DP'yi idare edenlerin dünün ağır küfürlerine olduğu gibi, bugünün de bu tarz takdirlerine dudak bükeceklerini belirtmiştir.¹⁶⁸

¹⁶² YALMAN, “Tek Çıkar Yol”, Vatan, 12 Haziran 1947, S.2171.

¹⁶³ “İç Politikada Mühim Hadiselere Doğru”, Vatan, 24 Haziran 1947, S.2183.

¹⁶⁴ a.g.h.

¹⁶⁵ YALÇIN, “Millet Meclisindeki Münakaşa”, Tanin, 15 Ekim 1947, S.4454 -1485.

¹⁶⁶ YALÇIN, “Birleşme Noktaları”, Tanin, 13 Haziran 1947, S.4454 -1363.

¹⁶⁷ FENİK, “Politikayı Bırakalım da Geçinmeye Bakalım”, Vatan, 5 Ağustos 1947, S.2225.

¹⁶⁸ “Celal Bayar'ın Tamimi”, Tasvir, 9 Şubat 1947, S.673.

Hüseyin Cahit Yalçın, Mareşal Fevzi Çakmak tarafından tesis edilen İnsan hakları Cemiyetinin¹⁶⁹ gayelerinden birinin de “Türkiye’de ileri demokrasi” kurmak olduğunu, Komünistlerin lugat kitabında yer alan “ileri demokrasi” sözlerinin delalet ettiği manayı DP liderleri ve Mareşalin de şüphesiz bildiğini kaydetmiştir. “DP’si komünist ve ırkçı olmayabilir. Fakat her ikisine de hoş görünmek yolunda takip ettiği hareket hattı onun oportünist olan vasfını eritmektedir. Demokratlar her maksada ve her menfaate hizmet vadediyorlar. Fakat DP’ne kuvvet toplamak için girişilen bu oportünist politika neticeleri de gösteriyor ki,partiyi zayıflatmakta ve inhilale doğru götürmektedir. DP hakkında söylenmiş meşhur sözdür: ‘Bütün bir milleti kısa zaman içinde ve milletin küçük bir zümresini uzun bir zaman için aldatmak mümkün olabilir. Fakat milletin ekseriyetini aldatmak mümkün değildir. DP’nin de bu demokrasi düsturundaki hakikati anlayacağı zaman elbette gelecektir”.¹⁷⁰

Fuat Köprülü de, ırkçılar aleyhine şiddetli takibat yapıldığı sırada Komünistlere karşı mülâyemetin sebebini, Komünist tahrikatının köy enstitülerindeki tezahürlerinden kimlerin mesul olduğunu sorgulamaktadır.¹⁷¹ Necmettin Sadak’ın “Muhalefetin hiçbir fikir ve kanaati olmadığı, karmakarışık hoşnutsuzlar kütlesini temsil ettiği ilk ciddi muhalefet partisinin Halk Partisi içinde gelişigüzel çıktığı, eski bir başvekil ile köy ağalarından, çiftlik beylerinden Halk Partisinin sağcı ve solcularından mürekkep olduğu, çeyrek asır hürriyete kilit vurmuş, herkesi susturmuş, her hürriyet hapis ve darağacı ile mukabele etmiş insanlar olduğu” yolundaki düşünceleri Demokrat Parti aleyhine basın yoluyla yine hücûma geçildiğini göstermektedir¹⁷².

Muhalefetin azlık demek olduğunu belirten Sadak, muhalefetin gayesinin hiç şüphesiz iktidara geçmek olduğunu belirtmiştir. “ Muhalefetin kanun dışı faaliyetlere başvurarak, içine girip çalışmayı kabul ettiği Millet Meclisi’nin meşruiyetine hücum ederek, sokak nümayişlerine dayanarak hükümeti devirmek istemesi, yahut kendi fikir ve isteklerini Devlet varlığına şart koşması hiçbir demokraside görülmemiştir”diyerek karşımızda memleketi ve hükümeti teslim edeceğimiz insanların bulunmadığını vurgulamıştır.¹⁷³

Cihat Baban Tasvir’de, DP’nin iktidarı ele almaktan ziyade demokrasiyi tesis gayesile ortaya atıldığını belirtmiştir. “Hiç ihtiyaç yokken iktidara iştirâk etmek, onu halk arasında çürütür, ve haklı olarak şüpheler uyanır. DP dâvanın başından beri, muvazaa fikir ve konusundan daima korkmuştur. Sebepsiz ve yersiz iktidara iştirâk, bu muvazaa fikrine ister istemez imkânlar açar, hiç değilse ‘maksad koltuğa oturmuş’ kanaatini halkta uyandırır”¹⁷⁴ görüşüne sahip olan Baban muhalefetin varlığının iktidara her an hesap verme külfetini yüklediğini, Halk Partisi’nin işlerin iyisini yapmaya kendini mecbur hissettiğini vurgulamıştır Devletin murakabe olmadan tam anlamıyla kurulmayacağını, muhalefetin teşri ve icra kuvvetinin lâzımı gayri müfariki telâkki edileceğini ifade etmiştir.

¹⁶⁹ “özgürlük ve demokrasiyi başka yollardan savunma amacıyla Fevzi Çakmak’ın başında bulunduğu bir grup tarafından kurulan bu dernek, komünist faaliyetlere karşı mücadele iktidar ve muhalefetin saldırılarına karşı frenleyici bir güç teşkil ediyordu. Mareşali DP’den koparmak amacıyla onun komünist olduğu yolunda telkinler yapıldıysa da bunların hiç biri netice vermemiştir.” Geniş bilgi için bkz. Ahmet YEŞİL, *Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara, 1988, s.84-85.

¹⁷⁰ Hüseyin Cahit YALÇIN, “Bir Dâva Münasebetiyle”, Tanin, 16 Mayıs1947, S.4454 -1335.

¹⁷¹ “Fuat Köprülü İçişleri Bakanından Soruyor”, Tasvir, 10 Şubat 1947, S.674.

¹⁷² “Halk Partisi’nin Kalemşorları Yine Hücuma Geçtiler”, Vatan, 25 Ağustos 1947, S.2243.

¹⁷³ Necmettin SADAK, “Dış Tehlike Karşısında Memleketi Manzarası”, Akşam, 6 Ağustos 1947, S.10348.

¹⁷⁴ Cihat BABAN, “Böyle Şey Olamaz”, Tasvir, 3 Ocak 1947, S.636.

Fuat Köprülü Sadak'ın, DP'yi kötülemlerle bu kadar ileri gitmesinin aslında kendi partisi ve Partisinin reisini ağır ithamlar altında bırakması demek olduğuna işaret etmektedir. Türk milletinin demokrasiye kavuşma yolundaki azim ve iradesinin, baskı ve yıldırma siyasetini iflas ettirdiği gibi, savsaklama ve maskeleye siyasetine de imkân vermeyeceği” kanaatini taşıdığıı belirtmektedir¹⁷⁵.

Sadak, muhalefetin Halk Partisi'nin tecrübelerinden istifade edemediğini, aynı bünye zayıflıkları ile malûl olarak doğduğunu ifade etmiştir. ilk ciddi muhalefet partisinin CHP içinden gelişigüzel çıktığını belirterek, CHP eski Başkan vekillerinin, köy ağalarının, çiftli beylerinin, CHP sağcı ve solcularının daha karışık bir halita şeklinde karşıya geçmelerinin tarihte az görülmüş bir garabet teşkil ettiğini ifade etmiştir. bu hareket tarzının politikayı sokak kalabalığına götürdüğüne temas ederek, memleket dâvalarına el koyarak iktidarı düşürmeye çalıştığından dert yanmıştır. Muhalefetin talihsizliği olduğunu söyleyerek ciddiyetin en önemli vazifesi olduğunu hatırlatmaktadır¹⁷⁶.

Trabzon'da Demokratlar arasında yapılan bir toplantıda General Sadık Aldoğan'ın nutkunun etkileri büyük olmuştur. Halk Partisi ve hükümetlerince yok edilmek istenilen hürriyeti iade temek istediklerine değinen Aldoğan, hürriyetlerin tahakkukuna kimsenin engel olamayacağını üzerinde durmuştur. Kendi rezilliklerini, kepezeliklerini örtmek için durmadan hususi kanunların çıkarıldığını 25 senedir bu milletin kanını emdiklerini belirterek, onlara memleketin nasıl idare edilmesi gerektiğini öğreteceklerini söylemiştir. Milletin artık hesap sorarak çekil demesinin zamanının geldiğini de belirtmiştir¹⁷⁷. Aldoğan'ın bu görüşlerinin 12 Temmuz Beyannamesinin ruhuna aykırı olduğu inancına sahip olan CHP'lilerin tepkileri doğrultusunda, Aldoğan'ın DP'den çıkarılması istenmiştir.¹⁷⁸

Son Telgraf'ta DP'nin sözünü tutmadığını İnönü'nün beyannamesine uygun davranmadıkları ifade edilmiştir. Bu düşünce tarzında Sadık Aldoğan'ın sözleri etkili olmuştur: “Bizler bir yazı yazıyoruz. Efkâr-ı umumiyyeye arz ediyoruz. Gazeteler bilmem ne kanununa göre kapatılıyor. Halk Partisi halkın hürriyetine tecavüz etmektedir. DP bunu arayp bulacaktır. Halkçılar bir uçurumun içine düşmüşlerdir. Bu çukurdan çıkamıyorlar. Biz bu kanunları tanımıyoruz. Ve tanımayacağız. Bu kanunlar yenilenmelidir. Hâkimiyet halkındır diyorlar ama sözlerinde durmuyorlar. Demokrasiyi tek adam fikirlerinden öğrenemeyiz”.¹⁷⁹ DP yöneticileri Aldoğan tarzındaki zihniyetin takipçisi olursa İnönü'nün beyannamesine sadık kalınmayacağı vurgulanmıştır.

Yalman, Aldoğan'ın bu sözleri karşısında şahsi fevranlardan uzak durulması, hayırlı rolleri olan ateşlileri kırmadan, gücendirmeden demokrasi dâvâsının yürütülmesi taraftardır¹⁸⁰. Yapılan yanlış uygulamalara içimiz ne kadar yansa da, basiret frenlerimizin işler halde kalması gerekmektedir. Memleket için yapılacak işlerde kuru laf kalabalığının yerini aktif icraatlar alabilmelidir. Ulus'ta Nâzım Poroy, muhaliflerin Abdülhamit istibdadı gibi en amansız ve en zalim bir rejim içindeymişiz gibi, bir tavır takınarak, memlekette hürriyet hayatını iade etmiş gibi davranmalarını eleştirmektedir.¹⁸¹

¹⁷⁵ a.g.h.

¹⁷⁶ SADAK, “Muhalefetin Talihsizliği”, Akşam, 23 Ağustos 1947, S.10363.

¹⁷⁷ “Aldoğan'ın Sözleri”, Vatan, 29 Eylül 1947, S.2278.

¹⁷⁸ “Aldoğan'ın DP'den Çıkarılması İsteniyor”, Son Telgraf, 18 Eylül 1947, S. 3879.

¹⁷⁹ “DP Sözünü Tutmuyor”, Son Telgraf, 14 Temmuz 1947, S.3805.

¹⁸⁰ YALMAN, “Zaman İsrâfi Sona Ermeli”, Vatan, 30 Eylül 1947, S.2279.

¹⁸¹ Nâzım POROY, “Memleket Dâvası”, Ulus, 19 Ağustos 1947, (Numarasız)

DP bugünkü siyasi ve idâri şartlar arasında muhalefetin hakiki bir murakabe yapabilmesinin çok müşkül hatta imkânsız olduğunu ileri sürmüştür.¹⁸² Hatay'da DP'nin kuruluşu yıldönümünde Celal Bayar'ın nutku büyük önem taşımaktadır. Gökten başlarımıza ateş yağdırsalar da DP dâvasının yürüyeceğini belirten Bayar, DP'nin yurttaşlar arasında müşterek bir tarihin yarattığı kültür ve ülkü birliğine dayanan ve her türlü ayırıcı temayülleri reddeden bir milliyetçilik telâkkisine bağlı olduğunu vurgulamıştır.¹⁸³

2- 1947 Yılı Recep Peker Kabinesi ile Demokrat Parti Arasındaki İlişkiler

Recep Peker kabinesinin DP'ye yönelik haksız isnatlarda bulunduğu ve DP'yi yıldırmaya çalıştığı dikkatleri çekmektedir. DP'nin memlekete anarşi ve ihtilal tohumları saçtığı, hükümet darbesi ve suikastler yapacağı yolundaki suçlamalarla karşı karşıya kalmasında Recep Peker Kabinesinin etkisi büyük olmuştur. Bu suçlamalarla amaçlanan DP'yi bir tehdidin ve manevi baskının altında hareketsizliğe mahkûm etmektir.¹⁸⁴

Etem İzzet Benice ise Recep Peker etrafında bir manevranın çevrildiğinden şikâyetçidir. “Bir iç siyaset buhranı karşısında veya arifesinde miyiz? DP'nin beyannamesi hangi hakikati güdüyor ve nasıl bir gayeyi istihdaf ediyor?” sorularıyla iç siyaset buhranının sorumluluğunun DP yüksek idarecilerinin ve politika hedefini tayin eden şahsiyetlerin omzunda olduğunu belirtmiştir. Antidemokratik kanunların hâla yürürlükte olmasının elinde bir istismar silahı olarak DP muhalefetine zemin hazırladığı görüşündedir. Memlekete Peker Kabinesinin baskı yaptığı, memleketin tek parti zihniyetinden kurtulamadığı, İnönü ile Peker arsında Demokrasi konusunda görüş ayrılığı bulunduğu, Peker Kabinesi ile demokrasi yapılamayacağı şayialarının Halk efkârını ve CHP arasında bozuculuğa sebep olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁵

Bayar, İzmir'deki nutkunda muhalefeti takatsiz bırakma gayretlerinden bahsetmiş, dış siyaseti iç siyaset aleti gibi kullandıklarından dert yanmıştır. Hürriyet nizamının kurulması gereğine temas eden Bayar, vatandaşların her türlü baskıdan masun, vicdanlarıyla başbaşa reylerini kullanabileceği şartların tecelli etmesi üzerinde durmuştur.¹⁸⁶

Bayar, Peker'in sözlerini siyasi irtica niteliği taşıyan bir demeç olarak nitelendirmektedir. Bir hükümet reisinin delilsiz olarak vatandaşlara ve memleketin haysiyetli ve şerefli partisine bu gibi isnatlarda bulunmasının ciddi bir hareket sayılamayacağını belirterek, Peker Kabinesini Sayın Devlet Reisinin takip ettiği yüksek gayeyi takdir edebilmekten çok uzak gördüklerini ifade etmiştir.¹⁸⁷

Hüseyin Cahit Yalçın da, Başbakanın İzmir nutkundan dolayı yaptığı değerlendirmelerde, Başbakana bir kusur bulduklarını ifade etmiştir. “*Pek insafsızdır. DP'nin aleyhinde bulunmuyor, onu eziyor! Karşısındakilerin elinde silah bırakmıyor, söz sermayesi bırakmıyor. Ve bunu o kadar nazik, mutedil, tatmin edici bir tarzda yapıyor ki, azıcık bir fikir istiklâline, anlaşma ve düşünme kabiliyetine malik olanların kendisine hak*

¹⁸² “Demokrat Parti'nin Beyannamesi”, Akşam, 25 Temmuz 1947, S.10336.

¹⁸³ “Celal Bayar'ın Söylediği Mühim Nutuk”, Tasvir, 23 Mart 1947, S.715.

¹⁸⁴ “Celal Bayar, Başbakana Cevabını Verdi”, Vatan, 8 Temmuz 1947, S.2197.

¹⁸⁵ Etem İzzet BENİCE, “Recep Peker Etrafında Çevrilen Manevranın İçyüzü”, Son Telgraf, 27 Temmuz 1947, S.3818.

¹⁸⁶ “Celal Bayar Başbakanın Nutkuna Cevap Verdi”, Tasvir, 6 Nisan 1947, S.729.

¹⁸⁷ “Celal Bayar Başbakanın Nutkuna Cevap Verdi”, Tasvir, 6 Nisan 1947, S.729.

vermemeleri kabil olmuyor”¹⁸⁸ sözleriyle Halk Partisi’nin kendini müteaddit partili demokratik sisteme intibak etmesi yolunda ümitli olduğunu ifade etmiştir.

Bayar, Peker Kabinesinin memleketi iktidara geldiği günden beri demokratik gelişme bakımından geriye götürdüğüne dikkatleri çekerek, takip ettikleri zihniyetin siyasi irticaa çok müsait olduğuna temas etmiştir. Şiddet Kabinesi haline dönüşen Peker Kabinesi’nin demokrasiye yönelen adımları durdurduğundan, hafifletilmesi gereken kanunların daha da şiddetlendirildiğinden, matbuat kanununda birtakım cezaların iki katına çıkarıldığı ve antidemokratik kanunların değiştirilmediğinden şikayetçi olmaktadır. Bu kabine ile demokrasi yapılmayacağı üzerinde durularak, Başbakanı daha açık ve samimi olmasının beklendiğini de önemle belirtmiştir¹⁸⁹.

Peker’in muhalefet liderinin şahsını incitmekten çekindiğinden bahseden Nihat Erim, DP’ye yapılmakta olan baskı politikasına son verileceği teminatının Devlet Reisine verildiğini bildirmiştir. Karşılıklı iyi niyetle iç politikada ferahlatıcı bir havanın esmeye başladığını da müjdelemiştir.¹⁹⁰ Başbakanın son demecinde, “*Yurttaş kitleleri arasında devamlı nefret duyguları yaşatan bir partinin başkanı iç huzur ve emniyetin bekçileri olan idâre âmir ve memurlarına istediği tamimi yazdırabilmek için elbette Başbakana istediği delilleri vermeli, yani ciddi sebepler göstermeli idi*” demesi üzerine Celal Bayar, DP’nin kuruluşundan beri maruz kaldığı baskıları muhtelif makamlara şikayet ettiğini belirtmiştir. Memurların taraflı tutumlarını yeniden şikayet edip, vesikalandırmanın saflık olacağını düşünmektedir¹⁹¹.

İdare amirlerinin iktidardan yana taraf olduğu için, cezalandırılacağı yerde taltif edildiği¹⁹² gerçeği ile DP yüzleşmiştir. Dolayısıyla şikayetlerini tekrar tekrar dile getirmesi fayda getirmeyecektir. Yalman, DP’nin Başbakan’a yönelttiği beyanname hakkında vaziyetin iyi anlatıldığı yorumunda bulunmuştur. Yolumuza dikilen totaliter tahakküm zihniyetinin bugün şeffaf bir demokrasi ile karşımıza çıktığını belirten Yalman, Halk Partisi’ndeki müfrit grubun şiddet ve tahakküm taraftarı olduğuna, milleti hürriyete lâyük görmediğine temas etmiştir¹⁹³. Genel idari baskı devam ederken müfrit zümrenin bunu toptan inkâr etmesinin kimseyi iknâ etmediğini, ayrıca iddia sahiplerini de küçük düşürdüğünü belirtmiştir¹⁹⁴.

Celal Bayar’ın beyanatı üzerine yapılan tefsirlere göre Nihat Erim, muhalefet partisinin anlayış zihniyetini sevinç ve takdirle karşılamıştır. Makalesinde partilerin birbirleriyle kapıştıkları zaman ara bulacak bir makamı, şahsı bulmalarının, aranan teminat açısından son derece önemli olduğunu belirtmektedir¹⁹⁵.

Fuat Köprülü ise, “**Tek Parti Zihniyetinin İfratı**” başlıklı makalesinde Türkiye’de kökünden sallanan tek parti ideolojisini Recep Peker’in yaşatmaya çalışmasını mazur görmemektedir. Köprülü on aydan beri devam eden makûs siyasetin iflâsına şahit olanlara

¹⁸⁸ Hüseyin Cahit YALÇIN, “İzmir Nutku”, Tanin, 3 Nisan 1947, S.4454 -1292.

¹⁸⁹“Celal Bayar, Başbakana Cevabını Verdi”, Vatan, 8 Temmuz 1947, S.2197.

¹⁹⁰ Nihat ERİM, “Başbakanımızın Demeci, Ulus, 3 Temmuz 1947, (Numarasız)

¹⁹¹ a.g.h.

¹⁹² “Halk Partisi lehine hareket etmek üzere kaymakamlığa emir veren Bolu Valisi, bu suçtan dolayı cezalandırılacak yerde iki ay mezuniyetle taltif, sonra da başka bir valiliğe nakledilmiştir.” Geniş bilgi için bkz. “Celal Bayar, Başbakana Cevabını Verdi”, Vatan, 8 Temmuz 1947, S.2197.

¹⁹³ YALMAN, “Yurt Endişelerinde Birleşme”, Vatan, 9 Temmuz 1947, S.2198.

¹⁹⁴ YALMAN, a.g.m.

¹⁹⁵ “Celal Bayar’ın Beyanatı Üzerine Tefsirler”, Vatan, 9 Temmuz 1947, S.2198.

düşen vazifenin kendiliğinden ortaya çıktığına temas etmiştir¹⁹⁶. Sadun G. Savcı, hükümetin hayat pahalılığı, kiracıların ıstırapı, ferdi teşebbüsün azalması hususlarında istikrarsız bir politika takip ettiğinden şikayetçi olmaktadır¹⁹⁷. Vatan Gazetesi yazarlarından Savcı, Peker kabinesiyle bir yere varılamayacağı mesajını vermektedir.

DP neşrettiği bir beyanname ile her türlü baskıyı ortadan kaldıracak bir hürriyet rejiminin kurulmasını, aksi takdirde muhalefetin hakiki murakabe yapmasının çok müşkül hatta gayri mümkün olduğunu ifade etmiştir¹⁹⁸.

Parti grup toplantısında “Hitler kanunundan bahseden, bize terör hükümeti diyen bu zihniyeti bir türlü ıslah etmeyen muhalif partiye mevcut talimatında da amelî düzeltmeler yaparak imkânlar verelim”. diyen Recep Peker, seçim kanununun 1950 seçimlerinden önce tamamlanmasına çalışarak partiler arasında eşit muamelenin tesis edileceğini belirtmiştir¹⁹⁹. DP Meclis Grubunun kanaati ise, Peker hükümeti ile demokrasi yapılamayacağı yönündedir²⁰⁰. 12 Temmuz beyannamesinin hükümlerinin hükümet tarafından uygulama sahası bulmaması bu kanaatin oluşmasında etkili bir rol oynamıştır.

Falih Rıfki Atay ise, bu konuda şu yorumda bulunmuştur: “Kanunları Meclis çıkarır, kanun hükümlerindeki her türlü değişiklik, Hükümetin diktası değil, Büyük Millet Meclisi’nin iradesi eserdir. Hepsi bilir ki bir Cumhuriyet Halk Partisi Hükümeti, Meclis çoğunluğunun güvenini üstünde tutabildiği kadar, iç ve dış politikada onun istediklerini yerine getirdiği kadar iktidarda durur ve bu hükümeti, Meclis Çoğunluğunun güvenini kaybetmekten veya belli işlere kendi düşündükleri ile Meclis çoğunluğunun düşündükleri arasında uyumsuzluk olmaktan başka hiçbir şey düşürmez. O halde ‘- Recep Peker Hükümeti ile Demokrasi yapılamaz! lâfına ne lüzum var? CHP çoğunluğunun hâkim olduğu bugünkü Millet Meclisi ile demokrasi yapılamaz!’ demek daha doğru, ve zati söylemek istedikleri de bu değil midir?”²⁰¹

Recep Peker, Büyük Millet Meclisi’nin onları vazife başında tuttuğu müddetçe Meclisin arasız murakabesi altında yollarına devam edeceklerini açıklamıştır. Türkiye’de halk aleyhine hiçbir tazyikin yapılmadığını beyan eden Başbakan, milletin gözündeki perdenin kalkmasının vazifesi olduğunu bildirmiştir. Peker, “muhalefetin ortaya attığı baskı ve terör iddia ve ithamlarının, tahrik ettikleri ve muvaffak olamadıkları ayaklanmanın omuzlarına yüklediği büyük siyasi mesuliyeti örtmek için” olduğunu iddia etmiştir.²⁰²

Peker’in Grup toplantısında DP’ye yapılan baskının münferit vakalardan ibaret olduğunu ileri sürmesine²⁰³, Celal Bayar’dan sert tepki gelmiştir. “Baskının olmadığı yerde neden radyo ve ajanstan DP’nin yararlanmadığını, idare âmirlerinin tazyiklerinde devam

¹⁹⁶ a.g.h.

¹⁹⁷ Sadun G. Savcı, Kör Kadı, “Yalnız Demokrasi mi?”, Vatan, 9 Temmuz 1947, S.2198.

¹⁹⁸ “Demokrat Parti’nin Beyannamesi”, Vatan, 25 Temmuz 1947, S.2214.

¹⁹⁹ “Başbakanın Parti Grubundaki Demeci”, Vatan, 29 Ağustos 1947, S.2248.

²⁰⁰ “DP Meclis Grubunun Kanaati”, Vatan, 1 Eylül 1947, S.2250.

²⁰¹ Falih Rıfki ATAY, “Bu Taktika Hiç Kimseyi Aldatamaz”, Ulus, 9 Temmuz 1947, (Numarasız)

²⁰² “Recep Peker’in Bayar’ a Yeni Cevabı”, Ulus, 11 Temmuz 1947, (Numarasız)

²⁰³ (Recep Peker ,muhalif parti hakkında baskı diye tarif olunabilecek en küçük bir hareketin yapılmasını asla teşvik ve tasvip etmediğini belirtmiştir. Bir kalabalığı intizama koymak, kanunsuz bir toplantıya müsaade etmemek gibi şeyleri hükümet tazyiki sayıyorlar. Eski itiyadların tesiri ile mahalli kusurları büyütüyorlar devletin elindeki meşru vasıta başarısızlık getirecek bir alet olarak asla kullanılmamaktadır”. Sözleriyle baskıcı bir politika gütmediklerini ortaya koymuştur.) Geniş bilgi için bkz. “Başbakanın Parti Grubundaki Demeci”, Vatan, 29 Ağustos 1947, S.2248.

ettiğini, bir milletvekilinin meclisteki sözlerinden dolayı neden tevkif edildiğini, bir bakanın “demokratların kafasını ezeceğim” diye haykırdığını, gazetelerin iyi bildikleri haberleri niçin yazmadığını sorgulamaktadır”.²⁰⁴ Ve bu durum için Celal Bayar, “*Kadı ile dâvâcı bir. Kimden kime şikâyet. Böyle olunca. Tabii mesele yok*” yorumunda bulunmuştur.

Falih Rıfki, iki taraf arasında oluşan itimatsızlığı gidermeye çalıştıklarını belirterek, bu gidermenin bütün sorumluluğu tek taraf üstüne yığmak olmadığını vurgulamıştır. “*Anayasa’ya ve Meclis kanunlarına aykırı hareketlerin herhangi bir müdahale ile, kovuşturma ve soruşturmağa uğramayacağını zannetmek, Türkiye’yi çok geri bir memleket saymaktır. ... Böyle bir rejimde, sadece Meclis çoğunluğunun güveni ile iktidarda duran bir hükümetin yok otoritermiş, yok totalitermiş, kendi keyfine göre hüküm yürüteceği gibi bir iddia en hafif deyim ile mânasızdır*”.²⁰⁵

Demokratlar, Peker’in matbuat ve ceza kanunlarındaki bazı hükümleri baskı tesiri yapacak şekilde şiddetlendirdiğini, tazyikleri artırdığını, polisler tamamen icapsız ve kanunsuz olarak halk topluluğuna karşı silah atırma gibi korkutma gösterilerine başvurduğunu belirtmişlerdir²⁰⁶.

Demokrat Parti yayınladığı bir tamimle de Peker Hükümetinin DP’yi yıkmak için teşebbüse geçtiğine temas etmiştir. Tamimde gizli polise mensup bazı kimselerin irtica ve komünizm nümayişleri tertip etmek gayesiyle partiye sokulmaya çalıştıkları belirtilmiştir²⁰⁷.

Parti endişeleri üstünde olanlar, epey mesafe kateden demokrasinin tehditlerle ilerleyemeyeceğini, ancak karşılıklı anlayış havası içinde inkişaf edebileceğini söylemektedirler. Ulus, Demokrat Parti mahfillerinin devlet reisinin şahsına tecavüz yolunu tuttuklarını, kanuni haklara rıza göstermesini öğrenecek muhalif partiye kavuşuncaya kadar, demokrasimizin ağır imtihanlardan geçeceğinin üzerinde durmuştur²⁰⁸.

Daimi muhalefetin lüzumlu bir siyasi organ olduğuna kanaatini muhafaza ettiğini belirten Peker, dün hürriyet kavgasında birbirlerinin saçını başını yolanların bugün aleyhinde birleşmiş olmasından şikayetçidir. “*Yakın ve uzak geçmişin bütün kusurlarını kendi üzerlerinden aşırıp, başka birisine aktarmanın, günün hürriyet kahramanları arasında yer alma modasının hükümran olduğu bir devirde yaşadığımızı*” ifade etmiştir²⁰⁹. Etem İzzet Benice, Son Telgraf’ta “*Bir taraf demokrasiyi isterken öbür tarafın ‘hayır olmadı, istemezük’ yaygarasını itiyad haline sokmasıyla intikâl ve istihale devrinin hiç bitmeyeceğini*” belirtmiştir. Demokrasi konusunda meydana gelen gelişmeleri DP’nin beğenmediğini iddia eden Benice, bugünkü kadar hür, insan haklarına sahip bir hayat devrinin yaşanmadığını iddia etmiştir.²¹⁰ Bu konuda kim kime haksızlık yapıyor? Taraflar yaptıkları yanlışların hesabını millete mi çıkarıyor? Demokrasi bilincini kendi içlerinde yerleştiremedikleri için Demokrasinin ikbal devri de yaşanmıyor.

²⁰⁴ “Bayar, Hadiselerin Tahlilini Yapıyor”, Vatan, 3 Eylül 1947, S.2252.

²⁰⁵ ATAY, “Yolun Doğrusu Nedir?”, Ulus, 18 Temmuz 1947, (Numarasız)

²⁰⁶ “Demokratlar Peker’e Cevap Veriyor”, Vatan, 4 Eylül 1947, S.2253.

²⁰⁷ “DP’nin Mühim İfşaatı”, Vatan, 6 Kasım 1947, S.2313.

²⁰⁸ “Partiler Arasında Gerginlik Artıyor”, Vatan, 18 Aralık 1947, S. 2355.

²⁰⁹ “Recep Peker, Ulus’a Cevap Veriyor”, Vatan, 20 Aralık 1947, S.2357.

²¹⁰ Etem İzzet BENİCE, “Hey Gidi Dünya Hey!”, Son Telgraf, 4 Eylül 1947, S.3855.

3- 1947 Yılı Hasan Saka Hükümeti ve Demokrat Parti Arasındaki İlişkiler

Peker Kabinesi'nin istifası²¹¹ demokratların bir zaferi olarak nitelendirilmiştir²¹². Hüseyin Cahit Yalçın, yeni kabineden beklentisinin demokratik bir rejim olduğunu belirtmiştir. Milli hâkimiyet prensibinin realiteye intikal ederek artık siyasi hayatımıza girmesini temenni etmektedir. Partilerin hükümet ve idarenin tazyikinden uzak, birbirleriyle müsavat dairesinde millete kendilerini beğendirebilmek için bir çabanın içinde olması gerektiğine temas etmiştir²¹³.

Celal Bayar, Hasan Saka kabinesinde Peker Kabinesindeki müfritleri, halk iradesini hiçe sayarak baskı siyasetiyle şöhret bulmuş kimseleri göremediklerini, fakat eski kabine âzalarından yeni kabinede yer alan kimselerin de bu kabineyi zayıf duruma düşürdüğünü²¹⁴ söylemiştir.

4- İsmet İnönü'nün Partiler Arasında Oynadığı Rol ve Basındaki Etkileri

a-İnönü'nün Uzlaştırmacı Tavrı

Çok partili hayata geçilmesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün etkisinin ve rolünün büyük olduğu bilinmektedir. Nitekim partilerin ilişkilerinin gerginleştiği bir dönemde izlediği yaklaşımcı tavrın demokrasinin inkişafı açısından büyük önemi olmuştur. İnönü'nün Antakya'da DP üyelerine verdiği demecin demokrasi tarihimizde bir dönüm noktası olarak görülmesi de dikkatleri çekmektedir. İnönü bu demecinde; DP ile yakından alakadar olduğunu, DP'yi desteklediğini, partiler arasında kardeşçe ve elbirliğiyle çalışmak lâzım geldiğini, arada ihtilaf ve bürudet mevcutsa bundan doğan kusurun daha ziyade Halk Partisi mensuplarına raci olacağını, çünkü onların iktidar partisinde bulduklarından hazımkâr olmaları gerektiğini ifade etmiştir. *“Bütün siyasi ve askeri hayatımdaki vazifelerin hiçbirini kale almadan diyebilirim ki, öldüğüm zaman Türk milletine iki eser bırakmış olacağım. Bunlardan biri köy okulları, diğeri de müteaddit partilerdir”* diyerek de demokrasi yolunda bir merhale katedildiğini belirtmiştir²¹⁵.

İnönü'nün herhangi bir demokrattan daha demokrat olduğunu kanaatini taşıyan DP Müteşebbis heyetinden Cemil Yorgan, İnönü'nün, *“DP'nin bütün çalışmalarını kolaylaştıracaksınız. Bunun aksini hoş görmem”*. demesinin DP'nin memlekette tutulmuş olmasındaki etkilerine ve Cumhurbaşkanı'nın partiye karşı ılımlı tavrına bağlamaktadır²¹⁶. İnönü'nün bu tavrının aksine davranan CHP mensupları, partili muharrirler, buna aykırı velveleli küfürle mülemma yazılar yazmışlar ve bunların akabinde acıklı neticeler doğmuştur²¹⁷. Faik Ahmet Barutçu, İnönü'nün partiyi hükümetin yardımcı ögesi olarak yönettiğini ve devlet yönetiminde tek odak noktası olduğunu vurgulamıştır. İnönü'nün gölgesinde silinmeyen hiçbir kişiliğin olmadığını, düşüncelerinin egemenliği altına girmeyen düşüncelerin de sahibinin malı olarak öylece kaldığını ifade etmiştir. çeşitli düşünceleri kendi düşüncesine göre olgunlaştırdığını, *iktidardayken Churchill ne ise İsmet*

²¹¹ “Peker Kabinesi İstifa Etti”, Son Telgraf, 10 Eylül 1947, S.3861.

²¹² “Adnan Menderes İzmir’de Mühim Bir Konuşma Yaptı”, Vatan, 29 Eylül 1947, S.2278.

²¹³ Sütunlar Arasında, “Öyle Bir Vatan İsteriz ki...”, Vatan, 15 Eylül 1947, S.2264.

²¹⁴ “Son Günlerin Mühim İç Hadiseleri Etrafında, Celâl Bayar’ın Gazetemize Beyanâtı”, Vatan, 22 Eylül 1947, S.2268.

²¹⁵ Demecin yankıları için bkz., “Demokrasi Tarihimizde Bir Dönüm Noktası”, Vatan, 11 Ekim 1946, S.1930.; Sadun G. SAVCI, “Yeni Bir Devir Açılıyor”, Vatan, 11 Ekim 1946, S.1930.

²¹⁶ “Demokrasi Tarihimizde Bir Dönüm Noktası”, Vatan, 11 Ekim 1946, S.1930.

²¹⁷ “Halk Partisine Düşen Vazifeler”, Vatan, 14 Ekim 1946, S.1933.

*Paşanın da aynı değerde olduğunu belirtmiştir.*²¹⁸ İnönü olmazsa rejimin tehlikeye düşeceği endişelerinin varlığı partileri bir arada tutan gücün İnönü olduğu kanaatinin hâkim olduğu da dikkatleri çekmektedir.²¹⁹

Faik Fenik, muhalefetin şimdiye kadar üzerinde ehemmiyetle durduğu bir prensibin kabul edildiğini, devlet başkanının bütün partilerin üstünde yer alacağını müjdesini vermiştir. *“Çünkü o sorumsuz bir makamdır ve sorumlu makamlar muhtelif partilerin murakabesi altında yaptıklarının hesabını millet önünde vermek mecburiyetindedirler. Bu demokraside kazanılmış büyük bir zaferdir. Cumhurbaşkanı partiler arasında tamamile tarafsız kalacağını söylemekle demokrasi yolunda büyük bir merhalenin mübeşşiri olmuştur”*²²⁰.

Millet Meclisi’nde bütçe müzakerelerinin başladığı ilk saatlerde Başbakan Recep Peker’in Demokratlar aleyhindeki haksız, yersiz ve manasız sözleri karşısında, DP’nin salonu terketmek mecburiyetiyle başlayan ve dokuz gündür devam eden siyasi buhran, Cumhurbaşkanının tavassutu ile nihayete ermiştir. İsmet İnönü, Köprülü’nün de ifade ettiği gibi; parti mücadelelerinin üstünde kalan bir tavırla, memleketin yüksek siyasetinde hakem rolünü ifa etmesiyle mükellef devlet reisine yakışacak bir görevi yerine getirmiştir²²¹. Ve bu sayede olanların unutulup, Mecliste iki parti arasında normal çalışma devrinin başlaması söz konusu olmuştur²²².

b- 1947 Yılında İnönü-Bayar Görüşmeleri

Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki ilişkilerdeki gerginliğin 1947 yılında da azalmadığı, karşılıklı hücumlarla devam ettiği görülmektedir. Böyle bir atmosferde demokrasinin baltalandığını düşünmemek elde değildir. Siyaset gündeminden hiç yerini düşürmeyen muhaliflerin hızlı çıkışları, yıllarını memlekete adanmış iktidar partisi tarafından hoş karşılanmamıştır. Yıldırıcı politikalarında en önemli unsur olan baskı ile, muhaliflerini saf dışı bırakamadığı gibi, geniş bir halk kitlesinin muhaliflerin etrafında toplanmasına da engel olamamıştır.

1947 yılında baskıların kaldırılması yolunda yapılan İnönü- Bayar görüşmeleri dikkatleri çekmektedir. Cumhurbaşkanının baskıları kaldıracağı vaadinde bulunduğunu söyleyen Bayar, hükümet darbesinin ve suikastin asla DP’nin aklından geçmediğini de bu görüşmeler neticesinde belirtmiştir²²³.

Cumhurbaşkanının bu memlekette müteaddit partilerin kurulmasını, demokrasinin ilerlemesini memnuniyetle istemesi, demokrasi mücadelesindeki ılımlı seyri bizlere göstermektedir. Yalman, Halk Partisi’nin herkese kanun ölçüsünde eşit davranmasının bir atıfet olmadığını belirterek, asıl mal sahibinin millet olduğuna temas etmiştir²²⁴. Baskıların kalkacağı yönünde hükümet adına söz vermesi İnönü’nün tarafgir politikasını bir ölçüde gölgelemiştir. *“Bizce son mülakatların ehemmiyeti; bir samimiyet ve kanun devrine merdiven teşkil etmesinde değildir. Olsa olsa Halk Partisini idare edenler; tahakküm*

²¹⁸ Faik Ahmet BARUTÇU, *Siyasi Anılar 1939-1954*, İstanbul 1977, s.381.

²¹⁹ BARUTÇU, a.g.e., s.372.

²²⁰ Mümtaz Faik FENİK, “Devlet Başkanlığı ve Partiler”, Vatan, 13 Ekim 1946, S.1932.

²²¹ “Başbakanın Demokratlara Yaptığı Ağır Hücumun Yarattığı Siyasi Buhran İnönü’nün Tavassutu ile Sona Erdi”, Vatan, 27 Aralık 1946, S. 2004.

²²² FENİK, “İki Parti Arasında Normal Çalışma Devri”, Vatan, 28 Aralık 1946, S. 2005.

²²³ “Bayar, Mühim Bir Görüşme Yaptı”, Vatan, 28 Haziran 1947, S.2187.

²²⁴ YALMAN, “Meşru Dava”, Vatan, 29 Haziran 1947, S.2188.

usullerine dünya vaziyeti ve memleketin iç şartları bakımından saha kalmadığını nihayet kavramışlar; eski gidişi kurtarmak için tatlılık ve ikna yolunu bir defa daha tecrübe etmişlerdir. Takip ettikleri gaye; göz boyama nev'inden bazı müsaadekârlıklara ve yumuşaklıklara karşılık; Demokrat Parti'yi uysal bir hale koymak, partiler arasında ahenk hüküm sürdüğünü zannettirecek gösterişler yapmak, halk arasındaki demokrasi hareketini uyuşturmak, Demokrat Parti teşkilâtını Halk Partisi teşkilâtı gibi cansız bir hale indirmek ve siyasi hayatı Meclisin dört duvarı arasına inhisar ettirmektir"²²⁵ yorumunda bulunan Yalman, Demokrat Parti'yi idare edenlerin böyle bir muvazaa sahasına sürüklenmeyeceklerini ifade etmiştir.

Diğer taraftan Cumhurbaşkanının partiler üstünde bir hakem rolünü almaya doğru gidişi yakın siyasi tarihimizin bir dönüm noktası olarak telâkki edilmektedir²²⁶. İnönü'nün, Bayar ile 7 Haziran 1947'de yaptığı görüşmede, Celal Bayar; seçimler sırasındaki tazyiklerden, yüzlerce milletvekilliğinin kendilerinden haksızca alındığından bahsetmiş, kâfi namzet göstermedikleri için Halk Partisi'nin çoğunluğu aldığını ifade etmiştir. İnönü'nün hilafına Mecliste ve partide bir hareketin olmayacağına kani olduğunu, ordunun politikaya karıştırılmasının tamamıyla aleyhinde olduğunu belirtmiştir²²⁷.

Partiler arasındaki ilişkileri yumuşatma noktasında İnönü'nün siyasi parti liderlerini karşı karşıya getirdiği 14 Haziran 1947 gününde de konuşmaların tartışma niteliği kazandığı dikkat çekmektedir. Bayar seçimlerdeki vuku bulan hallerden şikayet ederek, İçişleri bakanına itimat etmediğini, Demokratları işten çıkarıldığını, adetlerinin toplandığını, takip ve cezaya dair bir misal olmadığını dile getirmiştir. Başbakan ise, DP'nin ihtilal metotlarından ve darbe-i hükümet yapacaklarından bahsederek, muhalefetin ihtilâl edebiyatından vazgeçmesini istemiştir. Celal Bayar yarını düşündüğünü muhalefetin bir inkılap vazifesi yaptığını dair inancını ifade etmiştir.²²⁸ İki tarafın da aslında istediğinin emniyetin tesisi olduğu ortadadır. Karşılıklı söz dalaşından öteye icraatlara yönelmek mümkün olamamış, hasmane tutumlar siyasete hâkim olmuştur. Milletın istediğinin bu olmadığı bilinirken bu müsamahasız tavrı ortadan kaldırııcı bir uzlaştırmacının varlığı elbette büyük önem arz etmiştir.

İçişleri bakanı Celal Bayar'ın tazyik iddialarına cevap vererek, DP mensuplarına baskı yapılması için hükümetçe emir verildiği iddialarını reddetmiştir. Şükrü Sökmensüer, vatandaşlara ve partilere eşit muamele edilmesi hakkında Hükümetçe yapılan tamim ve direktifleri açıklayarak, haklı görülen şikayetlerin müsebbipleri hakkında kanun hükümlerinin istisnasız uygulandığını misalleri ile ortaya koymuştur.²²⁹

*"İnönü'nün tebliği ile Bayar-Peker münakaşasının düğüm noktasının çözüldüğü, bu münakaşadaki maksat ve sakat noktalara el konulduğu, politik bünyemizde hâlâ yaşatılmak istenen totaliter ruhun teşhis edildiği addedilmektedir"*²³⁰. İhtilâlcı değil, kanuni bir partinin, iktidar partisının şartlarında çalışmasının sağlanacağı böylelikle ortaya konulmuş oluyordu²³¹. Gelecek için önemli bir teminat niteliği taşıyan bu beyanat ile, milli şuurumuzda birleştirici bir hava yaratılmış olmaktadır.

²²⁵ YALMAN, a.g.m.

²²⁶ "Devlet ve Parti Reislüğının Ayrılması", Vatan, 1 Temmuz 1947, S.2190.

²²⁷ Haldun DERİN, *Çankaya Özel Kalemını Anımsarken (1933-1951)*, İstanbul, 1995, s.205-206.

²²⁸ Haldun DERİN, *Çankaya Özel Kalemını Anımsarken (1933-1951)*, İstanbul, 1995, s.209.

²²⁹ "Tazyik İddialarına Cevap", Ulus, 21 Temmuz 1947, (Numarasız)

²³⁰ "İnönü'nün Tebliğinin Yarattığı Hava", Vatan, 1 Temmuz 1947, S.2190.

²³¹ DERİN, a.g.e., s.214.

Başbakan Recep Peker, “*Celal Bayar’ın isteği üzerine mevcut olduğunu tasvip ettiğimiz bir tazyiki kaldırmak için değil, iyiliğe ve anlayışa doğru yeni açılışın emarelerini sezdiğimiz bu müsbet havayı beslemek ve kuvvetlendirmek için elimden geleni yapacağımı ve bu vaziyetin icabını sadakatle takip ve tatbik edeceğimi Cumhurbaşkanına arzettim. Ve kendilerinin talebi olmaksızın da şu cümleyi ilave ettim: “Size bunun için söz veriyorum”*”²³² demektedir. Hükümetteki arkadaşlarının da ruhunda bu müşterek havayı beslemeye gayret ettiğini, tenkit ve murakabe hayatı esas kalmakla beraber aklın ve vatan menfaatinin gösterdiği yolda DP ile anlaşacağı hakkında ümitli olduğunu da kaydetmektedir. Son günlerin politik inkişaflarından biri olarak değerlendirilen bu görüşmelerle İnönü, partilerin üstüne yükselmek zamanının geldiğine hükmetmiştir²³³.

Partiler arasındaki arabuluculuk girişimlerinde ilk teşebbüsler iş adamlarından gelmişse de²³⁴, Nihat Erim ve Fuad Köprülü’nün arasında başlayan dost ilişkilerle devamlılık göstermiştir²³⁵. İnönü’nün, Peker-Bayar arasındaki ilişkileri düzene koymak için görüşmeler yapması bir netice vermemiştir. Asım Us Hatıratında, Peker ile Bayar arasındaki anlayış farkını, Bayar’ın hükümetin muhalefete baskısından şikayet etmesi, Peker’in de baskıyı reddetmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. “*Peker’in emniyet için aldığı tedbirlerin Bayar tarafından baskı olarak algılanması aralarında farkın olmadığını göstermektedir*” diyen Asım Us, İnönü’nün iki taraf arasında köprü kurmaya çalıştığından bahsetmiştir.²³⁶

Sadece İnönü ile Bayar’ın arasındaki ilişkilerin müsbet bir gelişme takip etmesine yol açmıştır. Bayar, her ne kadar Peker hükümetinden iki partinin eşit olduğuna dair beyanname istemişse de, hükümet buna sıcak bakmamıştır. “*Peker’in muhalefete baskı yapıldığı haberlerini yalanlaması, bu kabine ile demokrasi yapılamayacağı gerçeğini*”²³⁷ iyiden iyiye açığa çıkarmıştır. “Antidemokratik hareketlere son verilmesi istenirken, Peker’in ısrarcı bir tavır sergilemesi ile İnönü 11 Temmuz’da bir bildiri yayınlayarak, muhalefetin CHP ile parti olarak eşit olduğu gerçeğini ortaya koymuştur”²³⁸.

c- 12 Temmuz Beyannamesinin Getirdikleri, Beyannamenin Aydınlar ve Siyasiler Arasındaki Yankıları

11 Temmuz Beyannamesi -basına yansıdığı tarihin esas alınmasıyla 12 Temmuz Beyannamesi- milli hâkimiyete giden yolda siyasi bir merhale olarak değerlendirilmiştir. Yeni bir demokrasi hamlesine duyulan ihtiyacın sebepleri arasında milletin hürriyetleri uğruna teşkilâtlanmaya başlaması yer almaktadır. Lâfla vatandaşın avunmayacağı artık ortadadır. Başka milletlere bel bağlamadan kendi bünyemizi sağlamlaştırmak gerekmektedir. Beyanname ile İnönü tarihi mevkii bakımından önemli bir atılımda bulunmuştur. “*Devlet reisi olarak kendisini iki partiye karşı müsbet derecede vazifeli görmesi*”²³⁹ ılımlı tavrının göstergesidir.

²³² “Başbakanın Celal Bayar’a Cevabı”, Vatan, 2 Temmuz 1947, S.2191.

²³³ a.g.h.

²³⁴ Arabulucu rolünde olan işadamları DP’li Üzeyir Avunduk ve iş çevrelerinde CHP lideri Vehbi Koç iki parti arasındaki elektrikli havayı yatıştırmaya çalıştıkları görülmektedir. Toplantılara Mümtaz Ökmen ile Emin Sazak’ı da almışlar, meclisin meşruiyeti üzerinde şüphe yaratmamak şartıyla her hususta anlaşmanın sağlanabileceğine karar kılmışlardır. Geniş bilgi için bkz. Haldun DERİN, a.g.e., s.202-203.

²³⁵ Ahmet YEŞİL, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 1988, s.94.

²³⁶ Asım US, *Hatıralarım*, İstanbul 1959, s.712.

²³⁷ “Celal Bayar, Başbakanı Cevabını Verdi”, Vatan, 8 Temmuz 1947, s.2197.

²³⁸ YEŞİL, a.g.e. s.95.

²³⁹ “Cumhurbaşkanı İnönü, Beklenen Tebliğini Dün Yayınladı”, Vatan, 12 Temmuz 1947, S.2201.

İnönü iki parti arasında emniyetin yerleşmesi amacını taşıdığını belirttiği Beyanname ile, memleketin emniyetinin de sağlanacağını belirtmiştir. Bu sayede gergin havanın yumuşadığı dikkatleri çekmektedir.²⁴⁰ Tek Partili devirden çok partili devre geçilen dönemde bu beyanname ile yeni bir devir açıldığını söyleyen Son Telgraf Muharriri Etem İzzet Benice, bunun bir siyaset manevrası olduğunu vurgulamıştır. Açık kapalı, maskeli, maskesiz unsurların da muhalefetin safında yer alarak, araya karışmalarının İnönü'yü, CHP iktidarını, memlekete hâkim her türlü münevver kütleyi ve vatani tehdit ettiği bir dönemden geçildiğinin üzerini çizmiştir. Muhalefetin ise şimdiye kadar kullandığı taktikten vazgeçmesi, bu ruh ve görüşü benimsemesi gerekmektedir.²⁴¹

İsmet İnönü Beyannamesinde öncelikli olarak Bayar-Peker arasındaki ilişkilerin tarihi seyrini ifade etmiş, muhalefet liderinin Sivas nutku, hükümet reisinin 2 Temmuz beyanatından sonra karşılıklı cevaplarla tartışmaların devam ettiğini belirtmiştir. Bayar'ın fiilî neticenin intizar edilmesinin lüzûmuna değinmesi ile vaziyetin düğüm halini aldığı gerçeğine temas etmiştir. İnönü bu düğümü kendisinin çözeceğini önemle belirterek şu cümleleri sarfetmiştir: *“Benim bu son dinlediğim karşılıklı şikâyetler içinde mübalâga payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilâlcî bir teşekkül değil, bir kanunî siyasî partinin iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmek lâzımdır. Bu zeminde, ben devlet reisi olarak, kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm”*.²⁴²

İnönü idare âmirlerine düşen vazife hakkında da şu mütalaalarda bulunmuştur: *“İdare mekanizması, yani valilerimiz ve maiyetleri, bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki, memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi. Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez fakat, meşru ve kanunî siyasî partilere karşı tarafsız, eşit muamele mecburiyeti, siyasî hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada, siyasî partilere mensup olan veya görünen hususi maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder. Siyasi partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin, onlar, idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır”*²⁴³. *“İdari âmirlerin tek parti döneminde gelen bir takım alışkanlıklara kapılarak, kanuni vazifeleri ile iktidar partisine bir taraflı şekilde hizmet meylini birbirine karıştırdıklarını”*²⁴⁴ Yalman ifade etmektedir. Siyasi emniyetin temel taşına el uzatma hakkına kimsenin sahip olmadığını idrâk edebilmek gereklidir. Aksi takdirde eşit şart ve haklara sahip olmak mümkün olmayacaktır. İşte bu noktada İnönü'nün açıklamaları umumi menfaat taraftarlarının maksatlarına son vermeleri yönünde bir çağrı niteliği taşımaktadır. *“Demokrasinin ancak tatbikle tekevvün edeceği”* ortadadır. Demokrasinin sadece telâffuz edilmesi ile hürriyet rejimine ulaşmak oldukça zordur. Bu vesile ile, 12 Temmuz Beyannamesi özlenen hürriyet ortamının müjdesini de bir ölçüde vermektedir.

Bu beyanname ile tek parti seçeneği terk edilmekle beraber, muhalefete eylem serbestliği ve tek partiye eşitlik imkânı verilmiştir. Hükümetin ekonomik açılımlar için önlem alma yoluna girişmesi, eleştirilen hükümetin yeniden programını gözden geçirmek

²⁴⁰ “İnönü'nün Beyanati”, Ulus, 12 Temmuz 1947, (Numarasız)

²⁴¹ Etem İzzet BENİCE, “İsmet İnönü'nün Beyannamesinden Sonra Son Durum”, Son Telgraf, 13 Temmuz 1947, S. 3804.

²⁴² “Cumhurbaşkanı İnönü, Beklenen Tebliğini Dün Yayınladı”, Vatan, 12 Temmuz 1947, S.2201.

²⁴³ a.g.h.

²⁴⁴ Yalman, “Tebliğden Çıkan Mânâlar”, Vatan, 13 Temmuz 1947, S.2202.

zorunda kalması ve partinin liberalleşmesi meseleleri gündeme gelmiştir²⁴⁵. Recep Peker, 12 Temmuz Beyannamesinin politika havasını yumuşatmak, ilgililere tavsiyelerde bulunarak çok partili hayatın güç devresi için umumi bir istikamet göstermek amacıyla yazıldığını belirtmiştir²⁴⁶.

Bu beyannamenin Demokrat Parti mahfillerindeki akislerine gelince; Bu mahfiller, *“beyannameyi demokrasinin temelini teşkil eden hürriyetlerin teminat altında bulunması, muhalefetin emniyet altında çalışabilmesi, partiler için eşit haklar tanınması, mevcut baskıların kaldırılması ve nihayet devlet reisliği yüksek makamının parti mücadelelerinin üstünde ve dışında tutulması gibi bugün ve yarın için çok derin ve şümüllü mânâlar taşıyan bir vesika mahiyetinde görmektedir”*²⁴⁷.

Muhalefetin kanuni haklardan başka bir şey düşünmediğini ifade eden İnönü, iki parti arasında emniyetin yerleşmesinin önemine değinmiştir. *“Muhalefet teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefeti kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih olacaktır. Büyük vatandaş kütlesi ise, iktidar bu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığı güçlükler, çok zaman, yalnız ruh mahiyette olan âmillerdir. Bu güçlükleri yenmek için, siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımını isterim”*²⁴⁸. demek suretiyle iki parti arasında köprü kurmaya çalışmıştır.

İnönü'nün tebliğinden sonra, bütün dikkat ve mesuliyet payının DP'ye yüklendiği yorumunda bulunan Etem İzzet Benice, *“memlekette iktidara ve dikkatine olan inancı yayacak, iktidarın tarafsızlığını ve güvenini teminat altında tutacak, insan hak ve hürriyetlerinin en geniş demokratik zihniyet içinde muhafaza edecek bütün hareketlerin DP'nin hareket tavrına bağlandığını”*²⁴⁹ bunu temin ettiği ölçüde memleket halkının zihin ve ruhunda müsbet mesaisini ne ölçüde artırırorsa muhalefet ile hükümet arasındaki emniyetsizliği o ölçüde sıfıra indireceğini ifade etmiştir.

İnönü'nün partiler üstüne çıkma teşebbüsü ile hakem rolü oynaması partide bazı çevreleri memnun etmemiştir. Bu yüzden CHP'nin şimdiye kadar İnönü'den kuvvet aldığı halde, bundan sonra milletten güç alma hazırlıkları yaptığı görülmektedir. Halk Partisi'nin müfrit zümresi tarafından bir zaaf başlangıcı telâkki edilen bu ılımlı yaklaşım yüzünden General Kâzım Karabekir'in birinci derecede devlet adamı olmasına çalışıldığı belirtilmektedir²⁵⁰.

İnönü partiler arasında arabuluculuk görevi ile fiilî parti başkanlığını yapmadığını bütün millete bir ölçüde bildirmiştir. Müfrit Halk Partililer Devlet Başkanının yine Parti Başkanı olarak kalmasını fakat bu vazifeyi fiilen yapmamasını önererek, parti başkan vekilinin bu işi yapmasını istemektedirler²⁵¹. *“Bir partinin devlet başkanının maddi ve manevî nüfuzundan ve şahsiyetinin kazandığı itibardan faydalanacak bir duruma*

²⁴⁵ Feroz AHMAD, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, (Terc.Ahmet Fethi), İstanbul, 1996, s.153-154.

²⁴⁶ “Recep Peker, Ulus'a Cevap Veriyor”, Vatan, 20 Aralık 1947, S.2357.

²⁴⁷ “İnönü'nün Tebliğinin Yarattığı Hava”, Vatan, 1 Temmuz 1947, S.2190.

²⁴⁸ “Cumhurbaşkanı İnönü, Beklenen Tebliğini Dün Yayınladı”, Vatan, 12 Temmuz 1947, S.2201.,”İnönü'nün Beyanarı”, Ulus, 12 Temmuz 1947, (Numarasız)

²⁴⁹ Etem İzzet BENİCE, “İnönü'nün Tebliğinden Sonra DP'sine Düşen Hizmet ve Mesuliyet Payı”, Son Telgraf, 15 Temmuz 1947, S.3806.

²⁵⁰ “İnönü'nün, Partiler Üstüne Çıkmak Kararı”, Vatan, 15 Temmuz 1947, S.2204.

²⁵¹ Fenik, “Devlet Başkanının Yüksek Hakem Mevkii ve CHP”, Vatan, 19 Temmuz 1947, S.2208.

sokulmamalıdır”.²⁵² diyen Fenik, İnönü’nün onsuz bir iş başaramayan Müfritler için bir cankurtaran simidi olduğunu söylemiştir.

“İktidar partisi, muhalefetin herşeyi silip süpürmek isteyen, bir ihtilâl hareketi, bir ayaklanma seli almaya doğru hızla sürüklendiğini müşahede etmekte idi. Muhalefet ise, iktidar partisinin, karşı partinin gelişip ciddi bir muhalefet ve murakabe uzvu halini almasını istemediğini ısrarla tekrar ediyordu. Peker’in yurdu içinden sarsmadan çok partili hayatı faziletli neticelere götüren yollarda muhaliflerle birleşmeye kanii olduğunu” bildirmesi ile İnönü’nün hakemliği şekil kazanmıştır. Muhalefet safındaki müfritlerin, ihtilâl metotçularının halkın süratle gözünde düşerek kenarda kalmaları da bu uzlaşmaya imkân hazırlamıştır. Şimdi olması gereken İnönü’den şu veya bu partinin değil, bütün dâva ve rejimin faydalanmasıdır.²⁵³

İsmet İnönü’nün tethiş yoluna gitmek ve DP’nin hareketlerini bir ihtilâl teşebbüsü diye göstermek yolundaki cereyanlara karşı gelerek, memleketi büyük bir felâkette kurtardığını belirten Ahmet Emin Yalman, dahili sulh ve emniyetin korunması noktasında bu teşebbüsün son derece önemli olduğunu vurgulamıştır.²⁵⁴ Halk Partisini bir tek şahıstan kuvvet almağa çalışan ve tahakküme güvenen bir yârân zümresi halinden kurtararak, halkın sevgisini kazanmaya çalışır duruma getirmek Yalman’a göre İnönü’nün yaklaşımıyla gerçekleşmiştir.

Demokratların 12 Temmuz Beyannamesi’ndeki vaat ve teminatlarının fiiliyat sahasına çıkmasını sabır ve temkinle beklediklerini söyleyen Köprülü, türlü yalanlar uydurarak maskeli bir takım insanların iç siyaset havasını zehirlediklerinden şikayet etmektedir. Halk Partisi ekseriyeti arasında akliselimin ve vatan menfaati düşüncesinin totalitarizm mutaassıplarına galebe edeceğini ümit ettiğini de belirtmektedir.²⁵⁵

Müstakil Demokratlar Grubu, İnönü ve Bayar’ın anlaşmasından öte bu beyannamede demokratları ilzam eden bir şeyin olmadığı iddiasındadır. *“Beyannamenin müzakere edildiği Genel Kurul ve Grup toplantılarında kurucuların ‘bu vesikada bizim için hiçbir taaahhüt yoktur, karşı tarafın şimdiye kadar yaptıklarının itirafı ve silahlarını kendiliğinden bırakması mevcuttur’.* diye müdafaada bulduklarını”²⁵⁶ belirtmişlerdir. Müstakil Demokratlar sonradan cereyan eden hadiselerin beyannamenin hukuki ve siyasi vasfının bulunmadığını ortaya koyduğunu ifade etmişlerdir. Kurucuların matbuata yaptıkları telkinle de beyannameyi muhalefete verilen bir taviz olarak tefsir etmeye imkân bulduklarının üzerinde durmuşlardır.

Müstakil Demokratlara göre ise bu beyanname yıkılması arzu edilen Şef sistemini ihyası olarak değerlendirilmiştir.²⁵⁷ 22 Temmuz 947 Demokratların Küçük Kongresinde 12 Temmuz Beyanname kararlarının tasvip değil reddedildiği de dikkat çekmektedir. Bu kongrede *“hâkim olan havanın siyasi ve idarî şartlar altında muhalefetin hakikî bir murakabe vazifesi yapabilmesinin çok müşkül, hattâ gayri mümkün olduğu şu bir senelik tecrübe ile bütün alâkalı vazifelilerce olduğu kadar umumi efkârca da anlaşılmuş bulunmaktadır. Hal böyle olunca şekli bir muhalefet ve mürakabenin mevcudiyeti memleket için çok zararlı olduğu bütün müzakereler esnasında uzun uzadıya belirtilmiş*

²⁵² Fenik, a.g.m.

²⁵³ Nihat ERİM, “Cumhurbaşkanının Beyannamesi”, Ulus, 12 Temmuz 1947, (Numarasız)

²⁵⁴ Yalman, “Önümüzdeki Güzel Ufuklar”, Vatan, 12 Ağustos 1947, S.2232.

²⁵⁵ “Halk Partisi’nin Kalemşorları Yine Hücuma Geçtiler”, Vatan, 25 Ağustos 1947, S.2243.

²⁵⁶ Hazırlayan: Müstakil Demokratlar Grubu, *Demokrat Parti Kurucuları Bu dâvanın Adamı Değildirler*, Ankara 1949, s.19.

²⁵⁷ Hazırlayan: Müstakil Demokratlar Grubu, a.g.e., s.20.

bulunan bugünkü gidişin ıslahına değil, aksine olarak idame ve teyidine yarayabileceği hükmüne varılmıştır". Müstakil demokratlar bu durumun, kesin bir dille muhalefetin şekli bir hale düştüğünün ve memleket için zararlı olduğunun ifade edilmesinden başka anlam taşımadığını belirtmişlerdir.²⁵⁸ Müstakil Demokratlar DP kurucularının samimiyetsizlikle iktidar partisi başındakilerle birleşmek suretiyle muhalefet dâvasına ihanet ettiklerini ileri sürmüşlerdir.²⁵⁹

Akşam Gazetesi'nde, İnönü'nün yayınladığı son tebliğin Türk milletini tam bir demokrasiye ve hürriyete kavuşturacak bir ışık olduğu değerlendirildiği halk efkârında büyük memnuluk uyandırmıştır. Tek parti zihniyeti ile hareket etmek isteyen bir zümrenin artık taraftar bulmasına imkân olmadığı belirtilmiştir.²⁶⁰ Asım Us ise bu konuda Hatıratında, 12 Temmuz Beyannamesinden önce Bayar-Peker'in karşı karşıya gelip konuşmadığını belirtmiştir. "Eğer İnönü işler kendi haline bırakmış olsaydı bu defa bağlanmış olan demokrasi hareketi de iflâs etmiş olacaktı".²⁶¹ diyerek demokratların çıkmazda olduklarını vurgulamıştır.

İnönü, Kars'ta verdiği demeçte, "*İdare mekanizmasının en küçük jandarma karakoluna kadar partilere eşit gözle bakan tarafsız ve adaletli durumda olması ve öte yandan partilerin bütün çalışmalarının kanun içinde kalması siyasi hayatta emniyetin ilk ve temel kanununudur... Bu suretle idari mekanizması partiler içinde karışacak şüpheli unsurları meydana çıkarmakta ve partileri onlara karşı masun bulundurmakta çok faydalı bir yardımcı olur*" diyerek Türk demokrasisinin memlekette birlik ve bütünlüğü gerektirdiğini vurgulamıştır.²⁶² "*İsmet İnönü ve Halk Partisi'ne mensup vatandaşların memleketin kahir ekseriyetini temsil eden milli hâkimiyet bloku hesabına hayırlı bir zafer kazandıkları ortadadır. İnsaf sahiplerinin uyanmaları, eski arkadaşlarından gelen yârânlık baskısından kurtulmaları ve vicdanlarının emrine göre serbeste yürüme kararını vermeleri milli birliğe duyulan ihtiyacın neticeleridir*"²⁶³.

İsmet İnönü, meclisin -8. Dönem II. Toplantısı- açış konuşmasında demokratik hayatımızın iki ana partiden kurulduğunu, bundan sonra demokrasi için bu partilerin karşılıklı çalışmaları gerektiğinin üzerinde durmuştur. İdare mekanizmasının siyasi partilerle münasebetlerini sağlam ve sarsılmaz temeller üzerine yerleştirmelerinin birinci derecede önemli olduğunu vurgulamıştır. Kanuni partilere karşı idari mekanizmanın eşit ve tarafsız muamelesinin şart olduğu üzerinde duran İnönü, memleketin iç ve dış gelişiminin demokratik inkişafa bağlı olduğuna değinmiştir.²⁶⁴

İnönü'nün sözlerini hayırlı bir hedefin ifadesi olarak değerlendirmek gerekmektedir. Milli hâkimiyeti inkâr etmeden, herkese karşı dostluk hislerini geliştirmekle iç barışı sağlamak mümkün olacaktır. "*Halk Partisi mensuplarının maziyi mazur gösterme eğiliminden kendisini kurtararak, yeni bir zihniyetin sahibi olması bu idealin gerçekleşmesinde en önemli etken olacaktır*"²⁶⁵.

²⁵⁸ Hazırlayan: Müstakil Demokratlar Grubu, a.g.e., s.21.

²⁵⁹ Hazırlayan: Müstakil Demokratlar Grubu, a.g.e., s.71.

²⁶⁰ "İnönü'nün Beyannamesi Büyük Akisler Yaptı", Akşam, 13 Temmuz 1947, S.10324.

²⁶¹ Asım US, *Hatıralarım*, Ankara 1959, s.720.

²⁶² "İnönü'nün Dün Kars'ta Verdiği Demeç", Ulus, 19 Eylül 1947, (Numarasız)

²⁶³ YALMAN, "Milli Hâkimiyet Bloku", Vatan, 8 Eylül 1947, S.2257.

²⁶⁴ "Meclis, İnönü'nün Nutku ile Açıldı", Vatan, 2 Kasım 1947, S.2309.

²⁶⁵ YALMAN, "Nutuktan İntibalar", Vatan, 2 Kasım 1947, S.2309.

İnönü'nün tuttuğu politika gidişinin küskün olan halk kütlelerini heyecanlandığı görülmektedir. Milletın yolunda yürümeye başlayan İnönü'ye sevgi gösterilerinin yapılması mazi hakkında kin tutulmadığının bir işaret sayılmalıdır. “*Partinin İnönü'nün şahsiyetine dayanarak hakiki rolünü terketmesi bu şahsiyeti yıpratacak, belki de CHP'nin çöküşüne sebep olacaktır*”.²⁶⁶ İnönü'nün demokratik gelişimimize bulunduğu katkıları hiç küçümsenmeyecek ölçüdedir. Siyasi cephede meydana gelen değişimlere ve fikri mücadelelere en iyi şekilde karşı koymayı bilmekle beraber, tarihi şahsiyetine gölge düşürmeyecek atılımların da devamlı olmasında etkili olması gerekmektedir. Devlet başkanı olarak partilerin arasında cereyan eden siyasi yarışın İnönü'yü etkilememesi inandığımız demokrasi açısından da önem teşkil etmektedir.

İnönü'nün muhalefete iyi muamele edilmesi tavsiyesi karşısında Recep Peker'in tavır takınması dikkatleri çekmektedir. Zira 12 Temmuz Beyannamesinin akabinde Peker'in istifasının gündeme gelmesi kendi açısından onu haklı gösterebilir. Peker, İnönü'nün partiler arasındaki kavgayı bir mecraya sokmak maksadıyla hakemlik yapmasını hukuka, anayasaya aykırı bulmaktadır. Büyük Mecliste çoğunluğun güvenini haiz olan hükümetin Devlet Reisinin hakemliğini kabul edemeyeceğini, yüksek hakemin Meclis olduğunu belirtmiştir. “*Demokrasilerde yüksek hakem millettir*”. diyerek taraflar kabul etmedikçe İnönü'nün hakemlik yapmasının uygun olmadığının üzerinde durmuştur²⁶⁷. “Oysa Cumhurbaşkanı'nın bu hareketi, Türkiye'de parlamenter hükümetin pürüzsüz işlemesine çok yardım etmiştir”²⁶⁸.

12 Temmuz Beyannamesi milletin verimli çalışmalar neticesinde ele geçirdiği güzel bir mahsul ve önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmelidir. “*Bu sayede Halk Partisinin totaliter kalesi yerinden oynatılmıştır*”.²⁶⁹ 12 Temmuz Beyannamesi'nin istikbâle ait yapılacak bir işin vâdesinde ödenmesi lâzım gelen bir senetten ibaret olduğunu dile getiren Bayar, “*bunu hatve hatve takip ettiklerini ödenme zamanı geldiğinde ödenmesini isteyeceklerini*” belirtmiştir²⁷⁰. Bahadır Dülger, bu senedin muhteviyatının iktidar partisi tarafından taksit taksit ödenmeye başladığına değinerek, özellikle, siyasi vatandaşlara eşit muamele yapılması, siyasi kanaatlerinden dolayı kimsenin suçlandırılmaması konularında bir ilerleme olduğunu belirtmiştir. Fakat kat'i bir düzelmeye delalet ettiğini kabul etmenin ihtiyatsızlık olacağının, kanuni bir müeyyideye bağlanmadığının da üzerini çizmiştir.²⁷¹ İdari noktada olduğu düşünölen bu hafiflemenin kanunla sınırlandırılmaması halinde de her an gelebilecek bir emirle daha ağır hale gelebileceği düşünölmektedir.

Bayar Balıkesir'de yaptığı bir konuşmada “*12 Temmuz Beyannamesine arkamızı çevirmiş olsaydık, bizi memleketi ihtilâle sürüklemekle itham ederlerdi*”.²⁷² diyerek yine millete dayanarak hürriyet yolunda yürüdüklerini ifade etmiştir. Bu beyannamenin DP'ye karşı girişilen şiddeti dejenere ettiği, bir ölçüde DP teşkilâtına hizmet ettiği de söylenebilir. DP'nin bir ihtilal partisi olmadığının, kanuni yollarla açılmış olduğu ve çalıştığını da ispat etmektedir²⁷³.

²⁶⁶ YALMAN, “İsmet İnönü'nün Rolü”, Vatan, 13 Kasım 1947, S.2320.

²⁶⁷ “Ulus'un İfşaatı”, Vatan, 8 Aralık 1947, S.2345. Nihat ERİM, “Bay Peker ve Meselesi IV”, Ulus, 7 Aralık 1947, (Numarasız)

²⁶⁸ Bernard Lewis, (Terc. Metin Kıratlı), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1993, s.306.

²⁶⁹ YALMAN, “Hürriyeti Kullanmak Dâvâsı”, Vatan, 11 Ocak 1948, S.2379.

²⁷⁰ “Celal Bayar'ın Konuşması”, Vatan, 18 Ocak 1948, S.2386.

²⁷¹ Bahadır DÜLGER, “Demokrat Görüşüyle 12 Temmuz”, Son Saat, 20 Ocak 1948, S.543.

²⁷² “Bayar'ın Balıkesir'deki Konuşması”, Vatan, 23 Ocak 1948, S.2391.

²⁷³ a.g.h.

12 Temmuz Beyannamesi ile asıl hedefin tek parti tahakkümünü yıkmak olduğunu söyleyen Yalman, bu beyannamenin temelde kanunsuz şekilde imtiyazlıların lehinde, muhaliflerin aleyhinde kullanılarak, hükümetin elindeki imkân ve nüfuzdan kuvvet alma amacını taşıdığını belirtmiştir²⁷⁴. Beyannamenin olumlu neticeler göstermesinin DP'ye yönelik asılsız iddialara sebep olması da parti içindeki özverili kişilerin açığa çıkmasına katkıda bulunmuştur. “12 Temmuz Beyannamesi ne İnönü'nün bir atıftır, ne de bir oyalama manevrasıdır. Sadece Türk milletinin, basiret, itidal, azim ve birlik sayesinde elde ettiği ilk esaslı demokrasi zaferidir. Gışift menfaat hisleriyle müşterek nüfuz hırsile, kısmen suç ortaklığıyla birbirine bağı olan unsurlardan ve dilsiz münevverlerden ve iyi niyet sahiplerinden mürekkep bir iktidar kalesine karşı yalnız bir sene içinde böyle bir netice elde edilmesi ve bu kalede bu kadar esaslı bir gedik açılması; tarihî ölçülerle havsalaya sığmayacak kadar mühim bir başarıdır”²⁷⁵. diyen Yalman, bu beyannamenin dahili sulh istikametinde önemli bir adım teşkil ettiğini de vurgulamıştır.

Fahir Giritlioğlu, bu beyannamenin ilânından sonra körpe demokratik rejimimizin büyük otoritenin himayesi altına girdiğini belirtmiştir. DP'nin o tarihe kadar memleket ölçüsünde istenilen gelişmeyi kaydememesinin, beyannameden sonra değışim gösterdiğini ifade ederek, beyannamenin yarattığı huzur ve emniyet havası içinde yurt çapında DP'nin inkişaf gösterdiğini dile getirmiştir. Giritlioğlu beyannamenin ilân edildiğı tarihte gerek ifade ettiği mâna, gerekse taşıdığı ruh itibariyle hakiki ölçüsünde değerlendirilemediğinden şikayetçi olmuştur. CHP'ne ve onun şeflikten gelen liderine gereken itimadın beslenilmediğini, DP'nin muvazaa töhmeti altında bırakılma korkusunu yaşadığını, DP mensuplarının iktidarla münasebetin yumuşamasına taraftar görünmemelerini bu durumun sebepleri arasında göstermektedir.²⁷⁶

Celal Bayar, Hürriyet Misakı'nda yer alan parti başkanlığı ile Devlet Başkanlığının bir zat uhdesinde birleşmemesi maddesinin bizzat Cumhurbaşkanı tarafından kabul ve tatbik edilerek tahakkuk sahasına konmasını memnurlukla karşıladıklarını belirtmiştir²⁷⁷. Refik Koraltan Hürriyet Misakının tahakkuk edeceği günlerin yakın olduğunun müjdesini vermektedir. Sözün milletin olacağı günlerin geleceğini söyleyen Koraltan, milletin çektiğı ıstıraba rağmen kardeşi kardeşe düşürecek mücadelelere fırsat verilmediğini ifade etmiştir²⁷⁸. 12 Temmuz demokratik rejimin esaslı bir dönüm noktası olarak görülmekle beraber, muhalefetin emniyet içinde çalışmasına ve kanun içinde kalmasına imkân hazırlamaktadır.²⁷⁹

Bu beyanname DP'ye rahat bir nefes alma imkânı verdiğini belirten Mükerrer Sarol, Demokratların politik yapılanmalarında derin izler taşıdığını ifade etmiştir. “Demokratlar 12 Temmuz Beyannamesiyle devri sâbık yaratmayacaklarını, kan dâvası güden intikam yollarına iltifat etmeyeceklerini, suçlu aramadıklarını, çok partili hayatın çok medeni kurulmasını istediklerini telkin etmeye çalışmışlardır”²⁸⁰. Bu düşünceler

²⁷⁴ YALMAN, “Bir Fırtınanın Bilançosu I”, Vatan, 26 Mart 1948, S.2454.

²⁷⁵ YALMAN, “Hakikatin Açık Lisanile Konuşalım II”, Vatan, 16 Temmuz 1948, S.2566.

²⁷⁶ Fahir GİRİTLİOĞLU, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*, Ankara 1965, s.203-204.

²⁷⁷ “Son Günlerin Mühim İç Hadiseleri Etrafında, Celâl Bayar'ın Gazetemize Beyanati”, Vatan, 22 Eylül 1947, S.2268.

²⁷⁸ “Refik Koraltan'ın Konuşması”, Vatan, 19 Ocak 1948, S.2387.

²⁷⁹ “İnönü Basın Toplantısı Yaptı”, Vatan, 1 Ekim 1949, S.3003.

²⁸⁰ “Bu bilgiler, gazetecilerimizden Bedii Faik, hayatta iken Samanyolu Televizyonu'nun Demirkırat Belgeseli olarak yayıma hazırladığı bir program için yapılan röportajdan nakledilmektedir”.

hükümet olunca DP Programında da yer almıştır. Asım Us da bir noktada muhaliflerin 12 Temmuz Beyannamesi ile Halk Partisinin parçalanması, hiç olmazsa müfritler ve mutediller diye ikiye ayrılmasından ümide kapıldığını ifade etmiştir.²⁸¹ Yine Asım Us, 12 Temmuz Beyannamesine kadar Halk Partisi'nin milli birlik teşekkülü olduğundan, Cumhurreisinin parti başkanlığı vazifesini bırakıp, partiler arasında bir hakem vaziyeti alınca Halk Partisi'nin bu karakterinin sona erdiğinden, sadece iktisadi ve siyasi hedefler güden bir teşekkül olduğundan söz etmiştir.²⁸²

Cihat Baban ise, 12 Temmuz Beyannamesinin Halk Partisi içinde olduğu kadar Demokratlar arasında da büyük fırtınalar kopardığı kanaatinde. “DP içinde de 12 Temmuz DP liderleriyle İnönü arasında bir muvazaa olarak kabul edenler vardı. Hatta bunlar bir bakıma ekseriyetteydiler. Bunlara göre tek parti devrinin yetiştirdiği, kendisinden bir yukarı kademeye “boynum kıldan ince” diyen, kendisinin altında olanlara ise, “Neron kadar şiddetli” hareket etmiş bir insan yani DP lideri Bayar, hiç demokratik düzenle bağdaşabilir miydi?” diyerek 12 Temmuz anlaşmasının karanlıkta İnönü’yle başbaşa yapılmasını eleştirmekte, bu meseleyi açık olarak görüşmemelerinden dert yanmaktadır. İnönü ve Bayar’ın böyle bir meselenin ayağa düşürülmesini istemedikleri için böyle davrandıklarını düşündüğünü ifade etmiştir.²⁸³

1946-1950 yılları arasında DP siyasi mücadelesini zikzaklar çizerek geçirmiştir. Halk Partisi’ni ürkütmeden, bazen şiddetine aynı tarzda mukabelede bulunmak, bazen de onlara güven hissi vermek yolunda bir politika gütmüştür.

C-1948 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

1- 1948 Yılında Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki Tartışmalar

1948 yılında partiler arasında ilişkilerde de gergin anların yaşandığı, geçmişten gelen suçlamalara cevaplar verildiği görülmektedir. Millettin kendi mukadderatını ıslah yolunda yaptığı demokratik gayretler bir tarafa, partilerin içinden çıkamadıkları bu girift ilişkiler olumlu neticeler vermemiştir. Yeni bir umutla başlayan 1948 yılı, bu ilişkilerin daha fazla zedelenmemesi niyetini akıllara yüklerken, anlayış ve istikrarın hâkim olması temennisi de yüreklerde hissettirmeye başlamıştır. Siyasiler, aydınlar ve millet üçgeninde değişimin yaşanması için, karşılıklı hoşgörünün şart olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Ne var ki 1946 dan 1948’li yıllara gelinceye kadar, bu hoşgörünün emarelerini pek fazla görmek mümkün olmamıştır.

2- 1948 Yılında Demokrat Partiye Yönelen Solculuk İsnatları

DP’ye yöneltilen komünist iddialarına bu dönemde de cevap verme ihtiyacının hissedilmesi, demokratik inkişafın başlamadığının göstergesidir. Yalman, “kin cephesinin bazı mensupları tarafından *Rus Dostluğu, Ruslarla İttifak* gibi sayıklamalarda bulunulduğunu” belirtmiştir. “*Herkesin hakkına saygı gösteren ve kendi emniyetini insanlığın müşterek emniyetinde arayan dürüst bir Rusyanın dostluğunu kim istemez?*”

²⁸¹ Asım US, *Hatıralarım*, Ankara 1959, s.713..

²⁸² US, a.g.e.,s.713.

²⁸³ Cihat BABAN, *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, İstanbul 1970, s.291.

*Fakat Panslavizmin bu kuduruş dakikasında (Rus Dostluğu); salhaneye sürüklenen kurbanların gözlerine iptidadan bağlanan gaflet bağından başka bir şey değildir. Buna aldananlar ve milletlerini aldatmağa çalışanlar; vatan hainliği uçurumuna yuvarlanmak üzere olan bedbahtlardır”.*²⁸⁴ diyerek DP’ye yöneltilen bu ağır ithamlara cevap vermektedir.

DP içinde 1947 Aralık ayında milletvekillerine yapılacak maaş zammı ile ilgili meseleden ihtilâfin çıkmasını fırsat bilen Rusya’nın, bu durumu politikasının unsuru yapması ise bir dış tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. “Moskova’nın son zamanlarda yaptığı neşriyatı ile memleketimizdeki siyasi kavgaları mikroskop altında tuttuğunu görmek mümkün olmaktadır.... DP teşkilâtını tefrikaya sürüklemeye çalışan bu haberlerden 11 Mart tarihli neşriyatta şu ifadeler yer verilmektedir: “Bayarlar, Türkiye’deki demokrasi kampına irticain saldıgı ajanlardır. Halka yaptıkları hıyaneti maskeleyerek için bu adamlar boyuna demagojiye başvuruyorlar. Hürriyet Misakı var diye lâf ebeliği yapıyorlar. Fakat bu gayretler onlara hiçbir fayda getirmemektedir....DP liderleri halk yığınlarının hareketini frenliyorlar, bu satılmış hainlerden parti temizlenmelidir” demektirler²⁸⁵. Moskovanın emelinin muhalefet cephesini yıkmak ve memleketi hoşnutsuz bir mecraya yönlendirmek olduğu son derece açıktır. DP’nin kuruluşundan beri devam eden bu tarz saldırıların bir yere varmayacağı da ortadadır. Türk halkının sesi olmayan bu kindar çığırtkanlığa kulaklarını tıkamayanların da Rusya’nın tuzağına düştükleri görülmektedir.

Komünist radyo ve basını DP aleyhinde şu şayialarda bulunmuştur:

- 1- Memleketteki demokratik kuvvetlerin birleşmesi hakkında ilerleyici partiler tarafından yapılan teklifi reddettiler.
 - 2- Türk Komünist Partisi aleyhinde daha şiddetli tedbirler alınmasını istediler.
 - 3- Millete itidali muhafaza etmek suretile harekete geçilmemesi tavsiyesinde bulundular.
 - 4- Amerikan yardımına taraftar oldular ve Türk- Amerikan işbirliği siyasetini terviç ettiler,
 - 5- Kendi partileri içinde diktatörce hareket ettiler.
 - 6- Sovyetler Birliği ile onun peyklerine ve Yunan çetelerine karşı dostça bir siyaset takip eylemediler,
 - 7- Türkiye’deki komünistlere de Bolşevik taraftarlarına da husumet gösterdiler.”
- DP içinde cereyan eden muhalefetin de aşağı yukarı sebeplerinin bu maddelere dayandığı belirtilmektedir²⁸⁶.

DP içindeki bölünmelerden Moskofların, CHP Müfritlerinin ve Eski şeflik sistemini arzulayanların yararlandığını belirten Yalman, bu tarz bozguncu hareketlerin hak ve hürriyet dâvasının aleyhine neticeler verdiğini de vurgulamaktadır²⁸⁷.

DP’nin memlekette geniş çevreleri bünyesine kısa bir zamanda topladığını, demokrasinin ve “*milli hâkimiyetin gelişmesinin mihveri*”²⁸⁸ olduğunu unutmamak gereklidir. Böylesine tarihi bir rolü üstlenmişken partinin bölünmesine çaba sarfedenlerin demokrasi düşmanı olduğunu ilân etmek yanlış olmaz. Milli bir dâvaya karşı girişilen bu baltalama hareketinin DP gündemini meşgul etmesi, haksız iftira ve entrikalarla halkın

²⁸⁴ YALMAN, “Milletin Manivelası”, Vatan, 1 Mart 1948, S.2429.

²⁸⁵ YALMAN, “Müvazi Çalışmalar”, Vatan, 16 Mart 1948, S.2444.

²⁸⁶ “Celal Bayar, Parti Teşkilâtına Bir Tamim Gönderdi”, Vatan, 15 Nisan 1948, S.2474.

²⁸⁷ YALMAN, “Hakikatte Kimlere Hizmet Ediyorlar?”, Vatan, 19 Mart 1948, S.2447., YALMAN, “Azlığın Tahakkümü”, Vatan, 23 Nisan 1948, S.2482.

²⁸⁸ YALMAN, “Azlığın Tahakkümü”, Vatan, 23 Nisan 1948, S.2482.

nazarından düşürülmeye çalışılması yeni başlayan bir hareket tarzı değildir. Fakat üzücü olan, bu yanlış siyasete parti içindeki şahısların da katılmasıdır.

3- 1948 Yılında Hasan Saka ile Demokrat Partisi Arasındaki İlişkiler

Demokratlar, CHP ile demokrasinin olmayacağını görüşünü her kurulan hükümette yaşamış görünmektedir. Antidemokratik kanunların istenildiği ölçüde tadil edilmemiş olması, demokratik gelişmelere gözlerini kapamış görünen iktidarın tavrı bu düşüncede etkili olmuştur. Hikmet Bayur da CHP'nin Heyeti Umumiyesiyle bu memlekette demokrasinin olmayacağı, devlet makinesinin başarı ile işlemeyeceği kanaatindeydi.²⁸⁹ Toptan bir değişiklik olmadığı sürece bu gidişin düzelmesini ummanın boş olduğunu düşüncesi Demokratların zihninde yer etmiş görünmektedir. Bu düşünce tarzı zamanla halka da tesir edecek ve Halk Partisi'nin köklü değişikliklere gitmesine imkân hazırlayacaktır. Halkın yanında yer alan idare anlayışının hâkim olması demokrasinin gereğidir.

Yeni kabinenin icraatlarıyla gidişatın değişmediği üzerinde duran Demokratlar, eleştirilerine alternatif çözümler sunmamakla beraber, siyasi hissiyatla olaylara yaklaşıyordu²⁹⁰. DP'ye mensup vatandaşların Halk Partisi'ni bir hasım olarak değerlendirmemeleri gerektiğini vurgulayan Yalman, memlekette esaslı ıslahat yapılmasının ortak gaye olmasının elzem olduğunu belirtmiştir²⁹¹.

Ankara'da demokratların mitingini kötüye yoran iktidar mensuplarına eleştiride bulunan Selim Ragıp Emeç, "*Bugünkü Şartlarla Millet İktidar Partisine Güvenemez*" başlıklı yazısında iktidarın endişelerinin yersiz olduğuna temas etmiştir. Demokrat mitinglerini tehlikeli bulan iktidar zihniyetini kuşkulu bir tefekkür ve endişe verici bir sandalye gayretkeşliği içinde bulmanın haksızlık olmayacağını dile getirmiştir. Mitinglere komünist unsurların gireceğinin endişesini düşünerek, kötüye alan iktidarın yanlış tutumunun demokratik gelişmeleri baltaladığı da açıkça ortadadır²⁹².

Seçim kanununun demokratların istediği tarzda şekillenmemesi iki parti arasındaki ilişkilerde gerginliğe sebep olmuştur. Demokratlar kısmi seçimlere iştirâk etmeme kararı almakla kalmayıp, seçim meydanlarında yaptıkları konuşmalarla iktidarın tarafgir politikasını eleştirmeye devam etmişlerdir²⁹³. Celal Bayar, "milletin artık hatâ yapmayan hükümet istediğini" belirtmiştir²⁹⁴.

DP'nin ikinci kongresi öncesinde Halk Partili müfritlerden Süreyya Örgüevren'in Çeşme'de yaptığı beyanatla halkın heyecan alevlerine petrol dökülmesine neden olduğu belirtilmiştir. Halk Partisi'nin eski tahakküm siyasetini, şahsi mukadderatlara bağlayan kimselerin, memlekette demokrasinin kurulmasına hâlâ tahammül gösteremeyen tavırları itidalli gidişten uzaklaştırmaktadır²⁹⁵. Haşin havanın daha da körüklenmesine neden olan bu tarz tutumlar, partiyi dar kalıpların içine çekmektedir.

²⁸⁹ "Hikmet Bayur'un Kudret'teki Makalesi", Son Saat, 9 Ocak 1948, S.532.

²⁹⁰ Feroz AHMAD, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, (Terc.Ahmet Fethi), İstanbul, 1996, s.42.

²⁹¹ YALMAN, "Hakkını Arayan Millet", Vatan, 27 Nisan 1948, S. 2486.

²⁹² Sütunlar Arasında, "Ankara Mitingi Ve Ulus'un Başyazarı", Vatan, 2 Haziran 1948, S.2522.

²⁹³ "Bayar Çanakkale'de mühim Bir konuşma Yaptı", Vatan, 9 Ağustos 1948, S.2590., "DP Başkanının Ezine, Bayramiç ve Ayvacıktaki Yaptığı Konuşmalar", Vatan, 10 Ağustos 1948, S.2591.

²⁹⁴ "DP Başkanının Ezine, Bayramiç ve Ayvacıktaki Yaptığı Konuşmalar", Vatan, 10 Ağustos 1948, S.2591.

²⁹⁵ YALMAN, "Dahili Sulh ve Halk Partisi", "Vatan, 21 Ağustos 1948, S.2602.

Demokrat Parti'nin genel idare heyeti, umumi vaziyeti gözden geçirmek ve parti siyaset hakkında mühim kararlar vermek için Çeşme'de toplanmaya karar vermiştir²⁹⁶. Burhan Belge DP içinde demokrasiyi kurmak için CHP'nin tavırlarının mani olmadığını ifade ederek, DP'nin demokrasiyi kendi teşkilâtı içinde hile ve tasalluttan masun tutacağını belirtmiştir. “CHP'nin ise seçim emniyeti kanunu hususunda tıpkı arkasından B ve C ve diğerlerinin gelecek diye A demiyen bir talebeye benzediğini” dile getirmiştir.²⁹⁷

Demokrat Parti kurulduğu zamandan beri ihtilâl partisi olmamağa karar verdiğini, Peker kabinesinin ezici ve insafsız idaresine dahi dışını sıktığını belirten Yalman, baskının azaldığı dönemlerde, DP'nin bir ihtilâl partisiymiş gibi hareket etmeğe başladığını ifade etmiştir. “Memlekette mevcut otoriteyi meşru saymayan ve ihtilâl yolunda olduklarını tavır ve hareketleriyle belli eden bir muhit, muvazaa silahını ustaca kullanarak basiretleri bağladı, vatandaşlardaki meşru ve haklı hoşnutsuzlukları ifrat mecmuasına akıtmanın yolunu buldu. DP de bu baskı ve cereyan karşısında siyasetinin ana hedefini şaşırıldı”. diyen Yalman, “ihtilâl istemiyoruz” demekle işin bitmeyeceğini ifade etmiştir. Muhalif partinin siyasetinin iktidarı bir an önce ele geçirmek olmadığını dile getiren muharrir bu gidişin ihtilâl ruhuna göre ayarlandığını söylemiştir²⁹⁸. DP'nin kin ve ihtirası bırakarak, mevcut iktidarın gayri meşru olduğu anlayışından²⁹⁹ vazgeçmesi gereklidir. Siyasi gelişmeler noktasında Çeşme toplantısının DP'nin kendini toparlamasına yardımcı olacağı kanaati hâkimdir. Parti geçirdiği siyasi bölünmeler sebebiyle endişeye kapılmış olacak ki, bu tarz siyasetle bir yere varılabileceği düşüncesine kapılmıştır.

Çeşme nutku ile DP kendi içindeki müfritlere kapıları kapamış, kin cephesinin muvazaa silahını yok etmiştir. Kendi zaferlerine sahip çıkarak, temkinli bir parti imajı vermiştir. İktidar mensuplarının her şey bittikten sonra havaya pala savurduğunu iddia ederek, ıslaha muhtaç konularda müsamahalı olmamayı tavsiye etmiştir. Vatansızlık üzerinde hassasiyetle durularak önce memleketin geldiği yinelenmiştir. İstihbaratının yetersiz olması halinde de iktidarın yanında staj gören bir muhalefet olarak, vatandaşlara itimat telkin edemeyeceği açıklanmıştır.³⁰⁰ Bu toplantı DP'nin, memlekette nizam ve huzurun yeniden tesis edeceğine, ülkede demokrasi gelişmelerini hızlandırmaya hizmet edeceğini ifade etmektedir.

Bayar, İzmir'deki büyük nutkunda kendilerine yapılan iftira ve muvazaa isnatların demokrasiyi demagojiye götürdüğünü söyleyerek, DP'nin millete verdiği taahhütleri yerine getireceğini belirtmiştir. Kısmi seçimlere katılmadıklarını umumi seçimlerde milli iradenin tecellisi için gayret ettiklerini dile getirmiştir. “Demokrasi reylerle değişen bir iktidar sistemidir”. sözleriyle de rey hırsızlığının yapılmayacağını üzerinde durmuştur³⁰¹. Bayar'a karşı bir suikast teşebbüsünde bulunduğu belirtilmekle beraber Celal Bayar'ın “Beni değil, fakat DP Başkanını vuracak tabancanın henüz imal edilmediğine eminim” cümlesi dikkatleri çekmiştir. Şahısların fâni olduğuna, partisinin fâni şahıslarla ayakta durmadığına durmayacağına işaret ederek, partinin mefkûreye bağlı bir parti olduğunu vurgulamıştır³⁰². Millet Partisi'nden Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan, Fuat Arna, ve

²⁹⁶ YALMAN, “DP'nin Siyaseti”, Vatan, 20 Ağustos 1948, S.2601.

²⁹⁷ Burhan BELGE, “Seçim Emniyet Kanunu”, Haftalık Siyasi Mektup, 28 Aralık 1948, S. 1, s.1-2,

²⁹⁸ YALMAN, a.g.m.

²⁹⁹ YALMAN, a.g.m.

³⁰⁰ YALMAN, “Çeşme Toplantısı”, Vatan, 23 Ağustos 1948, S.2604.

³⁰¹ “Bayar Mühim Nutkunu Söyledi”, Vatan, 23 Ağustos 1948, S.2604.

³⁰² Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Henüz İmal Edilmemiş Tabanca”, Vatan, 27 Ağustos 1948, S.2608.

birinin daha ya İsmet İnönü'ye ya da Celal Bayar'a bir suikast yaparak, duruma engel olmayı düşündüklerini Faik Ahmet Barutçu da nakletmiştir.³⁰³

DP'ye yönelen baskıların 1948 kısmi seçimleri öncesinde başladığı görülmektedir. Hüseyin Cahit Yalçın vasıtasıyla iktidarın DP'ye "Sarı çizmeli Mehmet ağalar partisi" adını taktığı söylenmektedir. Demokratlar ise kendilerini "ağalar, paşalar partisi ve saltanat otomobil, debdebe içinde yaşayan, bunları kaybetme korkusu ile kıvranan insanların partisi olmamakla"³⁰⁴ tanıtmaktadır. DP 'ye iktidarın teslim edilemeyeceği telkinlerinde bulunan Demokratlar CHP mahfillerinin demokrasinin elifini bilmediklerini, gökten zembille indiklerini, milleti kendi dertlerini bilen insanların yöneteceğini belirtmişlerdir³⁰⁵. Nadir Nadi, "Biz yaparız, sen yapamazsın" tarzındaki peşin hükümlere yapışmanın manasız olduğunu ifade ederek, şahsi temennilerimizle milli menfaat kaygısını evlendirmeye kalkışmanın vatandaşları aldatamayacağını belirtmiştir. İktidarın kendi hesabına mubah saydığı bir hareketin içinde bulunmasının yanlışlığına temas ederek, bir kere de olsa milli dâva uğrunda fedakârlık yapılmasının şart olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.³⁰⁶

Adnan Menderes Manisa'da, Millet Partisi'nin DP'yi içten iflasa uğratmak için, iktidar tarafından Demokratların önüne atılan ikinci bir düşman teşekkül olduğunu vurgulamıştır. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da iktidarla, milli mücadele ruhunu zedeledikleri, kötülükleri himaye ettikleri ve hürriyetsizliği temsil ettikleri için mücadele ettiklerini belirtmiştir.³⁰⁷

Refik Koraltan Adapazarı'nda İktidar Partisi'nin demokrasi zihniyetini milletin kafasından silmeye çalıştığını, milletin önünde bir saat bile durmaya yüzlerinin kalmadığını belirtmiştir. Bütçeyi 1 milyar 450 küsur milyona çıkararak, milleti dunsuz ve gömleksiz bıraktıklarından şikayetçi olmuştur. Artık iktidarın iktidarı kalmamıştır diyerek, Halk Partisi ile değil, Halk Partisi zihniyeti ile mücadele ettiklerinin üzerinde durmuştur³⁰⁸. Bahadır Dülger ise, milletçe çekilen sıkıntının sebeplerini CHP'nin idaresizliğine ve tecrübesizliğine, plânsız tutumuna, keyfi idare sistemine bağlamaktadır. "25 senenin seyyiatını diğer partilere yüklemek olamaz. Zaten akli selim ile idare olunan hiçbir parti de bu mesuliyetleri yüklenmek istemez".³⁰⁹ sözleriyle de CHP'nin iktidardan çekilme zamanının geldiğini, mütemadiyen devam eden buhranların ve peşi sıra yuvarlanan hükümetlerin de bu neticeyi yakına getirdiğini vurgulamıştır.

Hasan Saka Hükümetinin Meclisten izin almadan şeker vergisini arttırması, iktisadi huzursuzluğun daha da belirmesine sebep olmuştur³¹⁰. Çok yanlış hesap ve teşhislerle izlediği siyasi istikametini Halk Partisi'ni iktidarı muhafaza edemeyecek bir gidişe sürüklemiştir. "İktidar mensupları bu konuda verilen gensoruyu Meclis'e gelmeden kendi aralarında görüşüp reddetmişlerdir. Bu suretle, bu sistemin, çoğunluk partisinin Meclis grupuna; Meclis umum heyetinin üstünde bir tekaddüm hakkı tanıdığı meydana çıkmıştır".³¹¹ Yirmi senedir meclise sunulan bu gensoru, CHP çoğunluğunun Hasan Saka Hükümetine güvenoyu vermesiyle anlamsız kalmıştır. Demokratlar Meclis müzakerelerine

³⁰³ Faik Ahmet BARUTÇU, Siyasi Anılar 1939-1954, İstanbul 1977, s.361.

³⁰⁴ "Demokratların Küfür ve İsnatlara Cevabı", Vatan, 16 Eylül 1948, S.2628.

³⁰⁵ a.g.h.

³⁰⁶ Nadir NADİ, "Mantıkça", Cumhuriyet, 27 Eylül 1948, S.8667.

³⁰⁷ "Demokratların Manisa Mitingi", Cumhuriyet, 15 Eylül 1948, S.8655.

³⁰⁸ "Demokratlar Adapazarı'nda", Vatan, 4 Ekim 1948, S.2646.

³⁰⁹ Bahadır DÜLGER, "Koalisyon Kabinesi Kurulabilir mi?", Son Saat, 15 Haziran 1948, S. 657.

³¹⁰ YALMAN, "Yanlış Hesaplar", Vatan, 9 Ekim 1948, S.2651.

³¹¹ Sütunlar Arasında, "İktidar Sadece İşin Lâkırdsındadır", Vatan, 19 Kasım 1948, S.2689.

katılmamışlar³¹², CHP'nin kendilerini kukla mevkiine koymalarına izin vermemişlerdir³¹³. Demokrasiye uymayan hareketlere nefretini göstermek için Gensoruya katılmayan DP, demokrasi tarihimize önemli katkılarda bulunmuştur. “*Bugünkü hükümetin, partisinin reyini almadan, Meclis önüne gelme cesaretinde mahrum olduğunu göstermiş, gensoru karşısında, ekseriyet partisinin itimadını cebine koyma adeti devam ederse, Anayasanın istizaha taalluk eden maddesinin ekseriyete tâbii olmayan milletvekillerince kullanılmasının kabil olmayacağını belirtmiştir. Demokrasinin ruhu ile tatbikinin siyasi tabiyelerle baltalanmasına meydan verilmeyeceği ispatlanmıştır*”³¹⁴ Celal Bayar Edirne'deki nutkunda, Büyük Millet Meclisi deyince halkın aklına sadece Halk Partisi teşekküllerinin geldiğini söyleyerek, gensoru ile bu durumun daha da belirginleştiğini belirtmiştir. İktisadi ve mali sahada kalkınma yollarını bulamayışımızın sebeplerini iç politikadaki istikrarsızlığa bağlamıştır³¹⁵. Aslında Hasan Saka Hükümetinin en büyük güçlüğü iktisat politikasındaki dengesiz tutumdan kaynaklanmıştır. Hayat standartlarını halkın seviyesine indirememesi bu kabinenin de sonunu hazırlayan en başlıca etken olmuştur. Feroz Ahmad, CHP'nin sorunlarını ekonomiye bağlamış, politika noktasında bir sıkıntı yaşamadığını ifade etmiştir³¹⁶.

İnönü, Cumhuriyet Bayramı arifesinde memlekette milli birlik ve ahenk havasını temin etmek için vatandaşlara hitabelerde bulunmuştur. Demokrasinin ülkede olmadığı yönündeki suçlamalara cevap veren İnönü, demokrasinin geliştirileceği mesajını vermiş, Cumhuriyetin partilerin görüş ayrılıklarını müdafaa etmelerine her türlü teminatı hazırladığını belirtmiştir³¹⁷.

Genel seçimler öncesinde CHP ve DP arasında bir milli siyasetin yapılması gerektiği üzerinde duran Yalman, memlekette siyasi emniyet için olması gerekenleri şu başlıklar altında toplamıştır: “*Harici siyasetin gayelerindeki birliğin tesisi, inkılâp rejiminin ana dâvalarını ve bilhassa laikliği ve dinin siyasete karışmaması noktasında birliğin sağlanması, komünizm tahriklerine karşı müşterek cephenin kurulması, demokrasiyi işle halde tutmak için anayasada yapılması zaruri olan tâdillerin yapılması, II: meclisin kurulması için anlaşmaya varılması, Seçim kanunundaki tâdiller anlaşma mevzuu olmalıdır, Mazi hakkında umumi bir af düşünülmelidir*”³¹⁸.

CHP Meclis Kurulu genel toplantısında Ali Fuat Cebesoy'un yerine Şükrü Saraçoğlu'nun Meclis Başkanı seçilmesi Demokratlar tarafından CHP'nin yeni bir baskı siyaseti olarak yorumlanmıştır³¹⁹. Hasta Saraçoğlu'nun rahatını bozan CHP'li müfritlerin, milli iradeyi felce uğratarak, oligarşik ve diktatör bir tutumla halkın karşısına çıkabileceği hayaline kapıldıkları görülmektedir³²⁰.

CHP içinde bağlılığın olduğunu ifade eden Hikmet Bayur, bunun sebeplerini hakkında yapılan günlük mücadelelerin dedikodu mahiyetini aşmadığını,

³¹² Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, s.191.

³¹³ Sütunlar Arasında, "Bu Ne Garip Tezattır", Vatan, 19 Kasım 1948, S.2689.

³¹⁴ Sütunlar Arasında, "Zafer Manzarası Halinde Bir Dram", Vatan, 21 Kasım 1948, S.2691.

³¹⁵ "Bayar'ın Edirne'de Tarihi Nutku", Vatan, 6 Aralık 1948, S.2706.

³¹⁶ Feroz AHMAD, (Terc.Ahmet Fethi), *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, İstanbul, 1996, s.42.

³¹⁷ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976.,s.47., YALMAN, "Esen Havayı Değiştiremez miyiz?", Vatan, 26 Ekim 1948, S.2665.

³¹⁸ YALMAN, a.g.m.

³¹⁹ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976.,s.47.,

³²⁰ YALMAN, "Son Sahne Nasıl Tamir Kabul Eder", Vatan, 2 Kasım 1948, S.2672.

hasım olarak nitelenen tarafa atıp tuttuklarını, onların tarizlerine cevap verdiklerini, anlaşamamalarının sebebinin akıllarını kullanmamak olduğunu belirtmiştir. Bayur, muhalefetin Halk Partisi içinde cereyan eden kaynaşmayı kavrayamamasını en büyük hata olarak nitelendirmiştir. Feragatli vatansızların herşeye rağmen CHP'den ayrılmamasının sebepleri ise, yıllarca mensup olduğu partiyi hücumla maruz olduğu bir anda terketmeyi mertliğe uygun bulmamaları, kiminin partiyi içten ıslah etmeyi vazifesi olarak görmesi, bazılarının partiye istikrar unsuru olarak baktıkları ve milli tehlike anında başka partiye geçmenin riskli olduğunu düşünmeleridir”.³²¹

D-1949 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

1- Şemseddin Günaltay Kabinesi ve Demokrat Parti ile İlişkiler

1949 yılını Demokrasi tarihinde olumlu gelişmelerin yaşandığı bir yıl olarak değerlendirmek gerekmektedir. Bu dönemde Günaltay Hükümeti'nin Başbakanlığın'da din politikası noktasında yeni bir yapılanmanın içine girildiğini görmekteyiz. “DP'nin din tedrisatının eksikliğinden, Arapça ezandan, Arapça din eğitimine kadar vaatlerde bulunduğu gözden kaçmamış, CHP milletvekillerini bu konuda çalışmalar yapmaya sevk etmiştir. Yüce Divan da hükümetin kontrolü altında Milli Eğitim Bakanlığında izin alınarak, Türkçe harflerle hususi mahiyette din öğretiminin istenmesi”³²² DP'ye alternatif vaatler sunma endişesinden ortaya çıkmış olmalıdır. CHP'nin iktidarı boyunca en büyük handikapı din politikasındaki muğlak tutumu olmuştur.

Koraltan Adana'da yaptığı bir konuşmada memlekete demokrasiyi getirdiklerini iddia eden CHP'ni eleştirerek, milletin bekasını ve hürriyetini isteyen hiç kimsenin millete mal olacak büyük işlerin tapusunu almak gafletine düşmeyeceğini belirtmiştir³²³.

Günaltay Kabinesi Programını 24 Ocak'ta Meclis'te okuyarak güvenoyu almıştır. Günaltay, dindar, ılımlı ve dengeli bir kişi olarak bilinmektedir. Programının ruhu siyasi bakımdan ılımlı, ekonomik yönden liberaldir. Muhalefetin desteğini kazanma noktasında Günaltay, DP ile iyi ilişkiler kurmada önemli bir rol oynamıştır³²⁴.

Mümtaz Faik Fenik, DP'yi kin ve garaz partisi, gayri memnunlar partisi olarak vasıflandırmakla kalmayıp, muvazaa isnatları ile boğmaya çalışmanın DP'ye yönelik bir iftira olduğu üzerinde durmaktadır. DP idarecilerinin Halk Partisi erkânıyla anlaşmış görünerek, halkı iki partili sistemle avutmak, danışıklı dövüş halinde idareyi düşünmek gibi bir tutuma girmediğini vurgulamıştır. DP'nin demokrasi için bir mektep ve metod olduğunu, DP'nin hakiki demokrasiyi tesis için halkın sağduyusunda geniş akisler yaratmaya çalıştığı da bir gerçektir³²⁵.

1949 yılında Şemseddin Günaltay'ın iktidara geldiği günden beri kinli muhalefeti söndürme yolunu tuttuğunu, husumetsizce karşı karşıya mücadele eden insanlar olma noktasında telkinlerde bulunduğunu görmek mümkün olmaktadır³²⁶. Gerçek demokrasiye

³²¹ YALMAN, “Hikmet Bayur’la Bir Dertleşme 2”, Vatan, 13 Aralık 1948, S. 2713.

³²² Metin TOKER, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1950*, Ankara 1990, s.170.

³²³ “Bayur Adana’da”, Vatan, 5 Ocak 1949, S.2736.

³²⁴ “Kabine Programı”, Vatan, 23 Ocak 1949, S.2754.

³²⁵ FENİK, “Muvazaa İddiaları”, Vatan, 26 Şubat 1949, S.2788.

³²⁶ Sütunlar Arasında, “Millet Vicdanında En İyi Akisler Yaratın Sözcükler”, Vatan, 25 Şubat 1949, S.2787.

gittiğimizin bir işareti olarak bu durumları değerlendirirsek, 1949 yılının başlarında yaşanan bu gelişmeleri memnuniyetle karşılamak gerekmektedir.

Partilerarası münakaşanın Temmuz 1949'da kızıştığı görülmektedir. Başbakan yardımcısı Nihat Erim, DP kongresinde sakat düşüncelerin tezahür ettiğini belirterek DP'ye şiddetli hücumlarda bulunmuştur. Çok partili serbest münakaşa hayatına geçmek için düşünce hürriyeti ve serbest seçim hürriyetinin tatbik edilmesinin gerekliliği üzerinde duran Erim, 12 Temmuz Beyannamesi'nin de tek taraflı bir senet olmadığını ifade etmiştir. Demokratların İkinci Kongresi'nde aldıkları Milli Teminat Andı kararının devlet mefhumunu zedelediğinin üzerinde duran Erim, vazifeli memurların seçim kanununa riayet edip etmediklerini Demokratların takdir etmesi ve cezasını vermesinin, müstakil mahkemelerin salahiyetini ve devletin cezaları infaz kudretini gassetmek olduğunu vurgulamıştır. Türk vatandaşlarının birbirlerine husumet beslemesine davet eden bu kararı şiddetle eleştirerek, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilen her kanunun kayıtsız şartsız itaatı gerektirdiğinin, kanunların herkesin keyfine göre uygulanamayacağını üzerinde durmuştur. Nihat Erim, hükümetin yayınladığı beyannamenin yanlış yollara sapmak isteyenlere bir ihtar olduğunu söyleyerek, vatandaşlar ve memurlar için bir teminat olduğunu, hükümetin hedefini şaşırılmış politikacıların yüzünden demokrasinin iflasa götürülmesine müsaade etmeyeceğini belirtmiştir.³²⁷

Samet Ağaoğlu ise, DP'ye yönelik bu küçük planlı hücumun tek sebebinin yaklaşan seçimlerde iktidarı kaybetme endişesinin verdiği korku, telaş ve heyecandan kaynaklandığı vurgulamıştır. İktidarın, DP ve onun etrafında toplanan vatandaşları tehdit ettiğine dikkatleri çekmiştir. *“Dünyanın hangi demokrasisinde bir Başbakan yardımcısının muhalif partilerin siyasi faaliyetlerinden doğan dâvaların görüldüğü sırada Savcıları ve hâkimleri ziyaret edebilir?”*

– *Dünyanın hangi demokratik memleketinde bir Başbakan yardımcısı ordu ve paranın kendi ellerinde olduğunu söyliyerek seçimlerin kazanılacağından bahsedebilir?*

– *Dünyanın hangi demokrasisinde bir muhalif parti kongresi karşısında, hükümetin*

bir işgal ordusu kumandan eda ve uslubile, herkesin iş ve gücü ile meşgul olmasını tavsiye eden tebliğler çıkardığı görülmüştür?” demokrasinin akıl, iz'an, vicdan, itidal ve basiret nizamı olduğunu belirten Ağaoğlu, bu basiret ışığını kullanmayanların hüsrana uğrayacaklarını vurgulamıştır.³²⁸

DP'nin 1949 yılında yaptığı kongrelerinde hakim olan ruh hakkında Selim Ragıp Emeç de kanaatini dile getirmiştir. İstanbul il kongresinde pasif bir sükunetin olmadığını, uzun zamandır istedikleri hürriyete imkân bulamayanların ruh haletini taşıdıklarını vurgulamıştır.³²⁹ Balıkesir Kongresinde halkın seçim haksızlıkları ve yersiz jandarma müdahalelerinden yakındığını, DP'nin politika dedikodusu yapmayıp, memleket işlerini münakaşa ettiğini ifade etmiştir.³³⁰ Edremit'te DP'nin iktidarı millete vermek istediğine yönelik kanaatlerini dile getirmiştir.³³¹ Bu konuda Burhan Belge ise, DP kongrelerinde iki vasfın açığa çıktığından bahsetmiştir. *“Bunlardan biri, idare seçimlerine müntehi olan gizli veya açık mücadele, diğeri de iktidar partisi yahut DP'den ayrılanlar*

³²⁷ “Nihat Erim DP'ye Şiddetli Hücumlarda Bulundu”, Vatan, 14 Temmuz 1949, S.2926.

³²⁸ “Demokratlar: İktidar Demokrat Parti'yi Tehdit Ediyor, Diyorlar”, Vatan, 14 Temmuz 1949, S.2926.

³²⁹ Selim Ragıp EMEÇ, “DP Kongresine Hâkim Olan Ruh, DP İstanbul İl Kongresi”, Son Posta, 20 Mart 1949, S.1057.

³³⁰ EMEÇ, “DP Kongresinden İntibalar”, Son Posta, 26-27 Mart 1949, S.5637-1063-1064.

³³¹ EMEÇ, “DP Edremit Kongresi”, Son Posta, 28 Mart 1949, S.5637-1064.

aleyhine tevcih edilen hissi hücum” DP kongrelerinin çok güzel hissedilen fakat düşünmeyen içtimalar olduğundan sözeden Belge, DP’nin şu veya bu istikamette partizanlığa kendilerini kolayca kaptırmalarının bir kusur olduğunun üzerinde durmuştur. Burhan Belge, DP I. Kongresinin 21 Temmuzun gölgesinde, II. Kongrenin 12 Temmuzun gölgesinde olduğunu söylemiştir.³³²

Celal Bayar İzmir’deki nutkunda, “*Türk milletinin en aziz varlığı olan Türk ordusu hiçbir zaman şahsi tahakküme âlet olmamış, yalnız ve yalnız silahını dış düşmana ve içindeki istibdada karşı kullanmıştır. Şehametli Türk ordusunun istenilen yere çekilebileceğini zannedenler, onun yüksek şerefine yakışır asilâne bir şuurla vazifesine nasıl bağlı bulunduğunu lâyükile takdir edemeyenler ve bugünün milli ordusunu ortaçağın ücretli asker mefhumu ile karıştıranlardır*” sözleriyle ordunun siyasete sokulmasındaki yanlışlığın üzerinde durmuştur.³³³ Celal Bayar’la yaptığı görüşmeden bahseden Tan başmuharriri Ali Naci Karacan, Bayar’ın Günaltay hükümetine olan inancının kırılmış vaziyette olduğunu bildirmiştir.³³⁴

Anadolu Ajansının verdiği bir demeçte de Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, İç politika tartışmalarına ordunun ismini karıştırmamanın suç olduğunu basına hatırlatmıştır.³³⁵ Burada yine basının tahdit edildiğini görmeye beraber, uyarılması gereken mercilerin siyasiler olduğunun da bilinmesi zarureti vardır.

Fuat Köprülü de iktidarın bilerek veya bilmeyerek çok tehlikeli bir tedhiş çıkmazına girdiğini ifade etmiştir. Şahsi ikbal ve menfaatlerini her şeyin üstünde tutan, hırs ve gafletle gözleri kabaran, sınırları bozulan bir avuç insanın demokrasi maskesi altında totaliter rejimi yaşatmak usulünü keşfettiklerine inanıyorlarsa bunun yanlış bir hesap olduğunu belirtmiştir.³³⁶

Menderes; DP’nin ikinci kongresi ile ilk teşekkül devresinin ayrılık ve çatlaklarının tamamıyla silinip yok edildiğini belirterek, kongre sonunda partinin iç gailelerini bertaraf ettiğini, bu azimli politika karşısında iktidarın büyük bir telâşa kapıldığının üzerinde durmuştur. Nihat Erim’in Halk Partisi gizli toplantılarında ve valiler huzurunda ordunun, devlet hazinesinin ve devlet kuvvetlerinin kendi emirlerinde olduğunu, iktidarda kalmak için bunları Halk Partisi lehinde kullanacaklarını ifade etmesini de şiddetle eleştirmiştir.³³⁷

Bayar ise, İzmir’de hükümetin icraatlarını eleştirerek, gizli toplantılarda neler telkin etmek istediklerini bildiklerini, tuttıkları yolun çok sakat olduğunu bildirmiştir. “*Dâva milli dâvadır, çocuk oynacağı değildir*”, diyerek her hareketleri ile mücadeleye muktedir olduklarının üzerinde durmuştur.³³⁸ Celal Bayar, CHP’nin gizli toplantılarıyla çok gizli bir oyunun içine girdiğini, valiler, devlet memurları ve en acısı askeri kumandanların Halk Partisi’nin gizli toplantılarına iştirak ettiğinden şikayetçidir. DP’nin seçimleri kazanmasının memleket için felaket olacağı yolunda telkinlerin yapıldığını ifade

³³² Burhan BELGE, “DP Kongrelerinin Umumi Vasıfları”, Haftalık Siyasi Mektup, 30 Haziran 1949, S.28, s.2.

³³³ “DP’nin İzmir’de Mitingi Dün Yapıldı”, Vatan, 10 Ağustos 1949, S.2951.

³³⁴ “Celal Bayar’la Neler Konuştum”, Tan, 1 Mayıs 1949, S.134.

³³⁵ Feroz ve Bedia Turgay, AHMAD, , *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976.,s.56.

³³⁶ “Demokratlar Soruyor”, Vatan, 16 Temmuz 1949, S.2928.

³³⁷ “Demokratlar, Nihat Erim’e Cevap Veriyor”, Vatan, 17 Temmuz 1949, S.2928.

³³⁸ “Bayar İzmir’de Hükümete Şiddetle Hücum Etti”, Vatan, 18 Temmuz 1949, S.2930.

etmiştir.³³⁹ Siyasetin girmeyeceği halk evlerinde bu tarz toplantıların yapılmasıyla Halk Partisi'nin kendi koyduğu kurala yine kendisinin uymadığı görülmektedir.

DP'nin memleket endişesinden başka hiçbir tehdidi önemsemeyecektir diyen Bayar, 21 Temmuz metotlarının tekrar tatbik mevkiine konulabileceğini, ümit etmenin çok feci bir gaflet olduğunu söylemiştir. Hükümetin son beyanatları ne olursa olsun, bütün hiddet, şiddet ve tehditlerin istikbal için sebepsiz olduğunu kabul etmenin mümkün olmadığını üzerinde durmuştur.³⁴⁰ CHP'nin ne pahasına olursa olsun iktidarda kalma niyetinin DP tarafından yıkılacağını vurgulamıştır.³⁴¹ Selim Ragıp Emeç, *“iktidarın kanaati işbaşına ilahi bir takdirle gelmiş olmakta tecelli ettiği için, her kararının şaşmazlığına, her hareketinin mutlak isabetine tıpkı bir hükümdar sülalesinin inancı gibi inanmaktadır”*.demektedir. *Böyle bir şaşmazlık gururunun nefsinde yarattığı kifayetle*³⁴² iktidarın kendisine yönelik eleştirilere aldırmandan kendi bildiğini okuyan tavrını eleştirmektedir.

Ulus'un, zorlukları muhalefetin yarattığı iddiaları, partiler arasında neşriyat düellosunun başladığını göstermiştir. Ulus Milli husumet, milis teşkilâtı, kara liste tertibi nakaratını tazelerken, Hikmet Bayur, İnönü'nün tasfiyesi üzerinde durmaktadır. Fuat Köprülü Millet Partisi'nin iktidarla tam bir işbirliği yaparak, DP'yi zaafa düşürme gayretlerinden bahsetmektedir. Bu tarz neşriyatın Türk demokrasisine karşı bir kundakçılık olduğunu vurgulamıştır.³⁴³ Hilmi Uran da partiler arasında münasebeti çığırdan çıkarmanın iktidar olmadığını söylemiş, husumet andını da hiçbir zaman tatbik ettirmeyeceğinin üzerinde durmuştur.³⁴⁴

DP Başkanı iktidarın bugünkü gafletinin işleri kardeş kavgasına götürebileceğini söyleyerek, Milli Husumet andının bir politika kurnazlığı olarak iktidar tarafından uydurulduğunu, DP'nin kanun yollarından ayrılmadığını belirtmiştir. Bayar partinin programının birinci maddesinde partiler arasında karşılıklı saygı esasını kabul ettiklerini, DP'nin kurulduğu günden itibaren iktidarın husumetine maruz kaldığını ifade etmiştir.³⁴⁵

Celal Bayar, *“Muhaliif olmağı vatan hainliği ile bir tutan barbar zihniyete karşı parti olarak nefretimiz ne kadar derinse, seçim neticesinde çekilen bir partinin iktidarda bulunduğu bir devri sabık yapmak zihniyetinden de o kadar uzağız. Hukuki ve medeni ve ileri telâkkilerin icabı her devri kendi şartları içinde mütalaâ ve muhakeme etmektir. DP devlet hayatında bir istikrarın ne kadar zaruri olduğunu ve bunun icaplarını idrakten mahrum bir parti olamaz”* diyerek, nizam ve istikrarı yalnız kendilerinin tesis edeceğini düşünen iktidarın çok hatalı bir propaganda yoluna saptığını beyan etmiştir.³⁴⁶

Yalman, İzmir nutkunun dahili sulh hesabına bir köprübaşı olduğunu dile getirmiş, vatandaşlar ve partiler arasında sevgi ve itimadın hüküm sürmesi yolunda önemli olduğu görüşünü savunmuştur.³⁴⁷ Yalman, mevcut kavgaları, öfkeleri, haklı ve haksız iddiaları bir tarafa bırakarak iki partinin ve müstakillerin iştirakiyle milli bir kabine kurulmasını teklif

³³⁹ “Celal Bayar'ın İzmir'de Verdiği Yeni Beyanat”, Tan, 19 Temmuz 1949, S.213.

³⁴⁰ “Celal Bayar, Erim'e Cevap Verdi”, Vatan, 19 Temmuz 1949, S.2931.

³⁴¹ “Bayar Seyhan Kongresinde Açıkladı”, Son Posta, 7 Ocak 1949, S.5637-985.

³⁴² Selim Ragıp EMEÇ, “İmam Yine Bildiğini Okuyacaksa...”, Son Posta, 11 Ocak 1949, S.5637-989.

³⁴³ “Partiler Arasında, Neşriyat Düellosu Devam Ediyor”, Vatan, 2 Ağustos 1949, S.2943.

³⁴⁴ “Hilmi Uran Dün Bayar'a Cevap Verdi”, Vatan, 4 Ağustos 1949, S.2945.

³⁴⁵ “DP'nin İzmir'de Mitingi Dün Yapıldı”, Vatan, 10 Ağustos 1949, S.2951.

³⁴⁶ a.g.h.

³⁴⁷ YALMAN, “Vatan Sevgisine Davet”, Vatan, 11 Ağustos 1949, S.2952.

etmektedir. Türk milletinin menfaatleri gözetilerek, siyasi oyunları kurallarına göre oynamanın demokrasiyi tesis etmek için gerekli olduğunu savunmaktadır.³⁴⁸ Yalman, demokrasi adı altında şahıslar saltanatı yürütme çabalarını eleştirerek, Türkiye'nin şef idaresinden kurtulmasının şart olduğunu vurgulamıştır.³⁴⁹

İnönü Muğla'da şiddet siyasetini tenkit ederek, 1947 Temmuz'unda siyaset adamlarını yanında bulduğu halde, 1949'da onları yanında bulamadığından şikayetçi olmuştur. "1947 yılında şiddet politikası ile anlaşma politikasının müsademesi yaşanmış, 1949'da şiddet politikası üstün gelmiştir" diyen İnönü, iki kardeşin birbirinin boğazına sarıldığı devrede araya girdiğini söylemiştir.³⁵⁰ Vatandaşların ve siyasilerin akıllarını başlarına almaları yolunda İnönü'nün sözleri son derece etkili olmaktadır.

Diğer taraftan İnönü'nün temennilerine rağmen CHPlilerin şahsi hücumlarına devam ettiği görülmektedir. "Ulus'ta Hüseyin Cahit Yalçın "*Katedilen Yol*" başlıklı makalesinde DP'yi sirk aslanlarına benzeterek, "*bunlarda biraz mantık olsaydı Türkiye'de hak ve hürriyet olmadığını ispat etmek için ecnebi davetlerine itmedikleri gibi, içeride de ağız açmamaları, miting yapmamaları, hücum makaleleri neşretmemeleri gerektiğine*" temas etmiştir.³⁵¹

1949 yıllarında Ulus Gazetesinin yaptığı neşriyatlarla bir husumet havası yaratması, zamanın şartlarına göre ilişkilerini belirlemesi, siyasi bir taktik olarak değerlendirilmelidir. "Zaman zaman DP'yi Bolşevik yardakçısı yapan Ulus, bazen de vatansever bir parti olarak DP'yi değerlendirmiştir. DP aleyhine söz söyleme hakkını kendinde bulan bu gazetenin insafı ortadan kaldırdığında mugalata ve küfürbazlığı elden bırakmadığı da dikkatleri çekmektedir".³⁵²

Celal Bayar Ödemiş'te İnönü'nün Ege nutuklarına cevap vererek, İktidarın aczini örtmeye çalıştığına temas etmiştir. Parti ve şahıslar aleyhine şiddetli hücumlarda bulunarak, şirretliği DP'ye sehpacılar demeğe kadar vardırıldıklarını, oysa sehpacıları kendi saflarında aramaları gerektiğini belirtmiştir. Sehparaları bu memleketten ebediyen uzaklaştırmağa, sehparaların gölgesinde siyaset yürütmek sevdasında olanları da hüsrarla kahretmeye azmettiklerini ifade etmiştir.³⁵³

Muhalefete teminat meselesinin gündeme getirildiğini belirten Bayar, "*yani seçim neticesinde Halk Partisi kazanmaz da muhalefete geçerse kendisine muhalefet haklarının tanınacağına dair teminat verilmesi istenmektedir. Bu noktada ilk akla gelen, bugüne kadar gelmiş geçmiş muhalefetlerin DP de dahil teminat altında olmadıkları düşünülerek ve halk Partisinin muhalefette kalmasını ihtimal dahilinde görerek şimdiden teminat almaya çalıştıklarıdır*". diyen Bayar, iktidarın muhalefeti teminatsız görmesini itiraf etmesinin güç olduğunu vurgulamıştır. CHP muhalefete düştüğü zaman herhangi bir şiddet hareketine maruz kalacağından endişe ediyorsa, hakların muhkem teminat altına alınmasının da kendi ellerinde olduğunu bilmesi gerekmektedir.³⁵⁴

³⁴⁸ YALMAN, "İlk İş: Milli Kabine", Vatan, 12 Ağustos 1949, S.2953.

³⁴⁹ YALMAN, "Şahısların Peşinde", Vatan, 14 Ağustos 1949, S.2955.

³⁵⁰ "İnönü Muğla'da Şiddet Siyasetini Tenkid Etti", Vatan, 18 Ağustos 1949, S.2959.

³⁵¹ "Partiler Arasında Yeni Bir Mücadele", Vatan, 28 Ağustos 1949, S.2969.

³⁵² "Köprülünün Cevabı", Vatan, 28 Ağustos 1949, S.2969.

³⁵³ "Celal Bayar Dün Ödemiş'te İnönü'nün Ege Nutuklarına Cevap Verdi", Vatan, 4 Eylül 1949, S.2975.

³⁵⁴ "Celal Bayar Dün Ödemiş'te İnönü'nün Ege Nutuklarına Cevap Verdi", Vatan, 4 Eylül 1949, S.2975.

Günaltay ise Kars'ta memleket endişesi karşısında iktidar ve muhalefetin müşterek bir ruh taşıdığını belirterek, dedikodulara son verilmesini istemiştir. Bayar'ın nutuklarını memleket için zararlı bulduğunu belirten Başbakan, sehpalardan, insanların birbirini nasıl kesip, biçeceğinden bahsolunduğunda soğukkanlılığını muhafaza ettiğini vurgulamıştır. Bu işin başındaki patavatsızların ifratkâr sözlerini önleyeceğini umduğunu ama tehditlerin DP II. Kongresi'nden sonra daha da şiddetlendiğini belirtmiştir. Hükümetin sabır gösterdiğini, yeni rejime de ülkeyi inhilâle sürüklemek için değil, yükseltmek için girdiklerini bildirmiştir.³⁵⁵

Başbakan'ın nutkuna Demokratlardan gelen cevapta ise, tehditle muhalefetin yıldırılmayacağı yönünde olmuştur. Başbakanın: “*Seçimlere kadar bu memleketi sarsılmadan götürmek benim için mukaddes bir vazifedir. Elimdeki kanuni müeyyideler buna kâfidir. Kâfi gelmediği takdirde Meclise müracaat yolları daima açıktır*”. tarzındaki sözlerinin öteden beri millet iradesine karşı vatandaşın siyasi haklarını tahdit etmek ve ya ortadan kaldırma yolunda bahaneler olduğu belirtilmektedir. Demokratlar bir taraftan muhalefete teminat isteyen bir zümrenin diğer taraftan bu tarz konuşmalarındaki çelişkiyi ve iki yüzlülüğü sorgulamaktadırlar. Resmi tahditlerle Başbakanın muhalefeti yıldırılmaya hakkının olmadığını, Türk milletinin demokratça bir sisteme kavuşma yolunda azmi ortadayken bu tarz tehditlerin huzuru ihlal etmekten başka işe yaramayacağı üzerinde durulmuştur.³⁵⁶

Yalman da, “*Başvekilin, yeni yeni şiddet tedbirleri hakkında Recep Peker usulü ima ve tehditleriyle, büyük bir hataya düştüğü gibi, gazetelere karşı olan hücum ve tehditleriyle de bunu tamamlamış ve aylardan beri üzerine aldığı itidal ve sulh yolunu kendi eliyle bir hamlede kökünden baltaladığını*” iddia etmiştir.³⁵⁷

Menderes: Pekerler, Sakalar ve Günaltayların hep aynı silsilenin devamı olduğunu, Başbakanın sözlerinden anayasa haklarımızın tehdiye maruz olduğunun anlaşıldığını vurgulamıştır. Halkın millet hâkimiyetini devam ettirmek için dâvasında azimli çalışacağını üzerinde durmuştur.³⁵⁸

Yalman, bu toprakta demokrasinin yetişmeyeceğinden bahsederek, mevcut üç partinin hadiselere nazari olarak baktığına temas etmiştir. Millet Partisi'nin iki partiyi de gayri meşru göstererek, danışıklı dövüş halinde iki sinsi düşman olarak bu partileri millete jurnal etmesi... CHP'nin, ideal bir muhalefetin hasretiyle yanıp tutuştuğu yolundaki haberleri, muhalefetin bir korkuluk ve harice karşı bir demokrasi nikabı olarak kalmasına taraftar tutumu... DP'nin de 21 Temmuz seçimleri ve muhtar seçimlerine yönelik sayısız vebali CHP'nin sırtına yükleyerek, CHP ve MP'nin milli meselelerde elele vermediği için siyasi rakip olarak bunları meşru görmemesi, memleketin mukadderatı için vazifeyi üstlenme arzusu...³⁵⁹ Partilerin bu tarz tutumlarıyla şahsi bir siyasi politika belirlemelerinin demokrasi noktasında bizi ilerletmeyeceği kesindir. İşte Yalman da demokrasiye ve hürriyet rejimine kavuşma yolunda, partililerin ve müstakillerin kafa kafaya vermelerinin demokrasi zemininin sağlanmasına yardımcı olacağı kanaatinde. Millet Partisi'ne mensup Sadık Aldoğan da DP'nin başında bulunanların bu dâvanın adamı olmadıklarını ifade etmesi dikkatleri çekmektedir. CHP'ni yaşatmak için DP'nin

³⁵⁵ “Başbakan Dedikodulara Son Verilmesini İstiyor”, Vatan, 5 Eylül 1949, S.2976.

³⁵⁶ “Başbakanın Nutkuna Demokratların Cevabı”, Vatan, 5 Eylül 1949, S.2976.

³⁵⁷ “Başbakan Günaltay'ı İntibaha Davet”, Vatan, 7 Eylül 1949, S.2978.

³⁵⁸ “DP'nin Başbakana Cevabı”, Vatan, 8 Eylül 1949, S.2979.

³⁵⁹ YALMAN, “Bu Siyasi Toprakta Demokrasi Yetişmez”, Vatan, 10 Eylül 1949, S.2981.

kurulduğunu ifade eden Aldoğan Atatürk'ün Bayar'a teveccühünden dolayı yeni partiyi Bayar'a kurdurduklarını belirtmiştir. “*DP İnönü'nün isteğiyle kurulmuştur. Atatürk'ün uşağı Celal Bayar, İnönü'nün uşağı Celal Bayar. Bunlar Kemalist'tir. Birbirlerinde ayrılmazlar, bunların ruhları, kepazelikleri, ahlaksızlıkları hep birdir*”.³⁶⁰ diyerek DP'nin muvazaa partisi olduğunu bir daha tekrar etmiştir.

Bayar, Ulus Gazetesi'nin şahsi hücumlarına şahsiyat çukuruna düşmek istemedikleri için cevap vermediğini belirtmiştir. Bu tarz tarizleri dâvayı soysuzlaştırma yolunda bir cinnet olarak değerlendirmektedir.³⁶¹

Türkiye'de modern devlet olma yolunda demokrasinin gereği olan tenkid, milli menfaatler, memleketin nizam ve bekasına sahip çıkma yolunda DP'nin varlığını ortaya koyabilmesi pek fazla da mümkün olmamıştır. Zira DP bu vazifelerini yerine getirebilseydi politika sahnesinde yerini çoktan almağa muvaffak olabilirdi. “DP'nin bozuk gidişatı iktidara gelince düzeltereği inancı”³⁶² tuttuğu yanlış yolun en önemli delili sayılmalıdır. Tahammül gösterilemeyen bir ihtiras rüzgârının partiler arasında esişi, siyasi boğuşmaların zamanla usulsüz seyrine ve hâkemsiz kalışına sebep olmuştur. Çirkin hücumlardan kurtularak, müttefik harekete geçilmesi memleket dâvalarında uygulanması gereken ilk esas olmalıdır.

Yoksa mevcut diğer partiyi günahkâr sayarak, meşru tanımayıp, her fırsatta sınırları bozup çöktürme gayesi taşıyan kıyasıya bir mücadelenin Türkiye'de demokrasiye değil, ganimet kavgasına yol açacağı düşünülmelidir.³⁶³

Diğer taraftan Halk Partisi'nin seçim kanununda gösterdiği iyi niyetin ve fedakârlığın altında halkın sevgisini kazanmak yerine, muhalefeti ikiye bölme, rey satın alma gibi taktiklerin yer almasının halkın isyanı ile noktalanacağını üzerinde durulmalıdır. DP ve CHP'nin stratejilerine bakacak olursak iktidarın bütün kapıları kapadığını, muhalefetin elinde bulunan anahtarları itibar etmediğini görmek mümkün olmaktadır. Birbirlerinin fikirlerine tahammül edemedikleri için, yapıcı çözümlere gidilememekte, sıkıntıyı da halkın omuzlarına yüklemektedirler. Bunun için CHP'nin kendini ıslah etmesi, halka sevimli görünme yolunda adımlar atması zarureti vardır. Yalman, “*CHP'nin debdebeli saray hayatının, Savarona yatlarının, masraflı ve külfetli hususi trenlerin, Cumhuriyet mefhumuna yakışır bir tasfiyeye uğraması*”³⁶⁴ taraftarıdır. Zira bu debdebenin yarattığı tezat rejime zıt düşmektedir. İdare cihazının orduya ve adliye mekanizmasına güvenmekten vazgeçerek, seçimlerde kanuni teminatın kurulmasının elzem olduğu bilmesi gereklidir.³⁶⁵

DP'nin stratejisine baktığımızda yanlış gidişleri burada da görmek mümkün olmaktadır. Sürekli CHP'nin günahlarını hatırlatarak, partinin kuvvetini, karşı partinin zaafalarında arama yanlışlığına düşmesi, hatalarını düzeltmek için herkesi kendisini tenkide çağırması, yapıcı tenkitlere teşkilâtında yer vermesi, giderek bir tek şefin etrafında toplanarak sathi ve zahiri birlikten kurtulmaya çalışması gerekmektedir. İktidarla milli

³⁶⁰ Emrullah NUTKU, *Siyasi Anılarım, Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika'da Yitirdiğim Yıllar (1946-1958)*, İstanbul 1979, s.126.

³⁶¹ YALMAN, “Şahsiyat Çukuru”, Vatan, 17 Eylül 1949, S.2988.

³⁶² YALMAN, “Bir Demokrasi İmtihani”, Vatan, 22 Eylül 1949, S.2993.

³⁶³ YALMAN, “Tehlike Yok mu?” Vatan, 24 Eylül 1949, S.2995.

³⁶⁴ YALMAN, “Halk Partisi İçin Doğru ve Emin Yol”, Vatan, 28 Eylül 1949, S.2999.

³⁶⁵ YALMAN, a.g.m.

meseleler etrafında oturup konuşmasının kendisini küçük düşüreceği zaafından kurtulması zorunluluğunu hissetmelidir.³⁶⁶

İnönü'nün 1949 yılı VIII. Dönem I. Yasama Yılı Büyük Millet Meclisi'nin açış konuşmasında seçimlerde emniyetin sağlanarak, hile ve zor kullanmanın önlenmesini istediği görülmekte, vatandaşın tam bir serbestlikle hakkının kullanmasının şart olduğu fikrini savunmaktadır. İç ve dış politikalarda yeni ufuklarının açılması, memleketin kalkınması için sarfedilen gayretlerin geniş semereler vereceği vurgulanmıştır. Kanun dışına çıkma istidatlarının kanun içine sokulacağını, vatandaşların birbirlerinin boğazına sarılmalarına mani olunacağı, dış tehlike karşısında vatandaş birliğinin korunacağı, vatan müdafaasının temel şart olduğu üzerinde durulmuştur.³⁶⁷

Yalman, bu hitabeyi dört nevi kulakla dinlemek gerektiğine temas etmiştir. *“Birincisi, her sözü aynı keramet sayan siyasi mürtlerin tenkitsiz kulağı, ikincisi her noktada fena niyetler ve tuzaklar sezen müteassıp muhalefet kulağı, üçüncüsü müsbet tenkit kullanmakla beraber bir kurulu sistemin dar çerçevesinden çıkamayan vatandaşların kulağı, dördüncüsü de itiyad haline gelen yolları, usulleri ve basmakalıp sözleri yadırgayan ve milleti daha yüksek bir gidişe ehil ve lâyıık gören bir vatandaşın kulağı...”*³⁶⁸ Nutuk, muhaliflerden ziyade iktidardan yana bir tutum sergilemekte ve tek taraflı bir yapıda görünmektedir. İnönü'nün 12 Temmuz Beyanamesi'ndeki tarafsız Devlet Başkanı tavrından bu nutukta uzaklaştığını görülmektedir. Çok partili hayata geçişin ilk yıllarındaki siyasi içtihat farklarının halk arasında açmış olduğu fikir ayrılıkları tehlikeli bir boyuta ulaşmış, bunun suçu muhalefete yüklenerek, iktidarı temize çıkarma kaygısı ağırlık kazanmıştır.

Bayar ise, İnönü'ye cevap vererek, Reiscumhur'un Devlet başkanı olduğunu unuttuğunu, yalnız kendi partisini düşünen bir zat olduğunu vurgulamıştır. Muhalefetin emniyet altında olduğuna dair beyanatlara da cevap vererek, DP'nin anayasanın teminatı altında olduğunu dile getirmiştir. Şimdiye kadar yaşayabilmesini ve inkişafını da milletin kendisine gösterdiği itimata borçlu olduğunu beyan etmiştir.³⁶⁹

Aslında İnönü nutkunda muhalefetin gerekli olduğu, muhalefetle ilgili hoşgörünün de iktidara düştüğü sözlerinden sonra, siyasi faaliyetlerin kanun içerisinde kalması gerektiğini vurgulamıştır. Açıkça muhalefetin kanunsuz işler yaptığını belirtmemiş, ancak bu yolda muhalefete imalarda bulunmuştur. Bu imalara muhalefet lideri Bayar, DP'nin kanun dışına çıkmadığını ve kanunu rehber edinen bir teşekkül olduğunu belirterek cevap vermiştir.³⁷⁰

Başbakan Günaltay, Aydın'da verdiği nutukta, muhalif ve muvafık herkesin vatanın istikbal ve saadetinden müştereken mes'ul olduğunu söyleyerek, fertleri tanrılaştırmanın, şahsa kıymet vermenin demokrasiye değil, diktatörlüğe bizleri götüreceğini belirtmiştir. Partilerin şahıs tahakkümünden kurtulmasının gerekliliğini vurgulayan Günaltay, müttekâmil millet seviyesine yükselmekte bunun önemini ifade etmiştir.³⁷¹ “Türkiye halkının kendi kendini şahıslara baplı görmekten kurtularak, diktatör yetiştirecek yolları

³⁶⁶ YALMAN, “DP'nin Gidişindeki Esaslı Hatalar, Partilerin Stratejisi III”, Vatan, 29 Eylül 1949, S.3000.

³⁶⁷ “Meclis İnönü'nün Nutku İle Açıldı”, Vatan, 2 Kasım 1949, S.3032.

³⁶⁸ YALMAN, “Nutkun Tahlili”, Vatan, 2 Kasım 1949, S.3032.

³⁶⁹ “Bayar İnönü'ye Cevap Verdi”, Vatan, 5 Kasım 1949, S.3035.

³⁷⁰ a.g.h.

³⁷¹ “Başbakanın Nutku”, Vatan, 7 Kasım 1949, S.3037.

tıkamayı bilmelidir. Bu da milli iradenin serbest tecellisi ile olur. Muhalefet hükümete engel değil, yardımcıdır”.³⁷² kanaatini dile getiren Günaltay, Demokratlara göre yeni bir tesirsiz bırakmaya çalışmaktadır.³⁷³

Yalman, DP'nin siyasetinin hükümet cephesine hiçbir surette inanmamak, işbirliğinden kaçmak, sert sözler ve hareketlerle sınır mücadelesine devam ederek, iktidar partisini ümitsizliğe düşürmek ve inhilâle uğratmak gayelerine dayandığını³⁷⁴ belirtmiştir. Bunun beklenen neticeleri hasıl edemeyeceği, bu menfi siyasetin DP'nin elinden gitmesine ve karşı tarafta tesanüt, mukavemet ve cesaret yaratmağa yol açacağına işaret etmektedir.³⁷⁴

Menderes, mücadele ederken karşılarında Halk Partisi'ni değil, hükümeti bulduklarını, bir partinin kuvvetinin ancak muhalefette belli olacağını, kuvvetlerinin ne olduğunu muarızlına hissettirdiklerini vurgulamıştır. Muhalefetin birbirini yemediğini, bilakis iktidarın devleti yediğini iddia etmiştir.³⁷⁵

Menderes Kütahya'da yaptığı konuşmasında halk partisini değil, inhisarcı zihniyeti yıkmak istediklerini söylemiştir. Programlarının çok parti esasına üzerine hazırlandığını ve başka partilere saygı emrettiğini belirterek, bu noktadaki azimlerini gevşetmeyeceklerini ifade etmiştir. Birtakım beyhude tahrik ve manevralarla vakit geçirecek yerde büyük seçim imtihanını başarıyla geçirmek için tedbirlerin üzerinde durmak gerektiğini hatırlatmıştır.³⁷⁶

Başbakan Yardımcısı ve Devlet bakanı Nihat Erim de İzmir'deki nutkunda, koyu partici ve memleketçi bir lisan kullanarak, karşılarında samimi demokrasi taraftarları olduğundan, hedefe varmak için onlarla işbirliğinin şart olduğundan bahsetmiştir. Hiçbir partinin tek taraflı gayretlerle memleketi hedefe kavuşturamayacağını üzerinde önemle durmuştur.³⁷⁷ Bu konuşmalardan iktidarın ve muhalefetin birbirlerine tahammülü öğrenmeye başladıkları intibai uyanmaktadır. Ne var ki 1590 seçimleri arifesinde bu tablonun gelip, geçici bir durum olduğu veya şahısların iyi niyetlerinin göstergesi olduğu düşünülebilir. Geneli kapsamadığını düşündüğümüz bu hoş sözlerin şiddete veya hoşnutsuzluğa dönmeyeceğinden emin olamadığımız bir taraf da yok değildir.

Birkaç yüz kişiyi korumak için bütün yurdu daha bir sene ıstırap içinde bırakmamak gerektiğine temas eden Ali Naci Karacan, tadı kaçmaya başlayan seçimlerin lafını bırakıp biraz da kendisine bakılmasını talep etmektedir. Bütün sorumluluğu seçim kanununa atan hükümetin istediği zaman, istediği müddet zarfında, istediği kanunu çıkarmayı anane haline koyduğu kaydedilmekte, seçim kanununu çıkarmasının da pekâla mümkün olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁸ Seçimlerin yaklaştığı sırada iktidarın asabileştiği gazete haberlerine yansımıştır.³⁷⁹ Bunun sebebinin meşru bir seçim neticesinde iktidarın değişmesi endişelerine dayandırmak yanlış olmasa gerektir. Aslında bu demokrasinin icabıdır. Partiler arasında mücadelenin şiddetlendiği 1949 yılında Bayar, Halk Partisi'ni ağır bir dille eleştirerek, seçim namına verecekleri bir tavizlerinin olmadığını,

³⁷² “Başbakan Dün Gazetecilerle Görüştü”, Vatan, 26 Kasım 1949, S.3056.

³⁷³ “İktidarın Muhalefete Karşı Yeni Bir Taktiği”, Vatan, 8 Kasım 1949, S.3038.

³⁷⁴ YALMAN, “Bir Alarm İşareti”, Vatan, 30 Kasım 1949, S.3060., “Kütahya'da Dünkü Muhteşem Toplantı”, Zafer, 26 Aralık 1949, S.241.

³⁷⁵ “Menderes'in Cevabı”, Vatan, 26 Aralık 1949, S.3086.

³⁷⁶ YALMAN, “İki Köprübaşı”, Vatan, 27 Aralık 1949, S.3087.

³⁷⁷ YALMAN, a.g.h.

³⁷⁸ Ali Naci KARACAN, “Yegane Çare Umumi Seçimler”, Tan, 16 Mayıs 1949, S.149.

³⁷⁹ “Seçimler Yaklaşırken İktidar Asabileşti”, Vatan, 31 Aralık 1949, S.3091.

CHP'nin de kendileri kadar samimi iseler, Türk Milletinin hakkını vermeye mecbur olduklarını vurgulamıştır.³⁸⁰

2- Günaltay Kabinesinin Din Politikası ve Demokrat Parti ile Tartışmaları

Diğer taraftan İlahiyat Fakültesinin kurulmasını öngören 5424 sayılı kanunda değişiklik yapılması kararının alınması, Günaltay Kabinesinin din konusundaki ılımlı tavrını göstermektedir.³⁸¹

Diyanet Bütçesi görüşülürken Meclis'te şiddetli münakaşalar başgöstermiş, Kur'anın Türkçe okunması hususunda İbrahim Arvas'ın müdahalesi ağır bir hava yaratmıştır. Meclis konuşmaları sırasında Nihat Erim, lâiklikten bir adım geri gitmenin fedakârlık etmenin mevzu bahis olmayacağını vurgulamıştır. Ahmet Hamit Selgil ise, Müslüman olan halkın aynı zamanda Türk olduğunu belirterek, Kur'anı Kerimi Türk Milleti'nin neden Türkçe okumadığını Diyanet İşlerinin bunu niçin Türkçe'ye çevirmediğini sorgulamıştır. İbrahim Arvas'ın müdahalesi ile havanın gerginleştiği görülürken, Günaltay Meclis'te bu tarz konuşmaların olmaması gerektiğine temas etmiş ve her dinin esası üzerinde konuşma hakkının ilim adamlarına ait olduğunu belirtmiştir. Akidelere tecavüz etmeye kimsenin hakkı olmadığını üzerinde durarak, bu kanaatin umumi ahengi bozması halinde müdahalenin şart olduğunu ifade etmiştir.³⁸² Mümtaz Faik Fenik de, bu meselenin Diyanet işlerinin resmi sahasına girdiğini ve bu mevzuun Diyanet işlerinin organize edeceği bir komisyonla çözümlenebileceğinin üzerinde durmuştur.³⁸³

Menderes, DP'yi din düşmanı olarak gösterenlerin, din propagandasını bir bayrak gibi ele alıp partilerini kuvvetlendirme hevesine düştüklerini eleştirerek, vicdan hürriyeti ve lâiklik prensibinin aksine hareket ettiklerini iddia etmektedir.³⁸⁴ 1949 yılında DP ara seçimler girmeyi lüzumsuz bulmuş ve zaman kaybı olarak nitelendirmiştir.³⁸⁵ Selim Ragıp Emeç ise, kısmi seçimlerle CHP'nin siyasi hasmını bir denemeden geçirmeyi, zayıf ve kuvvetli taraflarını yoklamayı amaçladığını ifade etmiştir.³⁸⁶ Buna rağmen Nihat Erim'in de "seçimlerden kaçanlara Avrupa'da anarşist denildiğini" ifade etmesi de sert bir eleştiri olarak telâkki edilmiştir.³⁸⁷

Cumhuriyet'te Nadir Nadi, Halk Partisi'nin ara seçimlerden geçmesini ve DP'lilerin de umumi seçimler için acele etmemesini tavsiye etmektedir. Meclisin normal süresinin dörtte üçünü doldurduğunu DP'nin bir yıl daha beklemesinin ona zararının dokunmayacağını ifade etmektedir.³⁸⁸

8 Haziran 1949 tarihinde ise, komünizm ve irtica ile mücadele tasarısı Büyük Millet Meclisi'nde tartışmalara sebep olmuştur. İstiklâl mahkemelerinin lağvedilmesi ile³⁸⁹

³⁸⁰ "Partilerarasında Mücadele Şiddetleniyor", Tan, 18 Mayıs 1949, S.151.

³⁸¹ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara 1976, s.54.

³⁸² "İrtica Meselesi", Vatan, 24 Şubat 1949, S.2786.

³⁸³ FENİK, "Kur'an Arapça mı, Türkçe mi Okunmalı?" Vatan, 24 Şubat 1949, S.2786.

³⁸⁴ "DP Kurucularının Nutukları", Vatan, 23 Nisan 1949, S.2844.

³⁸⁵ "Bayar Kısmî Seçimleri Lüzumsuz Buluyor.", Vatan, 28 Mayıs 1949, S.2879.

³⁸⁶ Sütunlar Arasında, "DP ve Ara Seçimler", Vatan, 16 Mayıs 1949, S.2867.

³⁸⁷ "Bayar Kısmî Seçimleri Lüzumsuz Buluyor.", Vatan, 28 Mayıs 1949, S.2879.

³⁸⁸ Sütunlar Arasında, "Ara ve Umumi Seçimlerden Önce", Vatan, 27 Mayıs 1949, S.2878.

³⁸⁹ 4 Mayıs 1949 No:5384, İstiklâl Mahakimi Kanunu İle Tadillerin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun" Düstur, Tertip 3, C.30, s.1007.

hürriyet düşmanı ideolojilere karşı mücadele başlatılmıştır. “Meclis Müzakereleri sırasında DP milletvekillerinden Osman Nuri Köni’nin laiklik mefhumu üzerinde izahat vererek, Diyanet İşleri Reisinin hükümetçe tayininin ve bütçesinin Meclisten geçmesinin doğru olmadığını, memlekette bir çok gayrimüslim olduğunu, bütçelerinin Meclise gelip işlerine karışılmadığını ve bir ayrılık olduğunu söylemesi tartışmaları başlatmıştır. Kanun tasarısı ile dinin siyasete alet edildiği üzerinde duran Köni, bu tasarının anayasaya ve demokrasiye aykırı olduğunu ifade etmiştir. Hürriyetsiz demokrasinin hürriyetsiz hürriyet meydana getirdiğini söyleyerek, dinsizliğin temel ittihaz edildiğini ve inkılaplara sığınılarak demokrasi inkılabının ve demokrasinin doğmadan yıkılmaya çalışıldığını vurgulamıştır. Tasarının istibdadı tahkim ve takviye ettiğini, Başbakanın halkı kandırdığını, Hükümeti Osmaniye’nin son devrinde milletini asla sevmeyen sadrazamının Damad Ferid Paşa ise, Türkiye Cumhuriyeti’nin Damad Ferid Paşa’sının da Şemseddin Günaltay olduğunu belirtmiştir.³⁹⁰ Başbakanın şöyle kamet getirilecek, böyle ezan okunacak demesine, böyle bir tevhide hükme mahal olmadığını, herkesin hangi dilde olursa olsun ibadetini yapabileceğini belirtmiştir. öteki cemaatlere karışılmadığı gibi müslüman cemaatlere de karışılmamalıdır çağrısında bulunmuştur. “*Bizde müslümanlık dinin gereğidir*”. diyerek sonradan uydurulan hurafelerle ilgisi olmadığını üzerinde durmuştur.³⁹¹

Necati Erdem, tasarıdaki hükümlerin seyyal olduğunu, İslâmiyete hücum edildiğini, dinsizliğe karşı hiçbir hüküm vazedilmezken, müslümanların tehdidinin doğru olmayacağını vurgulamıştır. Müslümanların komünistlerden daha da kötü telakki edildiğinin bu tasarı ile ortaya konduğu görülmektedir.

Adnan Adivar da, tasarının vatandaşın hukukunu, hürriyetini tahdit eder bir mahiyette bulmuştur. Sinan Tekelioğlu, tasarımı tenkide ederek, bu kanunun emniyetsizlik uyandırdığını, iki kişinin konuşmasının bir cemiyet teşkili mahiyetinde telâkki edilmesinin suiistimale açık olduğu görüşündedir. Hasan Dinçer, komünizmi doğuran sebeplerin ortadan kaldırılması gerekirken, tasarıda müslüman halkın vicdanını kıvrandıran hükümlere yer verildiğini beyan etmektedir. görünüşte lâikliği müdafaa, hakikatte din esaslarını ağza almaktan korkutacak tethiş havası yaratacak bir mahiyet taşıdığının, hürriyetin takyit edildiğinin üzerinde durmuştur.³⁹²

Şemseddin Günaltay’ın konuşması ise, CHP’nin dine yaklaşımı konusunda bilgi verici mahiyettedir. “*Lâiklik, dini dünya işlerine karıştırmamak , hayata ait bütün kanunları Büyük millet Meclisi’nin yapmasını temin etmektir. Arabistan’da yetişmiş İmamı Maliki, ve Hambeli’nin kanunlarını kabul edecek değilim, memleketin ihtiyaçlarına göre kanun gerekir. İbadette hürüz. Kimsenin camiye gitmesine mani olunmuyor. Müslümanlığın hurafelerine değil, din hükümlerine riayet eden bir müslümanı kimse muaheze etmez. Bu kanunla müslümanlık istihdaf ediliyor denilmektedir. Böyle bir şey nasıl söylenebilir. Ben İmam hatip Kursları, İlahiyat fakültesi açan bir hükümetin Başkanım. Bu kanun muhtelif kisvelerle beliren komünizm hareketine mani olmak için çıkarıldı. Demokrasiyi hür ve serbest bırakmak geyesile vazedildi. Kanunu hilafet ordusu kuranlara, 31 Mart Vak’ası yaratmak isteyenlere karşı getirdik. Muhalefet komünizme aleyhtardır. İrticaı istemiyorlar. Memlekette irtica yoktur deniyor. Fakat irtica, komünizm siması altında tezahür edebilir ve ettiği yerler vardır. Biz kimseyi asmıyoruz, kesmiyoruz.*

³⁹⁰ “Dün Meclis’te Fırtına Koparan Bir Hadise”, Vatan, 9 Haziran 1949, S.2891.

³⁹¹ “Aşırı Cereyanlara Karşı Tedbir”, Tan, 9 Haziran 1949, S.173.

³⁹² “Dün Meclis’te Fırtına Koparan Bir Hadise”, Vatan, 9 Haziran 1949, S.2891.

Hükmü verecek olan mahkemedir. Kanun demokrasiyi öldürmek için değil, yaşatmak için getirilmiştir".³⁹³

Diğer taraftan Fuat Köprülü, komünizmin Müslüman memleketlere yeşil sarıkla girdiğine temas ederek, DP'nin komünizm ve irticaa karşı iktidarla beraber olduğunu belirtmiştir. İrticain yabancı kuvvetlerin hareketine bağlı olduğunu, 31 Mart hadisesinin siyasi tahriklerle çıktığını, dini siyasete alet etmenin dinin kutsiyetine saygısızlık olduğunu önemle vurgulamıştır.³⁹⁴

Solculuk propagandası yapmak gayesile cemiyet teşkil edenler hakkında müeyyideler getiren 16, 19, 24 ve 79 maddeler aynen kabul edilmiştir. Fakat 141. Maddenin antidemokratik olduğu, demokratik hürriyetlere bir baskı mahiyeti taşıdığını Muammer Alakant ifade etmiştir. Sinan Tekelioğlu da bu madde kanunlaşırca 3-5 müslümanın bir arada mevlüt okutmasına bile imkân kalmayacağını söylemiştir.³⁹⁵

³⁹³ "Dün Meclis'te Fırtına Koparan Bir Hadise", Vatan, 9 Haziran 1949, S.2891.

³⁹⁴ "Komünizm ve İrtica İle Mücadele Tasarısı Meclis'te", Vatan, 10 Haziran 1949, S.2892.

³⁹⁵ a.g.h.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1946-1950 YILLARI ARASINDA SEÇİM SİSTEMİNE YÖNELİK AYDINLARIN VE SİYASİLERİN DEĞERLENDİRMELERİ

A- 1946-1950 YILLARI ARASINDA SEÇİM SİSTEMİNE YÖNELİK AYDINLARIN VE SİYASİLERİN DEĞERLENDİRMELERİ

1- Seçim Sistemi Hakkında Değerlendirmeler

Demokrat Parti, hakiki demokrasi ruhunun işlerlik kazanmasını tesis etmenin yolunun seçim sisteminde yapılacak bir takım düzenlemelerde olduğu fikrine sahipti. Siyasi hayatımızda güven kurulması için kontrollü bir seçimin olması da zaruri görünüyordu. Batı demokrasilerinde de “*Siyaseti yapanların halk tarafından kontrolü gereklidir. Ve bu kontroller seçimler oranıyla olacaktır*”.¹ düşüncesinin hakim olması, DP’nin muhalefetinin haklılığını ortaya koyuyordu.

Memleketi sevenlerin hangi parti olursa olsun başbaşa vermeleri, milli menfaatler uğruna kendi çekişmelerini bir kenara bırakmaları gerekmektedir. Ahmet Emin Yalman, “*Parti ayrılığı ihtiras yaratmamalı, müşterek memleket görüşüne engel olmamalıdır. Siyasi gelişmemizin yeni safhası, menfi menfaat ikiliklerinin tasfiyesine ve yekunu bir avucu geçmeyen tam münevverler arasında müşterek bir memleket görüşü kurmağa vesile olmalıdır. Böyle bir çerçeve bulunduğca, partilerin samimi içtihat farkları tefrika yaratmaz, hayırlı münakaşalar, umumi alakalar ve verimli çalışmalar yaratır. Bundan sonra seçimlerin tek dereceli olması esaslı şarttır. Tek dereceli seçimde mahdut şahıslara değil, vasıtasız surette halkın vicdanına hitap edilir*”.² diyerek, birlik içinde olmanın önemini vurgulamıştır. Yeni siyasi parolanın da “*Kanuni ikilik içinde milli birlik*”³ olması gerektiğini belirtmiştir.

Seçim sistemindeki değişikliğin bir an önce olması gerektiği üzerinde duran Gece Postası yazarlarından Nizamettin Nazif “*Son Seçim ve Tek Derece*” başlıklı yazısında; “*İki dereceli seçim siyasi tiryakiliğimizi tatmin edememektedir. Artık bu işin ne lamı , ne cimi kaldı. Seçim kanununu bir an önce tadil edip ikinci seçmenler kafilesine süratle veda etmek bir zaruret olmuştur ki zaten hükümet de buna karar vermiş bulunmaktadır*.”⁴ demek suretiyle meselenin önemini ve aciliyetini arz etmiştir.

Falih Rıfki, memlekette kararlılığın gerektiğine temas ederek, CHP’nin millete güvendiğini ve yeni seçimlerde halkın dört yıllık şüphe götürmez bir kararlılık devri açacağına duyduğu inancı dile getirmiştir.⁵

Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı “*İki Dereceli Seçimin Mahiyeti, Faydaları ve Mahzurları*” başlıklı makalesinde, iki dereceli seçimi tasvip eder görünmektedir. “*iki dereceli seçimin milli hakimiyet prensibine aykırı olmadığını*” kaydederek, Duguit’in “*seçimin kademelenmesi sayesinde reylerin süzgeçten geçmesinin daha iyi temsili mümkün kılacağı ve umumi menfaate daha uygun olacağı*” hususundaki görüşlerini dile getirmiştir. Kubalı, “*Birinci seçmenler umumiyetle daha az münevver kimseler oldukları için hissiyata*

¹ Toktamış ATEŞ, *Demokrasi, Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler*, İstanbul 1995, s.169.

² YALMAN, “İkilikten Birliğe 2”, Vatan, 26 Nisan 1946, S.1764.

³ YALMAN, a.g.m.

⁴ Sütunlar Arasında, “Lamı Cimi Kalmadı”, Vatan, 26 Nisan 1946, S.1764.

⁵ Falih Rıfki ATAY, “Yeni Seçimlere Doğru”, Ulus, 27 Nisan 1946, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

kapılmaları, bir takım propagandalar arkasından sürüklenmeleri, kütle ruhu ile hareket ederek taşkınlıklara kapılma ihtimalleri vardır. İkinci seçmenlerin nisbeten daha münevver kimseler olması bu tehlikeleri bir dereceye kadar önler”.⁶ diyerek iki dereceli seçimin faydalarını anlatmıştır. Fakat burada dikkati çeken bir husus vardır ki, o da halkın tahkir edilmesi meselesidir. Halkı seçim realitesi karşısında yeterli bulmayan bir anlayışın, hangi demokrasiyi getireceği de tartışılmalıdır. Kubalı, “*Cahil kütlelere dayanan demokrasiler, demokrasinin kanseri olan demogajiye ve bunu takip edecek olan anarşiye veya istibdada sürüklenmek tehlikesine maruzdurlar*”⁷ diyerek tek dereceli seçime okuma yazma bilmeyen bir halk kitlesiyle girmenin zamansız olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Yine halkı tahkir ve yine çok partili hayata geçişin zamansız olduğu yankıları...Türk milletinin olgunluğundan şüphe edilmesinin bu millet tarafından asla affedilmeyeceği gerçeğini de gözardı etmemek gereklidir.

CHP'nin de seçim sistemini tadil için hazırlıklara giriştiğine dikkat çekmek gerekir. “*Daha ileri demokrasi deyince de ilk akla gelen şey, iki dereceli seçim yerine bir dereceli seçim usulünün kabulüdür. Bu itibarla CHP Büyük Kurultayı'nın fevkalade toplantısı ile Türkiye'de yeni bir inkılab ve demokrasi hareketi doğacağı muhakkaktır*”.⁸ diyen Abidin Daver, İnönü'nün 10 Mayıs'ta yapacağı bu olağanüstü kurultayının inkılab ve demokrasi ruhlarına uygun kararlar vereceği ümidindedir.

CHP İstanbul Vilayeti Kurul Başkanı, Alaeddin Tiridoğlu: “*Söz ile fiil uyumsuzluğunun parti mensupları arasında yaşanmaması ve halkın da bu kanaati taşıması demokratik gelişme açısından önemli bir gayedir*”.⁹ diyerek seçimlerin müdahalesiz bir ortamda geçeceğini ümit ediyordu. Diğer taraftan Partinin bünyesinde gereken tasfiye ve takviyeyi yapması da gelecek seçimlerin ve demokrasinin icabı olarak beliriyordu. “*Yarının tek dereceli ve mücadeleli seçimlerinde muvaffak olmak için inkılabın kurucusu olan Halk Partisinin tasfiye ve takviye işini geciktirmemesi zaruridir*”.¹⁰

Mümtaz Faik Fenik, halkın genel arzusunun da seçim kanununun tadili yönünde olduğuna dikkat çekerek, halkın büyük bir güvenle seçimlere iştirakinin temin edilmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir¹¹. İdeal ve halkın reyini garanti edecek bir kanunun ne şekilde hazırlanacağı hususunda Halk Partisi'nin üzerine düşeni biran önce yapması gerekmektedir. Böyle bir gayretin demokrasinin ve halk oyununun tam anlamıyla gündeme yerleşmesine de hizmet edeceği aşikârdır.

Cihat Baban Tasvir'de “**Demokrat Parti Seçimlere Girmemelidir**” başlıklı yazısında, bizdeki seçim kanunu ile dünyadaki kanunları karşılaştırmıştır. “Dünyadaki seçim kanunlarının vatandaşın itimatsızlığını gidermek prensibi üzerine kurulmuşken bizim seçim kanunumuzun, kanunu tatbik eden ellere itimat esası üzerine kurulduğunu, diğer taraftan mevcut seçim kanununda da bazı emniyet ve itimat tedbirlerinin alınmasına mani hükümler bulunmadığı halde şimdiye kadar olan tatbikatta buna yanaşılmadığını”¹² ifade etmektedir.

⁶ Hüseyin Nail KUBALI, “İki Dereceli Seçimin Mahiyeti, Faydaları ve Mahzurları”, Cumhuriyet, 13 Mayıs 1946, S.7808.

⁷ KUBALI, “Tek Dereceli Seçim Ve Yurd Realitesi”, Cumhuriyet, 15 Mayıs 1946, S. 7810.

⁸ Abidin DAVER, “Parti Kurultayının Fevkalade Toplantısı”, Cumhuriyet, 27 Nisan 1946, S.7792.

⁹ “Seçimlere Müdahale”, Vatan, 24 Nisan 1946, S.1762.

¹⁰ “Tasfiye Ve Takviye”, Vatan, 25 Nisan 1946, S.1763.

¹¹ FENİK, “Seçim Kanununun Tadili”, Vatan, 5 Ocak 1947, S.2013.

¹² Sütunlar Arasında, “Seçim Kanunu ve Halk Partisi”, Vatan, 19 Mart 1947, S.2086.

Celal Bayar, seçimlerin serbest olmaması halinde o memlekette milli hakimiyetin varlığından söz edilemeyeceğini belirtmiştir¹³.

Fuat Köprülü'nün tabiriyle seçim kanununda gerekli tadilin yapılması her Türk için milli bir vazife olmalıdır¹⁴. Memleketin hayati menfaatlerini koruyabilmek için seçim emniyetinin bir an önce temini zaruri görünmektedir. Seçim kanununun ve antidemokratik kanunların tadili için iktidar ve muhalefet partisinin mutedil şahsiyetlerinin biraraya gelmesi lazımdır. Ekrem Uşaklıgil'in, "*iktidar ve muhalefet partilerin mutedil şahsiyetlerini bir salona kapatıp kapıyı kilitlemeli bir anlaşmaya varıncaya kadar buradan çıkmamalarını sağlamalıdır*"¹⁵ demesi bu meselenin ne derece ciddi olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır.

Demokrasi Gazetesi'nde Ulunay "*Seçim Kanununun Tadil Şerefi*" başlıklı yazısında, politikada zaferin ancak hürriyet sahasında yapılacak mücadele ile olacağını belirtmektedir. "*Muarızların birbirlerine galebe çalabilmeleri için çarpışacakları meydanda ayaklarına dolaşacak manialar bulunmamalı... Demokrasinin lezzeti ancak o zaman anlaşılır*"¹⁶. diyerek bu kanunun muhafazasını isteyen tek kişinin bile olmadığını üzerinde durmaktadır.

Celal Bayar Samsun'da yaptığı bir konuşmada seçim sisteminin öncelikli olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. "Bugün bizde ekseriyet usulile seçimler yapılmaktadır. Faraza bin rey alan bir namzet, bin bir rey alanın yanında, bir rey eksik aldığı için seçimi kaybetmektedir. Bir de (Temsîli nisbî usulü) vardır. Bunda rey şahıslara verilmiyor, fikirlere, kanaatlere veriliyor. Bunun faydası ekalliyette kalanların da Büyük Millet Meclisinde temsil edilebilmeleridir. Fakat bunun kabul edilip, edilmemesi hakkında her iki parti de bir karara varmış değildir. Bu arada seçim dairelerini küçülterek İngiltere'de olduğu gibi, bir veya iki mebuslu intihap daireleri ile yapılan seçimler vardır. Bütün bunlardan hangisi kabul edilecektir? Biz DP olarak büyük kongremizde bu mevzuda karar alacağız"¹⁷ demek suretiyle seçim sistemindeki aksaklıkların devam ettiğini anlatmaya çalışmıştır.

Namuslu bir seçimin istikbal kapısının tılsımlı anahtarı¹⁸ olduğundan hiç kimsenin şüphesi yoktur. Aslında halkın seçimlere hiç güveni kalmamıştır. 1946 seçimlerine karışan şayialar, 1947 kısmî seçimlere emniyet duymadığı için DP'nin iştirak etmeyişi emniyetsizlik hissini yerinde olduğunu ispat etmiştir. seçimlerde gereken emniyetin sağlanmaması ve seçim sisteminde bir takım düzenlemelere gidilmemesi halinde Türk milletinin zihni berrak olamayacaktır. Siyasilerin oyalama zihniyetinin koltuklarını kaybetmek endişesinden kaynaklandığını anlayan halk, artık infial noktasına gelmiştir.

2- Seçimlerin Öne Alınması

Fevkalade kurultayın gündeminde Türkiye'de demokratik sistemin gelişmesi ile yakından ilgili üç husus üzerinde durulacağı belirtilmektedir. "*1-Tek dereceli seçime karar vermek; 2-Sınıf esasları üzerinde cemiyetler kurulmasına imkan vermek; 3-Parti tüzüğündeki değişmez başkan ibaresini değiştirmek...*"¹⁹ "*Kurultayda görüşülecek olan bu maddeler aşırı*

¹³ "Celal Bayar, Silifke'de Bir Konuşma Yaptı", Vatan, 19 Mart 1947, S.2086.

¹⁴ Sütunlar Arasında, "Her Türk İçin Milli Bir Vazife", Vatan, 30 Mart 1947, S.2097.

¹⁵ Sadun G. Savcı, Kör Kadı, "Belki...", Vatan, 28 Mart 1947, S.2095.

¹⁶ Sütunlar Arasında, "Gönül İstiyor ki:", Vatan, 1 Nisan 1947, 2099.

¹⁷ "Bayar, Samsun'da Mühim Memleket Meselelerine Temas Etti", Vatan, 1 Mayıs 1948, S.2490.

¹⁸ YALMAN, "İstikbal Kapısının Tılsımlı Anahtarı", Vatan, 2 Mayıs 1948, S.2491.

¹⁹ "Yeni Seçimler", Cumhuriyet, 27 Nisan 1946, S.7792, "Parti Grubunda Verilen Mühim Kararlar", Vatan, 27 Nisan 1946, S.1765.

C.H.P. 'lileri telaşlandırmış olacak ki"²⁰ seçimlerin öne alınması için yoğun bir çabanın içine girmişlerdir. Ve bu konu hakkında da kendilerince mantıklı açıklamalar yaparak, bu aceleci tavrın zaruri olduğunu anlatmaya çalışmışlardır.

Oysa görünen tablo çok açıktır: Demokratik gelişmelerin zaafa uğraması ve DP hiç hazır değilken seçimlere gidilmesi...*"Bu hareketi ne memleket ne de Halk Partisi hesabına bir kazanç sayamayız. Tek parti sisteminin başlıca mesuliyetini taşıyan Halk Partisi hakiki demokrasiye intikal sırasında daha titiz ve itinalı davranmalı idi. Mücadeleyi müsavi şartlar içinde kabulden çekinmediğini, aciz duymadığını, hakkına ve halkın ifade edilecek iradesine razı olduğunu her sebeple belirtmeğe kıymet vermeli idi. Diğer partilerle danışmağa lüzum görmeden tepeden inme müstacel seçim kararı millete iradesini belli etmek için tam fırsat vermekten ziyade henüz teşekkül halinde bulunan bir siyasi hasmını baskına uğratmak ve bu sayede istifade teminine çalışmak hissini veriyor. Halbuki Halk Partisi böyle manevralara muhtaç değildir"*.²¹ Seçimlerin öne alınmasının milli iradeyi mahkum eden bir karar olarak düşünülmesi yanlış olmayacaktır.

Bu konu hakkında Adnan Menderes görüşlerini şu sözlerle dile getirmiştir. *"Seçimlerin öyle bir zamanda yapılmasını, yani kurulmakta olan partilere birkaç ayın dahi esirgenmek istenmesini milli iradenin serbest tecellisini engelliyen bir karar olarak karşılamak mecburiyetindeyiz. Bu husus umumi efsarın gözünden kaçmıyacaktır. Unutulmamalıdır ki, seçimler milletin iradesini ve mukadderatını dört sene için bağlamaktadır"*.²²

DP İstanbul Kurulu Başkanı Prof.Kenan Öner seçimlerin öne alınması ile ilgili olarak, bu aceleci tavrın *"tek partili idare sistemini idameden başka bir netice vermeyeceği ve böyle bir intihabla millet iradesinin tezahürüne, demokrasinin inkişafına inanmanın güç olacağı"*²³ nı ileri sürmüştür.

Milli Kalkınma Partisi Lideri Nuri Demirağ ise bu olayı değerlendirirken, iktidarın endişelerine temas ediyordu. *"Halk partisinden böyle bir emrivaki beklemiyorduk. Eski ile yeni partiler arasına yersiz ve zararlı manevralarla ihtilaf mevzuları sokulmamalı idi"*.²⁴ diyerek yapılan uygulamanın hiç de demokratik olmadığını anlatmaya çalışıyordu. Gerçekten Halk Partisi yeni kurulan muhalefet partilerinden çekinmiş miydi? Halkın nabzının yoklanması ile değişebilecek bir durumu kabullenmek elbetteki zordu. Kaldı ki, Halk Partisi uzun yılların tecrübesiyle siyasetin içinde yer alıyordu. Siyasi olgunluğunun böyle bir tahammülsüz tavırla bağdaşması da mümkün olmamalıydı. Bir anlamda Yalman'ın deyiimiyle *"partilerin değil, zihniyetlerin mücadelesi başlıyordu"*.²⁵ Bu mücadele aynı çatı altında yaşayıp ufukları ayrı olanların, iktidarın ve muhalefetin mücadelesi idi. Fikirlerin çarpışması ile terakkinin olacağı ve yanlış giden birtakım şeylerin düzeleceği ümidi belirginleşiyordu. Aslında seçim halkın yukarıdan inen dayatmacı zihniyetlere vereceği cevap için de bir fırsattı belki de... Ama erken gelen bir seçim ümitleri gölgede bırakabilirdi.

²⁰ Feroz Ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi*,1945-1971, Ankara 1976, s.19.

²¹ YALMAN, "Demokrasi Tarihimizde Yer Alacak Bir Günün İzmir'den Görünüşü",Vatan, 30 Nisan 1946, S.1769.

²² "Büyük Millet Meclisi'nde Parti Mücadelesi,Yeni Belediye Seçim Kanunu Kabul Olundu",Vatan, 30 Nisan 1946, S.1769.

²³ "Celal Bayar'ın Demeci", Cumhuriyet, 1 Mayıs 1946 ,S.7796.

²⁴ a.g.h. Cumhuriyet, 1 Mayıs 1946 ,S.7796.

²⁵ YALMAN, "Başmuharririmizden Telefonla, Ege'de Seçim Mücadelesi" Vatan, 1 Mayıs 1946 S.1770.

Yalman, CHP'nin kendine güveninin kalmadığına temas ederek, *“milletin murakabe hasretini ifade eden yeni siyasi kuvvetlerin gelişmesinden ürktüğünü, bunları teşekkül anında baskına uğratarak zoraki bir zafer kazanmak istediği”*²⁶ ni vurgulamıştır.

Celal Bayar ise, *“ortada hiçbir makul ve makbul sebep yokken bir günde çıkarılıveren bu kanunla bu müddetten bir defaya mahsus olarak –ki bu çok dikkate şayandır- seçimlerin dört ay önceye alınması karşımızdaki yirmi küsur yıllık partinin bundan ne fayda beklemekte olduğunu ve bu hareketin sebeplerini açıkça göstermektedir”*.²⁷ açıklaması ile iktidarın endişelerine temas etmiştir. CHP büyük ölçüde koltuğunun kaygısına düşmüştür. Yirmi yılı aşan bir sürenin ihtişamını bırakmak hiç de kolay değildir. Oysa kendi menfaatleri yerine halkın menfaatlerinin işlerlik kazanması gerekmektedir. Memleket meselelerini umursamadan, şahsi gündem oluşturmanın faydasız olduğunu anlamaları için seçim tecrübesi yaşamaları veya halkın nazarından düşmeleri şart mıdır?

Erken seçim söylentileri iki parti arasında gerginliğe yol açarken, *“Cumhuriyetçiler demokratlar daha kısa bir örgütlenme süresi bırakmak ve DP onları yenilgiye uğratmadan önce duruma hakim olmak için genel seçimleri 1947 'de değil, 1946'da yapmaya karar verdiler”*.²⁸

Şimdi önemli olan muhalefet partilerinin yeni seçimler için hazır olup olmadıklarıdır. *“Demokrat Parti lideri Sayın Celal Bayar'ın, “Tasvir” Gazetesinin 23 Nisan tarihli sayısında çıkan demeci hiç kimsenin bu sual üzerinde oynamasına müsaade etmeyecek kadar açıktır. Celal Bayar diyor ki: “Seçimler önümüzdeki seneden evvel de yapılacak olsa, yukarıda işaret ettiğim şartlar yerine getirilmiş ise, derhal iştirak edebilecek vaziyetteyiz”*.²⁹ Celal Bayar'ın üzerinde önemle durduğu şartlar ise; seçimin tek dereceli olması ve kanunsuz müdahaleler yapılmamasıdır.

Bayar'ın bu beyanını *“C.H.P. tarafından muhalefet erken seçim istiyor şeklinde yorumlandı”*.³⁰ Seçimleri öne alınması konusunda öne sürülen sebepler ise; *“memleketin ulaştırma ve iklim şartlarına göre yeni seçimler için en elverişli zamanın kıştan önceki aylar olduğu görüşüdür. Mayıs ayına alınma sebebi ise, Meclis seçimlerinin tam serbestliği açısından içeride ve dışarıda herhangi bir tereddüde imkan bırakılmaması”*³¹ şeklinde açıklanmıştır.

Adnan Menderes *“demokratik hayatı aksatan kanunlar değişmedikçe, hatta bütün bunlar yapıldıktan sonra dahi milletin yeni seçimlere hazırlanmış olması için muayyen bir zaman geçmedikçe seçimlere girmenin çok hatalı bir hareket olduğunda ısrar ediyoruz”*.³² diyerek, bu kanunların demokrasinin gelişmesi yolunda büyük engeller teşkil ettiğini belirtmeye çalışmıştır. Demokrat Parti belediye seçimlerine şartlar değişmediği sürece karışmayacağını belirterek, CHP'nin sözle değil fiille icraata girişmesinin şart olduğu

²⁶ YALMAN, “Halk Partisi Kuvvetini Bilmiyor.”, Vatan, 3 Mayıs 1946, S.1772.

²⁷ “Celal Bayar'ın Demeci”, Vatan, 6 Mayıs 1946, S.1775., “Demokrat Parti Seçim İçin Hala Karar Veremedi”, Cumhuriyet, 6 Mayıs 1946, S.7801.

²⁸ Feroz AHMAD, (Terc. Yavuz Alogan), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, İstanbul 1995, s.152.

²⁹ “Yeni Seçimler”, Cumhuriyet, 27 Nisan 1946, S.7792, Abidin DAVER, “Parti Kurultayının Fevkalade Toplantısı”, Cumhuriyet, 27 Nisan 1946, S.7792, “Ulus'un Bir Yazısı”, Vatan, 27 Nisan 1946, S.1766, Ahmet YEŞİL, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Ankara 1988, s.61, TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Ankara 1990, s.97.

³⁰ YEŞİL, ,a.g.e., s.61.

³¹ “Yeni Seçimler”, Cumhuriyet, 27 Nisan 1946, S.7792.

³² “Büyük Millet Meclisi'nde Parti Mücadelesi”, Vatan, 30 Nisan 1946, S.1769.

gerçeğini ön plana çıkarmaya çalışmıştır. “CHP iktidar mevkiinin siyasi ve tarihi mesuliyetini kabul eder ve iyi niyetini fiille isbat ederse, milletin iradesini huzur ve emniyetle belirtmesine imkan verecek şartları temin eder”.³³ diyen Yalman, tepeden inme kararların demokrasinin gelişimini sekteye uğrattığını ve bu konuda iktidarı elde tutanların sorumluluğu üstlenmeleri gerektiği fikrini yinelemiştir.

Diğer taraftan iktidar partisinin seçimlere yönelik endişeleri de yok değildir. Ulus'ta çıkan **Seçimlere Girerken** başlıklı bir makalede, “Bu imtihanın sıkılığı ne kendimize az güvendiğimizden, ne de muhalefet partilerine olduklarından fazla ehemmiyet verdiğimizden değildir. Dürüst ve gerçek seçimin bütün şartlarını yerine getirmekle vazifeli olduğumuzdandır. İktidarda olduğumuz için boyuna tahrik ve iftiralara uğrayacağız. Bu tahrik ve iftiralar karşısında soğukkanlılığımızı kaybetmemek ilk borcumuzdur. Bundan başka iktidarda olmak muhalefetlerin kolayca faydalanabilecekleri demagoji oyunlarına kapılmaktan bizi meneder”.³⁴

Recep Peker, Büyük Millet Meclisi'nden yaptığı konuşması ile seçimlerin öne alınmasını şu sözleriyle açıklamaktadır: “Arkadaşlar; iç durumumuz öyledir ki itham ve tarizlere maruz kalıyoruz. Milletin iradesinin tecelli etmesi ve bizim haklı veya haksız olduğumuzun meydana çıkması için daha fazla zaman kaybetmeğe meydan yoktur. Seçimleri bunun için önceye alıyoruz”.³⁵

Seçimlerin öne alınması üzerine DP'liler üzerlerine düşen kontrol vazifesini hakkıyla yerine getirmek için antidemokratik uygulamaları kabul etmediklerini ilan ettiler. Ya dürüst bir seçim esası sağlanacaktı ya da DP'liler Belediye Seçimlerine ve şartlar düzelmezse Milletvekili Seçimlerine de katılmayacaklardı. Bu haber Vatan Gazetesi'nin 9 Mayıs tarihli baş sayfasına şu şekilde geçiyordu: “**Demokrat Parti Kararını Verdi: Belediye Seçimlerine Girmiyor**”.³⁶ DP kurucularından Celal Bayar, seçimlerin öne alınma sebeplerini yeterli bulmuyor; CHP'nin partilerin inkişafına mani olma teşebbüsü olarak hadiseyi değerlendiriyordu. “Belediye seçimlerinin 4 ay öne alınması ve milletvekilliği seçimlerinin de muayyen müddetinden bir yıl önce yapılmasının iki sebebini idare kurulumuz varit görmemiştir. Bu sebeplerden birincisi “kararsız ve karanlık görülen dünya vaziyetinin uzun bir sürünceme devrine girmiş olduğu” mütalaasıdır. Bu son haftalarda olan bir vakta değildir 1945 sonlarında olduğundan daha az endişe verici bir durum arz etmektedir. İkinci sebep olarak gösterilen “memleket idare ve politikasını içerde ve dışarıda kararlı bir hale getirmek” mütalaasına gelince, bunda demokrasinin inkişafı için, İnönü'nün 1945 yılı nutkundan ilham alınmış, memleket istiklaline azimli bir yol tutulmuştur”.³⁷ Bayar, CHP'nin bu tarafgir politikasını “umumi efkarın ilk günden sezmiş olduğu gibi partilerin inkişafını durdurmak ve bunlar şeklen mevcut olsalar dahi bir devir daha siyasi hayatta fiilen tek kalmak hedefini gütmektedir”.³⁸ şeklinde yorumlamıştır.

DP'nin seçimlere iştirak etmemesini farklı şekillerde yorumlayan gazeteciler DP'yi çoğunlukla suçlar bir tavır içinde olmuşlardır. Gazete sütunlarındaki yorumlara göz gezdiren Sadun G. Savcı haber başlıklarını Vatan Gazetesi'ndeki **Körkadı** köşesinde şu şekilde sıralamıştır. “Girmemekle hata etti, seçimlerin ne dereceye kadar serbest olacağını tecrübe

³³ YALMAN, “DP Kararını Verdi”, Vatan, 9 Mayıs 1946, S.1778.

³⁴ “Seçimlere Girerken, Ulus'un Makalesi”, Cumhuriyet, 28 Nisan 1946, S.7793.

³⁵ “Büyük Millet Meclisi'nde Parti Mücadelesi”, Vatan, 30 Nisan 1946, S.1769.

³⁶ “Demokrat Parti Kararını Verdi: Belediye Seçimlerine Girmiyor”, Vatan, 9 Mayıs 1946, S.1778.

³⁷ a.g.h.

³⁸ a.g.h., “DP Seçimlere Katılmayacak”, Cumhuriyet, 9 Mayıs 1946, S.7804.

etmiş olacaktık”, “Girmemesi büyük isabet oldu, zira serbest seçim bir sözden ibaretti”, “Girmemesi doğru değildir, çünkü seçimler tamamile serbest olacaktı”, “Girmemesi çok doğrudur, kazanamayacak olduktan sonra girmenin ne manası kalır”?, “Kazanamayacağını anlayınca kanunları bahane etti”, “Halk Partisinin de istediği buydu, istediği işte oldu”.³⁹

Düşünceler hangi merkezde yoğunlaşırsa yoğunlaşsın DP kendince demokrasinin icaplarını yerine getirmekten başka bir şey yapmamıştı. Ve demokratik şartlar yerine getirilmedikçe, bu siyasi tavrın demokrasiyi anlamayanlar tarafından eleştirilmesi de kaçınılmazdı. Oysa kanunların düzenlenmesi fikri sadece DP’lilere mahsus bir durum da değildi. Sadun Savcı, *“Bazı kanunların, tek dereceli ve serbest seçimlerin yürütülmesi bahsinde demokratik şartların haiz olmadığını ileriye süren yalnız DP değildir. Bunun böyle olduğu daha önce Halk Partisi’nin en yetkili ağızları tarafından da ortaya konmuştur”*.⁴⁰

DP’nin seçimlere iştirak etmemesi, partiye yönelik eleştirilerin yoğun bir tempoda devamına imkan hazırlamıştır. Daha fazla hürriyetin taliplisi olan DP, bu hakkına halkla beraber sahip olabilmek için mücadeleye devam ede dursun, kendilerine yönelik başlayan söz ve fiil tahakkümü Parti taraftarlarını ve mensuplarını faaliyetlerinde kamçılayan en önemli unsur olmuştur. Tanin Gazetesi’nde *“İntihabat ve Demokrat Parti”* başlıklı makalesiyle DP’yi ağır bir eleştiriye tabi tutan Hüseyin Cahit Yalçın; DP’nin seçimlere girmemesi yüzünden muhalefet partisi olamayacak kadar zayıf bir parti olduğunu iddia ederek, *“DP’nin belediye seçimlerine girmemekle siyasi hayatına yanlış bir adımla başladığı”*⁴¹ fikrini ileri sürmüştür. *“Halk Partisinin ve hükümetin bütün kusuru milleti bir an evvel daha fazla hürriyet ve hakka kavuşturmak istemeleri ve intihabat için 1947’yi beklememeleridir”*. diyen Yalçın CHP’nin haklılığını da ispat etmekten geri durmamıştır. DP’yi hayat safhasına intikalden uzak bulan Yalçın’ın haklı ile haksız ayıramayacak ölçüde taraflı olması da demokratlığının ölçüsünü göstermektedir.

Cumhurbaşkanı İnönü, kurultay nutkunda seçimlere dair şunları söylemiştir: *“Serbest ve samimi bir seçim hedefimizdir. Kazanırsak, vazifemizi yapmakta devam edeceğiz. Seçimi kaybedersek, karşı tarafa geçerek, fikirlerimizi ve siyasetimizi savunmağa çalışacağız. Ve bu yolda da iktidara karşı dost kalarak onun muvaffakiyetini ve hizmetlerini takdir ve teşvik etmekten zevk alacağız”*.... *“Partilerin ve bağımsız olanların bir bahane bularak seçime girmekten kaçınacaklarını farzetmek istemem. Son zamanlarda, bazı memleketlerde seçime iştirak etmemek taktiği görülmüştür. Bunun manası, yabancı devletlere karşı memleketin iç idaresini itham etmektir....Kendi iç idareimizi,yabancı devletlere karşı kötüleme teşebbüsünü, Türkiye denilen memlekette vatandaşların hoş görmeyeceklerine eminim. Bundan başka, iktidara karşı siyasi parti teşkil edip, samimi olarak bizim idareimizi beğenmiyen vatandaşları topladıktan sonra, onları oy sandığı başına gitmekten menetmek, vatandaşları meşru mücadele yolundan ayırmak demektir. Böyle vatandaşlar, fikirlerini yürütmek için, meşru olmayan yollara teşvik edilmiş olurlar. Siyaset hayatımızın gelişmesini, eski Balkan komitacılığına yöneltmek ve sürüklemek vebalinden, siyasetçilerimizin sakınacaklarını umarım. Bütün bu mülahazalardan sonra şunu da açık olarak söyleyeyim ki, vatandaş oylarını kazandığımız yerde, haksız ve kanunsuz hareket ettiğimiz ve kaybettiğimiz yerde layık olduğumuza uğradığımız propagandasından da ürkemeyeceğiz”*.⁴² İnönü, büyük ölçüde DP’nin

³⁹ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Faydası Ve Zararı”,Vatan, 10 Mayıs 1946, S.1779.

⁴⁰ SAVCI, a.g.m.

⁴¹ Sütunlar Arasında, “Bir An Evvel Daha Fazla Hürriyet Ve Hakka Kavuşturmak İsteği”,Vatan, 11 Mayıs 1946, S.1780.

⁴² “Cumhuriyet Halk Partisi Kurultayı Dün Toplandı, Cumhurbaşkanı İnönü’nün Nutku”, Vatan, 11 Mayıs 1946, S.1789., “Milli Şefin Tarihi Nutku”,Cumhuriyet, 11 Mayıs 1946, S.7806.

seçimlere iştirak etmemesini de eleştirmektedir. Dış dünyada siyasi varlığımızı ispat etmeye çalışırken DP'nin gösterdiği bu tavrın yerinde olmadığını da bir ölçüde vurgulamaya çalışmıştır.

İnönü'nün kurultaydaki bu sözlerine DP cevapsız kalmayarak bir tamimle cevap verdi. “*Kalem Adnan Menderes'in, imza Celal Bayar'ındı. Tamim efendice bir dille yazılmıştı ama, artık Türkiye'de pekala, Milli Şefin fikirlerinin de tartışılabileceğini ortaya koyuyordu. Deniliyordu ki: “ CHP Genel Başkanı Sayın İnönü'nün CHP kurultayında söyledikleri nutukta partimizin durumuna ve seçimlere dair aldığımız karara dokunulmaktadır. Nutkun partimizi ilgilendiren kısımları hakkında teşkilatımızı ve umumi efkârı aydınlatmak ve tuttuğumuz yolun prensiplerimize uygunluğunu ve haklılığını bir kere daha belirtmek zaruretini duymaktayım”.* Tamimde cumhurbaşkanının tarafsız olması gerektiği üzerinde ısrarla duruluyordu”⁴³ DP'nin seçimlere iştirak etmemesini bir boykot olarak niteleseler de aslında bu karar, demokratikleşme sürecinin çoktan başladığının bir göstergesiydi. DP milletvekili Esat Budakoğlu'na göre: “*DP'nin potansiyel gücünü belirleyecek ilk işareti*”⁴⁴ belki de...

Bu konuya açıklık getiren Yalman, DP'nin başarısızlıktan korktukları için seçimlere girmekten çekinmediklerini, aksine “*Halk Partisi tarafından gösterilen telaş, alınan acele tedbirler, yaptırılan tazyikler*”⁴⁵ in buna sebebiyet verdiğini belirtmiştir. *Dış dünyada olumsuz bir etki meydana gelmişse bunun sorumluluğu da muhaliflere sormadan ani kanun değişikliği yapan, diğer parti mensuplarına karşı hükümet nüfuzunu tazyik vasıtası diye kullanan ve anayasaya aykırı kanunların tadili yolunda millete resmi ve kat'i şekilde verdiği sözü tutmayan iktidar sahiplerininindir”* diyerek suçlamalara tepkisini gösteren muhalefetin sesinin yankıları Yalman'ın sütunlarından duyulmuştur.

Halk Partisi Genel Başkanının Kurultay nutkuna cevap teşkil edecek şekilde bir beyanname hazırlayan DP'liler, “*Seçimlerde acele edilmek suretile kullanılan taktiğin meydana geldiğini, bu gibi emrivakileri olduğu gibi kabul etmenin partinin müstakbel hürriyetini zedeleyecek bir uysallık çığırına gitmeğe*”⁴⁶ sebep olacağını belirtiyordu. “*İttifak ve dostluklarımızı muhafazada kendilerile bir olmakla beraber iç politikamızı ve iç işlerimizi dış politikadan tamamen müstakil olarak yürütmek bu memleketin hayrına olan ve asla şaşmayan prensibimizdir*”⁴⁷ diyen Celal Bayar, vatandaşlar için seçim mücadele yollarını Halk Partisi'nin zorlaştırdığına da dikkat çekmektedir.

Yalman “*Guya maksat bu memlekette milli iradeye dayanır temelli bir rejim kurmak değil, kuru bir nümayiş yapmış gibi iş aceleye getirilmiştir*”⁴⁸ diyerek CHP'nin aceleci tavrı eleştirilmiştir. “*Halkın seçime alakasızlığı, en açık bir itimatsızlık reyi yerine geçebilecektir.....Hâkim olan kanaat, halkın yüzde onunun kendi arzusu ile seçimlere iştirak edeceği yolundadır. Bu muhit milletlerarası ölçülerle normal sayılabilecek asgari nisbetin yüzde kırk olduğunu ileri sürerek, bu kadar aşağı bir nisbetin Halk partisini dahili ve harici itibarını kuracağını yanayakıla söyleyen parti muhiti*”⁴⁹ muhtemelen itibarını sarsmamının

⁴³ Metin TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Ankara, 1990, s.107.

⁴⁴ Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, *Demirkurat, Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul 1995, s.38.

⁴⁵ YALMAN, “Uzun Vadeli Mücadele”, *Vatan*, 12 Mayıs 1946, S. 1781.

⁴⁶ “Demokrat Partinin Beyanname”, *Vatan*, 14 Mayıs 1946, S. 1783.

⁴⁷ a.g.h.

⁴⁸ YALMAN, “Dost Sözü 4, Neden Hala Nikbinim?”, *Vatan*, 15 Mayıs 1946, S.1788.

⁴⁹ YALMAN, a.g.m.

çabaları içine girmiştir. “*Oysa partinin itibarının memleketin itibarı*”⁵⁰ olduğu fikri kaçınılmazdır. Ne yazık ki, CHP’si gerek yaptığı propagandalarla, gerekse seçimler öncesi antidemokratik uygulamalarıyla vatandaşları yol ayrımına sürüklemiştir.

Abidin Daver’in, “*Demokrat Parti de Seçimlere Girmelidir*” başlıklı yazısında DP’nin seçimlere iştirak etmemesinin “*bir an evvel demokrasiye kavuşmak isteyenler arasında hayal inkisarına sebep olduğu*”nu belirtmesi ve “*demokrasi hayatının gelişmesi bakımından en fazla ümit veren partinin DP olduğunu*”⁵¹ söylemesi dikkat çekicidir.

Tek parti zihniyetinin erken seçim arayışları ve istediklerini yaptırma eylemi büyük tepkilere yol açsa da, CHP’liler aldıkları kararların takipçisi olmaktan vazgeçemediler. “*İnönü seçimi öne almakla daha yeni doğmuş muhalefeti hazırlıksız yakalıyor, DP’nin deyimiyle tam bir baskın yapıyordu. DP kurulalı sadece dört ay olmuştu. Henüz emekleme çağındaki bir partinin seçime girmesi intihar gibiydi. Seçimlere katılmasalar sandıktan kaçıyorlarmış gibi görülecek. Varız deseler bu örgütlenme ile yenilgi kaçınılmaz olacaktı*”⁵² diyen Gazeteci Metin Toker, DP’nin tavrının sadece belediye seçimlerine katılmamakla belirlendiğine ışık tutuyordu. “*Tek parti muhitindeki kötü unsurların tam seçimin arifesinde foyalarını açığa vurmaları memleket hesabına çok hayırlı olmuştur. Tek parti diktatörlüğü siperlerinde yerleşmiş duran, fakat münasip ağaç dallarile ve diğer alametlerle bu siperleri gizleyerek zahiri bir demokrasi manzarası yaratmağa uğraşan unsurlar, boşta bulunarak siperlerinden açığa fırlamışlar ve alıştıkları politika an’anelerine uygun bir seçimi, o an’anelerden asgari hakiki fedakarlıkla başa çıkarmağa teşebbüs etmişlerdir*”⁵³ diyen Yalman, iktidar sahiplerinin görünürde var olan bir demokrasi anlayışının taliplisi olduklarını vurgulamaktadır.

Adnan Menderes, Londra’da çıkan Daily Mail Gazetesinde “*Türkiye’de Seçim Mücadelesi Başlıyor*” başlığı altında çıkan yazılarının tarafı olduğunu ileri sürmüştür. Gazetede yazılanlara göre, “*seçimlerin taciline sebep, DP’nin seçimlere hazır olduğunu söyleyerek Halk Partisine meydan okumuş olmasıdır*”. iddialarının yersiz olduğunu belirterek, “*CHP’nin diğer partilerin teşkilatlanmasına meydan ve zaman vermemek suretile tek parti olarak, tek partili idarede hakim olan şartlar altında seçimi yapabilmek için bahane aramakta*”⁵⁴ olduğuna dikkatleri çekmiştir.

3- Yabancı Basının Seçimlere İlgisi

Demokrat Parti’nin kuruluşunu büyük bir ilgi ile karşılayan yabancı basın Türkiye’de cereyan eden seçimlere de aynı ilgiyi göstermiştir. Türkiye’deki bu gelişim sürecini yakından takip eden dünya kamuoyu, çok partili hayata geçişte dış baskıların etkisini hesaba kattığı için olsa gerek, gelişim hamlelerini yakın takip altında tutma ihtiyacı duymuştur.

The Economist adlı haftalık İngiliz gazetesinde bize dair çıkan makale, iç işlerimizle ne ölçüde alakadar olunduğunu görmemiz açısından önemlidir. Bu makalede “*İsmet İnönü; müntehip ile vekili arasında daha sıkı bir temas vücuda gelmesini temin maksadile tek dereceli ve umumi seçim usulünün kabul edileceğini, parti umumi başkanı sıfatile kendi hizmet müddetinin hayat kaydı şartile olması usulünün kalkacağını, müddetin yalnız dört*

⁵⁰ YALMAN, “Dost Sözü 4, Neden Hala Nikbinim?”, Vatan, 15 Mayıs 1946, S.1788.

⁵¹ Abidin DAVER, “Demokrat Parti de Seçimlere Girmelidir”, Cumhuriyet, 12 Mayıs 1946, S.7807.

⁵² Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, *Demirkurat, Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul 1995, s.38.

⁵³ YALMAN, “Devlet Başkanının Sözleri”, Vatan, 21 Mayıs 1946, S.1790.

⁵⁴ Adnan MENDERES, “Demokrat Partinin Bariz Vasfı”, Vatan, 23 Mayıs 1946, S.1792.

*seneye ineceğini, cemiyetler kanununun tadil edilerek meslek üzerine cemiyet kurulmasına imkan bırakılacağını kısacası diktatörlük tutumunun gevşetileceğini haber vermiştir*⁵⁵. Ahmet Emin Yalman, bu yazının öneminin memleketimizdeki işlerin müttefik bir devlette bulunan dost müşahitler tarafından nasıl görüldüğünü anlamamız ve içinde yaşadığımız durumun gözümüzün önünde canlanması bakımından değer taşıdığını belirtmektedir⁵⁶.

21 Temmuz 1946 seçimleri hakkında Times Gazetesi'nin değerlendirmelerine değinecek olursak; *“İlk defa olaraktır ki Türk Milleti, sükunet ve tarafsızlık içinde cereyan eden bu seçimlere tek dereceli oyunu kullanmak imkanını bulmuştur. Öyle denilebilir ki bu, Türkiye'nin siyasi hayatında yeni bir devre açmaktadır...Cumhuriyet rejiminde ilk defadır ki ikinci bir siyasi parti Büyük Millet Meclisinde faal ve müessir bir tenkit unsuru olabilecek sayıdadır. Muhalefetin, mevkiini kuvvetlendirerek CHP'ne meydan okuyabilmesi için uzun zamanlar lazımdır...Türkiye'de azimli ve devamlı olarak hür müesseselere doğru giden terakkiler İngiliz milletinin teveccühünü celbedecek mahiyettedir. Bu terakkiyi ağır ve müteredit telakki ederek küçümsemek katiyen doğru değildir. Çünkü Türkiye'deki siyasi şartları çok daha uzun siyasi tecrübeleri olan batı Avrupa memleketleri ölçüsünde muhakeme etmemek lazımdır”*⁵⁷.

Bir Amerikan Gazetesi'nin Türkiye'de demokrasinin tesisinin mümkün olmadığı yolundaki haberini milletimize yapılan bir hakaret olarak değerlendiren Vatan Gazetesi, Anadolu Ajansı'nın bu haberi ballandıra ballandıra anlatmasını da eleştirmiştir⁵⁸.

*“Dikkate lâyık olan tarafın Paris Sulh Konferansı münasebetiyle alakaların konferansa ayarlandığı bir sırada Amerikan gazetelerinin seçimlere sütunlarla yer vermeleri ve cereyan eden mücadelenin manasını pek iyi kavramalarıdır.”*⁵⁹ Yine Amerika Gazetesi'ne göre Halk Partisi'nin harici tehlike ile demokrasiye geçtiği belirtilmektedir. *“Halk Partisi dereyi geçerken ve tam derenin ortasında iken at değiştirilmez. Diğer taraftan da DP, iktidar partisinin ihmalcı olduğunu ve yolsuzluklara müsamaha gösterdiğini iddia ederek yeni bir süpürge ile daha esaslı surette temizlik temin edileceğini ileri sürüyor”*⁶⁰

NewYork Times Gazetesi'nde, *“ Bütün hükümet mekanizmasının tek parti zihniyetine göre ayarlanmış kalması, siyasi talih oyununu düzgün olmayan zarlarla oynamak demektir”*⁶¹. diyerek Halk Partisi'ni eleştirmektedir.

“Yeni Türkiye Gazetesi'nde M.E. imzalı ve “Menşeiini Öğrenmek İstiyoruz” başlıklı yazıda “Philadelphia Bulletin”Gazetesi'ndeki hezeyanın radyomuzda yayınlanmasının Türk efkarının milli gururunu rencide ettiği belirtilerek şöyle devam olunmaktadır: “Philadelphia Bulletin” şunu bilmelidir ki, demokrasi ne kadar lüks olursa olsun Türk milleti bunu almakta asla hasis değildir. Demokrasi uğrunda kanını döken asil Amerikalıların ideolojilerine taban

⁵⁵ İktibaslar, “Türk Çıkmazı, Yeni Siyasi Gelişmelerin İki Saiki”, Vatan, 11 Haziran 1946, S.1810.

⁵⁶ Ahmet Emin YALMAN, “Yeni Türkiye Değil, Sadece Türkiye”, Vatan, 12 Haziran 1946, S.1811.

⁵⁷ “Taymis'in Seçimler Hakkındaki Yazısı”, Vatan, 25 Temmuz 1946, S.1854.

⁵⁸ (Philadelphia Bülteni, basit bir havadis gazetesidir. Bu gazetenin Türk milletinin rüştü ve idealleri hakkında kara cahil olan, faşist ruhlu bir muharriri; demokrasinin bizim için idamesi imkansız bir lüks olduğunu, Türk vatandaşlarının köleliği pahasına bile olsa kuvvetli bir hükümete muhtaç bulunduğumuz yolunda bir hezeyan yazabilir. Demokrasinin; asıl küçük memleketlerde tam gelişmeye vardığı bedihi iken, bu muharrir, demokrasiyi idame edemeyeceğimizin sebebi olarak, küçük devlet olmamızı ileri sürmek gibi bir saçma savurabilir. Garip olan cihet Anadolu Ajansının bu saçma ve hakaretleri ballandıra ballandıra neşre vasıta olmasıdır.) Geniş bilgi için bkz. “Bir Amerikan Gazetesinin Hezeyanı”, Vatan, 5 Ağustos 1946, S.1865.

⁵⁹ “Amerika'nın Hakkımızdaki Hakiki Görüşü”, Vatan, 7 Ağustos 1946, S.1867.

⁶⁰ a.g.h.

⁶¹ a.g.h.

tabana zıt olan bu gazetenin saçmaları ne bizim ve ne de dost Amerikalıların tercümanı olamaz. Bu gazetenin çaldığı plağın menşeyini öğrenmek isteriz".⁶²

4- Milletvekili Seçimlerine İştirâk

DP belediye seçimlerine girmemiş olmasına rağmen, milletvekili seçimlerine girmekte kararlı bir politika takip ediyordu. Bu seçimlere iştirak kararında halkın etkisinin büyük olduğunu vurgulayan kuruculardan Celal Bayar, belediye seçimlerindeki yolsuzluklara ve hücumlara işaret eden broşürler yayınlarak halkı aydınlatma yolunu seçiyordu⁶³.

DP'nin seçimlere iştirak etmek için tek dereceli seçim esasının kabul edilmesini ve demokrasinin ruhuna aykırı kanunların kaldırılmasını şart koştuğunu biliyoruz. Abidin Daver; "DP'nin seçimlere iştirak kararı, bu isteklerin İktidar partisi tarafından yerine getirilmiş olduğunu kabul etmesi demektir".⁶⁴ yorumunda bulunarak seçimlerin muhalif partiler tarafından boykota uğramayacağından söz etmiştir. Ve seçimlere iştirak kararını demokrasiye doğru yapılan hamle olarak nitelendirmiştir.

Son Posta'da Ekrem Uşaklıgil, "**Söz Efkârı Umûmiyenindir**" başlıklı makalesinde DP'nin seçimlere iştirak kararında halkın etkili olduğundan söz ederek, partinin yapacağı fedakarlıktan birinci derecede memleketin, ikinci derecede DP'nin yararlanacağını kaydetmiştir⁶⁵. Seçime katılma kararının hak ve hürriyetin istikrarlı bir temeli olarak görülmesi, demokrasi tarihimizde saygı ile anılacak bir hadise niteliği taşıması⁶⁶ halktan alınan kuvveti göstermektedir.

İzmir'de Burhan Belge, "**Seçimlere Doğru**", başlıklı yazısında "CHP'nin bizim iştirakimizi istemesi ve bu isteğini bazı kanun tadilleri ile istemesi bundandır. Yani, CHP iktidarda kalsın, yahut kalmayın, hem harice, hem de memlekete karşı normal bir siyasi parti manzarası arz edebilmek için, DP'nin seçimlere iştirak etmesine muhtaç bir hale girmiş bulunmaktadır".⁶⁷

DP'nin tam bir şekilde teşkilatlanmasına fırsat verilmeyerek seçimlerin öne alınması, CHP'nin çirkin siyasi oyunları, hileli seçimlere başvurmasına rağmen, DP'nin seçime iştirak kararı almasının bir fedakarlık olduğu⁶⁸ görüşü ağırlık kazanmaktadır.

17 Haziran 1946 Vatan Gazetesi, "**DP Seçimlere Girmeye Delegelerinin İttifakı ile Karar Verdi**" haberini veriyor, partinin seçimlere giriş beyannamesi, teşkilat, seçime hazırlık, namzetleri tespit adlarıyla dört komisyon kurduğunu belirtmiştir⁶⁹.

⁶² Sütunlar Arasında, "Halk Partisinin Yeni Yolu", Vatan, 7 Ağustos 1946, S.1867.

⁶³ Sütunlar Arasında, "Celal Bayar'la Yeni Bir Görüşme", Vatan, 14 Haziran 1946, S.1813.(Bu görüşme Cumhuriyet Gazetesi'nin sahiplerinden Doğan Nadi ile yapılmıştır. Metin Toker, DP'nin 34 İl, 160 ilçedeki teşkilatlarını toplayarak seçimlere iştirak kararı verdiğiinden söz etmiştir. TOKER, Tek Partiden Çok Partiyeye 1944-1950, Ankara 1990, s.111.)

⁶⁴ Abidin DAVER, "Demokrat Partinin Seçimlere İştirak Kararı", Cumhuriyet, 18 Haziran 1946, S.7844.

⁶⁵ Sütunlar Arasında, "DP'nin Fedakarlığı", Vatan, 15 Haziran 1946, S.1814.

⁶⁶ "Demokrasi tarihimizde Saygı ile Anılacak Bir Hadise", Vatan, 17 Haziran 1946, S.1816.

⁶⁷ Sütunlar Arasında, "Seçimlerde Gerçek Dürüstlük Olmalı", Vatan, 18 Haziran 1946, S.1817.

⁶⁸ YALMAN, "Kurtuluş Mücadelesi", Vatan, 17 Haziran 1946, S.1816.

⁶⁹ "Demokrat Parti, Seçimlere Girmeye Delegelerinin İttifakile Karar Verdi", Vatan, 17 Haziran 1946, S.1816.

DP Beyannamesi'nde, "*milletvekilliği seçimlerine iştirak etmek kararının alınmasında dar ve hodgam bir particilik zihniyeti değil, yalnız ve yalnız memleketin yüksek menfaatlerinin gösterdiği yolda yürümek ruh ve kaygısı hakim olmuştur*".⁷⁰ denilmektedir.

Milletvekili seçimlerinde vekillerin taşınması gereken sıfatların hakkında müstakil milletvekili adayı Faik Muhiddin Adam şunları söylemektedir: Vatansever, halkın egemenliğini ön planda tutan, güzel bir ahlaka ve seciyeye sahip, siyaseti geçinme vasıtası değil, hizmet vasıtası gören şahıslar milli iradeyi temsil edebilirler⁷¹.

Sadun G. Savcı, "*İltimasla adam kayıran, körü körüne muvafık ve muhalif olan, bilinen işlerde susan, meclise gelmeyen, halkın dertlerini sadece not alan ama bunlara çareler üretmeyen, halkın vekili olduğunu unutanların*" vekil seçilmesinin doğru olmayacağı kanaatini taşımaktadır⁷². Yalman, bir milletvekilinin demokrasinin ruhuna uyması, milli hakimiyet prensiplerine sadık kalması, ekseriyetin değil bir merkezden gelen kararlarla hareket etmesi, istiklale muhalif davranmaması gerektiğini düşünmektedir⁷³.

Yeni seçimlerin memleket için bir beka ve varlık mücadelesi olacağına değinen Ahmet Emin Yalman, bunu kavrayamayanların şahsi hodbinliği, milli gayelerden üstün tutanların en zalim dış düşmandan daha fazla halka fenalık edeceklerine temas etmiştir. "*Seçim devresi esnasında Türkiye'de ahlaka ve dürüstlüğe dayanan bir temel kurulamazsa yeni siyasi gidişlerin kanuni mecraları açılmazsa, halkın iradesi herşeyin üstüne çıkmazsa ne olacaktır, bilir misiniz? İşte şu olacaktır: İç kudretimiz ve ahengimiz, harice karşı itibarımız, yetişmiş ve yetişecek Türk nesillerinin hayati menfaatleri; ömrünün büyük kısmını zaten tamamlamış, birkaç yıllık ömrü kalmış bir avuç politikacının tahakküm hırsı, imtiyaz ve menfaat iştihası namuna feda edilmiş olacaktır*"⁷⁴. Bundan sonra yapılması lazım gelenin kötü propagandalardan ürkmemek olduğunu belirten Yalman, "*Milli imanı olan, memleketini candan seven bir Türk; kötünün şerrinden korkmaz. Kötü bizden korksun*".⁷⁵ demek suretiyle müsterih bir vicdanla yürümenin neticesinde seçimi Türk milletinin kazanacağını ifade etmiştir.

Tasvir'de Ziyad Ebuzyia , "*Seçimler Bir Şeye Benziyecek*" başlıklı makalesinde; DP'nin lehine olan durumun halkın Halk Partisine olan memnuniyetsizliği yüzünden bütün reyleri toplayacak durumda olmasına bağlamaktadır⁷⁶. Cumhuriyet Gazetesi'nde ise, Hikmet Bayur, muhalefetin iktidar mevkiine gelmesinin dürüst bir seçimle mümkün olabileceğini dile getirmektedir.⁷⁷

Seçimler için hazırlıkların başladığı devrede aday listelerinde büyük bir titizlik gösteriliyordu. Demokratlar Mareşal Fevzi Çakmak'ı müstakil aday gösteriyor, bu büyük

⁷⁰ "Demokrat Parti'nin Beyannamesi", Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

⁷¹ Faik Muhiddin ADAM, Fikirler ve Tenkidler, "Yeni İntihab Hakkındaki Umumi Fikir ve Mütalaalarım", Vatan, 6 Temmuz 1946, S.1835.

⁷² Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, "Beni Seçmeyiniz", Vatan, 11 Temmuz 1946, S.1840.

⁷³ YALMAN, "Berraklığa Kavuşalım Mareşal Fevzi Çakmak'la Yeni Bir Konuşmanın İntibaları", Vatan, 10 Ağustos 1946, S.1870.

⁷⁴ YALMAN, "Seçimi Türk Millet Kazanmalı", Vatan, 15 Haziran 1946, S.1814.

⁷⁵ YALMAN, a.g.m.

⁷⁶ Sütunlar Arasında, "DP ve Seçimler", Vatan, 19 Haziran 1946, S.1818.

⁷⁷ "DP'nin serbest, dürüst bir seçim sonunda iktidar mevkiine gelmesi tarihimizin en büyük inkılaplarından biri olur. Çünkü tarihimizde ilk defa olarak her türlü siyasi tarihi vesair tesirler dışında halk sadece reyini kullanarak bir partiyi devirip diğerini iktidar mevkiine geçirmiş olacaktır". ("Hikmet Bayur'un Seçim Hakkındaki Tahminleri", Cumhuriyet, 26 Haziran 1946, S.7852.)

asker ve adamın listelere girmesiyle halkın demokratlara rey vermelerini sağlayacağına inanıyordu⁷⁸. Parti rekabetinin başladığı bir sırada Mareşalin karşı tarafa bayrak yapılması CHP'nin hoşuna gitmeyecek bir durum olarak belirmişti. Mareşalin müstakil aday olması da Genel Başkanlıkta Celal Bayar'a rakip olmaması açısından önemliydi⁷⁹. 1946 Milletvekili seçimlerinde “*DP adaylarının 52’si avukat, 41’i çiftçi, 40’ı doktor, 39’u işadami, 15’i emekli general, 14’ü mühendis, 13’ü öğretmen ve geri kalanı çeşitli meslek gruplarından*”⁸⁰ CHP adaylarının çoğunluğu ise emekli asker, tanınmış politikacı ve üst düzey bürokratlar ve bazı meslek sahipleriydi.⁸¹

Mareşal Fevzi Çakmak’ın DP’den aday olmasını hazmedemeyenler Onun Mareşal sıfatından ayrılması gerektiğine kani olmuşlar ve Mareşalin bu sıfatına dayanarak rey dilenciligi yaptığını ifade etmişlerdir⁸². Mareşalin istediği partiden aday olması en demokratik hakkı iken, siyasi hayatına CHP ile başlaması gerektiği fikrine sahip olanların⁸³ hürriyetleri kısıtlamalarında gözle görülür bir çekemelik sezilmektedir. Cihat Baban Mareşalin adı ile Türklerin ikiye ayrıldığını ileri sürerek İstanbul’da Halk Partisi’nin seçimleri kaybetmesinde bu durumun etkili olduğunu vurgulamıştır.⁸⁴

Mareşal Fevzi Çakmak hakkındaki propagandanın dört nokta üzerinde toplandığını belirten Yalman, bunları şöyle sıralamıştır: “*Birincisi, vücut ve dimağ bakımından zinde olup olmadığı, ikincisi, demokrasi alemi ile işbirliğine değil, Sovyet Rusya ile anlaşmaya taraftar olduğu, üçüncüsü, Laikliğe taraftar olmadığı ve rejim çerçevesine sığmadığı hakkında el altından yapılan tezvirlere, dördüncüsü, tam bir demokrasiye doğru gitmeye çalışırken, herhangi bir şahıs üzerinde fazla sevgi ve alaka toplamanın yaratabileceği tehlikelerdir*”.⁸⁵

Başbakan Şükrü Saraçoğlu Radyoda yaptığı seçim nutkunda: “*Yalnız vicdanlardan gelen oyu istediklerini*” belirtmiştir. “*Cumhuriyet Türkiye’si’nde, yalnız kanunun hakim olduğunu ve olacağını seçimler dolayısıyla hatırlatmayı faydeli görürüm*”⁸⁶ diyerek seçimlerin kanun dairesinde, güvenilir bir atmosferde yapılacağını ifade etmiştir.

DP’nin seçimler sırasında propaganda afişi Selçuk Milar adındaki şahıs hazırlamıştır⁸⁷. Afiş, “dur” işareti yapan bir eli göstermekte ve: “*Yeter! Söz Milletindir*” ibaresini taşımaktadır⁸⁸. Bu afişteki yeter sözü ile Selçuk Milar ne demek istediğini şu sözleriyle açıklamıştır: “*-Muhalefeti destekliyen vatandaşlara yapılanlar yeter; her gün gazetelerde okuduğumuz tatsız olaylar yeter; devletin görevi olan hizmetlerin, muhalefetteki vatandaşların esirgenmesi yeter. Kısacası, millet sözünü söylecek ve yeni iktidar iş başına geçecektir*”.⁸⁹

Seçimlerin memleket hesabına bir ümit olduğuna işaret eden Necmettin Sadak, Akşam’daki “*Demokrasiyi, Demokrasi Olmıyanla Tarif*” başlıklı makalesinde, seçimi bir

⁷⁸ “Celal Bayar’ın Mühim Demeci”, Vatan, 27 Haziran 1946, S.1826.

⁷⁹ Metin TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, Ankara, 1990, s.107.

⁸⁰ Mehmet KABASAKAL, *Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, İstanbul 1991, s.172.

⁸¹ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1996, s.143.

⁸² Sütunlar Arasında, “Türk Efkarını Rencide Etmeğe Kimsenin Hakkı Yoktur”, Vatan, 3 Temmuz 1946, S.1832.

⁸³ Sütunlar Arasında, a.g.m.

⁸⁴ Asım US, *Hatıralarım*, Ankara 1959, s.681.

⁸⁵ YALMAN, “Mareşal Çakmak Hakkında Okuyuculara Rapor”, Vatan, 30 Temmuz 1946, S.1859.

⁸⁶ “Başbakanın Radyodaki Seçim Nutku”, Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

⁸⁷ Selçuk MİLAR, “Yeter, Söz Milletindir, Afişi Nasıl Doğdu?”, Tarih Ve Toplum, Mayıs 1998, C.9, S.54.

⁸⁸ “Kenan Ömer Öner Çatalca ve Silivri”, Vatan, 7 Temmuz 1946, S.1836.

⁸⁹ Selçuk MİLAR, “Yeter, Söz Milletindir, Afişi Nasıl Doğdu?”, Tarih Ve Toplum, Mayıs 1998, C.9, S.54.

dönüm noktası, büyük bir inkılap, şerefli bir imtihan olarak görmektedir. Yeni bir hayat hamlesi olan bu seçimlerin ayrıca tarihi bir mesuliyet taşıdığı kanaatindedir⁹⁰.

Seçimlerin gayesinin siyasi ihtirasların sona ermesi ve milletin iradesine saygı gösterilmesi olduğunu ifade eden Ahmet Emin Yalman, memleketteki huzursuzluğun ilacının, kanunun icaplarının tam manasıyla ve adaletle yerine getirilmesi olduğu üzerinde durmuştur. Demokrasinin işlemlerini mümkün kılan halin kanunun ölçülerine dayanmak suretiyle mümkün olacağı telakkisi demokrasinin adet gereği olmadığını belirtmeye yetecektir. Kanuna karşı gelenlerin milli iradeyi hükümsüz kılanların cezalandırılması memleketin huzuru ve ahengi açısından önem arz etmektedir. Yalman, zedelenen hak duygularının, memleketin aradığı itidalin bu sayede tamir edileceğine inanmaktadır⁹¹.

21 Temmuz seçimleri hakkında Yalman'ın değerlendirmeleri şu şekildedir. “21 Temmuz ne kapkara bir Kerbelâ faciası günüdür, ne de iftihar edilecek, ak bir gündür. Sadece tek partiden demokrasiye intikal devrinde geçirilen nahoş bir merhaledir. 21 Temmuz seçimleri, (seçim) kelimesi ile istihza edildiği ve vatandaşların koyun sürüsü gibi (rey) sandığı başına getirilerek, kendi mukadderatlarına hâkimiyetlerinin değil, sırf esaretlerinin âlameti olmak üzere tek partinin namzedine gûya rey vermeğe davet edildikleri sahte gidişe nisbetle, mühim bir terakki adımıdır. 21 Temmuz seçimlerinin buna rağmen derin bir küskünlük ve isyan yaratmasının sebebi vasilik devrinin seçimlerinde etiketi üstünde açık bir tahakküm cari olduğu halde, 21 Temmuzda en hararetle dürüstlük teminatına rağmen hileli bir kumar oynanmasıdır”⁹². Osman Cemal Fersoy ise 21 Temmuz seçimleri dört yıllık gayri meşru iktidar devrinin başlangıç günü olduğunu belirterek, Halk Partisi'nin *bütün vatan sathında başvurduğu usullerle siyasi sandıkbaz lakabına hak kazandığını* ifade etmiştir.⁹³

5- Seçimlerde Alınması Gereken Tedbirler

Seçimlerin emniyetli bir şekilde yapılması amacıyla öne sürülen bir takım tedbirler de vardır. Halkın itimadını temin için zaruri olan bu tedbirler, siyasi hayatımızın geleceği açısından, şüphelerin giderilmesinde önceliği olan konuların başında yer almaktadır. Seçim için hazırlıkların yapılmaması halinde kontrolsüz bir seçimin, iktidar mevkiinde bulunanları zan altında bırakması kaçınılmazdır. Yalman, “seçimlerde sandıkların önünde korkuluk olarak parti mümessillerinin bulunmasının memnun edici olduğunu belirtmekle beraber, seçim hazırlıklarını bunların kontrol edemeyeceğini, reylerin tasnifinde de hazır bulundurulmayacaklarını, böylece kontrolün lafta kalacağını, güven temin edecek icapların ihmale uğrayacağını”⁹⁴ belirtmesi hiç şüphesiz seçimlere gölge düşeceği yolunda endişelenmesine sebep olmaktadır.

Zühtü Veli Beşe, “Reyde istiklal herkesin kendi iradesini pürüzsüz ve saf olarak ortaya koyabilmesidir. Vatandaş reyini verirken hiç kimseden ve hiçbir şeyden çekinmeden tehdit, açık ve kapalı tazyike uğramadan bunu yapabilmelidir. İstemiyorsa sandık başına gönderilmemelidir. İktidardaki partinin adamı olarak hareket eden, sözleriyle, fiillerile onu açıkça iltizam eden, hatta bununla öğünen idare amirlerinin vatandaşı malında, geçiminde hatta namus ve hürriyetinde tazyik etmek iktidarları dahilinde buldukça rey istiklalinden bahsetmeğe bile mahal yoktur. Bu sebepledir ki bazı kanunlarda vatandaşın ve ailesinin

⁹⁰ Sütunlar Arasında, “Dönüm Noktası”, Vatan, 16 Temmuz 1946, S.1845.

⁹¹ YALMAN, “Huzursuzluğun İlacı”, Vatan, 7 Ağustos 1946, S.1867.

⁹² YALMAN, “Ak ve Kara”, Vatan, 23 Temmuz 1949, S.2935.

⁹³ Osman Cemal FERSOY, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul 1978, s.141-142.

⁹⁴ YALMAN, “Bu İşlerin Sonu Ne Olacak?”, Vatan, 15 Mayıs 1946, S.1784.

geçim, şeref ve hürriyet salahiyetini idare amirlerinin takdirine bırakan hükümleri kaldırmak lazımdır. Memurin kanununun siyasi partilere girmeye meneden hükümlerinin büyük küçük bütün memurlar hakkında sıkı bir surette tatbiki icap eder. Rey istiklalinin ana şartı budur”⁹⁵ diyerek halkın, sandığın iffet ve namusuna olan emniyetinin sarsılmaması gerektiğine işaret etmiştir. Halkın itimatsızlığının ortadan kaldırılması seçimler için ön şart olmalıdır. Çünkü seçimlerde olabilecek her türlü yolsuzluk, halkın çabalarının boşa gittiği telakkisine yol açmıştır. Nitekim “halk kendisinin bir gösteride sadece figüran olduğuna inanmasına”⁹⁶ sebep olmuştur. Fiille emniyetin tesis edilmesi ve seçimler sırasında olabilecek usulsüz uygulamalara titiz bir müdahalenin gerektiği ortaya konmaktadır.

Seçimlerin dürüst bir şekilde geçmesini temin için alınması gereken tedbirlerden söz eden Sadun G. Savcı : “*Vatandaşlar önce listeleri incelemek, gerekiyorsa itiraz etmek, seçim günü de gene bu listeleri imzalayarak reylerini kullanma külfetinden kurtarılmalıdır. Bundan başka her vatandaş ikamet bölgesinden değil, herhangi bir sebeple o gün bulunduğu bölgeden reyini kullanmak serbestliğine malik olur. Bunun içinde en pratik yol, ya nüfus cüzdanlarının rey kullanıldıkça damgalanması ve yahut da her vatandaşa her bulunduğu yerde reyini kullanmak hakkını veren ve reyini kullanınca gene damgalanacak olan seçim karneleri verilmesidir*”⁹⁷ diyerek bu şekilde yolsuzlukların ortadan kalkacağını, vatandaşların seçimlere ciddi bir alaka göstereceğini vurgulamıştır.

Gizli oy prensibinin demokrasiyi temin etmede ve halkın güvenini sağlamada etkili olacağı düşünülmektedir. Bu uygulama tarzı seçim tasarıları içinde de yer almaktadır. Hikmet Bayur “*Gizli oy demokrasinin temel taşıdır*” diyerek herkesin gözü önünde oyunu belirtmenin hakiki demokrasi ile bağdaşmadığını, verilen oylar belli olunca o partiye mensup olmayanların da mecburen aynı partiye oy verdiğini⁹⁸ dile getirmiştir.

Cevdet Kerim İncedayı da; “*Reyini korkarak atanlar pek çoktur*” diyerek, herkesin gözü önünde bir kimse reyini atıyorsa serbest seçimden söz edilemeyeceğini vurgulamıştır. Memur veya baskı altındaki bir vatandaşın rey atmaya angarya olarak nitelendirmesi, istedikleri gibi rey atarsa daha rahat yaşayacağı, aksi halde başına nelerin geleceği yolundaki endişelerinin⁹⁹ seçimlerde olmaması gerektiğine işaret etmektedir.

Cihat Baban Tasvir Gazetesi’ne yazdığı “*Belediye Seçimleri ve Sekiz Müşahede*” başlıklı yazısında daha itimatlı bir seçim için alınacak tedbirler hususunda tavsiyelerini belirtmiştir. Bu tedbirleri şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Her beş yüz kişiye bir sandık tefrik edilmiş olması fazladır. Külfetli ve sandık komisyonlarının miktarını azaltacaktır.
- 2- Kanunda işaretsiz ve yalnız beyaz kağıt veya beyaz kağıt üzerinde yazılmış listeler kullanılması mecburiyetinin faydası yoktur. Partilerin liste hazırlamaları ve bu listelere de kendilerini tanıtacak birer remiz veya işaret koymaları faydalıdır.
- 3- Reyin maddi ve manevi tazyiklerden uzak verilmesi için bir hücre ayrılması şarttır.
- 4- Bütün sandıkların belediye dairesine ettirilerek tek komisyon marifetile tasnif yapılmasının sakat olduğudur.

⁹⁵ Zühtü Veli BEŞE, “Seçimler Münasebetiyle, Seçimleri İdare Edenlerin Mesuliyeti”, Vatan, 25 Mayıs 1946, S.1794

⁹⁶ BEŞE, “Seçimler Münasebetiyle, Seçimleri İdare Edenlerin Mesuliyeti”, Vatan, 25 Mayıs 1946, S.1794

⁹⁷ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Pratik Usul Gerek”, Vatan, 29 Mayıs 1946, S.1798.

⁹⁸ “Yeni Seçim Kanununun Meclis’te Müzakeresi”, Vatan, 1 Haziran 1946, S.1800.

⁹⁹ a.g.h.

5- Seçim hakkını haiz olan vatandaşların listeleri yapıldıktan sonra her vatandaşa fotoğraflı ve numaralı bir seçim cüzdanı vermek şarttır.

6- Seçim esnasında zuhur edecek ihtilafları kesin ve süratle halledecek merci yoktur. Kanaatimce bu murakabe işi asliye mahkemelerine verilmelidir.

7- Partilerin propagandaları seçimden bir gün evvel nihayetlenmeli ve sandık başında propaganda meydan verilmemelidir.

8- Partilerin veya serbest namzetlerin müşahitlerine de zabıt varakalarını imzalamak selahiyetini kanuni hükümler arasına koymak lazımdır".¹⁰⁰ Cihat Baban'ın ortaya attığı seçim tedbirlerinin büyük bir kısmının bugün uygulamada olması, tavsiye edilen hususların siyasi hayatımızda uygulanabilirliği açısından önemlidir. Fakat ne ölçüde tesirli olduğu tartışma konusudur. Çünkü bugün bile seçimlere karışan şayialar, çöplerden toplanan oylar, sayılmayan veya değiştirilen oy pusulaları seçimlerin ne kadar sıhhatli yapıldığının(!) göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha da demokratikleştığımız bir zamanda görülen bu tablonun siyasi tarihimizde silinmez izler bırakacağı da muhakkaktır.

Milletvekilliği seçimlerinden beklenenler noktasında Ahmet Emin Yalman, "seçimlere hile, fesat, taziyik, tezvîr karıştırılmaması, vekillerin milletin saygısına ciddeten layık kimseler olması, seciyesizliği bütün milletçe malum olan kimselerin tufeyli rolünü oynamasına ve hükümet nüfuzu altındaki yerlerden halkın arzusunun rağmen zorla mebus çıkarılmasına artık rağbet gösterilmemesi".¹⁰¹ ni tavsiye etmiştir.

CHP, belediye seçimlerinde görülen aksaklıkları giderme noktasında yayınladığı bir tamimle, partinin demokrasinin icaplarına uygun bir görüntü sergileyeceği ve o güne kadar devam eden kötü usulleri bırakacağı imajını vermektedir. Yapılan usulsüzlüklere parti bünyesinden gelen tepkilere temas edilmekte, hazırlanacak aday listelerinin halkı memnun edecek tarzda olması vurgulanmaktadır.¹⁰²

CHP yayınladığı yeni bir tamimle de ilk defa yapılacak olan tek dereceli seçimlerde vazifelerinin, Genel Başkan İnönü'nün etrafında, partinin zaferini seçmenlerin büyük iştiraki ile sağlamak ve tek bir adam gibi çalışmak olarak tesbit etmiştir. Şahsi gayretlere düşerek müstakil adaylık koyanların, başka liste ve adamları kazandırmak için çalışanların çıkması halinde bunların parti camiasından ayrılacakları ve haklarında o yolda tüzük hükümlerinin tatbikine geçileceği belirtilmiştir.¹⁰³

Seçimlere yaklaşırken yapılacak propagandaların ne derece önemli olduğu bilinmektedir. Bu propagandalar esnasında maksat iyiyi tanıtmak olmalıdır diyen Sadun G. Savcı, fenanın da bu sayede ortaya çıkacağı üzerinde durmaktadır.¹⁰⁴ Abidin Daver ise, adayların dikkatli seçilmesinin seçimlerde muvaffak olmanın esas şartı olduğu üzerinde durmuştur. Halkın itimadını kazanacak yapıda olmayanların seçimlerde de partisinin başarısını engelleyeceğini önemle belirtmiştir.¹⁰⁵

Sıkıyönetim Komutanlığının Adaylara ve propagandacılara seçimlere yönelik tutumlarını belirlemesi amacıyla yayınladığı tebliğde:

¹⁰⁰ Sütunlar Arasında, "Seçimlerde Neler Lazım", Vatan, 9 Haziran 1946, S.1807.

¹⁰¹ YALMAN, "Seçimi Türk Millet Kazanmalı", Vatan, 15 Haziran 1946, S.1814.

¹⁰² "CHP'nin Yeni Direktifleri", Vatan, 26 Haziran 1946, S.1825.

¹⁰³ "CHP'nin Yeni Bir Tamimi", Vatan, 28 Haziran 1946, S.1837.

¹⁰⁴ Sadun G. Savcı, Kör Kadı, "Biz de Bunu Bekliyorduk", Vatan, 26 Haziran 1946, S.1825.

¹⁰⁵ Abidin DAVER, "Seçimlerde Muvaffak Olmanın Esas Şartları", Cumhuriyet, 4 Temmuz 1946, S.7860.

- 1- “Sıkıyönetim Komutanlığının seçim propagandası karşısındaki durum ve tutumu görülen lüzum üzerine aşağıda açıklanmıştır:
 - a- Adaylar ve propagandacılar kanunen suç teşkil edecek hareketlerde bulunmamak şartıyla kapalı yerlerde (tiyatro, sinema, gazino gibi) seçimle ilgili propagandaları yapabilirler.
 - b- Yollarla (bulvar, cadde, sokak gibi) meydanlara ve camilerle avlularında topluluk muvacehesinde her türlü propaganda yasaktır.
- 2- Gerek yasak olan yerlerde propaganda yapanlar ve gerek kapalı yerlerde kanunen suç teşkil eden hareketlerde bulunanlar hakkında derhal kanuni takibat yapılacaktır.”¹⁰⁶

Hükümetin seçimler öncesinde yapılan tazyik ve tehditlere karşı tedbirler almasının zaruri olduğu üzerinde duran Sadun G. Savcı, bunu yaparken de nalıncı keseri gibi yalnız bir tarafa yontmaması gerektiğini önemle vurgulamıştır¹⁰⁷. Memurların seçimlere müdahalesinin Memurun kanununun 9. Maddesi gereğince olmaması gerektiğine işaret etmiştir¹⁰⁸.

Seçimler sırasında gazetelerin de vatan dâvasını her şeyin üstünde tutmalarını tavsiye eden Akşam muharriri Necmettin Sadak, hürriyet dâvasını düşünerek ağır sözlerden çekinmelerini, mücadeleli fikir ve prensipler etrafında teksif etmelerini tavsiye etmektedir¹⁰⁹.

Halk Partisi'nin vatandaşın seçimlere iştirakini temin için güven telkin etmesi gerekmektedir. Böyle bir güvenin tesis edilmemesinin partinin de aleyhine olacağı, dürüst şekilde seçimi kazansa bile zihinlerde bir ukde kalacağı muhakkaktır. Bunu önlemek için “Her sandığın tasnifinin neticesinde bir zabıt tutmak, bunu muhalif parti mürakiplerine imza ettirmek ve bir suretini kendilerine vermektir. Halk Partisi mert bir usulle emniyet uyandırmazsa şüphe altında kalacaktır. Vatandaşa dakikası dakikasına emniyet vermelidir”¹¹⁰.

Ali Fuat Başgil, son seçim kanununun rey gizliliği prensipinin üç pratik esasla teminat altına alındığından bahsetmektedir; “1- Her seçmen seçtiği kimselerin adlarını ve soyadlarını renksiz ve işaretsiz bir kağıda imzasız ve mühürsüz olarak yazdıktan ve yazdırdıktan sonra seçim bürosunda bulundurulacak olan resmi mühürlü bir zarfa koyup kapatacaktır.(madde24, fıkra 1 ve 8) 2- Her seçmen bu suretle hazırladığı rey pusulasını taşıyan zarfı bizzat getirip kendi elile sandığa atacaktır.(madde25) 3- Seçmenlerin rey pusulalarını yazmaları veya yazdırmaları için her seçim komisyonunca önceden “münasip bir yer” hazırlanmış bulunacaktır.(madde24, fıkra 3)”¹¹¹

Batı demokrasileriyle kıyas edildiğinde, seçimlerin ana prensiplerinde de rey in serbest ve gizli yapılması, seçim neticelerinin halka derhal ilanı, tasnif edilecek reylerde hileyi önleyecek tedbirlerin alınması gerekli görülmektedir. Bu prensipleri sağlayacak yollar hakkında seçimlerin gizlilik içinde bir hücrede yapılması, seçim heyeti ve parti

¹⁰⁶ “Adaylarla Propagandacılarla Sıkı Yönetim Komutanlığının Tebliği”, Vatan, 4 Temmuz 1946, S.1833.

¹⁰⁷ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “İşte Bunlar Olmadı”, Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

¹⁰⁸ (Memurları siyasi cemiyet ve klüplere intisap ve devamları, her nevi intihabata müdahaleleri ve siyasi neşriyat ve beyanatta bulunmaları memnu ve bilmuhakeme sübutu halinde halinde tardlarını muciptir.)Geniş bilgi için bkz. Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Nutuktaki İki Nokta”, Vatan, 10 Temmuz 1946, S.1839.

¹⁰⁹ Sütunlar Arasında, “Necmettin Sadak’ın Bir Teklifi”, Vatan, 10 Temmuz 1946, S.1839.

¹¹⁰ “Halk Partisi’nin Emniyet Borcu”, Vatan, 20 Temmuz 1946, S.1849.

¹¹¹ Ali Fuat BAŞGİL, “Son Seçim Kanununun Kıymeti ve Eksikleri Nelerdir?”, Vatan, 24 Aralık 1946, S.2001.

mümessillerince tasnif ve neticenin ilanı, imzalı bir suretin olması ve her parti mümessiline bir zabıt tutulması öngörülmektedir¹¹².

Vatandaşın gönlünde psikolojik teminat doğurması için seçimlerde aleniliğin olmasının gerekliliği ortadadır¹¹³. Ali Fuat Başgil, “*Seçimlerde Alenilik*” başlıklı makalesinde de bu konu üzerinde önemle durmuştur. “Göz önündelik aleniliğin yalnız maddi bir şarttır. Hukuki şartı ise, tutulan zaptın veya verilen kararın suretlerini herkesin görüp okuyacağı bir yere koymaktır”.demektedir. Yine Başgil, tenkit nazarları altında işleyen hükümetin ve memleket efkarının en yakından kontrolü için demokrasi dünyasının kapısı olan seçimlere alenilik prensiplerine uygun girilmelisi görüşündedir¹¹⁴.

Tanın’de Hüseyin Cahit Yalçın “*Seçim Masuniyeti*” başlıklı yazısında 6 Nisan kısmi seçimleri için alınması gereken hakkında görüşlerini açıklamıştır. Yalçın, reyin gizli olması, gizliliğin umumi olması taraftarıdır. Çünkü Halk Partisi taraftarları açık rey verirlerse gizli rey vermek isteyen muhalifler belli olur, gizlilik lafta kalır düşüncesindedir. İkinci tedbirin, tasnifin fasılasız surette devamı olduğu kanaatindedir. Üçüncü tedbir ise, tasnif biter bitmez netice hakkında parti temsilcilerine zabıt varakasının tasdik edilmiş bir suretinin verilmesinin usul diye kabulü ve seçim sonunun böylece kat’i bir vesikaya bağlanmasıdır¹¹⁵. Seçim emniyetinin temini için bunların olması gerekmektedir. Halk Partisi’nin memleket hesabına çok ağır bir mesuliyetten geçtiği ortadadır. Partinin kendisini vebalden kurtarmasının yolu seçim sistemindeki karmaşanın çözümlenmesidir.

Yalman ise, seçim emniyetinin tesisi için, seçim suçlarının cezasının mutlaka adliyeye verilmesi gerektiğini ileri sürerek, ceza kanununun seçim yolsuzluğu yapan memurlar hakkında çok ağır cezalar koyduğunu belirtmiştir. “*Memurîn muhakemat kanunu böyle suç işleyenleri arka kapıdan kaçırarak, kanunun iradesini hükümsüz bırakmaktadır*”. diyen yazar, halkın serbest iradesini hükümsüz bırakmak için Halk Partisi’nin kötü yola sapmamasını temenni etmektedir. Bunu yapmasının da suikast olacağını ve bu mesuliyeti tek başına bütün milletin huzurunda taşıyacağını üzerinde durmuştur¹¹⁶. Celal Bayar da milli bahtiyarlığın seçim emniyetiyle mümkün olacağını vurgulamıştır¹¹⁷. Seçim emniyetine ait teminat arasında adlî murakabeyi istemenin de en doğal hak olduğunu belirten Yalman, memurun muhakemat kanununun tadil edilmesi, seçim emniyetine karşı suç işleyen memurlara karşı adliyenin hemen harekete geçmesi taraftarıdır¹¹⁸.

Dürüst bir seçim kanununa her parti ve vatandaşın ihtiyaç duyduğu şüphesizdir. Milli meselelerde el ele yürüyebilmek azminde olmak, siyasette birlik ve ahengi tesis etmek zorunluluğu vardır. Halkın beklentilerini şahsi istekler yüzünden geciktirmenin kimseye fayda getirmeyeceği artık bilinmelidir. Seçim kanununun tadilinde tam emniyetin sağlanmaması ve seçimlere fesat karıştırılması halinin millete bir ihanet olacağı sürekli üzerinde durulan konular arasındadır. Bu noktada DP’nin hazırladığı seçim kanunu taslağındaki fikir -bir hâkimin reisliği altında parti mensuplarından ve kur’a ile seçilmiş Belediye âzasından mürekkep bir seçim heyeti- seçim emniyetinin temelini teşkil edecektir¹¹⁹.

¹¹² Sadun G. SAVCI, *Kör Kadı*, Vatan, 4 Ocak 1947, S.2012.

¹¹³ BAŞGİL, “Seçim Kanunu 3”, Vatan, 15 Ocak 1947, S.2023.

¹¹⁴ BAŞGİL, “Seçimlerde Alenilik”, Vatan, 18 Ocak 1947, S.2026.

¹¹⁵ YALMAN, “Önümüzdeki İmtihan”, Vatan, 19 Mart 1947, S.2086.

¹¹⁶ YALMAN, “İki İhtimal Karşısında Şimdiden İkaz”, Vatan, 1 Nisan 1948, S.2460.

¹¹⁷ “Demokrat Parti Başkanı Diyor ki:”, Vatan, 6 Nisan 1948, S.2465.

¹¹⁸ YALMAN, “İstikbal Kapısının Tılsımlı Anahtarı”, Vatan, 2 Mayıs 1948, S.2491.

¹¹⁹ YALMAN, “Millete İhanet”, Vatan, 17 Nisan 1948, S.2476.

Demokratlar hazırladıkları bir proje ile seçimlerin adli murakabeye tâbi tutulmasının haksızlığı önleyecek tek çare olduğunu ileri sürmüşlerdir. Demokratların hazırladığı seçim kanunu tasarısı ile 24. Maddenin hükümet teklifinden ayrı olarak değerlendirildiği ve ayrı hükümler konulduğu dikkati çekmektedir. Buna göre, seçmene, bütün partilere ait listelerin birden verileceği, seçmenin istediğini gizli bir hücrede zarfa koyacağını belirtmektedirler. Seçim kanununda CHP'nin adli teminata yanaşmaması seçim işlerine yine fesadın karışacağını sinyali vermektedir¹²⁰

Halkın tam bir seçim emniyeti ve selâmeti istediği ortadadır¹²¹. Kaldı ki bunu istemek vatandaşın en doğal ve demokratik hakkıdır. Demokrasi dâvasında bu emniyeti vatandaşın isteklerine uygun bir şekilde sağlamamak yanlış bir politika girdabının içine girildiğinin göstergesidir.

Seçimlerin baskısız, tehditsiz ve bilhassa hilesiz, fesatsız namuslu bir şekilde yapılmasının garanti altına alınmasının gerekliliği üzerinde duran Yalman, seçim günü halkın hürriyetsiz bırakılmaması taraftarıdır. Seçim kanununun tadilinde idare âmirlerinin baskısının kalkmasını, jandarmanın sandık başından uzaklaşmasını, verilen reylerin vatandaşın vicdanından mazbataya kadar bakir halde kalmasını arzu etmektedir¹²².

Halkın arzusu da seçim kanununun tadil edilmesi, gizli oy, açık tasnif usulünün konarak, memurun muhakemat kanununun değiştirilmesidir. “*Rey vermenin, davul zurna ile neticesi önceden belli olan seçimleri halka tasdik ettirmek olmadığını vurgulayan Yalman, demokrasinin el öpmek değil, el sıkma rejimi olduğunun üzerinde durmuştur. Jandarma baskısı, vali emri, yüksek saygı ve korkunun milli iradenin tezahüründe rol oynamayacağını da belirtmiştir*”¹²³. Memurun muhakemat kanununun kaldırılması ve adli teminatın sağlanmasının seçim emniyetinde tutulması gereken yol olduğunu söyleyen Faik Fenik, bu sayede milli iradenin tezahür edeceğine inanılabileceğini ifade etmiştir¹²⁴.

Yalman, seçim emniyetinin hiçbir partinin etiketini taşımaması, pazarlık mevzuu olmaması, arada veren ve alan bir tarafın bulunmamasının lâzım geldiğini belirtmiştir¹²⁵. emniyetli bir seçimin olması için gerekli şartları da şu şekilde belirtmiştir: “Listelerin dürüst bir şekilde tanzimi, seçim heyetinin itimat telkin edecek tarafsız kimselerden oluşması, gizli rey esasının umumi suretle tatbiki, tasnifin halkın huzurunda cereyan etmesi, memurun muhakemat kanununun tadili, adliyeye vâki şikâyetler hakkında asgari zamanda hüküm verilmesidir”¹²⁶. Seçim emniyetinin bu kadar çok üzerinde durulmasının sebebi Demokratların muhalefetidir. Halk Partisi'nin sadece bu gün adına değil, yarın adına da yatırımlar yapması açısından seçimlerde nizâmı sağlamak bir zarurettir. Son yıllarda seçimlerde yaşanan tecrübelerin halkı da hoşnut etmediği ortadayken, iktidar mensuplarının uzlaşmacı bir tavır ortaya koymamalarını şüphe ile karşılamak gerekecektir. Saka kabinesinin ılımlı tavrını sezen¹²⁷ Demokratlar, seçimlerin tadili konusunda da mâkul bir ortam

¹²⁰ “Seçim Kanununun Tadilleri”, Vatan, 4 Mayıs 1948, S.2493., “Yeni Seçim Kanunu, adli Teminat Verilemiyor”, Vatan, 7 Mayıs 1948, S.2496.

¹²¹ “Sütunlar Arasında, Vatandaşlar Tam Seçim Emniyeti ve Selâmeti İstiyor”, Vatan, 12 Mayıs 1948, S.2501., Muhteşem Bir Miting Yapıldı”, Vatan, 17 Mayıs 1948, S.2506.

¹²² YALMAN, “Dört Senede Bir Gün Hürriyet İstiyoruz.” Vatan, 11 Mayıs 1948, S.2500.

¹²³ YALMAN, “Bir Zihniyet Yıkılıyor”, Vatan, 13 Mayıs 1948, S.2502.

¹²⁴ FENİK, “Seçim Emniyetinde Tutulacak Yol”, Vatan, 14 Mayıs 1948, S.2503.

¹²⁵ YALMAN, “Parti Etiketi Taşımayan”, Vatan, 16 Haziran 1948, S.2536.

¹²⁶ YALMAN, “Emniyet Geçidi”, Vatan, 30 Haziran 1948, S.2550.

¹²⁷ Saka Kabinesinin tek müsbet vazifesinin seçim emniyetini sağlamak olacağı üzerinde durulmaktadır. Kabinenin hükümet programında da ağırlık merkezi bu konu üzerinde toplanmıştır”, Geniş bilgi için bkz.

oluşturmak için rekabete girişmelidir. İki partinin unuttuğu en önemli nokta ise, kendilerinin küçük bir ekseriyet olduğudur. Halkın karşısındaki tutumları hakem rolünden ileri geçmeyeceği gibi, siyasi imtiyaz unsuru haline de dönüşmemelidir. Demokrasi tilsiminin kendinde saklı bir idare şekli olmadığı, her rejim gibi elverişli şartlara muhtaç olduğu muhakkaktır. Seçim emniyeti de bu şartlardan sadece bir tanesidir.¹²⁸

6- Seçimlerde Yapılan Usulsüz Uygulamalar

Adana'da Halk Partisi temsilcisi Talat Tilde, İnönü'ye seçimi kazanmak için neler yaptığını bildirdiği mektubunda, DP %83 kazandığı halde reylerini yırtarak %58 gösterdiklerini, Halk Partisi %20 kazandığı halde, Halk Partisi'nin reylerini % 80 e çıkardıklarını hükümet kuvveti ellerinde olduğu için saat ona kadar çalıştıklarını kaydetmiştir¹²⁹.

Yeni Sabah'ta Cemalettin Saraçoğlu seçim neticelerinin DP lehine olduğunu haber verirken, İstanbul'da sonuçların Valinin İç İşleri Bakanlığı'ndan aldığı talimat gereği geciktirmesinin ne gibi maksatlar taşıdığını anlamamanın zeka ve dirayet gerektirmediğini belirtmiştir¹³⁰. İktidar Partisi'nin baskısından kurtulamayan İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ın, açıktan açığa pazarlık yaparak, Halk Partisi'ne beş milletvekilliği sağladığı ve bu iddiaların doğru olduğu kaydedilmektedir¹³¹.

1946 seçimlerine yansıyan usulsüz uygulamaları demokrasiye bağlanan ümitleri de suya düşürüyordu. CHP'nin çok iğrenç bir seçim yaptığını, 46 seçimlerini adeta karaladığını ifade eden Bedii Faik de, oy sandıklarının çalındığına, oyların değiştirildiğine, Lütfi Kırdar'ın İstanbul'dan ayıp olmasın diye birkaç kişiyi sokuşturduğuna dikkatleri çekmiştir. sandıklardan DP oyunun çıkmamasının korkunç bir şey olduğuna temas eden Faik, bu korkunç ayıbı CHP tarihinden silmenin mümkün olmadığını söyleyerek, CHP mahfillerince bu durumun inkar edildiğinin üzerinde durmuştur¹³².

CHP'nin iktidarı kurtardığı görülüyor(!), zira seçim tutanakları onaylanıyordu, fakat muhalefet tarafından oldukça yıpratılmıştı. CHP adeta bir yamalı bohça durumuna gelerek, sarsılmaya ve çözülmeye başlamıştı. İnönü'nün gölgesinden çıkmayan Falih Rıfkı dahi, Ulus'taki başyazısında; "herkese hoş görünmeye ve iktidarı ele geçirmeye çalışan idare-i maslahatçılık Türkiye'de artık geçer politika akçesi olmaktan çıkmalıdır" diyerek, İnönü'yü hedef alıyordu¹³³. DP'nin bu seçim olup bittisini kabul etmediği, ilk günlerde izlediği sert muhalefet politikasıyla da gözlenmekteydi. Demokrasiye geçildiğine göre eski tarz uygulamaların da nihayete ermesinin gerektiği düşünülüyordu"¹³⁴.

YALMAN, "Yeni Kabinenin Tek Müsbet Vazifesi", Vatan, 19 Haziran 1948, S.2539., YALMAN, "Program Hakkında Düşünceler", Vatan, 21 Haziran 1948, S.2541.

¹²⁸ Sütunlar Arasında, "Demokrasi Tilsimi Kendinde Saklı Bir İdare Şekli Değildir", Vatan, 3 Temmuz 1949, S.2915.

¹²⁹ "Ele Geçen Mektup", Vatan, 24 Temmuz 1946, S.1853.

¹³⁰ Sütunlar Arasında, "Dirayet ve Zekaya İhtiyaç Bırakmayan Nokta", Vatan, 24 Temmuz 1946, S.1853.

¹³¹ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş, 1946-1950*, İstanbul 1982, s.66., Nadir NADİ, *Perde Aralığından*, İstanbul 1979, s.305.

¹³² "Bu bilgiler, gazetecilerimizden Bedii Faik, hayatta iken Samanyolu Televizyonu'nun Demirkırat Belgeseli olarak yayıma hazırladığı bir program için yapılan röportajdan nakledilmektedir".

¹³³ Hikmet BİLA, *CHP Tarihi (1919-1979)*, Ankara 1979, s.209.

¹³⁴ Cem EROĞUL, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara 1990, s.17.

Ahmet Emin Yalman, Vatan'da, bu seçimi DP'nin kazanmadığını, sadece Halk Partisi'nin kaybettiğini¹³⁵ söylerken şartları iktidarın kendi kendine hazırladığını da bir ölçüde vurgulamaktaydı. Asım Us da Demokratlar arasında seçimin ve yeni seçilen Büyük Millet Meclisinin gayri meşru olduğunu iddia edenlerin olduğundan söz etmiştir. Seçimin gayri meşruluğunun iddia edilemeyeceğini ifade eden Us, seçime fesat karıştırıldığının ileri sürülebileceğini, o bölgelerde seçimlerin iptal olunarak yeniden seçim isteneceğini, fakat seçimlerinin tamamını iptal etme dâvasının olamayacağını belirtmiştir.¹³⁶

Tanın'de Hüseyin Cahit Yalçın ise "*Neticeyi Beklerken*" başlıklı makalesinde, seçimlerin intizam içinde geçtiğinden bahsetmiş, iş mazbatalara geçince DP'nin, kaybetmek hüsranı ile bir takım manevralara başvurduğunu ifade etmiştir. "*Eğer DP'si ve gazeteleri hakikat hilaflı neşriyat ve isnatlarla haklarında itimadı izale etmemiş olsalardı, bu jestlerinin belki bir ehemmiyeti olabilirdi. Fakat bize okuttukları boş masallar ve isnat etmiş oldukları suçlar kulaklarımızda çınlarken DP'sinin bu son nümayişinin tarafsız vatandaşların hiç biri üzerinde tesir yapamayacağı şüphesizdir*".¹³⁷ Kaybetmek hüsranı ile kimin manevralara başvurduğunu halk zaten bilmektedir. Yurdun her yerinde mazbatalarda yapılan değişiklikler iktidarın muhalefete inmeği hazmedememesi ile açıklanabilir.

İzmit'te Şalcı Nihat Erim'i kazandırmak maksadıyla mazbatalarda değişiklikler yapıldığı ve Halk Partisi'nin kazandırıldığı kaydedilmektedir¹³⁸. Uşak Belediye seçimlerinde iki defa demokratlar kazanmış olmasına rağmen, seçimlere fesat karıştırıldığı iddiasıyla seçimler yenilenmiştir. "*Halk Partisi seçimleri kazanmak için her türlü çareye başvurmuştur. Hile ve baskılara müracaat etmiştir. Seçimi değil milletin sevgisini kazanmak istiyorsa CHP öncelikle halka hizmetle işe başlamalıdır*".¹³⁹ "Aydın'da Demokratlar, köylülere 'Bize rey veriniz askerliği kaldıracağız' diye vaatte bulununca, köylüler de 'galiba bu adamlar memleketi Rusya'ya teslim edecekler'. diyerek oy vermekten vazgeçmişlerdir".¹⁴⁰ Asım Us hatıralarında Demokratların aleyhine dönen bir propaganda olarak bu hadiseyi anlatmıştır. "DP sandık temsilcilerinin verdikleri raporlara göre, seçimlerde DP'nin 279 milletvekilliği, Halk Partisi'nin de 186 milletvekilliği kazandığı anlaşılıyordu. Fakat Meclis'teki fiili durum, 395 Halk Partisi milletvekili ve 66 DP milletvekili idi. Bu rakamlar o günlerin Büyük Millet Meclisi Başkanı Kazım Karabekir'in, seçimler arifesinde verdiği bir özel demeçte; "Meclis'te 60-70 muhalif milletvekilinin bulunması yeter bir ölçüdür" sözüne uyuyordu. Demek oluyor ki, Halk Partisi İktidarı seçimlerden önce, DP için bir kontenjan kabul etmiş ve bu kontenjanı, valileri vasıtasıyla aynen kabul ettirmişti".¹⁴¹ İktidarın bu seçimler sırasında elinden geldiğini yaptığına şüphe kalmamakla beraber, 1946 seçimleri demokrasi tarihimize *hileli seçimler* olarak geçmiştir¹⁴².

Seçim ihtilaflarının hal merciinin meclis olduğu gerçeğini, Ali Fuat Başgil öne sürmektedir¹⁴³. Seçim asayişinin temini için Meclisin manevi otoritesini bozan bu usulün

¹³⁵ YALMAN, "Dış Siyasetimizin Değişmez Esasları", Vatan, 28 Temmuz 1946, S.1857.

¹³⁶ Asım US, *Hatıralarım*, Ankara 1959, s.682.

¹³⁷ Sütunlar Arasında, "Tarafsızlara İthaf", Vatan, 24 Temmuz 1946, S.1853

¹³⁸ (İzmit Merkezde DP'nin 15668, CHP'nin 3736 rey aldığı, buna rağmen %70 fazlalıkla Halk Partisi'nin kazandığı şeklinde emrivaki yapılacağı...)Geniş bilgi için bkz. "İzmit'te Seçim Mazbataları Değiştirildi", Vatan, 24 Temmuz 1946, S.1853.

¹³⁹ FENİK, "Uşak Seçimlerinden Çıkan Acı Hakikat", Vatan, 28 Ocak 1947, S.2036.

¹⁴⁰ US, a.g.e., s.683.

¹⁴¹ Celal BAYAR, *Başvekilim Adnan Menderes*, İstanbul 1986, s.69.

¹⁴² Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş 1946- 1950*, İstanbul 1982, s.65.

¹⁴³ Ali Fuat BAŞGİL, "Seçim İhtilaflarının Halli Meselesi VIII", Vatan, 23 Şubat 1947, S.2062.

değişmesi, bu konuda bir yüksek seçim mahkemesinin kurulması zaruridir¹⁴⁴. Başgıl, bu mahkemeye “Anayasa Mahkemesi” adı, teşkilâtı ve salahiyeti verilerek kanunların anayasaya aykırılığı iddialarının da halledebileceği kanaatindedir. Ve bu suretle hukuka bağlı devlet sisteminin bizdeki en büyük eksikliği de ikmal edilmiş olur¹⁴⁵.

7- Seçimlerde Demokrat Parti'ye Yönelen Baskılar

Gerek belediye seçimlerinde olsun gerekse milletvekilliği seçimlerinde DP'ye yöneltilen söz ve fiile dayalı tazyiklerin, iki parti arasında gerginlikleri had safhaya çıkardığı görülmektedir. Muhalefet Partisine yönelik bu tür hile ve baskıların kökeninde CHP'nin kendisine güvensizliğinin yatmakta olduğunu önceki bölümlerde belirtmiştik. Bu menfiliklerin DP'yi daha da güçlendirdiği ve iktidara taşıdığı da zaman zaten gösterecektir. Atatürk'ün mirasçıları olan CHP mensuplarının gerçekten partililiğin bu olup olmadığını sorgulamaları gerekmektedir.

Demokrat Parti mensupları belediye seçimlerindeki müdahale, tazyik ve yolsuzluklara ait vesikaları bir broşür halinde neşretmiştir. *“Demokrat Parti'nin baş prensibi memleket ve milletin yüksek menfaatlerinin bahis mevzuu olduğu konularda, milli iradenin her an, her türlü tesirden azade olarak gereği gibi tecellisini mümkün kılan demokratik bir sistemin teessüs ve inkişafına hizmet etmektir. Bunun içindir ki, tek partili idare sisteminden ayrılmak üzere olduğumuz bir devrede, yeni bir kanun hükümlerine göre yapılan ilk seçimi, bu seçime girmemeğe karar vermiş olmasına rağmen, bütün safhalarında müşahadeye tabi tutmuştur. Teşkilatımızdan alınan raporlar ve vesikalar, Demokrat Parti'nin kararını haklı çıkaracak bir çok tesir, müdahale ve yolsuzlukların 26 Mayıs Belediye Seçimlerinde ika edilmiş olduğunu tesbit etmektedir.*

Belediye seçimleri, kanuni miadından dört ay evveline alınmakla her tarafta birçok karışıklıklara sebebiyet vermiş, bu yüzden yeni seçim kanununun başlıca hususiyetini teşkil eden iki nokta üzerinde, seçimin gizli olması ve bir günde yapılması hususiyetlerinde amme efkârını tatmin etmemiştir. Halkın şehir ve kasabalarımızın mahalli hizmetlerine en faydalı olabilecek zatlara seçmek arzusundan doğan alakası seçime alélacelerle girilmiş olması yüzünden, hırpalanmıştır.

Usulsüzlükler, birçok yerlerde seçim listelerinin eksik ve bozuk hazırlanmasından başlamış seçimin her safhasında kanunun ruh ve mahiyetini ihmal ve ihlal eden şekillerde devam etmiştir. Tasnif ise tek parti sisteminden kalan itiyadlarla yapılmıştır. Belediye seçimlerinde cereyan eden başlıca usulsüzlüklere temas edecek olursak;

1-Seçim defterlerinin noksan tanzimi 2- Sandıkların derme çatma oluşu 3- İdare amirlerinin kanuna aykırı hareketleri 4- Zaruri ihtiyaç maddelerinden halkı mahrum ettirme baskısı”¹⁴⁶

Seçimler sırasında cereyan eden bu müdahalelerden örnekler sunmak gerekirse, Mihaliçcik ilçesinden bir vatandaşın tespitleri şu şekildedir: *“Mihaliçcik'te bir orman memurunun birkaç vatandaşı yakalayıp; “reyini Halk Partisi'ne vermezsen sonunu sen düşün, hem de bu parti İsmet Paşa'nın partisidir. Öbürü komünist partisidir. Adı bile gavurca... Ona uyanlar iki ay sonra idam edilecek v.s.” “Bir tarafta Halk Partisine mensup*

¹⁴⁴ BAŞGİL, “Seçim İhtilaflarının Halli Meselesi, Yüksek Seçim Mahkemesi”, Vatan, 4 Mart 1947, S.2071.

¹⁴⁵ BAŞGİL, “Seçim İhtilaflarının Halli Meselesi, Yüksek Seçim Mahkemesi”, Vatan, 4 Mart 1947, S.2071..

¹⁴⁶ “Demokrat Parti Bir Broşür Neşretti”, Cumhuriyet, 25 Haziran 1946, S.7851.

*bir paralı, fakir bir yurttaşa gözdağı vermekte, “Reyini Halk Partisine ver, sonra evsiz kalırsın...” gibi*¹⁴⁷ tazyiklerin varlığından söz ediyor.

Mareşal Fevzi Çakmak’ın DP’den siyasi hayata dönüşü partiler arasında hücumların artmasında etkili olmuştur. Siyasi mücadelenin birdenbire siyasi şamataya hatta şahsiyata götürüldüğü görülmektedir.¹⁴⁸ DP için savrulan tehditler arasında; bir nahiye müdürünün, Halk Partisine rey vermeyen köylünün memleketten sürgün edileceği, bir milletvekilinin de düşmanla birleşip memleketi satmak istediklerinden dolayı DP’yi ezecekleri iddiaları yer almaktadır¹⁴⁹. Halk Partisi’nin şiddetli hücumlarına mukabil, DP sözcülerinin vakarla sükut ettikleri görülmektedir. Bu durumun DP’ye olan sevgiyi artırdığı da bir gerçektir. DP’ye aza kaydedilmek isteyenlere mani olunduğu, Zonguldak’taki matbaaların DP hakkında hiçbir şey basmamaları hususunda tehdit edildikleri haberleri halk üzerindeki tazyiklerin şiddetini göstermektedir¹⁵⁰.

İzmir’in eli bıçaklı tanınmış sabıkalarının, Halk Partisi hesabına çalışmak üzere vazife aldıkları; HP’ye muhalif rey verebilecek kimselere musallat olmaya başladıkları haberi İzmir’deki tedhişin boyutlarını görmemiz açısından önemlidir¹⁵¹. Halk Partisi propaganda teşkilatının halkı tahrik ederek her çareye başvurduğu görülmektedir. DP mensuplarına suç isnat edilerek mahkemeye sevk edilip, hapse atıldığı haberleri tazyik ve tehditlerin boyutunu görmemiz açısından önemlidir¹⁵². “Bir gazinoda Hasan Ali Yücel’in de bulunduğu bir sırada Halk Partisi mensubu tarafından bir DP müteşebbis heyeti azasının bıçakla yaralanması”¹⁵³ propagandalar sırasındaki korkutma hareketlerini yansıtmaktadır.

Bolu’da kanunsuz hareketlerin birbirini kovaladığı, CHP’nin Vatan Gazetesi ve Millet Mecmuasının dağıtılmaması için tedbirler alarak, parti gazetelerini bedava dağıttıkları yayılan haberler arasındadır¹⁵⁴. Trakya’da, idare teşkilatı ve belediyelerin DP seçim otolarına benzin vermeyerek, çalışmaktan men ettikleri, DP’lilerin her gittikleri yeri polise haber vermeye mecbur oldukları belirtilmektedir¹⁵⁵. Köylerde DP merkezleri kapatılmakta, tabelaları indirilmektedir¹⁵⁶.

Cumhurbaşkanı ve Halk Partisi Başkanı İsmet İnönü’nün radyoda yaptığı seçim konuşmaları, sıra DP’ye gelince engellerle karşılanıyordu. Radyoda konuşma imkanının sadece iktidar elemanlarına tanınması, muhaliflerin yerel konuşmalarla yetinmeleri¹⁵⁷ haksızlığın acı tablosunu gözler önüne seriyordu.

Seçimlerin yaklaştığı sırada Vatan Gazetesi’nin **Haftadan Haftaya** sütununda yer alan seçim manilerinde temas edilen hususlar dikkat çekicidir. Tehditlerin ve seçimlerdeki usulsüz uygulamaların bir başka açıdan ele alındığını görüyoruz.

¹⁴⁷ Kamil GÜREL, “Vatandaş Gözüyle Mihaliçcik Belediye Seçiminden Levhalar”, Vatan, 16 Haziran 1946, S.1815.

¹⁴⁸ “Partiler Arasında Çok Çetin Mücadele”, Vatan, 5 Temmuz 1946, S.1834.

¹⁴⁹ “Savrulan Tehditler”, Vatan, 2 Temmuz 1946, S.1831.

¹⁵⁰ “Seçimler ve Şiddetle Artan Gerginlik”, Vatan, 6 Temmuz 1946, S.1835.

¹⁵¹ “İzmir’de Tedhiş”, Vatan, 6 Temmuz 1946, S.1835.

¹⁵² “Her Çareye Başvuruyor”, Vatan, 7 Temmuz 1946, S.1836.

¹⁵³ a.g.h.

¹⁵⁴ “Bolu’da Kanunsuz Hareketler Birbirini Kovalıyor”, Vatan, 15 Temmuz 1946, S.1844.

¹⁵⁵ “Trakya’da DP’liler, Türlü Türlü Güçlüklerle Karşılaşıyorlar”, Vatan, 18 Temmuz 1946, S.1847.

¹⁵⁶ a.g.h.

¹⁵⁷ Mahmut GOLOĞLU, *Demokrasiye Geçiş, 1946-1950*, İstanbul, 1982, s.64.

*“Çardakta gördüm asma / Yaş tahtalara basma / Tehditler olur elbet / Fakat sen kulak asma,
Anam babam jandarma / Kimseciği kandırma / Bildiğini yapanı / Pişman edip yandırma,
Sandıklar boyalıdır / Etrafi oyalıdır / Hepsine inan olmaz / Bazısı foyalıdır”*¹⁵⁸

Bütün bunların yanında Halk Partisi hükümetinin Bakanı olan Mümtaz Ökmen’in DP merkezine uğrayarak demokrat kahvesi içmesi, Halk Partisi Bakanı Ali Fuat Cebesoy’un Konya konuşmasında Demokratlarla konuşması ve Demokratlar tarafından uğurlanması demokrasi açısından özlenen manzaralardır¹⁵⁹. Son Posta’da Ekrem Uşaklıgil, *“İfrattan, şiddetten, korkutmaktan, hele kuvvet tesiri, gösterisi yapmaktan kaçınmak lazımdır”*.¹⁶⁰ diyerek yüzde yüz kazanmanın bu şekilde olacağını belirtmiştir.

Seçim öncesinde halka yapılan baskılar şiddetle devam etmekte, demokrasiye kan izleri bulaşmaktadır. *“İzmir’den gönderilen sabıkalılar, bir müddet evvel Valiye kanun öğreten DP’li bir köylüyü ağır yaralamışlardır. Hadiseyi öğrenen Celal Bayar, demokrasi için hayatı tehlikeye giren bu vatandaşın Türk adliyesi önünde validen hesap sorabilmesini temin için memleketin tanınmış avukatları tarafından müdafaa edilmesini İzmir şubesine bildirdi”*. Yine bir başka haberde *“Bir jandarma onbaşı, Tire köylerinde DP’lileri sıra dayığından geçiriyor”*.¹⁶¹ denilmektedir.

*“Bursa köylerinde tedhiş hareketinin başladığı, jandarmaların DP levhalarını söktüğü ve ocakları kapattığı belirtilmektedir. Halkın jandarma tarafından DP’den zorla istifa ettirildiği ve matbu istifa mektuplarının imza ettirildiği kaydedilmektedir. Bu mektupları zorla imzalayanlar DP merkezine gelerek kayıtlarının silinmemesini istemektedirler”*¹⁶².

İzmir’de şiddet hadiselerinin devam ettiği görülmele beraber, vatandaşların ellerinin zincirlenip, gözlerinin bağlanarak sabaha kadar dövüldükleri belirtilmektedir¹⁶³. Çubuk kaymakamının, köyleri dolaşarak halkı dövüp ölümle tehdit ettiği; yüzü gözü kan içinde köylülerin *“yetişir artık çektiklerimiz”* diye feryat ettikleri kaydedilmektedir¹⁶⁴. Çubuk nahiyesinde kaymakam tarafından dövüldüklerini iddia eden DP’lilerin, Ankara’da muayene ettirildiği, Ayancık’ta halkı serbest bırakın diyen bir memurun hemen başka yere sürülmesi, İnegöl demokratlarının, Kaymakamın kendilerini komünistlikle suçlamasından şikayetçi olması¹⁶⁵, tazyiklerin boyutlarını sergilemektedir.

Bursa’da DP mensuplarının tevkif edilip dövüldükleri, parti levhalarının jandarma tarafından indirildiğine temas edilmektedir¹⁶⁶. Karşıyaka’da bir vatandaşın daha bıçaklandığı, valinin Halk Partisi’nden başka partilerin propagandalarına mani olduğu gazete sütunlarındaki haberler arasında yer almaktadır¹⁶⁷. Memlekette seçim değil bir iç savaşın rüzgarları esmekte, ölüm dirim mücadelesi yaşanmaktadır¹⁶⁸.

¹⁵⁸ Haftadan Haftaya, “Arzuyu Umumi Üzerine Gene Seçim Manileri”, Vatan, 7 Temmuz 1946, S.1836.

¹⁵⁹ Sütunlar Arasında “Çok Hırs Zarar Getirir”, Vatan, 8 Temmuz 1946, S.1837.

¹⁶⁰ Sütunlar Arasında, a.g.m.

¹⁶¹ “Bulurca’da Kanlı Bir Hadise”, Vatan, 8 Temmuz 1946, S.1837.

¹⁶² “İzmir’de Hadiseler Devam Ediyor”, Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

¹⁶³ a.g.h.

¹⁶⁴ “Kanlı Vak’alar”, Vatan, 12 Temmuz 1946, S.1841.

¹⁶⁵ Cumhuriyet, 1- 12 Temmuz 1946.

¹⁶⁶ “Bursa’da Tazyik ve Tehdit Artıyor”, Vatan, 12 Temmuz 1946, S.1841.

¹⁶⁷ a.g.h..

¹⁶⁸ “Ege En Korkulu Günlerini Yaşıyor”, Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

Mümtaz Faik Fenik, CHP'nin seçimleri ölüm kalım meselesi olarak gördüğü bir zamanda tehditlerin kara taassup kadar korkunç olduğu görüşünü ileri sürmektedir. “*Tehditler milyonlarca adamın hayatına, milyarlarca servetin yıkılışına mal olan demokrasi fikrinin bir idam fermanıdır*” diyerek karanlık olan istikbali tek parti sistemi mi, daha doğrusu Machiavel'in prens nazariyesi mi aydınlatacaktır? sorusunu muhataplarına sormaktadır. Şemsettin Günaltay'ın Ulus'ta çıkan yazısını eleştiren Fenik, seçimlerde başarısızlık yapılırsa yurdumuzun akıbetinin, karanlık yuvalarımızın felaket ocağı olacağından endişesindedir. “*Yurdumuzun akıbeti karanlık bir duruma atılacaktır*” demekten kasdınız, “*bize rey vermezseniz ocağınızı söndürürüz; bu güzel vatanın üzerine mutlak otoritenin ve zümre hakimiyetinin baykuşunu kondururuz*” demektir. Yuvalarımızın birer felaket ocağı olacağını söylerken, aklınızdan geçen üç direk, bir yağlı ip ve bir soysuz çingene midir? Size rey vermeyecek olanları bir çingene ile mi tehdide yelteniyorsunuz? Fakat son günah çıkarmanın sizin gibilere ait olduğunu unutuyor musunuz? Hayır Günaltay, zat-ı fazilanelerinin karşısında Malazgirt'leri, Dumlupınar'ları, Cumhuriyeti başaran koskoca bir Türk milleti vardır. Yoksa zorla sindirilmiş insan kümesi değil!”¹⁶⁹

DP Milletvekillerinden Esat Budakoğlu, seçimlerdeki intibalarını şu sözleriyle dile getirmektedir. “*Seçim gününde sandıkları dolaştım. Kanun hükmü icabı rey açık, tasnif gizliydi. Jandarma silahıyla baskı yapıyor. Devlet otoritesine hakim olanlar sandık başında, “Kime veriyorsun. Tayyare hırsız Bayar'a mı vereceksin, Milli mücadele kahramanı, Atatürk'ün yakın arkadaşı İnönü'ye mi vereceksin. Rey verenlere karşı söylenen söz buydu. Ve bu devrede biraz “ Ne karışyorsun, ben istediğime veririm” diyen ve diğerlerine cesaret verenlere karşı ağır muamele yapılıyordu. Jandarma tarafından alınıp, karakola götürülenler de vardı*”¹⁷⁰.

Yine DP Milletvekili Muzaffer Kurbanoğlu, Manisa'nın Soma ilçesinde yargıç olarak bulunduğu sırada seçim yolsuzlukları hakkında arkadaşlarından öğrendiklerini şöyle aktarmıştır: “*Belediye sandıklarının getirildiği bir odada, dolabın içinde tasnif mazbatalarını gösterdiler. O dolabın arkası kontrplak idi ve duvar yoktu. Kontrplak çıkarıyor, mazbataları dolaptan alıyor, tekrar yerine başka, değiştirilmiş mazbatalar veriliyordu*”.¹⁷¹ Çok partili rejime geçerken, demokrasiye sürülen bu hile lekesinin silinmesinin kolay olmayacağı da ortadaydı.

Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy ise, seçim sonuçlarının ilk başlarda DP lehine iken, daha sonraları sandıkların kaçırılarak vilayetlere, valiliklere götürülüp veya gizli yerlerde saklanarak tekrar açıklanmasıyla durumun tersine döndüğünün haberini vermesi¹⁷² hayretle karşılanacak bir olaydır.

CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek, seçimlerin dürüst olmadığını itiraf ederken, birtakım seçim sandıklarının ırmaklarda bulunduğunu da itiraf ediyordu. Durumun hile karıştırılmasa bile DP lehine ümit verici olmayacağını da Gülek belirtiyordu¹⁷³. Ne var ki halkın zihnini ve gönlünü bulandıran bir seçim, hükümete duyulan güvenin de sarsılmasına sebep olmuştu. Her ne kadar durumun değişmeyeceği söylene de Türkiye'nin iç dinamikleri

¹⁶⁹ Mümtaz Faik FENİK, “Ulus'ta Çıkan Bir Yazı Münasebetiyle; Bırakınız Bu Tehdidi”, Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

¹⁷⁰ Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu*, İstanbul 1995, s.43.

¹⁷¹ Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, a.g.e.

¹⁷² Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, a.g.e.

¹⁷³ Mehmet Ali BİRAND, Can DÜNDAR, Bülent ÇAPLI, a.g.e.

sistemi sorgulamaya başlamıştı. Gözünü açmanın gerekli olduğu kanaati hakim olmuştu. DP, halkı peşine takmıştı ve kitlesel bir desteği arkalamıştı.

DP bir beyanname yayınlamaya, tazyikler ve sebepsiz tevkifler yüzünden demokrasinin inkıta uğradığını belirtmiştir. İdare amirler ve zabıta kuvvetlerinin birlikte hareket ederek parti mensuplarını istifaya zorlamalarından CHP'ye rey vermeye mecbur bıraktıklarından şikayetçi olunmaktadır¹⁷⁴. İktidar Partisinin ne pahasına olursa olsun muhalefete yer vermeme kararında bulunduğu kanaatini taşıdığı üzerinde de durulmaktadır¹⁷⁵.

DP'liler bu beyanname, “*Bütün bu kanunu dışı hareketlerin meydana getirdiği ciddi durum karşısında tazyiklerden ve bunların doğuracağı neticelerden korunmak maksadıyla seçimlerden çekilmek hatıra gelebilirse de memlekette demokrasinin mütevazî ölçüde dahi tatbikine imkan olmadığı kanaatine yer vermemek suretiyle durumu daha ağırlaştırarak olan böyle bir karardan içtinabı milli menfaate daha uygun buluyoruz*”¹⁷⁶ demişlerdir. Halk Partisi de bu beyannamenin halkı kendilerine acındıracak daha fazla rey toplamak arzusundan doğan bir propaganda beyannamesi olduğundan dert yanmaktadır¹⁷⁷.

Ulus Gazetesinin 8- 7- 946 tarihli sayısında İç İşleri Bakanlığı'nın illere gönderdiği tamimde zehirli propaganda yapılıyor düşüncesiyle seyahat hürriyetlerini kısıtlayıcı bir emir vermiştir. DP'liler seçim arifesinde bir parti teşkilatı kademeleri ve mensupları arasında ve halkla her türlü irtibatın kesilmesinin, haberleşmenin imkansız hale getirilmesinin, halkın tedhiş edilmesi ve seyrü sefer serbestisinin ihlali gibi durumların parti hesabına bir istibdat olduğu belirtmekte, İç İşleri Bakanlığının 78. Madde¹⁷⁸ haricinde buna hakkı olmadığı ortaya koymaktadır¹⁷⁹.

Böyle bir durum, iktidarın her ne pahasına olursa olsun muhalefete hürriyet vermeme kararında olduğunu göstermektedir. “*Bu yıpranmış silahların halk nazarında bir önemi olmadığı, tekrarlanan bu yaygaraların kendilerine yönelecek bir blok olduğunu iktidar mensuplarının farkedemedikleri de ortadadır*”¹⁸⁰ Parti adına bir istibdat hareketi olarak nitelendirilen bu olaylar hükümetin vehimlerinden ve ihtiraslarından kaynaklanmaktadır. Vatandaşın hakkını baltalamanın başkaca bir açıklamasının olmadığı üzerinde duran Yalman, gözleri dönen bir avuç insanın bu katmerli istibdattan vazgeçmeleri gerektiğine inanmaktadır¹⁸¹.

Tasvir'de Ziyad Ebuzziya'nın “*Resmî Sözler Hakiki Vaziyete Uymalıdır*” başlıklı yazısında; her ne kadar İsmet İnönü'nün idare amir ve memurlarının seçimlere müdahale etmemeleri yolunda tamimi varsa da, iktidar partisi namına halka tesir icra etmekten mukabil parti mensuplarını tazyik eylemekten geri durmadıkları görülmektedir. Tazyike uğrayan vatandaşların yolsuzlukla karşılaşan vatandaşların feryadı ayyuka çıkmaktadır. Hareketlerin

¹⁷⁴ “DP'nin Beyannamesi, İç İşleri Bakanlığı Anayasaya Aykırı Emir Vermiştir”, Vatan, 11 Temmuz 1946, S.1840.

¹⁷⁵ “DP'nin Dün Neşrettiği Beyanname”, Cumhuriyet, 11 Temmuz 1946, S.7867.

¹⁷⁶ “DP'nin Beyannamesi, İç İşleri Bakanlığı Anayasaya Aykırı Emir Vermiştir”, Vatan, 11 Temmuz 1946, S.1840.

¹⁷⁷ “İç İşleri Bakanlığının DP'ye Cevabı”, Cumhuriyet, 12 Temmuz 1946, S.7868.

¹⁷⁸ “Seferberlik ve sıkı yönetim hallerinin veyahut salgın hastalıklardan dolayı gerekince alınacak tedbirlerin gerektirdiği kısıntıların dışında yolculuk hiçbir kayıt altına alınamaz”. (“DP'nin Beyannamesi, İç İşleri Bakanlığı Anayasaya Aykırı Emir Vermiştir”, Vatan, 11 Temmuz 1946, S.1840.)

¹⁷⁹ “DP'nin Beyannamesi, İç İşleri Bakanlığı Anayasaya Aykırı Emir Vermiştir”, Vatan, 11 Temmuz 1946, S.1840.

¹⁸⁰ YALMAN, “Milleti Anlamıyorlar”, Vatan, 11 Temmuz 1946, S.1840.

¹⁸¹ YALMAN, “Parti Hesabına İstibdat”, Vatan, 12 Temmuz 1946, S.1841.

suçlusu olan hükümetin, hakim mevkiinde olması da hadiselerin adliyeye intikalini imkansız hale getirmektedir¹⁸².

DP'nin tehdit ve tazyikler karşısında yayınladığı tamimde şu hususlar dikkat çekmektedir: İktidarın seçimi kazanmak için kanunsuz her yola başvurduğu, baskıları artırarak halkı sindirmeye çalıştığı, DP'nin feshedildiği, DP mensuplarının tutuklandığı şeklinde asılsız haberler yaymaları, çeşitli hilelere başvurarak, CHP listesini DP listesi diye yutturmaları, DP mensuplarının her türlü kanunsuz hareketlerden uzak durması gerektiği, milli iradenin tecellisi için dikkat ve basiretin gerekli olduğu¹⁸³. “Bazı köylerde seçim mazbataları tanzim edilerek, seçim yapılmış gibi mazbataların seçim kurullarına gönderildiğini” söyleyen Celal Bayar, “milli iradeye tercüman olmak ve milli vazifeyi yapmak maksadiyle ağır şartlar altında dahi seçime gidileceğini”¹⁸⁴ belirtmiştir.

Bayar, İnegöl ve civarında halkla yaptığı temaslarda, seçimlere az bir zaman kalmışken halka yapılan tazyiklerden bahsetmekte ve demokrasinin doğuşunun DP ile mümkün olacağını açıklamaktadır. Başımıza ateş yağsa dahi, demokrasi için sonuna kadar mücadele edileceğini de ileri sürmüştür¹⁸⁵. Kayseri'nin Hisarcık Köyünde yapılan belediye seçimlerinde bir takım yolsuzluklar olduğunu bütün gazetelerin yazdığından bahseden Tan Başmuharriri Ali Naci Karacan halkın çaresizlikten kibleye dönüp bir an önce hürriyete kavuşabilmek için Allah'tan sabır dilediklerinden bahsetmiştir¹⁸⁶.

8- Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi

1946 Belediye Seçimlerinin bütün yurttaki etkileri derin akisler uyandırmıştır. Seçimlerde yolsuzlukların yapıldığı iddiaları, halkın seçimlerde dürüstlüğü olmadığını inancı, memleketteki demokrasi sürecini de aleyhte etkilemiştir. Kapısı çalınan demokrasi, içeriye daha bizi buyur etmeden bu tarz tatsızlıkların olması bir inkılap hamlesi olarak kabul ettiğimiz bu gayretli gidişi önemli ölçüde sekteye uğratmıştır. CHP'liler seçimler, “Büyük Türk milletinin eseri ve onun geçirdiği tekamül silsilesine kattığı yeni bir inkılap hamlesidir”¹⁸⁷ diyerek hadiseyi yorumlasa da, DP mahfilleri ve halk tarafından aynı ılımlı yaklaşım sezilmiyordu.

Seçimin neticesi hakkında gazete sütunlarına yansıyan başlıkları gözden geçirmek gerekirse:

Tanin: “Menfi propagandaları halk boşa çıkardı”.

Akşam: “Türk milleti başarılı bir imtihan verdi”.

Vakit: “Halkımız siyasi rüştünü ispat etmiştir”.

Son Telgraf: “Alınan netice müsbettir”.

Haber: “En nikbin tahminlerin üstünde netice aldık”¹⁸⁸.

Ulus Gazetesi Başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın “**Halkı Saymak Lazımdır**” başlıklı makalesinde, seçimlerde DP'nin halka manevi baskı yaptığı yolundaki suçlamaları dikkat

¹⁸² Sütunlar Arasında, “Bütün Ümit”, Vatan, 13 Temmuz 1946, S.1842.

¹⁸³ “Yapılan Tazyikler ve Tehditler Karşısında DP'nin Tamimi”, Vatan, 14 Temmuz 1946, S.1843.

¹⁸⁴ “Celal Bayar'ın Beyanati”, Vatan, 21 Temmuz 1946, S.1850.

¹⁸⁵ “Celal Bayar Geliyor”, Vatan, 28 Kasım 1946, S.1976.

¹⁸⁶ Sütunlar Arasında, “Çaresiz Kalan Halk”, Vatan, 13 Ocak 1949, S.2744.

¹⁸⁷ “Yeni Seçim Kanununun Meclis'te Müzakeresi”, Vatan, 1 Haziran 1946, S.1800.

¹⁸⁸ Ahmet Emin YALMAN, “Halk Partisinin Aydınlatması İcap eden Bir Mesele”, Vatan, 1 Haziran 1946, S.1800.

çekicidir. “ Muhalefetler her yerde seçime katılmışlardır. Fakat kazanamayacakları yerlerde bu katılma vatandaşları haklarını kullanmaktan ve vazifelerini yapmaktan alıkoymak için olmuştur. Oy sandığı başına gidecek olanlar “Hükümetten korkmakla” “Partiye yaranmakla” manevi bir tedhiş altına alınmışlardır. Vatandaşları vazifelerine davet edenler müdahalecilikle itham edilmişlerdir. Bütün bunlar bu milletin olgun olduğunu, bu milletin hakkını bildiğini ve aradığını iddia edenler tarafından yapılmıştır”¹⁸⁹.

Celal Bayar bir mülakatı sırasında “seçimlerde iktidar partisinin, idare cihazından azami yardım gördüğüne şüphe yoktur”¹⁹⁰ diyerek, hükümet cihazının parti mücadeleleri sırasında tarafsız kalmadığını, devlet memurlarının da buna dahil olduklarını açıklamıştır.

11 Haziran 1946 tarihli Vatan Gazetesi’nde “Büyük Millet Meclisi’nde geçen gürültülü bir toplantıyla seçimi yenileme kararı verildiği”¹⁹¹ haberi veriliyordu. Seçimin şaibeli olması buna sebep teşkil etmişse de hür bir iradeye tahammül edilmediği sürece sonuç hiç değişmeyecekti. Nitekim bu konu hakkında Yeni Sabah’ta Cemalettin Saraçoğlu, “**Seçimi Yenileme Kararı**” başlıklı yazısında “Seçimi yenilemeğe karar vermek yeni bir şey değil, şimdi intihabı demokratik ve hür bir şekilde idare eylemektir ki demokrasi davamız için en ciddi bir deneme olacaktır. Maamañih hemen ilave edelim ki son belediye seçimleri imrenilecek ve ümit verecek bir tecrübe olmamıştır. Halk Partisi ve onu destekliyen hükümet teşkilatı, imkan ve kudret bakımlarından hasımlarına ve muhaliflerine nazaran o kadar üstün bir durumdadır ki serbest bir seçim yapmak zevk ve neşesini memlekete tattırabilir”¹⁹². CHP’nin gücünün farkında olduğu halde, istenilen hürriyet ortamını tattırmamasını kendinden başkasına tahammülsüz tavrına bağlamak gereklidir.

21 Temmuz 1946 Milletvekili seçimlerinde tazyik ve tehditleri bir kenara bırakırsak, halkın iradesini konuşturduğunu söylemek mümkün olmaktadır. “Türk Milleti Halk Partisi idaresinden bezgin ve şikayetçi olduğunu, mukadderatının tenkitçi bir parti diye az zamanda sevgi ve güvenini kazanabilen DP tarafından idare edilmesini tercih ettiğini; en küçük bir şüpheye yer bırakmıyacak şekilde ifade etmiştir”¹⁹³ diyen Yalman, milletin bu konudaki hükmünün çok açık olduğunu, bu seçimi DP kazanmadığını, sadece Halk Partisi’nin kaybettiğini ve kaybetmek için ne tasavvur edilirse ve hatta ne tasavvur edilemezse hepsini yaptığını belirtmiştir¹⁹⁴. Haldun Derin de “Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken” adlı eserinde; muhalefetin seçim sonuçlarını kıyasıya eleştirdiğinden, hükümeti seçimde hile yapmakla suçladığından bahsetmektedir¹⁹⁵.

Nadir Nadi’ye göre seçimlerin neticesinin açık manasını; “DP’ye bağlılıktan ziyade, Halk Partisi’ne karşı bir küskünlükten ibarettir”¹⁹⁶ sözleriyle yorumlamıştır. Seçim sonuçlarının DP lehine iken seçim sandığı başlarında tutulan zabıtlarla aleyhe çevrilmesi DP’nin muhalefetinde etkili bir unsur olmuştur. “DP’nin 276, CHP’nin 188 milletvekilliği kazanmış olması gerekirken, CHP 395, DP 66 milletvekilliği ile Meclise gelmiştir. Bu durumu

¹⁸⁹ Sütunlar Arasında, “Falih Rıfkı’ya Göre Muhaliflerin “Manevi” Tedhişi, Vatan, 5 Haziran 1946, S.1804.

¹⁹⁰ “Celal Bayar’la Mülakat”, Vatan, 10 Haziran 1946, S.1809.

¹⁹¹ “Büyük Millet Meclisi’nde Gürültülü Bir Toplantı, Seçimi Yenileme Kararı Verildi”, Vatan, 11 Haziran 1946, S.1810.

¹⁹² Sütunlar Arasında, “Asıl Marifet”, Vatan, 13 Haziran 1946, S.1812.

¹⁹³ YALMAN, “Millet Hükmünü Vermişti”, Vatan, 23 Temmuz 1946, S.1852.

¹⁹⁴ YALMAN, a.g.m.

¹⁹⁵ Haldun DERİN, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)*, İstanbul 1995, s.196.

¹⁹⁶ Sütunlar Arasında, “Meclisin Kutsiyeti”, Vatan, 9 Aralık 1946, S.1986.

Cemal Fersoy CHP'nin şerefli bir muhalefet yerine sahte bir iktidarı tercih etmesi" olarak değerlendirmiştir.¹⁹⁷

Yalman, DP'nin seçim sonrasında önünde iki yolun belirlediğini söylemektedir. Meclisten çekilmek veya memleket menfaati namına kanaatinden fedakarlık ederek mecliste çalışmak... CHP'yi idare edenlerin tek parti zihniyetinden vazgeçemedikleri, haşın bir parti gururuna kapıldıkları belli olurken, DP'nin rolünün de tek parti sisteminin keyfi gidişine nikap olmaktan ve bunun tarihi mesuliyetine iştirak etmekten ibaret kaldığı üzerinde durmuştur. Tasvir'de Ziyad Ebuzyiya "*Vicdanınıza karşı nasıl Hesap Vereceksiniz?*" başlıklı yazısında halkın kimin kazandığını bildiğini bu konuda halkı aldattığını zannedenlerin kendilerini aldattıklarını, vicdanlarıyla başbaşa kaldıklarında hesap veremeyeceklerini, bütün milletin ithamı altında rahat nefes alamayacaklarını vurgulamıştır¹⁹⁸

Mareşal Fevzi Çakmak, seçimleri protesto ederek, "*millet iradesiyle istihzayı andıran muamelenin tevlit edeceği akıbet*"¹⁹⁹ hakkında dikkatleri çekmiş, hakkı kanun yolu ile aramanın gerektiğine temas etmiştir. Seçim kanununun üç kaçamak yolu hazırladığını²⁰⁰ belirten Ahmet Emin Yalman ise, totaliter istibdadın iflâsının halkın samimi kanaatlerini ortaya koymalarıyla mümkün olacağını belirtmiştir. Hayır ile şer arasındaki mücadelede Türk vatandaşının gösterdiği medeni cesaretin Türkiye'yi zafere ulaştıracağı düşüncesindedir²⁰¹.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, seçim sonrası beyanname yayınlarken, seçim zamanının sınırlı sözlerini karşılıklı bağışlamayı ve unutmayı, vatanda huzur, çalışma devrinin açılmasının ilk vazife olduğunu belirtmiştir. "*Karşılıklı saygı içinde, fikir ayrılıklarını vatan için yapıcı bir şekilde ayarlamak gelecek vazifemiz olacaktır. Büyük Mecliste, Belediyelerde ve basın aleminde bir arada verimli olarak çalışabilmelerinin milletçe imtihanını vereceğiz*".²⁰² diyerek milleti sağduyulu olmaya davet etmiştir.

Yalman, "*Memlekete bağlı Türk vatandaşları arasında hüküm sürecektir nifak hisleri ancak memleketin aleyhinde emeller besleyenlere fırsatlar vermekle kalır. Bunun mesuliyetini iki tarafın birbirinin üzerine atması, memleket bakımından davayı halletmiş olmaz*".²⁰³ diyerek düne ait acı sözlerin unutulmasının, hak duygularının tamir edilmesiyle mümkün olacağını belirtmiştir. Birtakım suçlar işlenmişse suçluların cezalandırılması için Adliye ve Devlet Şurası mekanizmalarının hiçbir tesir altında kalmaması, meclisin seçim mazbatalarını tetkik ederken kanuni ölçülerden şaşmaması, hak duygusunu parti ihtirasından üstün tutması gerektiği tavsiye olunmaktadır²⁰⁴.

¹⁹⁷ Osman Cemal FERSOY, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul 1978, s.147.(Bu rakamların bazı kaynaklarda farklılık gösterdiği de dikkatleri çekmektedir. Meselâ Suna KİLİ, CHP'nin 396, DP'nin 62, Bağımsızların 7 milletvekilliği kazandığını ifade etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Suna KİLİ, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Gelişmeler*, İstanbul 1976.)

¹⁹⁸ Sütunlar Arasında, "Vicdan Meselesi", Vatan, 24 Temmuz 1946, S.1853.

¹⁹⁹ "Mareşalin Seçimleri Protestosu", Vatan, 23 Temmuz 1946, S.1852.

²⁰⁰ (Seçim Kanunu başlangıçta üç kaçamak yol hazırlamıştır ki bunlar: 1- Gizli seçimin lafta kalması, 2-Rey pusulalarının yırtılıp, yakılması, 3- Murakıp partilerin eline bir zabıt varakasının verilmemesi), Geniş bilgi için bkz. Ahmet Emin YALMAN, "Kırılan Emniyet", Vatan, 24 Temmuz 1946, S.1853.

²⁰¹ YALMAN, a.g.m.

²⁰² "Cumhurbaşkanının Beyannameyi", Vatan, 24 Temmuz 1946, S.1853.

²⁰³ YALMAN, "Hak Duygusu", Vatan, 26 Temmuz 1946, S.1855.

²⁰⁴ YALMAN, a.g.m.

9- 1947 Ara Seçimleri

1947 yılının Şubat Ayı Demokratlar ile İktidar mensuplarının arasının daha da açılmasına sebep teşkil etmiştir. Yapılan köy-muhtar ve ihtiyar heyeti seçimleri, iktidarın Demokrat Parti mensuplarını köylerden atma çabalarına giriştiğini göstermiştir.

DP'yi köylerden ve mümkün olsa şehir ve kasabalardan söküp atma düşüncesine sahip olduğu yaptıkları çalışmalarla da ortadadır. Bu tarz çalışmalarla halkı demokrasi noktasında ümitsizliğe sevketmeleri hiç iç açıcı görünmemektedir. “Demokrasinin mührünü muhtarın eline veren bir iktidar anlayışı, bu sayede demokrasinin gelişimine katkı sağladığı hissine kapılmıştır. Memlekette köy kanunu tasarısı ile kanun otoritesini hâkim kılmayı amaçlayan zihniyet, muhtar seçimlerinin memleketin gelecekteki demokratik çehresini tayin edeceği zannındadırlar”.²⁰⁵ Muhtar seçimleri ile DP'nin köy teşkilatını dağıtma veya zayıflatma amacının taşındığını Bayar da belirtmiştir²⁰⁶. “*Köylü vatandaşı kul mevkiine iade maksadıyla yapılmış olan bu seçimlerle*”²⁰⁷, halkın CHP'den daha da uzaklaştığı görülmüştür.

Muhtar seçimlerinin pek çok yerde zor altında yapıldığına temas eden Bayar, yolsuzluk ve kanunsuzluğun seçimlerde alabildiğine hüküm sürdüğü hakikatini vurgulamıştır. her vilayette hile yapılan, baskı yapılan köy sayısının 41'in üstünde olduğunu hükümetin bildiğinin üzerinde durmuştur.²⁰⁸ Falih Rıfkı Atay, muhtar seçimlerinin idare baskısı altında yapılmış olduğunu iddia etmenin, yanlış olduğu kadar, ağır bir isnattan öteye gitmediğinin de üzerinde durmuştur.²⁰⁹

DP kurultayında tahakkuk eden Hürriyet Misakı gereğince seçim emniyeti sağlanıncaya kadar seçimlere iştirak etmeyeceğini söyleyen Demokratlar, bu seçime katılmadılar.²¹⁰ İktidar mensupların seçimlerin dürüst yapılacağı yolundaki vaatleri de yetersiz görülmüş olacak ki, seçim kanununun rejime uygun hale getirilmesinde DP'liler ısrarcı tutumlarını devam ettirmişlerdir. Demokratları buna zorlayan sebeplerin 1946 seçimlerinin acı neticeleri olduğu da muhakkaktır.

Yalman, harice karşı itibarı temin etmek için, 6 Nisan kısmi seçimlerine DP'nin girmesinin gerekli olduğunu söylemektedir. “*Keyfi gidişler, daima harici tehlike ve dahili küskünlük gibi amillerin gölgesinde yaşar. Bu amillerin ortadan kalktığı yerlerde hiçbir keyfi sistem, yaşamak için muhtaç olduğu sisli ve bulaşık havayı yaratamaz*”. demektedir. Olumlu olan bir başka husus da Halk Partisine mensup mutedil bir kesimin seçim emniyeti davasını benimsemesidir. Hüseyin Cahit Yalçın'a göre dava artık seçimi kazanmak değil, rejimi kazanmak davasıdır²¹¹.

²⁰⁵ FENİK, “Demokrasinin Mührü Muhtarın Elindedir”, Vatan, 3 Şubat 1947, S.2042.

²⁰⁶ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976, s.30. , Cumhuriyet, 5 Mart 1948,

²⁰⁷ YALMAN, “Yanlış Hesaplar”, Vatan, 9 Ekim 1948, S.2651.

²⁰⁸ “Celal Bayar Başbakanın Nutkuna Cevap Verdi”, Tasvir, 6 Nisan 1947, S.729.

²⁰⁹ Falih Rıfkı ATAY, “Bu Artık Belli Bir Şeydir”, Ulus, 8 Mart 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

²¹⁰ (Demokrat Parti CHP'nin oynamaya çalıştığı demokrasi oyununda rol almaktan başka bir mana ifade etmeyeceğine innadığı muhtar seçimlerine katılmamayı uygun bulmuştur. 1946 yılının şaibeli seçimleri DP'yi bundan sonraki safhalarda temkinli olmaya zorlamıştır.) Geniş bilgi için bkz. Tanin, 26 Mayıs 1947, S. 4454 – 1345.

²¹¹ YALMAN, “Bir Dertleşme”, Vatan, 29 Mart 1947, S.2096.

Ekrem Uşaklıgil, Son Posta'da "**Mücadele Gerçektir**" başlıklı yazısında demokratların seçime iştirak etmemeleri halinde rejime ve memleketin sükununa hanel gelmeyeceğini, lakin küskünlerin çoğalacağını belirtmektedir²¹². Demokratların seçime iştirak etmemesi halinde DP'nin daha da güçleneceği ortadadır. Seçim öncesi yapılan yanlı propagandalarla da DP halkı yanında bulmasındaki en önemli etken aleyhte yapılan propagandalar olmuştur.

Cihat Baban, DP'nin milletin hürriyet duygusunu yıprandırmamak gibi mukaddes bir vazifesi olduğunu, Halk Partisi'nin bu duyguya itibar etmediği için çok şeyler kaybettiğini belirtmiştir. "*DP neticesi kimseyi tatmin etmeyen seçimlerle şüpheli neticelere doğru atılmanın mesuliyetini üzerine doğru almamalıdır. Vatandaş bir iki tecrübeden sonra, bıkır, yorulur ve memleket eski devrin uyuşturucu sükunetine rücû edebilir. DP milleti bu yola götürecek bir karar vermekten çekinmelidir*"²¹³ diyerek DP'nin seçimlere girmemek suretiyle Halk Partisi'ni ikaz etmek vazifesine devam etmesini tavsiye etmektedir.

DP 3 Nisan 1947 tarihli gazetelere yansıyan haberlerle Hürriyet Misakı, vasıflandırılan şartlar tahakkuk etmedikçe, verilen teminat ne olursa olsun seçimlere iştirak etmeyeceğini ilan etmiştir²¹⁴. Seçimlere iştirak edilmemesinin sebebi bugünkü usullerle neticesi önceden kararlaştırılabilecek bir seçime girmenin Türk demokrasisine karşı ağır bir suç teşkil etmesidir²¹⁵. Zihniyet değişikliğinin gerçekleşmemesi, seçim emniyetinin tesis edilmemesi eski düzeni aratmayacağından halkta ve demokratlarda haklı bir endişe sezilmektedir. DP Başkanı Celal Bayar, "*Biz cebren ve zorla taraftarlarımızı iktidara getirecek haris insanlardan değiliz. Kanun dairesinde milletimizin arzusuna uyarak hakkımızı arayacağız. Millet reyini serbest kullanırsa % 80 çoğunlukla iktidarı alabiliriz. İsterlerse tecrübe etsinler*"²¹⁶ diyerek halkın seçimlere iştirak etmesi yolunda taraftar olduğunu dile getirmiştir. Bayar, sandalye peşinde koşmadıklarını, milletin irade ve hakimiyetini teyid etmek istediklerini önemle belirtmiştir²¹⁷. yılmadıklarını, yılmayacaklarını ve hakikati arayacaklarını vurgulamıştır²¹⁸.

DP 4 Nisan 1947 tarihinde yayınladığı bir beyanname ile seçimlere katılmayacağına oybirliği ile karar vermiştir. "*Demokrat Parti, milletimizin sevgi ve güvenine dayanan faaliyet yolunda sarsılmaz bir imanla yürüyeceğini ifade eylerken, seçimlerin mesuliyetini tamamıyla hükümet partisine bırakmak mecburiyetinde kaldığını Türk Milletine teessürle arzeder*"²¹⁹ başlığıyla gazetelere yansıyan bu haberle, hükümetin şahsi ihtirasları yüzünden demokrasi hareketinin bir kez daha baltalandığı görülmüştür. DP seçimlere karşı sabotaja başlayarak, vatandaşlarımızı baltalama hareketlerine alet olmaktan uzak ve bu teşebbüsleri istihfaf ve hakaretle karşılayacaklarını belirtmişlerdir.²²⁰

Hüseyin Cahit Yalçın, DP'sinin kısmi seçimlere girmeyi göze alamadığından kaçmasını sert bir dille eleştirmektedir. Demokratların kendilerine inanmış arkadaşlara ve memlekete karşı vazifelerinde kusur ettiğine, temiz bir hareketi küçük ve yabancı manevralarla soysuz bir hale soktuklarından dert yanmaktadır. "*DP şefleri hakikatte tek bir programa riayet emişlerdir: Palavra! Onlar hürriyet diyarında hürriyeti fethe çıkmış*

²¹² Sütunlar Arasında, "Gönül İstiyor ki:", Vatan, 1 Nisan 1947, S.2099.

²¹³ Cihat BABAN, "Demokrat Parti Seçimlere Girmemelidir", Tasvir, 18 Mart 1947, S.710.

²¹⁴ "Seçimlere İştirak Etmeyecekler", Vatan, 3 Nisan 1947, 2101.

²¹⁵ "C. Bayar'ın Konuşması", Vatan, 4 Nisan 1947, S.2102.

²¹⁶ a.g.h.

²¹⁷ "Bayar, Bandırma'da Konuşurulmadı", Vatan, 12 Nisan 1947, S.2110.

²¹⁸ "Demokratlar Toplantısında Bayar Bir konuşma Yaptı", Vatan, 23 Nisan 1947, S.2121.

²¹⁹ "DP'nin Beyanname", Vatan, 4 Nisan 1947, S.2102.

²²⁰ "DP Seçimlere Karşı Sabotaja Başladı", Tanin, 4 Nisan 1947, S.4454 -1293.

kahramanlardır! Hürriyet olmadığı zamanlarda susmasını, eğilmesini ve alkışlamasını pekâla bilmişlerdir. Fakat hürriyet verilir verilmez, hürriyet misakları akdetmek için önyak olmağa kalkmışlardır. Efkârı umumiyeyi bu kadar anlamaz, bilmez ve düşünmez zannetmenin cezasını işte çekiyorlar. Milleti artık aldanmayacağına emniyet getirince, kaçıyorlar. Memlekette hürriyet yokmuş da onun için seçimlere iştirak etmiyorlarmış. Memlekette seçim masuniyeti yokmuş da ona karşı protesto olmak üzere seçimlere girmiyorlarmış. Memlekette idarei örfiye varmış da onun için seçimleri boykot ediyorlarmış. Eski Başvekil muhterem Celal Bayar hazretleri çok tecrübelidir. Acaba bütün hayatında bu memlekette bugünkünden fazla değil, ona yaklaşan bir hürriyet gördü mü? Memlekette bugün hürriyet yoksa Demokrat şefleri vazifelerini yapmaktan başka günahları olmayan zabıta memurlarına kaba kaba hakaret edecek kadar şımarıklığı nereden buluyorlar? Bayar, hürriyet düşmanlarından hesap soracak günün geleceğini neye güvenerek haykırıyor?”²²¹ sözleriyle DP’nin seçimlere katılmamakla yanlış bir yola saptığına dikkatleri çekmeye çalışmıştır. DP’nin işin hakikatini kaçırdığını düşünen Yalçın, hakiki şekilleri değiştirerek aksettiren aynalarda kendini gördüğünü ve ayaklarının altındaki sağlam zemini kaybederek realite sahasından uzaklaştığını kaydetmektedir.²²² Falih Rıfkı Atay da, seçime katılmamanın demokrasinin gelenekleri arasında olmadığını, bunun bid’at olduğunu belirtmiştir.²²³ Nihat Erim, DP’nin seçimlere iştirak etmemesini eleştirerek, “Bizim dediğimiz olmalıdır. Çünkü biz milletiz, milletin iradesi bizim irademizde tecelli etmiştir” tarzındaki düşüncelerinin yanlış olduğunu ifade etmiştir. “DP ben yalnız başıma var olacağım, bunda muvaffak olamazsam intihar edeceğim demektedir. Halk Partisi ise ben de, sen de başkaları da beraber çalışmalıyız”.²²⁴ iddiasındadır. Atay, DP’nin Meclisten çekilmesi halinde parlamenter siyasi hayatına kendi eliyle son vereceği kanaatini taşımaktadır.

DP’nin meclisten çekilmesi ile sorumluluğu CHP’nin omuzlarına yüklediği görülmektedir.²²⁵ Millete ve tarihe karşı tek başlarına mesuliyet alacak olan Halk Partisi, ya iç politikada ısrar edecek, yahut muhtelif partilerin huzur ve emniyetini temin edecek imkânlar hazırlayacaktır.²²⁶ DP’nin seçimlere iştirak etmemesi parlamenter hayatta bir boykotaj olarak nitelendirilmiştir. Kısmi seçimlere Demokratların girmemesini hürriyet misakı efsanesi sonucunda ortaya atılan bir planın çerezi addeden Yalçın, Meclisten çekilmenin onları memnun edip etmediğini sorgulamaktadır. “buna ister siyasi bir iflas denilsin, ister manevi bir intihar denilsin bu olayı bugün ihtimal dairesinde addetmemiz bir mubalâgaya kapılmak addedilemez. DP’nin seçimlere katılmamasını hakikaten esefle karşılayacağız. Bunu Halk Partili bir vatandaş sıfatıyla değil, memlekette geniş demokratik rejimin gelişmesini bir an evvel görmek isteyen bir vatandaş sıfatıyla söylüyoruz”. diyerek DP’nin Meclisi terketmesi halinde Türk vatanında geniş demokrasinin ve hürriyet rejiminin gelişmesinin durmayacağı mesajını vermiştir.²²⁷

Celal Bayar, “Partinin mecliste kalıp kalmayacağı sorularına memleket menfaatleri kalmamızı icap ettiriyorsa kalacağız, aksi halde çekileceğiz. DP tehdide gelemez. Çünkü inanmıştır ki, maksadı bu memlekete hizmettir. Anlamıştır ki hak, haksızlığa daima galebe çalmıştır”.²²⁸ diyerek tahrik yapmadıklarını, haklarını aradıklarını belirtmiştir.

²²¹ Hüseyin Cahit YALÇIN, “Demokrat partisi Seçimlere Girmiyor”, Tanin, 4 Nisan 1947, S.4454 -1293.

²²² YALÇIN, “Kısmî Seçimlerin Ehemmiyeti”, Tanin, 8 Nisan 1947, S.4454 -1297.

²²³ Falih Rıfkı ATAY, “Şantajın Bir Sonu Gelmelidir”, Ulus, 18 Nisan 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

²²⁴ Nihat ERİM, “Bir Türü Yaranamıyoruz”, Ulus, 19 Mart 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

²²⁵ Sütunlar Arasında, “Hürriyetleri Teminata Bağlama Davası”, Vatan, 12 Nisan 1947, S.2110.

²²⁶ Sütunlar Arasında, “Tarihi Karar CHP’ne Düşüyor”, Vatan, 13 Nisan 1947, S.2111.

²²⁷ YALÇIN, “Demokrat Parti Karşısında”, Tanin, 16 Nisan 1947, S.4454 -1305.

²²⁸ “Celal Bayar’ın Nutkunun Tam Metni”, Vatan, 6 Nisan 1947, S.2104.

Selim Ragıp Emeç, Son Posta'da "**Demokrasi Emeklemesinin Hazin Neticesi**" başlıklı makalesinde, "*Demokrasi hürriyet dayanağından güç alan bir rejimdir. Onu kayıtlandırmak isteyen her teşebbüs ise demokrasiye karşıdır, antidemokratiktir. DP kararında isabetli davranmıştır. Başbakanın kendince haksız bulunduğu ağır sözlerinden dolayı Meclisi büsbütün bırakmak isteğine karşın, Demokrat Partiyi bu hareketinden nükul ettirmek ricasını hiçbir ağız telaffuz edemez. Nihai hüküm milletindir*".²²⁹ diyerek DP'nin haklılığını ortaya koymuştur.

Celal Bayar, seçimlere iştirak etmedikleri için milli hükümlerliği baltaladıkları yolundaki sözlere, asıl bu tutumun milli hükümlerliği baltalayanlara karşı alınmış zaruri bir mukabele olduğu yolunda karşılık verdiği görülmektedir. "*Eli baltalı açık diktatörlükler olduğu gibi eldivenli ve üstü örtülü tek parti tahakkümleri de vardır. İşte bu neviden tahakkümler ve emniyetsiz seçimler karşısındadır ki milli vicdanın sesi bu suretle kendisini işittirir*"²³⁰.sözleriyle seçimlerin kanunsuzluğundan, seçim neticelerinin şüphe verici olduğundan şikayetçi olmaktadır. Başbakan Hasan Saka ise, 1950'den önce umumi seçimlerin yapılmayacağını, Meclisin ömrünü bir tek gün bile kısaltacak hiçbir kuvvetin bulunmadığını belirterek, seçimi yenilemeğe gerek olmadığını vurgulamıştır²³¹.

Politik endişelerle girmedikleri seçimlerin sonucunda DP'nin haklılığı da ortaya çıkmıştır. Bu sayede iki parti arasında bariz farklılıkların ortaya çıktığı, DP'nin geniş kitleleri yanına çektiğidir. CHP Halktan kopmakla beraber, halkla ilişkiye geçmekten, halkı siyasete dahil etmekten geri durmuştur. DP'nin İlk Kurultayı sonrasında gerekirse sine-i millete dönme fikri onları haklı çıkarmıştır.

10- Seçim Kanununun Çıkmasıyla Demokratların Seçimlere Katılmama Kararı Almaları.

Demokratların 1946 yılından beri eleştirdikleri seçim kanununun 7 Temmuz 1948'de çıkması onları memnun etmemiştir. Eski kanunla çok farkı bulunmayan bu kanunun çıkması ile, Demokratlar yapılacak seçimlerin güvenilir olmayacağını düşünmüşler ve seçimlere katılmama kararı almışlardır. "*Muhalefetin gelişmesini önleyemeyen iktidar mensupları muhalefeti parçalayarak, çoğunluk sistemi ile yine iktidarı garanti altında tutmak istemişlerdir*".²³²

Muhalefetin seçim kanunu üzerindeki ihtilâfi seçimlerin belediye makamlarınca denetlenmesinin iyi netice vermeyeceği yönündedir. Demokratlar seçim işlerinin yargı organlarınca yürütülmesinden yanaydı²³³. İktidar mensupları hâkimleri politikaya karıştırmamak için buna yanaşmayınca istenilen ölçüde bir kanunun çıkması da mümkün olmamıştır.

DP bu kanunla hiçbir seçime girmeyeceğini ilân etmekle beraber, bazı Demokratlar 12 Temmuz Beyanamesine bel bağlamanın hata olduğu düşüncesini yineliyordu. Bazıların da Cumhurbaşkanı tarafından kanunun yeniden müzakeresine karar verileceği ümidi hasıl olmuştu. Bir kısım Demokratlar da ara seçimlere partinin varlığını ortaya koymak için girmeyi teklif ediyordu. Bayar istişari kongreyi toplayarak, kongre oybirliğiyle Millet

²²⁹ Sütunlar Arasında, "Nihai Hüküm Milletindir", Vatan, 5 Nisan 1947, S.2103 .

²³⁰ "Celal Bayar'ın Nutkunun Tam Metni", Vatan, 6 Nisan 1947, S.2104.

²³¹ "Başbakan Diyor ki:", Vatan, 4 Nisan 1948, S.2463.

²³² Celal BAYAR, *Başvekilim Adnan Menderes*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986.

²³³ Kemal KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1996, s.189.

Partisi'nin muvazaa isnatlarına delil kazandırmamak, seçim emniyetinin tahakkukunu sağlamak için seçimlere katılmama kararı almıştır.²³⁴ Basına yansıyan bölümüyle Demokratların bu kararı hiç de demokratik karşılanmamıştır. “DP, halkı hayal kırıklığına uğrattığı telâkkisinden, meydanı CHP'ne bıraktığı”²³⁵ düşüncesine kadar varan bir hesap sorgusunun içine düşmüştür.

Son Saat'in Yelkovanı Demokratların seçimlere iştirak etmeme kararı üzerine şunları yazmıştır: “Protesto mahiyetindeki bu karardan Demokratların amelî ne gibi bir fayda umduklarına – halkın yüzde seksen sempatisini kazanmış buldukları böyle bir zamandakıl erdiremedik. Çünkü onların aday gösteremeyecekleri yerlerde CHP ellerini kollarını sallaya sallaya ekseriyet kazanacak; seçtiyeceği kimseler Meclis'teki çoğunluğu takviye edecek ve bundan sonra atlar daha serbest oynatılacaktır. Mücadele menfi vaziyet takınmakla kazanılmaz. Mutlaka uğraşmak, yılmadan uğraşmak zafere ulaştırabilecek tek yoldur”²³⁶. Bu anlamda DP'nin gösterdiği tavır kolayca kaçmak olarak nitelendirilmiştir. Demokratların güven duymadıkları, sonuçlarını tahmin ettikleri bir seçime girmelerinin çok da mantıklı olmadığı ortadadır. Diğer taraftan, halk güvenini bağladığı partiyi yanında görememenin endişesindedir.

Seçime girip, seçim kanununu amelî bir tecrübeden geçirmek umumi seçimler için etkili bir hazırlık olabilirdi. Yalman, DP'nin kendisini böyle bir tecrübeden geçirmemesini eleştirerek, memleketi tatbikat tecrübesinden mahrum bırakmasına hakkının olmadığını ifade etmiştir²³⁷. DP'nin bu tavrı, mücadeleden kaçış olarak nitelendirilmiştir. “*Kısmi seçimlere, iştirak etmemek, DP için intihar olur. Memleket hesabına da bir felâket teşkil eder, çünkü siyasî istikrar temin edebilecek yegâne sistem olan iki parti sistemi bu yüzden bizde çöker ve Balkanlaşma istidatları artar*”²³⁸. Mevcut gelişme seviyesini yok gibi göstermeye çalışması, Türk milletinin aleyhine şahitlik etmesinin izahı mümkün görülmemektedir.

Zahmetleri göze alarak, muhalefetin sabırla işe devam etmesi beklenirken, böyle bir tutumun içinde bulunması politik dürüstlikle bağdaşmamaktır. CHP'nin Belediye seçimleri ve 21 Temmuz seçimlerindeki yanlış tutumları daha akıllardan silinmemişken, DP'nin seçim emniyeti için gösterdiği yaklaşımları gözden kaçırmamak gerekir. “DP'nin seçimlere girmemesini iktidar mensuplarının bir zafer olarak telâkki etmemesini”²³⁹ temenni eden Yalman, bunun CHP'ye bir şey kazandırmayacağını vurgulamıştır.

DP'nin kanundaki ufak tefek noksanlar yüzünden seçimlere iştirak etmemesini halkın sevgi ve emniyetine güvenmeyi gözlerine kestiremedikleri şayialarına da sebep olmuştur. “*Demokrasinin kimseyi icbar etmediği, yalnız imkânlar hazırladığı ifade edilmektedir*”. Dolayısıyla DP liderinin emirlerini yerine getirmenin memleketi, doğrudan doğruya onun başvekilliği devrine götüreceği ifadelerine rastlanmaktadır²⁴⁰. DP'nin seçimlere katılmadığı bu zaman zarfında ne yapacağı merak edilirken, iki partinin de yıpranacağı, çıkmaza gireceği de düşünülmektedir²⁴¹.

²³⁴ BAYAR, *Başvekilim Adnan Menderes*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986., DP Beyannamesi, Kısmi Seçimlere Girmemek Kararı İttifakla Verildi”, Vatan, 19 Temmuz 1948, S.2569.

²³⁵ Sütunlar Arasında, “Zafere Ulaştırabilecek Tek Yol”, Vatan, 12 Temmuz 1948, S.2562.

²³⁶ Sütunlar Arasında, “Zafere Ulaştırabilecek Tek Yol”, Vatan, 12 Temmuz 1948, S.2562.

²³⁷ YALMAN, “Hakikatın Açık Lisanile Konuşalım”, Vatan, 18 Temmuz 1948, S.2568.

²³⁸ YALMAN, a.g.m., YALMAN, “Seçim Meselesinde Mesuliyetlerin Hesabı”, Vatan, 21 Temmuz 1948, S.2571.

²³⁹ YALMAN, “Seçim Meselesinde Mesuliyetlerin Hesabı”, Vatan, 23 Temmuz 1948, S.2573.

²⁴⁰ Sütunlar Arasında, “İsteyen Seçime Girer, İsteyen Girmez”, Vatan, 21 Temmuz 1948 S.2571.

²⁴¹ YALMAN, “Boşluk Nasıl Dolacak”, Vatan, 28 Temmuz 1948, S.2578

Seçim meselesinde bir pazarlığa yanaşmanın mümkün olmadığını belirten Celal Bayar, millete verilen sözün tutulması için gayret sarfettiklerini açıklamıştır. Seçime girmemekle harici prestijin sarsıldığı yolundaki iddialara da kendilerinde hodbinliğin eserinin bulunmadığını ifade ederek cevap vermiştir²⁴². Celal Bayar, “*Eğer seçimlere girmekle memleketin harici itibarının zedeleneceği varid olsaydı, milletin müsamahasına sığınarak yine seçimlere koşa koşa girerdik*”. dese bile Yalman bu görüşe taraftar değildir. Harici itibarın binde bir değil, binde bin oranında zedelendiğinden şüphe etmemektedir²⁴³.

Halk Partisi'nin seçimlere tek başına girmesi halinde tek taraflı seçim manzarasının vatandaşlar arasında hortlayacağına temas eden Yalman, partinin boşluğa kılıç salladığını ifade etmiştir. Yapılacak tek taraflı seçimin hiçbir ciddi murakabeye tâbi olmadığını seçim kanununun tecrüben geçmesine imkân bırakmayacağını, güveni ortadan kaldırdığını özellikle vurgulamıştır²⁴⁴. Halk Partisi'nin açık ve net bir tavır sergilemesini Demokratlar 1946 yılından beri beklemektedir. Görünen siyasi pozisyonun buna imkân vermediği ortadayken, CHP'nin hâla yerini bırakmak istemeyen tavrının devam etmesi tek taraflı uygulamaların son olmayacağını göstergesidir. “Partinin seçimlere tek başına girmesi, tek parti devrini hatırlatmaktadır”²⁴⁵.

Demokratlar CHP'nin türlü propaganda ve tertiplerle önceki seçimlerde kanunun açık bıraktığı kapılardan faydalanarak iştirak nisbetini yüksek göstermek tedbirlerine başvuracağını tahmin etmektedir. Celal Bayar, DP'nin ara seçimlere girmese bile seçimleri kontrol altında tutacaklarını belirtmiştir. Seçimlere tek başına giren iktidar mensupları da milli iradeyi tecelli ettirmekten uzaklaşmaktadır²⁴⁶. Bayar, seçim kanunuyla ara seçimlerde yalancı şahit olmak istemediklerini söyleyerek, “*Beni sizden ancak ip ayırır; onu da göze almış bulunuyorum*”²⁴⁷ sözleriyle halkın yanında yer aldıklarını ifade etmiştir. Menderes ise kısmi seçimlere katılmamayı bozgunculuk olarak nitelendirmemek gerektiği üzerinde durarak; CHP'ni yarattığı yalnızlıkla başbaşa bıraktıklarını, millet iradesine uymamasının cezasını çekeceğini vurgulamıştır²⁴⁸. Nadir Nadi, Demokratların kanun yetersiz de olsa mücadeleden kaçmaması taraftarıdır. Eksiklerin, kusurların anlaşılması için bu seçimin iyi bir fırsat olarak değerlendirilmesi kanaatindedir. “*Seçimlere girmemekle DP ihtilal yoluna başvurmak veya hikmeti vücudlarını inkâr etmek istediklerini göstermiş olacaktırdır*”²⁴⁹ sözleriyle iki halde de yanlış yapacaklarını vurgulamıştır.

Kısmi seçimler 17 Ekim 1948' de 13 ilde yapılmış, DP ve Millet Partisi seçimlere katılmadığı için oy oranı da düşmüştür. CHP'ye göre % 40, DP'ye göre % 10'un altında olan bu seçimlerle DP halkın serbest seçimler yönelmesinde etkili derecede rol oynamıştı²⁵⁰. Halkın genel itibariyle seçimleri ilgisiz karşıladığı görülmektedir. Bunda etkili olan unsur, seçimlere hürriyet ve emniyet verilmemesidir²⁵¹. Celal Bayar Isparta, ara seçimlere iştirak nispetinin normalin altında olması halinde, iktidarın büyük millet dâvalarını halletmeye

²⁴² “Bayar Çanakkale’de Mühim Bir Konuşma Yaptı”, Vatan, 9 Ağustos 1948, S.2590.

²⁴³ YALMAN, “Nereye Varmak İstiyoruz”, Vatan, 10 Ağustos 1948, S.2591.

²⁴⁴ YALMAN, “Emniyete Doğru Bir Adım”, Vatan, 28 Ağustos 1948, S.2609.

²⁴⁵ YALMAN, “Cumhuriyetin 25. Yıldönümü Arifesinde Kasvetli Bir Manzara”, Vatan, 17 Ekim 1948, S.2656.

²⁴⁶ “DP'nin Millete Beyanname”, Vatan, 10 Ekim 1948, S. 2652.

²⁴⁷ “DP Başkanı Diyor Ki.”, Vatan, 11 Ekim 1948, S.2653., “Bayar Bolu’da”, Vatan, 12 Ekim 1948, S.2654.

²⁴⁸ a.g.h.

²⁴⁹ NADİR NADİ, “Girsin mi ? Girmesin mi?”, Cumhuriyet, 15 Temmuz 1948, S.8593.

²⁵⁰ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976, s.47.

²⁵¹ Sütunlar Arasında, “Teminatlı Bir Umumî Seçime Gidilmelidir”, Vatan, 20 Ekim 1948, S.2659.

kalkmasının abes olduğunu belirtmiştir. Bir ân önce umumi seçimlere gidilmesi gerektiğinin üzerinde durulmuştur²⁵².

Bayar, Aydın Mitinginde, halkın seçim kanununu asla kabul etmediğini, iktidarın hodgâm zihniyetinin değiştiğine inanmadığını sandık başına gitmemekle bütün yurda ilân etmelerini istediğini belirtmiştir. umumi seçimlere bir ân evvel tam bir emniyet içinde icrasını ısrarla istediklerini vurgulamıştır.²⁵³

İnönü, Cumhuriyet Bayramı arifesinde memlekette milli birlik ve ahenk havasını temin etmek için vatandaşlara hitabelerde bulunmuştur. Demokrasinin ülkede olmadığı yönündeki suçlamalara cevap veren İnönü, demokrasinin geliştirileceği mesajını vermiştir²⁵⁴.Günaltay, memleketin yükselmesi ve inhilâle doğru sürüklenmesinde verilecek reylerin öneminden, demagogların iktidarı ele almalarının vahim akıbetinden bahsetmiştir.²⁵⁵

11-Türk Basını ve Siyasilerin Bakış Açısıyla 1950 Genel Seçimleri Öncesine Dair Değerlendirmeler

1946 yılında belediye seçimleri ve milletvekili seçimlerinin acı tecrübelerini yaşayan DP mensuplarının, bundan sonraki seçimlere daha ihtiyatlı yaklaştığı görülmektedir. Türk milletinin de demokrasi hayatına alışma safhasında geçirdiği bu seçim usulsüzlükleri endişeli ortamlara zemin hazırlamıştır. Halkın yönetime, idari âmirlere kadar güvensizliğine sebep olan 1946 yılının şaibeli seçimleri, 1950 yılına gelinceye kadar dilden dile dolaşarak bir ibret vesikası halini almıştır. Demokratlar seçim kanununun iyileştirilmesi yolunda girişimlerde bulunarak, her fırsatta iktidar mensuplarını seçim kanununa yönelik tâdilleri geciktirmesi sebebiyle eleştirmiştir. Demokrasinin hâkimiyetine indirilen bir darbe olarak nitelendirilen antidemokratik kanunların merhale merhale kaldırılması yoluna gidilmiştir.

1950 yılı umumi seçimlere hazırlık aşamalarında seçimlerden önce alınması gereken tedbirler hakkında Yalman şu uyarılarda bulunmuştur: 1- Milletvekilliğini geçim, nüfuz ve menfaat yolu olmaktan, ömür boyu yararlanılacak bir arpalık olmaktan çıkarmak, 2- kuvvetler birliği sistemi yerine kuvvetler ayrılığına gidilmesi, 3- Meclisi kurucular meclisi haline getirmek.

Yalman bütün işin iktidar mevkiinin bir tahakküm ve talan sahası olmaktan kurtarılmasında olduğunu, demokrasiyi yaşatan emniyet ve insafın Türkiye’de kök tutmasında, herkesin hakkına razı olmasında riya, huluskârlık, piston, taassup gibi ifritlerin umumi hayattan defedilmesinde, Türkiye’de politikanın haricinde vatandaşın işini günü gününe göreceк namuslu, muntazam, seri, verimli bir idare mekanizmasının kuruluşunda olduğunu vurgulamıştır. Mevcut şartlar altında yapılacak işin, siyasi partilerin bir araya gelerek, ortak bir seçim beyanamesi ortaya koymaları gerektiği üzerinde durmuştur.²⁵⁶

Karşımızdaki dâvanın basit bir seçim dâvasından öte, içtimai ve iktisadi bir sistem dâvası olduğu üzerinde duran Yalman, milyonlarca vatandaşın sandığa atacakları rey ve seçim işlerine gösterecekleri kesif alâka ile, milletin mukadderatına yeni bir istikamet kazandıracağına inanmaktadır. “Adam sen de, her şey oluruna varır” diye düşünen vatandaşın,

²⁵² “Bayar Isparta’da”, Vatan, 22 Ekim 1948, S.2661.

²⁵³ “DP Aydın Mitingi”, Vatan, 17 Ekim 1948, S.2656.

²⁵⁴ “Esen Havayı Değiştiremez miyiz?”, Vatan, 26 Ekim 1948, S.2665.

²⁵⁵ “Başbakanın Seçimlerin Ehemmiyetinden Bahsetti”, Vatan, 8 Eylül 1949, S.2979.

²⁵⁶ “Milli Vazifeye Davet”, Vatan, 11 Şubat 1950, S. 3133.

bir bozguncu, bir harp kaçkını mevkiine düşeceğinin üzerinde durmuştur. Halkın seçeceği namzetleri bir süzgeçten geçirmesinin zaruretini dile getirerek, seçilecek kişilerde vasıfları belirtmiştir. “Zorba ve mütegalibe tipine, tufeyli tipine, dürüstlüğü iyi imtihanlardan geçmiyenlere namzetlik ve seçim kapıları, mümkün olduğu kadar sıkı bir surette kapalı bulunmalıdır. Birbirini ezerek seçilmeğe çalışan açık gözlerden çok ziyade işiyle gücüyle meşgul, müstağniler ve değerliler aranmalıdır. Namzetlik bir diploma meselesi değildir. Ondört milyon köylü Mecliste bütün ihtiyaç ve arzularıyla temsil edilmelidir. Köylünün bundan sonra dilsiz kalası ve ancak başkalarının diliyle konuşması bir tehlike teşkil eder. mahallinden seçilecek milletvekilleri, orasının Ankara’daki bir kapı kâhyası değil, geldiği yere şeref verecek, milli değerde adamlar olmalıdır. Seçmenlerinin mahalli arzu ve ihtiyaçlarına yabancı kalmamakla beraber önümüzdeki mühim ve müşkül devirde memleketin mukadderatına istikamet vermek için icabeden kabiliyeti de taşırlar”²⁵⁷ diyerek seçimlere iyi bir hazırlık ile girilmesi gereğine de temas etmiştir.

B-1946-1950’Lİ YILLARDA TÜRK BASININDA SİSTEMİN SORGULANMASI

1- Cumhuriyet Halk Partisi’nin Altı Oku ve Atatürkçülük

Sistemin sorgulanmaya başlandığı bir ortamda hürriyet arayışlarının doruk noktalara ulaşması, devrimlerden taviz vermemek için başlayan mücadeleler demokrasiyi kaçınılmaz hale getirmişti. Sistemin önünü tıkayan unsurların belli bir düzene oturtulması, idari mekanizmayı tehdit eden tehlikelerin giderilmesi gerekiyordu. “Kontrollü ve kısmi ölçüde yarışmacı bir siyasete geçme beklentisinde”²⁵⁸ olan CHP’nin umduğunu bulamaması ve yönetimi sorgulayan bir muhalefetin halk tarafından destek bulması, Türkiye’nin siyasi sahnesinde geçirdiği en önemli süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ufukları daraltmayan bir demokrasi anlayışının arayıcısı olan halk, tek parti zihniyetinin kendisine yüklediği sanal hürriyetten bıkmış olacak ki, kesintisiz hürriyetin taliplisi olmuştur.

Politik eylemlerin merkezinde yer alan devrim ilkelerinin, kurulan muhalif partiler tarafından ilgi görmesi, gerçek demokrasiye ulaşabilmek için bir vasıta olmasından kaynaklanıyordu. Sorunlara çözüm aramak için, sen ben kavgasından uzak, ilkelerin gönüllü savunucusu olmak gerekiyordu. CHP’nin altı ok doktrini hakkında Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun söyledikleri, hedeflenenin ne olduğunu anlamamıza katkıda bulunacaktır.

“İnanığımız ve iman ettiğimiz bu doktrine göre Halk Partisi halkçıdır. Bu sıfatla halk menfaatiyle karşılaşan menfaatler olursa biz halkın lehine bir yol tutarız.

“Halk Partisi cumhuriyetçidir, kafasında bundan başka bir rejim kullanan her fert sadece mürtecidir.

Halk Partisi inkılapçıdır, fikirde ve maddede yeni yeni hamleler yapmak lazım olunca, toprak kanununda olduğu gibi, onu yapmak için tereddüt etmeyiz.

Halk Partisi milliyetçidir, yani Türk’tür. Ben Türküm diyen adama Türk muamelesi, ben Türk değilim diyen adama da sadece misafir muamelesi yapılır.

Halk Partisi devletçidir, yani halkın malı sayılan zarlıkları ödeyerek devlete mal eder. ormanlar, madenler, Merkez Bankası ve saire gibi; bundan başka Halk Partisi hükümetleri ferdin yapmadığı veya yapamadığı işleri yapar.

²⁵⁷ YALMAN, “Ektiğimizi Biçeceğiz”, Vatan, 14 Şubat 1950, S. 3136.

²⁵⁸ Mustafa ERDOĞAN, “Türkiye’de Siyasal Sistem ve Demokrasi”, Yeni Türkiye, S.17. s.49.

Halk Partisi laiktir, yani din ve dünya işlerini birbirinden ayırmış ve dinin, hırsların kaynaştığı dünya işlerine karışmasını yasak etmiştir.

“Partimizin bu altı oku ayrı ayrı birer kuvvet teşkil ettiği gibi hep beraber olunca bir parti için çok zaruri ve büyük bir varlık teşkil etmektedir”²⁵⁹. Bir yazıcımızın dediği gibi altı ok milletin bağrına saplanmış birer hançer değil, bilakis yetişen gençliğimize rehberlik eden çok kıymetli birer meşaledir”²⁶⁰.

Demokrasinin bir oy avcılığına dayanarak soysuzlaşacağını kimsenin aklına getirmedeği belirten Nadir Nadi, politikacıların devrim ilkelerini kırpa kırpa yok etmelerinden ve giriştikleri koltuk yarışından dert yanıyordu²⁶¹. Cumhuriyetin temel ilkelerinin göz göre göre bir sömürü vasıtası olması, Türk İnkılabının siyasal değişimine indirilen ağır bir darbe olarak karşımıza çıkmaktadır. İktidar ve muhalefetin devrimlerden taviz yarışına başlamaları ile bunun arkasının gelmeyeceğini söyleyen Nadir Nadi, akıl yolunu bırakarak demokrasi, batı uygarlığı, ekonomik kalkınmanın ömrünün sona ereceğini belirtmektedir²⁶².

Meclis’te vekillerin yemin metnin de, *“Namusum üzerine söz veririm ki, vatanın ve milletin saadetine, selametine, kayıtsız ve şartsız istiklaline aykırı bir gaye gütmeyeceğim ve cumhuriyet esaslarına bağlıktan ayrılmayacağım”*.²⁶³ denilmekte, devrimin geleceği bir ölçüde garanti altına alınmaktadır.

Politikacıların Atatürkçülüğün savunuculuğunu kimseye bırakmamak için takındıkları tavrın sistemin yapısını zedeleyen davranışlarının başında yer aldığı da görülmektedir. Bugün dahi çıkarlara göre yorumladıkları Atatürkçülüğün tehlikeli bir biçimde zedelendiğinin farkına varılmaması, devrim ilkelerinden uzaklaşmanın neticesinde mi gündeme geliyordu? Nitekim DP için Nadir Nadi, *“devrim ilkelerini kendi çıkarlarına göre yorumlamasının, toplum karşısında 27 yıldır memleketi sömürdüler* diye propaganda nutku çekmelerinin, Atatürk’ü göklere çıkarmada bir sakınca görmeyerek, 27 yılı toptan kötüleyen bu sokak politikacılarının da o 27 yılı paylaştıklarını vurgulamaktadır”²⁶⁴.

Şemseddin Günaltay, Atatürk’ün Halk Partisini inkılâbın muhafazası için müteveli tayin ettiğini, inkılâba inanan gençliğin bu sebeple partinin saflarına dolması gerektiğine temas etmiştir.²⁶⁵ Bu söz bile Atatürk’ün manevi şahsiyetinden istifade edilmeye çalışıldığının göstergesi olarak telâkki edilmelidir. Yalman, *“Milletin Atatürk’e duyduğu sevgiyi inhisar altına almak, inkılâba bir mezhep ve tarikat manzarası vermek, bir kutsiyet bayrağıyla imtiyazlı bir vaziyet yaratmağa kalkışmak, Atatürk’ün mütevellisi ve inkılâbın bekçisi sıfatıyla iktidara sürekli ve imtiyazlı bir hak iddia etmek, imanlı ve candan demokrasi gidişinin hazırlıkları ve belirtileri gibi kabul edilemez”* diyerek böyle bir gidişin tek parti inhisarcılığını yeni bir cila altına almaktan farksız olacağını vurgulamıştır.

CHP’ nin *“İnkılabı ve rejimi mahdut bir zümrenin inhisarı altında göstererek, inkılabın değişmez bekçisi sıfatını takınmalarının, iktidar mevkiine ne şekilde olursa olsun hakim olma telakkilerinin, ihtiraslarına meşruiyet manzarası vermelerinin”*²⁶⁶ demokrasi ile bağdaşır yanı yoktur. Totaliter parti gidişinin kendi bekasını, ön plana almasının, memleketin

²⁵⁹ “Başbakan’ın Radyo’daki Seçim Nutku”, Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

²⁶⁰ a.g.h.

²⁶¹ Nadir NADİ, *Perde Aralığından*, İstanbul 1979, s.310.

²⁶² NADİ, *Perde Aralığından*, İstanbul 1979, s.296.

²⁶³ YALMAN, “Büyük Millet Meclisi’nden İntibalar”, Vatan, 6 Ağustos 1946, S.1866.

²⁶⁴ NADİ, a.g.e., s.310.

²⁶⁵ YALMAN, “Miras Kavgasını Brakalım”, Vatan, 4 Ocak 1950, S. 3095.

²⁶⁶ Ahmet Emin YALMAN, “Rejim Dâvası”, Vatan, 31 Temmuz 1946, S.1860.

zararına bile olsa işlerlik kazandığı bir anlayışla, Türk inkılâbının rejim dâvâsına değil şahsî çıkarlara âlet olmaktan başka vasfının bulunmadığı fikri hâkim olmaktadır. Oysa partilerin öne sürdüğü hamleler, Türk milletine mal olan ileri adımlardır ki, bunlar da Türk inkılâbının delalet ettiği kıymetle ölçülmektedir.

2- Din ve Vicdan Hürriyeti Konusunda Eleştiriler

Laikliğin vicdan hürriyeti ile desteklenmesi gerektiğine temas eden Yalman, devletin resmi dini olmadığına göre yalnız müslüman vatandaşlara mahsus olmak üzere devlet ve parti vasıllığı şeklinde, Başvekâlete bağlı bir (Diyanet İşleri Reisliği)nin de olamayacağını belirtmiştir. *“Dini işler; cemaatlerin tam bir muhtariyet halinde idare edecekleri dâvalar olmalıdır, vakıflar tam yerine hasredilmelidir. Modern devletin vazifesi vicdan hürriyeti ve kanunlara bekçi olmaktır. Her vatandaş iman, itikat ve vicdan hususunda hürdür. Kimse kendi itikat şeklini üstün, diğerinin şeklini düşkün diye telâkki edemez ve kendi inandığı şekli başkasına zorla kabul ettirmek için tahakküme başvuramaz. Devlet vicdan hürriyetini muhafaza yolundaki vazifesini hakkıyla yaparsa din hem bir kara kuvvet, bir taassup aleti, bir şahsi nüfuz vasıtası halini almaz”*.sözleriyle din ve vicdan hürriyetinin bir mehenk taşı olduğunu dile getirmiştir. İlahiyat Fakültesinin kurulmasını isteyen yazar, böylelikle asra lâyük bir intibak ve inkılâp hareketine rehberlik yapılacağını da ifade etmiştir²⁶⁷.

Kırklareli Ziraat Müdürü olan bir vatandaşın “İman ve Hakikat ve Tabii ve Umumi Din Esasları” adlı eserinin, Halk Partisi’nin içindeki inkılâp akidelerinin bekçisi süsü vermiş unsurlar tarafından *“kara kuvvet hortluyor”* diye toplattırılması dikkatleri çekmiştir. Bu tavırla iktidar, anayasa ve vicdan hürriyeti hükümlerini hâla anlamadığını ispat etmiştir²⁶⁸.

Türkiye’de yaşayan Müslümanların vicdan hürriyetlerinin bir ara tehdit ve ihmal altında kaldığından şikayet eden Yalman ise, din adına konuşanların kutsal duyguları silah olarak kullandıklarını ve kendi adlarına bir nüfuz ve tahakküm mücadelesi açmaya kalkıştıklarını belirtmiştir²⁶⁹.

3- Bürokrasi Konusundaki Eleştiriler

Sistem sorgulanırken dikkatleri çeken bir diğer husus da, bürokrasinin karmaşık yapısının demokrasiyi istila etmesidir. Bürokrasinin kendi amaçlarını gerçekleştirmek için halkın isteklerine karşı olmasa da demokratik idarenin gereklerinden bazılarını gözardı etmesi yapılanmadaki tıkanıklığa sebep olmaktadır. Bürokrasinin egemenlik anlayışı ile demokratik yönetimin gereksinimleri arasında bir çatışmanın varlığı, siyasi otoriteye karşı bürokrasinin sorumlu olmasından kaynaklanmaktadır. *“Demokraside özgürlükçü, çoğulcu, seçimlere dayalı meşruiyeti esas alan kurullarla denge kurmaya çalışırken, bürokrasinin kumandacı, birlikten yana, uzmanlığa dayalı meşruluğunu bağdaştırmanın imkansızlığı apaçık ortadadır”*.²⁷⁰

“Bürokrasi, her yerde modern devleti tehdit eden en evrensel bir hastalıktır... Demokrasi için en tehlikeli sistemin de bürokrasi olduğunu kaydedilmektedir. Çünkü, demokrasi haddi zatında her şeyden üstün olarak anayasa ve otoriteye karşı saygıyı iltizam ettiğinden bürokratlara haşin muameleden ve onlara hadlerini bildirmekten çekinir; ve belki

²⁶⁷ YALMAN, “Vicdan Hürriyetinin Bir Mehenk Taşı”, Vatan, 29 Ağustos 1948, S.2610.

²⁶⁸ YALMAN, “Vicdan Hürriyetinin Bir Mehenk Taşı”, Vatan, 29 Ağustos 1948, S.2610.

²⁶⁹ YALMAN, a.g.e.

²⁷⁰ Muhittin TATAROĞLU, “Bürokrasi ve Demokrasi İlişkisinde Temsili Bürokrasi Kavramı”, Yeni Türkiye, S.17, s.565.

bu halleriyle yalnız alay eder. Bu müsamahadan cür'et alan bürokratlar ise demokrasinin tam kalbinde diktatörlük tuzağını kurarlar ve içine de bolca yem korlar. Bu şekildeki bir diktatörlüğün meydanda görünür ne ismi, ne de cismi vardır. Fakat o, bütün stratejik noktalara hakimdir; avenesi ve reisleri devlet mekanizmasını ele geçirir geçirmez istibdat sistemleri de ortalığa derhal yayılmış bulunur".²⁷¹ Bürokrasinin diktatör uygulamalara da kapı aralamasının kaçınılmaz yanı bütün heybetiyle kendini göstermektedir. Haliyle demokrasi hoyrat muamelelerle muhatap olabilir, işlerliği kaybolabilir.

Nitekim demokrasi için en tehlikeli gidişin bürokrasinin karmaşıklığı olduğu gerçeğini vurgulayan Jules Romains, bu mikrobun en sıhhatli hükümeti bile mahvettiğinin üzerinde durmuştur. *"Kırtasiyecilik, yani kağıt kemirmeğe karşı sonsuz aşk, bürokrasi mikrobunu ele veren acaip arazdandır. Bu hastalığa tutulan bir zavallı bütün gününü basmakalıp birçok evrak içinde geçirdiği gibi, hizmetin de çalışan adamlardan da, bilahare yine kendi tetkikine arzedilmek üzere birtakım formaların doldurulmasını ister. Böyle bir şahıs katiyen sarih şifahi emirler veremeyeceği gibi, hiçbir meseleyi de kısa cümlelerle izah ve münakaşa etmeği beceremez. Çünkü o daima işlerini kağıt üzerinde karalamaya alıştığından evvela bir muhtıra yazar ve sonra bunun birçok raporlarla desteklenerek cevaplanmasını ister"*²⁷². diyen Romains; devamında *"Bürokrasi, her yerde modern devleti tehdit eden en evrensel bir hastalıktır... Demokrasi için en tehlikeli sistemin de bürokrasi olduğunu"*²⁷³ kaydetmektedir.

Bürokrasinin son yıllarda hiç bu kadar alıp yürümediğine temas eden Celal Bayar ise, bu durumun vatandaşı tazip ettiğini, iş ve istihlal hayatını kösteklediğini belirtmektedir²⁷⁴. *"Bin türlü karışık hükümler ve paralarla hükümet müdahalesi hayatın akışını tamamen güçleştirmiştir"*²⁷⁵. diyen Bayar, hüküm ve kararların hükümet kapılarında işleri her an çoğalttığını ve iş sahiplerinin de buralarda sebepsiz oyalanıp, uğraştırıldığını dile getirmektedir²⁷⁶.

Yalman, son yıllarda üç çeşit hata yapıldığından dert yanarak, bu hataları şöyle sıralamıştır: *"Bunlardan birincisi; yanlış ve gafil bir siyasette inat etmek, Türk milletile başbaşa vermeği bilmemek ve ortalığı lafla sarhoş ederek, iktidar mevkiinin etrafında bir ifrat ve taassup havasının yaratmaya çalışmaktır. İkincisi demokrasi şekillerinin çerçevesi içinde totaliter bir gidiş takip ederek demokrasi alemile olan bağlarımızı zaafa uğratmaktır. Üçüncüsü de dahili siyasetin zaafı yüzünden vakit vakit harici istinatlar aramağa ihtiyaç duyulmasıydı"*²⁷⁷ Sistemin kurtarıcısı olarak ortaya çıkanların, kendilerini kurtarmaktan aciz bulunmaları yüzünden memleketin gidişatında gözle görülür bir gelişimin olmadığı da dikkatleri çekmektedir.

Yalman'ın rejimin korunması noktasındaki tekliflerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Türkiye'nin harici siyaseti bir partinin siyaseti değildir, bütün bir milletin siyasetidir. Devlet Başkanlığı makamının parti politikasının haricinde ve üstünde kalması ve milletin devamlı varlığını temsil etmesi gerekmektedir. Dinin siyasete alet edilmemesi, bir nüfuz kaynağı ve otorite kurulmasına mâni olması, ordunun siyasete karışmaması zaruri görünmektedir. Yalman, siyasi münakaşaların, rejim çerçevesi içinde cereyan ettiğine

²⁷¹ Sütunlar Arasında, "Demokrasi İçin En Tehlikeli Sistem Kırtasiyecilik", Vatan, 9 Temmuz 1946, S.1838.

²⁷² Sütunlar Arasında, a.g.m.

²⁷³ Sütunlar Arasında, a.g.m.

²⁷⁴ "Bayar'ın Nutku ve Halkın Heyecanı", Vatan, 16 Temmuz 1946, S.1845.

²⁷⁵ a.g.h.

²⁷⁶ a.g.h.

²⁷⁷ YALMAN, "İç ve Dış Siyasetlerimiz Arasındaki Ayar", Vatan, 13 Ağustos 1946, S.1873.

değinererek, vatandaşları birbirinden ayıran ihtilafların çözülmesinin siyasi gelişmemize yardımcı olacağı kanaatine sahiptir²⁷⁸.

4- Anayasa Konusundaki Eleştiriler

Devlet Başkanlığı ile Fiilî Parti Başkanlığının ayrılması hakkında fikir yürütüldüğü bir dönemde anayasanın tadil edilmesi meselesi de gündeme gelmiştir. Anayasanın hakiki ihtiyaçların doğurduğu zaruretten değil de politika icabı değiştirilmesi gerektiği kanaati hâkimdir²⁷⁹. Tek parti dönemi boyunca özellikle 1927'den sonra siyasi rejimin çerçevesi 1924 anayasasına göre değil de, CHP'nin tüzük ve programları doğrultusunda çizilmiştir.²⁸⁰

*“Anayasanın tadili ile Devlet başkanına geniş salâhiyetlerinin verileceği görülmektedir. bu durumda sadece Başbakanı tayin etmekle kalmayıp, belki kabinenin heyeti umumiyesi hakkında da söz sahibi olacaktır. Bu aynı zamanda partiler üzerinde hâkim ve nâzım bir rol oynamasını temin eden bir mekânizma telâkki edilebilir. Belki Başbakanı veya bakanları değiştirebilecektir. Fakat Cumhurbaşkanına verilecek salâhiyetlerin bu dereceye kadar ileri götürülmesi, o zaman Başbakanların ve bakanların millete hoş görünecek işler yapmak yerine, Devlet reisine hoş görünmek için tedbir düşünceleri ihtimalini meydana koyabilir. Kanunlar hakkında tam veto hakkını kullanması ve Meclis bu kanunda ısrar ederse, onu imzalayıp tatbik mevkiine koymaması da Meclisi ancak istişarî bir vaziyete sokarak, devlet ve hükümet işlerinde yalnız tek bir iradeyi hâkim mevkie çıkarabilir. Bunun için Cumhurbaşkanlığı mevkiini bir nevi Senato vaziyetinde olacak ikinci bir meclisle ayarlamak en münasip çare gibi ortaya atılmıştır”*²⁸¹. diyen Faik Fenik anayasanın ihtilâl anayasası olması sebebiyle tadilinin de çok ağır şartlara bağlı olduğunu belirtmiştir. *“Yapılması gereken işin öncelikle mevcut anayasanın tam anlamıyla tatbikini gerçekleştirmek”*²⁸² olduğunu belirten muharrir, bu vesile ile hakiki demokrasinin tezahürüne imkân verileceğini ileri sürmüştür. *“Anayasanın tatbikinin vatandaşlar üzerindeki müsbet neticelerini görelim gerekirse tadil yapalım”* kanaatini taşıyan Fenik, bugünün ihtiyaçlarının bir an önce karşılanması taraftarıdır.

Tan'da Ali Naci Karacan, programının temelini kuvvetler birliğine dayanmış totaliter bir parti olarak CHP, kurultayına sormadıkça anayasa da esaslı bir tadili nasıl yapacağını sorgulamaktadır. Kurultayına sormuş olsa bile rejim tâdili yapılacağını öncelikle millete sorulmasının gerektiği üzerinde durmuştur. Ekseriyetine totaliter an'aneli bir tek partinin hâkim olduğu bu Meclisten kendi programına zıt, gerek millete sorulmamış tâdil hakları istemenin CHP'ye daimi bir ihtilâl meclisi kalmak karakterini yükleyeceği vurgulanmıştır. Asıl yapılması gerekenin partilerin seçim işlerinden önce Anayasa tâdil teklifini millete arz etmeleri, Meclis seçimlerinin de bu esaslara göre yapılmasıdır. Tek parti, tek millet, tek şef esasına dayanan kuvvetler ayrılığının çıkmazdan kurtulması zaruridir. Anayasa tadillerinde milletin muvafakati de alındıktan sonra demokrasi âni ekseriyetlerin meçhul ve keyfi kararlarından korunmuş olacaktır²⁸³.

Anayasa tâdillerinin ayak üstünde yapılacak bir iş olmadığı üzerinde duran Yalman, mevcut anayasamızın bu tarz bir acelelikle oluştuğunu, yıprandığını ve parti programına

²⁷⁸ YALMAN, “Rejim Davası”, Vatan, 23 Mayıs 1947, S.2151.

²⁷⁹ Fenik, “Anayasayı Evvelâ Tam Tatbik Edelim, Tadili Sonra Düşünürüz”, Vatan, 24 Temmuz 1947, S.2213.

²⁸⁰ Taha PARLA, *Türkiye’de Anayasalar*, (Tarih ve Yer Verilmemiştir), s.17.

²⁸¹ Fenik, “Anayasa Meseleleri ve Devlet Başkanlığı”, Vatan, 23 Temmuz 1947, S.2212.

²⁸² FENİK, “Anayasayı Tâdil Değil, Tatbik Edelim”, Vatan, 20 Eylül 1948, S.2632.

²⁸³ Sütunlar Arasında, “Kuvvetlerin Ayrılması Esası”, Vatan, 25 Aralık 1948, S.2725.

konulduğunu belirtmiştir. Kuvvetler birliği esas ve şef sistemini tasfiyeye uğratmadan seçimlere girişmenin halkın birbirini incitmesine sebep olacağını da üzerinde durmuştur²⁸⁴.

Hüseyin Cahit Yalçın da, kuvvetler muvazene prensibinin kabulüne CHP'nin taraftar olduğunu ileri sürmüş, İnönü'nün devlet reisi seçilmesinin şart olmadığını ifade etmiştir. Mevcut anayasanın İnkılâp esnasında realiteye uymak için yapıldığını, seçilecek devlet Başkanının otomatik olarak partilerin dışında kalacağını söylemesi Devlet ve parti başkanlığı meselesinin kendiliğinden çözümleneceğinin işaretidir²⁸⁵.

Akşam Gazetesi'nde “***” şeklinde imza atan bir muharrir, anayasanın değişmesinin gerektiği üzerinde durarak, CHP'nin Parti programındaki prensipleri anayasaya koymasını rejime aykırı bulduğunu söylemektedir. Hiçbir demokratik anayasanın devletin ekonomisinin mutlaka Devletçi olmasını zaruri kılmayacağını belirtmiştir. Devlet Başkanının Parti Başkanı olamayacağına, Anayasa kendisine hiçbir kuvvet ve salahiyet vermediğine göre, Millet Meclisi'nin kayıtsız, şartsız salâhiyetini tahdit edecek, yeni seçimlerin kararını verebilecek İkinci bir Meclisin şart olduğunun üzerinde durmuştur²⁸⁶.

Bayar, anayasamız hakkında dokunulmazlık iddiasında bulunmanın doğru olmadığını, anayasayı değişen şartlara uydurmanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Mevcut anayasanın metnine sâdik kalınarak tatbik edilmesi halinde meselenin kalmayacağını da vurgulamıştır. Esas hedefin rejim buhranının çözülmesi olduğunun üzerinde özellikle duran Celal Bayar, Halk Partisi'nin kendi menfaati ve ikbali zaviyesinden meselelere baktığının üzerinde durmuştur²⁸⁷. Burhan Belge ise, DP'nin anayasanın dokunulmazlığını savunmadığından söz ederek, anayasanın partiler elinde oyuncak olmasını istemediğini ifade etmiştir. Anayasanın değişimden önce tatbik olması taraftarıdır. “*Bizce bugün için bütün mesele anayasaya dayanarak bunun harfiyen tatbikini istemek ve hangi şahıs yahut zümre, teşekkül bu hususta ayak diriyorsa onun kanun dışına çıktığına hükmetmelidir*”²⁸⁸ ifadeleriyle anayasanın tadilinin değil, tatbikinin şart olduğunu belirtmiştir.

Anayasanın tadili ile ilgili olarak Sadak, anayasanın tek parti ve tek şef esasına göre hazırlanmış olduğunu belirterek, başka partilerin kurulmasına engel olmak için oraya CHP'nin ana prensipleri maddeler halinde geçmiş olduğunu ifade etmiştir. DP de anayasaya aykırı olmamak kaygısıyla aynı prensipleri programına almak zorunda kalmıştır. Anayasanın Tadilinin memlekette gerginliklere sebep olacağını üzerinde duran Sadak, daha sükunetli günleri beklemenin yerinde olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁹

Nadir Nadi ise, anayasa değişikliğinden önce zihinlerdeki değişikliğin şart olduğunun üzerinde durmuştur²⁹⁰. Ali Fuat Başgil ise, anayasanın yeniden gözden geçirilerek esaslı bir iç tâdile uğramasının gerekliliği üzerinde durarak, halkın hâkimiyetinin kullanım şekli ve şartlarını iyice tayin eden organize bir demokrasi kurulmadığını belirtmiştir. Anayasanın iki tehlikeli çıkmazının olduğunu ifade etmiştir. Birincisi, meclisle umumi efkâr arasında bir tezat ve bir uçurumun olması halinde bu durumun memleketin zararına olması, ikincisi de Meclis

²⁸⁴ YALMAN, “İlk Hareket Emaresi”, Vatan, 22 Aralık 1948, S.2722.

²⁸⁵ “Anayasada Tadilat”, Vatan, 21 Aralık 1948, S.2721.

²⁸⁶ Sütunlar Arasında, “Anayasanın Tadili Meselesi”, Vatan, 3 Ocak 1949, S.2734., Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Anayasa Meselesi”, Vatan, 20 Şubat 1949, S.2782

²⁸⁷ “Bayar'ın Adana'daki Nutku”, Vatan, 7 Ocak 1949, S.2738.

²⁸⁸ Burhan BELGE, “DP Anayasanın Dokunulmazlığını Savunmamaktadır”, Haftalık Siyasi Mektup, 12 Ocak 1949, S.4, s.1-2.

²⁸⁹ SADAK, “Anayasa Tadil Edilmeye Muhtaç mıdır, Değil midir?”, Akşam, 9 Ağustos 1947, S.10351.

²⁹⁰ Sütunlar Arasında, “Çaresiz Kalan Halk”, Vatan, 13 Ocak 1949, S.2744.

ekseriyeti ile Cumhurbaşkanının arasının açılması halinde, hükümeti oluşturacak kişilerin seçilmesi hususunda çıkacak çekişmedir. Kanundaki bu açıklar kapanmadıkça ülkenin çıkmazlara sürüklenmeyeceğini kimse temin edemez. Kanunlar muayyen bir hayat tarzı yaratmamalı fakat geniş ölçüde hayata yol açmalıdır. Şimdiye kadar ki şef döneminin hayatımızdaki yerinin belki başta gelen en önemli sebebi, anayasamızın uygulanma kabiliyetinden mahrum bulunmasıdır. Bu bağlamda böyle kanunların varlığı ülke menfaatleri açısından yokluğundan daha tehlikelidir²⁹¹.

Doktor Sadi Konuk, Anayasamızın tek parti zihniyeti ile yapıldığını, demokrasinin gerçekleşebilmesi için anayasada değişiklik yapılmasının zaruri olduğunu belirtmiştir. Demokrasi çocuğuna yeni bir anayasa beşiği gerektiğini ifade eden Konuk, Şemseddin Günaltay Kabinesi'nin samimiyetini belirtmesini istemiştir. Behçet Kemal Çağlar da halka dayanan bir Meclis ile Anayasada değişiklik yapılmasının ilk şart olduğunu üzerinde durmuştur²⁹².

5- İdari Mekanizmanın İşleyişine Yönelik Eleştiriler

Memleketin idaresine yönelik eleştirilerin yoğunluk kazandığı demokrasinin ilk yılları olarak nitelendirilen 1946-1950'li yıllarda en çok üzerinde durulan konu, maddî menfaatleri siyasi otoriteye maletmektir. Çok partili hayata geçilmeye çalışılırken, tek parti taraftarlarının aleyhte yaptıkları propagandalar, halkın iradesini hiçe sayan tutumların devamlılık göstermesi, antidemokratik kanunların tâdil edilmesinin geciktirilmesi demokrasinin inkişafını imkânsız hale getirmiştir.

Ferdin insanlığını hiçe indirerek, gasbeden hükümetlerin despot hükümet olduğuna değinen Burhan Apaydın, indirilen yumruklarla vicdanlardan gelen sesin boğulduğundan, fikir yürütmenin imkânsızlığından bahsetmektedir. Demokratik hükümetlerde, “halkın halk tarafından, halk için idaresi”nin ancak halkın devlet idarecilerini seçmesiyle gerçekleştiğini ifade etmektedir. İctimaî, iktisadî ve siyasî her türlü meselelerin vatandaşlar tarafından tenkit ve münakaşasının töhmet altında bulundurulmadığı görülmektedir²⁹³. Demokratik hükümetlerde devlet idaresinin halkın menfaatine göre yönlendirildiği, milli iradeye riayet ederek, memleketin sevk ve idaresinin merkezi otorite tarafından yapıldığı bir gerçektir.

Apaydın'ın ifadesiyle; “*Despot hükümetler iktidar hırsı içindeyken gazetelerin ağzına kilit vurmak suretiyle matbuat hürriyetini ortadan kaldırmakta, fertlerin teşkilatlanmasına mâni olmakta, vicdan ve tefekkür hürriyetini boğmakta, seçim hürriyetini ortadan kaldırmaktadır*”.²⁹⁴ Buna göre mevcut hükümetin uygulamalarının despot idare tarzından başka bir şey olmadığı ortadadır. İktidar Partisinin geçmişten gelen alışkanlıklar ile uygulamadaki usûlsüzlükleri kabul etmeyişi ise, memleketi kendi malı gibi idare etmesine sebep teşkil etmiştir.

İktidarın tembel bir öğrenci tavrında olduğunu ifade eden Faik Fenik, milleti oyalamaktan başka icraatlarının olmadığından şikayetçi olmaktadır. “*Hani mekteplerde muayyen tembel talebeler vardır; hocaları yanlarına geldiği zaman, bir iş yapıyormuş gibi önlerine bakarlar, kitaplarını defterlerini karıştırırlar ve hoca biraz arkasını döndü mü gene bildiklerini okurlar, işte iktidarda hocası olan millet karşısında aynı tembel tâbiyesine*

²⁹¹ BAŞGİL, “Anayasamız Niçin Tadile Muhtaçtır?”, Vatan, 16 Ocak 1949, S.2747.

²⁹² “Hükümet, Gizli Reyle İtimad Aldı”, Vatan, 23 Ocak 1949, S.2754.

²⁹³ Burhan APAYDIN, “İki Hükümet”, Vatan, 3 Ağustos 1947, S.2223.

²⁹⁴ APAYDIN, a.g.m.

başvurmakta ve işleri savsaklamaktadır” diyen Fenik iktidarın bu tutumunun sona ermesi gerektiğini dile getirmiştir. İktidar mensupları muhaliflerini eleştiriye tâbi tutarken, “*Bize milleti refaha ve saadete erdirmek anahtarını gösterebilirler? Pahalılıktan şikayet ediyorlar, fakat bunu önlemenin çaresi nedir? Kara borsadan şikayet ediyorlar. Peki daha ne yapmalı idik? Şikayetler, tedbirlerle beraber ortaya konmalıdır. Müsbet tenkit işte budur*”²⁹⁵ diyen Fenik, iktidar mensuplarının demokratik tedbirleri sunmadıklarından dert yanmaktadır.

Üniversitelerin muhtariyetine ve ilmin hürriyeti konusunda dar görüşlülerin, insanları belli kalıplara oturtmak istenmesinden şikayetçi olan Yalman, bu tavrı bir engizasyon ruhu olarak nitelendirmiştir. İşin ilginç tarafı da Demokratların bu konuda sessiz kalmalarıdır. Yazar, DP’nin de iktidara kestirme yoldan varma siyaseti izlediğinin üzerinde durmuştur²⁹⁶. Demokrasiye inanan insanlar demokrasi mücadelesini günün şartlarına göre basma kalıplarla yapmamalıdır. Bu mücadeleyi etleri ve tırnaklarıyla vermelidirler. Bu mücadele kendilerini kısa yoldan iktidara götürme bile uzun vadede onları yerlerinde kalıcı yapacaktır. DP’den de beklediklerinin bu olduğunu vurgulayan Yalman, maalesef üniversitelerin muhtariyeti meselesinde DP’den umdukları tavrı görmediklerini ifade etmiştir.

Milli hâkimiyetin tesisi noktasında partilere düşen vazifeler hakkında Yalman şu tavsiyelerde bulunmuştur: “*1-Hiçbir partinin orduya ve ordunun bazı şahsiyetlerine dayanmaması, ordumuzun modern ıslahatını partilerin aynı samimiyetle benimsemeleridir.*

2-Dini taassup ve irticaa karşı bütün partiler laiklik esasını aynı dürüstlük ve imanla müdafaa etmeleridir,

3-Rey kazanmak endişesile vurgunculara ve mahalli mütegalibeye dayanmak yoluna gidilmeli, tufeyli unsurlara karşı bütün partiler halk menfaatinin müdafii kesilmelidir.”²⁹⁷

Nihat Erim’in Halk Partisi gizli toplantılarında ve valiler huzurunda ordunun, devlet hazinesinin ve devlet kuvvetlerinin kendi emirlerinde olduğunu, iktidarda kalmak için bunları Halk Partisi lehinde kullanacaklarını ifade etmesi de şiddetle eleştirilmiştir.²⁹⁸ Hükümetin orduyu siyasete alet etmesinin ve diğer partileri tehdit eder bir tavra bürünmesinin mantığını izah etmek mümkün olmamaktadır. İktidarın orduyu siyasete karıştırma arzusunu, milletin bu kuvvetlerini bir partinin emrinde kullanmak manasını taşıyan bu hareketinin ve teşebbüslerinin hesabını açık olarak istemek de bütün milletin hakkı olmalıdır.²⁹⁹

6- Amerikan Desteğinin Türk Siyasetine Etkileri

II. Dünya Savaşından sonra Türkiye’nin askeri ve ekonomik problemlerini çözebilmesi için dış desteğe ihtiyaç duyduğu görülmektedir. İki kutuplu dünyanın merkezinde yer alan Amerikan’ın stratejik sebeplerle Türkiye’nin yanında yer alması, Sovyetler Birliği’nin dünya barışını tehdit eden tutumunu sona erdirmeye niyetinden kaynaklanıyordu. Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan’ın siyasi ve askeri açıdan desteklenmesi Sovyet tehdidini önleme siyasetinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. Dünyadaki demokratikleşme hareketlerine ayak uydurmak gerektiğine inanan Türkiye’nin çok partili siyasi yapıyı benimsemesinde de Amerika’nın desteği etkili olmuştur.

²⁹⁵ Mümtaz Faik FENİK, “Zaman Kazanmak İçin Çalışanlar”, Vatan, 27 Mayıs 1948, S.2516.

²⁹⁶ YALMAN, “Devlet Başkanlığı Makamının Vazifesi”, Vatan, 10 Temmuz 1948, S.2560.

²⁹⁷ YALMAN, “Halk Partisi’nin Düzelmelerini İstemek Milletin Hakkıdır”, Vatan, 8 Nisan 1949, S.2829.

²⁹⁸ “Demokratlar, Nihat Erim’e Cevap Veriyor”, Vatan, 17 Temmuz 1949, S.2928.

²⁹⁹ “İktidar Çok Tehlikeli Bir Yola Sapmıştır”, Vatan, 2 Ağustos 1949, S.2943.

Bernard Lewis, demokrasi noktasındaki gelişmeleri, “ *Dışarıda izlenen politikanın içerideki yankısı*”³⁰⁰ olarak nitelendirmiş, daha açık ifadeyle, “ *Bu durumun Türkiye’nin Batılı müttefiklerini hoşnut etmek ve onlara dalkavukluk etmek amacını güden bir gösteriş olduğu anlamına geldiği?..*”³⁰¹ni ifade etmiştir. Türkiye’de cereyan eden antidemokratik uygulamaların varlığı ve Sovyetlerin hiç bitmeyen tehditleri Amerika’nın desteğini kaçınılmaz hale getirmiştir.

Savaş sonrasında ortaya çıkan ekonomik zorlamalar Amerikan Yardımına duyulan ihtiyacı iyiden iyiye hissettiriyordu. “Türkiye’nin ekonomik gelişmesinde satın alma gücünün azalması ve kitlelerin fakirleşmesi, endüstri ve tarım alanında kalifiye elemana duyulan ihtiyaç, savunma masraflarının büyük boyutlara ulaşması, devlet bütçesindeki daralma ve yeni vergilerin getirilmesi, dış ticaret açığının artması, tüketim mallarının ithal edilmesi zorunluluğu yüzünden döviz rezervlerinin erimesi, iç politikadaki çalkantılar sebebiyle ekonomik kalkınmaya fazla zaman ayrılmaması”³⁰² dış yardıma olan ihtiyacı gündeme getirmiştir.

3 Mart 1947 yılında basında yer alan haberlerde Truman Doktrini’nin Türkiye ve Yunanistan’a uygulanmasının kararlaştırıldığı belirtiliyordu. Türkiye’nin savunma masrafları (bütçenin % 40- % 60’ı) Türk ekonomisi için ağır bir yük teşkil edince bu ekonomik yardım kaçınılmaz olmuştu³⁰³. 11 Mart 1947 tarihli basın haberlerinde de Türkiye’nin Uluslararası İskân ve Kalkınma Bankası ve Uluslar arası Para Fonu Teşkilâtına katıldığı belirtiliyordu³⁰⁴.

Başkan Truman yardım programında Türkiye ve Yunanistan için toplam 400 dolarlık ekonomik yardımın yanısıra³⁰⁵, askeri ve sivil danışmanların bu ülkelere gönderilmeleri ve bu ülkelerde seçilen askeri ve sivil kişilerin ABD’de eğitilmelerini öngörüyordu. Truman Doktrinine göre Türkiye’nin Sovyet tehdidine karşı askeri gücünün kuvvetlendirilmesi şarttı. Bu ekonomik yardım Türkiye’de büyük sevinç yaratmakla beraber dünya barışının korunmasında aktif politika unsuru olarak telâkki edilmiştir. Türkiye’nin temel hedefi bundan sonra Batının öncülüğündeki siyasi, askeri, ekonomik organizasyonlara üye olmaktır³⁰⁶.

Türkiye’nin dış politikasında dikkat etmediği, üzerinde durmadığı bir konu da, Afrika ve Asya ülkelerine siyasi desteğini vermemesidir. Türkiye’nin Avrupalı Devlet olduğu gerekçesiyle ilk siyasi içerikli Asya konferansına katılmaması, bu ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkilerin başlamadan bitmesine sebep olmuştur³⁰⁷. Tarafgir bir dış politikanın, siyasi yanlı çıkar çatışmalarının bugün bile devamlılığını göstermesi uygulamalardaki aksaklığı gözler önüne sermektedir.

22 Mayıs 1947’de Başkan Truman Yardım Tasarısı imzalanmış, İnönü, Amerikan halkına teşekkür ederek, “bu yardımın, Türkiye’ye zarurî ve normal müdafaa malzemesinin bir kısmını temin suretiyle, harp neticesinde düşmüş bulunduğumuz iktisadî güçlüklerin kısmen telâfisinde de ferahlatıcı bir âmil olacağı”³⁰⁸ mesajını vermiştir. “Bu sayede

³⁰⁰ Bernard LEWIS,(Terc. Prof.Dr. Metin Kıratlı), *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Ankara 1993, s.312.

³⁰¹ LEWIS,a.g.e. S.312.

³⁰² Hüseyin BAĞCI, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara 1990, s.10-11.

³⁰³ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976, s.30.

³⁰⁴ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, a.g.e., s.31.

³⁰⁵ “Amerikan Yardım Tasarısının Esasları”, *Ulus*, 19 Mart 1947, (Numarasız)

³⁰⁶ Hüseyin BAĞCI, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, Ankara 1990, s.11-12.

³⁰⁷ BAĞCI,a.g.e., s.12.

³⁰⁸ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, a.g.e., 1976, s.32.

Türkiye'ye 100 milyon, Yunanistan'a 300 milyon dolarlık yardım öngören bu kanunun çıkması üzerine 12 Temmuz 1947'de Ankara'da "Türkiye'ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma" imzalanmıştır. Amerika Türkiye'ye askeri yardım yapmaya başlamıştır. Böylece iki devlet arasındaki ilişkiler yeni bir dönemece girmiştir".³⁰⁹

Ulus'ta Nâzım Poroy Amerika yardımı hakkında görüşlerini dile getirirken, Amerika'nın böyle bir iktisadi salah yoluyla bütün dünyaya el koymak azminde olduğunu vurgulamıştır.³¹⁰ Avrupa devletlerinin aleyhine bir durum olmasına rağmen, Rusların takip ettiği şiddet ve yayılma politikasına önemli bir darbe olarak olayları değerlendirmek mümkün olmaktadır. Truman'ın gayelerinin bütün gelecek zaman için barışı temin etmek olduğunu söylemesi ve bütün milletlerin işbirliğini istemesi de ayrı bir önem taşımaktadır.³¹¹

Doğu tipindeki demokrasilere karşı geliştirilen Birleşmiş Milletler Beyannamesi, hakikatte fert hürriyeti ve küçük arazi prensipleri üzerine doğru Avrupa'nın sosyal, ekonomik ve siyasi bünyesinin esaslarını teşkil etmekte olduğu belirtilmektedir.³¹²

Truman Doktrini'nin Türkiye-Amerika arasındaki ilişkilere yeni bir boyut kazandırdığı şüphesizdir. Peker ABD'nin Türkiye'ye yardımda bulunmayı kabul etmesinde yalnız Türkiye'nin kuvvetlenmesi fikrinin değil, dünya barışına hizmet etmek gibi asil bir anlayışın da payı olduğunu ifade etmiştir. Türk basınında da ABD'nin yalnızlık politikasını bir tarafa iterek hür dünyanın kaderine karşı ilgisiz kalamayacağını yalnız sözle değil, davranışlarıyla da göstermeye başladığını, Atlantik'in güvenliğine giden yolun Türkiye'den ve Yunanistan'dan geçtiğini açıkça anladıkları biçiminde yorumlanmıştır.³¹³

*"12 Temmuz 1947'de Türkiye ile ABD arasında, Türkiye'ye yapılacak Amerikan yardımı ile ilgili bir anlaşma imzalanarak, Türkiye'nin hürriyetin ve bağımsızlığını korumak için ihtiyacı olan güvenlik kuvvetlerinin takviyesini temin ve ekonomideki istikrarı muhafazaya devam amacıyla Amerikanın yardımını istediği söylenerek, Türk Amerikan ilişkilerinde hayırlı bir devrenin açıldığını haber vermektedir".*³¹⁴

Amerika'dan iktisat uzmanları getirilerek incelemeler yapılmış, "Meclis 1 Eylül 1947'de Amerikan yardım anlaşmasını oybirliğiyle kabul etmiştir."³¹⁵ Türk askeri heyetinin eğitim için 5 Ekim 1947'de Amerika'ya gitmesi³¹⁶ de Amerika'nın Türk Silahlı Kuvvetlerine verdiği önemi göstermektedir. Marshall Planı ile Türkiye'ye yapılacak yardımın miktarı çoğaltılırken, 4 Temmuz 1948'de Amerika ve Türkiye arasında "Ekonomik İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır³¹⁷. Türk Hükümeti 8 Ekim 1948'de de iktisadi kalkınma için Dünya Bankasından Borç alma yoluna gitmiş, 20 Kasım 1948'de de Amerika Türkiye'nin tarımsal ihtiyaçlarını incelemek üzere bir heyet göndermiştir³¹⁸.

³⁰⁹ Rifat UÇAROL, *Siyasi Tarih(1789-1994)*, İstanbul 1995, s.725.

³¹⁰ Nâzım POROY, "Amerika Yardımı Etrafında", *Ulus*, 5 Temmuz 1947, (Numarasız)

³¹¹ "Amerika Kurtuluş Gününde M. Truman Önemli Bir Nutuk Söyledi", *Ulus*, 5 Temmuz 1947, (Numarasız)

³¹² "Doğu Tipinde Demokrasilere Karşı Hareket", *Ulus*, 5 Temmuz 1947, (Numarasız)

³¹³ Ahmet Şükrü ESER, Oral SANDER, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara 1974, s.229.

³¹⁴ Ahmet Şükrü ESER, Oral SANDER, a.g.e., Ankara 1974, s.231.

³¹⁵ Büyük Millet Meclisi'nde Dost Amerika İçin Gösteriler Yapıldı", *Ulus*, 2Eylül 1947, (Numarasız)

³¹⁶ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Ankara, 1976, s.35-36.

³¹⁷ UÇAROL, a.g.e., s.726.

³¹⁸ Feroz ve Bedia Turgay AHMAD, a.g.e., s.46-48.

Türkiye'nin 8 Ağustos 1949'da Avrupa Konseyine girerek Avrupalı bir devlet sıfatıyla Batı ile bütünleşme imkânı bulmuş oluyordu³¹⁹. Necmettin Sadak bu durumu değerlendirirken Anadolu'nun Avrupa siyasi ve iktisadi birlik hudutları içinde yer almasının son derece önemli bir hadise olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'nin batı güvenlik sistemi için kurulan Nato'ya girme isteği ancak Kore Savaşı'ndan sonra gerçekleşebilmiştir. Kore'ye asker gönderen on yedi devlet arasında yer alan Türkiye, fiilen savaşa katılarak, Nato'ya girme konusunda olumlu bir adım atmış oluyordu³²⁰.

İki ülke arasındaki ilişkilerin bu şekilde gelişimi sonucunda Türkiye Sovyetler Birliği'nin yayılma siyasetine karşı alınmış bir tedbir olan Nato ittifakının içinde yer almaya başlamıştır. (1952) Kuzey Atlantik İttifakı 12 Batılı ülkenin katılımıyla 4 Nisan 1949'da kurmuş, bu ülkeler demokrasi ilkeleri ve kişi hürriyetlerini barış ve güvenliklerini korumak için birleşmişlerdir³²¹.

³¹⁹ Fahir ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Ankara 1987, s.727.

³²⁰ ARMAOĞLU, a.g.e., s.727-731.

³²¹ ARMAOĞLU, a.g.e., s.449.

E- 1950 YILINDA DEMOKRAT PARTİ MUHALEFETİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İKTİDARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER VE BASINA YANSIMALARI

1- 1950 Seçimlerine Girerken Basının ve Siyasetçilerin Değerlendirmeleri

1950 yılına geldiğimizde, seçimler öncesi bu dönemin seçim mücadeleleri ile geçtiğini görmekteyiz. Partiler seçim yarışını kazanmanın yollarını aramakla beraber, birbirlerine yönelik sözlü eleştirilerine devam etmişlerdir.

Yalman, maziye ait münakaşayı bir kenara bırakmanın önemine temas ederek, yeniden teşebbüsü ele almanın lüzumuna değinmiştir. *“ben haklıyım, sen haksızsın”* münakaşalarının sonu gelmeyeceğini belirterek, DP’nin 21 Temmuz ebedi surette kını muhafaza edilecek bir Kerbelâ vak’ası değil, tek partiden demokrasiye doğru gelişmede çaresiz bir merhale olarak telâkki etmenin seçimlerde dürüstlük ve başarı imkânını, husumet tehdidinde değil, bir sevgi ve emniyet havası yaratmakta aramanın gerektiğini vurgulamıştır.¹ Yine Mümtaz Faik Fenik, 1950 yılına gelindiğinde halkın vesayetten kurtulup, kendi kendisini idare etmenin heyecanını hissettiğini ifade ederek, iktidar partisinin her türlü engeline rağmen, mukaddes dâvanın azimle yürüyeceğini vurgulamıştır. *“Tek parti zihniyetinin takipçilerinin içine kurt düştüğünün üzerinde durarak, kendilerinden başkasını cahil, demagog ve ehliyetsiz görerek dizginlerini ele almasını”* eleştirmiştir.²

Husumet yangını bastırmak ve havayı düzeltmek zorunluluk arz etmektedir. Partilerin bu yolu unutarak ele geçirdikleri silahlarla birbirlerinin hatalarını düzeltmek yerine yüzlerine vurup, siyasi hayatı çıkmazlara sürükleme yolundan vazgeçmeleri, demokrasi inkılâbında daha olumlu bir tavır olacaktır.

DP’nin istişari kongresinde Bayar, CHP’nin zihniyeti değişmediği sürece milletin husumetine maruz kalacağını, vatandaşların anayasanın, ceza kanununun kendilerine temin ettiği hükümlere dayanarak haklarını arayacaklarını belirtmiştir. Demokratlar Milli Husumet kararının değişmesini istiyorlarsa 21 Temmuz da suçlu olduklarını itiraf etmelerini, aynı hataları bir daha yapmamalarını iktidardan talep etmektedirler. Husumet kararının bu durumda bertaraf edilmiş olacağının üzerinde durmuşlardır. Memurlar ve idare âmirlerinin DP aleyhine tahrik edilmelerinden duydukları sıkıntıyı dile getiren Bayar, DP’nin idare âmirlerine hasım olmadıklarını vurgulamıştır. DP’nin iktidara geldiği andan itibaren nahiye müdüründen valisine kadar hepsini silip atacağı yolunda CHP’nin propagandalar yaptığını dile getirmiştir. Bu devlete hizmet eden memurlara hizmet etmenin DP’nin esas vazifesi olduğunun üzerinde durmuştur.³

Menderes ise, iktidarın tahriklerle ortalığı bulandırarak, kargaşalık çıkaracağı, seçimlerde zor kullanacağını söylemiştir.⁴ *İktidarın şiddetle taarruza geçme sebeplerinin kuvvet nümayişi yapmak, kendi kendini teşci etmek ve bütün memlekette perişan hale gelen Halk Partisi mensuplarının maneviyatını yükseltmekten ileri geldiğini, bu durumun karanlıktan korkanların, yalnız kalan kimselerin kendi sesiyle kendilerini teşci etmelerine benzediğini* vurgulamıştır. Tahriklere ehemmiyet vermeyeceklerini belirten Menderes, 950

¹ YALMAN, “Demokrat Dostlarıma 2”, Vatan, 8 Ocak 1950, S.3099.

² Mümtaz Faik FENİK, “Demokrasinin Yıl Dönümü”, Zafer, 8 Ocak 1950, S.254.

³ “DP İstişari Kongresinde Bayar’ın Nutku”, Vatan, 9 Ocak 1950, S.3100.

⁴ “DP İstişari Kongresi Dün Sona Erdi”, Vatan, 9 Ocak 1950, S.3100.

seçimlerinin ve taşıdıkları mesuliyetin önemine temas ederek, asıl hücum edenin, haklı ile haksızın kim olduğunun bütün memlekete gösterileceğini vurgulamıştır. Siyasi itimat ve huzurun tamamen bozulduğunu görürlerse de seçimlere girip girmemeyi düşüneceklerini, seçimlere girilse de hile ve zorun hâkim olduğu müşahede edilirse Meclise iştirak etme mesuliyetini kabul etmeyeceklerini belirtmiştir.⁵

Yalman partilerarasındaki husumetin kalkmasını millete hizmetin esas alınmasını tavsiye etmektedir.⁶ Karşılıklı imha yerine karşılıklı desteğin şart olduğunu dile getirmiştir. Türkiye’de her siyasi kuvvetin kendi varlığını, rakip kuvvetin yokluğunda aradığını, kendi kuvvetini siyasi rakiplerinin kuvvetinde aramak yerine ağır yükü beraberce taşımanın yollarını öğrenmenin daha demokratik bir tavır olacağını hatırlatmıştır.⁷

Kavga etmenin, göz çıkarmanın Türk milletinin saadete erişmesinde fayda getirmeyeceği ortadadır. Ne var ki 1946 yılından beri partilerin birbirlerine karşı çok da ılımlı bir tavır içinde olmadıkları görülmüştür. Muhalefetin iktidara eleştirileri, iktidarın da muhalefete tahammülsüzlüğü Türkiye’nin demokratik selâmete ulaşmasını geciktirmiştir.

Fevzi Lûtfî Karaosmanoğlu da, son zamanlarda memleketin havasında menfi bir ruh haletinin olduğunu, Başbakanın muhalefeti bir ur olarak değerlendirdiğini, kendilerinin de iktidar için kanser yorumunda bulunmalarının bu memleketi selâmete kavuşturmayacağını dile getirmiştir. seçimlerin bir mücadele olduğunu ama dövüşülmeyip yarışılmasının esas olduğunu hatırlatmıştır. Demokrasiyi yerleştirmek için huzursuzluğu ortadan kaldırmanın gerekliliğine temas etmiştir.⁸

Nihat Erim, Kayseri’de DP’ye hücum ederek, Milli Husumet kararının kelimeler ve satırlar arasında kaba bir surette gizlenmek istenen hakkına razı olmayanların zihniyeti olduğunu ifade etmiştir. DP’nin seçimlere girmeme tehdidine yönelik, DP’nin bu usullerle siyasi hayatın önünü tıkadığı dile getirmiştir.⁹

Seçim kanununun kabul edilmesiyle DP ve CHP arasındaki ilişkiler de yeni bir yapılanmanın başladığını görmekteyiz. Mecliste yapılan görüşmelerde seçim kanununun kabul edilmesiyle halk iradesinin kurulması hususunda bir temelin atıldığı inancına hâkim olan Başbakan, bu temeli kuvvetlendirmek ve bu binayı kurmak için sarfedilecek mesainin de muvaffakiyetle neticeleneceğine delil olacağını ifade etmiştir.¹⁰

Seçim kanununun Halk ve Demokrat Partililer tarafından müşterek eser diye benimsenerek, gönül rızasıyla kabul edilmesi pürüzlerin halledilmesi açısından Türkiye’de gelinen önemli bir safhanın başlangıcını göstermektedir. 17 Şubat 1950 yılında elde edilen zaferin milletin zaferi olduğu bir gerçektir. Dün arada laf taşıyan jurnalci ruhlu kimselerin telkinine az çok kapılan parti liderlerinin, bugün eski arkadaş tavrına bürünmelerinin demokrasimiz açısından önemli bir gelişme olduğu kaydedilmelidir.¹¹

⁵ “DP İstişari Kongresi Dün Sona Erdi”, Vatan, 9 Ocak 1950, S.3100

⁶ YALMAN, “Berrak Bir Âlemde”, Vatan, 11 Ocak 1950, S.3102.”

⁷ YALMAN, “Karşılıklı İmha Yerine Karşılıklı Destek”, Vatan, 15 Ocak 1950, S.3106.

⁸ Fevzi Lûtfî KARAOSMANOĞLU, “Demokratların Gönül Birliği”, Vatan, 15 Ocak 1950, S.3106.

⁹ “Nihat Erim Kayseri’de DP’ye Hücum Etti”, Vatan, 16 Ocak 1950, S.3107.

¹⁰ “Dün İkinci Müzakerede DP’nin Tâdil Teklifleri Kabul Olundu”, Vatan, 17 Şubat 1950, S. 3139.

¹¹ YALMAN, “Milletin Zaferi”, Vatan, 18 Şubat 1950, S. 3140.

Yaklaşan seçimler sebebiyle asıl partilerin kendi sinesinde kavgaların başlayacağı belirtilmektedir. Parti içindeki namzetlerin kıyasıya mücadelesinde şahsi ihtiraslardan korkulmaktadır. Parti içi mücadelelerinde ahenkli parti ölçülerinin yerine, yıkıcı mahalli gayretlerin, şahsi kıskançlıkların geçeceği düşünülmektedir. Sen ben kavgalarının önüne geçilerek, iş işten geçmeden ne gerekiyorsa yapılması gerekmektedir.¹²

Seçimler öncesinde koalisyon kabinesinin murakabesinin zaruri görüldüğü de dikkatleri çekmektedir. Karşılıklı anlayış havasının her geçen gün terakki ettiği¹³ görülmekle beraber, 1950 seçimlerinin demokrasi adına bir dönüm noktası olacağını da kestirmek zor olmasa gerektir. Bayar koalisyon kabinesinin kurulmasıyla seçimlerin dürüst yapılacağı yolundaki kanaatin daha kuvvetli olacağını ifade etmiştir.¹⁴

Seçim günlerinde bir kanunsuzluk, istikrarsızlık, bir huzursuzluk olması halinde bu sorumluluğu bütün partilerin paylaşabilmesi için bir koalisyon kabinesinin kurulmasının gerekli olduğu üzerinde durulmaktadır. Demokratlar iktidarın seçimlerde baskı yapmak için koalisyon kabinesine yanaşmadıklarını söylemektedir. CHP Genel başkanı lider İnönü'nün şimdiden şiddet politikasından sözetmesinin yarınki baskılara şimdiden zemin mi hazırlandığı sorusunu Demokratların gündemine düşürmektedir.¹⁵

Adnan Adıvar partilerin seçimler öncesinde beyanname hazırlamaları gerektiğine temas ederek, özellikle halka asma köprüler, muazzam opera binalarından bahsetmek yerine, sokaklarda çocuk ve kadınların bu kış çorbasını süprütüler arasında yanmış kömür parçalarıyla kaynatmamasını temin etmenin gerekliliğini hatırlatmıştır. Adıvar antidemokratik kanunların kaldırılmasının zarureti üzerinde durarak, anayasanın 2. maddesinde yer alan Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik ilkelerinin dışında kalan altı okun tadilinin yapılacağını açıkça söylemeleri gerektiğine temas etmiştir.¹⁶

Sadun G. Savcı, partilerin yatsıda sönen mumlar tarzındaki seçim propagandalarından kaçınması gerektiğini hatırlatarak, muhalefetin iktidarı haklı olarak tenkit etmesini, iktidarda yapması gereken fakat yapmadığı işleri ortaya dökmesini, kendisi iş başına geçince işleri nasıl düzenleyeceğini anlatmasını tavsiye etmektedir. bu sayede millet hayrına neler yapılabileceğinin programının çizilebileceğini vurgulamıştır. yoksa “*Bayar Halk Partisi'ne girdi*”, “*Hilmi Uran dini siyasete alet ediyor*”, “*Aldoğan Millet Partisine geçti*” gibi sözüm ona propagandalarla hiçbir şey kazanılmayacağını ifade etmiştir.¹⁷

Yalman, milletvekilliğinin nüfuz vasıtası olmaktan kurtarılacak, hizmet ve feragat yeri olması gerektiğine dikkatleri çekmiştir. Namzetlerin vasıflarına değinerek, yüksek tahsilliler ve memurlar üzerinde durulmasına rağmen, esnaf, işçi, köylü gibi memleketi alınlarının teriyle yaşatanların, istihsal sistemini yürütenlerin, kendi hallerini bilenlerin temsil imkânının sınırlı olduğunu dile getirmiştir. Parti kademelerinde mebusluğun binektaş mevkiinde tutulursa, parti içinde idealciliğin değil, midencilik esas teşkil

¹² YALMAN, “Curcuna İstidatları”, Vatan, 22 Şubat 1950, S.3144.

¹³ “DP Seçimde Kabinede Birkaç Yer İşgal Edecek”, Vatan, 24 Şubat 1950, S. 3146.

¹⁴ “İki Muhalif Parti Lideri Seçim İçin Demeç Verdi”, Yeni Sabah, 18 Mart 1950, S.3936.

¹⁵ “Koalisyon Kabinesi Etrafında”, Vatan, 29 Mart 1950, S.3179.

¹⁶ Adnan ADIVAR, “Partilerin Seçim Beyanmeleri”, Vatan, 7 Mart 1950, S.3157.

¹⁷ Sadun G. SAVCI, Kör Kadı, “Seçim Propagandası, Vatan, 14 Mart 1950, S.3164.

edeceğini vurgulamış, siyasi hayatın, siyasi talan ve ganimet yarışı manzarası almasına, kimsenin enayi ve alık mevkiinde kalmaya razı olmayacağına temas etmiştir.¹⁸

Yalman, Ankara’da ikmal imtihanlarının başladığını ifade ederek, partilerin cazip şahsiyetler avına çıktıklarını bazı şöhret sahiplerini veya sevilen insanları kendilerine celbetmek için çarpıştıklarını belirtmiştir. “1946’da DP’ye memlekete zararlı olabilecek bir acaip kuvvet gözüyle bakan, buna içi ısınmayan ve parti ile alâkalı görünmekten korkup çekinen adli ve idarî cihazlarımızın mensuplarının bu defa hiç tereddüt etmeden muhalif partilerin namzetliğini kabul ettiklerinin” göze çarptığını vurgulamıştır. Politika sahasında eskiye nisbetle mühim farklar yaşandığına temas eden Yalman, milletvekilliğinin bir geçim vasıtası telâkkisinden vazgeçilmediğine de dikkatleri çekmiştir.¹⁹

CHP’nin mevsimsiz telaşının muhalefet çevrelerince güvensizlik şeklinde yorumlanması da dikkatleri çekmektedir. İktidarın seçimler için başlattığı hazırlıklara rağmen DP’nin sükunet ve temkin içinde bulunmasının CHP mahfillerini şaşırttığı da görülmektedir.²⁰ “İktidar yıkılırsa, vatan da yıkılır” tarzındaki vehimlerle demokrasinin mevcudiyetinden bahsetmenin boş bir gayret olacağı üzerinde durulması²¹ zihniyet ve telâkkilerimizi demokratik hayatın gerektirdiği şekilde ayarlama zorunluluğunu ortaya koymuştur.

Demokratlar yayınladıkları tebliğde baskı ve tehdit altında seçimlere katılamayacaklarını, iktidarın seçimlere karanlık ve sınırlı bir hava içinde gitmek ve asayiş muhafaza etmek bahanesiyle seçimleri ağır bir baskı altında yapma imkânını elde etmeye çalıştığını belirtmişlerdir.²²

DP ve CHP’nin bir iktidar kavgasının içine girdiği görülmektedir. Türkiye’de terakki rejimi hakkında müşterek bir mesuliyeti taşıyan iki partinin buhran ve musibet istidadı karşısında bile “ben haklıyım, sen haksızsın, iktidara ben lâyıkım, sen lâyıksın” kavgasının dışına çıkamamalarının acizlik olduğuna işaret etmiştir. Halk Partisi taşkınlıklardan DP’yi sorumlu tutarak, memleketin mukadderatına hâkim kalma zaruretini teyit etmekte, DP de her fenalığın kaynağının CHP olduğunu, samimi olmadığını iddia etmektedir.²³ Partilerin bu şekilde çıkan taşkınlıkları ve anarşinin mesuliyetini birbirlerine yüklemelerinin yanlış bir politika olduğunun bilinmesi gereklidir. *Harici tehlikelere, kaşarlanmış harici kundakçıların şirretliğine, dahilde zümre ve fert ihtiraslarına karşı evimizi sigortasız bırakan* bu uygulamaların yerini halkın haklarının teminat altına alındığı siyasi çözümler almalıdır.

Bütün milletin insanlık huzurunda geçireceği seçim imtihanından bahseden Yalman, namuslu bir seçimle ekseriyetin temsilcilerinin işbaşına geleceğini, Türkiye’de iktidarın zorla alındığı, muhafaza edildiği ve şiddet karşısında terkedildiği tahakküm ve gerilik devrinin kapanacağını veya hileli bir seçimle meşruiyet yolunu tekrar tıkayacağını belirtmiştir. Memleketin geleceği için seçmenin alacağı tedbirlere değinen Yalman, hileye müracaat eden partilerin 1 numaralı düşman ilan edileceğini, baskı ve hilenin olup

¹⁸ “YALMAN, “Millet Kimler Temsil Edecek”, Vatan, 10 Nisan 1950, S.3191.

¹⁹ YALMAN, “Ankara’da İkmal İmtihanları”, Vatan, 17 Nisan 1950, S.3198.

²⁰ “CHP Propagandası Muhalefeti İkaz Etti”, Yeni Sabah, 4 Ocak 1950, S.3891.

²¹ “Asıl Yıkılacak Zihniyet”, Yeni Sabah, 10 Ocak 1950, S.3897.

²² “DP Tebliği Dün Gece Yayınlandı”, Yeni Sabah, 13 Ocak 1950, S.3900.

²³ YALMAN, “Evimiz Sigortasızdır”, Vatan, 18 Nisan 1950, S.3199.

olmadığını tayin hakkının kanuni salahiyet sahiplerine ait olduğunu, vatandaşın hâkim rolü oynayarak haklarını almaya çalışmalarının ülkeyi felakete götüreceğinin üzerinde durmuştur. Dini politika unsuru telâkki edenlerin akıl ve basireti bağlayarak, vatandaşı vatandaşa düşürme emelinde olduklarını vurgulamış, bu yolu tutan partilere karşı seçim boykotunda bulunulmasına temas etmiştir. Başka partileri kötöleyenlere vatandaşların fena not vermesi gereklidir. Seçimler şef sistemine ait ölçülerden uzak tutulmalıdır. Fani şahıslara geleceği bağlamanın yerine istikrarlı mekanizmalar kurma ihtiyacının duyulmasını talep etmiştir.²⁴ Diğer taraftan Halk Partisinin bazı alışkanlıklarını terketmemesi eleştirilere sebep olmuştur. “*Halk Partisi’nin beş yıldır faaliyet ve gayretini kumanda mevkiinde, belli adamları tutmak hedefini güttüğü, sanki o şahıslarda bir değişiklik olursa, Allah korusun alemin nizamı bozulacakmış gibi bir tutumun içinde oldukları*” görünmektedir. “*Esasen toptancılık ve şeflik sisteminin en bariz vasfı da bu değil midir? Partinin içinden yeni elemanlar, zinde ve genç unsurların yetişmesi, mevki alması,, ve eski edip ve şahısların tamamile temizlenmesi ancak demokratik usullerle kurulan partilerde olabilir*”.²⁵ ifadeleriyle yeni kabiliyetlere kapıların kapatıldığı, kalıplaşmış, hatta “*mabut haline sokulmuş*” şeflerin istendiğinin üzerinde durulmuştur

Vatandaşların sayılı günleri iyi kullanarak, memlekette nâzım rolü oynaması, gelecek hakkındaki kararı vermelerinde de etkili olacaktır. “*Milletin vehimleri bir tarafa bırakarak iki parti arasında dinç bir kafa ile mukayese yapması zamanı artık gelmiştir. Halk da bunu yapabilecek mevkiidedir*” diyen Yalman, partilerin ortaya koydukları programların bu kararda tesirli bir rol oynayacağını da dile getirmiştir²⁶

Prof. Toynbee *Türkiye’de modern bir idarenin kurulmasından pek de ümitli değildir. Hiçbir şark memleketinin milli hâkimiyet rejimlerinin ölçülerine uyma kudretini gösteremediğini, müslüman memleketlerde istikrarlı ve sürekli bir münevver idarenin kurulamadığını, Türk milletinin de bu hakikatin aksini göstermediğini* belirtmiştir. Yalman Toynbee’nin sözlerinin ne anlama geldiğine dair neticeler çıkarmaya çalışarak, demokrasi hakkında cesaretimizi kırmaktan ziyade, bizi azim ve kararlı yürümeğe teşvik ettiğini belirtmiştir. CHP’nin yapması gereken de Yalman’a göre, fedakârlık değil, hareketlerinin halk üzerindeki tesirlerini ölçmesi, kurnazlığa ve entrikaya sapmaması, mert bir memleketçi rolünü tutmasıdır.²⁷

Yalman, demokrasinin siyasi yaşantımızda temel teşkil edeceği, kırtasiyeciliği yaratan vasilik ruhunun tasfiye olacağı ümidini taşıyan halkın sadece bir partiye üşüşmesinin demokrasiye kaşı açık bir tehlike olduğunu iddia etmektedir. CHP ve DP’nin seçim öncesi beyannamelerindeki farklılıklara değinerek, bu beyannameler ile seçimlerde vatandaşın mukadderatı ile kumar oyununa girişmenin risk olacağı kanaatini dile getirmiştir. Seçimleri taahhüt altına alan bu beyannamelerde ifade edilen iktisadi zihniyet birbirine taban tabana zıttır. CHP devletin sermaye darlığını ve planlı iktisadi vasiliğini esas tutarak, vatandaşların devlet için çalışmaları ve geçimlerini onun elinden beklemleri gereğine temas ederek, hürriyeti sıfırlayan bir tutuma taraftar olduğunu, serbest teşebbüse dost gibi görünse de bunu bir fedakârlık olarak sunmakla emniyeti, istikrarı esirgemekle de fedakârlığı lafta bıraktığını ifade etmiştir. DP ise programını vatandaşın serbest teşebbüs ve faaliyet imkânına sahip bulunması enerji, bilgi ve şevkini, yurdun inkişafında kullanması esasına dayandırmıştır. Hesap bildiği için memleketi kısa zamanda kendi

²⁴ YALMAN, “Sayılı Günler”, Vatan 25 Nisan 1950, S. 3206.

²⁵ “Alışmamız Lâzım Gelecek” Yeni Sabah, 13 Ocak 1950, S.3900.

²⁶ YALMAN, “Huzurlu Bir Seçime Doğru”, Vatan, 26 Nisan 1950, S.3207.

²⁷ YALMAN, “CHP’ne Birkaç Dostça İkaz”, Vatan, 28 Nisan 1950, S.3209.

maddi imkânlarımızla teşhiz edemeyeceğimizi tesbit ederek, ecnebi sermayesini yalnız çağırarak değil, ona emniyet vermenin ve varlık vergisi gibi ihtimallere maruz kalmadığını başlangıçta anlatmanın taraftarıdır. DP iktidara gelmesi halinde de hiçbir parti, zümre ve sınıfın sıkıntıya ve sarsıntıya maruz kalacağını, devri sabık yaratmayacaklarını, iyi bir idarenin nimetlerinden herkesin yararlanacağını, millete mal olan inkılapların korunacağını açık bir lisanla ifade etmiştir.²⁸

Yeni Sabah'ın Başyazısında Halk Partisi'nin hareket tarzı ve rotası belli olduğu için ondan bir değişiklik beklemenin boş olduğu kanaati hâkimdir. Halk Partisi'nin lakırdıdan, fiiliyata geçmesi gerektiğinde, bütün vaatlerinin kendilerini iktidardan uzaklaştıracağına emin olduklarını, sözlerini bu yüzden tahakkuk sahasına götürmediklerine işaret olunmaktadır. Herhangi bir seçimden zerre kadar Halk Partisi'ne hayır gelmeyeceğinin kabul olduğu da üzerinde durulmuştur.²⁹ “Nur ve ışıktan kaçan Halk Partisi, aydınlığın gözlerini kamaştıracağı inancına kapılmıştır. İleri demokrasiyi kurduk derler, senelerce sıkıyönetim uygularlar. Kanunlarımızda antidemokratik mevzuat yoktur, bunları atmaları derler ve üç yıl beklerler. Bu vaatte en ufak bir harekette bulunmazlar”.³⁰ İktidarın uygulamalarının geciktirme ve oyalama mantığına bürünmesi sürekli muhalifler ve basın tarafından eleştiriye tabii tutulmuştur. Genel seçimlere gelinceye kadar ki süre içinde bu tarz eleştirilerin sürekli muhatabı olan CHP'nin, halka güven telkin etme noktasında da aciz kaldığı görülmektedir. “Halk Partisinin mazinin mahkûmu olduğu kanaati ile beraber, politikaya yeni bir hava getirmesi de beklenmektedir. Yeni kararların, yeni elemanlarca tatbik edileceği”³¹ inancıyla, siyaset sahnesinde yeni simalara yer verilmesi anlayışının ağırlık kazanması da, eski uygulamaların son bulması yolunda bir temenni olarak karşımıza çıkmaktadır.

İktidarın tapusunun tek partinin elinde olmadığı seçimler neticesinde daha da belirgin olacağı muhakkaktır. Seçimlerin neticesinde partilerin haklarına razı olmaları ve memlekete iktidarda ve ya muhalefette hizmetin etmenin yollarını bulmaları gereklidir. 14 Mayıs 1950 umumi seçimlere giden vatandaşın geleceğimize kat'î istikameti verecek olan bu imtihan gününde kendi içtihat ve kanaatleri dairesinde reylerini kullanmamasının çok ağır manevi bir suç olacağı muhakkaktır. Yalman sandık başına gidip reyini kullanma zahmetine katlanmayan vatandaşın bu milletin yaşayan bir parçası olduğunu iddia etme hakkını kaybedeceğini belirtmiştir. Seçimin insanlık huzurunda büyük bir sınav olduğunu unutmamız gerektiğinin üzerinde duran Yalman, imtihanın iyi geçirmemiz halinde demokrasi yolunun samimi yolcuları arasına gireceğimizi de vurgulamıştır.³²

2-1950 Genel Seçimlerine Dair Siyasilerin Konuşmaları

Bayar Adana'daki nutkunda halkın kesin kararını verdiğini ifade ederek, DP'nin bizzat milletin nabzını elinde tuttuğunu vurgulamıştır. halkın reyleriyle kendi mukadderatına sahip olacağını, yeni bir devrin açılmasına hizmet edeceklerini ifade etmiştir. Millettin susamış bir halde hükümetten icraat beklediğini dile getirmiştir.³³ Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu da devri sabık yaratmayacaklarını, iktidarın bir partiden diğer bir partiye normal olarak geçmesini istediklerini vurgulamıştır.³⁴

²⁸ YALMAN, “İç Açıcı Bir Beyanname”, Vatan, 10 Mayıs 1950, S.3221.

²⁹ “Barometre Fırtınaya Doğru mu?” Yeni Sabah, 28 Ocak 1950, S.3915.

³⁰ “Daima Müphemlik ve Vuzuhsuzluk”, Yeni Sabah, 31 Ocak 1950, S.3918.

³¹ “Halk Partisi Mazisinin Mahkûmudur”, Yeni Sabah, 17 Şubat 1950, S.3935.

³² YALMAN, “Büyük İmtihan Günü”, Vatan, 14 Mayıs 1950, S.3225.

³³ “DP Başkanının Adana'da Mühim Nutku”, Vatan, 6 Mart 1950, S.3156.

³⁴ a.g.h.

Demokratlar seçim öncesi dönemde kendilerine yönelik baskıların başladığından şikayetçi olmaktadır. Bu seçimlere de hile ve fesatların karışması halinde Meclise girmemeyi göze aldıklarını belirten Demokratlar, 1946'dan sonra cereyan eden olayların akabinde Meclise girmelerinin de bir fedakârlık ve feragat eseri olduğunu ifade etmişlerdir. Sükunet havasının bozulmaya başlamasından söz eden Demokratlar, Aydın'ın yanibaşında bir nahiyede 15 kişinin tedhiş maksadıyla dövüldüğünden söz etmişlerdir. Bazı söylentilere göre de, seçim günlerinde yer yer benzin bulunamamasının, motorlu vasıtaların işleyememesinin, Demokratları vasıtasız bırakmak amacıyla alınmış tedbirlerden olduğu üzerinde durulmuştur. Seçim günlerinde kâğıt buhranı yaratılarak, neşir ve ilân imkânlarının tahdit altına alınacağı, seçim karnelerinin parayla satın alınmasına teşebbüs edileceği de çıkan haberler arasında yer almaktadır.³⁵

Bayar, seçimde emniyetin sağlanması isteyerek, şiddet siyasetini eleştirmiştir. Seçimlerde kanunsuzluk olmamasını, valilerin jandarmaların, şu veya bu hükümet erkânının millet hakkına müdahale etmemesini istediklerini dile getirerek, vazifelerini suiistimal etmeleri halinde kanuna dayanarak onların hakkından gelme azminde olduklarını ifade etmiştir. Bu arzularının şiddet olarak değerlendirilmesinin de şiddet ortamında bulunduğu işaretini göstermektedir.³⁶

İnönü Adana'da yaptığı konuşmasında memlekette iki politikanın hâkim olduğundan bahsetmiştir. *“CHP'nin politikası geniş manada siyaset hayatımızda birbirimize tahammülün ve bütün muvaffakiyetlerin siyaset cereyanları arasında icabederse uzlaşma fikrinin hâkim olması fikrine bağlıdır. Vatanda huzuru, serbest fikir cereyanının muhafaza etmek, emin bulundurmak ilk şarttır. parti programlarının üstünde olan meselelerde birlik aramak, uzlaşma aramak demokratik rejimin işlemesini mümkün kılacaktır. Karşımızda bulunan siyasi partilerin mücadelelerinin usul ve prensip olarak şiddet politikasında karar kılmıştır”*.³⁷ Muhalefetin şiddet usulleriyle meydana çıkan iç politikasına değinen İnönü, bugünkü iktidar partisinin iç politikada tahammül ve uzlaşma siyasetini, memleketin huzurunu esas tuttuğunu da belirtmiştir.

Yalman İnönü'nün görüşlerini ortaya atarken kendi dâvasına muhalefet vaziyetine düştüğüne dikkatleri çekmektedir. Şiddet politikasından şikayetçi olurken, iktidarın durumunu muhafazada kendisi şiddet göstermiştir. Umumi istidatın şiddetin tasfiyesine gittiği bir dönemde, DP ve müstakillerin de son dönemlerde gösterdiği itidalli gidişten geri kalmadığını gözler önüne sermediğini belirterek, İnönü'nün seçim manevralarında zararlı bir yola girdiğinin delilini teşkil etmektedir.³⁸ İnönü'nün taraflı bir tutum içinde olması ise, Demokratların en çok eleştirdikleri Cumhurbaşkanının tarafsızlığı konusunda ne kadar haklı olduklarını ispat etmektedir.

İnönü Konya'daki nutkunda muhalefeti yine tenkit etmiştir. Devlet reisi ile temas edilmemesine, her türlü itimadın kökünden kazınmasına çalışan sövmelerin şiddet politikasına bağlı olduğunu ifade eden İnönü, muhalefet partilerinin 1949 Kongresinde aldıkları şiddet politikası kararından vazgeçmelerini istemiştir. Siyasi havada tam bir istikâmetinin sağlanamamasında şiddet politikasının tesirlerinin olduğunu açıklamıştır.³⁹

³⁵ “DP'lilere Karşı Baskı Başladı”, Vatan, 20 Mart 1950, S.3170.

³⁶ “Şiddet Siyasetine Dair Bayar'ın Sözleri”, Vatan, 3 Nisan 1950, S.3184.

³⁷ “Seçim Mücadelesi Başladı, İnönü Adana'da”, Vatan, 3 Nisan 1950, S.3184.

³⁸ YALMAN, “Yıkıcı ve Yapıcı İhtilâflar”, Vatan, 5 Nisan 1950, S. 3186.

³⁹ “İnönü Konya'da Yine Muhalefeti Tenkid Etti.”, Vatan, 5 Nisan 1950, S.3186.

Bayar ise DP'ye yönelik şiddet politikası iddialarını reddederek, şiddete uğrayanlara şiddetçi demenin en büyük haksızlık olduğunun üzerinde durmuş, bunun altında gizli bir mâna ramak gerektiğine değinmiştir. DP'nin şiddete başvuracağı aklından bile geçirmediğini, lâkin kendilerine yapılan haksızlıklara da eyvallah demeyeceklerini, kanunun haksızlık yapanlara er geç hadlerini bildireceğini ifade etmiştir. Bayar tutulan yolun şerefli ve mesuliyetli olduğunu, hizmet edecek insanları ortaya atmak niyetinde olduklarını, dürüst bir seçim an'anesi istediklerini ve hiçbir zaman bu memlekette kardeş kavgası çıkarmayacaklarını ifade etmiştir.⁴⁰

Başbakan Şemsettin Günaltay, Zonguldak'ta yaptığı seçim konuşmasında, demokrasiden bahsederek, demokrasiyi geniş kafaların alacağı bir kültür işi olarak tanımlamıştır. *“Demokrasi halk için, halkın menfaati için, halkın iradesiyle devlet kurmak demektir. Öyle bir devlet kuracağız ki, halkın menfaatini daima ön safta tutacak. Demokraside başlıca mes’uliyet vatandaşı terettüp eder. zira, seçecek olan vatandaşdır. Eğer vatandaş iyi insanları seçerse işler iyi gider. Fakat reyini aksi vasıftaki insanlara verirse işler yürümez, anarşiye gider. Seçeceğimiz adam nasıl olmalıdır? Oy vermeden evvel külâhlarımızı önümüze koyarak düşünmeliyiz. Memleket idaresini kime emanet edelim? Siz çiftliğinize bir kâhya, fabrikaınıza bir müdür, dükkanınıza bir tezgahlar ararken dört beş gece düşünürsünüz. Bundan yüz misli, bin misli, yüz bin misli mühim olan memleket idaresini nasıl ellere tevdi edeceğinizi çok daha fazla düşünmek mecburiyetindeyiz. Demokrasiyi memleketi yıkmak için değil, memleketi kaldırmak için kurmayı istiyoruz”*.⁴¹ diyerek partilerin birbirine düşman olmamasını telkin etmeye çalışmıştır. Bu halin aşiret tarzı bir uygulama olacağını ifade ederek, particiliği bu şekilde anlamış unsurların millet haline yükselemediğine işaret etmiştir. Başbakan nutkunda halkın menfaatini ön planda tutan bir devlet kuracakları vaadinde bulunmuştur. Bunu iktidarda iken temin edemediler de seçimler yaklaşırken yapabileceklerini mi düşünmeye başladılar? İktidarın üzerine aldığı sorumluluğu seçimler yaklaşırken yeniden hatırlaması politikanın en alışıldık unsuru olmuştur. Bugün de siyasilerin seçim vaatleri sırasında yapamadıklarını yapacaklarına dair teminat vermeleri bir alışkanlık olarak görülmektedir. Halkın huzura, istikrara nizama duyduğu ihtiyaç her geçen gün kendini hissettirmektedir. Demokrasiyi yürür hale koymak için, halka sevgi, güven telkin etmek için yıkıcı politika kavgalarından uzak durmak gerekmektedir.⁴²

Demokratlardan Cahide Evliyagil, CHP'ye şiddetle hücum ederek, senelerden beri CHP'nin halkın sefaletini görmediğini, bu millettten nasıl oy alacaklarını merak ettiklerini dile getirmiştir. Mükerrerrem Sarol, Halk Partisi'nin bugün siperlerini terketmekte ve ric'at etmekte olduğunu belirterek, bu defa CHP'yi sayı hesabıyla değil, tuşla yeneceklerini ifade etmiştir.⁴³

Bayar Bolu ve Düzce'deki nutuklarında iktidarı şiddetle tenkit ederek, DP'nin kanuna inandığını ve seçimlerin önemini belirtmiştir. Olmayacak şeyleri vaatmediklerini, vaatlerini tuttuklarını ifade ederek, “DP'nin programı yok diyenlerin” DP programını okumadıklarını vurgulamıştır.⁴⁴ General Fahri Belen de, CHP'lilerin

⁴⁰ “DP Başkanının Çankırı'daki Nutku”, Vatan, 6 Nisan 1950, S.3187.

⁴¹ “Başbakanın Zonguldak'ta Söylediği Nutuk”, Vatan, 13 Nisan 1950, S.3194.

⁴² YALMAN, “Vaziyet Ciddidir”, Vatan, 15 Nisan 1950, S.3196.

⁴³ “Demokratlar CHP'ne Şiddetle Hücum Etti”, Vatan, 17 Nisan 1950, S.3198.

⁴⁴ “Celal Bayar'ın Bolu ve Düzce Nutukları”, Vatan, 30 Nisan 1950, S.3211.

inhisarçı sözlerini tenkit ederek; bu sözlere devam edilirse elindeki vesikalari neşredeceğini bununla da CHP'nin tahtının sarsılacağına üzerinde durmuştur.⁴⁵

Bayar Samsun'da bütçenin, maliyenin, memleket iktisadiyatının perişanlık içinde yüzdüğünü DP'nin bu meselelere bir çare bulacağını, yolsuzluklara müsaade etmeyeceklerini söylemiştir.⁴⁶

İnönü İzmir'de seçimlerin neticesi ne olursa olsun kadere boyun eğmenin gerektiğini, İzmir'de muhalefeti dostluğuyla yeneceğini belirtmiştir. Şiddet politikasından siyasi bünyemizin kurtulmasının en önemli dâva olduğunun üzerinde durarak, önümüzdeki senelerde kurulmuş yeni bir rejimin feyizleri içinde vatanın yeni bir yükselme devrine gireceğinin altını çizmiştir.⁴⁷ İnönü seçimleri CHP'nin kaybetmesi halinde bu durumu bir felâket diye değil, demokrasi uğruna sarfedilen gayretlerin âdeta bir mükâfat diye karşılanması gerektiğini izhar etmiştir. Bu durumun bir vatansızlık, geniş bir görüşün neticesi olarak karşımıza çıktığını da ifade etmiştir. Halk Partisi'nin ekseriyetle iş başına geleceğine inansa bile, aksinin olması durumunda da muhalefet lideri olarak yeni siyasi an'aneler yaratmanın hazzını ruhunda duyduğunu Yalman dile getirmiştir.⁴⁸

Yalman seçim nutuklarında şahsiyata girilmemesini isteyerek, vaatlerden öte sorunlara nasıl çözüm getirileceğinin dile getirilmesini ifade etmiştir. "Biz gelirsek pahalılık kalmayacak, evler yerden fişkirir gibi çoğalacak, yahut halk ekmek yerine pandispanya yiyecek gibi muhayyel neticelerden bahseden sabun köpüğü gibi uçup gidici nutuklar yerine söz ve yazının kalp ve fikre daha kolay yerleşeceğini"⁴⁹ belirtmiştir.

İnönü kendilerini diktatörlükle suçlayan DP'yi tenkit etmiştir. "Seçim zamanında her gün memleketin otuz yerinde toplantıların yapıldığı bir diktatörlük memleketi görülmüş müdür? Üç dört gazetenin şuurlu ve tasmimli bir şekilde akı kara göstermek için senelerce sarfettikleri gayretlerden, vatandaşların muhakemesinden bir eser kalıyor mu?" diyerek DP'nin haksız tavırlar içinde olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.⁵⁰

İnönü DP'nin Beyannamesini eleştirerek, şiddet kararının kaldırılmasına yönelik bir teminatın bulunmadığından ve bunun ümit kırıcı bir hadise olduğundan söz etmiştir. Bir kanunun anayasaya uygun olup olmadığına da Yalnız büyük Millet meclisinin karar vereceğini, her memlekette antidemokratik kanunların olabileceğini bunun da o memlekette hürriyet ve demokrasinin olmadığına delili sayılmayacağını vurgulamıştır.⁵¹ İnönü'nün bu tavrı tutarlı değildir. Zira 12 Temmuz Beyannamesinde DP'nin eleştirdiği hususlarda yanında yer alırken, şimdi aynı siyasi olgunluğu gösterememektedir. Bu durum da İnönü'nün taraflı tutumunu ortaya koymaktadır.

Nihat Erim, İzmit'teki konuşmasında, DP'nin vaatlerinin pervasızca olduğunu dile getirmiştir. "Vergileri kökünden kaldırmak vaadinde bulunanlar, orduyu terhis etmek kararında olanlar ve hepsinden fenası memleketi koyu bir irticain kucağına atmak için

⁴⁵ a.g.h.

⁴⁶ " Bayar Samsun'dan Hareket Etti", Vatan, 3 Mayıs 1950, S. 3214.

⁴⁷ "İnönü'nün İzmir'de Gazetecilerle Konuşması", Vatan, 4 Mayıs 1950, S. 3215.

⁴⁸ YALMAN, "Hakka ve Kadere Rıza", Vatan, 5 Mayıs 1950, S. 3216.

⁴⁹ YALMAN, "Seçim Nutuklarında Şahsiyat", Vatan, 5 Mayıs 1950, S. 3216.

⁵⁰ "İnönü DP'yi Tenkid Etti", Vatan, 7 Mayıs 1950, S. 3218.

⁵¹ "CHP Genel Başkanının Nutku", Vatan, 7 Mayıs 1950, S. 3218.

pervasızca konuşanların hepsi ortaya dökülmüştür".⁵² sözleri ile inkılâbın tehdit edildiğinden dert yanmıştır.

Menderes, ise, iktidar mensuplarının muhalefeti soysuzlaştırmaktan başka bir şey yapmadığından şikayet ederek, DP'nin kurulduğu günden beri esas aldıkları zihniyet ve prensiplere uygun bir şekilde mücadeleye devam edeceklerini belirtmiştir. iktidar değişikliği olsa dahi devri sabık yaratmayacaklarını ve meşum temayülleri önleyecekleri hususunda kat'i teminat vermektedir.⁵³

Seçimler öncesindeki dönemde Bayar ve İnönü arasında nutuk düellosunun başladığı görülmektedir. İnönü Bursa'da düşmanlık kararı diye şöhret bulan haksız ve kanunsuz kongre kararının siyasi bünyemizden kalkıp kalkmayacağını sorgulamaktadır. İnönü Cumhurbaşkanı olarak resmi vazife ile kürsüye çıktığı sırada Demokratların ayağa kalkmamasının DP idarecilerinin anladığı millet hâkimiyetinden kaynaklandığını belirterek, geçmiş zamanlarındaki bu tür hastalıklarını düzeltmeyecekleri endişesini taşımaktadır. DP'nin bu hırçın hallerinin memleketin en uzak köşelerinde de gözle görülür halde olmasını partinin şiddet politikasına bağlamaktadır. Bir köyde 200 300 ilâ 600 vatandaşı birbirine hor bakar şekle sokmayı DP'nin şiddet politikasının mahsulü saymaktadır. Siyasette fırka tefrika demektir kanaatinin siyaset ve devlet adamlarınca mezara götürdüklerini veya taşımakta olduklarını ifade ederek, DP liderinin fırkanın tefrika olmadığını millete ve âleme ispat etmeye mecbur olduğumuzu hatırlatmıştır.⁵⁴

Bayar ise Malatya'da yaptığı konuşmada İnönü'nün tavsiyelerinin siyasi taktik olduğunu bunları CHP'lilere telkin etmesini söylemiştir. İnönü'ye göre DP vatandaşların birbirine hor bakmasına sebep oluyormuş, oysa DP'nin meşru müdafaa halinde haklarını korumaya çalıştığını Bayar ifade etmiştir. kurulduğu günden beri haklarının çiğnediğini, tecavüzlere maruz kaldığını ifade ederek, havari edası ve bir melek iddiası ile iktidar muhitlerinin dolaştıklarından şikayet etmiştir. CHP'nin beyannamesini de eleştirerek, herkesin bildiği şeyleri yeni bir şeymiş gibi ortaya atanların ardından bu milletin gitmeyeceğini belirtmiştir. CHP'nin hükümetlerinin methettikleri programları ele almadıklarının, her hükümetin kendi fikrini tahakkuk ettirmeye çalıştığının, bir sonra gelenin de önceki programı bozarak milleti müşkül duruma düşürdüğünün üzerinde durmuştur.⁵⁵ Siyasi partilerin içlerine düştükleri en büyük sorun da bu olsa gerektir. Kendi fikirlerini empoze edebilmek için eskiye ait hükümleri ortadan kaldırarak yeni hükümler irad etmek memleket işlerini de aksatacak niteliktedir. Mevcut sorunlara yönelmeye başlamadan önce eskiyi tamamen yıkmaya teşebbüsleri, fikri fikirle çürütmekten ibaret bir anlayışın ürünüdür. Siyasi veya fikri temayüllerini her hükümet kendine göre uygulamaya koyduğundan siyasi yapılanmamız bir türlü tamamlanamamıştır. Bugün dahi aynı sıkıntıları çektiğimiz dikkate alınırsa gelişimin yaşanmadığını, aynı siyasi yanlışlığın doğruymuş gibi telâkki edildiğini görmekteyiz. Siyasiler sadece hükümetlerin programını değiştirmekle kalmayıp, kadrolarına kadar bir değişimin içine girmektedir. Bu da kendi yapılanmalarını dahi beğenmediklerini, bir ölçüde de kendilerini aşamadıklarını göstermektedir. Hele bir önceki hükümet aynı partiden olmazsa o zaman değişiklik değil, kökünden kazanmış yeni bir yapılanmanın başlaması kaçınılmaz olacaktır.

⁵² "Erim İnkılâbın Tehdit Edildiğini Söylüyor", Vatan, 8 Mayıs 1950, S.3219

⁵³ "Menderes CHP'nin Muhalefette İyi Hizmetler Yapacağını Söyledi", Vatan, 8 Mayıs 1950, S.3219.

⁵⁴ "İnönü Bursa'da Konuştu", Vatan, 8 Mayıs 1950, S.3219.

⁵⁵ "Bayar Malatya'da Konuştu", Vatan, 8 Mayıs 1950, S.3219.

DP Başkanı Bayar'ın Adana'da konuşmasında, şiddete ihtiyaç olmadığını bu milletin kanun dairesinde kendisini korumasını bildiğini ifade ederek, vatandaşlar arasında birliğin kurulması yolundaki gayretlerin ve şiddet politikasının siyasi bir taktikten ibaret olduğunu belirtmiştir. DP'nin şahsiyata saptığını, DP'ye yönelik isnatlarda bulunmakta serbest olduklarını çünkü seviyelerine göre yapılan konuşmanın bunu gerektirdiğini ifade etmiştir. DP'nin fikir ve kanaatler üzerinde durduğunu bu yolda sonuna kadar gideceklerini beyan etmiştir.⁵⁶ Şiddetten bahsedenlerin kendilerini aldattığını söyleyen Bayar, bu yolda kendilerine yapılan eleştirileri haksız bulduklarını dile getirmiştir.⁵⁷

3-1950 Genel Seçimlerinde Gazetelere Düşen Sorumluluk Hakkında Görüşler

İnönü Adana'daki nutkunda gazetelerin, siyasi kanaatlere sahip olabileceğini, şiddet yolunu terviç eden gazetelerin bulunduğu temas etmiştir. *“Zaten demokratik rejimin kendisine taraftar bir iki gazeteyi de kendi yolunda çalıştırmasının tabii olacağını vurgulamıştır. müstakil gazeteler bile vakit vakit kendi temayül ve anlayışlarının derecesine göre vaziyet alacaklardır. Hürriyet rejimi içinde bulunan vatandaş kütlesi, politikacıların kendi taraftarı bulunan gazetelerin kesif propagandaya sevk ederek, memleketi bir mukavva bina gibi, istedikleri kalıba koyabilmek imkânına mâlik olmadıklarını isbat edeceklerdir. Bu imtihanı memleketimiz, vermezse her politikacı kendi maksadına göre gazetesini de bularak mücadelesini yapacaktır. Memleket siyasi tekâmülünü ilerletirken, gazetelerimiz de kendi tekâmüllerini takibedeceklerdir”*.⁵⁸

İstanbul Gazetelerinin neşrettiği beyannamede ise, İstanbul Gazetecileri, demokratik nizamın muhafazası yolunda hükümetten gelecek baskıya olduğu kadar, sokaktan gelecek gayri mesul tazyiklere de karşı koymaya azmettikleri belirtmişlerdir.⁵⁹

DP milletvekili adayı Fûruzan Tekil, Halk Partisi organı gazetelerin kendi toplantılarını bütün teferruatı ile yazarken muhalif partilerden hiç bahsetmediklerini ifade etmiştir. *“Bu belki haklarıdır. Muhalif partilerin toplantılarını da yazmaları bu iki partinin el ele vermiş olduklarını muhayyel değil, hakiki muvazaa halinde göstermektedir”*.⁶⁰

Mümtaz Faik Fenik, seçimler yaklaştıkça hükümetin idari baskı yaptığından şikayetçi olmakta, gazetelerin cevap hakkının demoklesin kılıcı ile korkutulduğundan bahsetmektedir. *“Basın hürriyeti, temin edilse de hükümetin cevap hakkı vermemesi, basın hürriyetinin işlemesine imkân bırakmayacaktır”*.⁶¹ kanaatini taşıyan Fenik bir ölçüde seçimler öncesinde basının ağzının kapatılmaya çalışıldığına dikkat çekmeye çalışmıştır.

⁵⁶ “DP Başkanı Dün Adana'da Konuştu”, Vatan, 9 Mayıs 1950, S.3220.

⁵⁷ “Bayar'ın İnönü'ye Cevabı”, Vatan, 10 Mayıs 1950, S.3221.

⁵⁸ “Seçim Mücadelesi Başladı, İnönü Adana'da”, Vatan, 3 Nisan 1950, S.3184.

⁵⁹ “İstanbul Gazetelerinin Neşrettiği Beyannamesi”, Vatan, 15 Nisan 1950, S.3196.

⁶⁰ “DP'nin Dün Taksim'de Yaptığı Siyasi Toplantı”, Vatan, 2 Mayıs 1950, S. 3213.

⁶¹ Mümtaz Faik FENİK, “Matbuata Yeni Bir Baskı”, Zafer, 4 Mart 1950, S.309. (Mümtaz Faik Fenik'in Yedekçi imzasıyla yazdığı bir yazı yüzünden tutuklandığı haberi de dikkatleri çekmektedir.) Geniş bilgi için bkz. , Zafer 28 Şubat 1950, S.305. (DP'den milletvekili seçilince serbest bırakılacaktır.)

F- 1946-1950 DÖNEMİ TÜRK BASININDA CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE DEMOKRAT PARTİ ARASINDAKİ KIYASLAMALAR

1- Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Partisi Programlarına Yönelik Eleştiriler

DP'nin kurulması ile demokrasiye geçişte önemli adımlar atılmıştır. Özellikle içte ve dışta bu oluşumu hazırlayan sebepler gözönünde tutulduğunda murakabeye duyulan ihtiyaç iyice hissedilmiştir. Uzun süren iktidarların halk nazarında itibarını kaybetmemesi ve halkın denetimine yol açacak yeni bir parti fikri sosyal açıdan rahatlık unsuru olarak düşünülmelidir.

DP programını düzenlerken derli toplu bir çalışmanın içine girmiş, “*mevcut şartlara ve ihtiyaçlara cevap vermeye çalışmıştır*”.⁶² DP Programı yapı ve karakter itibarıyla düzenli bir çalışmanın ürünüdür ama “*gaye ve mahiyet bakımından CHP'den farklı görülmektedir*”.⁶³

Necmettin Sadak iki parti programı arasında ekonomik, sosyal alanlarda prensip farkı bulunmadığına temas ederek, ortada sadece sen ben kavgası ve tatbikat ihtilafının bulunduğu dikkatleri çekmiştir. Tenkitlerin en sert şeklinde “sen git, ben geleyim” davasına vardığını, karşıda yeni prensipler güden politikacıların olmadığını, birbirlerine kızarak, beğenmeyerek çok geç ayrılmış insanların olduğunu belirtmiştir⁶⁴.

Bunu da yadırgamamak gerekir. Çünkü “*Celal Bayar, Atatürk'ün yanında CHP'yi kurma ve teşkilatlandırma vazifesini gören devlet adamlarımızdan biri idi. Yirmi şu kadar yıl boyunca hizmet ettiği partiden ayrılırken temel fikirlerini de orada bırakması kendisinden beklenemezdi. Türkiye'mizde siyasi inançları altüst edecek içtimai veya iktisadi büyük bir değişikliğe şahid olmadığımız için, bambaşka bir ideolojik hüviyetle karşımıza çıksaydı, Celal Bayar'ın samimiliğinden haklı olarak şüphelenebilecektik. Samimiyet ise, her türlü başarının ilk basamağıdır*”.⁶⁵ Bayar'ın samimiyetinden dem vurulurken, Atatürk'ün kurduğu bir partinin çatısı altında bulunanların, aynı samimiyeti ve değer yargılarını taşımadığını zamanın şartları gözler önüne serecektir. Siyasi kimliği muhafaza edebilmek ve zamanın getirdiği sorunlara tek taraflı yaklaşmamak ilk siyasi parti olan CHP'nin hiç bozulmayacak hedefi olmalıydı. Ne yazık, siyasi çıkarlar ve iktidar kaygılarıyla meydana gelen sapmalar, partinin ruhunda da zedelenmelere sebep olacak boyutlara vardırılmıştır. Bu sebeple DP'yi eleştirenlerin ilk önce kendilerini eleştirmeleri daha doğru olur kanaatindeyim.

“*DP'liler, Kemalizm'in altı ilkesini, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ilkelerini-her birine farklı vurgu ve yorum katmalarına karşın benimsiyordu. Esasında, bu ilkeleri kabul etmek zorundaydılar: Böyle yapmamak, Anayasanın teknik ihlali olur ve Cumhuriyet Halk Partili aşırılarına yeni partiyi kapattırma bahanesi verirdi*”.⁶⁶ Bu noktadan bakılacak olursa bu siyasi yapılanmanın yukarıdan gelecek bir dayatma yerine, halkın güvenini koruyan, hükümeti frenleyebilecek, kişilerin özgürlüklerini ön plana çıkarabilecek bir çalışma içinde olması gerekmektedir. Sonra bir partinin, hem de muhalefetle siyasi hayatı düzene sokmaya çalışan bir partinin

⁶² YALMAN, “DP Programını Tahlil 2”, Vatan, 9 Ocak 1946, S.1657.

⁶³ Nadir NADİ, “Yeni Partinin Karakteri”, Cumhuriyet, 9 Ocak 1946, S.7684.

⁶⁴ Nilgün GÜRKAN, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İstanbul 1998, s.254.

⁶⁵ NADİ, a.g.m.

⁶⁶ Feroz AHMAD, (Terc. Ahmet Fethi), *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1950)*, İstanbul 1996, S.27.

susturulmaya çalışılması veya kapatılma tehdidi ne ölçüde demokratiktir? Böyle bir durum yeni doğan bir çocuğun kendi ailesince boğulması demek değil midir?

DP, Allah ile insan arasındaki münasebetlere müdahaleyi şiddetle reddettiklerini, dinin vatandaşların mukaddes hak ve hürriyetlerinden olduğunu ifade etmektedir. Hiçbir vatandaşın imanı için tazyik ve tenkit etmenin caiz olmadığını belirtmektedir⁶⁷.

2- Demokrat Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi Ayniyeti

İki parti hakkındaki görüşlerini Tanin Gazetesi yazarlarından Hüseyin Cahit Yalçın, 2 Temmuz 1946 Tarihli “*Halk Partisine Yeni Hücumlar*” başlıklı makalesinde “*DP CHP’ne karşı memleketinde hissedilir hiçbir yenilik getirememiştir*”⁶⁸ diyerek açıklamıştır. DP’nin CHP’ye benzer bir programla ortaya çıkması, inkılapların yeni parti tarafından da titiz bir şekilde korunması ve yürütülmesi yönüyle kazanç olarak değerlendirilmelidir. Bu durumun DP için bir kuvvet unsuru olduğunu Nadir Nadi, “*Yeni Partinin Kuvvetli ve Zayıf Tarafı*” başlıklı makalesinde şu satırlarla dile getirmiştir. “*Kuvvettir, çünkü bu memleketi sevenler bu partiden bize zarar gelmeyeceğini anlayacaklar, onu yadırgamayacaklardır. Atatürk’ün eseri devam edecek, milli varlığımız öz kadrosu içinde, şimdiye kadar hedef bildiği yoldan ayrılmayacaktır. Fakat aynı sebepten ötürü bir de zayıf tarafı var. Programlar arasında esaslı bir fark bulunmadığı için, DP’yi HP’den ayırmak güç olacaktır. Parti demek, bir bakıma prensip ve program demek olduğuna göre, bundan sonra siyasi hayata atılmak isteyen yurddaşlar, aynı mimarın elinden çıkmış iki cami arasında namazsız gezmek durumundadırlar*”⁶⁹ Nadir Nadi, bu şekilde siyasi hayatımızdaki çelişkiye ışık tutmuştur. Ama temel olan anlayıştan, demokrasi adına vazgeçilemeyeceği görülmektedir. Türkiye demokrasisi tarihten ve halktan gelen şartlarla kendine özgü bir demokrasidir.

Programın da fazlaca değişikliğe yer vermediği için, bunun sorumluluğunu sadece DP’nin üzerine atmanın doğru olmadığını düşünenler de vardır. Cihat BABAN 8 Temmuz 1946 tarihli Tasvir Gazetesi’nin “*Sükun Tavsiye Ediyoruz*” başlıklı makalesinde “*Muhafızların yeni doktrinler ortaya atamamasının mesuliyetini muhafızlarda değil, ruhu son asırlık idare sistemimizde aramızda gerekmektedir*”⁷⁰ yorumuyla gündeme getirmiştir. Kaldı ki, Adnan Menderes, “*DP’nin bariz vasfı tek partili idareye son vermek isteyen hareket ve cereyanı temsil eden bir siyasi teşekkül olmasıdır*”⁷¹ sözleriyle farklı bir uygulama politikasının icracısı olduklarını dile getirmeye çalışmıştır. Siyasi mekanizmaların yapı ve icraat yönünden verimli olamayışlarını, zaman içinde kazandıkları alışkanlıklardan kurtulamamalarına bağlamak bir zorunluluk olarak beliriyor. Değişen zamana, değişim gösteren şartlara bakılmaksızın alternatif çareler üretilmediği sürece, çözümleri iflasa götüren birikimlerden istenilen verim alınamayacaktır. Siyaset arenasında sorunları çözümsüz hale getiren kördüğümünden kurtaracak, güçlü ve etkili fikirlere ihtiyaç vardır. Siyaseti hamlıktan ve yozlaşmadan kurtarmanın en önemli yolu hiç şüphesiz gerçek anlamda muhalefettir. Halka rağmen halk idaresinin hakim olmayacağı bir değişim, demokrasinin anlamını bulamadığının delilidir. Muhalefetteki amaç, demokrasinin inkişafı olmalıdır.

⁶⁷ “Demokrat Parti’nin Laiklik Görüşü”, Vatan, 2 Aralık 1947, S.2339.

⁶⁸ Nilgün GÜRKAN, *Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İstanbul 1998, S.222.

⁶⁹ YALMAN, “Yeni Partinin Kuvvetli Ve Zayıf Tarafı”, Cumhuriyet, 13 Ocak 1946, S.7688.

⁷⁰ Nilgün GÜRKAN, a.g.e., S.223.

⁷¹ Adnan MENDERES, “Demokrat Partinin Bariz Vasfı”, Vatan, 23 Mayıs 1946, S.1792.

DP'nin faaliyete geçmesiyle, “yeni parti çatısı altında bulunanların önceki tenkidlerine yönelik icraatlara girişmemesinin samimiyetsizlik olarak telakki edildiği”ni görmekteyiz.⁷² CHP'den koparak, yeni bir teşkilatlanma içine giren Celal Bayar ve arkadaşlarının da CHP kadar taksiratı olduğunu söyleyen Asır Gazetesi Başyazarı M.Tuncer, “iki parti arasında mühim farklar olmadığı gibi, seçimlerin tek dereceli olmayışında da DP'nin de sorumlu olduğunu”⁷³ vurgulamıştır.

Kaldı ki o günün şartlarında kurulan “Yeni parti, Halk Partisinin iktidar mevkiine göz dikmiş bir rakip diye değil, memlekete hizmet maksadını besleyen bir murakebe cihazı şeklinde ortaya çıkıyor. Bu itibarla Halk Partisine bir engel değil, bir destek olabilir ve partinin kendini toplamasına ve halk tarafından sevilir, beğenilir hale gelmesine amil olabilir”.⁷⁴ Buna rağmen muhalefet partisinin hoş karşılanmaması, iktidardaki zihniyetlerin yanlı tavırlarından kaynaklanmaktadır. Devlet işlerini düzene sokmak amacını taşıyan bir partiye olgunluk göstererek, yardımcı olmak, CHP'nin siyasi bünyesinde bir yaraya değil, belki de içinde varolan yaranın tedavisine imkan hazırlayabilirdi. Bu yara hırs ve tahammülsüzlükten başka bir şey değildi.

Celal Bayar'a kendi partisiyle CHP arasındaki farklılıkların ne olduğu sorulduğunda, hep aynı benzetmeyi yapması dikkat çekicidir: “İki partiyi helva yapan aşçılara benzetiyor, Demokratlar'ın daha iyi bir tarif ve daha büyük bir beceriyle daha iyi helva yaptıklarını söylüyordu. Arada hiçbir ideolojik farklılık olmadığını ve her iki partinin de Türkiye'yi modern ve müreffeh bir ülke haline getirme programına bağlı olduğunu kabul ediyordu. İki parti arasındaki farklılık, hedeflerde değil, bu hedeflere ulaşma yöntemlerindeydi”.⁷⁵

Celal Bayar DP'nin dış siyasetini açıklarken iki parti arasında fikri ayrılığın olmadığını şu şekilde açıklıyordu: “Türkiye istiklali ve toprak bütünlüğüne uzaktan yakından tevcih edilebilecek herhangi bir tehdit karşısında milli haysiyet ve şeref emrettiği tek yolda yürümek için bütün yurttaşlar arasında ufak bir düşünce farkı bulunabileceğine asla ihtimal verilemez. Bu münakaşa götürür bir siyaset mevzuu değil, bir milli varlık davası, vatan aşkımızın ve yüzlere yıllık bir tarihin yarattığı milli karakterimizin bir icabıdır”.⁷⁶ Böylece milli varlığımızı tehdit eden unsurlarda millet olarak harekete geçileceğinin, parti farkı gözetilmeden mücadele ortamının hazırlanacağına mesajını vermiştir. İç hesaplaşmalar hangi boyutta olursa olsun, dış politikada beraber hareket edilmesi, hiç şüphesiz Türk halkının da beklediği siyasi atmosferin oluşumuna zemin teşkil edecektir.

3- Demokrat Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi Vasıflarının Kıyaslanması

İki partiyi mukayese ederken dikkati çeken en önemli husus altı okun istikametini tutturma noktasında olmuştur. Nadir Nadi, ideolojik temayüller yönünden meydana gelebilecek farklılıklara şahsan taraftar olduğunu belirtmiştir. “DP'nin halkçılık ve devletçilik prensiplerinin tarifinden anladığımıza göre garp rejimlerindeki manasile

⁷² “Yeni Asır'da Çıkan Bir Yazı ve DP İzmir Başkanının Beyanati”, Vatan, 2 Mart 1946, S.1709.

⁷³ “Yeni Asır'da Çıkan Bir Yazı ve DP İzmir Başkanının Beyanati”, Vatan, 2 Mart 1946, S.1709.

⁷⁴ YALMAN, “DP Programını Tahlil 3”, Vatan, 10 Ocak 1946, S.1658.

⁷⁵ Metin TOKER, *Tek Partiden Çok Partiye (1944-1950)*, İstanbul 1990, S.156.

⁷⁶ “Celal Bayar'ın Beyanati”, Vatan, 11 Ocak 1946, S.1659.

*liberal ekonomiyi benimsemesi yönüyle yerinin ötekinin sağında olması*⁷⁷ fikir noktasında iki partinin ayrılığını ortaya koymaktadır.

DP'nin devletçiliği anlayış açısından da CHP'den ayrıldığı görülmektedir. “*DP devletçiliği bir hedef değil, bir vasıta diye anılıyor. Asıl hedefler, iktisadi sahalardaki boşluğu bir an evvel doldurmak, iş hacmini genişletmek, geçim ve refah seviyesini yükseltmeye çareler bulmaktır*”⁷⁸ Demokrat Parti için devletçilik, iktisadi şartların ve ihtiyaçların çizdiği yoldur. Bunun için gereken hedefler belirlenmeli, ihtisas sahipleri tetkiklerini yaparak hayatın dinamizmine ahenkli bir katılımı gerçekleştirmelidirler.

“*Devletçilik; bir millet için değeri ön planda olan asli kıymetlerde, kültür hayatında, sosyal davalarda ve ekonomide milletin seviyesini ideale çıkarmak savaşdır*” diyen Celal Bayar, devletçilik politikasının vatandaşın hayat standardını da yükseltmesi taraftarıdır. “*Devrin en ileri ve teknik imkanlarından faydalanmak, en yüksek hadlere en kısa zamanda çıkmayı sağlayan kudretli bir politikanın adı olan devletçiliğin daima tekamül eden dünyayı hassasiyetle takip etmesi gerektiğine*”⁷⁹ inanmaktadır.

Ferdi teşebbüslerin devletçe herhangi bir müdahaleden masun kalacağını garanti eden Bayar'ın devletçilik telâkkisinde, ferdin yaşayabildiği sahalarda devletin yeri yoktur. Meselâ devletin mal ithal etmesi veya ihraç etmesi gibi vatandaşların başarabildiği sahalarda devleti vazifelendirmeyi daima reddetmiştir. Bu durumda idari zihniyetin halka olan güvenini yansıtmaktadır. “*Devletçilik muayyen işletmelerin idaresi de olmayıp, bir kalkınma vasıtasıdır. Millî hayatın bütün ideal seviyelere erişmesi için devlet kudretine lüzum olduğu nisbetinde tezahür eder, bu faaliyet yalnız ekonomik sahaya inhisar etmez. Meşguliyet sahası ne olursa olsun, ferdin emeği daima mukaddestir*” görüşüyle devlet ve fert arasındaki hududu ve münasebetleri tayin eden maddede, kristalize olmuş kanaatlerin itimad telkin ettiği⁸⁰ vurgulanmaktadır.

CHP'nin “*devletçiliği açık bir surette tarif etmemesi, iktisadi hayata güven kurulmasına, yarının hesap kabul etmesine ve hususi teşebbüsün iç rahatlığı ve akıncı bir ruhla ortaya atılarak uzun vadeli imar ve istihsal faaliyetlerine girişmesine mani olmuştur*”⁸¹ Bu durumda CHP'nin eteğindeki taşı dökerek, bir takım düzenleyici tedbirler alması ve kendini yenilemesi gerekmektedir.

Sadi Irmak, devletçiliğin, devletin lüzumlu sanayi bizzat kurmasından veya sanayiye rehberlik etmesinden ibaret bir ekonomi prensibi olmadığını ileri sürmektedir. Sosyal bakımdan ele alınan devletçilik de amacın halkın refah seviyesini yükseltmek olduğunun üzerinde durmuştur.⁸²

CHP ve DP arasında mukayese yapılırken bir gazeteci gözüyle olayı değerlendiren Ahmet Emin Yalman, CHP ile sıkı bir temasa girmenin faydasız olacağı görüşünü savunmaktadır. Bunda CHP'nin tutumunun da etkili olduğu kanaatindedir. Çünkü “*Halk Partisi mevcut halini muhafaza ederek, gelişme istidadı göstermemiştir. Bir başka önemli husus da disiplin esası üzerine parti kurulduğundan azaları gerçek kanaatlerini parti*

⁷⁷ NADİ, “Yeni Partinin Karakteri”, Cumhuriyet, 9 Ocak 1946, S.7684.

⁷⁸ YALMAN, “DP Programını Tahlil 3”, Vatan, 10 Ocak 1946, S.1658.

⁷⁹ Sütunlar Arasında, “Celal Bayar'ın Bir Yazısı, Devletçilik Telâkkisi”, Vatan, 20 Aralık 1946, S.1997.

⁸⁰ “Celal Bayar'ın Devletçilik Telâkkisi”, Millet Mecmuası, c.35, S.3, s.3—14. (14 Şubat 1946).

⁸¹ YALMAN, a.g.m.

⁸² Sadi IRMAK, “Serbest Sütun, Partimizin Meseleleri”, ”, Ulus, 11 Ekim 1947, (Sayı Numarası Verilmemiştir)

*disiplininin hudutlarına çıkmamak için açıklamazlar. Oysa DP yeni bir iddia ile ortaya atılan, prensip müdafaa eden siyasi kuvvettir. Vazifesini nasıl gördüğü ve ne istikamete doğru geliştiğini takip etmek merak uyandırır ve zahmete değer”.*⁸³ sözleriyle iki parti arasındaki değerlendirmelerini açıklamaya çalışmıştır.

“DP’nin başlıca başarı kaynağı; ayırıcı değil, birleştirici bir memleket partisi olması ve her nevi müdecilikten kaçmasıdır”⁸⁴. diyen Yalman, CHP’nin köylü ve işçi partisi olma teşebbüsleri için vatandaşların kalbini kazanmanın yollarının arandığını ileri sürmektedir. “Şehirdeki nazariyeci münevverler ve eski memurlar tarafından kurulmuş uydurma bir köylü partisi şeklinde halkın karşısına çıkarsa, toprak kanununda olduğu gibi sınıf farkları ve kinleri yaratmaya çalışırsa baştan mağlup olur”⁸⁵ diyerek şehirden köye bakan uydurma ve köksüz bir CHP’nin memlekete hizmet edemeyeceğini önemle belirtmiştir. Menderes’e göre iki partinin devletçilik anlayışında ve tatbikatında farklar vardır. DP açık bir şekilde devletçi politikasını açıklarken, CHP bir iki cümle ile ifade etmiştir⁸⁶. Siyasi alanda da iki parti arasında anlayış farkları bulunmaktadır. Menderes, “Müfrit bir devlet ve hükümet otoritesi telâkkisine dayanarak, vatandaşın şahsi ve siyasi hak ve hürriyetleri hududunu mümkün olduğu kadar dar bir zihniyette tutan zihniyetle, vatandaş hak ve hürriyetlerinin Anayasada tatbik edildiği genişlikte teminat altına alınması ve tatbik edilmesinin devlet ve hükümet otoritesine asla halel getirmeyeceğine inanan telakki arasında büyük farklar olduğu”⁸⁷ nun üzerinde durmuştur.

4- Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin Demokrasi Anlayışlarının Kıyaslanması

Ahmet Emin Yalman “Bize Düşen Yol” başlıklı makalesinde DP ve CHP arasındaki farklı yönleri ortaya koymaya çalışmıştır. “Bugün ortalıkta iki cereyan çarpışıyor: Bunlardan birinin hedefi hükmü altındaki insanları hak ve hürriyetten mahrum bırakarak, parti diktatörlüğü adı altında bir tek şahsın ve ona tabi bir azlığın iradesini hakim kılmaktır. Diğeri ise, esas itibarile, ferdin hürriyetini, hakkını, saadetini hareket noktası diye kabul ediyor. Bunu, ammenin menfaatine uygun bir şekilde temin etmenin çareleri hakkında münakaşayı açık tutuyor, her ayıbı ortaya vuruyor ve böylece düzelmesine yol açıyor”⁸⁸. Demokrasiyi uygulamak DP’nin vasfı olarak belirlenirken, CHP’nin vazifesi demokrasiyi kısıtlamak şeklinde belirlemekte ve uygulama sahası bulunmaktadır.

DP ve CHP aynı çatı altında yaşasa da, farklı ufukların taliplisi olduğunu yaptığı uygulamalarla belirtiyordu. DP Milletvekillerinden Emin Sazak da Millet Meclisi’nden, iki parti arasında farklılıklar bulunmasına rağmen harici politikada tek vücut olduklarını dile getiriyordu. “Türk Milleti; muhalif olsun, muvafık olsun, harici tehlike karşısında Hükümetle beraberdir. Bunu böyle telakki etmemek bu millete hürmetsizlik olur”⁸⁹. diyerek iktidar ve muhalefetin hiç değilse dış politika konusunda aynı çatı altında toplandığını vurgulamıştır.

⁸³ YALMAN, “DP Karar Verdi”, Vatan, 9 Mayıs 1946, S.1778.

⁸⁴ YALMAN, “Uçurumlu Yol”, Vatan, 18 Eylül 1947, S.2267.

⁸⁵ YALMAN, “Uçurumlu Yol”, Vatan, 18 Eylül 1947, S.2267.

⁸⁶ “Karagümrük DP Merkezinde Bayar’la Menderes Konuştular”, Vatan, 10 Mart 1947, S.2077.

⁸⁷ Osman Cemal FERİSOY, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, İstanbul 1978, s.190-191.

⁸⁸ YALMAN, “Bize Düşen Yol”, Vatan, 4 Haziran 1946, S.1803.

⁸⁹ “Büyük Millet Meclisi’nde Gürültülü Bir Toplantı, Seçimi Yenileme Kararı Verildi”, Vatan, 11 Haziran 1946, S.1810.

Adnan Menderes Karagümrük DP merkezinde yaptığı bir konuşmada DP ile CHP arasındaki farklılıkları üzerinde durarak DP'nin, çok partili idareye yani demokrasiye taraftar olduğunu belirtmiştir. Buna rağmen CHP, tek partili idareye taraftardır ve memleketi bu görüşe göre idare etmiştir. Menderes; tek şef, tek millet, tek parti ifadelerinin DP kuruluncaya kadar devam etmesinin de bunun göstergesi olduğu üzerinde durmaktadır. Sadece bu durumun bile iki parti arasındaki farkı ak ile kara kadar bariz ortaya koyduğunu düşünmektedir⁹⁰.

Siyasi alanda anlayış farklılıkları da göze çarpmaktadır. *“Müfrit bir devlet ve hükümet otoritesi telakkisine dayanarak, vatandaşın şahsi ve siyasi hak ve hürriyetleri hududunu mümkün olduğu kadar dar tutan bir zihniyetle, vatandaş hak ve hürriyetlerini, anayasada tatbik edildiği genişlikte teminat altında ve fiilen tatbikte bulunmasının devlet ve hükümet otoritesine asla hanel getirmeyeceğine inanan geniş telakki arasında elbetteki büyük farklar vardır. Bilhassa vatandaşın siyasi haklarını mefluç bırakmak isteyenler vatandaşların siyasi hakları ile menfaatlerinin camianın hak ve menfaatleriyle tezat halinde olduğunu ileri sürmek yoluna giderler, ve hiç şüphe yoktur ki vatandaşın mensup olduğu iktisadi, içtimai zümrelere ve hususi durumuna göre ayrı ayrı menfaatleri olabilir”*⁹¹.

İki parti arasındaki en büyük farklardan biri de Menderes'e göre, CHP'nin antidemokratik kanunların kaldırılmasına taraftar olmamasıdır. Keyfi hareketleri örtmek, şahsi görüşleri memlekete yaymak isteyen otorite telakkisinin bu memlekete zarar getireceğini düşünmektedir. Halk için halktan olan bir idarenin huzursuzluğa, iktisadi, içtimai, mali sıkıntılara son vereceğine inanmaktadır⁹².

Yolumuz Demokrasiye Doğru haftalık dergisinin dördüncü sayısında Fikret Karakoyunlu *“Partiler Arasında Zihniyet Farklı”* başlıklı yazısında Demokrat Parti ile Halk Partisi arasındaki farkı şu sözleriyle dile getirmektedir: *“İki parti arasındaki zihniyet farkı bile ikisinin ne kadar mütebsit esaslar üzerine yürümekte olduğunu izaha kafidir. Halk Partisi bugünkü usul ve hareketleriyle demokrasi kisvesi giymiş bir zümre hakimiyetini temsil eder. DP'nin gayesi ise, aksine olarak kayıtsız şartsız milli hakimiyettir; Anayasanın tatbikidir, milli iradenin tezahürüne imkân veren seçim işlerinin teminatı altında bulundurulmasıdır”*.⁹³

Aslında iki partinin de memleketin refahı saadeti ve bütünlüğünde müttehit oldukları ortadadır. İki parti arasında hukukî olarak da bir fark olmadığını, seçim sıralarında tartışma ve faaliyette bulunsalar da seçimi müteakip, hükümet ile işbirliğinin yapılmasının zaruri olduğunu zikretmiştir⁹⁴.

“Halk Partisi, vatandaşların ferdi ve içtimai hürriyet ve müsavatını devlet varlığı ve otoritesi sınırı içinde görmektedir. Buna mukabil DP, hükümeti sadece âmme vazife ve hizmetlerini görmek üzere halk tarafından kurulmuş bir idare cihazı saymaktadır. Devlet varlığı içinde hükümet ve teşkilâtı halkın dışında ve üstünde bir varlık değildir. İyi bir idarenin gayesi bütün münasebetlerinde yurddaşa tam bir emniyet verebilmektir”.⁹⁵ diyen Celal Bayar iktidar Partisi ile aralarındaki görüş farklılıklarına temas etmiştir.

⁹⁰ “Karagümrük DP Merkezinde Bayar’la Menderes Konuştular”, Vatan, 10 Mart 1947, S.2077.

⁹¹ “Karagümrük DP Merkezinde Bayar’la Menderes Konuştular”, Vatan, 10 Mart 1947, S.2077.

⁹² a.g.h.

⁹³ Sütunlar Arasında, “Fark Pek Büyüktür”, Vatan, 9 Nisan 1947, S.2107.

⁹⁴ “İnönü’nün Mühim Bir Hitabesi”, Vatan, 25 Eylül 1947, S.2274.

⁹⁵ “Celal Bayar, Erzurum’da Nutkunu Söyledi”, Vatan, 5 Ekim 1947, S.2284.

DP herşey insan için bayrağını Türkiye’de açan parti olmasına rağmen, totaliterlerin telâkkisinin insanın ve herşeyin devlet için olduğu merkezine yönelmesi iki partinin halka bakışlarındaki farklılığı yansıtmaktadır.⁹⁶

5- Demokrat Partinin Lâiklik Anlayışı

DP kurulduğu günden beri, Cumhuriyetin lâikleşme siyasetinde yarattığı boşluğu doldurmaya önem vermiştir.⁹⁷ Bayar lâiklik ilkesinin korunmasından yana tavır koymakla beraber, 1947’lerden itibaren din eğitimi meselesi de⁹⁸ Türkiye’nin gündemine oturmuştur. CHP 1946 seçimleri öncesinde parti olarak dini istismar teşebbüslerine girerek, 1947’de bazı din adamlarından DP aleyhine konuşmalar yapmaları suretiyle istifade etmiştir. Yedinci Kurultayında lâikliği tartışarak, uygulanmasını yumuşatma teşebbüslerine girişilmiştir.⁹⁹

DP, Allah ile insan arasındaki münasebetlere müdahaleyi şiddetle reddettiklerini, dinin vatandaşların mukaddes hak ve hürriyetlerinden olduğunu ifade etmektedir. Hiçbir vatandaşın imanı için tazyik ve tenkit etmenin caiz olmadığını belirtmektedir¹⁰⁰.

Bayar, din hürriyetinin de diğer hürriyetler gibi mukaddes olduğuna temas etmiş ve demiştir ki: *“Her ana baba evlâtlarına din dersi vermekte muhtardır. Bunu ilk gününden itibaren kabul etmiş ve programımıza koymuş bulunuyoruz. Bu sahada ana ve babalara yardım etmek de DP için bir borçtur. İktidara geldiğimiz zaman bu meseleyi ele alarak programımız dahilinde ve vicdanımızın sesine tabii olarak elbetteki halledeceğiz”*.¹⁰¹

DP nizamnamesine göre din hürriyetinin diğer hürriyetler gibi mukaddes olduğunu belirten Bayar, vatandaşın dilediği dini seçmekte ve bu dinin icaplarını yerine getirmekte serbest olduğunu vurgulamıştır. DP’nin memlekete getirdiği ciddi hürriyet havasının ortaya koyduğu bir mecburiyet olarak iktidarın, din meselesi ve dini tedrisat etrafında bir takım müzakereler için teşebbüs yaptığını ve meseleyi Meclis kürsüsüne getirdiğini belirtmiştir¹⁰².

Bayar Bursa DP İl Kongresi’nde DP’nin lâiklik prensibine bağlı olduğunu teyit ederek, Allah ile kul arasına kimseyi sokmayacaklarını belirtmektedir. Mazinin istibdadına nereden gelirse gelsin, boyun eğilmeyeceğini, vicdanların emrine göre Allah’a kulluk edileceğini ve Lâik prensip esasları dahilinde yürütüldükçe din tedrisatının devamına yardım edeceklerini vurgulamıştır¹⁰³.

“Lâiklik her Müslümanın vicdan hürriyetine sahip olmasının teminatıdır. Buna tedris ve telkin dâvâları, akli erenler tarafından ele alınıp en münasip şekilde

⁹⁶ YALMAN, “Hakikat Yolcuları”, Vatan, 27 Nisan 1949, S. 2848.

⁹⁷ Şerif MARDİN, *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İstanbul 1995, s.123.

⁹⁸ (Okullarda din eğitimine 15 Şubat 1949 tarihinde başlanacağı haberleri verilmekte, Bakanlık valilere gönderdiği tamimde de din derslerine devam edenler ve etmeyenler arasında yersiz tartışmalara meydan verilmemesi görüşündedir.) Geniş bilgi için bkz. “DP Kongresinden İtibalar”, Son Posta, 26 Mart 1949, S.5637-1063.

⁹⁹ Bayram KAÇMAZOĞLU, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul 1988, s.31-31.

¹⁰⁰ “Demokrat Parti’nin Lâiklik Görüşü”, Vatan, 2 Aralık 1947, S.2339.

¹⁰¹ “Bayar’ın Konuşması”, Vatan, 1 Şubat 1948, S.2400.

¹⁰² “Din ve Milliyetçilik Bahsinde”, Vatan, 9 Ocak 1949, S.2740.

¹⁰³ Allah’la Kul Arasına Hiç Kimseyi Sokmıyacağız”, Vatan, 4 Nisan 1949, S.2825.

halledilmelidir ve edilecektir. Fakat din; mezhep ve tarikat kavgası şeklinde ayırıcı bir rol değil; fazilet ve fedakârlığın ilham kaynağı sıfatile birleştirici bir rol oynamalıdır".¹⁰⁴ görüşüne sahip olan Celal Bayar, Partisi'nin din dâvası konusundaki görüşlerinin berraklığını yansıtmıştır.

DP muhalefet derindeyken Zonguldak'ta yapılan kongrede bir delegenin "*kadınlar eve dönmelidir, dairelerde bunlara maaş vermek kötülüğü teşvik etmektir. Biz ezan sesiyle uyanmak ve uyumak istiyoruz*" dediği zaman Bayar'ın Cihat Baban'ın kulağına eğilerek, *bu geri ve iptidâî insanlarla ne yapacağını sormuştur*". Baban'ın deyiimiyle Bayar söz sırası kendine geldiğinde oyları ürkütmemek için o densiz delegenin haddini bildirmemiştir.¹⁰⁵ DP'nin CHP'nin dinsiz olduğunu ilan ederken, sözlerinin karşısına oy kaybetmemek korkusuyla çıkamayışlarını halkın ulvi duyguları ile istismar olarak nitelendirmek gereklidir.

Bayar, din ve lâiklikten bahsederek, bu mefhumun mukaddes olduğunu vurgulamıştır. "*Herkesin vicdanında yaşadığı gibi, Allah'a inanan, Allah'ın emrettiği ibadeti yapmaya mecburdur. Bunu başka türlü düşünmeye imkân yoktur. Lâiklikte esasen ibadete müdahale olmadığına göre, bu mefhum bilâkis dini muhafaza etmektedir. Bizim tarihimiz mukaddes dini siyasete alet etmekten çok felâkete uğramıştır. Bundan meydan vermeyeceğiz. Biz Müslümanız, Müslüman olarak kalacağız, İslâm olarak Allah'ın huzuruna çıkacağız. Bu sözlerimle ne taassubu körüklemek ne riyakârlık vardır. Ne de dini olduğundan başka surette göstermekle iyi görünmek emeli vardır. Maksadım hakikati ifadedir*".¹⁰⁶

Tekin Erer, Samsun'da bir hocanın tevkif edildiğini bir çok yerde CHP mebuslarının bundan dert yandığını belirtmiştir. CHP mebuslarının Allahuekber dediği için bir insanın tevkif edilmesinden şikayetçi olduklarının üzerinde durarak, camini içinde değil de minarede ezanın arapça okunmasının¹⁰⁷ suç sayılmasındaki tutarsızlığın üzerinde durdukları görülmüştür. "*Allahüekber denilince hapisane hazır...Bu bizim 1300 yıllık an'anemiz ...Biz 1300 yıldan beri Allahüekber demeğe alışmışız. Madem ki lâikiz neden ezan okurken tanrı Uludur yerine Allahüekber dediğimiz için bizi hapse atıyorsunuz. Bir Hristiyan dinini istediği lisanla okuyunca ses çıkarmıyorsunuz da, bizim tanrı huzuruna çıkışımızda alıştığımız lisanla konuşmağa neden müsaade etmiyorsunuz?*" dediklerini Tekin Erer Türkiye'de Parti Kavgaları eserinde kaydetmiştir. CHP mebusları bu meselenin kanun işi olduğunu ve değiştirmenin mesele olacağını belirtse de, DP iktidara gelir gelmez bu kanun ele almıştır. Bunun sebebinin, anayasada bulunan lâiklik prensibine tam anlamıyla uymak arzusu olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁸

DP'nin din politikası vicdanlardaki hürriyet duygusuna dokunmamayı ve dine özgürlük vermeyi gerektiriyordu. 1949 yıllarında irtica ve komünizmle mücadele tasarısı

¹⁰⁴ YALMAN, "Bayar ve Lâiklik", Vatan, 7 Nisan 1949, S.2828.

¹⁰⁵ Cihat BABAN, *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, İstanbul 1970, s.31.

¹⁰⁶ "DP Başkanı Malatya'da Konuştu", Vatan, 25 Ekim 1949, S.3024., Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI, *Türkiye'de İslâm'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)*, Ankara 1995, s.28.

¹⁰⁷ (Arapça ezan okuma yasağı 1933 uygulamaya konulmuş ve o günden beri Türkçe okumak zorunlu kılınmıştı. Bu tyasağa uymayanlar hakkında soruşturmalar açılıyordu. CHP hükümeti 1941 yılında 526 nolu kanunun çıkararak arapça ezan okumayı üç ay hapsi gerektiren kanuni bir müeyyideye bağlamıştı. Demokratların halka yaptığı en büyük jest ise bı yasağı iktidara geldiklerinde kaldırmak olmuştur.) Geniş bilgi için bkz. Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI, *Türkiye'de İslâm'ın Yeniden İnkişafı (1950-1960)*, Ankara 1995, s.57.

¹⁰⁸ Tekin ERER, *On Yılın Mücadelesi, Türkiye'de Parti Kavgaları II*, İstanbul - ? , s.44-45.

Meclis'te uzun tartışmalara sebep olmuştur. Bu konuda DP Lâikliği koruma amacıyla olduğunu ifade ederek, kutsal din perdesi altında propaganda yapanları eleştirmiştir.

6- Cumhuriyet Halk Partisi'nin Dine Bakışı

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 12 Temmuz Beyannameesi sonrasındaki yapılanmasında farklı yaklaşımlar görülmektedir. Seçmenleri yanında bulmak amacıyla olsa gerek, dini kucaklayan bir tavır sergilenmiştir. Mehmet Ali Aybar'ın yorumunca, “Bugüne kadar devrimciliği ve laikliği ile övünen bu partinin, selameti hayatının en kritik döneminde dini kucaklamakta bulması”¹⁰⁹ bir hayli ilgi çekicidir.

1923'ten beri Lâiklik CHP Programına dahil edilmiş, 1937' de “altı ok”tan biri olmuştur. Buna rağmen hükümetin din politikasında önemli bir değişikliğe ve gelişmeye yol açmamıştır. CHP'nin Yedinci Kurultayı'nda dine verilmesi gereken tavizkâr tutum ateşli tartışmalara sebep olmuştur. Kurultayda din büyüklerinin türbelerinin ziyarete açılması, haftada bir saatlik seçmeli din dersinin okutulması, din öğretiminin okulların müfredatına konulmasının Milli Eğitim Bakanlığınca belirtilmesi, dini eğitim veren yüksek okulların açılması, İmam Hatip okullarının yeniden açılması teklif edilmiştir.¹¹⁰

Sadi Irmak, halkın mistisizme ihtiyacının olup olmadığının anlaşılması gerektiğine temas ederek, lâikliği bir din düşmanlığı şeklinde tefsir etmenin yanlışlığına temas etmektedir. Lâikliğin demokrasinin gereği olan bir tolerans olduğunu dile getirmiştir.¹¹¹

CHP'nin yeniden yapılanmasında altı ok ilkesinin yorumlanması noktasında değişimler yaşanırken Laiklik ilkesinin çok tartışmalara sebep olduğu dikkatleri çekmektedir. “CHP kongresinde, partinin İslâm'a karşı militan politikayı terketmeyi kararlaştırması dikkatleri çekmiştir. Halk Partisi'nin dine karşı olan bu yaklaşımını halkı kazanmak için düşünülen bir taktik olarak değerlendirenler de olmuştur. DP'li General Sadık Aldoğan'ın ‘Yirmi beş seneden beri masum halka her türlü fenalığı yapan Halk Partisi ve hükümetleri şimdi onların kırılan kalplerini tamir etmek için mekteplerde din dersi okunmasını kabul ettiler. Ulan sen kimi aldatıyorsun? Artık size kim inanır?’ tarzındaki alaylı sorularına”¹¹² muhatap olan CHP'si gerçekten halkın güvenini kazanmak amacını mı taşımaktaydı?

1949 yılı Şemseddin Günaltay Hükümeti'nin dine yaklaşımı son derece olumlu telâkki edilmiştir. Din öğretimi hakkında vatandaşlara gereken imkânların verileceği, dinin siyasete ve şahsi menfaatlere alet edilmesine müsamaha edilmeyeceğini belirtmesi¹¹³ Türk politikası açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir.

4 Şubat 1949'da iki meczubun Meclis'te arapça ezan okumasının bir tahrik unsuru olduğunun üzerinde durulmaktadır. Hadiselerin sağ ve sol cereyanlar arasındaki mücadelenin şiddetlenmesine matuf çalışmalar arifesinde oluşunun bu kanaati kuvvetlendirici bir delil olduğu üzerinde durulmaktadır. Ulus'ta Yavuz Abadan siyasi

¹⁰⁹ Feroz AHMAD, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Terc.Yavuz Alogan), İstanbul, 1995, s.154.

¹¹⁰ Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI, *Türkiye'de İslâm'ın Yeniden İnkişafı(1950-1960)*, Ankara 1995, s.18-24.

¹¹¹ Sadi IRMAK, “Serbest Sütun, Partimizin Meseleleri IV”, , Ulus, 12 Ekim 1947, (Numarasız)

¹¹² AHMAD, (Terc.Ahmet Fethi), *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, İstanbul, 1996, s.40.

¹¹³ “Kabine Programı”, Vatan, 23 Ocak 1949, S.2754.

partilerin lâiklik prensibinde açık bir görüşe sahip olmaları ve halka bunu telkin etmeleri gerektiğine işaret etmiştir¹¹⁴.

Hikmet Bayur, Halk Partisi'nin 1946'dan beri dini siyasete âlet ettiğinin üzerinde durmuştur. “*Falih Rıfki'nin Atatürk yaşasaydı, Kur'anı da Türkçe okutacaktı*” sözlerine mukabelede bulunan Bayur, Atatürk yaşasaydı ezanın ve hatta namazda Kur'anın Türkçe okunmasını mecburi kılacağı iddiasının tamamıyla indi olduğunu, kendisinden böyle bir şey duymadıklarını belirtmiştir. Atatürk'ün tek gayretinin kör taassubu yıkmak olduğunu, Osmanlı Devleti'ni yıkan unsurun Kur'anın veya ezanın dili değil, dinin siyasal bir alet olarak kullanılması olduğunu vurgulamıştır¹¹⁵.

“*Laikliğin anayasada yer almışken, salahiyet ve mesuliyet derecesi müphem olan resmî bir diyanet işleri reisliğini Başvekâlete bağlı olarak devam ettirme*”yi sorgulayan Yalman, bir taraftan resmî bir devlet dini varmış gibi hareket edildiğine temas etmiştir. “*Diğer taraftan ise kara kuvvetin ve irticain at oynatmasına imkân bırakacağı endişesile Türkiye'de yaşayan Müslümanları vicdan hürriyetinden ve cemaat halinde dinî müesseseleri idare etmek hakkından mahrum*” bırakma noktasındaki menfi gidişi eleştirmektedir. Bu gidişin memleketimizde hür ve modern düşünce tarzı için bir kalkan teşkil etmeyeceğini, aksine gerçekleşmesinden korkulan bütün fenalıkların gelişmesine müsait bulanık bir muhit doğuracağını savunmaktadır. Bu noktada partilerin bir an önce lâiklik, din ile taassubu ayırmasının gerekli olduğu üzerinde önemle durmuştur¹¹⁶. Rejimin en etkin unsurunun kıymetini tehlikeye düşürmemek ve Türkiye'de din kavgası devrini açmamak için öncelikle istikrarı bu konular üzerinde yoğunlaştırmak gerekmektedir.

Din duygularını kötü emellerle karıştırıp tahriklerde bulunanlar hakkında CHP Parti Kurultayında etraflıca görüşmeler yapılmıştır. Laiklik konusunda, din işlerinin asla ihmal olunmayacak meseleler olduğu görüşü ileri sürülerek, dinin asla devlet işlerine karıştırılmayacağı belirtilmiştir. Devletin dinler karşısında vatandaşı baskı altında bulundurmaması laikliğin temel şartı olmakla beraber laikliğin tarifini yanlış anlamadan zedelenmesine izin verilmemesi gerekmektedir.¹¹⁷

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada Kırkbeş Yıl adlı eserinde, CHP'li bazı vekillerin, DP'nin halkın dini hislerini okşamasını milli ahlâka aykırı telâkki etmelerinden bahsetmiştir. Lâik ve devrimci geçinen Halk Partisi yöneticilerinin dümeni soldan sağa çevirip okullarda din derslerine imkân tanıdığını ifade ederek, Halk Partisi'nin de 1950 seçimleri öncesi taviz verdiğini anlatmaya çalışmıştır.¹¹⁸

Kurultayda konuşan Behçet Kemal Çağlar bu kara taassubun milletin dimağına yapışmasına son vermek için lâikliğin umde olarak alındığından söz etmiştir. “lâiklik, kabineye dahil olup istilâcı çekirgelere fetva çıkaran şeyhülislamın geri ve bayağı şahsiyetine aksülâmeldir., düşman mürahaslarının yurt topraklarından bir an evvel bertaraf olması için yollara büyülü toprak serpilmesini ferman eden sultanın çarpık ve iğrenç zihniyetine karşı aksülâmeldir. Lâiklik, futbol topuna Ali Efendimizin kellesidir

¹¹⁴ “Meclis'teki Ezan Hâdisesi Siyasî Bir Tahrik Eseri mi?”, Vatan, 7 Şubat 1949, S.2769.

¹¹⁵ Sütunlar Arasında, “H. Bayur'un Falih Rıfki Atay'a Cevabı”, Vatan, 10 Şubat 1949, S.2772.

¹¹⁶ YALMAN, “İrticain Sesi”, Vatan, 28 Mart 1949, S.2818.

¹¹⁷ “Lâiklik Prensibi Korunacaktır”, Ulus, 8 Aralık 1947, (Numarasız)

¹¹⁸ Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU, *Politikada Kırkbeş Yıl*, Ankara 1968, s.178-179.

diyen softanın mürteci ve murdar zihniyetine karşı aksülâmeldir” diyerek taassubun bizi kara uçuruma sürüklediğini iddia etmiştir.¹¹⁹

Ulus’un başyazısında, CHP kurultayında ele alınan din eğitimi meseleleri etrafında; “din fikirlerinin, siyaset ve dünya işlerinden ayrı tutulması zaruretini ifade eden Lâiklik, bizim için yalnız bir parti prensibi olmaktan ziyade inkılapla kurulan yeni Türk devletinin ayırıcı vasfı ve temelidir” denilmektedir. Din eğitimi işinin ince eleyip sık dokunmasının sebebinin ise bu anlayıştan kaynaklandığı ifade edilmiştir. “Lâikliğin, din ve vicdan kanaat hürriyetinin tek sağlam garantisidir. Bu hürriyet inan, amel ve telkin hürriyetleri gibi birbirine bağlı üç hakkı ihtiva eder. bunların gerçekleşmesi için yalnız devletin bu haklara karışmaması yetmez. Bir yandan sahiplerinin bu hakları kullanmaları imkânlarını hazırlarken, diğer yandan da başkaları tarafından bu hürriyetlere yapılacak müdahaleleri ve bunların kötüye kullanılmasını önlemesi de lâzımdır. Dini telkin hürriyeti, her şeyden önce ana ve babanın –bilhassa henüz rüşte ulaşmayan- çocuklarının dini kanaatleri üzerinde serbestçe müessir olmaları hakkını tesis eder. gerek bu bakımdan, gerek amel ve ibadet hürriyetinin gerçekleşmesi hesabına , din öğretiminin serbestisiyle yetecek derecede din hizmetlerini göreceklemanların yetiştirilmesi her memleket için bir ihtiyaçtır. Ancak bu ihtiyacın karşılanmasında ana kanunların çizdiği çerçeveye bağlı kalmak da bir zarurettir”.diyerek CHP’nin Meclis Grubunda aldığı prensip kararının memlekette din hizmetleri göreceklemanların yetiştirilmesine imkân sağladığı belirtilmiştir. Devletin bu işteki rolünün kanuni esasların gözetilmesini temin edecek umumi murakabe görevine hasretmekle lâiklik prensibin her türlü ihlâl ihtimalinden koruduğu vurgulanmıştır.¹²⁰

Dini konulara ilgi gösterileceğine dair CHP programında düzenlemeler yapılmış, İmam hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri açılarak okullara seçmeli din dersleri sonraki yıllarda konulmuştur. 1948’de Mekke’ye gidecek hacılar için döviz tedârik edilmiş, 5566 Nolu Kanunla 20 Türk büyüğünün türbesi ziyarete açılmıştır.¹²¹

1946-1950 yılları Türkiye’de ilk defa resmi olarak dinin inkişafının yaşandığı dönemlerdir Günaltay hükümetinin dine yaklaşımı ise CHP’nin seçmene bir jesti olarak telâkki edilmiştir. Hükümetin DP politikasına alternatif için dahi olsa aldığı bu ılımlı karar, Türkiye’de yeni gelişimlerin yaşanmasına imkân hazırlamıştır.

7- Din ve İstismâr

CHP’nin seçimlere yönelik faaliyetleri sırasında dinin politikaya alet edildiği de görülmektedir. Din istismarcılarına karşı uzun yıllar mücadele vermelerine rağmen CHP’li bazı vatandaşların bu tarz oyunlara alet olmalarının çelişen fikirlerin anlaşılması açısından önemli olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu ve bunun gibi sebeplerden ötürü önceki çok partili hayat denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bernard Lewis, “1946 ile 1950 arasında Halk Partisi’nin, Türkiye’de görünmekte olan dini canlanma belirtilerine karşı gittikçe artan hoşgörülü tutumlarına”¹²² temas etmiştir. Vatan Gazetesi’nde “**Laik Cumhuriyette Bir Müftünün Vaazı**” başlığı altında çıkan haberde CHP yanlılarının dini siyasete nasıl dahil ettiklerini görmek mümkün olmaktadır. “Düzce Müftüsü Mehmet Sıtkı Otluoğlu ve refakatinde Düzce CHP Başkanı Hikmet Algüloğlu Düzce’ye 20 kilometre

¹¹⁹ “Kurultayda Bugün Seçim Yapılacak”, , Ulus, 3 Aralık 1947, (Numarasız)

¹²⁰ “Lâyiklik ve Din Hizmetleri”, Ulus, 24 Mayıs 1948, (Numarasız)

¹²¹ Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI, *Türkiye’de İslâm’ın Yeniden İnkişafı(1950-1960)*, Ankara 1995, s.18-24.

¹²² Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, ,(Terc. Prof.Dr. Metin Kırath), Ankara 1993, s.315.

*mesafede Cumayeri camiine öğle namazını müteakip 3000 kişilik cemaatin önünde Müfti minbere çıkarak şunları söylemiştir: “- Ey cemaati müslimin! Ben buraya bir vazife ile gelmedim. Allah’ın emirlerini sizlere tebliğ ve sizleri irşat için bu kürsüye çıktım. Bazı abdestsiz namazsız Demokrat Parti mensupları her tarafta halk içine girerek bir tefrika ve fesat tohumu ekmeğe çalışıyorlar. Bunlar mektepleri kaldırmağa ve bu suretle halka yaranmağa çalışmaktadırlar. Sakın bunların iğfalatına kapılmayınız. CHP’nden ayrılmayınız. Doğru yol budur. Bir zamanlar bu camide cemaat içinde bulunan Abazalar Hilafet ordusuna tabi olarak hatalarını idam sehpasında ödediler. Siz de bizden ayrılıp bu fesatçılara tabi olursanız bu gibi felaketlerle karşılaşmanız mukadderdir”.*¹²³

Emin Sazak’ın Vatan Gazetesi’ne verdiği bir demeçte, geçmiş partiler gibi husumet havası yaratmadıklarını belirterek; parti hakkındaki söylentilere cevap mahiyetinde: *“Partimiz hakkında çok şeyler söylediler. Evvela din propagandası yapıyor dediler. Dini alet ederek, fesat çıkaracak dediler. Ondan sonra büyük arazi sahipleri partisi dediler. Bundan caydılar komünist dediler. İktidar partisinin en olgun adamları (Demokrat Parti canımızı sıkarsa kapatırız) dediler. Yegane gayemiz memleket ve milletin tealisidir. Milletin iradesini ve kanunları hâkim kılmaktır*¹²⁴. diyerek bütün usulsüzlükleri halkın insaf ile muhâkeme etmesini tavsiye etmektedir.

*“Halkçılar, Demokratları halk mahkemeleri kurup, zalimleri mahkum ettirmekten, zenginlerin malını bölüşmekten söz açmakla ana gayelerinin Halk Partisi’ni yıkmak olduğundan, Arap harflerinin yeniden kabulü ile ezanın Arapça okunması gibi vaatlerde bulunarak dini siyasete alet etmekle suçlandırıyordı”.*¹²⁵ denilmesine rağmen, Halkçıların hürriyetleri engelleyici tutumlarının bariz bir şekilde varlığını göstermesi Demokratların muhalefetteki haklılığını ispat etmektedir.

16 Ocak 1947’de, CHP Büyük Divanı’nda okullarda din öğretimine izin veren karar, siyasi amaçla dine dönülmekte olduğunu göstermiştir. *“Bu ana kadar inkılapçılığı ve laikliği ile övünen CHP’nin politik yaşamının en kritik döneminde kurtuluşunu dine sarılmakta bulması”* parti adına bir dönüm noktası olarak telâkki edilmelidir¹²⁶.

Hikmet Bayur, Halk Partisi’nin 1946’dan beri dini siyasete âlet ettiğinin üzerinde durmuştur. *“Faliş Rıfki’nin Atatürk yaşasaydı Kur’anı da Türkçe okutacaktı”.* sözlerine mukabelede bulunan Bayur, Atatürk yaşasaydı ezanın ve hatta namazda Kur’anın Türkçe okunmasını mecburi kılacağı iddiasının tamamıyla indi olduğunu, kendisinden böyle bir şey duymadıklarını belirtmiştir. Atatürk’ün tek gayretinin kör taassubu yıkmak olduğunu, Osmanlı Devleti’ni yıkan unsurun Kur’anın veya ezanın dili değil, dinin siyasal bir alet olarak kullanılması olduğunu vurgulamıştır¹²⁷.

Menderes, DP’yi din düşmanı olarak gösterenlerin, din propagandasını bir bayrak gibi ele alıp partilerini kuvvetlendirme hevesine düştüklerini eleştirerek, vicdan hürriyeti ve lâiklik prensibinin aksine hareket ettiklerini iddia etmektedir.¹²⁸

¹²³ “Laik Cumhuriyette Bir Müftünün Vaazı”, Vatan, 20 Haziran 1946, S.1819.

¹²⁴ “Emin Sazak’ın Gazetemize Bir Demeci”, Vatan, 28 Haziran 1946, S.1827.

¹²⁵ KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 1996, S.142.

¹²⁶ Feroz AHMAD, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul 1992, s.35-36.

¹²⁷ Sütunlar Arasında, “H. Bayur’un Faliş Rıfki Atay’a Cevabı”, Vatan, 10 Şubat 1949, S.2772.

¹²⁸ “DP Kurucularının Nutukları”, Vatan, 23 Nisan 1949, S.2844.

Lâiklik ilkesinin dinin siyasete alet edilmesi noktasında önem taşıdığı bilinen bir gerçektir. İdare edenler ve edilenlerin şahsi çıkarlarını ön plana alarak, halk nazarında son derece ehemmiyet arzeden din duygusunun istismarının önüne geçilmesi gereklidir. Bu noktada yapılan yanlışlar iktidarı elde tutmak veya iktidar olabilmekten öte, halkın samimi duygularını rencide eden durumlara varmaktadır.

SONUÇ

1945-1950 yıllarının Türkiye siyasi tarihinde önemli bir başlangıç olduğu bir gerçektir. Demokrasiye geçiş süreci olarak nitelendirilen bu dönemde, Türkiye'nin siyasal yapılanmasında batılı ülkelerin gerisinde kalmamak için yaptığı atılımların hızlandığı görülmektedir. Tek parti iktidarının geçirdiği zihniyet değişikliği ve kendini yenileme süreci de bu zamanlara rastlamaktadır.

İktidarın basın organlarına yönelik baskıcı tutumunun izlendiği bu yılların, demokrasinin mantığıyla çeliştiği de dikkatleri çekmektedir. Basının halkın vicdanını dinleyerek, yüksek sesle konuşması ve halkın taleplerini ortaya koyması, tek parti zihniyetinden doğan hoşnutsuzluğu da gözler önüne sermiştir. Hükümetin ve muhalefetin ilişkilerinde başlayan gerginlikler, iktidarın müdahaleci tavırları ve muhalefeti istemediği yönündeki fiilleri, gelişen demokrasi için olumlu etkiler olmamıştır. Ne var ki, Kemalist ilkeleri politikasının ana unsuru olarak gören Demokrat Parti mensupları, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanlış uygulamalarını eleştirmekten geri durmamıştır. DP'nin arkasındaki en büyük desteğin basın olduğunu söylemekle beraber, siyasal gündemin belirlenmesinde de basının izlerini görmek mümkün olmaktadır.

1946 belediye ve milletvekili seçimlerinde yapılan bütün antidemokratik fiilleri muhalefetinin merkezine oturtan demokratlar, bu sayede büyük bir kozu da ele geçirme fırsatı bulmuşlardır. Halkın nazarında DP'nin güçlenmesine ve büyümesine neden olan bu etkenler CHP'ni siyasi otoritenin dışına itmeye başlamıştır. Parti içinde kendini yenileme noktasında başlayan hareketlilik, halk ile uzlaşma arayışlarını da gündeme getirmiştir. Uzun süren iktidara küskün olan halk, isteklerine cevap verecek kapıları çalmaya başlamıştır. DP'nin muhalefetini CHP'nin içine sindiremediği bir gerçektir. Aynı zamanda DP de iktidarın uygulamalarını hazmedememiştir. Bu gelgitler içinde halkın yıpranma payının daha fazla olduğunu söylemek çok yanlış olmaz. Demokrasi idealini sağlam zeminlere oturtmaya çalışırken, siyasilerin zaman zaman halkın talepleriyle de çakıştığı da görülmektedir. Basının ve halkın güçlü çıkan sesi kimi yerde kısılmaya çalışılmıştır. Bugünün politikalarını aratmayan uygulamaların çok sesliliği azalttığı görülmektedir. İktidarın sınırları çizilmiş politikasının dışına çıkılması halinde sansür gücünü hissettirmiştir.

Sorgulanan resmi ideoloji, kavramların, kelimelerin arasına sıkışıp kalmış demokrasiden beklenenler umulanı vermemiştir. Milletın sözünün gücüne güvenen DP, halk için demokrasinin tohumlarını atmaktan geri durmadığını belirtmiştir. Milli iradenin temsilciliğini üstlenerek, seçim sisteminde düzenlemelere gitmeyi ve antidemokratik kanunları düzenlemeyi hedef olarak belirlemiştir. Önüne çıkarılan engellerle toplumun tanışmasında önemli bir rol oynadığını düşünmek yanlış olmasa gerektir. Tek parti gidişinin zaafa uğrayan vasıtalarını ortadan kaldırarak, çok partili hayata geçişi amaçlayan bu siyasi eylemin, tarafsız seçimlere de zemin hazırladığı bir gerçektir. Kemal Karpat'ın tespitlerinde yer alan önemli bir nokta da, 1946-1950 yılları arasında ordunun siyasi mücadelede hiç rol oynamamasıdır.

Bürokrasinin açmazlarından bıkan halkın uzlaşmacı bir zihniyete meyiletmesinde, beklentilerinin etkili olduğu da hissedilmektedir. Aydınların ve siyasilerin üstlendiği rolün önemini anlamamız açısından bu devrin basını bize önemli ölçüde ışık tutmuştur. Demokrasi ile uzlaşmayan bütün tutumların aksisedası, milli iradenin tecelli etmediğinin de göstergesi olmaktadır. Demokrasiyi yaşanılır kılmanın halkı ile küskün olmayan bir

anlayıştan geçtiğini bilmemiz gerekmektedir. Cumhuriyet Türkiye’inde beklenenin ve özlenenin bu olduğu bir gerçektir. Demokrat Parti ile başlayan bu sürecin, bir arada yaşama imkanlarını gündeme getirdiğini düşünürsek, sorunların çözümüne demokratik bir şekilde yaklaşmanın sadece milletle mümkün olduğu da anlaşılmalıdır. Milletten devlete doğru giden bir yapılanmanın demokrasinin gelişmesinde etkili olduğunu, eşitlik ve özgürlüğün siyasi gelişmeye çareler sunduğunu kabul etmek gerekmektedir. Ve gerçek demokrasi, aynı çatı altında yaşayıp, ayrı ufukları paylaşmayanların dünyasında şekillenecektir. Kavramlardan boşalan yerler, zihni uçurumlara yerini bırakmadığı sürece demokrasi de yalnızlığa terk edilmeyecektir.

BİBLİYOGRAFYA

KİTAP VE MAKALELER

- “Demokrat Parti Belgeleri”, Tarih ve Toplum, C.9, S.53, (Mayıs1988), s.8-12.
- “Memleket Celal Bayar’dan Neler Bekliyebilir?”, Millet Mecmuası, C.35, S.2, (7 Şubat 1946), s.3-14,
- “Yabancı Basında DP II. Kongresi”, Haftalık Siyasi Mektup, 30 haziran 1949, S.28, s.3-4
- AĞAOĞLU, Ahmet, *Devlet ve Fert*, Sanayiinefise Matbaası, İstanbul 1933.
- AĞAOĞLU, Samet, *Demokrat Parti’nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, Baha Matbaası, Ankara, 1972.
- AĞAOĞLU, Samet, *Siyasi Günlük-Demokrat Parti’nin Kuruluşu*,(Yayına Hazırlayan: Cemil KOÇAK), İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
- AHMAD, Feroz ve Bedia Turgay, *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976.
- AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, (Terc.Ahmet Fethi), Hij Yayın, İstanbul, 1996.
- AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye’nin Oluşumu*, (Terc.Yavuz Alogan), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- AKANDERE, Osman, *Milli Şef Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- ARAL, Fahri, “Hayrettin Erkmek’le DP Üzerine”, Tarih ve Toplum, c.9, S.53, (Mayıs 1988), s.30-35.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1987.
- ARSLAN, Ali, “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı ile Siyasi Parti Üyeliği”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, (Mart 1996), C.XII, S.34, s.223-232.
- ATEŞ, Toktamış, *Demokrasi Kavramı, Tarihi Süreç, İlkeler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994.
- ATEŞ, Toktamış, *Ne Oldu Bize?*, Çınar Güncel Yayınevi, İstanbul, 1995.
- ATEŞ, Toktamış, *Nerden Nereye*, Çınar Güncel Yayınevi, İstanbul, 1995.
- AYATA, Ayşe Güneş, *CHP(Örgüt ve İdeoloji)*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992.
- BABAN, Cihat, *Politika Galerisi Büstler ve Portreler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970.
- BAĞCI, Hüseyin, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara,1990.
- BARUTÇU, Faik Ahmet, *Siyasi Anılar 1939-1954*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1977.
- BAYAR, Celal, *Başvekilim Adnan Menderes*, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1986.
- BELGE, Burhan, “DP Anayasasının Dokunulmazlığını Savunmamaktadır”, Haftalık Siyasi Mektup, 12 Ocak 1949, S.4, s.1-2.
- BELGE, Burhan, “DP Kongrelerinin Umumi Vasıfları”, Haftalık Siyasi Mektup, 30 Haziran 1949, S.28, s.2-3
- BELGE, Burhan, “İstiklâl Mahkemeleri”, Haftalık Siyasi Mektup, 12 Mayıs 1949, S.21, s.4-5
- BELGE, Burhan, “Seçim Emniyet Kanunu”, Haftalık Siyasi Mektup, 28 Aralık 1948, S. 1, s.1-2.
- BENLİOĞLU, Faik Şemseddin, *Demokrat Partinin İçyüzü ve Hataları*, Anadolu Matbaası, 1947.

- BERKTAY, Halil, "Soldaki Tartışmalardan DP Tarihine Bakışlar", Tarih ve Toplum, (Mayıs 1988).c.9, S.53, s.38-45.
- BİLÂ, Hikmet, *CHP Tarihi(1919-1979)*, Doruk Matbaacılık Sanayi, Ankara,1979.
- BİRAND, Mehmet Ali, DÜNDAR, Can, ÇAPLI, Bülent, *Demirkırat, Bir Demokrasinin Doğuşu*, Milliyet Yayınları, İstanbul,1995.
- "Celâl Bayar Partisi", Millet Mecmuası, (31 Ocak 1946)C.35, S.1, s.3-4.
- DERİN, Haldun, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1951)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- DOĞAN, Mehmet, *Halka Karşı Demokrasi*, İz Yayınları, İstanbul 1997.
- DÜSTUR III. TERTİP, C.30.
- EKİNCİ, Necdet, *II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Döneme Geçişte Dış Etkenler*, İstanbul,1997.
- ERDOĞAN, Mustafa, "Türkiye'de Siyasal Sistem ve Demokrasi", Yeni Türkiye, S.17., (Eylül-Ekim 1997), s.49-64.
- ERER Tekin, *Yasakçılar*, Toker Matbaası, İstanbul,1965.
- ERER, Tekin, *On Yılın Mücadelesi, Türkiye'de Parti Kavgaları II*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul - ?
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınları, Ankara, 1990.
- ESMER,Ahmet Şükrü, SANDER,Oral, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Sevinç Matbaası, Ankara 1974.
- FERSOY,Osman Cemal, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Hun Yayınları, İstanbul 1978.
- GİRİTLİOĞLU, Fahir, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965.
- GOLOĞLU, Mahmut, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1982.
- GÜRKAN, Nilgün, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın(1945-1950)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- Hazırlayan: Müstakil Demokratlar Grubu, *Demokrat Parti Kurucuları Bu dâvanın Adamı Değildirler*, Yeni Matbaa, Ankara 1949.
- KABACALI, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1994.
- KABASAKAL, Mehmet, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi 1908-1960*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1991.
- KAÇMAZOĞLU, Bayram, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, Birey Yayıncılık, İstanbul 1988.
- KAFKAS, Mehmet, *Geçmiş Bilmek*, I, Nil Yayınevi, İzmir, 1994.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, *Politikada Kırkbeş Yıl*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1968.
- KARATEPE, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- KELSEN, Hans, *Demokrasi Mahiyeti-Kıymeti*,(Terc. E. Menemencioğlu), Devlet Basımevi, İstanbul 1938.
- KİLİ, Suna, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisi'nde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1976.
- KONGAR, Emre, *Toplumsal değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1979.
- KUTAY, "Demokrat Parti Bekleneni Vermeğe Başladı", Millet Mecmuası,C.35, S.15, (9 Mayıs 1946), s.6-7.

- KUTAY, “Millet Vekilliği Seçiminde Halk Partisi’nin Ölçüsü”, Millet Mecmuası, C.35, S.21, (20 Haziran 1946), s.3-4.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Terc. Metin Kıratlı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.
- MARDİN, Şerif, *Türkiye’de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.
- MİLAR, Selçuk, “Yeter, Söz Milletindir Afişi Nasıl Doğdu?”, Tarih ve Toplum, C.9, S.54, (Mayıs 1988), s.15-16.
- NADİ, Nadir, *Perde Aralığından*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1979.
- NALBANTOĞLU, Fazıl, *Demokrasi ve Rejimler Politikası*, Ulus Basımevi, Ankara 1950.
- NUTKU, Emrullah, *Siyasi Anılarım, Demokrat Parti Neden Çöktü ve Politika’da Yitirdiğim Yıllar (1946-1958)*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1979.
- PAMUKOĞLU, Arif Hikmet, *Türkiye’de Demokrasi II. Meşrutiyetten II. Cumhuriyete*, Tuncer Kitabevi, İstanbul 1961.
- PARLA, Taha, *Türkiye’de Anayasalar*, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yayınları, (Tarih ve Yer Verilmemiştir)
- SAVCI, Bahri, “Türkiye’de Demokratik Savaşın Şekli Prensipleri II”, Forum Dergisi, C.2, S.21, (1-15 Şubat 1955), s.9-10
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban, *Türkiye’de İslâm’ın Yeniden İnkişafı(1950-1960)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- TATAROĞLU, Muhittin, “Bürokrasi ve Demokrasi İlişkisinde Temsili Bürokrasi Kavramı”, Yeni Türkiye, S.17, (Eylül-Ekim 1997), s.563-570.
- TOKER, Metin, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1950*, Bilgi yayınevi, Ankara 1990.
- TOMBUŞ, İhsan, *Politikada Kırk Bir Yıl*, İzgi Yayınları, Ankara-?.
- TOPUZ, Hıfzı, *Yüz Soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınları, İstanbul, 1973.
- TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Arba Araştırma İstanbul 1995, BaskıVIII.
- TUNCAY, Suavi, *Parti İçi Demokrasi ve Türkiye*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1996.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih(1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- URAN, Hilmi, *Hatıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1959.
- US, Asım, *1930-1950 Hatıra Notları*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1966.
- US, Asım, *Hatıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1959.
- UYAR, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999.
- ÜNAL, Oğuz, *Türkiye’de Demokrasi’nin Doğuşu*, İstanbul, 1994.
- YEŞİL, Ahmet, *Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.

SÜRELİ YAYINLAR (1946-1950)

- Akşam Gazetesi**, (Sahibi ve Başyazarı: Necmettin Sadak, Neşriyat Müdürü: Hikmet Feridun Es, Basıldığı Yer: İstanbul)
- Cumhuriyet Gazetesi**, (Sahibi: Yunus Nadi, Başyazarı: Nadir Nadi, Basıldığı Yer: İstanbul)
- Hürriyet Gazetesi**, (Sahibi: Sedat Simavi, Basıldığı Yer: İstanbul)
- Hürses Gazetesi**, (Basıldığı Yer: İstanbul)
- Kudret Gazetesi**, (Basıldığı Yer: Ankara)

Son Posta Gazetesi, (Sahibi ve Başyazarları: Ali Ekrem Uşaklıgil, Selim Rağıp Emeç, Basıldığı Yer: İstanbul)

Son Saat Gazetesi, (Sahibi ve Başyazarı: Selim Rağıp Emeç, Basıldığı Yer: İstanbul)

Son Telgraf Gazetesi, (Sahibi ve Başyazarı: Etem İzzet Benice, Basıldığı Yer: İstanbul)

Tan Gazetesi, (1946 yılı, Sahibi: Ali Naci Karacan, Basıldığı Yer: İstanbul)

Tanin Gazetesi, (Sahibi ve Başyazarı: Hüseyin Cahit Yalçın, Basıldığı Yer: İstanbul)

Tasvir Gazetesi, (Kurum Sahibi: Ziyat Ebuzziya, Gazete Sahibi: Cihat Baban, Başyazarları: Ziyat Ebuzziya, Cihat Baban, Neşriyat Müdürü: Bahadır Dülger, Basıldığı Yer: İstanbul)

Ulus Gazetesi, (Sahibi: CHP Ulus Müessesesi, Basıldığı Yer: Ankara).

Vatan Gazetesi, (Sahibi ve Başyazarı: Ahmet Emin Yalman, Basıldığı Yer: İstanbul).

Yeni Sabah Gazetesi, (Sahibi: Cemalettin Saraçoğlu, Neşriyat Müdürü: M. Sami Karayel, Basıldığı Yer: İstanbul)

Zafer Gazetesi, (Sahibi ve Başyazarı: Mümtaz Faik Fenik, Basıldığı Yer: İstanbul)

RÖPORTAJLAR

Samanyolu Televizyonu için yayıma hazırlanan fakat yayımlanmamış Demirkırat Belgeseli'nden alınan **Bedii FAİK** ve **Mükerrem SAROL** ile yapılan Röportajlara yer verilmiştir.